ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΤΗΣ

ΧΑΡΙΚΛΕΙΑΣ ΣΚΙΑ - ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΕ ΤΙΤΛΟ

"Ανάλυση της διαδικασίας της πολιτιστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Η περίπτωση της Καλαμάτας"

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ : ΝΤΟΡΑ ΚΟΝΣΟΛΑ

ΜΕΛΗ : ΟΛΓΑ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΥΔΙΑ ΔΡΑΚΑΚΗ

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 1998

ΝΔ: 11722
ΚΟΕ: 1593

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

19 ΑΠΡ. 2000

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΤΗΣ

ΧΑΡΙΚΛΕΙΑΣ ΣΚΙΑ - ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΕ ΤΙΤΛΟ

"Ανάλυση της διαδικασίας της πολιτιστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Η περίπτωση της Καλαμάτας. "

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 1998

Στα παιδιά μου
Νικόλα και Ευγενία
με την ελπίδα της ενεργής
συμμετοχής τους στην
πολιτιστική ζωή
του τόπου μας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....X
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....XIII
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....XIV

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....2

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ
ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ

1. Σύντομη αναφορά στο εννοιολογικό περιεχόμενο της κουλτούρας και του πολιτισμού..... 9
2. Σκοποί και Στόχοι της Πολιτιστικής Πολιτικής.....12
3. Ο εκδημοκρατισμός του πολιτισμού..... 20
4. Πολιτιστική ανάπτυξη και Πολιτιστική Αποκέντρωση..... 23
5. Ο πολιτισμός ως μοχλός οικονομικής ανάπτυξης..... 29
6. Η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική..... 39
7. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση ως Κοινότητα..... 45
8. Σκοποί, ρόλοι και λειτουργίες των Πολιτιστικών Συλλόγων..... 50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

1. Διαστάσεις της Πολιτιστικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης 58
2. Η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στην άσκηση Περιφερειακής Πολιτιστικής Πολιτικής 65
3. Η κατανομή των Πολιτιστικών δαπανών σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης..... 67
4. Κύριοι άξονες ανάπτυξης της ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής 69
   4.1. Η στρατηγική ευρωπαϊκών πόλεων για την προστασία της αρχιτεκτονικής τους κληρονομιάς 70
   4.2. Η μουσειακή πολιτική 73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - ΦΟΡΕΙΣ

1. Προβλήματα του Τοπικού - Περιφερειακού πεδίου 76
2. Η άσκηση κεντρικά κατευθυνόμενης Περιφερειακής Πολιτιστικής Πολιτικής 81
3. Οι πολιτιστικές αρμοδιότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης 93
4. Ιδιαιτερότητες των Πολιτιστικών Συλλόγων στην Ελλάδα 100

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. Η μεθοδολογική προσέγγιση του θέματος 104
2. Ο χαρακτήρας της έρευνας 107
3. Στόχοι της έρευνας 108
4. Ερευνητικές υποθέσεις - Προβληματισμοί 111

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1980

1. Η πόλη της Καλαμάτας στα τέλη του 19ου αιώνα 115
1.1. Τα έργα υποδομής 117
1.2. Ο πληθυσμός 121
1.3. Εμπόριο - Βιομηχανία - Βιοτεχνία 124
1.4. Η εκπαίδευση στην Καλαμάτα 128
1.5. Ο τύπος 130
2. Οι πρώτες προσπάθειες για την ίδρυση Λεσχών και Σωματείων 133
2.1. Μια πρωτοποριακή προσπάθεια : " Ο Μεσσηνιακός Σύνδεσμος" 138
2.2. Οι πρώτες προσπάθειες για την ίδρυση Βιβλιοθήκης 142
2.3. Η Σχολή Απόρων Παίδων Καλαμάτας 143
2.4. Η Λαϊκή και Απόρων Παίδων Σχολή Ν.& Ρ. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ 145
2.5. Η συμβολή του Δικηγορικού Συλλόγου στην Πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης 148
2.6. Ο Σύλλογος Κυριών και Δεσποινίδων 149

3. Η Καλλιτεχνική κίνηση στην πόλη 155
3.1. Το Θέατρο 155
3.2. Η Μουσική 160
3.3. Η εμφάνιση του Κινηματογράφου 163
4. Η Πνευματική ζωή στην πόλη 164
4.1. Η σύσταση της Λαϊκής Βιβλιοθήκης 164
4.2. Ο σύλλογος προς Διάδοσιν των Γραμμάτων 166
4.3. Η Πινακοθήκη της Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης 169
5. Διαπιστώσεις 171

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ
Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΣΗΜΕΡΑ

1. Η πολεοδομική συγκρότηση της πόλης 175
2. Η κοινωνική διάρθρωση της πόλης 181
3. Η οικονομική συγκρότηση της πόλης 185
4. Η πολιτιστική υποδομή της πόλης 190
5. Η πολιτιστική κληρονομιά του νομού 201
5.1. Η Προϊστορική Μεσσηνία 202
5.2. Οι Κλασσικοί Χρόνοι 203
5.3. Μνημεία της εποχής της Φραγκοκρατίας 204
5.4. Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία 206
5.5. Οι Παραδοσιακοί Οικισμοί της Μάνης 209
6. Ο οικολογικός πλούτος του νομού 209
7. Η πολιτιστική υποδομή της περιφέρειας του Ν. Μεσσηνίας 211
8. Παρεμβάσεις του ΥΠ.ΠΟ. για την πολιτιστική αναβάθμιση της περιφέρειας της Καλαμάτας 211
9. Σύντομες Διαπιστώσεις 213

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ
ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

1. Η Διεύθυνση Πολιτισμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης 214
2. Ο πολιτισμός στην πολιτική του Δήμου Καλαμάτας 218
2.1. Άξονες διαμόρφωσης της πολιτιστικής πολιτικής του δήμου Καλαμάτας 222
2.1.1. Η πολιτική της Τ.Α. για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς 225
2.1.2. Οι πολιτιστικές επιχειρήσεις του δήμου Καλαμάτας 230

2.1.3. Ο θεσμός των Αδελφοποιήσεων 233
2.1.4. Ο θεσμός του "Πολιτιστικού Τέλους" 237
2.2. Κοινωνικο-πολιτιστικές δαπάνες του δήμου Καλαμάτας 242
2.3. Πολιτικές αντιπαραθέσεις με επίκεντρο τον "Πολιτισμό" 243
3. Οι πολιτιστικοί φορείς εθελοντικού χαρακτήρα. Δράσεις και χαρακτηριστικά τους. 245
I. Οι Πνευματικοί 246
II. Οι Καλλιτεχνικοί 247
III. Οι Θεατρικοί 247
IV. Οι μουσικοί 250
V. Οι χορευτικοί - παραδοσιακοί 252
VI. Οι τοπικιστικοί 254
VII. Οι σύλλογοι κοινωνικής αλληλεγγύης 255
VIII. Άλλοι σύλλογοι 255
3.1. Τα προβλήματα των συλλόγων της πόλης 257

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ
ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.)

1. Το ιστορικό της ίδρυσής του 261
2. Στόχοι και αντικείμενο της Προγραμματικής Σύμβασης 263
3. Η διοικητική οργάνωση του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. 266
4. Τα οικονομικά του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. 270
5. Οι δραστηριότητες του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. 278

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ
Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ (Δ.Ε.Π.Α.Κ)

1. Σύσταση και οριοθέτηση στόχων 283
2. Στόχοι και αντικείμενο της Προγραμματικής Σύμβασης 284
3. Η οργανωτική δομή του φορέα 286
4. Η διοικητική συγκρότηση της επιχείρησης 290
5. Η στελέχωση της επιχείρησης 291
6. Η κτιριακή υποδομή της Δ.Ε.Π.Α.Κ. 294
7. Δραστηριότητες των Τομέων 295
7.1. Το Ωδείο 295
7.2. Η Σχολή των Εικαστικών 296
7.3. Η Σχολή Χορού 299

7.4. Ο Τομέας Λόγου 301
8. Τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των μαθητών των Σχολών της Δ.Ε.Π.Α.Κ. 301
9. Η οικονομική κατάσταση της επιχείρησης 305
10. Η συνεργασία της Δ.Ε.Π.Α.Κ. με άλλους πολιτιστικούς φορείς 313
11. Η πολιτιστική συνεργασία της Δ.Ε.Π.Α.Κ.με την Ενωμένη Ευρώπη 314

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ
Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΛΕΩΝ (Ε.Π.Δ.Π.)

1. Αντικείμενο της Σύμβασης και στόχοι του Διεθνούς Κέντρου Χορού 316
2. Η οικονομική και διοικητική υποστήριξη του φορέα 317
3. Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού του ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ. Καλαμάτας 319

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ
ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ 325
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ 343

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1. Η άσκηση Περιφερειακής Πολιτιστικής Πολιτικής στην Γαλλία, σύμφωνα με την κατανομή των δημοσίων δαπανών για τον πολιτισμό το 1993 346

2. Τα ονόματα των Δήμαρχων της πόλης της Καλαμάτας και τα έτη θητείας τους από το 1834 έως σήμερα 357

3. Πίνακες με τις Εφημερίδες και τα Περιοδικά που έχουν εκδοθεί στην πόλη από το 1870 έως το 1996 358

4. Πίνακες με τους Κοινωνικοπολιτιστικούς και αθλητικούς Συλλόγους που δραστηριοποιούνται σήμερα στην πόλη 365

5. Ενδεικτικός πίνακας με πολιτιστικές δραστηριότητες που παρουσιάστηκαν στο Πνευματικό Κέντρο της πόλης τον Φεβρουάριο του 1996.....368

6. Ερωτηματολόγιο.....370

7. Πίνακες με τα Θεατρικά έργα που παρουσιάστηκαν από την Κεντρική και Παιδική σκηνή του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. από το 1982 έως το 1996, όπως επίσης τον αριθμό των παραστάσεων και θεατών τους.....374

8. Πίνακες και Ραβδογράμματα των εσόδων και των εξόδων των τμημάτων της Δ.Ε.Π.Α.Κ., από το 1985 έως το 1995.....377

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ.....388

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Η διαπλοκή των επαγγελματικών και ερασιτεχνικών καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων στον οικονομικό τομέα.....37

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Επαγγελματικές κατηγορίες των κατοίκων της Καλαμάτας το 1879.....122

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Ποσοστά φοίτησης (‰) στη Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση το 1878 και το 1910.....129

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Πληθυσμιακή διάρθρωση του Ν. Μεσσηνίας 1961-1991.....183

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε ομάδες επαγγελμάτων στο Ν. Μεσσηνίας.....184

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε ομάδες επαγγελμάτων στο Δήμο Καλαμάτας το 1991 184

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Κατανομή του απασχολούμενου πληθυσμού στο Δήμο Καλαμάτας το 1991.....185

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Άξονες πολιτιστικής δράσης του Δήμου Καλαμάτα.....224

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Ενδεικτικός πίνακας χρηματοδότησης περιφερειακού θεσμού.....241

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Κοινωνικο-πολιτιστικές δαπάνες του δήμου Καλαμάτας (1986-1995).....242

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Επιχορηγήσεις φορέων προς το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.....272

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Δαπάνες του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. (1985-1995).....273

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Έσοδα του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.....273

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 : Σύνολο Εσόδων - Εξόδων - Ζημιών - Κερδών του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ..273

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 : Δαπάνες Προσωπικού - Αμοιβές Τρίτων του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.....274

ΠΙΝΑΚΑΣ 6 : Αναλυτικός πίνακας Εσόδων από Παραστάσεις.....275

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Οργανόγραμμα της Δ.Ε.Π.Α.Κ. (1985).....288

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Οργανόγραμμα της Δ.Ε.Π.Α.Κ. (1995).....289

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Ο αριθμός των μαθητών των τομέων της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για τα έτη 1989-1997.....302
ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Χρηματοδότηση της Δ.Ε.ΠΑ.Κ. απο τα συμβαλλόμενα μέλη.....306
ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Αναλυτικός πίνακας εσόδων - εξόδων της Δ.Ε.ΠΑ.Κ. για τα έτη 1985-1995.....307
ΠΙΝΑΚΑΣ 6 : Έσοδα - Έξοδα - Κερδη - Ζημιες της Δ.Ε.Π.Α.Κ. την χρονική περίοδο1985-1995..... 307
ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Εσοδα από Επιχορηγήσεις - Δωρεές , Επιχ/σεις της Δ.Ε.Π.Α.Κ. σε πολιτιστικούς φορείς.....310
ΠΙΝΑΚΑΣ 8 : Αριθμός προσωπικού, Έξοδα μισθοδοσίας.....311
ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Έσοδα - Έξοδα των τομέων Γ. Διευθ/σης - Μουσικής - Εικαστικών - Χορού- Καλ/κων Εκδηλώσεων της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για τα έτη 1985-1995.....312

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Οικονομικές σχέσεις που διαμορφώνονται με επίκεντρο τον Πολιτισμό μεταξύ Δημόσιου Τομέα - Ιδιωτικού κερδοσκοπικού Τομέα - Ιδωτικού μη κερδοσκοπικού Τομέα - Νοικοκυριών.....340

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Δημόσιες δαπάνες για τον Πολιτισμό στη Γαλλία το 1993.....348

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Δήμαρχοι της πόλης από το 1834 μέχρι σήμερα.....357

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Εφημερίδες της πόλης (1870-1996).....358
ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Περιοδικά της πόλης (1870 - 1995).....364

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Πίνακας Κοινωνικο-πολιτιστικών Συλλόγων Καλαμάτας.....365

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Πολιτιστικές εκδηλώσεις που οργανώθηκαν στο Πνευματικό Κέντρο Καλαμάτας τον Φεβρουάριο του 1996.....368

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : Θεατρικά έργα που έχουν παρουσιαστεί από την Κεντρική Σκηνή του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας.....374
ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : Θεατρικά έργα που έχουν παρουσιαστεί από την Παιδική Σκηνή του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.....375
ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : Θεατρικά έργα του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. - αριθμός παραστάσεων και θεατών.....375

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8

ΠΙΝΑΚΕΣ 1 -11 : Έσοδα - Έξοδα των τμημάτων της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για τα έτη 1985-1995.....377

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 : Οπτικοποίηση της ΠολιτιστικήςΑνάπτυξης.....25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 : Σχέσεις πολιτιστικών φορέων δημόσιου/δημοτικού-εθελοντικού χαρακτήρα σε τοπικό επίπεδο.....109

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 : Σχέσεις Τοπικών - Κεντρικών - Υπερεθνικών φορέων.....110

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 : Έσοδα - Έξοδα του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. την περίοδο 1985-1995.....274

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 : Ποσοστά εσόδων Επιχορηγήσεων και Παραστάσεων του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.....276

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 : Ηλικίες μαθητών του Τομέα Χορού (1996-1997).....300

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 : Ηλικίες μαθητών του Ωδείου (1996-1997).....300

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3 : Ηλικίες μαθητών της Σχολής Εικαστικών (1996-1997).....300

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4: Αριθμός μαθητών των Τομέων της Δ.Ε.ΠΑ.Κ. (1989-1997).....303

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5: Έσοδα - Έξοδα της ΔΕ.ΠΑ.Κ . των ετών 1985-1995.....308

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6: Έσοδα από Επιχορηγήσεις- Δωρεές, Επιχ/σεις της ΔΕ.ΠΑ.Κ. σε πολιτιστικούς φορείς.....310

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7: Εξόδα της Γ. Διευθ/σης της ΔΕ.ΠΑ.Κ. και Εξόδα-Εσόδα των Τομέων Μουσικής, Εικαστικών, Χορού, Καλ/κων Εκδηλώσεων των ετών 1985-1995.....311

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1 : Ποσοστά Πολιτιστικών Δαπανών, Δήμων, Νομών και Περιφερειών της Γαλλίας για το έτος 1993 (%).....349

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: Κατανομή σε % των πολιτιστικών λειτουργικών δαπανών των Γαλλικών πόλεων με περισσότερους από 10.000 κατ., για το έτος 1993.....351

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3: Κατανομή των πολιτιστικών λειτουργικών δαπανών των Γαλλικών πόλεων με περισσότερους από 80.000 κατ., το 1993 (%).....352

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 : Κατανομή κατά δραστηριότητα των πολιτιστικών δαπανών των Νομών στη Γαλλία το 1993 (%).....355

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ 1 -11 : Έσοδα - Έξοδα των τμημάτων της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για τα έτη 1985-1995.....377

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α.Δ.Ε.Κ. : Αναπτυξιακή Δημοτική Επιχείρηση Καλαμάτας
Α.Ο.Ε.Κ.: Αυτόνομος Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας
ΒΙΟ.ΠΑ. : Βιοτεχνικό Πάρκο
ΒΙ.ΠΕ. : Βιομηχανική Περιοχή
Γ.Α.Κ. : Γενικά Αρχεία του Κράτους
Γ.Γ.Ν.Γ. : Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς
Δ.Ε.Α.Κ. : Δημοτική Επιχείρηση Ανασυγκρότησης Καλαμάτας
Δ.Ε.Π.Α.Κ.: Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας
Δ.Ε.Τ.Α.Κ. : Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας
Δ.Ε.Υ.Α.Κ.: Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης και Αποχέτευσης Καλαμάτας.
ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.: Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Καλαμάτας
ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ. : Διεθνές Κέντρο Χορού
Ε.Π.Δ.Π. : Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων
Ε.Τ.Β.Α : Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης
Ε.Τ.Ε. : Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων
ΚΑΚ.Α.Ε. : Κεντρική Αγορά Καλαμάτας
Κ.Α.Π.Η. : Κέντρο Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων
Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. : Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος
Ν.Π.Δ.Δ. : Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
Ν.Π.Ι.Δ. : Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
Ο.Ε.Κ. : Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας
Π.Δ. : Προεδρικό Διάταγμα
Π.Δ.Ε. : Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων
ΠΟ.ΔΕΛ.: Πολιτιστικό Δελτίο
Σ.Ε.Η. : Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών
Τ.Ε.Δ.Κ. : Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων
Τ.Ε.Ι. : Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΥΠ.ΠΟ. : Υπουργείο Πολιτισμού
Φ.Ε.Κ. : Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η διατριβή αυτή με τίτλο *"Ανάλυση της διαδικασίας της πολιτιστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Η περίπτωση της Καλαμάτας"*, επιχειρεί να ερευνήσει την πολιτιστική ζωή της πόλης από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα μέχρι σήμερα. Ειδικότερα αποσκοπεί στη διερεύνηση και ανάλυση των διαδικασιών ανάπτυξης πολιτιστικής πολιτικής κυρίως από το κεντρικό και το τοπικό επίπεδο και στην αναλυτική προσέγγιση των φορέων που εμπλέκονται σ' αυτή τη διαδικασία.

Κατά τη διάρκεια της ερευνητικής μου πορείας παρουσιάστηκαν διάφορες δυσκολίες στην οργάνωση και την ανάπτυξή της, οι οποίες ξεπεράστηκαν με την βοήθεια της συμβουλευτικής επιτροπής της διατριβής μου.

Γι' αυτό και απ' τη θέση αυτή θέλω να ευχαριστήσω την εποπτεύουσα καθηγήτρια της διατριβής μου Ντόρα Κόνσολα, για τα πολύτιμα σχόλια και τις κριτικές της παρατηρήσεις, καθώς και την αναπληρώτρια καθηγήτρια Όλγα Στασινοπούλου που με πολύ προθυμία παρακολούθησε την πορεία της έρευνάς μου και με ενθάρρυνε να την ολοκληρώσω.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την επίκουρη καθηγήτρια Λυδία Δρακάκη για τη συμβολή της στην αποπεράτωση της εργασίας αυτής.

Θεωρώ ότι οφείλω ειδική μνεία στον ιστοριοδίφη Μίμη Φερέτο που έχει δωρίσει το αρχείο του στο Παράρτημα των Γενικών Αρχείων του Κράτους της Καλαμάτας, τμήμα του οποίου αποτέλεσε σημαντική πηγή πληροφοριών για την ιστορική - ερευνητική προσέγγιση της πολιτιστικής ζωής της πόλης.

Θέλω ακόμα να τονίσω ότι η ολοκλήρωση αυτής της εργασίας δεν θα ήταν δυνατή χωρίς τη συνδρομή των εργαζομένων σε διάφορους φορείς της πόλης όπως το Δήμο, τη Δ.Ε.Π.Α.Κ., το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., τη Λαϊκή βιβλιοθήκη Καλαμάτας, το Παράρτημα των Γενικών Αρχείων του Κράτους, καθώς και τα μέλη πολιτιστικών συλλόγων της πόλης, που με διευκόλυναν με τις πληροφορίες που μου έδωσαν.

Τέλος αισθάνομαι ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη προς τα μέλη της οικογένειάς μου για την κατανόηση που έδειξαν όλο αυτό το χρονικό διάστημα που χρειάστηκε η αποπεράτωση της μελέτης αυτής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

"Μέσα από τον πολιτισμό επιτυγχάνεται η διασταύρωση χρόνου και αιωνιότητας και αποκτά η ανθρώπινη ζωή, αξία, πέρα από την πρόσκαιρη διάρκειά της."

Π. Φωτέας [1]

Η διατριβή αυτή επικεντρώνεται στην διερεύνηση της διαδικασίας της πολιτιστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο, με συγκεκριμένο ερευνητικό πεδίο την πόλη της Καλαμάτας.

Η έννοια του τοπικού είναι διαφορετική για τους κοινωνιολόγους, τους ανθρωπολόγους, τους οικονομολόγους, τους γεωγράφους, τους ιστορικούς, κ.λ.π., παρ' όλα αυτά η άποψη αρκετών συγκλίνει στο ότι *"το τοπικό είναι μια μερική έκφραση του γενικού"* ή *"μια ποικιλία του γενικού"* .

Αποδεχόμενοι την άποψη ότι *"το τοπικό είναι μια μερική έκφραση του γενικού"*, η έρευνα της διαδικασίας πολιτιστικής ανάπτυξης της Καλαμάτας, μας ενδιαφέρει ως συστατικό στοιχείο ενός γενικότερου ιστού ο οποίος συγκροτεί την πολιτιστική εικόνα της χώρας μας. Το γενικό ταυτίζεται με το εθνικό, ενώ το τοπικό με το περιφερειακό. Κατ' αυτό τον τρόπο η τοπική πολιτιστική ανάπτυξη αποτελεί μια πολύ σημαντική διάσταση της εθνικής, πολύ πιθανόν και υπερεθνικής πολιτιστικής ανάπτυξης.

Οι μελέτες για τις πόλεις μεσαίου μεγέθους, όπως η Καλαμάτα, υπήρξαν από το 1929 σύλληψη των αμερικανών ερευνητών Robert και Helen Lynd [2], οι οποίοι μέσω των ερευνών τους στη πόλη Muncie της Ινδιάνα, κατόρθωσαν να παρουσιάσουν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ υπερδομής και υποδομής και έδειξαν ότι η πόλη δεν είναι μια κοινωνική μονάδα, αλλά εξαρτάται από τις διαδικασίες της συνολικής κοινωνίας. Άλλες επίσης μελέτες για τις κοινότητες όπως στη Γερμανία για την πόλη Darmstadt (1952-1954), στη Γαλλία για την Auxerre (1950), στην Αμερική για τη "Yankee City" (1952), στην Ελλάδα για την Λάρισα (1981)[3], όπως και οι έρευνες του P-H Chombart De Lauwe [4], έδειξαν, ότι η σύγχρονη πόλη

---

[1] Π. ΦΩΤΕΑ,1996, *Οι εκτροπές της κουλτούρας*, σελ. 47

[2] Τ. ΑΝΤΟΡΝΟ, Μ. ΧΟΡΚΧΑΪΜΕΡ, 1987, *Κοινωνιολογία*, σελ. 184-189

[3] Γ. ΤΣΟΥΓΙΟΠΟΥΛΟΣ, 1981, 1984, *Το ελληνικό αστικό κέντρο*, τομ. Α, Β,

[4] Ο P-H Chombart De Lauwe, χαρακτηριστικά αναφέρει ότι "η πόλη είναι η έκφραση ενός πολιτισμού, μιας κοινωνίας και μιας κουλτούρας", P-H CHOMBART DE LAUWE , 1982, *La fin des villes (Mythes ou realité)*, σελ. 7

Ειδικότερα, όσον αφορά το συγκεκριμένο ερευνητικό μας πεδίο, το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στην ανάδειξη των σχέσεων που αναπτύσσει η Τοπική Αυτοδιοίκηση με την τοπική κοινωνία στα θέματα πολιτιστικής δράσης, δυναμικής, έκφρασης και διαπλοκών, διότι θεωρούμε ότι η άσκηση περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής δεν αφορά μόνο τα προγράμματα που προωθεί η Τοπική Αυτοδιοίκηση ούτε μόνο τις δραστηριότητες των πολιτιστικών συλλόγων εθελοντικού χαρακτήρα, αλλά και τις σχέσεις που αναπτύσσουν μεταξύ τους σε τοπικό επίπεδο και αυτές που αναπτύσσουν με άλλους φορείς σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Έτσι διαμορφώνονται προβληματισμοί που αφορούν τον ρόλο και τη δυνατότητα άσκησης περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής από φορείς δημόσιου και ιδιωτικού-εθελοντικού χαρακτήρα.
Ταυτόχρονα οι αναφορές στην ευρωπαϊκή εμπειρία, θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας συνολικότερης εικόνας των ευρωπαϊκών τάσεων απέναντι στους επί μέρους τομείς του πολιτισμού.

Παρ' όλο που η διατριβή αυτή έχει ως επίκεντρό του ερευνητικού της ενδιαφέροντος το "τοπικό πεδίο", κινείται σε πολλαπλά επίπεδα τα οποία συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους.

Η διατριβή μας συγκροτείται από τρία μέρη. Πιο αναλυτικά :

Στο **Πρώτο Μέρος** (Κεφάλαια 1-3) δίνονται ορισμένες εννοιολογικές διασαφηνίσεις. Ειδικότερα στο *Πρώτο Κεφάλαιο*, πραγματεύονται γενικές έννοιες και όροι, όπως της κουλτούρας και του πολιτισμού. Επειδή οι έννοιες αυτές είναι πολυδιάστατες, στόχος μας δεν αποτελεί να διερευνήσουμε όλες τις πτυχές τους, αλλά ορισμένες απ' αυτές, των οποίων η γνώση συνδέεται άρρηκτα με το εμπειρικό μέρος της έρευνάς μας. Θα αντιληφθούμε εναργέστερα τη σχέση ανάμεσα στην Πολιτιστική Πολιτική και την Πολιτιστική Ανάπτυξη, την Πολιτιστική Αποκέντρωση, τον εκδημοκρατισμό της κουλτούρας και του ρόλου του πολιτισμού στην οικονομική ανάπτυξη, παραθέτοντας θεωρητικές απόψεις αλλά και εμπειρίες από την ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Για την κατανόηση των διαφορετικών πεδίων άσκησης περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής της χώρας μας και ειδικότερα των διαδικασιών που έχουν ως στόχο την τοπική πολιτιστική ανάπτυξη, γίνεται αναφορά των στρατηγικών κατευθύνσεων που αφορούν την περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε. Στο κεφάλαιο αυτό προσεγγίζουμε επίσης το ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως Κοινότητας, αφού στα πλαίσια αυτής διαδραματίζονται οι πολιτιστικές διαδικασίες. Τέλος γίνεται αναφορά στους σκοπούς, στους ρόλους και στις λειτουργίες των πολιτιστικών συλλόγων

οι οποίοι αποτελούν σημαντική έκφραση της τοπικής πολιτιστικής δραστηριότητας.

Στο *Δεύτερο και Τρίτο Κεφάλαιο* γίνεται προσέγγιση των πολιτικών κατευθύνσεων που αφορούν τις στρατηγικές για την περιφερειακή ανάπτυξη της Ε.Ε. και της Ελλάδας, η οποία αποσκοπεί στην κατανόηση των διαφορετικών πεδίων άσκησης περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής και ειδικότερα περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής. Η γνώση των πεδίων αυτών θα μας δώσει τη δυνατότητα να προσεγγίσουμε και να κατανοήσουμε τις διαδικασίες πολιτιστικής ανάπτυξης στο τοπικό επίπεδο και να εντοπίσουμε τις σχέσεις που το συνδέουν με τα άλλα επίπεδα και φορείς άσκησης πολιτιστικής πολιτικής.

Ειδικότερα στο *Δεύτερο Κεφάλαιο*, θα μας απασχολήσουν οι τάσεις της Περιφερειακής Πολιτιστικής Πολιτικής της Ε.Ε. καθώς και οι κύριοι άξονες ανάπτυξής της. Γίνεται αναφορά επίσης στην συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς και στην κατανομή των πολιτιστικών δαπανών σε χώρες μέλη της Ε.Ε. ως σημαντικός δείκτης στην άσκηση περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής.

Στο *Τρίτο Κεφάλαιο*, προσεγγίζουμε ζητήματα που αφορούν την άσκηση περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής στην Ελλάδα, τους φορείς που συμβάλλουν στην χάραξη της, καθώς και τα προβλήματα που αυτοί αντιμετωπίζουν. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στο ρόλο των κεντρικών (ΥΠ.ΠΟ.) και των τοπικών φορέων (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια Τ.Α., πολιτιστικοί σύλλογοι) στη διαμόρφωση των αξόνων και στην άσκηση της πολιτιστικής πολιτικής.

Στο **Δεύτερο Μέρος** (Κεφάλαια 4-10) προσεγγίζουμε διαχρονικά το πολιτιστικό πεδίο της πόλης της Καλαμάτας. Ειδικότερα επιχειρείται η ανάλυση της διαδικασίας άσκησης πολιτιστικής πολιτικής μέσα από την συνεργασία κεντρικής και τοπικής εξουσίας, με τη συμμετοχή των πολιτιστικών φορέων - δημόσιου, και εθελοντικού μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Στο *Τέταρτο Κεφάλαιο*, παρατίθεται αναλυτική παρουσίαση της μεθοδολογίας που ακολουθήσαμε στη διεξαγωγή της εμπειρική μας έρευνας.

Στο *Πέμπτο Κεφάλαιο*, επιχειρείται μια ιστορική αναδρομή στην πολιτιστική ζωή της πόλης από το 1870 και μετέπειτα. Το ενδιαφέρον μας κυρίως επικεντρώνεται στις πρώτες προσπάθειες της τοπικής κοινωνίας στην ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων και ενεργειών επαγγελματικών και πολιτιστικών συλλόγων της πόλης σε διάφορους τομείς, όπως το θέατρο, τη μουσική, την πνευματική ζωή, κ.ά.

Στο *Έκτο Κεφάλαιο* , παρουσιάζεται η σημερινή εικόνα της πόλης μέσα από την πολεοδομική της συγκρότηση, την κοινωνική της διάρθρωση, την πολιτιστική της υποδομή. Στο κεφάλαιο αυτό επίσης, επιχειρείται η παρουσίαση της πολιτιστικής κληρονομιάς και του οικολογικού πλούτου του νομού, ούτως ώστε να διαμορφωθεί μια πληρέστερη εικόνα της πολιτιστικής θέσης της πόλης σε σχέση με την περιφέρειά της.

Στο *Έβδομο κεφάλαιο,* γίνεται αναλυτική παρουσίαση των πολιτιστικών φορέων - δημόσιου, δημοτικού και εθελοντικού μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα -, των δραστηριοτήτων τους και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στην πόλη της Καλαμάτας. Αρχίζουμε με την παρουσίαση της Διεύθυνσης Πολιτισμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και στη συνέχεια παρουσιάζουμε και αναλύουμε τους άξονες πολιτιστικής δράσης του Δήμου, όπως επίσης και την οικονομική του συνεισφορά στην ενίσχυση του πολιτιστικού τομέα. Τέλος προσεγγίζουμε τις δράσεις και τα χαρακτηριστικά των πολιτιστικών εθελοντικών συλλόγων της πόλης και τα προβλήματα που αναδεικνύονται από τη λειτουργία τους .

Το *Όγδοο Κεφάλαιο,* ασχολείται με την καταγραφή και περιγραφή της πορείας του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου Καλαμάτας (Δ.Η.Π.Ε.Θ.Ε.Κ.), από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα, με την παρουσίαση των στόχων και των αντικειμένων των προγραμματικών σύμβασεων, τη διοικητική του οργάνωση, την οικονομική του διαχείριση και τις δραστηριότητές του.

Στο *Ένατο Κεφάλαιο,* εξετάζεται η πορεία της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (Δ.Ε.Π.Α.Κ.) .

Στο *Δέκατο Κεφάλαιο,* γίνεται αναφορά στη συμμετοχή της Καλαμάτας στο Ε.Π.Δ.Π., ως Διεθνές Κέντρο Χορού.

Στο **Τρίτο Μέρος,** (Κεφ. 11), παραθέτουμε διαπιστώσεις από τη μελέτη των Δημοτικών Επιχειρήσεων του Δήμου (Δ.Η.Π.Ε.Θ.Ε.Κ. και Δ.Ε.Π.Α.Κ.).

Ολοκληρώνουμε τη διατριβή με την παράθεση *Συμπερασματικών σχολίων* που αφορούν την εμπειρική μας μελέτη τα οποία προσπαθούμε να τα συνδέσουμε με θεωρητικά ζητήματα που έχουμε προσεγγίσει στο πρώτο μέρος της διατριβής μας, όπως επίσης και με τις ευρύτερες υποθέσεις που είχαμε διατυπώσει.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ

1. Σύντομη αναφορά στο εννοιολογικό περιεχόμενο της κουλτούρας και του πολιτισμού

Ο προβληματισμός γύρω από τις σύνθετες και πολυδιάστατες έννοιες της κουλτούρας και του πολιτισμού, υπερβαίνει τους στόχους του ερευνητικού μας πεδίου. Όμως πριν αρχίσουμε τη διερεύνηση των διαδικασιών της πολιτιστικής ανάπτυξης του συγκεκριμένου ερευνητικού μας πεδίου, θεωρούμε αναγκαίο να προσεγγίσουμε εν συντομία το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων αυτών και να οριοθετήσουμε και να αναδείξουμε πτυχές αυτών των εννοιών, που μπορούν να αγγίξουν το πεδίο της εμπειρική μας έρευνας.

Κατ' αρχάς θα πρέπει να πούμε ότι ο όρος της *κουλτούρας* χαρακτηρίζεται από πολυσημία και, όπως αναφέρει ο B. Badie, αποτελεί φορέα μιας πλούσιας εξηγητικής διάστασης. Για το λόγο αυτό η χρησιμοποίησή του στην ελληνική γλώσσα έχει γίνει αντικείμενο πολλών συζητήσεων από τους κοινωνικούς επιστήμονες. Πρέπει επίσης να επισημάνουμε το τεράστιο πεδίο των αντεγκλήσεων, των διχογνωμιών και των διενέξεων που αφορούν τον όρο και που κάνουν περίπλοκη τη θεωρητική του προσέγγιση. Έτσι πολλές φορές επιβάλλεται ο όρος να χρησιμοποιείται αμετάφραστος [1] . Ο κοινωνιολόγος Γρ. Γκιζελής [2] τον μεταφράζει με τον όρο *πολιτισμικό σύστημα.*

Οι περισσότεροι ορισμοί που έχουν δώσει οι κοινωνικοί επιστήμονες στην έννοια της κουλτούρας βασίζονται στον ορισμό του Taylor (1871) σύμφωνα με τον οποίο " η κουλτούρα είναι ένα πολύπλοκο, σύνθετο σύνολο που περιλαμβάνει τις γνώσεις, τις πεποιθήσεις, τα πιστεύω, την τέχνη, τους νόμους, τα ήθη, τα

---

[1] Ο όρος στην ελληνική γλώσσα εμφανίζεται πολλές φορές συνώνυμος με τους όρους"πολιτισμός", "παράδοση", "παιδεία", "τέχνη". Προβληματισμούς για την χρησιμοποίηση του όρου παραθέτουν ο Ν. ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ, 1989, στο βιβλίο του *Κουλτούρα, νεωτερικότητα πολιτική κουλτούρα,* σελ. 31-37, και ο Δ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, 1990, *Για μια πολιτική της κουλτούρας,* σελ. 335-347, Commission canadienne pour l'Unesco, *Une définition pratique pour la culture,* στο περ. "Cultures", Vol. IV, n.4, 1977, σελ. 83-91, D. KING, M. KOLLER, *The concept of culture,* in Foundations of Sociology, p.p. 46-67, G. ROCHER, 1968, *Définition de la culture*, tome 2. L'Action sociale, p.p. 108-111

[2] ΓΡ. ΓΚΙΖΕΛΗΣ,1980, *Το πολιτισμικό σύστημα. Ο σημειωτικός και επικοινωνιακός χαρακτήρας του.*

έθιμα και όλες τις άλλες ικανότητες και συνήθειες που αποκτά ο άνθρωπος ως μέλος της κοινωνίας ".

Ο R. Williams [3], καθορίζει την κουλτούρα ως κοινωνική διαδικασία που παράγει συγκεκριμένους και διαφορετικούς *"τρόπους ζωής"* και την συνδέει με δύο έννοιες : α) αυτή της *"δημιουργικής δραστηριότητας"* όπου η διαδικασία της επικοινωνίας μετατρέπει την ατομική εμπειρία σε κοινή εμπειρία και οδηγεί σ' έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής και β) με τον *"γενικό τρόπο ζωής"* - που περιλαμβάνει συγκεκριμένα νοήματα και αξίες που εκφράζονται όχι μόνο με την τέχνη και την μάθηση αλλά και με τους θεσμούς και την καθημερινή συμπεριφορά - μέσα στο αδιαίρετο πλέγμα της κοινωνίας.

Αυτός ο ορισμός οδηγεί στο διαχωρισμό δύο όψεων της κουλτούρας, αυτή της *"ομάδας"* και αυτή της *"κοινωνίας"*:

- Σύμφωνα με την πρώτη, η κουλτούρα είναι το προϊόν της κοινωνίας και συγκεντρώνει το σύνολο των γνώσεων. Μεταδίδεται με συμβολικούς κώδικες, οι οποίοι εμφανίζονται με την μορφή της γραπτής γλώσσας (λογοτεχνία , φιλοσοφία), των γραφικών (εικαστικές τέχνες) και ηχητικών (μουσική, τραγούδια) στοιχείων. Περιλαμβάνει επίσης τα μοντέλα των πρακτικών, τα συστήματα παραστάσεων, τις αξίες (ηθικές νόρμες, πολιτικές ή αισθητικές), που επιβάλλονται στα άτομα.
- Σύμφωνα με την δεύτερη, σε κάθε ζωντανή ομάδα, σε κάθε κοινωνία, η κουλτούρα αντιστοιχεί σε ένα δημιουργικό κίνημα σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής όπως στον χώρο της εργασίας, των κοινωνικών σχέσεων, στον ελεύθερο χρόνο, στον χώρο κατοικίας, στη δράση.

Η κουλτούρα σύμφωνα με τον B. Badie [4] , έχει ως λειτουργία να καταστήσει κατανοητή μια κοινωνική δράση. Αποτελεί συστατικό μέρος της δράσης και δεν μπορεί να συλληφθεί ως μια αυτόνομη και αυτοτροφοδοτούμενη κατηγορία, αλλά ως συνυφασμένη με την κοινωνική ιστορία. Κατ' αυτό τον τρόπο η κουλτούρα έχει έναν εξελικτικό προσανατολισμό και μεταβάλλεται σύμφωνα με ρυθμούς που δένονται με εκείνους της ιστορίας κάθε κοινωνίας.

Είναι παρούσα σε όλες τις μορφές της κοινωνικής ζωής, ως το προϊόν και η κινητήριος δύναμη των κοινωνικών αλλαγών. Λειτουργεί ως μεσολαβητής μέσω του οποίου οι άνθρωποι προσπαθούν να υπερβούν την κατάσταση στην οποία βρίσκονται και να δημιουργήσουν κάτι καινούργιο.

---

[3] R. WILLIAMS,1994, *Κουλτούρα και Ιστορία*, σελ. 24-29, 46-49.

[4] B. BADIE, 1995, *Κουλτούρα και πολιτική*, σελ. 109-114

Η αντίληψη αυτή είναι ανάλογη με αυτή του P-H Chombart De Lauwe [5], ο *οποίος αναφέρει ότι η κουλτούρα δεν είναι μόνο σύνολο βιωμένων εμπειριών*, πρακτικών, συμπεριφορών, αξιών, κ.λ.π., αλλά είναι μια συνεχής διεργασία άμεσα συνδεδεμένη με την *"πράξη"* (pratique) και την *"δράση"* (action) .

Ειδικότερα αναφέρει [6] ότι η κουλτούρα εμπεριέχει τις βιώσιμες εμπειρίες και γνώσεις των ατόμων και των ομάδων οι οποίες συμβάλλουν στη διεύρυνση του πεδίου της επικοινωνίας, των γνωριμιών και της δράσης. Θεωρεί ότι η κουλτούρα είναι δημιουργία και όχι μόνο συσσώρευση πολιτισμικών στοιχείων.

Έτσι κάθε κοινωνία, όπως κάθε ομάδα και κάθε άτομο, τα χαρακτηρίζει μια κουλτούρα και μια πολιτιστική δυναμική.

Η πολιτιστική δυναμική είναι ενέργεια μέσω της οποίας μια ανθρώπινη ομάδα συνειδητοποιείται και χρησιμοποιεί τις τεχνικές και τη γνώση που διαθέτει ή που παίρνει από άλλες ομάδες και δημιουργεί νέες κοινωνικές και πολιτιστικές πρακτικές, νέους θεσμούς συμβάλλοντας στην κοινωνική αλλαγή. Κατ' αυτό τον τρόπο αποτελεί δράση μέσα από την οποία ένα άτομο, μια ομάδα ή μια κοινωνία βρίσκουν λόγους ύπαρξης, είναι δε δυνατή όταν υπάρχει δυνατότητα πολιτιστικής δημιουργίας.

Η πολιτιστική συνειδητοποίηση σύμφωνα με την άποψη του ίδιου συγγραφέα [7] αποτελεί την απαρχή για την πολιτιστική ανάπτυξη και την κοινωνική αλλαγή, διότι αναπτύσσεται μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα στις κοινωνικές αλλαγές και την κουλτούρα .

Η τεχνολογική εξέλιξη [8] συμβάλλει στη πολιτιστική αλλαγή αλλά και στον περιορισμό της πολιτιστικής δυναμικής μιας κοινωνίας, εάν αυτή δεν αντισταθεί στην επιβολή πολιτιστικών μοντέλων που αλλοιώνουν τις πολιτιστικές της ιδιαιτερότητες και την πολιτιστική της ταυτότητα. Όμως η τοπική κοινωνία μπορεί να ξεπεράσει τις συνθήκες πολιτισμικής εξάρτησης και κυριαρχίας, εάν αναπτύξει μια ενδογενή πολιτιστική δυναμική.

Ο *πολιτισμός* έχει και αυτός έννοια πολυδιάστατη που συνδέεται με τις έννοιες της παιδείας, της επιμόρφωσης, της επικοινωνίας, της ψυχαγωγίας και γενικότερα της πνευματικής και ψυχικής αναβάθμισης, της κοινωνικής συμμετοχής και της πολιτικο-κοινωνικής και τεχνολογικής ανάπτυξης.

Για τον Τ. Έλιοτ [9], ο όρος "πολιτισμός" εμπεριέχει τον τρόπο ζωής ενός συγκεκριμένου λαού που ζει ομαδικά σ' ένα μέρος και γίνεται αντιληπτός στις

---

[5] Όροι που χρησιμοποιούνται ο P-H CHOMBART DE LAUWE, 1976, στο βιβλίο του *Transformations de l'environnement, des aspirations et des valeurs*, σελ. 8

[6] P-H. CHOMBART DE LAUWE, 1982, *La fin des villes (Mythes ou realité)*, σελ. 83, 88,89

[7] P-H. CHOMBART DE LAUWE, 1983, *La Culture et le Pouvoir. Tranformations sociales et expressions novatrices*, σελ. 365

[8] P-H. CHOMBART DE LAUWE, 1982, *La fin des villes (Mythes ou realité)*, σελ 131-132

[9] Τ. Σ. ΕΛΙΟΤ ,1990, *Η Ενότητα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού*, σελ. 80

τέχνες του, στο κοινωνικό του σύστημα, στις συνήθειες και στα έθιμά του, στη θρησκεία του. Παρόμοιες απόψεις διατυπώνουν και πιο σύγχρονοι στοχαστές όπως ο Εντγκάρ Μορέν [10], ο Ντόριν Μάσεϊ, ο Ζακ Λε Γκόφ.

Όσο αφορά την διάκριση μεταξύ της έννοιας της κουλτούρας και αυτή του πολιτισμού, δανειζόμαστε τη διάκριση του M. Weber που προσδιορίζει την κουλτούρα στο ανθρώπινο, το κατασκευασμένο, το ιδιαίτερο και τον πολιτισμό στο πραγματικό και το οικουμενικό. Ο Δ. Τσαούσης [11] προτείνει ο όρος πολιτισμός να χρησιμοποιείται για την περιγραφή του πολιτισμού μεγαλύτερων σε έκταση και περισσότερο σύνθετων σε διάρθρωση κοινωνιών, ενώ ο όρος κουλτούρα για την περιγραφή του πολιτισμού μικρών σε μέγεθος και απλών σε διάρθρωση κοινωνιών.

Καθώς όμως αναφέρει ο B. Badie [12], ο κοινός παρανομαστής μεταξύ των ορισμών είναι στην πραγματικότητα αρκετά φτωχός και δεν υπάρχει ομοφωνία σχετικά με το περιεχόμενο της αντίθεσης πολιτισμού-κουλτούρας, η οποία φαίνεται να είναι ανακριβής.

Εμείς στη μελέτη μας, χρησιμοποιήσαμε τους όρους κουλτούρα - πολιτισμό σχεδόν ως ταυτόσημες έννοιες λόγω των πολλών κοινών στοιχείων που τις χαρακτηρίζουν.

2. Σκοποί και Στόχοι της Πολιτιστικής Πολιτικής

Τη μεταπολεμική περίοδο, η ανάπτυξη των αστικών τρόπων ζωής, ως επακόλουθο της μεγάλης συγκέντρωσης του πληθυσμού στις πόλεις, δημιούργησε σταδιακά την ανάγκη επιβολής ωραρίου εργασίας. Η μείωση των ωρών επαγγελματικής απασχόλησης (38-40 την εβδομάδα), η θεσμοθέτηση των πέντε ημερών εργασίας, η αύξηση των ημερών αδείας μετ' αποδοχών, η τεχνολογική εξέλιξη, συνέβαλαν στο να επέλθει αντικειμενική αύξηση του ελεύθερου χρόνου [13].

---

[10] Ε. ΜΟΡΕΝ - Α.-Μ. ΚΕΡΝ , 1993, *Γή - Πατρίδα*, "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 14-8-1995, συνέντευξη του Ε. Μορέν στον Γ. Βιδάλη, "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ" 1-8-1995, ΝΤ. ΜΑΣΕΪ, εισήγηση στο συνέδριο της Ερμούπολης, "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 23-7-1995, Ζ. ΛΕ ΓΚΟΦ, *Η κληρονομιά της Ευρώπης*.

[11] Δ. ΤΣΑΟΥΣΗΣ (εισαγωγή) στο βιβλίο του T. BOTTOMORE,1983, *Κοινωνιολογία*, σελ. 20-24

[12] B. BADIE, 1995, *Κουλτούρα και πολιτική*, σελ. 31

[13] Οι ερευνητικοί προβληματισμοί για την έννοια και το περιεχόμενο του ελεύθερου χρόνου είναι πολλοί και καθένας απ' αυτούς επιδέχεται κριτικές παρατηρήσεις αφού αντικατοπτρίζει τις ιδεολογικές και ερευνητικές τάσεις του συγγραφέα και της εποχής του. Σύμφωνα με τις απόψεις των κοινωνιολόγων της εργασίας (G. Friedmann, A. Tourain), ο ελεύθερος χρόνος ταυτίζεται με τις εκτός εργασίας δραστηριότητες που εξασφαλίζουν στο άτομο τη χαλάρωση, την ανανέωση των σωματικών και των ψυχικών του δυνάμεων ή την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Κατά την άποψη του G. Friedmann, ο ελεύθερος χρόνος αποτελεί το απαραίτητο

Κατ' αυτό τον τρόπο, ο ελεύθερος χρόνος ως αποτέλεσμα της αύξησης της παραγωγικότητας και των συνδικαλιστικών και πολιτικών διεκδικήσεων των εργαζομένων, τείνει να αποτελέσει το μεγαλύτερο σε διάρκεια κοινωνικό χρόνο με πολλαπλές επιδράσεις στο σύστημα των κοινωνικών, των πολιτιστικών και των ηθικών αξιών [14].

Αυτός ο ελεύθερος χρόνος ευνόησε την ανάπτυξη ποικίλων δραστηριοτήτων άλλοτε "παθητικών" και άλλοτε "ενεργητικών", όπως τη συμμετοχή σε κοινωνικο-πολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους, τις εξόδους με την οικογένεια ή με φίλους, τα ταξίδια, την παρακολούθηση των Μ.Μ.Ε., κ.λ.π.

Οι κοινωνικές ομάδες δεν αφιερώνουν όλες τον ελεύθερο χρόνο τους στην καλλιέργεια του πνεύματος ή στην ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Πολλές έρευνες έχουν δείξει, ότι η χρήση του χρόνου αυτού αντικατοπτρίζει τις αξίες της κοινωνικής τάξης και του φύλου [15] και εξαρτάται από την οικονομική δυνατότητα των κοινωνικών ομάδων.

συμπλήρωμα ή την αντιστάθμιση της εργασίας. Κατ' αυτό τον τρόπο παραμένει υποταγμένος στη λογική της εργασίας. Βλ. Α. ΚΟΡΩΝΑΙΟΥ,1996, *Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου*, σελ. 103

Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 1994 για τη δημογραφική κατάσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επισημαίνει τις μεγάλες αλλαγές που έχουν επέλθει στον τομέα εργασίας. Στη διάρκεια περίπου ενός αιώνα, ο χρόνος εργασίας ενός χειρώνακτα εργάτη σε αστικά κέντρα έχει μειωθεί από 4.000 ώρες το έτος (1900) - χωρίς ένα βράδυ ελεύθερο, χωρίς Σαββατοκύριακο, χωρίς διακοπές και χωρίς σύνταξη-, σε 1.600 ώρες (1990) , με όλα τα παραπάνω πλεονεκτήματα.
Ο μέσος Ευρωπαίος πολίτης έχει στη διάθεσή του περισσότερο από ποτέ άλλοτε ελεύθερο χρόνο. Το 1900 η εργασία κατελάμβανε το 34% της διάρκειας της ζωής του. Το 1994 το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 11% και στο μέλλον αναμένεται να μειωθεί ακόμα περισσότερο. Εκτιμάται ότι ο χρόνος εργασίας θα απορροφά ποσοστό 6% της συνολικής διάρκειας ζωής, ενώ ο ελεύθερος χρόνος το 53%, ούτως ώστε να αποτελεί τον μεγαλύτερο από ποσοτική άποψη κοινωνικό χρόνο.
"Όταν σκεπτόμαστε το μέλλον, με βάση τα στοιχεία για τη γήρανση του πληθυσμού, επισημαίνει η έκθεση της Επιτροπής, πρέπει να λάβουμε υπόψη τολμηρά σενάρια, όπως την προσθήκη μίας νέας περιόδου στον κύκλο ζωής, μεταξύ "εκπαίδευσης" και "εργασίας", η οποία θα είναι αφιερωμένη αποκλειστικά στην οικογένεια. Μία τέτοια εξέλιξη δημιουργεί νέες προοπτικές για τη συνέχιση της εκπαίδευσης και την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου". Βλ. επίσης Π. ΤΕΡΛΕΞΗΣ,1994,*Ο μύθος του ελεύθερου χρόνου (Διερευνητικά προλεγόμενα)*, Γ. ΜΠΑΔΟΓΙΑΝΝΑΚΙΣ, 1994, *Ελεύθερος χρόνος . Η μεγάλη πρόκληση !* , Α. ΔΕΦΝΕΡ, 1995, *Πολιτιστικές δραστηριότητες και ελεύθερος χρόνος : Κοινωνικές καιγεωγραφικές διαστάσεις*, σελ. 378-382

[14] Στη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου διαμορφώνονται νέες κοινωνικές αξίες που βρίσκονται σε διαρκή αλληλεπίδραση με τις αξίες των άλλων κοινωνικών χρόνων (χρόνο εργασίας, οικογενειακό χρόνο, σχολικό χρόνο, κ.λ.π.) Βλ. Α. ΚΟΡΩΝΑΙΟΥ,1996, *ό.π.*, σελ. 36, 104

[15] Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο ελεύθερος χρόνος διαφοροποιείται μέσα από παραμέτρους όπως η κοινωνική τάξη, η επαγγελματική κατηγορία, το φύλο, η ηλικία, ο τόπος κατοικίας (αστική, ημιαστική ή αγροτική περιοχή), κ.λ.π.
Ένα μέρος του χρόνου των ατόμων εκτός επαγγελματικής απασχόλησης, καταναλώνεται στις οικογενειακές υποχρεώσεις (νοικοκυριό, ψώνια, μαγείρεμα, βοήθεια στην μελέτη των παιδιών, βοήθεια στους ηλικιωμένους γονείς, κ.λ.π.).
Στην Ελλάδα οι περισσότερες απ' αυτές τις υποχρεώσεις βαραίνουν το γυναικείο φύλο παρότι πολλές γυναίκες συμμετέχουν και στην παραγωγική διαδικασία. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ο ελεύθερος χρόνος τους να μειώνεται σε σχέση με αυτόν των ανδρών και πολλές φορές να ελαχιστοποιείται, με αποτέλεσμα να μην έχουν την δυνατότητα να καλλιεργήσουν ευρύτερες κοινωνικές σχέσεις και προσωπικά τους ενδιαφέροντα.

Στις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες, ο *"πολιτισμός του ελεύθερου χρόνου"* που προβάλλεται σήμερα σαν αναπόσπαστο τμήμα του κοινωνικού τους συστήματος [16] και αποτελεί χώρο όπου ανανεώνονται οι αξίες της ανθρώπινης ύπαρξης, δημιούργησε την ανάγκη να δώσουν μια κεντρική θέση στα κοινωνικά και μορφωτικά τους προβλήματα. Έτσι έγινε αντικείμενο στο οποίο πολλοί κλάδοι παραγωγής και υπηρεσιών έχουν στρέψει το ενδιαφέρον τους.

Φαινόμενα της βιομηχανικής κοινωνίας, όπως η αστικοποίηση και η πληθυσμιακή αύξηση είναι πιθανόν να οδηγήσουν στην ανομία και την απόκλιση. Ο κίνδυνος της αποπροσωποποίησης, της στερεοτυπίας, της προσαρμογής σ' ένα μεσαίο πρότυπο είναι πραγματικότητα. Αυτό άλλωστε φαίνεται στην καταναλωτική συμπεριφορά, τις νοοτροπίες, τις επιθυμίες.

Η υπεροργανωμένη σύγχρονη κοινωνία που στηρίζει την οργάνωσή της στη διαρκή *"κανονικοποίηση"* των συμπεριφορών, προσπάθησε μέσω της ανάπτυξης των κοινωνικο-πολιτιστικών δραστηριοτήτων, να συμβάλλει στη διαμόρφωση νέων στάσεων που είναι απαραίτητες για την δημιουργία ενός νέου τρόπου ζωής, περισσότερο ποιοτικού, που θα οδηγήσει στον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας και της δημοκρατίας.

Οι δυτικές κοινωνίες αρχικά θεώρησαν ότι η δημιουργία και η ανάπτυξη κοινωνικο-πολιτιστικών δραστηριοτήτων στα πλαίσια της κοινότητας αποτελεί "μέσο ώθησης" για τις διαφορετικές κατηγορίες του πληθυσμού, - όπως νέους, συνταξιούχους, ηλικιωμένους, μετανάστες -, να δραστηριοποιούνται εποικοδομητικά στον ελεύθερο χρόνο τους, ώστε να επέρχεται η

Οι επαγγελματικές κατηγορίες δε διαθέτουν, όπως αναφέραμε, όλες τον ίδιο ελεύθερο χρόνο, αλλά ούτε την ίδια οικονομική άνεση για να εκμεταλλευτούν τον ελεύθερο χρόνο τους. Τον βιώνουν δηλαδή ποιοτικά και ποσοτικά διαφορετικά.
Ο ελεύθερος χρόνος, τη στιγμή που δεν είναι ίσος για όλα τα άτομα, σε συνδυασμό με τις διαφορές στην οικονομική κατάσταση και στο μορφωτικό επίπεδο που χαρακτηρίζουν τα κοινωνικά στρώματα, δημιουργεί μεγάλες ανισότητες. Έρευνες σε διάφορες χώρες έχουν δείξει ότι για τους εργάτες οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου έχουν περιορισμένη σπουδαιότητα αφού συμμετέχουν λιγότερο από άλλες επαγγελματικές κατηγορίες σε δραστηριότητες όπως το θέατρο, το διάβασμα βιβλίων, την επίσκεψη μουσείων, τα μαθήματα ενηλίκων, κ.λ.π. Γι' αυτή την επαγγελματική κατηγορία, την σημαντικότερη θέση κατέχουν η οικογενειακή ζωή και μετά η εργασία. Βλ. CONSEIL DE L' EUROPE, 1994, *Participation à la vie culturelle en Europe. Tendances, stratégies et défies. Table ronde de Moscou- 1991*
Ο A. Tourain (σε άρθρο του στο βιβλίο της Α. ΚΟΡΩΝΑΙΟΥ,1996, *ό.π.*, σελ. 185-186), επισημαίνει ότι όσο ανέρχεται το βιοτικό επίπεδο, αυξάνει παραπάνω κι από αναλογικά ,το μέρος του προϋπολογισμού που μπορεί να διατεθεί σε δραστηριότητες εκλεκτικές, προσωποποιημένες, περισσότερο απελευθερωμένες από τις στοιχειώδεις ανάγκες επιβίωσης. Βλ. επίσης Λ. ΣΑΠΟΥΝΑΚΗ-ΔΡΑΚΑΚΗ,1993, *Χωρική ανάλυση υπηρεσιών*, σελ. 50-52

[16] Όπως διαπιστώνει ο Ε. Μορέν "κατά την διάρκεια αυτού του αιώνα σημειώθηκε η μετάβαση από την πολιτική της χρηστής διακυβέρνησης στην πολιτική του κράτους πρόνοιας , από το κράτος - φύλακα στο κράτος - αρωγό. (...) Οι ανάγκες των ατόμων και των πληθυσμών άρχισαν να ανήκουν πλέον στο πεδίο της πολιτικής αρμοδιότητας (π.χ. υγεία, εκπαίδευση, ψυχαγωγία). Η ευμάρεια και το ευ ζήν ανυψώθηκαν στο επίπεδο πολιτικών στόχων". Βλ. Ε. ΜΟΡΕΝ - Α.-Μ., ΚΕΡΝ ,1993, *Γή - Πατρίδα*, σελ. 170-172

"κανονικοποίηση" των συμπεριφορών τους και να αναβαθμίζεται το πολιτιστικό επίπεδο της κοινότητας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η άποψη που διακήρυττε ήδη από το 1939, η δημοτική αρχή της Ντιζόν της Γαλλίας [17], για την οργάνωση του ελεύθερου χρόνου [18]. Η άποψή τους ήταν ότι "έπρεπε να διασώσουν τον πολιτισμό τους για να μπορέσει να καλύψει τον ελεύθερο χρόνο τους, αλλά ταυτόχρονα έπρεπε να αποκτήσουν ελεύθερο χρόνο για να εμπλουτίσουν την πολιτιστική τους ζωή".

Την δεκαετία του '70, πολλά από τα αναπτυγμένα κράτη με διευρυμένα προνοιακά συστήματα, άρχισαν να χαράσσουν πολιτιστική πολιτική. Για παράδειγμα, η ιδέα της άσκησης πολιτιστικής πολιτικής που ανέπτυξε στη Γαλλία το 1959 ο André Malraux,, με την δημιουργία των "Οίκων του Πολιτισμού" (Maisons de la Culture) [19] και την εκπαίδευση εμψυχωτών (animateurs), αποσκοπούσε στην αποφυγή απόκλισης των πολιτών και τον προσανατολισμό τους προς μία δημιουργική συμμετοχή με την άσκηση διαφόρων κοινωνικο-πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Με τον τρόπο αυτό προσπάθησαν να επιτύχουν την προσαρμογή και ένταξη των ατόμων σε μία κοινωνία που οι αλλαγές είναι πολλές σε όλα τα επίπεδα.

Άλλες χώρες έκαναν μια διαφορετική επιλογή, αφήνοντας τη χάραξη πολιτιστικής πολιτικής κατά το πλείστον στην ιδιωτική πρωτοβουλία (π.χ. Η.Π.Α.[20], Μ. Βρετανία [21]).

Έτσι διαφαίνεται ότι η διεύρυνση του ελεύθερου χρόνου λειτουργεί ως ουσιαστική παράμετρος της πολιτιστικής ανάπτυξης και ως ένας από τους κύριους παράγοντες που δημιούργησαν την ανάγκη χάραξης πολιτιστικής

---

[17] PH. POIRRIER, 1990, *Politique culturelle et municipalité un discours explicite ? L' exemple de Dijon (1919-1989),* στο Cahiers de l' Institut d' histoire du temps présent, n. 16, 1990, σελ. 11-40

[18] Η Γαλλική Σχολή της κοινωνιολογίας του ελεύθερου χρόνου με πρωτοπόρο τον Joffre Dumazedier, συνδέει τον ελεύθερο χρόνο με τη λαϊκή εκπαίδευση και την πολιτιστική ανάπτυξη.

[19] Το όνειρο του εμπνευστή τους ήταν να δημιουργηθούν τέτοια κέντρα σε κάθε γαλλική πόλη των 100.000 κατ. Τα πολυδύναμα όμως αυτά κέντρα ήταν οικονομικά ασύμφορα από τη μία και από την άλλη δεν κατάφεραν να προσελκύσουν τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα. Για το λόγο αυτό, μέχρι το 1973 δημιουργήθηκαν μόνο 12. Στη συνέχεια άρχισαν να δημιουργούνται τα "Κέντρα Πολιτιστικής Δράσης" (Centres d' action culturelle) που συγκέντρωναν και αυτά πολλές δραστηριότητες αλλά με οικονομικότερο εξοπλισμό. Συνολικά δημιουργήθηκαν 27 τέτοια κέντρα. Επίσης δημιουργήθηκαν και 29 άλλα πολιτιστικά κέντρα με λιγότερες όμως δραστηριότητες. Όλοι αυτοί οι φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, επιχορηγούνται κατά το 1/3 των εξόδων τους από το κράτος και κατά τα 2/3 από τους δήμους. Βλ. *La politique culturelle française*, σελ. 129-130.

[20] CH. MARK , 1970, *La politique culturelle aux États-Unies.*

[21] A. CA' ZORZI 1987, *Administration et financement publics de la culture dans la Communauté Européenne*, σελ. 85-94,178-182 . J. FARCHY, D. SAGOT-DUVAUROUX, 1994, *Economie des politiques culturelles*, σελ. 18

πολιτικής, η οποία μπορεί να επιφέρει την πολιτιστική ενδυνάμωση σε εθνικό και τοπικό επίπεδο και κατ' επέκταση, την πολιτιστική συνειδητοποίηση των πολιτών η οποία συμβάλλει στην πολιτιστική αλλαγή.

Έτσι θα μπορούσαμε να πούμε ότι η αναγκαιότητα άσκησης πολιτιστικής πολιτικής απορρέει από το ευρύτερο πλαίσιο αξιών, μέσα στο οποίο διαμορφώνονται οι εθνικές, οι ομαδικές αλλά και οι ατομικές ταυτότητες.

Η Πολιτιστική πολιτική [22] μπορεί να οριστεί ως ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων, που συνδυάζονται σ' ένα πρόγραμμα για να επιτύχουν τη γνώση, την ενίσχυση και τη διάδοση του πολιτισμού μίας κοινότητας για μία δεδομένη χρονική περίοδο.

Κέντρα άσκησης και υλοποίησης της πολιτιστικής πολιτικής αποτελούν :

- το υπερεθνικό,
- το εθνικό-κεντρικό,
- το περιφερειακό,
- το τοπικό επίπεδο (νομοί, δήμοι, κοινότητες, συνοικίες).

Ο ρόλος του κράτους μέσα από την άσκηση πολιτιστικής πολιτικής είναι να εξασφαλίσει τη συντήρηση και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, και την προώθηση και τη διάδοση των πολιτιστικών αγαθών [23].

Στη χάραξη πολιτιστικής πολιτικής υπάρχει ένας σαφής διαχωρισμός ανάμεσα σε στρατηγικές με κατεύθυνση την κατανάλωση, και σε εκείνες με κατεύθυνση την παραγωγή.

Όπως προκύπτει από τη διεθνή βιβλιογραφία [24], οι κύριοι σκοποί μιας κεντρικά κατευθυνόμενης πολιτιστικής πολιτικής μπορούν να αποτελούν :

- Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής ταυτότητας.
- Η προαγωγή της πλουραλιστικής δημιουργίας και η υποστήριξη των επαγγελματιών και των καλλιτεχνών.

---

[22] ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ,1988, *Θέματα Πολιτιστικής Πολιτικής*, σελ.15

[23] Ο ορισμός των Πολιτιστικών Αγαθών (bien culturel, cultural property), σύμφωνα με την Σύμβαση της Χάγης (1954), αφορά τα κινητά και ακίνητα αγαθά που έχουν μεγάλη σημασία για την πολιτιστική κληρονομιά κάθε λαού. Όπως για παράδειγμα, μνημεία της αρχιτεκτονικής, της τέχνης, της ιστορίας, αρχαιολογικοί χώροι, οικοδομικά συγκροτήματα, έργα τέχνης, χειρόγραφα, βιβλία, κ.ά. Ο ίδιος όρος καλύπτει και τα κτίρια (μουσεία, βιβλιοθήκες, κ.ά) που στεγάζουν -μόνιμα ή προσωρινά- κινητά αγαθά καθώς και τα κέντρα των πόλεων στα οποία βρίσκονται σημαντικά ακίνητα και κινητά αγαθά (ιστορικά κέντρα πόλεων ή ολόκληρες ιστορικές πόλεις). Βλ. ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ, 1995, *Η Διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, σελ. 26-27, 47-48

[24] Βλ. R. CARON , 1989, *L' État et la culture*. 1995, *L' Action culturelle des petites villes.Guide pratique*. 1988, *La Politique culturelle de la France*. M.,PONGY, G. SAEZ, 1994, *Politiques culturelles et régions en Europe*, κ.λ.π.

- Η ενίσχυση της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας με την δημιουργία κοινωνικών δικτύων υποδομής που θα συμβάλλουν στην παραγωγή και διακίνηση πολιτιστικών αγαθών.
- Η διεύρυνση της συμμετοχής του λαού στις πολιτιστικές δραστηριότητες.
- Η προστασία της πολιτιστικής ανεξαρτησίας [25].
- Η προώθηση της πολιτιστικής επικοινωνίας με ξένες χώρες.
- Η βελτίωση της "πολιτιστικής εικόνας" της χώρας στο εξωτερικό.

Οι σκοποί αυτοί συνήθως συνοδεύονται από τις ανάλογες ενέργειες της Πολιτείας για δημιουργία των μηχανισμών εκείνων (οργανωτικών, θεσμικών, οικονομικών, κτιριακής υποδομής, μέσων διάδοσης πολιτιστικών αγαθών), που θα βοηθήσουν στην πολιτιστική αναβάθμιση της ζωής των πολιτών, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν στην όλη πολιτιστική δραστηριότητα της χώρας τους, αλλά και να καθίστανται κοινωνοί της παγκόσμιας πολιτιστικής δημιουργίας.

Για την αποτελεσματικότερη πραγμάτωση των σκοπών που τίθενται από την Πολιτεία, οι σκοποί αυτοί θα πρέπει να αναλύονται σε επιμέρους στόχους, βραχυπρόθεσμους, μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους και την υπόδειξη συγκεκριμένων μέσων για τη σταδιακή επίτευξη των στόχων αυτών.

---

[25] Στην εποχή μας όμως έχει προκύψει ένα άλλο πρόβλημα αυτό του πολιτιστικού ιμπεριαλισμού (πολιτισμικός ηγεμονισμός) που έχει γίνει αιτία να καταστραφούν σπάνιες πολιτιστικές δημιουργίες.
Έναν κίνδυνο λοιπόν που διατρέχει ο πολιτισμός των Ευρωπαϊκών χωρών είναι αυτό της ισοπέδωσης των πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων του κάθε τόπου από την επιβολή μίας μόνο κουλτούρας. Κατηγορίες εκτοξεύονται κυρίως από τους Γάλλους για τον πολιτιστικό ιμπεριαλισμό των Αμερικανών, που έχει αρνητικές επιπτώσεις στη διατήρηση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Χαρακτηριστική είναι η έκκληση που έκανε ο Φ. Μιτεράν το 1993 (Βλ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 24-9-1993), προς τους δημιουργούς και τους αρχηγούς κρατών της Ηπείρου μας κατά την οποία τους προέτρεπε να στρατευθούν στην προσπάθεια εξαίρεσης των πολιτιστικών αγαθών (οπτικοακουστικών) από την συμφωνία GATT (Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου μεταξύ Ε.Ο.Κ. και Η.Π.Α.). Πιο συγκεκριμένα στην εισήγησή του, ο Φ. Μιτεράν ανέφερε: "(...) δεν έχουμε την πρόθεση να φέρουμε αντιμέτωπο τον πολιτισμό της Ευρώπης στον πολιτισμό του Νέου Κόσμου, αλλά να προστατεύσουμε την παγκόσμια ιδέα του πολιτισμού απέναντι στη μονοκρατορία των δυνάμεων της οικονομίας."
Είναι αλήθεια ότι οι αμερικάνικες παραγωγές ελέγχουν σήμερα το 73% περίπου των εισπράξεων που γίνονται στις χώρες της Ε.Ε., ενώ οι ευρωπαϊκές παραγωγές κάθε χρόνο βλέπουν το μερίδιό τους να φθίνει σταθερά ήτοι από 29,6% το 1989, σε 24,1% το 1990 και 22,9% το 1991.
Στην Ελλάδα, οι αμερικανικές παραγωγές το 1989 έλεγχαν το 86% των εισπράξεων, το 1990 το 87% και το 1991 το 88%. Απεναντίας το μερίδιο των ελληνικών παραγωγών φθίνει συνεχώς από 9% σε 8% και 7% αντίστοιχα.
Η διεθνής πραγματικότητα δείχνει ότι έναν άλλο κίνδυνο που διατρέχουν οι χώρες της Ε.Ε. είναι ο πολιτιστικός ηγεμονισμός τεράστιων πολυεθνικών τηλεπικοινωνιακών εταιριών που βρίσκονται στα χέρια λίγων (π.χ. Τέντ Τέρνερ, Ρούπερτ Μέρντοχ), που έχουν αναπτύξει μια οικουμενική επικοινωνιακή στρατηγική που οι κυβερνήσεις εμφανίζονται ανήμπορες να την ελέγξουν.
Βλ. Γ. ΑΝΔΡΕΑΔΗ (επιμ.),1987, *"Ο πολιτιστικός ιμπεριαλισμός"*, Ε. ΣΑΪΝΤ,1996, *Κουλτούρα και Ιμπεριαλισμός - Μια συστηματική και γοητευτική ανίχνευση των ριζών του ιμπεριαλισμού στον πολιτισμό της Δύσης.*

Στα πλαίσια του τοπικού εντάσσεται ο Νομός, οι δήμοι και οι κοινότητες, οι συνοικίες [26] και οι γειτονιές. Στα πλαίσια της πόλης, ιδιαίτερες κατευθύνσεις πολιτιστικής πολιτικής, μπορούν να τεθούν σε επίπεδο συνοικίας - γειτονιάς, ανάλογα με τα ιδιαίτερα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού τους [27].

Η ενίσχυση και η αναζωογόνηση του πολιτιστικού τομέα σε τοπικό επίπεδο μπορεί να επιτευχθεί με την ανάπτυξη πρωτοβουλιών που αφορούν :

- Την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Την ενίσχυση της ανάγνωσης μέσω των δημοτικών-κοινοτικών βιβλιοθηκών.
- Τη χρησιμοποίηση νέων οπτιακουστικών μέσων και νέων τεχνολογιών επικοινωνίας.
- Τον κινηματογράφο.
- Το θέατρο.
- Τα μουσεία.
- Τη δημιουργία κέντρων έρευνας και τεχνολογίας (π.χ. Τεχνολογικά Πάρκα, Πανεπιστημιακά Ιδρύματα).
- Τη δημιουργία εκπαιδευτικών κέντρων για την ποιοτική αναβάθμιση της καλλιτεχνικής δημιουργίας (ωδεία, σχολές χορού, εικαστικών, κ.λ.π.).

Αρκετές χώρες της Ευρώπης με τη χάραξη περιφερειακής Πολιτιστικής Πολιτικής προσπάθησαν να προωθήσουν την ατομική και ομαδική έκφραση και να διευρύνουν τη συλλογική πρόσβαση στις πολιτιστικές εγκαταστάσεις και δραστηριότητες, έτσι ώστε να ενθαρρυνθεί η διαπροσωπική αλληλεπίδραση, να

---

[26] Όσο αφορά τη διαμόρφωση διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων για τη"συνοικία", βλ. Χ. ΣΚΙΑ-ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, *Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της έννοιας "συνοικία"*, στην Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 66, 1987, σελ. 52-72

[27] Οι Γερμανικές κυρίως πόλεις έχουν δώσει ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση πολιτιστικής πολιτικής σε επίπεδο συνοικιών, με τη δημιουργία πολυδύναμων πολιτιστικών κέντρων, με στόχο την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής και την ανάπτυξη της συμμετοχής μειονεκτούντων ομάδων π.χ. ξένων μεταναστών.
Μια πολύ επιτυχημένη προσπάθεια αποτελεί το Διεθνές Κέντρο Νεότητας και Πολιτισμού, Internationales Jugend - und Kulturzentrum "Schlesische Strabe 27", στο Kreuzberg του Βερολίνου. Η δημιουργία του εντάχθηκε στο δίκτυο πρωτοβουλιών και πειραματικών προγραμμάτων την δεκαετία του '70 σαν τμήμα του προγράμματος αναγέννησης των πόλεων και της κοινωνικής, πολιτιστικής και οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής. Το Kreuzberg περιοχή κοντά στο κέντρο του Βερολίνου κατοικείτο κατά το πλείστον από τουρκικές οικογένειες . Τα παιδιά τους κάλυπταν το 70% των μαθητών των σχολείων. Η δημιουργία του Κέντρου είχε στόχο να λειτουργήσει ως πόλος έλξης για τους κατοίκους της περιοχής, ανεξάρτητα από τις πολιτισμικές καταβολές τους και ιδιαίτερα για τους νέους, ούτως ώστε η τέχνη να αποτελέσει μέσο επικοινωνίας ανάμεσα σε διαφορετικές εθνότητες και πολιτισμούς.Το συγκεκριμένο κέντρο αποτέλεσε πρότυπο για την δημιουργία και άλλων τέτοιων Κέντρων σε άλλες πόλεις της Γερμανίας. Βλ. INNOVATIONS, τ. 12, 1987, Κέντρο Νεότητας και Πολιτισμού, Βερολίνο. Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

προαναφερόμενους τομείς, δημιούργησε και την υποδομή για την επαγγελματική εξειδίκευση και κατάρτιση προς αυτούς, ούτως ώστε να στελεχώσει τους νέους φορείς που δημιούργησε και να τους αναδείξει [36]. Αυτό αποτελεί και έναν έμμεσο τρόπο υποστήριξης της πολιτιστικής συμμετοχής.

Σύμφωνα με τα προαναφερόμενα θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η πολιτιστική αποκέντρωση αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για να επιτευχθεί η μείωση των ανισοτήτων στην πρόσβαση στις διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες. Επίσης θεωρούμε ότι η δημοκρατικοποίηση του πολιτισμού μπορεί να επιτευχθεί με την εισαγωγή και διδασκαλία καλλιτεχνικών μαθημάτων σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος. Τότε θα υπάρχει δυνατότητα σε όλα τα άτομα από την παιδική τους ηλικία, να έλθουν σε άμεση επαφή, να συμμετάσχουν ενεργά και συστηματικά και να ευαισθητοποιηθούν σε διάφορους πολιτιστικούς τομείς, ούτως ώστε να υπάρξει σταδιακή αύξηση του κοινού σε όλων των ειδών τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, - που θα έχει σαν επακόλουθο την αύξηση και των επαγγελματιών στον τομέα.

Κατ' αυτό τον τρόπο διαφαίνεται ότι με την πάροδο του χρόνου αρχίζει να διαμορφώνεται μια οργανική σχέση ανάμεσα στον πολιτισμό, την εκπαίδευση και την ανάπτυξη [37].

4. Πολιτιστική ανάπτυξη και Πολιτιστική Αποκέντρωση

Ποσοτικά η έννοια της ανάπτυξης είναι η κατανομή των πόρων και εισοδημάτων, ενώ ποιοτικά είναι η αναβάθμιση της "ποιότητας ζωής". Εμείς κάνοντας αναφορά στην έννοια, προσεγγίζουμε το ανθρωπολογικό της περιεχόμενο, δηλαδή την ανάπτυξη των ψυχικών, πνευματικών, ηθικών, πολιτιστικών και κοινωνικών δυνατοτήτων του ανθρώπου. Όπως αναφέρει και ο Εντγκάρ Μορέν [38], "η πραγματική ανάπτυξη είναι μόνο η ανάπτυξη του ανθρώπου και πρέπει να την απελευθερώσουμε από το στενό οικονομικό περίβλημά της. Η έννοια πρέπει να γίνει πολυδιάστατη, να ξεπεράσει ή να σπάσει όχι μόνο τα οικονομικά σχεδιαγράμματα, αλλά επίσης και τα πολιτιστικά και πολιτισμικά

---

[36] Στο Παρίσι δημιουργήθηκε το μουσείο Μόδας και υφάσματος (Musée de la Mode et du textile). Από το 1987 λειτουργεί η Ανώτερη Εθνική Σχολή της τέχνης της μαριονέτας στη Charleville- Mézières (Ecole nationale supérieure des arts de la marionnette). Το 1989 δημιούργησαν κέντρα επιμόρφωσης που έδιναν δίπλωμα για επαγγέλματα τέχνης του τσίρκου, και τεχνικών του τσίρκου (Diplôme des Métiers des arts du Cirque et du brevet des Techniques du Cirque). Το 1991 άνοιξε το πρώτο γαλλικό μουσείο των Κόμιξ στην πόλη Angoulême.

[37] Για τον λόγο αυτό ίσως στη Σουηδία τα θέματα εκπαίδευσης και πολιτισμού τα διαχειρίζεται το ίδιο υπουργείο, ούτως ώστε να αναπτύσσει μια ενιαία πολιτιστική στρατηγική.

[38] E. MOPEN , A.-M. KEPN, 1993, *Γή - Πατρίδα,* σελ. 127

δίκτυα που υποτίθεται ότι της δίνουν το νόημα και το μέτρο της. (...) Όπως όλα τα ζωντανά και ανθρώπινα πράγματα, υφίσταται την επίθεση της αρχής της υποβάθμισης και οφείλει να ανανεώνεται ασταμάτητα".

Ο Π. Μαΐστρος [39], αναφέρει ότι με τον όρο εννοούμε "τη διαδικασία διαδοχικής ολοκλήρωσης της ανθρώπινης προσωπικότητας και επομένως η ανάπτυξη έχει αφετηριακό σημείο και "κέντρο" τον άνθρωπο, που αποτελεί το μοναδιαίο δομικό στοιχείο του κοινωνικού συνόλου, και ταυτόχρονα το υποκείμενο και τον αντικειμενικό στόχο της ανάπτυξης. Μέσα από την οπτική αυτή, ο άνθρωπος αποτελεί τον πυρήνα κάθε συνθετικής οικονομικής, κοινωνικής πολιτιστικής και ιδεολογικο-πολιτικής διεργασίας.

Η ανάπτυξη ως διαδικασία διαδοχικής ολοκλήρωσης της ανθρώπινης προσωπικότητας , μπορεί να ξεκινήσει με πρώτο επίπεδο αναφοράς το ατομικό επίπεδο και να περάσει διαδοχικά από όλα τα επίπεδα που είναι δυνατή κάποιου βαθμού ολοκλήρωση : την οικογένεια ή την μικρή κοινωνική ομάδα, τη γειτονιά ή τον αγροτικό οικισμό, τη συνοικία ή την μικρή κοινότητα, τον δήμο ή την ομάδα κοινοτήτων, την επαρχία, την περιφέρεια, τον εθνικό χώρο, την παγκόσμια κοινότητα. Σε κάθε ένα από αυτά τα επίπεδα υπάρχουν αντικειμενικοί όροι που προσδιορίζουν το βαθμό που είναι δυνατή η αναπτυξιακή ολοκλήρωση, και επομένως τα αναγκαία μέτρα πολιτικής και τις απαραίτητες θεσμικές αλλαγές."

Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι η ανάπτυξη είναι μια οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα.

Σύμφωνα με τον P. Schafer [40], μεταξύ κουλτούρας και ανάπτυξης υπάρχει μια φυσική συγγένεια. Θεωρεί ότι και οι δύο αποτελούν όψεις της ίδιας πραγματικότητας με ποιοτικό και ποσοτικό περιεχόμενο. Ενδιαφέρον τους αποτελεί η αναβάθμιση της ζωής των ανθρώπων.

Η πολιτιστική ανάπτυξη ανεξάρτητα αν αφορά το άτομο, την ομάδα, την κοινότητα, το θεσμό, το έθνος, κ.τ.λ., λαμβάνει χώρα σ' ένα συγκεκριμένο χωρικό και χρονικό σκηνικό. Έτσι το φυσικό και ιστορικό περιβάλλον παίζει ενεργό ρόλο στην πολιτιστική ανάπτυξη και έχει θεμελιώδη επίδραση σε κάθε όψη και διάσταση της πολιτιστικής ζωής. Λαμβάνοντας υπ' όψη του ο P. Schafer τους προαναφερθέντες παράγοντες δίνει το ακόλουθο διάγραμμα οπτικοποίησης της Πολιτιστικής Ανάπτυξης .

Έτσι διαφαίνεται ότι η πολιτιστική ανάπτυξη ασχολείται με όλες τις όψεις της πραγματικότητας και της ανθρώπινης υπόστασης, που αναδεικνύουν την πολυπλοκότητά της και τη διεπιστημονική της φύση.

---

[39] Π. ΜΑΪΣΤΡΟΣ, 1986, *Οι Νέοι Θεσμοί,* Σεμινάριο της Ε.Ε.Τ.Α.Α., σελ. 87-93

[40] P SCHAFER, 1994, *The challence of cultural development,* σελ. 29-38

Στο διάγραμμα η κουλτούρα ως σύνολο απεικονίζεται με το μεγαλύτερο κύκλο και αποτελείται από το συνολικό άθροισμα όλων των συστατικών τμημάτων της - την οικονομική, κοινωνική, καλλιτεχνική, τεχνολογική, πολιτική, θρησκευτική, εκπαιδευτική, επιστημονική. Οι συνιστώσες της κουλτούρας διαμορφώνουν σχέσεις αλληλεπίδρασης και μεταξύ τους αλλά και με τη κουλτούρα ως σύνολο (στο σχεδιάγραμμα οι σχέσεις αυτές απεικονίζονται με βέλη). Επίσης σχέσεις αλληλεπίδρασης διαμορφώνονται μεταξύ των ποσοτικών και ποιοτικών διαστάσεων της κουλτούρας, όπως και μεταξύ της κουλτούρας και του φυσικού και ιστορικού περιβάλλοντος.

Διάγραμμα 1 : Οπτικοποίηση της Πολιτιστικής Ανάπτυξης

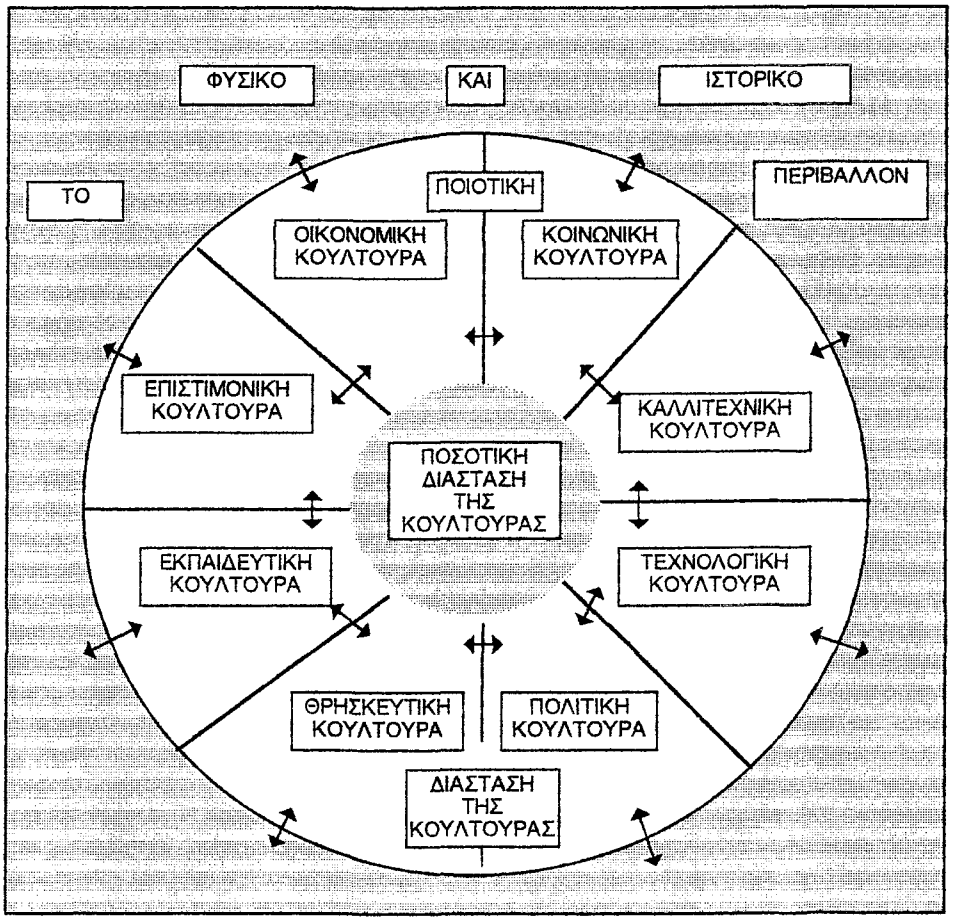

Πηγή : P. SCHAFER, 1994, *The challence of cultural development*, σελ. 30

Αναγνωρίζεται λοιπόν σύμφωνα με την αναφορά του X Dupuis [41], ότι η κουλτούρα εμπεριέχει το σύνολο των διαντιδράσεων του ατόμου με το περιβάλλον του. Βιώνεται δε ως μια υπολανθάνουσα διάσταση της ζωής των

[41] X. DUPUIS, 1991, *Culture et développement. De la reconnaissance à l'évaluation.*, σελ. 22

κοινωνικών ομάδων, δηλαδή ως το σύνολο των τρόπων και των συνθηκών ζωής μιας κοινωνίας συνδεδεμένης με ένα κοινό υπόβαθρο παραδόσεων και γνώσεων όπως επίσης και διαφορετικών μορφών εκφράσεων και επιτευγμάτων του ανθρώπου στους κόλπους της.

Όλα αυτά τα στοιχεία σε συνδυασμό μεταξύ τους διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις για την πολιτιστική ανάπτυξη.

Έτσι διαφαίνεται ότι η πολιτιστική ανάπτυξη ασχολείται με δύο βασικά θέματα : α) τη "γενική θεώρηση του κόσμου", η οποία αποτελεί τη βάση για την κουλτούρα γενικά και τις κουλτούρες ειδικότερα και β) τις "αξίες" που αποτελούν τα χαρακτηριστικά συστατικά στοιχεία της κουλτούρας και των πολιτισμών.

Η πολιτιστική ανάπτυξη κατά την άποψη του P. Schafer, εξαρτάται από το ποίες αξίες σε κάθε περίπτωση θα υπερισχύσουν και πως οι άνθρωποι αποφασίζουν να οργανώσουν τα συστατικά μέρη της πολιτιστικής τους ζωής.

Σύμφωνα με την αναφορά της Ντ. Κόνσολα [42], είναι ταυτόχρονα ένας σκοπός και μια διαδικασία. Αποσκοπεί στο να διασφαλιστούν σε μια κοινωνία, κοινότητα ή ομάδα "οι δυνατότητες που θα της επιτρέψουν να δημιουργήσει το δικό της τρόπο ζωής και το δικό της περιβάλλον (θεσμικό, οικονομικό, κοινωνικό)".

Για να επιτευχθεί η πολιτιστική ανάπτυξη μιας χώρας κύρια προϋπόθεση αποτελεί η πλατιά διάδοση των πολιτιστικών αγαθών μέσω *αποκεντρωτικών μηχανισμών.*

Το Συμβούλιο για την Πολιτιστική Συνεργασία του Συμβουλίου της Ευρώπης θεωρεί την αποκέντρωση ως ένα από τα κριτήρια για την πολιτιστική ανάπτυξη μαζί με τη δημιουργικότητα και τη συμμετοχή [43].

Η αποκέντρωση υποφέρει από την εννοιολογική σύγχυση του όρου. Το πρόβλημα όπως αναφέρει ο N. Kawashima[44] είναι δισυπόστατο. Η αποκέντρωση μπορεί να αναφέρεται στη διάχυση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων ή στις πολιτικές δομές που τη διοικούν. Οι δύο αυτές όψεις της αποκέντρωσης συμβιώνουν σε πολλές συζητήσεις θεωρώντας τις αποφάσεις για αποκέντρωση ως ένα προαπαιτούμενο για τη διάχυση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Η αποκέντρωση της πολιτιστικής πολιτικής μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε τρεις περιοχές : την πολιτιστική, τη δημοσιο-οικονομική και την πολιτική. Κάθε κατηγορία είναι διακριτή από τις άλλες .

---

[42] Ε. ΦΕΣΣΑ-ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ,1978, *Η πολιτιστική ανάπτυξη : Μια νέα πολιτική ευθύνη στον ελληνικό χώρο,* σελ. 6

[43] N. KAWASHIMA 1997, *Theorising decentralisation in cultural policy conceps, values and strategies,* σελ. 342

[44] N. KAWASHIMA 1997, *Theorising decentralisation in cultural policy conceps, values and strategies,* σελ. 342

Έτσι διαφαίνεται ότι η *αποκέντρωση* είναι πολυδιάστατη έννοια, σχετίζεται και με τις διαδικασίες εκσυγχρονισμού, εκδημοκρατισμού και αυτόνομης ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας. Δεν αφορά δηλαδή μόνο τις οργανωτικές δομές αλλά έχει και *πολιτικό χαρακτήρα*. Από την άποψη αυτή το περιεχόμενό της διαφοροποιείται ανάλογα με την οπτική γωνία από την οποία εξετάζεται.

Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών [45] έδωσε έναν γενικό ορισμό της λέξης και την όρισε ως "τη μεταβίβαση αποφασιστικών αρμοδιοτήτων από το Κέντρο στην Περιφέρεια, είτε με τη μεταβίβασή τους με νόμο στις μονάδες Τ.Α. ή στους λοιπούς τοπικούς οργανισμούς ειδικής αρμοδιότητας, είτε με την αποσυγκέντρωση, δηλ. την παροχή εξουσιοδότησης προς τα περιφερειακά κρατικά όργανα για λήψη αποφάσεων πάνω σε θέματα τοπικής σημασίας". Βέβαια και αυτός ο ορισμός, όπως παρατηρεί ο Ν. Τάτσος, είναι αδύνατο να συμπεριλάβει όλα τα στοιχεία που προσδιορίζουν την αποκέντρωση. Αυτό για το οποίο υπάρχει γενική αποδοχή είναι ότι η σχέση μεταξύ της Κεντρικής Διοίκησης και της Τ.Α. είναι αμφίδρομη και δυναμική, γιατί το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ζούμε, μεταβάλλεται διαρκώς και με γρήγορους ρυθμούς.

Σύμφωνα με την άποψη του Π. Φωτέα [46], η αυθεντικότερη μορφή αποκέντρωσης διαμορφώνεται όταν οι κρατικές αρμοδιότητες μεταβιβάζονται στους Ο.Τ.Α. Τότε πρόκειται για εξουσία που δρα μέσα στο κρατικό πλαίσιο, αλλά έξω από την κρατική διοίκηση και τις κρατικές υπηρεσίες .

Όσο αφορά την *πολιτιστική αποκέντρωση*, όπως αναφέρει και ο Cl. Fabrizio[47], αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία κάθε πολιτιστικής πολιτικής. Αναφέρει δε ότι αυτή καθώς και η πολιτιστική δημοκρατία αποτελούν την ίδια και την αυτή πραγματικότητα.

Η Μ. Μερκούρη [48], είχε δώσει μια αρκετά περιεκτική οριοθέτηση του όρου. Όπως ανέφερε, η Πολιτιστική Αποκέντρωση εκφράζει "την εκτατική και εντατική καλλιέργεια του πολιτισμού. Το γεωγραφικό και πληθυσμιακό άπλωμα της πνευματικής ζωής, την ισόρροπη και ολόπλευρη ανάπτυξη του λαού και του τόπου, την ισοκατανομή των πολιτιστικών αγαθών, τον καταμερισμό και όχι τον κατακερματισμό της πνευματικής δημιουργίας".

Σύμφωνα με τον R. Caron [49], οι βασικές προϋποθέσεις που συμβάλλουν στην επιτυχία της πολιτιστικής αποκέντρωσης είναι :

---

[45] Ν. ΤΑΤΣΟΣ, 1987, *Φορολογική Αποκέντρωση*, σελ. 21

[46] Π. ΦΩΤΕΑ, 1992, *Θέματα Πολιτισμού και Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, σελ. 6

[47] CL. FABRIZIO, 1980, *Le développement culturel en Europe. Expériences régionales*, σελ. 410-411

[48] Μ. ΜΕΡΚΟΥΡΗ, 1993, Εισήγηση στο συνέδριο της Τ.Ε.Δ.Κ. στην Ύδρα, *Πολιτισμός και Τ.Α.- Συμπεράσματα συνεδρίου*, σελ. 43

[49] R. CARON, 1989, *L' État et la culture*, σελ. 96

- η σωστή διοίκηση των δημοσίων τοπικών πολιτιστικών θεμάτων από εξειδικευμένη και καλά ενημερωμένη στελέχη,
- η ενίσχυση των τοπικών πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων,
- η ενίσχυση του εκδημοκρατισμού της κουλτούρας με τη συμμετοχή όσο γίνεται περισσότερων πολιτών.

Από την πλευρά του ο R Rizzardo [50], προτείνει τα ακόλουθα μέτρα που αποτελούν και προϋποθέσεις για την πολιτιστική αποκέντρωση :

- τη χάραξη μακροχρόνιας πολιτιστικής πολιτικής,
- τη δημιουργία των προϋποθέσεων για την ανάδειξη πολλαπλών πολιτιστικών πόλων,
- την ανάπτυξη νέων πολιτιστικών πρακτικών και την κατάκτηση νέου κοινού,
- την εγγύηση για πλουραλιστική και ελεύθερη δημιουργία,
- τη διεύρυνση του πεδίου των πολιτικών που αφορούν την πολιτιστική κληρονομιά,
- την ενίσχυση της αποκέντρωσης με την ενσωμάτωση του πολιτιστικού πεδίου,
- την ενίσχυση των πολιτικών της πόλης με την ανάπτυξη της πολιτιστικής τους διάστασης,
- την προώθηση ικανών πολιτιστικών στελεχών,
- την εξασφάλιση ανάπτυξης διεθνών πολιτιστικών δράσεων,
- τη βελτίωση της πολιτιστικής δράσης των δημοσίων αρχών.

Όλα αυτά κατά τη γνώμη του περνούν μέσα από τον κινητήριο ρόλο του υπουργείου πολιτισμού, την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ κεντρικού κράτους, περιφερειών, νομών και κοινοτήτων και την ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ τους, την υποστήριξη των επαγγελματιών του πολιτιστικού χώρου, την διάρκεια των πολιτιστικών πολιτικών.

Όσον αφορά την ενδογενή πολιτιστική ανάπτυξη σύμφωνα με τη διεθνή εμπειρία μπορεί να στηρίζεται :

- Στην πολιτικο-διοικητική ικανότητα των Ο.Τ.Α στη λήψη αυτόνομων αποφάσεων όσο αφορά την πραγματοποίηση πολιτιστικών δράσεων.
- Στην ικανότητα του μηχανισμού πολιτιστικής παραγωγής να εξασφαλίζει την αναπαραγωγή του με την αδιάκοπη ροή νέων επινοήσεων, εφαρμογών, καινοτομιών, ανταλλαγή γνώσεων.
- Στη δράση και συμμετοχή των ερασιτεχνικών σχημάτων στην πολιτιστική ενδυνάμωση της πόλης.

---

[50] R. RIZZARDO, 1989, *La décentralisation culturelle.* Rapport au ministe de la culture et de la communication, σελ. 11

Ο N. Kawashima[51] διαπιστώνει δύο στρατηγικές πολιτιστικής αποκέντρωσης. Αυτή που δε συνοδεύεται από πολιτική αποκέντρωση και αυτή που συνοδεύεται.

⇒ Η πολιτιστική αποκέντρωση που δε συνοδεύεται από πολιτική αποκέντρωση του κεντρικού πεδίου, στηρίζεται :

- ◊ στην αποσυγκέντρωση ,
- ◊ στην ίδρυση πολιτιστικών υπηρεσιών και φορέων (π.χ. στη Γαλλία τα "σπίτια του πολιτισμού" και οι Διευθυντές Πολιτιστικών υποθέσεων στις περιφέρειες (D.R.A.C.),
- ◊ στην περιοδεία πολιτιστικών αγαθών (θεατρικών ομάδων, εκθέσεων, βιβλιοθηκών, κ.λ.π.).

Ενώ από την πλευρά του τοπικού στηρίζεται :

- ◊ στην ανάπτυξη του εθελοντισμού (πολιτιστικοί σύλλογοι) και
- ◊ την οικονομική στήριξη από μη κυβερνητικούς φορείς.

Η πολιτιστική αποκέντρωση σε συνδυασμό με την πολιτική αποκέντρωση της κεντρικής εξουσίας , - χωρίς όμως να περιορίζεται η δύναμή της -, στηρίζεται στη μεταφορά εξουσιών από το κέντρο στην περιφέρεια (π.χ. θεσμικών μέτρων, αρμοδιοτήτων, πόρων, πληροφοριών, οδηγιών για την οργάνωση των δομών της Τ.Α.).
Ενώ η πολιτιστική αποκέντρωση χωρίς τη μεταφορά εξουσιών από το κέντρο, στηρίζεται σε θεσμοθετημένα μέτρα με στόχο την ενδυνάμωση και την ενθάρρυνση της πολιτιστικής πολιτικής.

5. Ο πολιτισμός ως μοχλός οικονομικής ανάπτυξης

Η ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων παραδοσιακά είχε συνδεθεί με τον εθελοντισμό και τον ερασιτεχνισμό. Από την δεκαετία του '80 όμως, ο πολιτισμός άρχισε να παίρνει μια πιο τεχνοκρατική διάσταση, να αναπτύσσεται ο επαγγελματισμός στη διοίκηση των πολιτιστικών τομέων και να συνδέεται ο πολιτισμός με την παραγωγή και την οικονομία. Την τελευταία δεκαετία οι κατευθύνσεις της πολιτιστικής πολιτικής έχουν πάρει έναν οικονομίστικο

[51] N. KAWASHIMA, 1997, *ό.π.* , σελ. 354-357

χαρακτήρα λόγω της αλλαγής των οικονομικών σχέσεων που διατηρούν έντονο το στοιχείο του ανταγωνισμού.

Η πολιτιστική ενασχόληση αποτελεί στις σύγχρονες κοινωνίες, τομέα υψηλής οικονομικής κατανάλωσης και διάθεσης χρόνου. Γι' αυτό, όπως αναφέρει και ο R. Caron [52], το κράτος και οι τοπικές κοινότητες άρχισαν να υποστηρίζουν τον πολιτιστικό τομέα, ως οικονομικό τομέα, δημιουργό δραστηριοτήτων αλλά και θέσεων εργασίας επενδύοντας σε διάφορους πολιτιστικούς τομείς.

Τη δεκαετία του 1980, πολλοί υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων σε χώρες της Ευρώπης, συνειδητοποίησαν ότι οι πολιτιστικές παρεμβάσεις σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες (οικονομικές, κοινωνικές) μπορούν να λειτουργήσουν ως βασικοί συντελεστές στην αναζωογόνηση [53] της ζωής των πόλεων και διεξόδου τους από την κρίση.

Σύμφωνα με τις αρχές τη πολιτικής οικονομίας, ο πολιτισμός παράγει αξία[54] για το δημόσιο και το ιδιωτικό συμφέρον. Ο B. Latarjet [55] δε υποστηρίζει ότι η κουλτούρα από δω και μπρος θα θεωρείται μια ουσιαστική συνιστώσα των μακροπρόθεσμων οικονομικών στρατηγικών.

Η συμβολή του πολιτιστικού τομέα στην ανάπτυξη στηρίζεται στο γεγονός ότι ο πολιτισμός αποτελεί τη βάση για την αύξηση των ανθρωπίνων πόρων [56] και ότι η πολιτιστική ανάπτυξη είναι άμεσα συνδεδεμένη με την οικονομική ανάπτυξη.

Βάσει των προαναφερομένων συμπεραίνεται ότι δεν μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη χωρίς την ανάπτυξη του πολιτιστικού τομέα και όποιο μοντέλο ανάπτυξης δε λαμβάνει υπόψη του την πολιτιστική διάσταση είναι καταδικασμένο σε αποτυχία [57].

Κατ' αυτό τον τρόπο, στον τομέα της πολιτιστικής πολιτικής μπήκαν νέοι στόχοι μέσω των οποίων έγινε προσπάθεια να τονιστεί η συνεισφορά της πολιτιστικής ανάπτυξης στην οικονομική αναγέννηση των πόλεων .

Η πολιτιστική πολιτική συνδέθηκε με το Μάρκετινγκ των πόλεων και με στρατηγικές που επεδίωκαν την προβολή της πόλης με την οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων υψηλών προδιαγραφών, την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, την παραγωγή πολιτιστικών αγαθών.

---

[52] R. CARON , 1989, *L' État et la culture*, σελ. 12

[53] Η έννοια της "αναζωογόνησης των πόλεων" έχει οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική, περιβαλλοντική και πολιτική διάσταση.

[54] Ο K. Marx είχε αναφέρει το εξής παράδειγμα για να δείξει την θέση του πολιτισμού στην οικονομία. "Μια τραγουδίστρια που τραγουδάει είναι μια μη παραγωγική εργαζόμενη, όταν όμως δεσμεύεται να δώσει κονσέρτα που θα αποφέρουν χρήματα είναι μια παραγωγική εργαζόμενη, διότι παράγει κεφάλαιο", Βλ. X. DUPUIS ,1991, *Culture et développement. De la reconnaissance à l'évaluation.*, σελ. 57

[55] B. LATARJET , 1992, *L'amenagement culturel du territoire*

[56] J. FARCHY, D. SAGOT-DUVAUROUX, 1994, *Economie des politiques culturelles*, σ. 137-140

[57] B. LATARJET , 1992, ό.π., σελ. 75

εκδημοκρατιστεί ο αστικός χώρος και να αναζωογονηθεί η κοινωνική ζωή της περιφέρειας.

Προϋπόθεση για την επιτυχή άσκηση πολιτιστικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο είναι η υποστήριξή της από τις τοπικές κοινωνικές δυνάμεις και όχι μόνο από αυτές της κεντρικής εξουσίας.

Η σύγκλιση προσπαθειών (υλική υποστήριξη και συμμετοχή) από όλες τις πλευρές (Τ.Α., πολιτιστικούς συλλόγους, πολίτες) είναι αναγκαίες για να ευδοκιμήσει ένας νέος θεσμός (π.χ. ένα Φεστιβάλ), διότι εάν η τοπική κοινωνία λειτουργήσει αδιάφορα απέναντι στο νέο θεσμό, η αποτυχία του θα είναι εξασφαλισμένη.

Τα προγράμματα και οι δραστηριότητες υλοποίησης δημοκρατικής περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής είναι αναγκαίο να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού λαμβάνοντας υπόψη :

- την κοινωνικο-οικονομική διάρθρωση του συγκεκριμένου περιβάλλοντος,
- τις πολιτιστικές του δυνάμεις,
- τις απόψεις των πολιτών.

Για τον προσδιορισμό δηλαδή των στόχων ανάπτυξης περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής, είναι απαραίτητο να λαμβάνονται υπόψη οι υπάρχουσες πολιτιστικές ανάγκες [28] και τα ιστορικο-οικονομικά και κοινωνικο-πολιτικά δεδομένα του συγκεκριμένου χώρου.

Η πολιτιστική πολιτική για να χαρακτηρίζεται ως δυναμική είναι σκόπιμο να έχει θετικές επιπτώσεις σε ένα σύμπλεγμα παραμέτρων που περιλαμβάνουν την οικονομική, περιβαλλοντική, κοινωνική, πολιτιστική, συμβολική και πολιτική διάσταση.

Ειδικότερα, η εμπειρία διαφόρων ευρωπαϊκών πόλεων αποδεικνύει, ότι προκειμένου να διατηρήσουν οι πόλεις μια σημαντική θέση στις στρατηγικές οικονομικής ανάπτυξης, οι πολιτικές τους για τον πολιτισμό πρέπει να συνδεθούν με τις πολιτικές άλλων πεδίων όπως της εκπαίδευσης, της επαγγελματικής κατάρτισης, της έρευνας και της ανάπτυξης, του τουρισμού, της βιομηχανικής ανάπτυξης.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι δεν υπάρχει ένα ενιαίο μοντέλο στην άσκηση πολιτιστικής πολιτικής. Κάθε χώρα ή ειδικότερα κάθε πόλη, μπορεί να δημιουργήσει ένα δικό της μοντέλο και να ακολουθήσει μια δική της στρατηγική πολιτιστικής ανάπτυξης, σύμφωνα με τους ιδιαίτερους στόχους που θέτει.

---

[28] Οι "ανάγκες"προσδιορίζονται με ιστορικά και πολιτισμικά κριτήρια. Διαφοροποιούνται ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες και τάξεις, μέσα στην ίδια την οικογένεια και από άτομο σε άτομο. Η έννοια των "αναγκών" προσδιορίζεται ακόμη από την ιδεολογική σκοπιά προσέγγισής τους. Επομένως η έννοια αυτή δεν είναι ούτε στατική ούτε ιδεολογικά ουδέτερη. Βλ. Σ. ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ,1987, *Εκπαίδευση και ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948-1985. Το ασύμπτωτο μιας σχέσης*, σελ. 531

Η άσκηση εθνικής πολιτιστικής πολιτικής δεν είναι εύκολη διότι, ενώ οι σκοποί της πολιτικής αυτής απαιτείται να είναι συλλογικοί και αντικειμενικοί, η επιδίωξη αυτή, στις πλουραλιστικές κοινωνίες δεν είναι πάντοτε σε ικανοποιητικό βαθμό κατορθωτή λόγω της ποικιλίας των διαφορετικών, πολλές φορές αντιτιθέμενων ιδεολογιών, στο συγκεκριμένο κοινωνικο-πολιτιστικό χώρο. Η δυσκολία αυτή φαίνεται να γίνεται ακόμη πιο μεγάλη στις κοινωνίες εκείνες που υφίστανται γρήγορες αλλαγές, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται νέες ανάγκες στον πολιτιστικό τομέα και οι προτεραιότητες να διαφοροποιούνται.

Έτσι σε κάθε χρονική περίοδο λόγω των αλλαγών που επέρχονται στην ιεράρχηση των αναγκών, η πολιτιστική πολιτική παίρνει νέες κατευθύνσεις.
Αρχικά, η πολιτιστική πολιτική συνδέθηκε με τον εκδημοκρατισμό του πολιτισμού και τη πολιτισμική δημοκρατία. Στη συνέχεια όμως, λόγω της κρίσης του κράτους - πρόνοιας, άρχισε να συνδέεται με την ανάπτυξη και την οικονομία.
Το πολιτιστικό πεδίο διευρύνθηκε τα τελευταία χρόνια μέσα από την ανάγκη μάθησης και τη διεύρυνση του ελεύθερου χρόνου.
Τα τελευταία χρόνια ο πολιτισμικός χάρτης έχει γίνει πολυσύνθετος. Οι τομείς άσκησης πολιτιστικής πολιτικής συνεχώς διευρύνονται με στόχο την πρόσβαση σε νέους πολιτιστικούς πόρους. Ο αριθμός επίσης των ατόμων που ενδιαφέρονται και προωθούν τους πολιτισμικούς τομείς έχει αυξηθεί.

3. Ο εκδημοκρατισμός του πολιτισμού

Αρχικά η κουλτούρα ήταν εξομοιωμένη με την επαγγελματική καλλιτεχνική ζωή και αποτελούσε προνόμιο των ελίτ. Με την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού επιπέδου και την ποιότητα ζωής δόθηκε σταδιακά μια νέα διάσταση στην έννοιά της. Οι νέες συνθήκες δημιούργησαν την ανάγκη εκδημοκρατισμού της κουλτούρας, ως ανθρώπινο δικαίωμα .
Η αναγνώριση του δικαιώματος αυτού, υποχρέωσε το κράτος να αναλάβει τις ευθύνες του. Έτσι γεννήθηκε η ιδέα του προγραμματισμού του χώρου και η χάραξη και άσκηση πολιτιστικής πολιτικής μετά από αξιολόγηση των αναγκών.
Αρχικά, όπως ήδη αναφέραμε, η μέριμνα του κράτους με τη χάραξη πολιτιστικής πολιτικής, ήταν ο εκδημοκρατισμός του πολιτισμού, ο οποίος είναι αγαθό που παρουσιάζει τη δυνατότητα αποκλεισμού του καταναλωτή.

Ο εκδημοκρατισμός του πολιτισμού, είχε στόχο την εξασφάλιση ενός πολιτιστικού επιπέδου βάσης για όλες τις κοινωνικές ομάδες και τη διαρκή βελτίωσή του ώστε να περιοριστούν οι πολιτιστικές ανισότητες μεταξύ των κοινωνικών ομάδων.

Σύμφωνα με την αναφορά της Ντ. Κόνσολα [29], η έννοια του *πολιτιστικού εκδημοκρατισμού* επικρατούσε τη δεκαετία του '60. Σύμφωνα μ' αυτή, τα αγαθά της υψηλής τέχνης ήταν ανάγκη να γίνουν κτήμα όλου του λαού, πέρα από γεωγραφικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς φραγμούς.

Τη δεκαετία του '70, αφού διαπιστώθηκε η αποτυχία του πολιτιστικού εκδημοκρατισμού, εμφανίστηκε η ιδέα της *πολιτιστικής δημοκρατίας,* η οποία απέρριψε την ανωτερότητα ορισμένων μόνο πολιτιστικών μορφών και διεύρυνε την έννοια της κουλτούρας, ώστε να περιλαμβάνει στοιχεία των αξιών όλων των κοινωνικών ομάδων, που έχουν μία ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα. Δεν αποδέχεται ότι μια μορφωμένη ελίτ είναι εξουσιοδοτημένη να καθορίζει το πολιτιστικό πρότυπο που κρίνει άξιο να διαδοθεί στον λαό. Αντίθετα συνειδητοποιήθηκε η ανάγκη για ευρύτερη συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στον προγραμματισμό της πολιτιστικής δράσης.

Με τη δημοκρατικοποίηση της κουλτούρας, στόχος αποτελούσε η διάδοση της δημιουργίας και η ενθάρρυνση όλων αυτών που προσπαθούσαν να δημιουργήσουν, σε τομείς της καλλιτεχνικής και της επιστημονικής ζωής.

Ο κύριος σκοπός του Κράτους ήταν να δώσει την ευκαιρία αυτή σε όσο γίνεται μεγαλύτερο αριθμό ατόμων, διότι "τα πολιτιστικά αγαθά και οι υπηρεσίες αποτελούν κοινωνικό δικαίωμα και το σύνολο του λαού θα πρέπει να απολαμβάνει την πολιτιστική ζωή " [30].

Η λογική όμως των δημοσίων επενδύσεων που αφορούν την ανάπτυξη πολιτιστικής πολιτικής και τον εκδημοκρατισμό του πολιτισμού όπως αναφέρει ο N Kawashima[31] έχουν βρει πολλούς διαφωνούντες, κυρίως για λόγους "αποτελεσματικότητας". Ένα από τα κλασσικά επιχειρήματα ενάντια στη δημόσια χρηματοδότηση των τεχνών είναι ότι αυτή τείνει να επιχορηγεί τις δραστηριότητες των οικονομικά ισχυρών που αποτελούν το κύριο ακροατήριο και έτσι προωθεί την ανισότητα μεταξύ διαφορετικών κοινωνικοοικονομικών ομάδων του πληθυσμού.

Κατά την άποψη του ίδιου ερευνητή η παρέμβαση του κράτους είναι αναγκαία διότι οι τέχνες και η κουλτούρα είναι "ημιδημόσια" αγαθά τα οποία η αγορά παράγει αναποτελεσματικά ή και καθόλου. Είναι δε δημόσια διότι παράγουν εθνικό κύρος και ταυτότητα και δημιουργούν στο άτομο δυνατότητες επιλογής. Αγαθά με τέτοια χαρακτηριστικά δεν μπορούν να παραχθούν ικανοποιητικά από την αγορά και έτσι χρειάζονται την κρατική επιχορήγηση.

---

[29] ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ ,1988, *Θέματα Πολιτιστικής Πολιτικής*, σελ. 33-34
[30] ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ ,1988,ό.π.
[31] N KAWASHIMA 1997, *Theorising decentralisation in cultural policy conceps, values and strategies*, σελ. 350-351

Η Γαλλική εμπειρία [32] αποδεικνύει ότι, παρ' όλες τις προσπάθειες που έχουν γίνει από την κεντρική εξουσία για εκδημοκρατισμό της κουλτούρας, ο σκοπός δεν έχει επιτευχθεί. Για τις δραστηριότητες της *υψηλής κουλτούρας* το κοινό είναι περιορισμένο και η δημοκρατικοποίηση πραγματοποιείται με πολύ αργούς ρυθμούς. Για παράδειγμα, οι προσπάθειες που στόχευαν στην ενθάρρυνση της μουσικής ακρόασης και των ερασιτεχνικών μουσικών δραστηριοτήτων, ευνόησαν κατά το πλείστον τις πολιτιστικές βιομηχανίες [33] και την εξατομίκευση των πολιτιστικών πρακτικών.

Σύμφωνα με αποτελέσματα ερευνών [34], έχει διαπιστωθεί ότι τα "Πολιτιστικά Κέντρα" [35] (πολυδύναμα κέντρα πολιτιστικής δράσης) έχουν γίνει χώροι συγκέντρωσης των μεσαίων κοινωνικών τάξεων που αναζητούν καινούργια πράγματα στο χώρο του πολιτισμού και όχι των αγροτικών ή εργατικών κοινωνικών στρωμάτων. Τις περιφερειακές ανισότητες μπόρεσαν να τις περιορίσουν με τη δημιουργία πολιτιστικής υποδομής, αλλά δεν έχουν επιτύχει τα επιθυμητά αποτελέσματα όσον αφορά τον περιορισμό των πολιτιστικών ανισοτήτων. Διαπιστώθηκε ότι ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού δε συχνάζει σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, διότι το οικογενειακό του περιβάλλον και το μορφωτικό του επίπεδο λειτουργούν καθοριστικά στην επιλογή των πολιτιστικών του πρακτικών.

Οι υπεύθυνοι για την πολιτιστική πολιτική της Γαλλίας συνειδητοποιώντας τα προβλήματα στον εκδημοκρατισμό της υψηλής κουλτούρας, άρχισαν την δεκαετία του '80 να μιλούν για τον πλουραλισμό της κουλτούρας και την κουλτούρα της καθημερινής ζωής. Διεύρυναν τον πολιτιστικό χώρο δίνοντας σημασία σε νέους τομείς πολιτισμού όπως τη μόδα, τον οπτικοακουστικό τομέα, την μουσική rock και jazz, το τραγούδι, τις μαριονέτες, το τσίρκο, τα κόμιξ (bandes dessinées), το θέατρο δρόμου, την παντομίμα.

Χαρακτηριστικό της γαλλικής πολιτιστικής πολιτικής είναι ότι ταυτόχρονα με το ενδιαφέρον που έδειξε το κράτος στον καθένα από τους

---

[32] CONSEIL DE L' EUROPE, 1988 , *La Politique culturelle de la France (programme d'évaluation)*, σελ. 220-228, 246-249, CONSEIL DE L´ EUROPE, 1994, *Participation à la vie culturelle en Europe. Tendances, stratégies et défies. Table ronde de Moscou - 1991*, σελ.67-69, 199-205.

[33] J. M. DIJAN, 1996, *La politique culturelle*, σελ. 23

[34] P-H CHOMBART DE LAUWE, 1982, *Périphérie des villes et crise de civilisation*, στο Cahiers Internationaux de Socio, vol. LXXII, σελ. 8

[35] Το πρώτο από τα "Πολιτιστικά Κέντρα" (Centres d´animation culturelle, C A.C) άνοιξε το 1968 στη πόλη Le Creusot. Ο αριθμός τους δεν ξεπέρασε τα 20 σε όλη τη χώρα διότι ήταν πολυδάπανα και δεν κατάφεραν να περιορίσουν τις πολιτιστικές ανισότητες. Μερικά από τα C.A.C. και τα Maisons de la Culture έκλεισαν μετά το 1983, λόγω της εκτεταμένης εξάπλωσης της τηλεόρασης που η θέση της έχει διαφοροποιηθεί απ' αυτή της δεκαετίας του 1970, που δημιουργήθηκαν τα Πολιτιστικά Κέντρα στη Γαλλία. Βλ. CONSEIL DE L´ EUROPE, 1994, *Participation à la vie culturelle en Europe. Tendances, stratégies et défies. Table ronde de Moscou - 1991*, σελ. 329,344

Με την ανάπτυξη αυτών των τομέων, ο πολιτισμός αντιμετωπίστηκε ως "οικονομικός κλάδος", που συνέβαλε στην αύξηση του οικονομικού δυναμικού των τοπικών πολιτιστικών τομέων και αντίστοιχα των εισοδημάτων/δαπανών (υπό μορφή αμοιβών, μισθών, κερδών), για τους απασχολούμενους άμεσα ή έμμεσα στο τοπικό πολιτιστικό σύστημα [58].

Όπως υποστηρίζει ο Φ. Μπιακίνι [59], η γλώσσα της *"επιδότησης"* αντικαταστάθηκε βαθμιαία από τη γλώσσα της *"επένδυσης"*.

Η μεταστροφή αυτή οφειλόταν στην ανάγκη των πόλεων να ανταποκριθούν στις κοινωνικο-οικονομικές μεταβολές που είχαν επιφέρει οι οικονομικές κρίσεις της δεκαετίας του 1970.

Σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις, η δημιουργία πολιτιστικών εγκαταστάσεων και η ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων είχε άμεσες επιπτώσεις σε οικονομικούς τομείς όπως τον τουρισμό, τον αθλητισμό, την ψυχαγωγία, τις τέχνες και τα μέσα επικοινωνίας. Έτσι η πολιτιστική ζωή άρχισε να αποτελεί τομέα κατανάλωσης.

Η ποιότητα της ζωής των πόλεων και ειδικότερα η ζωντάνια των πολιτιστικών τους κύκλων θεωρήθηκαν από τους Ευρωπαίους υπεύθυνους για τη χάραξη πολιτιστικής πολιτικής, ως ουσιαστικά στοιχεία της ικανότητας των πόλεων να καινοτομήσουν. Έτσι αν κάποιες πόλεις ήθελαν να έχουν πιθανότητες επιτυχίας στον έντονο ανταγωνισμό μεταξύ τους για την προσέλευση εθνικού και διεθνούς κεφαλαίου, έπρεπε να χρησιμοποιήσουν την δυναμική του πολιτισμού τους για να εκσυγχρονίσουν την οικονομική τους βάση. Κατ' αυτό τον τρόπο, οι πολιτιστικές πολιτικές καθιερώθηκαν ως θεμιτή στρατηγική για την αναζωογόνηση των πόλεων στη Δυτική Ευρώπη.

Χαρακτηριστική είναι η διαπίστωση που έγινε, από Υπουργούς Πολιτισμού στην Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Πολιτιστικές Πολιτικές, στο Μεξικό το 1982 [60], που ανέφερε ότι : " η οικονομική κρίση, είναι κρίση του πολιτισμού και ότι η τέχνη και η κουλτούρα πρέπει να κατέχουν κεντρική θέση στην ανάπτυξη των σύγχρονων κοινωνιών διότι η "δημιουργία ", μπορεί να αποτελέσει την κινητήριο δύναμη της οικονομικής αναζωογόνησης" και τονίστηκε ότι η "ισόρροπη ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί με την ενσωμάτωση των πολιτιστικών παραγόντων στις αναπτυξιακές στρατηγικές ".

---

[58] Στο πολιτιστικό σύστημα, εμπλέκονται οι δημιουργοί (συγγραφείς, ζωγράφοι, ηθοποιοί, κ.λ.π.) - οι φορείς διακίνησης των πολιτιστικών προϊόντων, κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα (μουσεία, πνευματικά κέντρα, εκδοτικοί οίκοι, θίασοι , κ.λ.π.) και οι καταναλωτές . Μεταξύ όλων αυτών των συστατικών στοιχείων διαμορφώνεται μια σχέση "ανατροφοδότησης".

[59] Φ. ΜΠΙΑΝΚΙΝΙ (επιμ.), 1994, *Πολιτιστική Πολιτική και Αναζωογόννηση των πόλεων*, σελ. 28

[60] UNESCO, 1982, *World Conference on Cultural Policies,* (Mexico City).

Από τις αρχές της δεκαετίας και μετά πολλές πόλεις με στόχο την αναζωογόνηση της πολιτιστικής, κοινωνικής και οικονομικής τους ζωής, άρχισαν να συνδυάζουν τους κοινωνικούς στόχους της πολιτιστικής ανάπτυξης με οικονομικούς στόχους. Αυτός ο συνδυασμός θεωρείται ο προσφορότερος τρόπος ούτως ώστε ο πολιτισμός να είναι ανταποδοτικός αλλά και κερδοφόρος.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα πολιτιστικών πολιτικών που ανέπτυξαν ευρωπαϊκές πόλεις για την ανανέωση και αναβάθμιση της πολιτιστικής τους εικόνας και κατ' επέκταση της τουριστικής και οικονομικής τους ενδυνάμωσης, είναι :

- Στο Παρίσι, τα "Μεγάλα Έργα του Φ. Μιτεράν" [61] είχαν στόχο να δώσουν στην πόλη το στίγμα της "οικουμενικής πόλης" .
- Η Rennes, το Monpellier, το Nord-Pas-de-Calais, το Saint Quentin, είναι μερικές από τις γαλλικές πόλεις που ενίσχυσαν σημαντικά τον πολιτιστικό τους τομέα με στόχο την προσέλκυση παραγωγικών επενδύσεων [62]. Ειδικότερα το πολιτιστικό περιβάλλον του Monpellier έπεισε πολλές εταιρίες να εγκατασταθούν στην πόλη την τελευταία δεκαπενταετία [63]. Σήμερα η πόλη χαρακτηρίζεται ως πόλη του πολιτισμού και της τεχνολογίας. Η διεθνής της εικόνα ισχυροποιείται επίσης από τα τρία επιτυχημένα Φεστιβάλ που οργανώνει κάθε χρόνο, αυτό του Χορού, του Radio-France και του Μεσογειακού Κινηματογράφου αλλά και την Biennale Φωτογραφίας νέων δημιουργών της Ευρώπης και της Μεσογείου[64]. Το Φεστιβάλ επίσης Εβραϊκού και Κινέζικου Κινηματογράφου, που οργανώνεται σε συνεργασία της πόλης με πόλεις του Ισραήλ και της Κίνας, με τις οποίες έχει αδελφοποιηθεί, αντικατοπτρίζει το ενδιαφέρον της δημοτικής αρχής για την πολιτιστική διεθνοποίηση της πόλης.

---

[61] Σ' αυτά περιλαμβάνεται η κατασκευή του Μεγάλου Λούβρου, του Μουσείου Ορσέ (1986), η Αψίδα της Ντεφάνς (1989), το Ινστιτούτο του Αραβικού Κόσμου (1987), η Όπερα της Βαστίλλης (1989), η Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας (1997), η Πόλη της Επιστήμης και της Τεχνολογίας στη Βιλέτ (1986), η πόλη της Μουσικής στα νότια του πάρκου της Βιλέτ (1990 και 1995), το Υπουργείο Οικονομικών στο Μπερσί (1989), το μουσείο της Φυσικής Ιστορίας (1994). Βλ. J. M. DJIAN 1996, *La politique culturelle*, σελ.82-91

[62] B. LATARJET,1992, *L'amenagement culturel du territoire*, σελ. 14-17

[63] Ο δήμαρχος της πόλης, Ζ. Φρες έχει γράψει :"...Όλες οι ευρωπαϊκές πόλεις ανταγωνίζονται μεταξύ τους. Αντίπαλοι του Μονπελιέ δεν είναι μόνο η Γκρενόμπλ, η Λυών, η Τουλούζη, το Αίξ, η Μασσαλία, αλλά επίσης και το Μιλάνο, το Μπέρμπιγχαμ και το Μόναχο. Τη στιγμή που μια εταιρία πρέπει να αποφασίσει πού θα εγκατασταθεί, θα κάνει την επιλογή της με βάση δευτερεύουσες λεπτομέρειες, όπως είναι η ποιότητα της πολεοδομικής ανάπτυξης, οι αθλητικές εγκαταστάσεις και η πολιτιστική ζωή." Βλ. Ε. ΝΕΓΚΡΙΕ,1994,*Μονπελιέ: διεθνής ανταγωνισμός και πρόσβαση της κοινότητας*, στο Φ. ΜΠΙΑΚΙΝΙ,...,(επιμ.), *Πολιτιστική Πολιτική και Αναζωογόννηση των πόλεων*, σελ.145

[64] P. ALLIES, E. NEGRIER, F. ROCHE, 1995, *Pratiques des échanges culturels internationaux . les collectivités territoriales*, σελ.112-115

- Σε μερικές πόλεις της "Τρίτης Ιταλίας", η συμβολή των εικαστικών καλλιτεχνών, των χειροτεχνών και των σχεδιαστών βοήθησαν στην ανάπτυξη μικρών επιχειρήσεων που ενεργοποιούνται στους κλάδους του ενδύματος, της υαλουργίας, του επίπλου, της κεραμικής [65].
- Στη Γλασκόβη, η Συλλογή Μπαρέλ (1983) και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις στα πλαίσια του θεσμού της "Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Πρωτεύουσας" το 1990, στο Μπράντφορντ, το Εθνικό Μουσείο Φωτογραφίας, Κινηματογράφου και Τηλεόρασης (1983) και στο Μπέρμιγκχαμ το Διεθνές Συνεδριακό Κέντρο και τα ετήσια πολιτιστικά Φεστιβάλ, συνέβαλαν στην αναβάθμιση και την βελτίωση της εικόνας τους και την προώθησή τους στη διεθνή τουριστική αγορά. Τα αποτελέσματα ήταν ιδιαίτερα θετικά στην Γλασκόβη όπου η σύνδεση του τουρισμού με τον πολιτισμό δημιούργησαν ένα σημαντικό αριθμό θέσεων εργασίας (30.000).
- Στο Σέφιλντ [66], η δημιουργία της συνοικίας των πολιτιστικών βιομηχανιών (quartier des industries culturelles, C.I.Q), έχει προσελκύσει 200 περίπου επιχειρήσεις, που έχουν δημιουργήσει 20.000 θέσεις εργασίας, στους τομείς των Μ.Μ.Ε., μουσικής, κινηματογράφου νέων τεχνολογιών, οι οποίες σε συνδυασμό και με την ίδρυση του νέου μουσείου για την Pop music, έχουν συμβάλλει στην οικονομική ανάκαμψη της πόλης με την προσέλκυση σημαντικών επενδύσεων και την αύξηση του πολιτισμικού τουρισμού.
- Στο Δουβλίνο, η αναζωογόνηση της συνοικίας Temple Bar με την δημιουργία διαφόρων πολιτιστικών κέντρων (το κέντρο κινηματογραφίας, τα εργαστήρια καλλιτεχνών, τις γκαλερί, τους εκθεσιακούς χώρους, το μουσείο των Βίκινγκς, το κέντρο δημιουργίας κοσμημάτων, το παιδικό θέατρο, κ.λ.π.) έχει δημιουργήσει περισσότερες από 1.500 θέσεις εργασίας και αποτελεί τον τρίτο σε σειρά χώρο τουριστικής προσέλκυσης της πόλης [67].
- Στην Φρανκφούρτη, τη δεκαετία του '80 δημιούργησαν 13 μουσεία και ανακαίνισαν ένα εγκαταλελειμμένο κτίριο Όπερας σε αίθουσα συναυλιών, για τη βελτίωση της διεθνούς της εικόνας .
- Στο Ρότερνταμ, η διοργάνωση Φεστιβάλ Κινηματογράφου και Τζαζ, καθώς και η δημιουργία Νέου Μουσείου Αρχιτεκτονικής, συνέβαλαν στην ανανέωση της πληκτικής βιομηχανικής εικόνας της πόλης.

---

[65] Φ. ΜΠΙΑΚΙΝΙ,...,1994, *ό.π.*, σελ. 204

[66] C.E. , 1997, *Fonds structurels communautaires · Pactes territoriaux pour l'emloi. Exemples de bonnes pratiques*, σελ. 28-29

[67] C.C.E, 1996, *Politique de cohésion et culture*, σελ.10

- Στο Εδιμβούργο[68], την Αβινιόν[69], το Σάλτσμπουργκ[70], τα φεστιβάλ συνέβαλαν σημαντικά στην οικονομία των πόλεων αυτών. Έρευνα για το Φεστιβάλ του Σάλτσμπουργκ που πραγματοποιήθηκε το 1981, έδειξε ότι η επένδυση 200 εκατ. σελινίων απέδωσε στην τοπική οικονομία 350 εκατ. σελίνια [71].
- Στο Μπιλμπάο, επίσης έχει δοθεί έμφαση στη βιομηχανία του πολιτισμού. Ένα Φεστιβάλ θεάτρου και μουσικής και εκδηλώσεις τζαζ σε ετήσια βάση είναι τα πρώτα βήματα. Όμως τη μεγάλη καινοτομία της πόλης αποτελεί το μουσείο σύγχρονης τέχνης Γκουγκενχάιμ, του οποίου το εσωτερικό θεωρείται από τα ωραιότερα στον κόσμο, η εξωτερική του δε αρχιτεκτονική έχει διαμορφώσει αντικρουόμενες απόψεις, λόγος που προβλέπεται να ενισχύσει τη προσέλκυση πολλών επισκεπτών.

Έτσι βλέπουμε ότι ο πολιτισμός χρησιμοποιείται από πολλές ευρωπαϊκές πόλεις ως όργανο του μάρκετινγκ της πόλης για τοπική οικονομική ανάπτυξη, και αποτελεί οικονομικό κλάδο με αυξανόμενο παραγωγικό δυναμικό και ευνοϊκές επιπτώσεις σε άλλα τμήματα της οικονομίας όπως τον τουρισμό και το εμπόριο. Ταυτόχρονα, η αναβάθμιση της πολιτιστικής τους εικόνας με τη δημιουργία νέων πολιτιστικών εγκαταστάσεων, συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων τους και πολλές φορές έχει αποτελέσει κίνητρο για προσέλκυση επενδύσεων σε διάφορους κλάδους της οικονομίας.

Σύμφωνα με αναφορές του X. Dupuis [72] και των J. Farchy, D. Sagot-Duvauroux[73], μελέτες με θέμα αναφοράς τις επιπτώσεις των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στον τομέα της τοπικής οικονομίας, έχουν διεξαχθεί σε διάφορες χώρες. Μία από τις πρώτες ήταν αυτή του David Cwi που

---

[68] Το φεστιβάλ του Εδιμβούργου ξεκίνησε το 1947 προβάλλοντας πολιτισμικές και καλλιτεχνικές αξίες που ο πόλεμος φαινόταν να είχε ισοπεδώσει. Σήμερα το φεστιβάλ με κύριο πλεονέκτημα την πολυμορφία του, διαρκεί τρεις εβδομάδες και έχει αναδείξει την πόλη σε διεθνές καλλιτεχνικό κέντρο. Οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις εντάσσονται σε έξη διαφορετικά φεστιβάλ : Το επίσημο Διεθνές φεστιβάλ που περιλαμβάνει όπερα, χορό, θέατρο, κλασσική μουσική, μουσική της Σκωτίας. Το Fringe (παραφεστιβαλικές εκδηλώσεις στο οποίο δίνεται έμφαση στην περιθωριακή και πειραματική τέχνη. Τα Διεθνή φεστιβάλ, Κινηματογραφικών φίλμ, Τζαζ και Μπλουζ, βιβλίου και το Military Tatoo (στρατιωτικό θέαμα , που παρουσιάζεται στο κάστρο της πόλης και συμμετέχουν Σκωτσέζοι μουσικοί και χορευτές και μπάντες απ' όλο τον κόσμο). Βλ. "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 11-8-1996, 28-9-1997

[69] Το φεστιβάλ της Αβινιόν εγκαινιάστηκε το 1947. Είναι το δεύτερο μεγάλο φεστιβάλ στη Γαλλία μετά αυτό των Κανών. Έχει αποκτήσει διεθνή ακτινοβολία αποτελώντας το σταυροδρόμι των νέων ρευμάτων τέχνης, στο χώρο του θεάτρου. Το φεστιβάλ αποτελεί σήμερα μια σημαντικότατη εκδήλωσηόπου παρουσιάζονται 100 και πλέον παραστάσεις και συμμετέχουν 150.000 θεατές και 400 δημοσιογράφοι. Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 2-8-1996

[70] Το φεστιβάλ του Σάλτσμπουργκ προσπαθεί τα τελευταία χρόνια να ανανεωθεί φιλοξενώντας κυρίως παραγωγές του 20ου αιώνα.

[71] B. LATARJET, 1992, *L' amenagement culturel du territoire*, σελ. 17

[72] X. DUPUIS, 1991, *Culture et développement. De la reconnaissance à l' évaluation*, σ. 139-150

[73] J. FARCHY, D. SAGOT-DUVAUROUX , 1994, *Economie des politiques culturelles*, σ.137-138

πραγματοποίησε το 1976 σε 49 πολιτιστικούς φορείς σε έξη πόλεις της Αμερικής (Colombus, Minneapolis- Saint Paul, San Antonio, Salt Lake City, Springfield και Saint Louis).

Το 1980 μια αντίστοιχη έρευνα έγινε στον Καναδά, για το Μόντρεαλ, η οποία έδειξε ότι ο τομέας των τεχνών ήταν ο ενδέκατος τομέας οικονομικής απασχόλησης και ο τέταρτος τομέας στην κάλυψη θέσεων εργασίας.

Ανάλογες έρευνες έχουν διεξαχθεί στην Ολλανδία, το 1985 από το Ινστιτούτο οικονομικών ερευνών του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ, για την πόλη του Άμστερνταμ, βάση των οποίων ο τομέας των τεχνών κατατάσσεται στην όγδοη θέση της οικονομικής απασχόλησης των κατοίκων της πόλης. Δίνουν επίσης αναλυτικά της έμμεσες και άμεσες επιπτώσεις της πολιτιστικής ανάπτυξης για την οικονομική ζωή της πόλης.

Στην Αγγλία επίσης έχουν διεξαχθεί έρευνες από τον J. Myerscough [74] για την περιοχή του Λίβερπουλ, την πόλη Ipswich και τη Γλασκόβη (1985-1986) .

Στη Γαλλία [75], έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1992, έδειξε ότι στον πολιτιστικό τομέα απασχολούνται 400.000 άτομα, ενώ το 1990 ο αριθμός τους ήταν 265.000 και το 1982 αρκετά μικρότερος , ήτοι 194.000.

Έρευνες [76] έχουν διεξαχθεί επίσης και για συγκεκριμένους πολιτιστικούς θεσμούς, όπως τα Φεστιβάλ (Εδιμβούργου, Αβινιόν, Σάλτσμπουργκ) και τις επιπτώσεις της διοργάνωσής τους στην οικονομική ζωή της πόλης στα οποία διεξάγονται .

Οι προαναφερόμενες μελέτες έδειξαν ότι οι πολιτιστικές δαπάνες αποτελούν επένδυση και το πολιτισμικό πεδίο [77] :

- Αποτελεί τομέα δημιουργίας θέσεων εργασίας.
- Συμβάλλει στη διαμόρφωση της ταυτότητας των πόλεων και των περιοχών τους και αποτελεί σημαντικό παράγοντα παρότρυνσης για τις επιχειρήσεις που ψάχνουν περιοχή να εγκατασταθούν.
- Αποτελεί καθοριστικό παράγοντα τουριστικής ανάπτυξης.

Ο Φ. Μπιακίνι [78] με βάση την ευρωπαϊκή εμπειρία, υποστηρίζει ότι είναι παρακινδυνευμένο οι πόλεις να στηρίζονται σε πρότυπα οικονομικής ανάπτυξης που έχουν ως υπόβαθρο πολιτιστικές πολιτικές προσανατολισμένες στην κατανάλωση, έστω κι' αν αυτά τα πρότυπα μπορούν βραχυπρόθεσμα να δημιουργήσουν μια καλή εικόνα της πόλης και να αποφέρουν πολιτιστικά οφέλη ,

---

[74] J. MYERSCOUGH, 1988, The economie importance of the arts in Britain.

[75] J. M. DIJAN 1996, *La politique culturelle,* σελ. 35-37

[76] X. DUPUIS, 1991, *Culture et développement. De la reconnaissance à l' évaluation,* σελ. 148-150

[77] Στο πολιτισμικό πεδίο περιλαμβάνονται δραστηριότητες που αφορούν την πολιτιστική κληρονομιά , τα γράμματα, τις τέχνες του θεάματος, τη μουσική, τα οπτιακουστικά μέσα, τις κοινωνικο-πολιτιστικές δραστηριότητες.

[78] Φ. ΜΠΙΑΚΙΝΙ,..., *ό.π.,* σελ. 196-197

διότι εξαρτάται όλο και περισσότερο από παράγοντες στους οποίους οι πόλεις ασκούν περιορισμένο έλεγχο. Για παράδειγμα, μπορεί να εξαρτάται από τις μεταβολές του διαθέσιμου εισοδήματος των κατοίκων της πόλης και των επισκεπτών της, έως και τις τιμές των αεροπορικών εισιτηρίων και τη διαφήμιση και προβολή της πόλης που προωθούν ταξιδιωτικά γραφεία, σε σχέση όμως πάντα με τα οικονομικά τους οφέλη.

Για το λόγο αυτό, οι πόλεις θα ήταν προτιμότερο να υιοθετούν μια πολιτική που να συνδυάζει την προώθηση της πολιτιστικής κατανάλωσης με στρατηγικές ανάπτυξης των τοπικών πολιτιστικών βιομηχανιών, οι οποίες έχουν την δυνατότητα να δημιουργήσουν θέσεις εξειδικευμένης εργασίας σε οικονομικούς κλάδους με υψηλή προστιθέμενη αξία.

Σημαντική επίσης για την οικονομία χαρακτηρίζεται η ενασχόληση των ατόμων με την ερασιτεχνική καλλιτεχνική δημιουργία.

Η οικονομία βέβαια των διαφόρων τομέων τέχνης οργανώνεται με διαφορετικό τρόπο στο επαγγελματικό επίπεδο και στο ερασιτεχνικό, διότι η ανταποδοτικότητα και ο εμπορικός ανταγωνισμός είναι κατά πολύ περιορισμένα στους ερασιτεχνικούς καλλιτεχνικούς συλλόγους, σε σύγκριση με τους επαγγελματικούς.

Οι δύο προαναφερόμενες κατηγορίες καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων, αυτή των επαγγελματιών και αυτή των ερασιτεχνών, διαπλέκονται στην οικονομική διαδικασία, όπως σχεδιαγραμματικά παρουσιάζεται στον Πίνακα 1 [79], στον οποίο παρουσιάζονται επίσης οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των διαφορετικών δραστηριοτήτων και των οικονομικών παραγόντων.

Έρευνα [80] του Υπουργείου Πολιτισμού της Γαλλίας, με θέμα την οικονομική προσφορά των ερασιτεχνικών δραστηριοτήτων στον τομέα της οικονομίας, έχει δείξει ότι ο τομέας της μουσικής είναι ο πιο σημαντικός, αφού απασχολεί περίπου 40.000 καθηγητές (βέβαια πολλές απ' αυτές τις θέσεις εργασίας δεν είναι μόνιμες), ενώ στον κλάδο κατασκευής μουσικών οργάνων απασχολούνται 6.500 άτομα και σ' αυτούς της διανομής και πώλησης, 6.100 άτομα.

---

[79] R. RIPON,1996, *Le poids économique des activités artistiques amateur*, σελ. 12

[80] R. RIPON,1996, *Le poids économique des activités artistiques amateur*, σελ. 63

Πίνακας 1 : Η διαπλοκή των επαγγελματικών και ερασιτεχνικών καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων στον οικονομικό τομέα

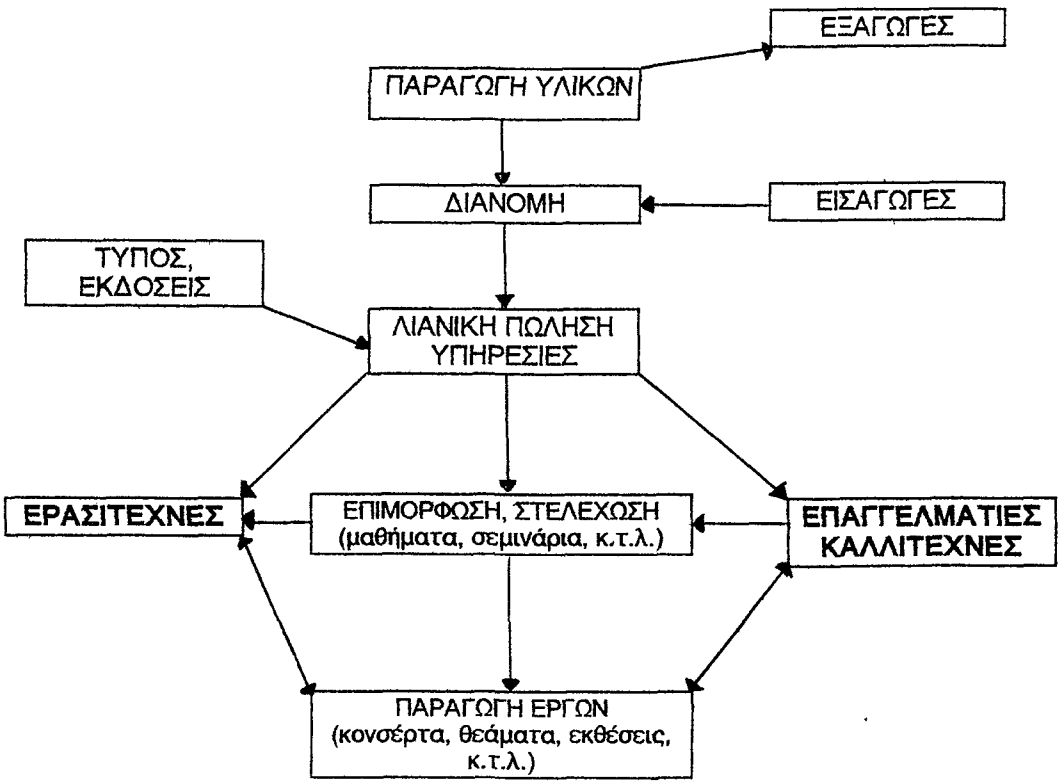

Πηγή : R. RIPON,1996, *Le poids économique des activités artistiques amateur*, σελ. 12

Τέλος, οι πολιτιστικοί υπεύθυνοι στη Γαλλία τονίζουν τον αυξανόμενο ρόλο των ιδιωτικών εμπορικών επιχειρήσεων (π.χ. της αλυσίδας βιβλιοπωλείων της FNAC) [81] στο χώρο της πολιτιστικής ψυχαγωγίας και διαπιστώνουν [82] την εμφάνιση νέων μορφών σχέσεων μεταξύ οικονομίας και πολιτισμού, και την μεταμόρφωση - μετασχηματισμό των παραδοσιακών πολιτιστικών κέντρων σε πραγματικές *"πολιτιστικές επιχειρήσεις"*.

[81] Ο ρόλος της FNAC είναι σημαντικός στην οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων (συναυλιών μουσικής, εκθέσεων φωτογραφίας, κ.λ.π.) και δραστηριοτήτων (διαλέξεων, σεμιναρίων, μαθημάτων). Στη Rennes συνεργάζεται με το Πολιτιστικό Κέντρο της πόλης, την Σχολή Αρχιτεκτονικής, το Ωδείο και την Σχολή Χορού. Βλ. B. LATARJET, 1992, *ό.π.*, σελ. 32. Στην Αθήνα, παρεμφερή δραστηριότητα αναπτύσσουν από το φθινόπωρο του 1997,στο "Κέντρο Λόγου και Τέχνης 104", οι εκδόσεις Καστανιώτη, με εκδηλώσεις λογοτεχνικού περιεχομένου.

[82] B. LATARJET, 1992, *ό.π.*, σελ. 15

Οι προαναφερόμενες εμπειρίες πόλεων, αλλά και αρκετές άλλες που αναφέρονται στην ξένη βιβλιογραφία [83], έχουν συμβάλλει στη διαμόρφωση της άποψης ότι ο πολιτιστικός τομέας αποτελεί ευρύτατο χώρο για θέσεις εργασίας, που αφορούν την πολιτιστική διαχείριση (gestion des entreprises culturelles), τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, την ανάπτυξη πρακτικών εμψύχωσης (animateur socio-culturel), την προστασία και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, κ.τ.λ.

Κατ' αυτό τον τρόπο, δημιουργούνται συνεχώς νέοι προβληματισμοί που αφορούν, τη διατήρηση, τη διάδοση, τη διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών (Gestion Culturelle, Cultural Management).

Ο όρος διαχείριση σχετίζεται με την οργάνωση και τη διοίκηση και κατ' επέκταση έχει άμεση σχέση με την παραγωγικότητα, την αποτελεσματικότητα και την οικονομική επιτυχία. Σκεπτόμενοι όλα αυτά, τίθεται το ερώτημα , πώς ο πολιτισμός σχετίζεται με τη διαχείριση;

Η διαχείριση του πολιτισμού [84], περιλαμβάνει κυρίως τις μεθόδους και τις τεχνικές που ενδυναμώνουν τον πολιτισμό, υποστηρίζει τις διαδικασίες και δημιουργεί τα πλαίσια για τον πολιτισμό, δε δημιουργεί πολιτισμό. Συμβάλλει στη διασφάλιση της δυνατότητας να παρουσιαστεί στο κοινό συγκεκριμένη καλλιτεχνική και πολιτιστική δραστηριότητα και δημιουργεί την υποδομή, δηλαδή τις προϋποθέσεις για την επίτευξη των καλλιτεχνικών, κοινωνικών, πολιτικών, παιδαγωγικών και ψυχολογικών στόχων του πολιτισμού.

Ο προβληματισμός βέβαια που προκύπτει, είναι μήπως μέσα από την τεχνοκρατική οργάνωση του πολιτιστικού τομέα περιορίζονται οι αυθόρμητες πολιτιστικές πρωτοβουλίες, μειώνεται η συμμετοχή και υποχωρεί η τοπική δημοκρατία .

---

[83] M. GAULT (edité par), 1994, *Équipements culturels territoriaux. Projets et modes de gestion*, C.C.E., 1997, *Fonds structurels communautaires : Pactes territoriaux pour l'emloi. Exemples de bonnes pratiques*, J. ALFREY, T. PUTNAM, 1992, *Η Βιομηχανική Κληρονομιά*, Φ. ΜΠΙΑΚΙΝΙ, Μ. ΠΑΡΚΙΝΣΟΝ, 1994, *Πολιτιστική πολιτική καί αναζωογόνηση των πόλεων*.

[84] ECOS OUVERTURE, MED PROGRAM, MEDI - VAL, 1997, *Η ανάπλαση και η αστική οικονομική ανάπτυξη*, σελ.58-68

6. Η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70 , η περιφερειακή πολιτική ήταν μια αποκλειστικά εθνική πολιτική και είχε το χαρακτήρα μιας οργανωμένης κρατικής παρέμβασης.

Την δεκαετία του '80 [85] όμως, αυτή η μορφή πολιτικής μετασχηματίστηκε κάτω από τη δυναμική δύο τάσεων : α) μιας τάσης αποκέντρωσης σε περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, στο εσωτερικό του εθνικού κράτους, όπου νέες "τοπικές" πολιτικές [86] ασκούνται από τις τοπικές και περιφερειακές αρχές με στόχο την ανάπτυξη του ενδογενούς δυναμικού μιας συγκεκριμένης περιοχής και β) μιας τάσης ολοκλήρωσης σε υπερ-εθνικό επίπεδο, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, όπου ασκείται μια πολιτική "οικονομικής και κοινωνικής συνοχής" , - με την υποστήριξη διαφόρων κοινοτικών φορέων και προγραμμάτων (Κοινοτικό Ταμείο, προγράμματα Leader, Sprint, Leda, κ.λ.π.) -, που αποσκοπεί στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων στο εσωτερικό της Κοινότητας.

Στα πλαίσια της Κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής που ξεκίνησε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1975, οι χρηματοδοτήσεις των κοινοτικών διαρθρωτικών Ταμείων ήταν και συνεχίζουν να είναι σημαντικές για τα λιγότερο ανεπτυγμένα κράτη-μέλη και ιδιαίτερα για την Ελλάδα, λόγω των χρόνιων διαρθρωτικών, οργανωτικών και δημοσιονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει.

---

[85] Από το 1975 έως το 1985 διαμορφώνεται σταδιακά η κοινοτική περιφερειακή πολιτική με βασικά σημεία - σταθμούς : το 1975 την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το 1979 την πρώτη τροποποίηση της λειτουργίας του ΕΤΠΑ, το 1984 την συνολική αναμόρφωση της λειτουργίας του ΕΤΠΑ, το 1985 τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα Βλ. Ε. ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ,1995, *Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής από τη συνθήκη της Ρώμης έως το Maastricht*, σελ. 149

[86] Οι Τοπικές πολιτικές που αποτελούν το μοντέλο της αποκεντρωμένης ανάπτυξης,προσδιορίζονται από την Ε. Ανδρικοπούλου ως εξής :
α) Οι τοπικές πολιτικές ασκούνται από τις περιφερειακές ή τοπικές αρχές, οι οποίες εκπροσωπούν συγκεκριμένα τοπικά συμφέροντα και δεν ελέγχονται απαραίτητα από την κεντρική κρατική δομή.
β) Αναφέρονται στη συγκεκριμένη περιοχή ή περιφέρεια που εκπροσωπούν.
γ) Αποσκοπούν στη μικρο- και μεσοπρόθεσμη κινητοποίηση της τοπικής ανάπτυξης.
δ) Προσανατολίζονται σε πολιτικές κινητοποίησης των τοπικών πρωτοβουλιών ή και σε εθνικές και διεθνείς στρατηγικές επενδύσεων.
ε) Αναπτύσσουν μια ποικιλία πολιτικών, είτε με τη μορφή ειδικών οικονομικών κινήτρων και παροχών, είτε με τη μορφή υποδομών, που έχουν στόχο να βελτιώσουν τη γενική εικόνα της περιοχής και να αναδείξουν τα ιδιαίτερα πλεονεκτήματά της.
στ) Επιδιώκουν να προωθήσουν το τοπικό παραγωγικό δυναμικό και να αναπτύξουν την ενδογενή παραγωγική δραστηριότητα ούτως ώστε να δημιουργήσουν ευνοϊκές συνθήκες για την εισροή και εγκατάσταση νέων κεφαλαίων και επενδύσεων στην περιοχή τους.
Βλ. Ε. ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ,1994, *Περιφερειακή πολιτική στη δεκαετία του 1980 και προοπτικές*, σελ.351-356

συμπληρώνει . Η έννοια της επικουρικότητας [91] επιβάλλει "τη διάρθρωση των εξουσιών" κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η Κοινότητα να αναλαμβάνει μόνο εκείνες τις λειτουργίες και αρμοδιότητες, που δεν μπορούν να ασκήσουν αποτελεσματικά τα κράτη και οι περιφέρειες.

Βάσει της αρχής της επικουρικότητας, οι αποφάσεις θα πρέπει να λαμβάνονται όσο γίνεται πιο κοντά στους πολίτες που τους αφορούν και οι αρμοδιότητες να κατανέμονται σ' εκείνο το επίπεδο όπου ασκούνται καλύτερα, π.χ. την Τ. Α.

Κατ' αυτό τον τρόπο, όπως αναφέρει ο Π. Ιωακειμίδης [92], η αρχή της επικουρικότητας αποτελεί την ασφαλιστική δικλείδα για την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Κοινότητας, των Κρατών - Μελών και των διοικητικών υποδιαιρέσεών τους. Η αρχή αυτή ισχύει για μεν την Ένωση ως απόδοση αρμοδιοτήτων, για δε τα Κράτη - Μέλη έχει την έννοια της διατήρησης των αρμοδιοτήτων. Με αυτή την ερμηνεία συνδέεται στενά η έννοια της αποκέντρωσης και η λειτουργία της "Επιτροπής των Περιφερειών", που για πρώτη φορά καθιερώθηκε με την Συνθήκη του Μάαστριχτ .

Η επικουρικότητα θεωρείται ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της Ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής μετά τη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων το 1988, επιβάλλοντας την αρχή της συμπληρωματικότητας των πόρων (additionality) και τον μακροχρόνιο προγραμματισμό (Κ.Π.Σ.).

Η μεταρρύθμιση της διαρθρωτικής αυτής πολιτικής οδήγησε στη μεταφορά αρμοδιοτήτων από τις εθνικές κυβερνήσεις προς δύο κατευθύνσεις : προς το υπερεθνικό επίπεδο διακυβέρνησης και προς το υποεθνικό. Κατ' αυτό τον τρόπο διαμορφώνεται ένα πολυεπίπεδο σύστημα διακυβέρνησης, - στο οποίο εμπλέκονται διαφορετικά χωρικά επίπεδα όπως : το υπερεθνικό, το εθνικό, το περιφερειακό και το τοπικό -, του οποίου βασικές συνιστώσες αποτελούν η αρχή της επικουρικότητας και αυτή της εταιρικής σχέσης [93].

Οι δύο αυτές αρχές έχουν συμβάλλει στην ανάπτυξη κάθετων αξόνων διασύνδεσης μεταξύ του υπερεθνικού επιπέδου (Ευρωπαϊκή Επιτροπή) και του εθνικού επιπέδου (περιφερειακού και τοπικού) διακυβέρνησης.

Όπως αναφέρει ο Χ. Παρασκευόπουλος [94], η αυξανόμενη ένταση της παγκοσμιοποίησης των οικονομικών δραστηριοτήτων και της επικοινωνίας δεν επιφέρει την ομογενοποίηση των συμπεριφορών αλλά φαίνεται να ενδυναμώνει τις τοπικές ιδιαιτερότητες και τις τοπικές προτιμήσεις. Κράτη - μέλη με

---

[91] Ε. ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ,1995, *Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής από τη συνθήκη της Ρώμης έως το Maastricht*, σελ. 170

[92] Π.Κ. ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ, 1993, *Ευρωπαϊκή πολιτική ένωση. Η συνθήκη του Maastricht και η Ελλάδα*, σελ. 212

[93] ΧΡ.ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ,1997,*Κοινωνικό κεφάλαιο και θεσμικά δίκτυα συλλογικής εκμάθησης : το ουσιαστικό περιεχόμενο της αρχής της επικουρικότητας στα πλαίσια της ευρωπαϊκής περιφερειακής περιφερειακής πολιτικής*, σελ. 8-9

[94] ΧΡ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ,1997, *ό.π.*, σελ. 13

συγκεντρωτικό σύστημα διακυβέρνησης διαπιστώνοντας την ανάγκη ισχυροποίησης και ανάδειξης του τοπικού επιπέδου διακυβέρνησης (κοινότητα), προσανατολίστηκαν σε μια πολιτική αποσυγκέντρωσης και αποκέντρωσης των αρμοδιοτήτων τους.

Έτσι το έθνος -κράτος φαίνεται ότι λειτουργεί προς δύο κατευθύνσεις, από την μια προσπαθεί να ανταποκριθεί σε διεθνείς πιέσεις και από την άλλη να εξισορροπήσει εσωτερικές ανάγκες. Κατ' αυτό τον τρόπο οι αρχές της περιφερειακής πολιτικής της Ε.Ε. (αρχές της επικουρικότητας, εταιρικές σχέσεις) φαίνεται να έχουν παίξει σημαντικό ρόλο - σε άλλα κράτη περισσότερο και σε άλλα λιγότερο -, στην κινητοποίηση και ισχυροποίηση των υποεθνικών φορέων αυτοδιοίκησης και κατ΄επέκταση της τοπικής κοινωνίας.

Στα πλαίσια της Ε.Ε. υπάρχουν περιφέρειες που εμφάνισαν μεγαλύτερη ικανότητα προσαρμογής στις σύγχρονες οικονομικο-κοινωνικές μεταβολές αποδεικνύοντας ότι οι αναπτυξιακές στρατηγικές είναι αποτέλεσμα κυρίως τοπικών πρωτοβουλιών [95]. Σύμφωνα μ' αυτές τις εμπειρίες, φαίνεται ότι η ανάπτυξη δεν είναι αποτέλεσμα μόνο της οικονομικής ενίσχυσης αλλά και κοινωνικών, πολιτικών, ιστορικών, πολιτιστικών και θεσμικών παραμέτρων.
Σύμφωνα με τις επισημάνσεις του Χρ. Παρασκευόπουλου η "εκ των κάτω" προσέγγιση αναδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο των θεσμών αλλά και των κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων στις αναπτυξιακές διαδικασίες. Ποίες όμως από τις προαναφερθείσες συνιστώσες έχουν την μεγαλύτερη βαρύτητα στην αναπτυξιακή διαδικασία, αποτελεί αντικείμενο προς έρευνα.
Ο ίδιος ερευνητής σύμφωνα με την θεωρητική προσέγγιση του M. Granovetter (επιχειρηματολογία της εμπέδωσης) [96] επισημαίνει το ρόλο των διαπροσωπικών σχέσεων και των δικτύων που αναπτύσσονται με βάση αυτές. Σύμφωνα με την προαναφερόμενη προσέγγιση ιδιαίτερη σημασία δίνεται στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο στην ορθολογική ή ιδιοτελή δραστηριότητα και θεωρεί από την μια την κοινωνική δομή και από την άλλη τη θεσμική και οικονομική επίδοση ως αλληλοεξαρτώμενα και αλληλεπιδρώντα συστήματα.

Παρ' όλο που έχουν περάσει τριανταπέντε χρόνια από την Συνθήκη της Ε.Ο.Κ. δεν έχει ξεπεραστεί το περιφερειακό πρόβλημα των κρατών-μελών, διότι όπως υποστηρίζεται [97] οι οικονομικοί πόροι τους οποίους διαθέτει η Κοινότητα για την αντιμετώπιση του είναι αρκετά περιορισμένοι λόγω του ισχνού της προϋπολογισμού. Κατ' αυτό τον τρόπο η Κοινότητα δεν έχει την δυνατότητα να εφαρμόσει μια στοιχειώδη δημοσιονομική πολιτική.

---

[95] C.C.E ,1997, *Fonds structurels communautaires · Pactes territoriaux pour l'emloi. Exemples de bonnes pratiques.*
[96] ΧΡ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ,1997, *ό.π.*, σελ. 18
[97] Τ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ,1996, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Τ.Α.* Τόμος 1 : *Ο Θεσμός της Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα,* σελ. 134-138

Οι περιφερειακές ανισότητες συνεχίζουν να αποτελούν ένα από τα κύρια προβλήματα στη συγκρότηση του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου. Η Κοινότητα μάλιστα έχει αναγνωρίσει τον κίνδυνο επιδείνωσης των περιφερειακών ανισοτήτων και προσπαθεί να ενισχύσει την κοινοτική περιφερειακή πολιτική. Τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται για να αιτιολογήσουν την αναγκαιότητα της κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής στηρίζονται στο ότι [98] :
α) Οι περιφερειακές ανισότητες σε κοινοτικό επίπεδο είναι ευρύτερες από ότι στο εσωτερικό κάθε χώρας, β) οι φτωχότερες περιφέρειες των πλουσιότερων χωρών έχουν, σε γενικές γραμμές, υψηλότερο εισόδημα από τις πλουσιότερες περιφέρειες των φτωχότερων χωρών και γ) λίγες είναι οι πολύ πλούσιες περιφέρειες που συγκεντρώνουν τις ανώτερες τιμές του δείκτη και έχουν σημαντική διαφορά από όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες. Οι περιφέρειες αυτές βρίσκονται σε τρεις χώρες, μία στη Γαλλία (Παρίσι), μια στο Ηνωμένο Βασίλειο (Λονδίνο) και οι περισσότερες στη Γερμανία. Έτσι το σχήμα της χωρικής πόλωσης υπάρχει και αναπαράγεται, και μάλιστα εντείνεται με τις διαδοχικές διευρύνσεις της Κοινότητας.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των Τ. Κωστόπουλου [99] και Κ. Χατζημιχάλη, η δημιουργία της Ενιαίας Αγοράς θα επιδεινώσει τις κοινωνικές και χωρικές ανισότητες. Κατά την άποψη του Κ. Χατζημιχάλη [100], οι νότιες περιφέρειες θα βρίσκονται στο περιθώριο και οι περιφερειακές ανισότητες θα είναι μεγάλες ανάμεσα σε αυτές και τις βορειοδυτικές. Πιστεύει ότι αυτό που θα χαρακτηρίζει την άνιση ανάπτυξη στην Ευρώπη μετά το Μάαστριχτ, θα είναι μια αντίφαση μεταξύ των όλο και περισσότερο ενσωματωμένων περιφερειών και τόπων που ανήκουν σε διεθνή/ευρωπαϊκά δίκτυα, και ενός μεγάλου αριθμού αποδιαρθρωμένων /διάσπαρτων περιφερειών και τόπων, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων βρίσκεται στη νότια Ευρώπη. Η εμπειρία μέχρι σήμερα δείχνει ότι οι περισσότερες κοινότητες του Νότου βλέπουν την Ε.Ε. μόνο σαν πηγή πρόσθετης οικονομικής ενίσχυσης, για να αντισταθμίσουν τα μακροπρόθεσμα ελλείμματα και μόνο μερικές απ΄αυτές έχουν εκμεταλλευτεί ευκαιρίες για συνεργασία με άλλες χώρες του Νότου ή χώρες του Βορρά σε θέματα οικονομίας, τεχνολογίας και πολιτισμού, όπως για παράδειγμα [101] οι περιοχές του Bade-Wurtemberg (Γερμανία), της Rhône-Alpes (Γαλλία), της Λομβαρδίας (Ιταλία) και της Καταλονίας (Ισπανία) .

---

[98] Ε. ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ,1995, *Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής από τη συνθήκη της Ρώμης έως το Maastricht,* σελ. 78, 92-99

[99] Τ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ,1996, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Τ.Α.*, τ.1 : *Ο Θεσμός της Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα,* σελ.126-127

[100] Κ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ, 1996, *Τα Νότια Άκρα της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση,* περ. ΤΟΠΟΣ, τ.11, σελ. 3

[101] M. PONGY, G.SAEZ , 1994, *Politiques culturelles et régions en Europe.*

Στις προαναφερόμενες προσπάθειες ανάπτυξης περιφερειακής πολιτικής εκ μέρους της Ε.Ε. διαφαίνεται, όπως αναφέρει η Ε. Ανδρικοπούλου [102] η τάση αποκέντρωσης των νέων θεσμών στο τοπικό επίπεδο ή η απο-συγκέντρωση της κεντρικής διοίκησης και παράλληλα η αναβάθμιση του ρόλου των τοπικών φορέων και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Η ερευνήτρια επίσης διαπιστώνει ότι οι τάσεις αυτές της αποκέντρωσης που εκφράζουν οι νέοι θεσμοί, συνυπάρχουν με αντίστροφες τάσεις επανασυγκέντρωσης στο κεντρικό επίπεδο που εκφράζονται με τη διατήρηση ενός ασφυκτικού κεντρικού ελέγχου και την ενίσχυση της θέσης των πολιτικών που ασκούνται από κεντρικούς φορείς. Άποψή της επίσης αποτελεί ότι η ενίσχυση ή όχι των τοπικών πολιτικών θα εξαρτηθεί από τη μορφή και τους νέους ρόλους που θα έχουν στο μέλλον οι κρατικές πολιτικές και η κρατική παρέμβαση. Η Ευρωπαϊκή εμπειρία δείχνει επίσης ότι το εθνικό κράτος παύει σταδιακά να αποτελεί τον κεντρικό ρυθμιστή και το κέντρο βάρους μετατοπίζεται σε ευρύτερα υπερεθνικά συστήματα και μηχανισμούς ρύθμισης. Ταυτόχρονα το εθνικό κράτος αποδυναμώνεται από τις τάσεις αποκέντρωσης και την αναβάθμιση της σημασίας των τοπικών ιδιαιτεροτήτων για τη διεθνοποιημένη παραγωγή. Έτσι η αποκέντρωση και αναβάθμιση των τοπικών θεσμών συνυπάρχει με μια αυξανόμενη διεθνοποίηση.

Σύμφωνα με την αναφορά της Ε. Ανδρικοπούλου οι τοπικές πολιτικές δεν μπορούν από μόνες τους να χειριστούν το πρόβλημα των περιφερειακών ανισοτήτων και δεν μπορούν να υποκαταστήσουν τη λειτουργία του κράτους πρόνοιας, ακόμα και όταν δοκιμάζουν πολιτικές με κοινωνικό περιεχόμενο και στόχους. Αντιμετωπίζουν δομικές αδυναμίες και υπάρχει κίνδυνος να αναδειχθούν εξαιρετικά αδύναμες, όχι μόνο λόγω της έλλειψης ιδίων πόρων αλλά και λόγω της "ποιότητας" των τοπικών ιδιαιτεροτήτων τις οποίες καλούνται να προβάλλουν όταν θα αναπτύξουν στρατηγικές σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Εκτός από το πρόβλημα του ανταγωνισμού, πρέπει να αναφερθούν δύο ακόμη επιχειρήματα. Πρώτον, ότι η τοπική "ενδογενής" ανάπτυξη αποτελεί σε μεγάλο βαθμό μύθο, αφού τα επιτυχημένα παραδείγματα είναι περιορισμένα και δεύτερον, ότι οι τοπικές πολιτικές δε συνδυάζονται με κοινωνικές πολιτικές στο τοπικό επίπεδο.

---

[102] Ε. ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ,1993, *Νέοι θεσμοί ανάπτυξης και προβλήματα κοινωνικής πολιτικής*, σελ. 539-540

7. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση ως Κοινότητα

Οι περιφερειακές πολιτικές και βέβαια οι περιφερειακές πολιτιστικές πολιτικές ασκούνται σε τοπικό επίπεδο όπου αναπτύσσονται πολυποίκιλες τοπικές πρωτοβουλίες.

Θεωρώντας την Τοπική Αυτοδιοίκηση ως μια κοινότητα με διοικητική, οικονομική, πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική οντότητα, που αναπτύσσει συλλογική δράση για την ενδυνάμωση της τοπικής κοινωνίας, προσεγγίζουμε εδώ αυτό το ρόλο της.

Οι εξειδικεύσεις που δίνονται από τους κοινωνικούς επιστήμονες στον ορισμό της κοινότητας είναι πολυάριθμες [103]. Ο χαρακτήρας της έννοιας είναι πολυδιάστατος και το περιεχόμενό του πλουραλιστικό. Εμείς θα αναφέρουμε ορισμένα από τα χαρακτηριστικά της έννοιας που είναι ενδιαφέροντα για την έρευνά μας.

Θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο *κοινότητα,* όχι μόνο με την απλή διάσταση και σημασία που αναφέρεται σ' ένα σύνολο ατόμων που κατοικούν σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, αλλά ως ένα κοινωνικό σύστημα που στο χώρο και το χρόνο αναπτύσσει κοινωνικές διαδικασίες, κοινωνική, διοικητική και πολιτιστική οργάνωση για την ικανοποίηση των κοινωνικών και δημιουργικών αναγκών [104] των μελών της. Στην κοινότητα, σύμφωνα με την άποψη του F. Tonnies [105], οι άνθρωποι παραμένουν ενωμένοι παρ' όλα αυτά που τους χωρίζουν, ενώ στην κοινωνία παραμένουν χωρισμένοι παρ' όλα αυτά που τους ενώνουν.

Σύμφωνα με την αναφορά της Ο. Στασινοπούλου [106], ο όρος κοινότητα από κοινωνιολογικής πλευράς, αναφέρεται σε "μια ομάδα ατόμων ή σύμπλεγμα ομάδων ατόμων, εγκαταστημένων σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή που έχει σημαντικά στοιχεία κοινής ζωής, καθώς αυτά εκδηλώνονται από τους τρόπους ζωής (συμπεριφορά κατοίκων), παραδόσεις, έθιμα και τα πλέγματα

---

[103] Γ. ΤΣΟΥΓΙΟΠΟΥΛΟΣ,1984, *Το ελληνικό αστικό κέντρο, Πρώτο μέρος: Μεθοδολογική προσέγγιση,* σελ.17-21, Ν. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, 1993, *Ο Ελληνικός Κοινοτισμός και η Νεοελληνική Κοινοτική παράδοση,* σελ. 17-20

[104] Σύμφωνα με τον H. LABORIT, οι κοινωνικές ανάγκες χρησιμεύουν στη συντήρηση του κυρίαρχου κοινωνικού status, ενώ οι δημιουργικές ανάγκες χρησιμεύουν στο μετασχηματισμό του κυρίαρχου status. Ο όρος "κοινωνικός" ορίζεται και ορίζει το"κυρίαρχο" κάθε φορά στοιχείο, κοινωνική τάξη, ιδέα, κουλτούρα, κ.λ.π. Βλ. Μ. ΠΑΠΑΔΟΛΑΜΠΑΚΗΣ,1981, *Επικοινωνία και κοινότητα στην πόλη,* σελ. 64-66

[105] Β. ΞΥΔΙΑΣ,1992, *Η κοινότητα ως έννοια κριτική στην πολιτική σκέψη των νεώτερων χρόνων (σπουδή στον F. Tonnies,* στο "Νέα Κοινωνιολογία", ειδικό τεύχος για τον Κοινοτισμό, τ.16.,σελ. 66-75

[106] Ο. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ, 1987, *Η ανάπτυξη της κοινωνικής συμμετοχής στη διοίκηση. Προϋποθέσεις-στόχοι-προβληματισμοί*, σελ. 68

επικοινωνίας. Σαν διοικητική μονάδα, η κοινότητα αποτελεί πρώτη βαθμίδα Τ.Α. και καθορίζεται με βάση τις συγκοινωνιακές, πληθυσμιακές, γεωγραφικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και δημογραφικές συνθήκες".

Η Τ.Α. ως κοινότητα είναι πλουραλιστικά διαμορφωμένη, αφού απαρτίζεται από διάφορες υποομάδες επιμέρους ενδιαφερόντων, πολιτιστικο-κοινωνικής ή επαγγελματικής θέσης, δηλαδή χαρακτηρίζεται από κοινωνική ανομοιογένεια .

Στα πλαίσιά της διαμορφώνεται ένας αριθμός μικρότερων κοινοτικών κυττάρων με διαφορετική πολιτιστική έκφραση το καθένα, που είναι αποτέλεσμα του τρόπου και των σχέσεων παραγωγής που ακολουθούν. Αυτές οι μικρότερες πολιτιστικές υποομάδες δημιουργούν οργανικές ανταλλαγές μεταξύ τους.

Αποδεχόμαστε την άποψη του Roland Warren [107] που βλέπει την κοινότητα ως κοινωνικό σύστημα που επιτελεί πέντε λειτουργίες, που συνδέονται με την περιοχή στην οποία βρίσκεται. Σύμφωνα με την ανάλυση του ερευνητή, οι λειτουργίες τοπικού χαρακτήρα είναι :

1. Η παραγωγή - διανομή - κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών
2. Η κοινωνικοποίηση
3. Ο κοινωνικός έλεγχος
4. Η συμμετοχή
5. Η αλληλοϋποστήριξη

Τις λειτουργίες αυτές εκτελούν υποσυστήματα της κοινότητας, τα οποία βρίσκονται - κατά κανόνα - μέσα σ'αυτή, ενώ ταυτόχρονα συνδέονται και με συστήματα έξω από την κοινότητα. Τα υποσυστήματα που βρίσκονται μέσα στην κοινότητα και εκτελούν τις παραπάνω λειτουργίες, θεωρούνται ως η οριζόντια διάσταση της κοινότητας, ενώ τα συστήματα εκτός της κοινότητας αποτελούν την κάθετη διάσταση. Η κάθετη διάσταση συνδέει τα τοπικά συστήματα με τα εξωκοινοτικά. Στο βαθμό που η κάθετη διάσταση υπερτερεί, η αυτονομία της τοπικής κοινότητας μειώνεται, αφού εξαρτάται από εξωκοινοτικούς φορείς.

Στη συνέχεια, θα προσεγγίσουμε θεωρητικά τις λειτουργίες τοπικού χαρακτήρα σε σχέση με τον τομέα του πολιτισμού :

- **Η παραγωγή - διανομή - κατανάλωση.** Στα πλαίσια της κοινότητας παράγονται, διανέμονται και καταναλώνονται μέσω διαφόρων μηχανισμών (π.χ. βιβλιοθηκών, πολιτιστικών κέντρων, κινηματογράφων, θεάτρων, κ.τ.λ.) πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες.
- **Η κοινωνικοποίηση** είναι η διαδικασία με την οποία το άτομο από φυσική ύπαρξη μετατρέπεται σταδιακά σε μέλος της κοινωνίας και μετέχει στο

---

[107] Π. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ ,1990, *Κοινοτική Εργασία - θεωρία και πράξη* , σελ.124-132

κοινωνικό γίγνεσθαι [108]. Αυτό σημαίνει ότι αναπτύσσει σταδιακά μια κοινωνικοπολιτιστική προσωπικότητα, αποκτά μια θέση μέσα στο σύνολο και γίνεται και αυτό φορέας της κοινωνικής κληρονομιάς που θεμελιώνει τη συλλογική ταυτότητα. Η ένταξή του στο κοινωνικό σύνολο βοηθάει το άτομο να γνωρίσει νέες αξίες, ιδεολογίες, κανόνες συμπεριφοράς, κ.λ.π. Η κουλτούρα της κοινότητας στην οποία συμμετέχει ενεργεί πάνω του και το μετατρέπει σε κοινωνικό μέλος αυτής. Με την κοινωνικοποίηση, το άτομο γίνεται μέρος της κουλτούρας του και ταυτόχρονα η κουλτούρα γίνεται μέρος του ατόμου.

Στα πλαίσια της κοινότητας λειτουργούν πρωτογενείς φορείς (οικογένεια, σχολείο, παρέες συνομηλίκων) και δευτερογενείς φορείς κοινωνικοποίησης, (όπως οι πολιτιστικοί και αθλητικοί σύλλογοι, τα πνευματικά κέντρα, τα κέντρα λαϊκής επιμόρφωσης, τα κέντρα ανοικτής περίθαλψης των ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.), κ.λ.π. Οι φορείς αυτοί ενισχύουν την -πολιτιστική συμμετοχή, την επικοινωνία, την ανάπτυξη της συλλογικής συνείδησης. Ειδικότερα, στα πλαίσια αυτών τα άτομα αναπτύσσουν κοινωνικές σχέσεις, αλληλενεργούν και μέσα από τις οργανωτικές λειτουργίες τους αναπτύσσουν πολιτιστική συνείδηση.

- **Ο κοινωνικός έλεγχος** αποτελεί το σύνολο των μέσων και των μηχανισμών οι οποίοι συμβάλλουν στη διατήρηση της κοινωνικής ενότητας και συνοχής. Ο τυπικός και ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος ασκούνται με διάφορους τρόπους και μηχανισμούς. Ένας από τους σημαντικότερους είναι η διαδικασία της κοινωνικοποίησης η οποία, όπως έδειξε ο Φρόυντ, με τη μετάδοση και εσωτερίκευση του συστήματος των κανόνων και των αξιών, δημιουργεί μηχανισμούς ενοχής, μέσω των οποίων η πίεση του συνόλου μεταφέρεται μέσα στο ίδιο το άτομο που ενεργεί [109].

  Ο κοινωνικός έλεγχος ασκείται από θεσμοποιημένους φορείς κοινωνικοποίησης (κράτος, οικογένεια, θρησκεία, κ.λ.π.) και μη θεσμοποιημένους (συλλόγους, οργανώσεις).

  Η Τ.Α. σταδιακά αποκτά τη δυνατότητα δημιουργίας φορέων που συμμετέχουν στην κοινωνικαποίηση και ταυτόχρονα στον κοινωνικό έλεγχο των δημοτών της, οι οποίοι ελέγχουν, καθορίζουν και κατευθύνουν την πολιτιστική συμπεριφορά των πολιτών μέσω της παροχής πολιτιστικών αγαθών.

- **Η συμμετοχή στα πλαίσια της κοινότητας.** Οι θεωρητικές προσεγγίσεις, όσον αφορά το φαινόμενο της συμμετοχής, είναι αρκετές (αστικές-

---

[108] Β. ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ, 1984, *"Μορφές της κοινωνικής δράσης"*, σελ. 54
[109] Δ. ΤΣΑΟΥΣΗΣ,1987, *Η κοινωνία του ανθρώπου,* σελ.172

μαρξιστικές). Ειδικότερα, διακρίνονται οι ακόλουθες θεωρητικές απόψεις που αποτελούν το θεωρητικό υπόβαθρο της συμμετοχής, για τις οποίες εκτεταμένη ανάλυση παραθέτει η Ο. Στασινοπούλου [110] : α) οι θεωρίες της κοινωνικής ισορροπίας-λειτουργισμός, β) οι θεωρίες της σύγκρουσης, γ) οι θεωρίες της κοινωνικής δράσης και της συμβολικής επικοινωνίας, δ) η Μαρξιστική αντίληψη.

Η συμμετοχή εκτός από το χώρο παραγωγής, στο καπιταλιστικό σύστημα προωθείται και στη σφαίρα της αναπαραγωγής [111] : α) στο επίπεδο της Τ.Α. όπου αφ' ενός θεσμοθετούνται μορφές συμβουλευτικού κυρίως χαρακτήρα, και αφ' ετέρου αναπτύσσονται αγώνες γύρω από τα τοπικά προβλήματα και β) στα πλαίσια της διευρυμένης κοινωνικής λειτουργίας του κράτους.

Οι στόχοι για τους οποίους προωθείται κάθε φορά η συμμετοχή είναι δύο κατηγοριών [112] :

1. Οι γενικοί, είναι συνήθως μακροπρόθεσμοι και αφορούν θέματα κοινωνικής οργάνωσης, συναίνεσης - σύγκρουσης, ανάπτυξης συμμετοχικών συνηθειών, ευαισθητοποίησης, κ.λ.π.
2. Οι ειδικοί, είναι συνήθως βραχυπρόθεσμοι, διαφέρουν ανάλογα με το χώρο όπου αναφερόμαστε και γύρω τους οργανώνεται κάθε φορά η συμμετοχή.

Η συμμετοχή έχει άμεση σχέση με την πληροφόρηση και ενημέρωση των πολιτών. Για να αναπτυχθεί στα πλαίσια της κοινότητας η συμμετοχή και κατ' επέκταση η συλλογική δράση, θα πρέπει η κοινοτική ζωή των κατοίκων να χαρακτηρίζεται από επικοινωνιακότητα.

Το πρόβλημα της επικοινωνίας είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πόλεις σήμερα, διότι, όπως αναφέρει ο Μ. Παπαδολαμπάκης [113], η σύγχρονη αστική ζωή δεν είναι *"αντικοινωνική"*, αλλά *"αντικοινοτική"*, δηλαδή στερημένη από χαρακτηριστικά πραγματικής και ουσιαστικής επαφής. Η κοινωνικότητα όπως και η επικοινωνία που διαμορφώνονται στα πλαίσια της κοινότητας, έχουν μορφή αποξενωτική/ αλλοτριωτική/αλλοτριωμένη.

Για να εξασφαλιστεί στην κοινότητα η συμμετοχή και η συλλογική δράση, θα πρέπει να έχει διαμορφωθεί μια επικοινωνιακή δυναμική.

Ο πολιτισμός θεωρείται ένας από τους τομείς που μπορεί να διαμορφώσει κανάλια επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών στα πλαίσια της κοινότητας και να

---

[110] Ο. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ,1987, *Η ανάπτυξη της κοινωνικής συμμετοχής στη διοίκηση. Προϋποθέσεις - στόχοι - προβληματισμοί*, σελ. 7-38

[111] Ο. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ,1987, *Η ανάπτυξη της κοινωνικής συμμετοχής στη διοίκηση. Προϋποθέσεις - στόχοι - προβληματισμοί*, σελ. 37

[112] Ο. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ,1987,*ό.π.*, σελ. 50

[113] Μ. ΠΑΠΑΔΟΛΑΜΠΑΚΗΣ,1981, *Επικοινωνία και Κοινότητα στην πόλη*, σελ. 75-112

συμβάλλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση μιας ουσιαστικής πολιτιστικής συμμετοχής.

Όσο αφορά τη συμμετοχή στον πολιτισμό, πρέπει να διευκρινίσουμε ότι είναι η συμμετοχή - δημιουργία, έκφραση, δράση, ενεργητικότητα, σε πολιτιστικές δραστηριότητες και όχι μόνο η συσσώρευση ή η κατανάλωση πολιτιστικών αγαθών, η οποία ταυτίζεται με την παθητικότητα.

Βασική προϋπόθεση δημιουργικής συμμετοχής στον πολιτισμό ενός τόπου είναι η συνείδηση (όπως και η επιβεβαίωση ή η αναζήτηση) της πολιτισμικής ταυτότητας.

Ο Γρ. Γκιζέλης [114] αναφέρει ότι η συμμετοχή του κοινού σε δραστηριότητες του πολιτιστικού τομέα παίρνει τρεις μορφές :

1. Στην πρώτη, ο ρόλος του κοινού περιορίζεται μόνο στην κατανάλωση των πολιτιστικών αγαθών.
2. Η δεύτερη, απαιτεί τον ενεργότερο ρόλο του κοινού στη διοίκηση και στις αποφάσεις για να εφαρμοστεί μια ορισμένη πολιτική. Σ' αυτή την περίπτωση, διάφορες ομάδες προσδιορίζουν, με βάση το δικό τους λογικό-αισθητικό κριτήριο, τις πολιτιστικές μορφές και το περιεχόμενο που θέλουν να καταναλώσουν.
3. Η τρίτη μορφή, έχει την έννοια της ενθαρρύνσεως του κοινού να μετέχει προσωπικά στη διεργασία της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Έχει σκοπό να μειώσει το χάσμα ανάμεσα στους επαγγελματίες εργάτες του πνεύματος και τους ερασιτέχνες, ούτως ώστε να επιτύχει μια πραγματική επικοινωνία και διάλογο ανάμεσά τους για το καλό το δικό τους και της κοινωνίας.

Καθοριστικό στοιχείο για την ανάπτυξη της ουσιαστικής συμμετοχής είναι η ευνοϊκή για τις συμμετοχικές διαδικασίες πολιτική βούληση, εκφρασμένη μέσα από την εξασφάλιση και την προώθηση υποδομής και πόρων.

Η Τ.Α. θεωρείται η καταλληλότερη βαθμίδα, που εάν θέλει, μπορεί να ενθαρρύνει και να ενισχύσει το ενδιαφέρον των πολιτών στην συμμετοχική διαδικασία και να τους δώσει τη δυνατότητα να εμπλακούν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, χωρίς να βλέπει το ρόλο των πολιτών της ως ανταγωνιστικό αλλά ως συμπληρωματικό προς αυτό των αιρετών.

Κατ' αυτό τον τρόπο, θα εξασφαλίσει την ανταπόκριση και τη δεκτικότητά τους στους διάφορους τομείς δράσης της, για την κοινοτικο-πολιτιστική ανάπτυξη και τη σύνδεση και επικοινωνία μαζί τους .

- **Η αλληλοϋποστήριξη.** Τα κοινά έθιμα, η κοινή ιστορία και καταγωγή αποτελούν σίγουρη βάση για την αλληλοϋποστήριξη, που αποτελεί βασικό

---

[114] ΓΡ. ΓΚΙΖΕΛΗΣ,1980, *Το πολιτισμικό σύστημα. Ο σημειωτικός και επικοινωνιακός χαρακτήρας του*, σελ. 96-97

στήριγμα της ενότητας της τοπικής κοινωνίας. Στα πλαίσιά της επιτελείται από κρατικούς και εθελοντικούς φορείς, που συμβάλλουν στη διαμόρφωση σχημάτων κοινωνικής αλληλεγγύης και συλλογικότητας που ενισχύουν το αίσθημα του ανήκειν.

Βέβαια η κοινότητα δεν είναι μόνο χώρος ανάπτυξης δικτύων συνεργασίας. Είναι και χώρος ανάπτυξης ανταγωνιστικών σχέσεων, συγκρουσιακών καταστάσεων, άσκησης εξουσίας και αναπαραγωγής ανισοτήτων σε πολλά επίπεδα [115].

8. Σκοποί, ρόλοι και λειτουργίες των Πολιτιστικών Συλλόγων

Ο πολιτισμός όπως ήδη έχουμε αναφέρει έχει τοπική βάση, για τον λόγο αυτό, εκτός από το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει σήμερα η Τ.Α., στην τοπική πολιτιστική ανάπτυξη, εξίσου σημαντικός και ουσιαστικός είναι ο ρόλος των πολιτιστικών συλλόγων, όσο αφορά την υποστήριξη, παροχή και διάδοση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων.
Η δράση των συλλόγων διαδραματίζει ένα ιδιαίτερο ρόλο στην κοινωνικο-πολιτιστική ζωή κάθε πόλης και κατέχει μία πρωτεύουσα θέση στο πολιτικο-κοινωνικό σύστημα απαντώντας σε ιδιαίτερες κοινωνικές ανάγκες.

Στις μέρες μας, ο πολίτης μεγαλωμένος μέσα σε μια καταναλωτική κοινωνία, κουρασμένος από τα προϊόντα της μαζικής κουλτούρας και απειλούμενος να χάσει την ταυτότητα του, προσπαθεί να βρει χώρους που θα του επιτρέψουν να εκφραστεί διαφορετικά, να βιώσει νέες εμπειρίες, να αναπτύξει νέες πρωτοβουλίες.
Αυτή η δυνατότητα μπορεί να του δοθεί μέσω των συλλόγων, οι οποίοι μειώνουν την απόσταση που χωρίζει το άτομο από την ομάδα, και συμβιβάζουν τις αντιθέσεις που προκαλεί η κοινωνική αποξένωση του σύγχρονου ανθρώπου.

Η αναφορά στους στόχους, τους σκοπούς, στους ρόλους και τις λειτουργίες των συλλόγων, καθώς και στις ιδιαιτερότητες αυτών στην Ελλάδα, θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα την συμβολή τους στον πολιτιστικό τομέα του ερευνητικού μας πεδίου.

---

[115] Ο. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ ,1993, *Η Τοπική Κοινότητα στην άσκηση κοινονικής πολιτικής*, στο περ. "Τοπική Αυτοδιοίκηση", σελ. 47

Ιστορικά, οι σύλλογοι[116] είναι δημιούργημα των νεότερων χρόνων και η εμφάνισή τους συμπίπτει με τη γένεση των φιλελεύθερων καθεστώτων των δυτικών κοινωνιών.

Στις αρχές του αιώνα μας λειτούργησαν στην υπηρεσία της Δημοκρατίας. Το δικαίωμα συγκρότησης "εθελοντικών οργανισμών" σήμαινε τον περιορισμό της κρατικής εξουσίας και την αναγνώριση του ατόμου ως πολιτικά αυτόνομης αντισταθμιστικής δύναμης.

Το δικαίωμα συμμετοχής σε συλλόγους, έδωσε τη δυνατότητα στο άτομο να έλθει σε επικοινωνία με άλλα άτομα ώστε να "επιβεβαιώσει" την προσωπικότητά του, να εμπλουτίσει την κοινωνική του ζωή, να εξασκήσει την ιδιότητα του σαν πολίτης, να ξεφύγει από το πλέγμα των συγγενικών κοινωνικών δεσμών, να βρει καινούργιους χώρους έκφρασης.

Οι σύλλογοι εμφανίστηκαν σαν χώροι που έδωσαν στον πολίτη "το δικαίωμα στην αλλαγή". Στις μέρες μας εμφανίζονται σαν αναγκαίο όργανο για να καλύψουν οι πολίτες ορισμένες από τις κοινωνικές τους ανάγκες και η δημιουργία τους αντικατοπτρίζει τη συνειδητοποίηση των αναγκών και των επιθυμιών των μελών τους.

Τη δεκαετία του '70, λόγω της ταχύρυθμης τεχνο-επικοινωνιακής εξέλιξης, άρχισαν να διαφαίνονται πολλές κοινωνικές αλλαγές.

Ο κάτοικος της μεγαλούπολης για να επιβιώσει στον εχθρικό και απόμακρο γι΄αυτό χώρο της, άρχισε να αναζητά την ασφάλεια και την επικοινωνία στις δευτερογενείς κοινωνικές ομάδες που διαθέτουν όμοια χαρακτηριστικά μ΄αυτόν, όπως κοινό τόπο καταγωγής, ίδια επαγγελματικά ενδιαφέροντα ή κοινωνικές

---

[116] Σύμφωνα με το άρθρο 78 επ. του Αστικού Κώδικα, *"το σωματείο είναι η προαιρετική ένωση είκοσι τουλάχιστον φυσικών προσώπων τα οποία, υπό νομική συλλογική προσωπικότητα, επιδιώκουν κοινούς "μη κερδοσκοπικούς σκοπούς".*
Το σωματείο μπορεί να ονομάζεται *Συνεταιρισμός, Σύλλογος, Εταιρεία, Αδελφότης, Συντεχνία, Ένωσις, Σύνδεσμος, Όμιλος, Κύκλος, Λέσχη, Ομάδα.*
Χαρακτηριστικά ο Α. ΝΤΕ ΤΟΚΒΙΛ, 1968, *Ανατομία της Δημοκρατίας της Αμερικής*, σελ.101, αναφέρει ότι *"Το σωματείο είναι η δημόσια αποδοχή ορισμένων αρχών από έναν αριθμό ατόμων, που αναλαμβάνουν αμοιβαία την υποχρέωση να υποβοηθούν κατά ορισμένο τρόπο την διάδοσή τους. Όταν μια γνώμη αντιπροσωπεύεται από μια οργάνωση, αποκτά αναγκαστικά μία σαφέστερη και ακριβέστερη μορφή."*
Η ένωση αυτή αποτελεί την χαρακτηριστικότερη έκφραση της συνταγματικής ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι, της ελευθερίας δηλαδή που έχει ο καθένας να συμπράττει με άλλους στην επιδίωξη κοινών σκοπών, υπό την προϋπόθεση ότι αυτοί οι σκοποί δεν είναι παράνομοι. Στην Ελλάδα από το 1914, με το νόμο 214 περί σωματείων, ισχύει το σύστημα της διοικητικής καταχώρησης του σωματείου σε ειδικά βιβλία μετά από δικαστικό έλεγχο της νομιμότητας των σκοπών του. Μολονότι υπάρχει πάντοτε κρατική παρέμβαση αναγνώρισης και ελέγχου νομιμότητας, αυτοί οι εθελοντικοί οργανισμοί δεν έχουν τυπικά δημόσιο χαρακτήρα και δεν υπόκεινται στη ρυθμιστική δικαιοδοσία κανενός κρατικού οργάνου. Οι σκοποί των κοινωνικών αυτών μορφωμάτων μπορούν να εξυπηρετηθούν με υποβοηθητική κερδοσκοπική δραστηριότητα, όπως η διοργάνωση συνεστιάσεων, η εκμετάλλευση προσοδοφόρων πραγμάτων κλπ. Βλ. Π. Δ. ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ,1991, *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα*, Τόμ. Β', σελ. 763-769-770

δραστηριότητες, πολιτιστικές - καλλιτεχνικές ανησυχίες [117]. Οι ιδεολογίες άρχισαν να παρακμάζουν. Οι κοινωνικοί μηχανισμοί άρχισαν να έχουν λιγότερη επιρροή στα άτομα. Η πλήρης απασχόληση δεν ήταν εξασφαλισμένη και το φαινόμενο της ανεργίας άρχισε να απασχολεί μεγάλες ομάδες πληθυσμού. Ο θεσμός της οικογένειας γίνεται λιγότερο σταθερός, τα άτομα εκδηλώνουν τάσεις ατομοκεντρικές, οι προσδοκίες τους και οι στάσεις τους συνεχώς αλλάζουν.

Αυτές οι συνθήκες δυσκόλεψαν την κρατική παρέμβαση. Οι πολιτικές του Κράτους είχαν δυσκολία να εξασφαλίσουν την πλήρη απασχόληση. Το Κράτος - Πρόνοια δεν είχε τη δυνατότητα να εξασφαλίσει την πλήρη κοινωνική ενσωμάτωση.

Τα νέα αυτά φαινόμενα δημιούργησαν την ανάγκη ανάπτυξης "κοινωνικής δράσης" [118] μέσα από την οργάνωση συλλόγων εθελοντικού χαρακτήρα με διαφορετικούς σκοπούς και στόχους ο καθένας.

Οι σκοποί τους εμπεριέχουν ένα ευρύ και ποικίλο σύνολο δραστηριοτήτων, (ετερογένεια συλλόγων) όπως τον πολιτισμό, τον αθλητισμό, την υγεία, την εκπαίδευση, την υπεράσπιση δικαιωμάτων (καταναλωτών, προσφύγων, μειονοτήτων, φυλακισμένων, κ.λ.π.), και οι μορφές τους διαφέρουν ανάλογα με το μέγεθος τους (σύλλογοι τοπικής, εθνικής ή πολυεθνικής εμβέλειας) και το αντικείμενο ενδιαφέροντός τους.

Όσο αφορά τους κοινωνικο-πολιτιστικούς συλλόγους, το "πλαίσιο ζωής" αποτελεί τον κύριο χώρο δράσης τους, με στόχο την καλύτερη ποιότητα ζωής . Θεωρώντας ότι η ποιότητα ζωής, δεν πρέπει να χαρακτηρίζει μόνο τις οικογενειακές σχέσεις αλλά και πιο εκτεταμένα κοινωνικά δίκτυα, προσπαθούν να συμβάλλουν αναπτύσσοντας νέα συλλογικά δίκτυα επικοινωνίας μεταξύ των ατόμων - μελών τους, βοηθώντας τα να εξασφαλίσουν καλύτερες συνθήκες ανάλωσης του ελεύθερου χρόνου τους.

Έτσι, κύριο χαρακτηριστικό τους αποτελεί ότι δημιουργούνται μέσω κοινωνικών σχέσεων (μορφή αλληλόδρασης) και αναπτύσσουν ένα σύνολο δραστηριοτήτων, που εκδηλώνει το ενδιαφέρον των μελών τους για πολιτιστική αναζωογόνηση της ζωής της πόλης τους.

---

[117] Ο Β. Καραποστόλης διαπιστώνει ότι *"όσο απομακρινόμαστε από την κατάσταση της επωνυμίας, όσο δηλ. η επαφή μας με τους άλλους γίνεται λιγότερο άμεση, τόσο αυξάνει η ανάγκη της προσφυγής σε τυποποιητικά σχήματα, μέσα από τα οποία η παρουσία των άλλων μπορεί να γίνει καταληπτή. Στην πορεία της ανωνυμοποίησης που συνοδεύει την επέκταση του ιστού των ανθρώπινων σχέσεων, γεννιούνται οι θεσμοί."* Βλ. Β. ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ,1984, *Μορφές της κοινωνικής δράσης*, σελ. 50.

[118] Αυτό που προσδιορίζει την *Κοινωνική δράση*, είναι η δυνατότητα αναγνώρισης από το άτομο της ύπαρξης άλλων ατόμων καθώς και η δυνατότητα να κατανοηθεί η συμπεριφορά τους. Μέσα από την κοινωνική δράση το άτομο αποκτά κοινωνική ύπαρξη όπου ο εαυτός του συμπληρώνεται υποχρεωτικά από τους άλλους. Με την δράση αυτή το άτομο δεν διεκδικεί την ανεξαρτησία του από τον κόσμο, αλλά θέλει να τον οικειωθεί. Βλ. Β. ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ,1984, *Μορφές της κοινωνικής δράσης*, σελ. 19, 238

Οι δραστηριότητες αυτές απαντούν σε ανάγκες των ατόμων για κοινωνική επαφή, ενημέρωση, ψυχαγωγία, δράση, που μπορούν να αναπτύξουν στον ελεύθερο χρόνο τους. Εάν, παραδείγματος χάρη, μελετήσουμε βαθύτερα την ερασιτεχνική δημιουργία, θα αντιληφθούμε ότι δεν εξαντλείται μόνο σε κάποια θεατρική παράσταση ή συναυλία, αλλά εμπεριέχει τη μακρόχρονη προετοιμασία, που κινητοποιεί και αναπτύσσει τις ικανότητες των συμμετεχόντων, που εθίζει στο πνεύμα της ομαδικής δουλειάς και συνεργασίας, που σκοπεύει στη δημιουργία κοινωνικών και συνεργάσιμων ανθρώπων και στην προετοιμασία ώριμων θεατών και ακροατών.

Με τις πρωτοβουλίες αυτές, όπως αναφέρει η Ο. Στασινοπούλου [119], στο γραφειοκρατικό, σπάταλο, καταπιεστικό και αναποτελεσματικό κράτος πρόνοιας, αντιπαρατίθεται η ευελιξία, η ζεστασιά, η προσφορά, η κοινωνική συνοχή και η αλληλεγγύη της εθελοντικής πρωτοβουλίας.

Μερικοί θεωρητικοί επινόησαν τον όρο "οικονομία αλληλεγγύης", διότι από τους συλλόγους δημιουργήθηκαν νέα οικονομικά σχήματα, στα οποία αναμειγνύονται χρηματοδοτήσεις εθελοντών (χορηγίες) και συμβάσεις με το κράτος. Ειδικότερα, σε χώρες με διευρυμένα προνοιακά συστήματα, η μετατόπιση του κέντρου βάρους από την κρατική μέριμνα στην ανεπίσημη φροντίδα, συνδυάσθηκε με την αναγνώριση των αναγκών των φορέων - η οποία μεταφράζεται σε επιδοτήσεις και μεταφορά αρμοδιοτήτων.

Στα πλαίσια της Ε. Ε. , η Διεύθυνση XXIII [120] έχοντας αναγνωρίσει το σημαντικό ρόλο των κοινωνικο-πολιτιστικών συλλόγων εθελοντικού χαρακτήρα, έχει ανοίξει διάλογο προκειμένου να ευνοηθεί η ανάπτυξή τους σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και να μεγιστοποιήσει τη συμβολή τους στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Σε ανακοίνωσή της [121] παρουσιάζει μια σειρά μέτρων τα οποία μπορούν να ληφθούν υπ' όψη από τα κράτη - μέλη αλλά δεν επιδιώκει να τους επιβάλει συγκεκριμένες λύσεις ή δράσεις.

Σε μερικές χώρες της Ε.Ε., η κεντρική εξουσία έχει αρχίσει να αναπτύσσει μια οργανωμένη πολιτική απέναντι στις εθελοντικές οργανώσεις. Για παράδειγμα στη Γαλλία [122], η οικονομική ενίσχυση των κοινωνικο-πολιτιστικών

---

[119] Ο. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ, 1993, *Αναδιάρθρωση των προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών. Η επικαιρότητα της ανεπίσημης φροντίδας και οι σύγχρονες διαπλοκές* , στο βιβλίο"Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική", επ. Π. ΓΕΤΙΜΗΣ - Δ. ΓΡΑΒΑΡΗΣ , σελ. 288

[120] Η Διεύθυνση XXIII είναι υπεύθυνη για την Πολιτική των Επιχειρήσεων, το εμπόριο τον τουρισμό και την κοινωνική οικονομία.

[121] ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ XXIII, 1997, *Προώθηση του ρόλου των σωματείων και των ιδρυμάτων στην Ευρώπη.*

[122] Οι σύλλογοι στη Γαλλία έχουν ένα ιδιαίτερο νομικό καθεστώς σύμφωνα με το Νόμο του 1901. Πολλοί απ' αυτούς λόγω του αντικειμένου της ενασχόλησής τους και της σταθερότητας των δραστηριοτήτων τους έγιναν εργοδότες και πραγματικοί οικονομικοί πρωταγωνιστές. Ο Ν. του 1976 τους διασφάλισε θεσμικά δίνοντας τη δυνατότητα σε ορισμένους να συμμετέχουν στις δημόσιες διαδικασίες λήψης

συλλόγων πραγματοποιείται μέσω συμβάσεων, - γεγονός που συμβάλλει και στην διαδικασία της αποκέντρωσης αρμοδιοτήτων από την κεντρική εξουσία -, οι οποίες περιορίζουν τη χρηματοδότηση σε εκείνους τους συλλόγους που μπορούν να αναλάβουν να παράσχουν συστηματικά υπηρεσία ενός προκαθορισμένου επιπέδου.

Θα πρέπει βέβαια να ερευνηθεί, εάν η πολιτική αυτή ευνοεί τον έλεγχο και την ενσωμάτωση των εθελοντικών ομάδων παρά ενθαρρύνει την αυτόνομη ανάπτυξή τους.

Συνοπτικά, όσο αφορά τις λειτουργίες και τους ρόλους των συλλόγων, μπορούμε να πούμε ότι :

- Οι σύλλογοι σήμερα επωμίζονται τη συγκρότηση νέων δικτύων επικοινωνίας, βασισμένων σε νέους τρόπους ζωής, ρόλο που είχαν παλιότερα θεσμοί, όπως η οικογένεια και η εκκλησία. Λειτουργούν δηλαδή, ως χώροι κοινωνικοποίησης για τα μέλη τους και συμβάλλουν στην ενίσχυση της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας.
- Υποκινούν τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων και επαναδραστηριοποιούν την κοινωνικότητα που περνάει κρίση.
- Συνιστούν γέφυρες κοινωνικής κινητικότητας και βοηθούν την ευρύτερη κοινωνική ενσωμάτωση στο σύστημα. Έχουν δηλαδή έναν ρόλο μεσολαβητή, με την έννοια ότι αποτελούν ένα μηχανισμό διορθωτικό των προβλημάτων που δημιουργεί η κοινωνία των μαζών.
- Πολλοί σύλλογοι λειτουργούν σαν όργανα υποστήριξης και προστασίας των πολιτών, στηρίζοντας κοινωνικά κινήματα που δομούνται εκτός των παραγωγικών και πολιτικών σχέσεων, (π.χ. Σύλλογοι καταναλωτών, οικολογικοί, συνοικίας, κ.λ.π.).
- Προάγουν τον αλτρουισμό δίνοντας τη δυνατότητα στα άτομα μέλη τους να επικοινωνήσουν, να συνενωθούν, ώστε τα ατομικά ενδιαφέροντα τους να μετατρέπονται σε συλλογικά.
- Η συλλογικότητα στις επιδιώξεις τους είναι χαρακτηριστικό τους γνώρισμα. Η έκφραση της αποδοχής των αρχών οι οποίες έχουν υιοθετηθεί γίνεται αυτόβουλα. Η ομοφωνία δηλαδή δεν είναι αποτέλεσμα κανενός είδους καταναγκασμού. Στο κέντρο της αυτόνομης παρουσίας τους βρίσκεται η αυτόβουλη ένταξη όσων επιθυμούν να ασπασθούν και να υλοποιήσουν κάποιες θεμελιακές παραδοχές [123].

αποφάσεων σε θέματα συνθηκών ζωής, περιβάλλοντος, πολεοδομικού σχεδιασμού, κ.λ.π. Βλ : CNVA (Conseil National de la vie associative), 1993, *Les associations à l' épreuve de la décentralisation. Bilan 1991-1992,* σελ. 173-175 και C. DEBBASCH, J. BOURDON,1985, *Les associations,* σελ. 89-90

[123] Ν. ΤΑΤΣΗΣ,1991, *Κοινωνιολογία,* τόμος Β', σελ. 246

- Στα πλαίσια των συλλόγων μπορεί να επιτευχθεί η επιμόρφωση των πολιτών σε διάφορα θέματα π.χ. υγείας, ψυχολογίας του παιδιού, του ζευγαριού ή της τρίτης ηλικίας, εικαστικών, ξένων γλωσσών, θρησκείας, περιβάλλοντος, κ.λ.π.
- Η δημιουργία των συλλόγων διαπνέεται από την αρχή της ελευθερίας. Στα πλαίσια ενός δημοκρατικού καθεστώτος μπορούν να λειτουργήσουν ως ένα οχυρό απέναντι στην κρατική εξουσία. Ο Α. Ντε Τοκβίλ [124] είχε εκφράσει την άποψη ότι *"η πιο δημοκρατική χώρα πάνω στην γη, είναι εκείνη στην οποία οι άνθρωποι έχουν τελειοποιήσει την τέχνη του να επιδιώκουν από κοινού τον στόχο των κοινών τους επιθυμιών."*
- Πολλές φορές κάτω από την σημαία του απολίτικου διαμορφώνουν μια ιδιαίτερη πολιτική κουλτούρα, η οποία χαρακτηρίζεται από σύγκλιση, δημοκρατικότητα, συμμετοχή, πληροφόρηση.
- Συμβάλλουν στην αναγέννηση της κοινωνικής ζωής λειτουργώντας ως φορείς καινοτομιών, εκφράζοντας νέες ανάγκες που θα οδηγήσουν σταδιακά και το κράτος να τις λάβει υπόψη του. Μέσω αυτών δημιουργούνται κατακόρυφα δίκτυα επικοινωνίας από την βάση προς την κορυφή. Οι κρατικοί μηχανισμοί προσαρμόζονται με καθυστέρηση πολλές φορές στις κοινωνικές απαιτήσεις. Αντίθετα οι σύλλογοι έχουν την δυνατότητα να αντιλαμβάνονται αμέσως τις ανησυχίες των πολιτών και να δρουν ανάλογα. Ενθαρρύνουν την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και αξιοποιούν τον εμπειρισμό και τον πειραματισμό.
- Στα πλαίσια των συλλόγων ασκείται η εξουσία της κοινωνίας των πολιτών. Οι σύλλογοι αντικατοπτρίζουν την απόφαση των πολιτών να μην αφήσουν στα χέρια της πολιτικής εξουσίας το μονοπώλιο της αντιπροσώπευσης των ενδιαφερόντων τους. Λειτουργούν πολλές φορές σαν ομάδες πίεσης προς την κεντρική εξουσία, στέλνοντας ψηφίσματα, αναφορές ή αντιπροσωπίες στη Δημόσια Διοίκηση. Για τον λόγο αυτό, αντιμετωπίζονται με υποψία και επιφύλαξη από την κεντρική εξουσία. Όμως δεν παύουν να αποτελούν χώρους που φέρνουν κοντά την εξουσία και την κοινωνία των πολιτών, διευκολύνοντας τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και την άμεση δημοκρατία. Η εξουσία που δεν έχει σεβαστεί την συλλογική έκφραση συχνά υποχρεώνεται να συμμορφωθεί, κάτω από την πίεση των συλλογικών εκδηλώσεων.
- Η δημιουργία συλλόγων είναι ένας τρόπος για συμμετοχή στην εξουσία αλλά και μέσο για την αποκέντρωσή της.
- Λειτουργούν σαν λίκνο δημιουργίας νέων ιδεολογιών και με την δράση τους αμφισβητούν τις κυρίαρχες αξίες των βιομηχανικών κοινωνιών (π.χ.

---

[124] Α. ΝΤΕ ΤΟΚΒΙΛ,1968, *Ανατομία της Δημοκρατίας της Αμερικής*, σελ. 209

Οικολογικοί σύλλογοι) ή της πατριαρχικής κοινωνίας (π.χ. σύλλογοι Γυναικών).

- Συχνά αποτελούν χώρο κοινωνικών αντιπαραθέσεων μεταξύ κοινωνικών δυνάμεων και χώρο όπου ανανεώνονται οι τοπικές ελίτ. Στο χώρο του συλλόγου δίνεται η δυνατότητα κοινωνικής καταξίωσης, αναγνώρισης και εξουσίας.
- Μπορούν να αποτελέσουν χώρο έκφρασης αξιών μίας "νέας τάξης". Μέσω των συλλόγων, αυτή η τάξη έρχεται να προσδιορίσει τα ενδιαφέροντά της, να οριοθετήσει το πεδίο δράσης της, να συνειδητοποιήσει την ταξική της ταυτότητα και τα συμφέροντά της.

Με δεδομένη την επιρροή των κοινωνικών κινημάτων σε παγκόσμια κλίμακα και την κατάργηση των στεγανών στην επικοινωνία λόγω της αλματώδους εξέλιξης της τεχνολογίας (π.χ. δορυφορική τηλεόραση, πληροφορική τεχνολογία), οι εθελοντικοί οργανισμοί έχουν αποκτήσει στις μέρες μας ένα διεθνικό χαρακτήρα που αλλάζει ριζικά τον χαρακτήρα τους και την αποστολή τους (π.χ. Οικολογικοί σύλλογοι, Αντιρατσιστικές οργανώσεις, σύλλογοι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Λάιονς, Ρόταρι, κ.λ.π.). Στους ίδιους λόγους οφείλεται και η αυξανόμενη συλλογική προσπάθεια που αποσκοπεί στην αυτο-προστασία (π.χ. σύλλογος Καταναλωτών), την αλληλοβοήθεια (π.χ. "Γιατροί χωρίς σύνορα", "Γιατροί του Κόσμου"), την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων (π.χ. κακοποίησης, στέγασης, αλκοολισμού, ναρκωτικών, κ.λ.π.).

Συνοπτικά μπορούμε λοιπόν να αναφέρουμε ότι οι εθελοντικές οργανώσεις εξυπηρετούν προσωπικές, κοινωνικές, ψυχολογικές και οικονομικές ανάγκες των ατόμων αλλά και της ίδιας της κοινωνίας, όχι μόνο σε τοπικό, αλλά σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.

Η επιλογή των ατόμων να γίνουν μέλη κοινωνικο-πολιτιστικών συλλόγων καθορίζεται από κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς, ψυχολογικούς και πολιτιστικούς παράγοντες. Η επιλογή συγκεκριμένου συλλόγου με τη σειρά της αντικατοπτρίζει την κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική και πολιτική διαφοροποίησή τους.

Η συμμετοχή των ατόμων σε συλλόγους αποτελεί πολλές φορές μέσο για την εκπλήρωση ορισμένων προσδοκιών και αναγκών τους, π.χ. για κοινωνική προαγωγή, κοινωνική υπόσταση, ηθική ικανοποίηση, αυτοεπιβεβαίωση, κ.λ.π.

Ο χρόνος που καταναλώνουν συμμετέχοντας σε τέτοιες δραστηριότητες αποκτά αξία. Αξία για διαφοροποίηση, αξία για την κοινωνική τους θέση, για τον κοινωνικό τους ρόλο και το κοινωνικό τους γόητρο.

Αρχικά μπορεί να φαίνεται ότι αυτός ο χρόνος είναι αντιπαραγωγικός από οικονομική άποψη. Για πολλούς όμως από τους συμμετέχοντες εμφανίζεται έμμεσα παραγωγικός, διότι οι κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνει στο χώρο του συλλόγου έχουν άμεση απήχηση στο *"οικονομικό του κεφάλαιο"*. Στη χώρα μας γνωρίζουμε αρκετά καλά πόσο σημαντικό είναι το "κεφάλαιο" των κοινωνικών σχέσεων και γνωριμιών (διασυνδέσεις - δικτύωση - μέσον), για την κοινωνική και επαγγελματική καταξίωση και προβολή του ατόμου.

Κατ' αυτό τον τρόπο, το κοινωνικό δίκτυο που διαμορφώνεται στα πλαίσια κάθε συλλόγου λειτουργεί και ως *"κοινωνικό κεφάλαιο"* για τα άτομα - μέλη του, που, σύμφωνα με την ορολογία του P. Bourdieu [125], έρχεται να συμπληρώσει το "Οικονομικό" και το "Πολιτιστικό" του κεφάλαιο.

Οι κοινωνικές σχέσεις (κοινωνικό κεφάλαιο) που διαμορφώνει ένα άτομο στα πλαίσια του συλλόγου μπορούν να τον βοηθήσουν στην επαγγελματική του καταξίωση, γεγονός που θα του αποφέρει οικονομικά οφέλη. Όπως διαπιστώνει ο Christian Lalive d'Epinay [126], ένα μέρος της κοινωνικότητάς του ατόμου αναλώνεται στην επαγγελματική επένδυση παρά στη διασκέδαση, και περισσότερο στη δημόσια ζωή παρά στην ιδιωτική. Έτσι ο χρόνος συμμετοχής του στο σύλλογο έμμεσα εμφανίζεται ως παραγωγικός και ανταποδοτικός.

Εκλαμβάνοντας ότι η συμμετοχή σε πολιτιστικές δραστηριότητες αποτελεί είδος "ποιοτικής κατανάλωσης", αποδεχόμαστε την άποψη του Β. Καραποστόλη[127], σύμφωνα με την οποία "στις σύγχρονες συνθήκες της προϊούσας εμπορευματοποίησης της κοινωνικής και προσωπικής ζωής, η κατανάλωση είναι επόμενο να αναδειχθεί σε κύρια κοινωνική χειρονομία που θα δηλώνει με αυξανόμενη συμβολική ένταση τις προσδοκίες, τα σχέδια για κοινωνική προαγωγή, την ανάγκη για συμμετοχή στην κάρπωση των αγαθών (...) την ανάγκη ακόμη της κοινωνικής υποστασιοποίησης. Εκεί οφείλεται και το ότι οι εκβάσεις των αντιθέσεων στο πεδίο της κατανάλωσης αποκτούν ξεχωριστή σημασία όχι μόνο για τις οικονομικές, αλλά και για τις κοινωνικές ισορροπίες".

---

[125] P. BOURDIEU, 1980, *Le capital social, notes provisoires.* Actes de la recherche en sciences sociales, n. 31, σελ. 2-3

[126] CHRISTIAN LALIVE D'EPINAY, 1996, *Σχόλη: κοινωνική δυναμική και κοινωνική διαφοροποίηση,* στο βιβλίο της Α. ΚΟΡΩΝΑΙΟΥ, σελ. 278

[127] Β. ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ,1984, *Η καταναλωτική συμπεριφορά στην Ελληνική κοινωνία, 1960-1975,* σελ. 19-20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

1. Διαστάσεις της Πολιτιστικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης

"Τα σύνορα που χωρίζουν τους πολιτισμούς
δεν είναι, και δεν μπορεί να είναι κλειστά"
Τόμας Στερνς Έλιοτ [1]

Κοινή άποψη αποτελεί ότι η Ευρώπη είναι ένας χώρος εξαιρετικής πολιτιστικής ποικιλομορφίας και το στοιχείο που πρέπει να την ενοποιεί είναι ο πλούτος της κοινής της κληρονομιάς και οι πολιτιστικές ιδιομορφίες της κάθε χώρας [2].

Η πολιτιστική πολλαπλότητα και διαφορετικότητα που διακρίνει αυτές τις χώρες, λειτούργησαν και πρέπει να συνεχίσουν να λειτουργούν ως πηγές ανανέωσης και δημιουργικότητας ούτως ώστε να αποφύγουν την ομοιογενοποίηση που οδηγεί στην απώλεια της πολιτιστικής ταυτότητας των λαών. Όπως ενδεικτικά ανέφερε ο Τ.Σ. Έλιοτ [3] "το πνεύμα δεν μπορεί να ανθίσει ούτε μέσα στην απόλυτη και παγκόσμια ομοιομορφία, ούτε μέσα στην

---

[1] Τ.Σ. ΕΛΙΟΤ ,1990, *Η Ενότητα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού*, σελ. 46

[2] Αυτό πιστοποιείται και στις απόψεις που είχε παραθέσει το 1946, ο στοχαστής Τ.Σ. ΕΛΙΟΤ, 1990,*ό.π.*, σελ. 60, σε ομιλίες του στο Ραδιοφωνικό σταθμό του Λονδίνου για την Ευρώπη, υποστηρίζοντας ότι :*"Για την άνθηση του πολιτισμού της Ευρώπης απαιτούνται δύο όροι, ο ένας είναι ότι ο πολιτισμός κάθε χώρας πρέπει να έχει μια μοναδικότητα και ο άλλος ότι οι διάφοροι πολιτισμοί θα πρέπει να αναγνωρίζουν τη συγγένεια που έχουν μεταξύ τους, έτσι ώστε ο καθένας να είναι επιδεκτικός επιδράσεων από τους άλλους. Κι αυτό είναι δυνατό να γίνει επειδή στον Ευρωπαϊκό πολιτισμό υπάρχει ένα κοινό στοιχείο, που είναι η αλληλοσχετιζόμενη ιστορία στοχασμών, αισθημάτων και συμπεριφοράς, μια αμοιβαία ανταλλαγή στο πεδίο των τεχνών και των ιδεών."*

[3] Τ. Σ. ΕΛΙΟΤ ,1990, *ό.π.*, σελ. 24

απομονωμένη αυτάρκεια. Η τοπική και η γενική πνευματική παράδοση όχι μόνο δεν αντιστρατεύονται, αλλά είναι και αληθινά απαραίτητες η μια στην άλλη".

Για να επιτευχθεί η ενότητα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού, είναι πολύ βασικό μια κοινωνία να μη βλέπει τις αντιθέσεις που τη χωρίζουν με τους άλλους λαούς, αλλά τις συνδέσεις που έχουν αναπτυχθεί μέσα από το πέρασμα του χρόνου και αποτελούν μέρος της ιστορίας της.

Η ιστορία έχει αποδείξει ότι η πρόοδος συντελέστηκε διαμέσου της επαφής, της επικοινωνίας και της ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων με διαφορετικούς λαούς και πουθενά δεν υπάρχει ανόθευτη μοναδικότητα, αφού όλοι οι πολιτισμοί αποτελούν ένα συνονθύλευμα διαφορετικών κοινωνικών σχέσεων (προσμίξεις, αλληλοεπηρεασμοί) στο χώρο και στο χρόνο [4].

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αναγνώρισε σταδιακά την ανάγκη διαμόρφωσης κοινών στόχων για την ανάδειξη του Ευρωπαϊκού πολιτισμού. Από τους στόχους της Ε.Ε. στον τομέα του πολιτισμού, που παραθέτουμε στη συνέχεια, διαφαίνεται η προσπάθεια που κάνει να πετύχει την ενότητα του ευρωπαϊκού πολιτισμού, ούτως ώστε να είναι ικανή να εγγυηθεί την πολιτιστική της ανεξαρτησία.

Ειδικότερα μετά το 1969, άρχισε να οργανώνει σειρά συναντήσεων [5] στις οποίες τονίστηκε η ανάγκη ανάληψης μεγαλύτερης και πιο συγκεκριμένης δράσης στον τομέα αυτό.

Το 1974 και το 1976, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με σειρά αποφάσεων ζήτησε από την Επιτροπή να αναληφθούν δράσεις στον Πολιτιστικό τομέα.

---

[4] Πολλές φορές όμως στις σύγχρονες κοινωνίες η σχέση ισότητας μεταξύ των παραγόντων - μοναδικότητα, διαφορετικότητα -, δημιουργεί κοινωνικά προβλήματα όπως ο εθνικισμός και ο ρατσισμός. Όπως επισημαίνει ο A. Mattelart, το πέρασμα στο οικουμενικό πραγματοποιήθηκε με μεγάλη ταχύτητα με αποτέλεσμα στις αρχές της δεκαετίας του '80, η δυναμική της οικουμενικοποίησης να προκαλέσει μια αντίρροπη κίνηση : την επιστροφή στις ιδιαίτερες μορφές κουλτούρας, στην παράδοση, στην εντοπιότητα, στις ιδιαίτερες αξίες, την αναγέννηση εθνικισμών και αιτημάτων επιστροφής στις ρίζες και την προσοχή στο τοπικό επίπεδο. A. MATTELART, *Η εκδίκηση της κουλτούρας,* στο Αφιερώματα - Le Monde Diplomatique, 1996, Μέσα ενημέρωσης, μηχανισμοί χειραγώγησης, τ. 8, σελ. 80-82.

[5] Στη Χάγη (1969), το Παρίσι (1972), την Κοπεγχάγη (1973). Βλ. A. LOMAN, K. MORTELMANS, H. POST, ST.WATSON, 1992, *Culture and Community Law. Before and after Maastricht,* σελ.144

Το 1977 η Κοινότητα δραστηριοποιήθηκε πιο έντονα στα πολιτιστικά θέματα και η Επιτροπή ανέλαβε να υλοποιήσει τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με μια σειρά από μέτρα, που αφορούσαν :

- την ελεύθερη κυκλοφορία πολιτιστικών αγαθών
- την ελεύθερη κυκλοφορία καλλιτεχνών
- την εναρμόνιση της φορολογίας
- την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας
- την διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς
- την συνεργασία μεταξύ των πολιτιστικών φορέων και ινστιτούτων.

Το 1982, το Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ε., διέκρινε τους εξής τομείς [6] στην πολιτιστική δραστηριότητα που θα έπρεπε να αναπτύξει η Ένωση :

1. Την ελευθεροποίηση στο εμπόριο των πολιτιστικών αγαθών .
2. Την βελτίωση των όρων διαβίωσης και εργασίας των πολιτιστικών δημιουργών.
3. Την διεύρυνση του "ακροατηρίου" στον πολιτιστικό τομέα.
4. Την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Η Ε.Ε., το 1985 από την Αθήνα ξεκίνησε το θεσμό της *"Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης"* [7], που ήταν πρόταση της Μελίνας Μερκούρη στην σύνοδο Υπουργών Πολιτισμού το 1983.

---

[6] Suppl. BULLETIN EC 6/82

[7] Ο θεσμός των Πολιτιστικών Πρωτευουσών ξεκίνησε από την Αθήνα το 1985. Σαν θεσμός είναι σημαντικός διότι συμβάλλει στην αναγέννηση της πόλης όχι μόνο πολιτιστικά αλλά και οικονομικά.
Οι πόλεις που έχουν γίνει Πολιτιστικές Πρωτεύουσες αλλά και αυτές που έχουν επιλεχθεί μέχρι το 2000 είναι οι ακόλουθες :

1985	Αθήνα	1993	Αμβέρσα
1986	Φλωρεντία	1994	Λισσαβόνα
1987	Άμστερνταμ	1995	Λουξεμβούργο
1988	Βερολίνο	1996	Κοπεγχάγη
1989	Παρίσι	1997	Θεσσαλονίκη
1990	Γλασκόβη	1998	Στογχόλμη
1991	Δουβλίνο	1999	Βαϊμάρη
1992	Μαδρίτη		

Ο John Myerscough αναφέρει ότι υπάρχουν τρία μοντέλα οργάνωσης:
- Άλλες Πολιτιστικές Πρωτεύουσες προσπάθησαν να πραγματοποιήσουν ένα πρόγραμμα ανάπτυξης ολόκληρης της πόλης, με αποτέλεσμα τουλάχιστον στην Αθήνα (1985) , να γίνουν εντυπωσιακά πράγματα με εντυπωσιακά λίγους πόρους.
- Άλλες προσπάθησαν να ξεπεράσουν το εμπόδιο της αμφίβολης οικονομικής ενίσχυσης, προτιμώντας ένα χαρακτήρα πανηγυριού, όπως το Δουβλίνο (1991) και η Φλωρεντία (1986).

Το 1990 θεσμοθετήθηκε από τους Υπουργούς Πολιτισμού των χωρών της Ε.Ε., ο θεσμός του *"Πολιτιστικού Μήνα"*[8].

Μεγαλύτερο πολιτιστικό άλμα έγινε το 1987 με την ανακοίνωση [9] της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την *"προώθηση της Πολιτιστικής δράσης"*[10].

Σημαντικό σταθμό στα Πολιτιστικά θέματα της Ε.Ε., αποτελεί η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1991) που αφιερώνει στον πολιτισμό το άρθρο 128 [11].

Το άρθρο αυτό υπάγει για πρώτη φορά στις αρμοδιότητες της Ε.Ε. τον πολιτισμό θεωρώντας τον σημαντικό παράγοντα για τη διαμόρφωση της τοπικής, περιφερειακής, εθνικής και ευρωπαϊκής ταυτότητας καθώς και στοιχείο της κοινωνικής πολιτικής.

Με το προαναφερόμενο άρθρο η Ε.Ε. αποσκοπεί στην υποστήριξη πρωτοβουλιών που διατηρούν και καλλιεργούν την ιδιαίτερη πολιτιστική παράδοση και την καλλιτεχνική έκφραση κάθε περιφέρειας. Έτσι για πρώτη

• Και άλλες εστίασαν την προσοχή τους σε μια καλλιτεχνική ιδέα, όπως το Άμστερνταμ, το Βερολίνο (1988) και η Μαδρίτη (1992).

Διαφορετικά είναι και τα μοντέλα του μάνατζμεντ που ακολουθεί κάθε Πολιτιστική Πρωτεύουσα. Παλιότερα την οργάνωση αναλάμβαναν κυρίως οι κρατικοί φορείς. Τώρα ανατίθεται όλο και συχνότερα σε ιδιωτικούς και αυτό δείχνει το αυξανόμενο ενδιαφέρον του ιδιωτικού τομέα, που είναι απαραίτητο, αν σκεφτεί κανείς ότι η βοήθεια της Ε.Ε. δεν ξεπερνά κατά μέσον όρο το 1%.

Σύμφωνα με την μελέτη του John Myerscough, το Άμστερνταμ (1987) αύξησε την τουριστική του κίνηση κατά 8% χάρη στις εκδηλώσεις του. Η Αμβέρσα (1993) έφτασε το 18%. Όσο για την Γλασκώβη (1990) μπορεί να υπερηφανευτεί ότι άγγιξε το 50%. Έξη εκατομμύρια τουρίστες πέρασαν από την πόλη σε διάστημα έξη μηνών και πάνω από 3.000 οργανώσεις και φορείς οργάνωσαν πολιτιστικά γεγονότα στην πόλη.

Βλ. J. MYERSCOUGH, 1994, *European Cities of Culture and Cultural Months.*

[8] Εκτός από τον θεσμό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας υπάρχει και αυτός του Πολιτιστικού Μήνα , ο οποίος θεσμοθετήθηκε από τους Υπουργούς Πολιτισμού των χωρών της Ε.Ε. το 1990. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να δώσει την ευκαιρία στις Τρίτες χώρες να συμμετάσχουν στα πολιτιστικά της Ε.Ε. δημιούργησε τον θεσμό του Πολιτιστικού Μήνα, δηλαδή συγχρόνως με την Πολιτιστική Πρωτεύουσα οργανώνονται στις Τρίτες χώρες πολιτιστικά γεγονότα, π.χ. με την Μαδρίτη το 1992 οργανώθηκε ο Πολιτιστικός Μήνας στην Κρακοβία (Πολωνία), με την Αμβέρσα το 1993 στο Graz της Αυστρίας, με την Λισσαβόνα το 1994 στη Βουδαπέστη και με την Κοπεγχάγη το 1995 στην Πράγα.

[9] Τα κύρια σημεία της Ανακοίνωσης αυτής ήταν τα εξής :

1. Δημιουργία ενιαίου Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού χώρου.
2. Προώθηση της Ευρωπαϊκής οπτικοακουστικής βιομηχανίας.
3. Πρόσβαση στις Πολιτιστικές πηγές.
4. Πολιτιστική κατάρτιση.
5. Πολιτιστικό διάλογο με τον υπόλοιπο κόσμο.

[10] A. LOMAN, K. MORTELMANS, H. POST, ST. WATSON, 1992, *Culture and Community Law. Before and after Maastricht,* σελ. 145

[11] A. LOMAN, K. MORTELMANS, H. POST, ST. WATSON, 1992, *Culture and Community Law. Before and after Maastricht,* σελ. 202-212

φορά ο πολιτισμός εν γένει, και η υπεράσπιση της ιστορικής κληρονομιάς ειδικότερα, έγιναν σκοποί της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Ειδικότερα η Συνθήκη αναθέτει στην Κοινότητα τις ακόλουθες δράσεις που περιστρέφονται γύρω από τέσσερις τομείς [12] :

1. Μέσω του πρώτου τομέα δράσης, η Κοινότητα έχει την ευθύνη να συμβάλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών, βελτιώνοντας τη γνώση και τη διάδοση του πολιτισμού και της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών, ευνοώντας τις πολιτιστικές ανταλλαγές καθώς και την καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία .
2. Ο δεύτερος τομέας δράσης έχει στόχο να διαφυλάξει την πολιτιστική πολυφωνία όπως αυτή εκφράζεται σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και να προβληθούν τα έργα των Ευρωπαίων καλλιτεχνών και δημιουργών, που εκφράζουν τον πλούτο και την πολυμορφία τους.
3. Ο τρίτος τομέας δράσης δίνει τη δυνατότητα να ευνοηθεί η συνεργασία με Τρίτες χώρες, με τους διεθνείς οργανισμούς [13] και ειδικότερα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο έχει ένα παρελθόν και διαθέτει μεγαλύτερη πείρα στα θέματα πολιτισμού από ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα.
4. Ο τέταρτος τομέας, έχει μεγάλη σημασία, διότι η Κοινότητα, και συγκεκριμένα η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ως θεματοφύλακας των Συνθηκών, αναλαμβάνει, την υποχρέωση "να ελέγχει εάν όλες οι κοινοτικές πολιτικές συμβιβάζονται με τις απαιτήσεις του πολιτισμικού τομέα" (αρθ. 128, παρ. 4). Αυτό σημαίνει ότι μετά το Μάαστριχτ, η πολιτική που εφαρμόζεται στον τομέα του πολιτισμού λαμβάνει μία διαφορετική διάσταση, δηλαδή καλύπτει ένα ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων και δεν περιορίζεται όπως στο παρελθόν σε αποσπασματικές μόνον ενέργειες.

---

[12] ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, *ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ* ,1992, *Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η θέση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*, σελ. 120.

[13] Για παράδειγμα την UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation),η οποία είναι ειδική υπηρεσία του Ο.Η.Ε. που ιδρύθηκε το 1946 στο Παρίσι και της οποίας σκοπός είναι η συμβολή στην παγκόσμια ειρήνη μέσω της προώθησης της διεθνούς συνεργασίας στους τομείς της Εκπαίδευσης, της Επιστήμης και του Πολιτισμού. Ένας από τους στόχους της είναι να συμβάλλει με επιστημονικά και τεχνικά μέσα στη διαμόρφωση πολιτιστικής πολιτικής στα κράτη-μέλη της, ενισχύοντας οικονομικά διάφορα εκπαιδευτικά κέντρα, αποστέλλοντας εμπειρογνώμονες και εκπαιδεύοντας διοικητικά στελέχη και εμψυχωτές. Στον προγραμματισμό των δραστηριοτήτων του, ο Οργανισμός δίνει προτεραιότητα στον σχεδιασμό κοινωνικού και οικονομικού πλαισίου, που να διασφαλίζει στους καλλιτέχνες τα ηθικά και υλικά δικαιώματά τους, καθιστώντας τους κυρίους της διαχείρισης των καλλιτεχνικών τους δημιουργημάτων. Κατευθυντήριες γραμμές για το σχεδιασμό και την υλοποίηση των προγραμμάτων της UNESCO δίνονται κατά καιρούς σε διεθνείς διασκέψεις της Οργάνωσης.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σε ψήφισμα του το Νοέμβριο του 1991 τόνιζε τον σημαντικό ρόλο των Δικτύων Πολιτιστικών Οργανώσεων για την πολιτιστική συνεργασία των χωρών μελών της Ε.Ε.

Ειδικότερα, σε ανακοίνωση του τον Απρίλιο του 1992 που αφορούσε τις "Νέες προοπτικές για τη δράση της Κοινότητας στον Πολιτιστικό Τομέα", ανέφερε ότι ο συγκεκριμένος τομέας πρέπει να υποστηριχθεί μέσω των *Διεθνικών Δικτύων*, θεωρώντας τα ένα από τα καλύτερα μέσα για την αποστεγανοποίηση και τη βοήθεια προς τους *επαγγελματίες* του πολιτιστικού τομέα, καθώς και τους *εθελοντές*, ώστε να συνεργαστούν καλύτερα σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας.

Θεωρώντας την δημιουργία δικτύων σημαντική στην εμφάνιση νέων πρωτοβουλιών και καινοτομιών στον ευρωπαϊκό πολιτισμό, πολλά προγράμματα της Ε.Ε. που αφορούν την ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων οργανώνονται από κοινού από φορείς τριών κρατών - μελών ή από πολιτιστικά δίκτυα, στα οποία συμμετέχουν καλλιτέχνες δημιουργοί ή ερμηνευτές ή άλλοι φορείς του πολιτιστικού τομέα που προέρχονται από τουλάχιστον τρία κράτη μέλη (π.χ. πρόγραμμα Καλειδοσκόπιο 2000 [14] , Raphael [15], Ariane [16], Ecos [17], κ.τ.λ.).

---

[14] Το πρόγραμμα "Καλειδοσκόπιο 2000" περιλαμβάνει δράσεις που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση της γνώσης και της διάδοσης του πολιτισμού των ευρωπαϊκών λαών, ιδίως στους τομείς των τεχνών του θεάματος, των εικαστικών τεχνών, των τεχνών πολλαπλών μέσων και των εφηρμοσμένων τεχνών, με πολιτιστικές ανταλλαγές και αντιπροσωπευτικά γεγονότα ούτως ώστε να συμβάλει και στη μεγιστοποίηση του δυναμικού δημιουργίας θέσεων απασχόλησης σε τέτοιου είδους δραστηριότητες ιδίως υπέρ των νέων.Βλ. Ε.Ε.Κ., *"Καλειδοσκόπιο 2000"*, Βρυξέλλες 28-7-1995

[15] Η Κοινότητα θεωρώντας την πολιτιστική κληρονομιά ως ιδιαίτερο πεδίο δράσης και αποσκοπώντας στην ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ κρατών μελών υποστηρίζει και να συμπληρώνει τη δράση τους με το πρόγραμμα RAPHAEL .
Το πρόγραμμα αυτό ενδιαφέρεται για την αξιοποίηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς, την δημιουργία δικτύων και εταιρικών σχέσεων, την επιμόρφωση και κινητικότητα των επαγγελματιών και την συνεργασία με τις Τρίτες χώρες και τους Διεθνείς Οργανισμούς. Βλ. Ε.Ε.Κ., *Η δράση της Ε.Κ. στον πολιτιστικό τομέα, RAPHAEL.*, 29-3-1995

[16] Το Ariane είναι πρόγραμμα στήριξης του τομέα του βιβλίου και της ανάγνωσης και έχει σαν στόχο την προώθηση της ανάπτυξης και της διάδοσης της ευρωπαϊκής καλλιτεχνικής, λογοτεχνικής και θεατρικής δημιουργία. Βλ. C.C.E, *Décision du Parlement Européen et du conseil concernant le programme Ariane*, 27-7-1994, Επιτροπή Περιφερειών, *Γνωμοδότηση για το πρόγραμμα Ariane*, Βρυξέλλες Απρίλιος 1995.

[17] Βασικοί στόχοι του προγράμματος ECOS, είναι να προδιαγράψει και να διαφωτίσει τα πλαίσια συνεργασίας, ανταλλαγής, know how,των δυνατοτήτων των Οργανισμών Τοπικής και Περιφερειακής Αυτοδιοίκησης στις λιγότερο αναπτυγμένες Ευρώπης και

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι τα πολιτιστικά αυτά προγράμματα [18] στοχεύουν:

- Στην ενθάρρυνση της πολιτιστικής ανάπτυξης και της συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών, με την στήριξη και την συμπλήρωση της δράσης τους στον πολιτιστικό τομέα.
- Και στη διάδοση της κοινής κληρονομιάς μέσω δράσεων ενθάρρυνσης σε συγκεκριμένους πολιτιστικούς τομείς.

Με τον τρόπο αυτό η Ε.Ε., προσπαθεί να βοηθήσει την διεθνοποίηση της ευρωπαϊκής καλλιτεχνικής και γενικότερα πολιτιστικής δημιουργίας, δίνοντας στα κράτη μέλη της τα κίνητρα να βγουν από το εθνικό σύστημα επικοινωνίας τους και να ενταχθούν στο Ευρωπαϊκό σύστημα πολιτιστικής επικοινωνίας και ανταλλαγών, ούτως ώστε να επιτευχθεί η πολυπολιτισμικότητα που δίνει την δυνατότητα μιας ανοικτής ποιοτικής πολιτιστικής επικοινωνίας και δημιουργίας. Επίσης η Ε.Ε. στηρίζει διακοινοτικές και διαπεριφερειακές συνεργασίες στις χώρες μέλη της, ανάμεσα σε γειτονικές πόλεις και περιφέρειες. Οι συνεργασίες αυτές αποτελούν σήμερα μία από τις κυριότερες προϋποθέσεις για την επιτυχία των πολιτιστικών πολιτικών των πόλεων σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο. Κύριος στόχος τους αποτελεί η ελεύθερη συνεργασία για την υλοποίηση και επεξεργασία διακοινοτικών και διαπεριφερειακών [19] πολιτικών με στόχο την πολιτιστική ανάπτυξη του Νομού και της περιφέρειας.

να προωθήσει τη συνεργασία και ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Κοινότητας και των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

[18] Τα προγράμματα που αφορούν τα πολιτιστικά θέματα είναι πρόσφατα, έχουν περίπου πέντε χρόνια που έχουν αρχίσει να υλοποιούνται. Οι συνολικοί τους πόροι δεν είναι ακόμα ιδιαίτερα σημαντικοί και η δράση της Κοινότητας όπως αναφέραμε δεν υποκαθιστά τις εθνικές δράσεις στον τομέα αυτό Βλ. Γ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, 1995, *Η Ευρώπη της Αυτοδιοίκησης. Πολιτιστικά δίκτυα πόλεων στην Μεσόγειο και ο προωθητικός ρόλος της Τ.Α.*, περ. "Τοπική Αυτοδιοίκηση", τ. 6(95),σελ. 49-55, Φ. ΠΙΕΡΡΟΣ - Λ. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ - ΔΩΡΗ - Ε. ΤΣΑΓΚΑΡΗ ,1993, *Προγράμματα και πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας* , ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, *ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ*, 1992, *Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η θέση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*, C.C.E., 1994, *L'action de la Communauté Européenne en faveur de la culture.*

[19] Οι θεσμοί αυτοί έχει εφαρμοστεί με επιτυχία στην Γαλλία .Αρκετές περιπτώσεις πολιτιστικών συνεργασιών από τις εμπειρίες γαλλικών πόλεων αναφέρονται στο βιβλίο του M. GAULT (edité par),1992, *Action culturelle et coopération intercommunale*, με εμπειρίες πόλεων και κοινοτήτων από τις περιοχές του Pas-de-Calais, Toulouse, Cergy-Pontoise, Pays basque, κ.λ.π. Επίσης στο άρθρο του Ε. ΝΕΓΚΡΙΕ,1994, *Μονπελιέ: διεθνής ανταγωνισμός και πρόσβαση της κοινότητας*, στο Φ. ΜΠΙΑΚΙΝΙ,...,(επιμ.), Πολιτιστική Πολιτική και Αναζωογόννηση των πόλεων, σελ.149, παρουσιάζεται η πολιτιστική συνεργασία μεταξύ του Μονπελλιέ και της Νιμ.
Στο βιβλίο των ALLIES P., NEGRIER E., ROCHE F., 1995, *Pratiques des échanges culturels internationaux : les collectivités territoriales. Bilans recherches perspectives*, αναφέρονται εμπειρίες από τις διεθνείς πολιτιστικές συνεργασίες γαλλικών πόλεων όπως του Montpellier, Aubervilliers, Marseille, Montbéliard, Languedoc-Roussillon.

Από τα προαναφερόμενα προκύπτει ότι η Ε.Ε. αναγνωρίζει ότι ο πολιτισμός αποτελεί ίσως το μοναδικό μέσο, για εκατομμύρια Ευρωπαίους πολίτες να διαμορφώσουν ευρωπαϊκή συνείδηση τέτοια, που να τους ενθαρρύνει να αντιμετωπίσουν το κοινό πλέον ευρωπαϊκό μέλλον.
Κατ' αυτό τον τρόπο, η προώθηση της κοινοτικής δράσης στον πολιτιστικό τομέα αποτελεί για την Ε.Ε. πολιτική ανάγκη και κοινωνικο-οικονομική επιταγή, με την υλοποίηση της μεγάλης εσωτερικής αγοράς και την πορεία για την ολοκλήρωση της "Ευρώπης των πολιτών".

2. Η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στην άσκηση Περιφερειακής Πολιτιστικής Πολιτικής

Στον Ευρωπαϊκό Χάρτη της Τοπικής Αυτονομίας (Le Charte Européenne d'Autonomie Locale)[20] που υπογράφηκε στο Στρασβούργο το 1985 από 11 κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης[21] (η κύρωση από την χώρα μας έγινε το 1990), η Τοπική Αυτονομία θεμελιώνεται πάνω στον πρώτο βαθμό της Τ.Α. , δηλαδή την τοπική κοινότητα, η οποία εξασφαλίζει την πολιτική, διοικητική και οικονομική ανεξαρτησία των Ο.Τ.Α. και είναι αναπόσπαστα συνυφασμένη με το δημοκρατικό πνεύμα, βάσει του οποίου λειτουργούσε η ελληνική κοινότητα η

Όσο αφορά τις πολιτιστικές συνεργασίες περιφερειών της Ευρώπης, συγκεκριμένα παραδείγματα από τις περιφέρειες του Bade-Wurtemberg (Γερμανία), Catalogne (Ισπανία), Lombardie (Ιταλία), Rhône-Alpes (Γαλλία), αναφέρονται στο βιβλίο των M. PONGY, G. SAEZ, 1994, *Politiques culturelles et régions en Europe.*

[20] Π. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ - Δ. ΚΑΤΣΟΥΛΗ , 1995, *Οι χάρτες και η Ευρώπη της Αυτοδιοίκησης,* σελ. 52-60, 78-85

[21] Το Συμβούλιο της Ευρώπης ιδρύθηκε το 1949, στο Στρασβούργο και περιλαμβάνει σήμερα 34 ευρωπαϊκές χώρες. Σκοπός της ίδρυσής του είναι η περιφρούρηση και υλοποίηση των κοινών ιδεών και αρχών των κρατών-μελών του. Ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τις πολιτιστικές υποθέσεις και εντάσσει τα πολιτιστικά μαζί με την εκπαίδευση και τον αθλητισμό, στους 8 τομείς δραστηριότητάς του.
Στη Διαρκή Διάσκεψη Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών της Ευρώπης (C.P.L.R.E.), η οποία αποτελεί συμβουλευτικό σώμα του Συμβουλίου της Ευρώπης, λειτουργεί Επιτροπή για τον Πολιτισμό, η οποία έχει καταρτίσει τον "Ευρωπαϊκό Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας", διαμέσου του οποίου επιδιώκεται η ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη με επίκεντρο και ταυτόχρονα κινητήριο δύναμη, την ενεργή τοπική κοινωνία των πολιτών. Βλ. Π. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, Δ. ΚΑΤΣΟΥΛΗ,1995, *ό.π.* , σ. 178-179

οποία μαζί με τη θρησκεία και τη γλώσσα συνέβαλλε στην δημιουργία του ελληνικού πολιτισμού .

Στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Χάρτη οι τοπικές κοινότητες, οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αναγνωρίζονται ως το πρωταρχικό κύτταρο του Ευρωπαϊκού Ομοσπονδιακού Κράτους συμβάλλοντας στην οικοδόμηση μιας Ευρώπης, θεμελιωμένης πάνω στις αρχές της δημοκρατίας και της αποκέντρωσης της εξουσίας. Θεωρείται λοιπόν ο Ευρωπαϊκός Χάρτης ότι αποτελεί την σύγχρονη εξέλιξη της ιδέας του ελληνικού κοινοτισμού σε διεθνές επίπεδο, αφού προσπαθεί να προβάλει το αποκεντρωτικό σύστημα σε αντιδιαστολή αυτό του συγκεντρωτικού.
Δια μέσου της ιδέας του κοινοτισμού επιδιώκεται η ανάπτυξη με κινητήριο δύναμη και επίκεντρο την ενεργή τοπική κοινωνία των πολιτών.

Η Διακήρυξη και ο Χάρτης απευθύνονται στους Ο.Τ.Α. των κρατών-μελών. Υπό αυτή την έννοια δεν περιλαμβάνουν δεσμευτικούς κανόνες παρά μόνο πολιτικές κατευθύνσεις, προκειμένου οι Ο.Τ.Α. που προσχωρούν σ' αυτήν να κινητοποιηθούν με αυτομεταρρυθμίσεις ή με αιτήματα νομοθετικών μεταρρυθμίσεων, έτσι ώστε να καταστρωθεί ένα λειτουργικό σύστημα εγγυήσεων για την ουσιαστική συμμετοχή των τοπικών κοινωνικών κινημάτων και των πολιτών στο πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό γίγνεσθαι των πόλεων.
Η Ευρωπαϊκή Διακήρυξη και ο Χάρτης για τα δικαιώματα στην πόλη [22], προβλέπει και δικαιώματα στον τομέα του Πολιτισμού, τα οποία εστιάζονται σε δύο κεντρικές ιδέες :

1. Τη σχέση πόλης και πολιτισμού.
2. Την αρχή της πολυπολιτισμικής ολοκλήρωσης.

Προς αυτή την κατεύθυνση ο Χάρτης προωθεί την ανάπτυξη πολιτιστικών ανταλλαγών, τη στήριξη των καινοτομιών, τον πολιτιστικό τουρισμό και την άρθρωση ενός δικτύου πλουραλιστικής πολιτιστικής έκφρασης, εισάγοντας έτσι μια άλλη διάσταση της τοπικής δημοκρατίας : την πολιτισμική δημοκρατία.
Αυτό συνεπάγεται την επιδίωξη της ισότιμης και αποτελεσματικής συμμετοχής όλων των κατοίκων και ιδιαίτερα των μεταναστών και εκείνων που ανήκουν σε εθνικές, θρησκευτικές ή φυλετικές κοινότητες, στην δημόσια ζωή και ιδίως στην πολιτισμική της διάσταση. Επιδιώκεται έτσι η μετατροπή των πόλεων σε πεδία κοινωνικής αλληλεγγύης και πολιτισμικής δημοκρατίας.

---

[22] Π. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, Δ.ΚΑΤΣΟΥΛΗ,1995, *ό.π.* , σελ. 116, 132-134 ,

Ειδικότερα στον "Ευρωπαϊκό Αστικό Χάρτη" εμφανίζεται μια σειρά αρχών (επιταγών, αξιωμάτων) που αφορούν τις διάφορες πλευρές της αστικής ανάπτυξης. Όσο αφορά το θέμα της πολιτιστικής ανάπτυξης στα πλαίσια της πόλης , εκφράζονται αρχές όπως αυτή του εκδημοκρατισμού της κουλτούρας, της πολιτιστικής επικοινωνίας και της συνεργασίας σε επίπεδο τοπικό, εθνικό, και υπερεθνικό, της ανάπτυξης της πολυπολιτισμικότητας και αυτής του πολιτιστικού τουρισμού. Πιο συγκεκριμένα, οι αρχές αυτές είναι οι ακόλουθες [23]:

1. Όλοι οι πολίτες έχουν δικαίωμα στην πολιτιστική ζωή.
2. Η πολιτιστική ανάπτυξη των πόλεων συμβάλλει στην κοινωνική και οικονομική τους εξέλιξη.
3. Οι πολιτιστικές ανταλλαγές δημιουργούν στερεούς δεσμούς, μεταξύ προσώπων διαφορετικών εθνοτήτων, περιφερειών και χωρών.
4. Η πολιτιστική δράση και μια αληθινή πολιτιστική δημοκρατία, επιβάλλει μια προωθημένη συνεργασία μεταξύ τοπικής εξουσίας, των ομάδων βάσης, και του συλλογικού και ιδιωτικού τομέα.
5. Ο πολιτισμικός πλουραλισμός προϋποθέτει τον πειραματισμό και την υποστήριξη των ανανεωτικών αναζητήσεων.
6. Μια σωστή προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού μπορεί να έχει ευεργετικό αποτέλεσμα για την κοινότητα.

3. Η κατανομή των Πολιτιστικών δαπανών σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημαντικός δείκτης για τον χαρακτήρα της άσκησης περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής αποτελεί η κατανομή των Πολιτιστικών δαπανών.

Η κατανομή των δημοσίων δαπανών για τον πολιτισμό διαφέρει από χώρα σε χώρα, και καθώς φαίνεται διαφοροποιείται σύμφωνα με το διοικητικό πολιτιστικό σύστημα της κάθε μιας. Εν συντομία αναφέρουμε τις τέσσερις κατηγορίες πολιτιστικών συστημάτων [24] σύμφωνα με τον διαχωρισμό που κάνει ο A. Ca'Zorzi [25] .

---

[23] Π. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, Δ.ΚΑΤΣΟΥΛΗ,1995, *ό.π.* , σελ.179-181, 193

[24] Αναλυτική αναφορά στα συστήματα πολιτιστικής διοίκησης Ευρωπαϊκών χωρών και των Η.Π.Α., κάνει η ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ,1988, στο *Θέματα πολιτιστικής πολιτικής* (σημειώσεις), σελ. 90-97. Για την πολιτιστική πολιτική στις Η.Π.Α. γίνεται εκτεταμένη αναφορά στο βιβλίο του CH. MARK., 1970, *La politique culturelle aux États-*

α) Το Συγκεντρωτικό σύστημα, στο οποίο οι εξουσίες συγκεντρώνονται στον κεντρικό πολιτιστικό φορέα ο οποίος έχει την ευθύνη συντονισμού των πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε εθνικό επίπεδο. Το σύστημα αυτό χαρακτηρίζει την οργάνωση πολιτιστικής διοίκησης στη Γαλλία, το Λουξεμβούργο, την Ελλάδα και την Πορτογαλία.

β) Το Ημισυγκεντρωτικό σύστημα, στο οποίο οι δομές είναι συγκεντρωτικές αλλά διαπιστώνεται τάση αποκέντρωσης προς ιδιωτικούς φορείς, οργανώσεις, συλλόγους. Το σύστημα αυτό χαρακτηρίζει την οργάνωση του διοικητικού πολιτιστικού συστήματος της Δανίας και της Ολλανδίας.

γ) Το Αποκεντρωτικό σύστημα, στο οποίο ο κεντρικός πολιτιστικός φορέας έχει πολύ λίγες εξουσίες στην άσκηση πολιτιστικής διοίκησης. Έτσι μπορούμε να χαρακτηρίσουμε το πολιτιστικό σύστημα της Γερμανίας και του Βελγίου.

δ) Μια άλλη τέλος κατηγορία συστημάτων εκχωρούν πολιτιστικές εξουσίες σε αυτόνομους οργανισμούς που επιχορηγούνται από το κράτος , όπως αυτό της Μεγάλης Βρετανίας και της Ιρλανδίας (στο Συμβούλιο Τεχνών, Arts Concil).

Σε αντίθεση με την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα μας όσον αφορά την οικονομική υποστήριξη του πολιτιστικού τομέα και ειδικότερα την οικονομική πολιτιστική ενίσχυση του τοπικού επιπέδου, σε άλλες χώρες οι πολιτιστικές δαπάνες είναι υψηλές [26]. Τα ποσοστά των πολιτιστικών δαπανών για το κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, διαφέρουν από χώρα σε χώρα ανάλογα με το διοικητικό πολιτιστικό σύστημα που αυτές εφαρμόζουν.

Στη Γερμανία, για παράδειγμα, οι πολιτιστικές δαπάνες είναι περιορισμένες στο κεντρικό επίπεδο (2%) και πολύ υψηλότερες στο περιφερειακό (41%) και στο τοπικό επίπεδο (57%).

Στη Σουηδία, ανέρχονται στο 43% για το κεντρικό επίπεδο, 7% για τις επαρχίες και 50% για τους δήμους και κοινότητες.

Στην Μεγάλη Βρετανία, οι πολιτιστικές δαπάνες δεν καταχωρούνται σε περιφερειακό επίπεδο αλλά ανέρχονται στο 67% για το τοπικό και 33% για το κεντρικό επίπεδο.

Unies. Αναλυτική επίσης παρουσίαση των συστημάτων πολιτιστικής διοίκησης ευρωπαϊκών χωρών κάνει ο A. CA' ZORZI, 1987, *Administration et financement publics de la culture dans la Communauté Européenne.*

[25] A. CA' ZORZI, 1987, *Administration et financement publics de la culture dans la Communauté Européenne,* σελ. 5-7

[26] Τα αριθμητικά στοιχεία που ακολουθούν προέρχονται από το βιβλίο, *La politique culturelle de la France,* 1988, σελ. 66-67

Στην Ιταλία [27], σύμφωνα με στατιστικές του 1986, το μεγαλύτερο ποσοστό των δημοσίων πολιτιστικών δαπανών έγιναν σε κεντρικό επίπεδο (56,6%), ενώ στις περιφέρειες το 12%, στους νομούς το 2,6% και στις πόλεις και τις κοινότητες το 28,6%.

Στην Ισπανία [28], στατιστικές του 1992 δείχνουν ότι το 21,1% των δημοσίων πολιτιστικών δαπανών έγιναν σε επίπεδο περιφερειών, ενώ σε κεντρικό επίπεδο δαπανήθηκαν το 20,3% των χρημάτων, σε επίπεδο νομών το 13% και σε επίπεδο δήμων και κοινοτήτων το 45,5%.

Στη Γαλλία τέλος, οι πολιτιστικές δαπάνες για το 1993 είχαν διανεμηθεί με ισόρροπο τρόπο μεταξύ της Κεντρικής διοίκησης (49,7%) και της Περιφερειακής (50,3%).

Στο Παράρτημα 1, κάνουμε μια πιο εκτεταμένη αναφορά στην κατανομή των πολιτιστικών δαπανών στη Γαλλία, για το έτος 1993, για το οποίο υπάρχουν τα πιο πρόσφατα στατιστικά στοιχεία. Η αναφορά γίνεται για να δούμε πως σε μια χώρα με παράδοση υπερσυγκεντρωτισμού στον κρατικό της μηχανισμό, τα τελευταία δέκα χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα πολιτιστικής αποκέντρωσης. Έχει ακόμη διαπιστωθεί [29] ότι η Γαλλία είναι η πρώτη χώρα της Ευρώπης σε πολιτιστικές δαπάνες, ενώ ακολουθούν η Γερμανία και η Ιταλία. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι το παράδειγμα της Γαλλίας, όσον αφορά τη μεθοδολογία και τις αρχές [30] άσκησης πολιτιστικής πολιτικής, έχει ακολουθήσει και η χώρα μας.

4. Κύριοι άξονες ανάπτυξης της ευρωπαϊκής πολιτιστικής πολιτικής

Είναι διαπιστωμένο ότι οι κυριότεροι πολιτιστικοί τομείς που έχουν δεχτεί την δημόσια παρέμβαση σε χώρες της Ε.Ε., είναι η πολιτιστική κληρονομιά και τα μουσεία [31]. Για τον λόγο αυτό θεωρούμε ενδιαφέρον να αναφερθούμε πιο εκτεταμένα στις στρατηγικές που έχουν αναπτύξει ευρωπαϊκές πόλεις προς αυτές τις κατευθύνσεις.

---

[27] M PONGY, G. SAEZ, 1994, *Politiques culturelles et régions en Europe*, σελ. 315
[28] M. PONGY, G. SAEZ, 1994, *ό.π.*, σελ. 315
[29] A CA' ZORZI, 1987, *ό.π.*, σελ. 188
[30] ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ, 1988, *Θέματα πολιτιστικής πολιτικής* (σημειώσεις),σελ.91
[31] A. CA' ZORZI, 1987, *ό.π.*, σελ. 190

4.1. Η στρατηγική ευρωπαϊκών πόλεων για την προστασία της αρχιτεκτονικής τους κληρονομιάς

" Η καθημερινή κληρονομιά μας, μας δίνει την αίσθηση του τόπου, της συνέχειας, της σταθερότητας. Το επίκεντρο της ταυτότητάς μας είναι το περιβάλλον μας..."

V. Bottombey (1988) [32]

Η πόλη είναι ο πιο προνομιακός χώρος για την πολιτιστική καινοτομία, την καλλιτεχνική δημιουργία, την καθημερινή συνάντηση των κατοίκων, την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.
Στην προώθηση της πολιτιστικής αποκέντρωσης και την ανάδειξη του τοπικού πεδίου, συμβάλλουν δύο τάσεις της πολιτιστικής πολιτικής των πόλεων.
Η μια αφορά την πολιτική της προστασίας των ιστορικών κέντρων και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και η άλλη αφορά την αναβάθμιση της κοινωνικής ζωής των κατοίκων, με την δημιουργία πολιτιστικών υπηρεσιών που αποτελούν το κύριο συστατικό για την άσκηση πολιτιστικής πολιτικής.

Το ανταγωνιστικό περιβάλλον που άρχισε να επικρατεί την δεκαετία του '80, δημιούργησε αυξημένες απαιτήσεις στρατηγικού σχεδιασμού που έχουν σχέση με τα νέα δεδομένα για τις περιφερειακές οικονομίες και τις πόλεις. Οι πόλεις άρχισαν να διακατέχονται από μια έντονη ανάγκη να επαναπροσδιορίσουν το πολιτιστικό τους στίγμα, το οποίο κρίνεται από τον τρόπο με τον οποίο αυτές ανταποκρίνεται στις προκλήσεις που τους προσφέρει η συγκυρία της ιστορίας, όπως αυτός αποτυπώνεται στο δημόσιο χώρο. Καθώς αναφέρει και η Σ. Νικολαΐδου [33], ο ανθρώπινος χώρος αποτελεί προϊόν της αλληλεπίδρασης των παραγωγικών σχέσεων και δυνάμεων και ολική έκφραση της κυρίαρχης κουλτούρας (ιδεολογία, πολιτιστικές αξίες, πρότυπα και πεποιθήσεις).

Οι αναπλάσεις - αναζωογονήσεις και γενικότερα η αστική ανάπτυξη εντάχθηκαν σε συνολικότερα αναπτυξιακά προγράμματα με βασικό στόχο την

---

[32] Στο βιβλίο των J. ALFREY, T. PUTNAM, 1992, *Η Βιομηχανική Κληρονομιά*, σελ. 86
[33] Σ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, 1993, *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, σελ. 243

διαμόρφωση και τον προσδιορισμό της *"εικόνας της πόλης"* (αναβάθμιση του γοήτρου της) σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η ανάδειξη και προβολή των ιδιαίτερων πολιτιστικών στοιχείων που εντοπίζονται στην πόλη μπορούν να αποτελέσουν την αφετηρία ανάπτυξης του πολιτιστικού της τουρισμού.

Έτσι πολλές Ευρωπαϊκές πόλεις πριν από μια εικοσαετία άρχισαν να αναπτύσσουν μια ολοκληρωμένη στρατηγική όσον αφορά την συντήρηση, τη διατήρηση, τη χρηματοδότηση και τη διαχείριση της πολιτιστικής τους κληρονομιάς.

Η ανάπτυξη προγραμμάτων διάσωσης της κληρονομιάς καθιερώνεται πολλές φορές ως λύση για κάποιο πρόβλημα οικονομικής παρακμής και όχι πάντα για την βαθιά κατανόηση της ιστορίας και του χαρακτήρα της περιοχής.

Η ευρωπαϊκή αλλά και η αμερικάνικη εμπειρία έχει επανειλημμένως αποδείξει ότι μέσα από την διατήρηση και την αναγέννηση της βιομηχανικής κληρονομιάς μιας περιοχής επιτυγχάνεται η προσέλκυση επενδύσεων και τουρισμού.

Έτσι η συμμαχία της οικονομικής ανανέωσης με την ηθική της διατήρησης ενδέχεται να ενισχύει την προσαρμογή των εγκαταλελειμμένων κτιρίων σε νέες χρήσεις. Λαμβάνοντας υπ' όψη μας ότι πολλά κτίρια αποκτούν αξία ως κληρονομιά μόνο όταν είναι πλέον άχρηστα, η τάση αυτή δείχνει να προσφέρει μια σημαντική ευκαιρία για να διασωθεί κάτι από την ιστορία τους [34].

Η εμπειρία των βιομηχανικών πόλεων της Μεγάλης Βρετανίας που τη δεκαετία του '70 έχασαν μεγάλο τμήμα της Βιομηχανικής τους βάσης, είναι χαρακτηριστική. Η αντιμετώπιση της κρίσης στηρίχθηκε στην αναδόμηση της εικόνας τους με την ανάδειξη πολιτιστικών στοιχείων και παραδόσεων με στόχο την διαφοροποίηση μέσα από την ανάπτυξη του τουρισμού.

Παραδείγματα τέτοιων πόλεων αποτελούν το Σέφηλντ, το Λίβερπουλ και η Γλασκόβη, πόλεις με σοβαρά οικονομικά προβλήματα λόγω της ύφεσης των παραδοσιακών βιομηχανικών δραστηριοτήτων (χαλυβουργία, ναυπηγεία, άνθρακας) που υιοθέτησαν μια στρατηγική αστικής ανάπτυξης με πολλαπλούς στόχους. Η αναβάθμιση της πολιτιστικής τους φυσιογνωμίας στηρίχθηκε στην αποκατάσταση, ανάδειξη κτιρίων αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος, στην αλλαγή χρήσεως βιομηχανικών κτιρίων σε πολιτιστικά κέντρα ή και εμπορικά, στην

---

[34] J ALFREY, T. PUTNAM, 1992, *Η Βιομηχανική Κληρονομιά*, σελ. 35

ίδρυση νέων μουσείων, πινακοθηκών και γενικότερα κτιριακής πολιτιστικής υποδομής, στην διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, στην αναβάθμιση του πολιτιστικού εξοπλισμού τους .

Στο Σέφηλντ [35], οι τοπικές αρχές αναγνώρισαν και υποστήριξαν την βιομηχανική κληρονομιά όταν συνειδητοποίησαν ότι η πόλη κινδύνευε να χάσει την βιομηχανική της βάση.

Στο Λίβερπουλ, η ανάπλαση στα Albert Docts, η δημιουργία του θεματικού χώρου των Beatles και η δημιουργία τριών νέων Πινακοθηκών οδήγησε σε αύξηση του αριθμού των τουριστών (29 εκατ. ετησίως).

Στη Μεγάλη Βρετανία όπου 500.000 περίπου κτίρια είναι διατηρητέα, έχει δημιουργηθεί ένας φορέας (Ν.Π.Ι.Δ.), ο English Heritage, ο οποίος συνεργάζεται με τους δήμους και τα τοπικά συμβούλια, με υπουργεία και ιδιώτες για την διάσωση παλαιών κτιρίων. Άλλες φορές λειτουργεί ως μοχλός πίεσης προς την κυβέρνηση και τους ιδιώτες, ή αναλαμβάνει με δική του πρωτοβουλία την εξεύρεση λύσεων για τα εγκαταλελειμμένα διατηρητέα κτίρια.

Στη Γαλλία, μετά το 1957 άρχισαν να κηρύσσονται διατηρητέα, κτίρια του 20ου αιώνα, μόνο για την αρχιτεκτονική τους αξία. Το 1958 , όταν ο Αντρέ Μαλρό έγινε υπουργός Πολιτισμού στην κυβέρνηση του στρατηγού Ντε Γκολ, εκατό κτίρια προτάθηκαν για να κηρυχθούν διατηρητέα, από τα οποία έγιναν δεκτά μόνο τα πέντε. Ο Μαλρό κατάφερε σιγά -σιγά να γίνουν δεκτές οι μισές από τις προτάσεις του, ωστόσο η ευαισθησία της κοινής γνώμης δεν αναπτύχθηκε παρά μόνο μετά την κατεδάφιση της μεγάλης παρισινής αγοράς , Les Halles, το 1971.

Το 1981, η έννοια του διατηρητέου διευρύνθηκε, όταν το Υπουργείο Πολιτισμού είχε αναλάβει ο Ζακ Λάνγκ. Άρχισε να περιλαμβάνει κινηματογράφους, εργοστάσια, λουτρά, σιδηροδρομικούς σταθμούς, σχολεία, παλιά ορυχεία .

Στο Παρίσι ο παλιός σιδηροδρομικός σταθμός του Orsay διαμορφώθηκε σε μουσείο, όπως επίσης ο παλιός σιδηροδρομικός "Σταθμός του Αμβούργου" στο Βερολίνο [36] μετατρέπεται σε υπερσύγχρονο εκθεσιακό χώρο το "Μουσείο του Παρόντος".

Στο Αμβούργο παλιές αποθήκες της λίμνης ανακαινίστηκαν σε εκθετήριο (Κουνστχάλε).

---

[35] C.E. , 1997, *Fonds structurels communautaires : Pactes territoriaux pour l'emloi. Exemples de bonnes pratiques* , σελ. 28-29

[36] "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 11-5-1997

Στη Φιλανδία χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα μιας τεράστιας καλλιτεχνούπολης στο Ελσίνκι [37], η οποία στεγάζεται στο Cable Factory, έναν εργοστασιακό χώρο 60.000 τετραγωνικών μέτρων, που ο Δήμος μετέτρεψε σε πολυδύναμο πολιτιστικό κέντρο, στο οποίο έχουν διατηρηθεί όλα τα βιομηχανικά στοιχεία της προηγούμενης χρήσης του.
Άλλες δημοτικές αρχές λόγω της βιομηχανικής προόδου προσπαθούν να διασώσουν σε συνεργασία με τα τοπικά τους μουσεία πλευρές μιας ιδιαίτερης τεχνικής κουλτούρας, όπως για παράδειγμα το μουσείο Geffrye στο Ανατολικό Λονδίνο την τέχνη της επιπλοποιίας, το μουσείο γυαλιού στην πόλη Coimbra της Πορτογαλίας την υαλοτεχνία, η δημοτική αρχή του Welsall ίδρυσε κέντρο δέρματος σε ένα ανακαινισμένο εργοστάσιο παραγωγής δερμάτινων προϊόντων δίπλα στο τεχνικό κολέγιο όπου διδάσκεται η τέχνη της παραγωγής τους [38].

Από την σύντομη αυτή αναφορά φαίνεται ότι η λογική και ο στόχος της συγκεκριμένης δραστηριότητας είναι σε όλες τις περιπτώσεις κοινοί. Μέσα από την αποκατάσταση, διατήρηση, και αλλαγή της χρήσης ενός κτιρίου ή ενός συνόλου κτιρίων, να παραμείνει ζωντανή η ιστορική πορεία της πόλης να διατηρηθούν η παράδοση, η αισθητική ταυτότητα άλλων εποχών και οι συλλογικές μνήμες της. Με την βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος της πόλης επιτυγχάνεται επίσης η προσέλκυση τουριστών και η οικονομική αναζωογόνησή της αφού η πολιτιστική της εικόνα μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για την προσέλκυση επενδυτών σε τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών, που πολλές πόλεις αναζητούν στις μέρες μας.

4.2. Η μουσειακή πολιτική

Τα μουσεία αποτελούν ένα από τα κυριότερα μέσα άσκησης πολιτιστικής πολιτικής και συστατικό στοιχείο του πολιτιστικού εξοπλισμού μιας πόλης.

Σε πολλές χώρες η ισχυρή παράδοση των δημόσιων μουσείων δημιούργησε την ανάγκη επαναπροσδιορισμού του πολιτιστικού τους ρόλου, συνδυάζοντας

---

[37] "ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 13-11-1994
[38] J. ALFREY, T PUTNAM, 1992, *Η Βιομηχανική Κληρονομιά*, σελ. 131-140

την εκπαίδευση [39] με την αναψυχή. Η πόλωση μεταξύ εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας, όπου η πρώτη σημαίνει διδακτισμό και η δεύτερη αποσπασματική εμπειρία , είναι πλέον ξεπερασμένη. Το σύγχρονο μουσείο πρέπει να είναι ικανό να εκθέσει παραστατικά τις σχέσεις μεταξύ εθνικού, περιφερειακού ή τοπικού [40].

Στις αρχές της δεκαετίας του '70 μια νέα γενιά μουσείων εμφανίζεται όπως τα "περιβαλλοντικά μουσεία" και τα "οικομουσεία".

Χαρακτηριστικό και ενδιαφέρον για την δική μας έρευνα πεδίου, αποτελεί η εμπειρία από αρκετά μουσεία και οικομουσεία της Ευρώπης που δείχνει ότι τμήμα της στρατηγική τους αποτέλεσε η συμμετοχή ομάδων εθελοντών μέσω της οποίας εξασφαλίστηκε η επιτυχία στα προγράμματά τους. Χρησιμοποιώντας την συμμετοχή της κοινότητας στην οργάνωση εκδηλώσεων και την εμπειρία εθελοντών, στοχεύουν στη διατήρηση των τοπικών πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων και την εξασφάλιση οικονομικών πόρων.

Ο J. Alfrey και ο T. Putnam στο βιβλίο τους, κάνουν εκτεταμένες αναφορές για την συμμετοχή των εθελοντικών ομάδων στη μουσειακή συγκρότηση , την παρουσίαση των συλλογών, την τεκμηρίωση, τις διασυνδέσεις και διάφορες άλλες δραστηριότητες που αναπτύσσουν μουσεία στην Ευρώπη.

Οι εθελοντικές οργανώσεις ήταν αυτές που άρχισαν να ενδιαφέρονται για την τοπική ιστορία, γι' αυτό πολλές τοπικές αρχές αξιοποίησαν την εθελοντική συνεισφορά στα προγράμματα και τις πρωτοβουλίες των μουσείων της περιοχής τους. Όπως για παράδειγμα [41] στο μουσείο του βιομηχανικού προαστίου της Γλασκόβης Sptringburn, στο People's Story του Εδιμβούργου, στο ναυτικό μουσείο Merseyside στο Λίβερπουλ, στο λαογραφικό μουσείο της Ουαλίας στο οικομουσείο της περιοχής Fournies-Trélon και αυτού της κοινότητας Le Creusot-Montceau-Les-

---

[39] Από το 1960 σε πολλά Ευρωπαϊκά Μουσεία άρχισε να διαφαίνεται μια τάση επαναπροσδιορισμού του ρόλου τους με στόχο τον εκδημοκρατισμό του χώρου τους. Με σκοπό την ενεργοποίηση του εκπαιδευτικού τους ρόλου άρχισαν να οργανώνουν και να υλοποιούν Εκπαιδευτικά Προγράμματα για παιδιά. Στον Ελλαδικό χώρο προγράμματα με παιδοκεντρική κατεύθυνση πρωτοοργάνωσε το Μουσείο Μπενάκη το 1978, και σταδιακά το ακολούθησαν και άλλα μουσεία όπως το Νομισματικό Μουσείο (1984),το Βυζαντινό Μουσείο (1989), το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης (1986), το Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης (1983), το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο (1987), το Μουσείο του Δίου, η Πινακοθήκη Αβέρωφ στο Μέτσοβο (1995), το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα (1989), η Κουμαντάρειος Πινακοθήκη Σπάρτης (1996), κ.λ.π. Βλ. 5ο Περιφερειακό Σεμινάριο *"Μουσείο-Σχολείο"*, 4-6 Απριλίου 1997

[40] J. ALFREY, T. PUTNAM, 1992, *ό.π.*, σελ. 193, 260

[41] J ALFREY, T. PUTNAM, 1992, *ό.π.*, σελ. 112-117, 183-184, 422, 444-456

Mines στη Γαλλία, στο μουσείο Bergslagen της Σουηδίας, στο μουσείο των Εργατών στη Κοπεγχάγη, κ.τ.λ.

Έτσι φαίνεται ότι η πολιτισμική κληρονομιά συνδέεται με τον ελεύθερο χρόνο, τον πολιτιστικό τουρισμό, την οικονομική ανάκαμψη, τις πολιτισμικές βιομηχανίες (βιβλίου, cd-rom, φωτογραφιών, video- κασετών, αναμνηστικών αντικειμένων αντιγράφων των αυθεντικών, κ.τ.λ.)

Άλλες φορές η εντυπωσιακή αρχιτεκτονική των μουσείων αποτελούν το έμβλημα και το ορόσημο των πόλεων στις οποίες οικοδομήθηκαν, το νέο σημείο αναφοράς τους, όπως για παράδειγμα το μουσείο Μόμπι Ντίκ ή κέντρο Γκετί στο Μπρέντγουντ του Λος Άντζελες, το μουσείο Μίχο στο Κιότο, το μουσείο Γκουγκενχάιμ στο Μπιλμπάο, τα κτίρια των οποίων διεκδικούν τον τίτλο του μεγαλόπνοου καλλιτεχνικού δημιουργήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - ΦΟΡΕΙΣ

1. Προβλήματα του Τοπικού - Περιφερειακού πεδίου

Οι συζητήσεις και οι θεωρητικοί προβληματισμοί που έχουν διατυπωθεί τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια και περιστρέφονται γύρω από το περιφερειακό πρόβλημα της χώρας και της άνισης περιφερειακής ανάπτυξης είναι πάρα πολλές.

Μια σύντομη αναφορά στις προσπάθειες του κεντρικού κράτους να αναπτύξει και να αναβαθμίσει το τοπικό επίπεδο και κατ' επέκταση την περιφέρεια, γίνεται για να προσδιορίσουμε τη θέση του "τοπικού" στην ελληνική πραγματικότητα.

Ένα από τα κύρια προβλήματα της χώρας μας που έχει μονιμοποιηθεί ως το πρώτο εσωτερικό πρόβλημα, είναι αυτό της περιφερειακής της ανάπτυξης [1]. Οι περιφερειακές ανισότητες συνδέονται με την ανάδειξη της Αθήνας σε διοικητικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο της χώρας από τις αρχές της εθνικής ανεξαρτησίας τον περασμένο αιώνα. Όπως διαπιστώνουν ερευνητές του χώρου [2], οι διαπεριφερειακές και ενδοπεριφερειακές ανισότητες - στη χωροταξική κατανομή του πληθυσμού, στην κατανομή των δημοσίων επενδύσεων, στην κατανομή μεγάλων έργων υποδομής, στο επίπεδο διαβίωσης,

---

[1] Συνοπτικά αναφέρουμε τα αίτια του περιφερειακού προβλήματος στην Ελλάδα τα οποία είναι :

- Ιστορικά, για παράδειγμα ο εμφύλιος πόλεμος μετά την απελευθέρωση ενίσχυσε τις πληθυσμιακές συγκεντρώσεις της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, κ.ά.
- Οικονομικο-κοινωνικά, σ' αυτά συγκαταλέγονται η καθαρή μετανάστευση των περιοχών της υπαίθρου, η έντονη αστικοποίηση, η ανεπάρκεια της περιφερειακής πολιτικής, η διάρθρωση της παραγωγής και της απασχόλησης στις περιφέρειες, κ.ά.
- Θεσμικά. Το συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης, η έλλειψη σταθερής και μακροχρόνιας στρατηγικής στην περιφερειακή πολιτική, ο ασήμαντος μέχρι πρόσφατα ρόλος της Τ.Α. στην αναπτυξιακή διαδικασία, είναι μερικά από τα θεσμικά αίτια του προβλήματος.
- Γεωγραφικά. Η γεωγραφική διαμόρφωση της χώρας δημιουργεί πολλαπλά προβλήματα , όπως αυτό της επικοινωνίας .

[2] Σ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ , Θ. ΠΑΚΟΣ, 1986, *Κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες,* στο "Η Ελλάδα σε εξέλιξη".

στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική υποδομή και γενικότερα στην παροχή ευκαιριών -, στην Ελλάδα είναι υψηλές. Όπως επισημαίνει ο Ν. Κόνσολας [3], οι ανισότητες αυτές είναι βασικά ανισότητες στις ευκαιρίες εξέλιξης, δημιουργίας και προόδου σ' όλες τις εκδηλώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας (εκπαίδευση, υγεία, ψυχαγωγία, πολιτισμό, κ.τ.λ.).

Ειδικότερα, τη δεκαετία 1950-1960 είχε διαμορφωθεί ένας συγκεντρωτικός και αυταρχικός κρατικός μηχανισμός διοίκησης που έλεγχε τη δραστηριότητα όλων των διοικητικών βαθμίδων και όλων των οργανωμένων συλλογικών φορέων.

Η δεκαετία του '60 ήταν η περίοδος της μεγάλης εξωτερικής μετανάστευσης, κυρίως προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, που επέφερε την πληθυσμιακή αποδυνάμωση των περιφερειών. Η δεκαετία αυτή διακρίνεται από ψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης αλλά και από την διεύρυνση των ανισοτήτων ανάμεσα στην Πρωτεύουσα και Συμπρωτεύουσα από τη μια μεριά, και την υπόλοιπη χώρα από την άλλη. Με την ανάπτυξη του ελληνικού καπιταλισμού έγινε προσπάθεια να μεταφερθούν αρμοδιότητες της κεντρικής εξουσίας στη Νομαρχιακή Διοίκηση και Τ.Α. Όμως η προσπάθεια αυτή διακόπηκε την περίοδο της δικτατορίας 1967-1974.

Η όξυνση των περιφερειακών ανισοτήτων ήταν εξαιρετικά έντονη μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70. Στη συνέχεια παρατηρήθηκε σημαντική επιβράδυνση με την εμφάνιση ενός δεύτερου πόλου ανάπτυξης γύρω από την Θεσσαλονίκη, ο οποίος απέκτησε αύξουσα σημασία με την πάροδο του χρόνου.

Μέχρι το 1974, οι περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα σχετίζονται με την ασυστηματοποίητη και αναποτελεσματική κρατική περιφερειακή πολιτική [4].

Η δεκαετία 1970-1980 ήταν περίοδος οικονομικών δυσχερειών, ως επακόλουθο της πετρελαιακής κρίσης. Στη συνέχεια φαίνεται ότι η κρατική πολιτική απέκτησε κάποια περιθώρια αμεσότερης παρέμβασης του κράτους προς την κατεύθυνση της κοινωνικής υποδομής, την ανάληψη κρατικής επιχειρηματικής δράσης και την κινητοποίηση του τοπικού στοιχείου.

---

[3] Ν. ΚΟΝΣΟΛΑΣ ,1983, *Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική, γενική θεώρηση*, σελ. 348

[4] Αναλυτική παρουσίαση στην ιστορική πορεία της κρατικής περιφερειακής πολιτικής και διαπιστώσεις γι' αυτή, κάνει ο Κ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ,1988, στο άρθρο του *Νεοελληνικό κράτος, περιφερειακή πολιτική και κοινωνικός έλεγχος*, στο "Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα" των Θ. Μαλούτας και Δ. Οικονόμου (επιμ.)

Την δεκαετία του '80, η περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα πήρε νέες κατευθύνσεις, αφού οι συγκεντρωτικές μορφές διοίκησης - μοντέλο ανάπτυξης που βασιζόταν σ' ένα "εκ των άνω" σχεδιασμό που κυριάρχησε την δεκαετία του '60 -, είχαν εξαντλήσει τη δυναμική τους και είχαν δημιουργήσει έντονες περιφερειακές και ενδοπεριφερειακές ανισότητες και περιορισμένη ενεργοποίηση και συμμετοχή των κοινωνικών ομάδων στις αναπτυξιακές διαδικασίες .

Οι ανάγκες αντιμετώπισης των νέων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών υποχρέωσαν την αποδοχή ενός άλλου προτύπου ανάπτυξης, του ανθρωποκεντρικού, που δίνει σημασία στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής και στηρίζεται στην αρχή του "εκ των κάτω"[5] προγραμματισμού, με την ενίσχυση του ρόλου των τοπικών θεσμών συμμετοχής και ιδιαίτερα της Τ.Α.

Η "τοπική ανάπτυξη" έτσι απέκτησε κεντρική σημασία και δημιουργήθηκαν νέοι θεσμοί [6] που συνετέλεσαν στην αναβάθμιση και ενίσχυση της περιφερειακής αυτοδυναμίας σε διοικητικό και οικονομικό επίπεδο, με την προώθηση της αποκέντρωσης, της ανασυγκρότησης της Τ.Α., της λαϊκή συμμετοχής και του δημοκρατικού προγραμματισμού, που αποτελούν τους απαραίτητους μηχανισμούς για την ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας. Όλα αυτά εκφράστηκαν και στο "Πρόγραμμα Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης του 1983-1987".

Η πολιτική της αποκέντρωσης στόχευε στην ενίσχυση των περιφερειών και των μικρών πόλεων, μέσω μικρής κλίμακας επενδύσεων που θα αναλαμβάνονταν

---

[5] Η θεωρητική προσέγγιση αυτού του τύπου ανάπτυξης διατυπώνεται από τον Κ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, 1992 , στη εισαγωγή του βιβλίου που έχει επιμεληθεί *"Περιφερειακή ανάπτυξη και πολιτική"*.

[6] Αναφέρουμε εν συντομία τις καινοτομίες που εισήγαγε το νέο θεσμικό πλαίσιο :

- Συγκροτήθηκαν νέοι φορείς "δημοκρατικού "προγραμματισμού και προώθησης της συμμετοχής στη διαδικασία προγραμματισμού (Ν.1622/86).
- Καταρτίστηκαν αναπτυξιακά προγράμματα σε εθνικό, περιφερειακό, νομαρχιακό και τοπικό επίπεδο.
- Επαναοριοθετήθηκαν οι περιφέρειες (Π.Δ.51/87) και θεσμοθετήθηκαν ως προγραμματικές μονάδες στις οποίες καταρτίστηκαν περιφερειακά προγράμματα.
- Προωθήθηκε ο θεσμός του Δευτέρου Βαθμού Αυτοδιοίκησης (Ν.1235/82, Ν.1416/84, Ν. 1878/90)
- Θεσμοθετήθηκαν νέες αρμοδιότητες για την Τοπική Αυτοδιοίκηση που στόχευαν στην ανασυγκρότησή της (Ν.1416/84) μέσω κινήτρων αυξημένης χρηματοδότησης από το Π.Δ.Ε. Υποστηρίχθηκε η επιχειρηματική και αναπτυξιακή δράση των Δήμων και των κοινοτήτων (π.χ. δημιουργία Δημοτικών Επιχειρήσεων, Αναπτυξιακών Συνδέσμων, και ο θεσμός των Προγραμματικών Συμβάσεων) και τους δόθηκε η δυνατότητα να καταρτίζουν και να διαχειρίζονται τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα (Ν.1622/86). Βλ. *Τοπική ανάπτυξη και κοινωνική πολιτική* (συλλογή άρθρων),1993, Διαστάσεις της "Κοινωνικής Πολιτικής σήμερα" (πρακτικά συνεδρίου), Ίδρυμα Σ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, σελ. 507-568

σε συνεργασία με την Τ.Α., προκειμένου να εξασφαλιστεί η συγκράτηση του πληθυσμού στην περιφέρεια. Η αποκέντρωση και η αναβάθμιση των τοπικών θεσμών, όπως αναφέρουν ο Γ. Καυκαλάς και ο Ν. Κομνηνός [7], συνυπάρχει με μια αυξανόμενη διεθνοποίηση και εντατικοποίηση του ανταγωνισμού. Η διεύρυνση των πρωτοβουλιών εκ των κάτω συνυπάρχει με μια επανασυγκεντροποίηση των κανόνων και πλαισίων εκδήλωσής τους σε εθνικό ή υπερεθνικό επίπεδο.

Οι προσπάθειες αυτές εντάθηκαν όσο πλησίαζε η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα [8] και οι προσανατολισμοί της περιφερειακής πολιτικής προσδιορίστηκαν και από τις δεσμεύσεις που της επέβαλλε.

Το 1981 καταρτίστηκε για τη χώρα το πρώτο "Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (1981-85)" που είχε συσταθεί σύμφωνα με τις δεσμεύσεις που επέβαλλε η απορρόφηση των ενισχύσεων του Περιφερειακού Ταμείου της Ε.Ο.Κ.[9]

Παρά τις διαφορές που διαπιστώνονται στις απόψεις των Ν. Κόνσολα (1983), Σ. Καράγιωργα, Θ. Πάκου (1986), Π. Γετίμη (1988), Θ. Μαλούτα και Δ. Οικονόμου(1988), Γ. Καυκαλά (1992), Κ. Χατζημιχάλη (1988,1992), Ε. Ανδρικοπούλου (1993,1994), όλοι συμπίπτουν στο συμπέρασμα ότι η περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα ήταν και παραμένει ασυντόνιστη και ανεπαρκής και ότι οι ρυθμίσεις σε τοπικό επίπεδο χαρακτηρίζονται από αποσπασματικότητα, λόγω έλλειψης ενιαίας και μακροχρόνιας προγραμματικής δράσης και συντονισμού μεταξύ της Τοπικής και Κεντρικής εξουσίας, αλλά και μεταξύ των θεσμών της τοπικής κοινότητας (π.χ. Νομαρχιακές υπηρεσίες - Δήμου). Το τοπικό επίπεδο συνεχίζει να αποτελεί πεδίο άσκησης πολιτικών που στο μεγαλύτερο βαθμό τους καθορίζονται από το Κέντρο, και πεδίο διαπλοκής τοπικών κοινωνικο-οικονομικών συμφερόντων που διαρθρώνονται στη βάση των θεσμοποιημένων ή μη προσβάσεων στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κ. Χατζημιχάλης [10], "στο μικροοικονομικό

---

[7] Γ. ΚΑΥΚΑΛΑΣ, Ν. ΚΟΜΝΗΝΟΣ, 1993, *Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης και ο νέος ρόλος των κρατικών πολιτικών*, στο "Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική : Η σύγχρονη Προβληματική" ,(επιμ.) Γ. Γετίμης, Δ. Γράβαρης, σελ. 220

[8] Στις χώρες της Δυτ. Ευρώπης από την δεκαετία του 1970, οι πολιτιστικές πολιτικές είχαν την τάση να διευρύνονται ως αποτέλεσμα της αποκέντρωσης της πολιτιστικής χρηματοδότησης και των αρμοδιοτήτων από την κεντρική κυβέρνηση προς την τοπική και περιφερειακή αυτοδιοίκηση (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία).

[9] Γ. ΚΑΥΚΑΛΑΣ, 1992, *Περιφερειακή ανάπτυξη και χωρική ολοκλήρωση*, σελ. 50

[10] Κ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ, 1988, *Νεοελληνικό κράτος, περιφερειακή πολιτική και κοινωνικός έλεγχος* , σελ. 47, στο "Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις", (επιμ.) Θ. Μαλούτας, Δ. Οικονόμου.

επίπεδο, οι έμμεσες συχνά περιφερειακές ρυθμίσεις προσωποποιούνται ανάλογα με τις ατομικές ή συντεχνιακές προσβάσεις".

Η περιφερειακή πολιτική δεν υλοποιήθηκε και δεν υποστηρίχθηκε έγκαιρα, αφού μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει μεταβίβαση εξ ολοκλήρου των αρμοδιοτήτων, των οικονομικών πόρων και των εγκαταστάσεων στην τοπική και περιφερειακή αυτοδιοίκηση. Οι ρυθμίσεις σε τοπικό επίπεδο, όπως διαπιστώνει ο Π. Γετίμης, αφορούν συνήθως τις "πυρηνικές" κρατικές λειτουργίες για την εξασφάλιση των "βασικών" προϋποθέσεων αναπαραγωγής της τοπικής κοινωνίας (π.χ. έργα υποδομής), ενώ λείπουν οι "σύνθετες" πολιτικές κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης (π.χ. ο αναπτυξιακός προγραμματισμός) [11].

Ο ρόλος της τοπικής εξουσίας, περιορίστηκε στη διαχειριστική, εκτελεστική και ελεγκτική λειτουργία, αφού το μεγαλύτερο μέρος των δαπανών του Τακτικού Προϋπολογισμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και των Ν.Π.Δ.Δ. και Οργανισμών καθορίζονται από το Κέντρο. Τα δε έσοδα που εισπράττονται σε τοπικό επίπεδο από φόρους πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, αποδίδονται στο κεντρικό κράτος.

Ο Νομός δεν έχει οικονομική αυτοτέλεια, αφού παίρνει ετήσιες τακτικές και έκτακτες οικονομικές ενισχύσεις από τον τακτικό κρατικό προϋπολογισμό, πιστώσεις από τον προϋπολογισμό των δημοσίων επενδύσεων και επιχορηγήσεις από φορείς του δημόσιου τομέα.

Όλα τα προαναφερόμενα αποδεικνύουν ότι η εισαγωγή του δεύτερου βαθμού αυτοδιοίκησης και γενικότερα η αυτοδιοικητική μεταρρύθμιση ήταν περιορισμένη και όχι ουσιαστική, όπως αρχικά είχε προβλεφθεί.

Όπως αναφέραμε, η Ε.Ε. στα πλαίσια της αρχής της επικουρικότητας δίνει μεγάλη σημασία στο ρόλο των περιφερειών, στις οποίες φαίνεται να τους αποδίδονται διευρυμένες αρμοδιότητες που αφορούν την οικονομικο-κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη τους.

Στην Ελλάδα όμως δε φαίνεται να επιδιώκεται η αποκέντρωση αρμοδιοτήτων στο επίπεδο της περιφέρειας και η αυτόνομη παρουσία των περιφερειών στον προγραμματισμό. Η περιφέρεια χρησιμοποιείται ως ενδιάμεσος κρίκος για τη

---

[11] Π. ΓΕΤΙΜΗΣ,1988, *Η συγκρότηση του τοπικού κράτους στην Ελλάδα*, σελ. 166, στο "Προβλήματα ανάπτυξης του Κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα . Χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις".

συλλογή των αιτημάτων που έρχονται "εκ των κάτω" και τη διοχέτευσή τους στην κεντρική διοίκηση.

Από τα προαναφερόμενα φαίνεται ότι η "τοπική εξουσία" μέχρι σήμερα δεν έχει κερδίσει την αυτονομία της από το κεντρικό κράτος, με αποτέλεσμα το τοπικό να είναι η αντιπροσώπευση και ο αναδιπλασιασμός της κεντρικής εξουσίας [12]. Κατ' επέκταση, οι προσπάθειες περιφερειακής ανάπτυξης δεν απέδωσαν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, αφού δεν προχώρησαν στη μεταρρύθμιση των διοικητικών δομών του συστήματος λήψης αποφάσεων που θα συνοδεύονταν και από την ανανέωση των απαρχαιωμένων πελατειακών σχέσεων .

Έτσι, πρέπει να αναρωτηθούμε κατά πόσο μπορούμε να μιλάμε για αποκέντρωση της κεντρικής εξουσίας ή για αποσυγκέντρωση κάποιων αρμοδιοτήτων για τη διαχείριση τοπικών υποθέσεων.

2. Η άσκηση κεντρικά κατευθυνόμενης Περιφερειακής Πολιτιστικής Πολιτικής

Στην Ελληνική κοινωνία, λόγω των κοινωνικο-οικονομικών μεταβολών που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια, νέες ανάγκες διαμορφώθηκαν στο επίπεδο της συλλογικής ζωής και κατανάλωσης, που είχαν σχέση με την ποιότητα του ανθρώπινου περιβάλλοντος και την παροχή υπηρεσιών. Στα πλαίσια αυτών των αναγκών εντάσσεται και η παροχή αγαθών πολιτιστικού χαρακτήρα.

Από το 1974 και μετέπειτα, επιχειρείται στην Ελλάδα μια στενότερη και συστηματικότερη σύνδεση του πολιτιστικού τομέα με τη γενικότερη κυβερνητική πολιτική. Έτσι καταρτίστηκε το Πρόγραμμα Πολιτιστικής Ανάπτυξης που ενσωματώθηκε στο Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης των ετών 1978-1982.

Το 1981 άρχισε η προσπάθεια εδραίωσης του κοινωνικού κράτους και η διαμόρφωση των προϋποθέσεων για ισόρροπη και ισομερή ανάπτυξη των περιοχών της χώρας.

---

[12] L. SFEZ, 1977, *L' objet local*, σελ. 303

Η ιδέα αυτή στόχευε στην ενίσχυση της τοπικής αυτονομίας μέσω της αρμονικής ανάπτυξης των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δυνατοτήτων κάθε περιοχής.

Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας, η κεντρική εξουσία θεωρώντας τουλάχιστον τυπικά τον πολιτισμό ως έναν από τους στρατηγικούς τομείς της οικονομικής ανάπτυξης, προχώρησε στη χάραξη πολιτιστικής πολιτικής σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Η δεκαετία του '80 χαρακτηρίζεται από τη "φροντίδα του Κράτους προς τον πολιτισμό" [13]. Η κεντρική εξουσία με την καθιέρωση νέων θεσμικών και οικονομικών κινήτρων - όπως αυτών που έδιναν τη δυνατότητα δημιουργίας δημοτικών και κοινοτικών επιχειρήσεων -, προσπάθησε να αναβαθμίσει και να ενδυναμώσει το θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μετατοπίζοντας το κέντρο βάρους άσκησης Πολιτιστικής Πολιτικής από το κεντρικό στο τοπικό επίπεδο.

Η δημιουργία των Δημοτικών Πολιτιστικών Επιχειρήσεων στηρίχθηκε στις αρχές της πολύπλευρης πολιτιστικής πολιτικής που πρότεινε το πενταετές πρόγραμμα του 1983-1987 [14], για την προαγωγή της ενδογενούς πολιτισμικής δραστηριότητας και την ενίσχυση της τοπικής πολιτιστικής δημιουργίας.

Πιο συγκεκριμένα, το Πενταετές των ετών 1983-1987, περιλάμβανε μια πιο συγκροτημένη αντίληψη και άποψη για το χώρο του πολιτισμού, η οποία αναπτύχθηκε σε ιδιαίτερο τμήμα του, που τιτλοφορείτο "Πολιτιστική Ανάπτυξη" (κεφ.XXIII) [15]. Το πρόγραμμα αυτό αντιμετώπιζε την πολιτιστική ανάπτυξη ως συστατικό στοιχείο της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Όπως

---

[13] Το πρόγραμμα 1983-1987, προέβλεπε την κατασκευή 30 περίπου Πνευματικών Κέντρων σε έδρες Νομών ή σε μικρότερες πόλεις και την ανάπτυξη κτιριακής υποδομής για τη στέγαση πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Βλ. Κ.Ε.Π.Ε.,1992, *Πολιτιστική Ανάπτυξη*, σελ. 42

[14] Βασικό στόχο του προγράμματος αποτέλεσε η περιφερειακή ανάπτυξη, με κύριες κατευθύνσεις : την δημογραφική ανασυγκρότηση της ελληνικής περιφέρειας, την προστασία και αξιοποίηση των ανεκμετάλλευτων πλουτοπαραγωγικών πηγών της, την κοινωνική και πολιτιστική αναβάθμιση της, την οικολογική ανασυγκρότηση και την προστασία του περιβάλλοντος.
Παράλληλα, το πρόγραμμα θεωρούσε ως αναγκαία προϋπόθεση την προώθηση ενός συμμετοχικού και δημοκρατικού προγραμματισμού όπως:
- Την αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων της κεντρικής διοίκησης προς τα περιφερειακά της όργανα.
- Την ενίσχυση της Τ.Α. με θεσμοθέτηση των δευτεροβάθμιων και των τριτοβάθμιων οργανισμών Τ.Α. και την μεταφορά αρμοδιοτήτων και πόρων προς την Τ.Α. όλων των βαθμίδων.
- Την θεσμοθέτηση του Δημοκρατικού Προγραμματισμού με συμμετοχή όλων των κοινωνικών φορέων στα όργανα και τις διαδικασίες του προγραμματισμού.
Βλ. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, *Πενταετές πρόγραμμα 1983-1987. Προκαταρκτικά.* σελ. 7

[15] Πενταετές πρόγραμμα 1983-1987, κεφ. XXIII *"Πολιτιστική ανάπτυξη"*, σελ. 409-416

αναφέρεται, στόχευε στην "ανάπτυξη ενός αυτοδύναμου αποκεντρωμένου πολιτιστικού κινήματος που θα συνέβαλλε στην πολιτιστική αναγέννηση".

Στο πρόγραμμα περιλαμβάνονται πολλά μέτρα πολιτικής [16] και κατάλογος έργων (σπίτια πολιτισμού, επιδοτήσεις, κλπ.) για την αποκέντρωση της κρατικής δραστηριότητας στον πολιτιστικό τομέα, την ενίσχυση και ενθάρρυνση του αυτοφυούς πολιτιστικού κινήματος κυρίως στην επαρχία, την αναδιοργάνωση των φορέων άσκησης της πολιτιστικής πολιτικής και την εξασφάλιση της συντονισμένης λειτουργίας τους.

Στη συνέχεια ακολούθησε το Πενταετές πρόγραμμα των ετών 1988-1992 [17] που είχε τους ίδιους στόχους με το προηγούμενο, νέο του όμως στοιχείο αποτελεί η επίκληση στην ιδιωτική πρωτοβουλία για τη χορηγία της στην πολιτιστική ανάπτυξη με αντάλλαγμα φορολογικές απαλλαγές.

Την πενταετία αυτή προωθήθηκαν οι προγραμματικές συμβάσεις μεταξύ Υπουργείου Πολιτισμού και Τ.Α. και αναπτύχθηκε η πολιτική για τα Δημοτικά Περιφερειακά θέατρα (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.), που υπήρξε από τους πιο αποδοτικούς θεσμούς εκείνης της 5ετίας.

Χαρακτηριστικό είναι, όπως διαπιστώνει ο Ι. Μπασκόζος [18], ότι κανένα 5ετές πρόγραμμα δεν ασχολήθηκε συνολικά με τις επιπτώσεις που θα είχε στον πολιτισμό η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση - και ας μιλούν οι κοινοτικοί εταίροι για "πολιτιστική ολοκλήρωση".

---

[16] Ειδικότερα στόχευε :
- Στην καλλιέργεια και στη διεθνή προβολή των αξιών του ελληνικού πολιτισμού.
- Στην αποτελεσματική προστασία της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Στην πλατιά διάδοση και αύξηση των ευκαιριών απόλαυσης των πολιτιστικών αγαθών, πέρα από φραγμούς που δημιούργησαν οι διαφορές των οικονομικών, κοινωνικών ή γεωγραφικών δεδομένων.
- Στη στήριξη και διάδοση της σύγχρονης καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας, και στην εξασφάλιση συνθηκών που θα επιτρέψουν την ανάπτυξη και άσκηση των ατομικών δημιουργικών ικανοτήτων στον πολιτιστικό τομέα.

[17] Στα προκαταρκτικά αυτού του προγράμματος υπάρχουν συμπεράσματα, κριτική και αυτοκριτική για την πολιτιστική πολιτική της προηγούμενης 5ετίας, 1983-1987. Στον απολογισμό γι' αυτή, αναγνωρίζει ως αρνητικά στοιχεία την έλλειψη συνέχειας και συνέπειας στην πολιτιστική πολιτική, τη μόνιμα ανεπαρκή χρηματοδότηση, τις θεσμικές ατέλειες του πλαισίου άσκησης της πολιτικής, τις οργανωτικές αδυναμίες και τις ελλείψεις σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, καθώς και τεχνικά μέσα, σύγχρονα και συμβατικά. Βλ. Κ.Ε.Π.Ε., 1992, *Εκθέσεις για το πρόγραμμα 1988-1992. Πολιτιστική ανάπτυξη.*

[18] Ι. ΜΠΑΣΚΟΖΟΣ,1993, *Συμβολή στη μελέτη των πολιτιστικών τάσεων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1974-1989,* σελ. 78-80

Στα 5ετή που αναφέραμε, τονίζεται ο ενεργός ρόλος του πολίτη, αλλά η "ενεργητικότητα" του πολίτη συνδέεται με προαποφασισμένες πολιτιστικές δραστηριότητες υπό την κρατική "αιγίδα".

Παρ' όλα αυτά, τα προαναφερόμενα προγράμματα αποτέλεσαν σημαντικό βήμα για την απαρχή μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής πολιτιστικής ανάπτυξης στη χώρα.

Το ενδιαφέρον για τον πολιτιστικό τομέα εκφράστηκε επίσης και στις διακηρύξεις των πολιτικών κομμάτων και των υποψηφίων δημάρχων, ιδιαίτερα μετά το 1980.

Κεντρικός φορέας άσκησης πολιτιστικής πολιτικής στην Ελλάδα είναι το Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών το οποίο ιδρύθηκε το 1971 [19]. Η σύσταση του Υπουργείου Πολιτισμού εκφράζει την οριστική παρέμβαση της κεντρικής εξουσίας στον πολιτιστικό τομέα. Το 1982 καταργήθηκαν οι Γενικές Διευθύνσεις, Πολιτιστικών Υποθέσεων και Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων, και το 1985 έγινε μετονομασία του Υπουργείου σε Υπουργείο Πολιτισμού και προστέθηκαν νέες αρμοδιότητες με τις Γενικές Γραμματείες [20] Νέας Γενιάς, Λαϊκής Επιμόρφωσης, Αθλητισμού και Απόδημου Ελληνισμού, ενώ η εποπτεία των Ιστορικών Αρχείων και Βιβλιοθηκών μεταφέρθηκε στο Υπουργείο Παιδείας.

Το ΥΠ.ΠΟ., όπως σχεδόν όλοι οι φορείς της δημόσιας διοίκησης της χώρας, πλήττεται από προβλήματα όπως αυτό της γραφειοκρατικής λειτουργίας, της οργάνωσης και στελέχωσης, της συγκεντρωτικής δομής. Μέχρι σήμερα έχει αποκεντρώσει μόνο αρμοδιότητες που αφορούν τον αρχαιολογικό τομέα, ενώ ο πολιτιστικός τομέας δεν έχει καμία αποκεντρωμένη υπηρεσία [21].

---

[19] Ως εκείνη την περίοδο οι κρατικές διοικητικές υπηρεσίες στον πολιτιστικό χώρο παρέχονταν από : την Γενική Εκπαίδευση όλων των βαθμίδων της,τις Διευθύνσεις Γραμμάτων - Θεάτρου - Κινηματογράφου και Καλών Τεχνών του Υπουργείου Παιδείας, που το 1969 μεταφέρθηκαν στο Υπουργείο Προεδρίας, τη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων του Υπ. Παιδείας και αργότερα του Υπ. Προεδρίας της Κυβέρνησης, άλλες δημόσιες ή ημικρατικές υπηρεσίες και ιδρύματα, που έμμεσα ή άμεσα ή και περιστασιακά εμπλέκονταν στις πολιτιστικές διαδικασίες. Βλ. ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ ,1988, *Θέματα Πολιτιστικής Πολιτικής*, σελ. 101

[20] Οι προαναφερόμενες Γενικές Γραμματείες έχουν βασικούς στόχους δράσης την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων που αφορούν τις πληθυσμιακές ομάδες της αρμοδιότητάς τους, την πολιτιστική ανάπτυξη, τη σύνδεση της πολιτιστικής πράξης και της καθημερινής ζωής, την αξιοποίηση της τεχνολογίας, το διάλογο και την ενεργό και υπεύθυνη συμμετοχή του πολίτη. Βλ. Κ.Ε.ΠΕ.,1992,*Πολιτιστική Ανάπτυξη*, σελ. 22

[21] Α. ΒΑΓΙΩΝΑ, 1994, *Ο ρόλος της Τ.Α. στην πολιτιστική ανάπτυξη- Προοπτικές*, στα Πρακτικά Συνεδρίου "Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση", Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α., σελ. 77

Η Πολιτεία μέσω του ΥΠ.ΠΟ. παρεμβαίνει σε διάφορους πολιτιστικούς τομείς. Την πολιτική του ΥΠ.ΠΟ. απέναντι στους διάφορους τομείς πολιτιστικών δραστηριοτήτων, παρουσιάζει διεξοδικά στην έρευνά της η Ντ. Κόνσολα [22], μέσα από την οποία αναδεικνύεται η έντονη παρουσία του πολιτιστικού πόλου της Αθήνας σε σχέση με την ατροφική διασπορά πολιτιστικής κυρίως υποδομής στην περιφέρεια. Εμείς στη συνέχεια, θα αναφερθούμε στις παρεμβάσεις του ΥΠ.ΠΟ. κυρίως σε περιφερειακό επίπεδο την τελευταία δεκαετία.

1. ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Μέχρι σήμερα το Κράτος δεν ακολούθησε μια συγκροτημένη "πολιτική" για το βιβλίο [23]. Πρόσφατη θεσμική παρέμβαση του ΥΠ.ΠΟ. στο χώρο αυτό, ήταν η δημιουργία του "Εθνικού Κέντρου Βιβλίου" (Ν.Π.Ι.Δ.), που εγκαινιάστηκε τον Ιούνιο του 1995. Στόχος του Κέντρου είναι να προσφέρει την επιστημονική και τεχνική υποδομή που θα βοηθήσει την προώθηση του ελληνικού βιβλίου στο εσωτερικό και το εξωτερικό της χώρας. Σε περιφερειακό επίπεδο το Ε.ΚΕ.ΒΙ. σε συνεργασία και με άλλους φορείς [24] συμμετέχει σε πρόγραμμα δεκαετούς διάρκειας (1997-2006) για προώθηση της ανάγνωσης και τον εκσυγχρονισμό των βιβλιοθηκών στο Νομό Έβρου.

2. ΘΕΑΤΡΟ . Το 1983 ιδρύθηκαν με επιχορήγηση και καλλιτεχνική εποπτεία από το ΥΠ.ΠΟ. τα Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.).

Την περίοδο 1995-1996 οι επιχορηγήσεις του ΥΠ.ΠΟ. έφθασαν τα 5 δις. εκατ., εκ των οποίων το μεγαλύτερο μέρος απορροφήθηκε από το Εθνικό Θέατρο (2,5 δις.) και το Κ.Θ.Β.Ε. (Κρατικό Θέατρο Βόρειου Ελλάδος, 700 εκατ.).

Η καινοτομία της επιχορήγησης θιάσων του ελεύθερου θεάτρου, με βάση διετή προγραμματισμό, θεσμοθετήθηκε το 1991 με στόχο να ενθαρρύνει και να στηρίξει την ύπαρξη σχημάτων με συγκροτημένο δραματολόγιο και τουλάχιστον δύο παραστάσεις σε κάθε θεατρική περίοδο. Το 1991-1993, επιχορηγήθηκαν 8 θέατρα που μοιράστηκαν 245 εκατ., την περίοδο 1993-1995 επιχορηγήθηκαν 12 θέατρα με 444 εκατ. Από το 1995 αποφασίστηκε να επιχορηγηθούν με τριετείς προγραμματικές συμβάσεις, 9 θίασοι πλήρους δραστηριότητας με το ποσόν των 900 εκατ., 6 θίασοι πειραματικού και ερευνητικού χαρακτήρα με διετή προγραμματική σύμβαση και υπάρχουν και προγραμματικές συμβάσεις με

---

[22] ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ,1990, στο βιβλίο της, *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση*.

[23] Μ. ΖΟΡΜΠΑ, 1995, *Κρατική πολιτική για το Βιβλίο.*

[24] Στο πρόγραμμα εκτός το Ε.ΚΕ.ΒΙ. συμμετέχουν το ΥΠ.ΠΟ., η Νομαρχία Έβρου, οι Ο.Τ.Α. του Νομού, τα πολιτιστικά κέντρα, τα πανεπιστημιακά τμήματα, ο σύλλογος Βιβλιοχαρτοπωλών Έβρου .

άλλους θιάσους που χαρακτηρίζονται ως "προστατευόμενοι θίασοι". Επίσης ενισχύθηκαν 12 παραγωγές με το ποσόν των 150 εκατ. και 4 παιδικά θέατρα με το ποσό των 40 εκατ.[25]

Πιο συγκεκριμένα πρέπει να πούμε ότι η οικονομική πολιτική του ΥΠ.ΠΟ. όσο αφορά το θέατρο, αντικατοπτρίζει την άνιση κατανομή των επιχορηγήσεων μεταξύ κέντρου και περιφέρειας και ειδικότερα των Κρατικών Σκηνών, του Ελεύθερου Θεάτρου και των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Την άνιση αυτή αντιμετώπιση έχουν επανειλημμένα επισημάνει και οι παράγοντες των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. στις κατά καιρούς συναντήσεις τους [26].

Για παράδειγμα την περίοδο 1995-1996 οι δυο Κρατικές Σκηνές [27] (το Εθνικό και το Κρατικό Θέατρο Βόρειου Ελλάδος), επιχορηγήθηκαν με 4 δις από το σύνολο των 5,6 δις που αντιστοιχούσαν στον θεατρικό τομέα. Την ίδια χρονική περίοδο κάποιοι Ελεύθεροι Θίασοι [28] επιχορηγήθηκαν μέσω Προγραμματικών Συμβάσεων διετούς ή τριετούς διάρκειας με το ποσό των 900 εκατ., ενώ τα ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. με το ποσό των 550 εκατ.

3. ΧΟΡΟΣ . Σημαντικό βήμα στο χώρο αυτό είναι η προώθηση των νομοθετικών ρυθμίσεων για την οργάνωση και λειτουργία των ανώτερων σχολών χορού (Π.Δ. 372/83), των ερασιτεχνικών σχολών χορού (Π.Δ. 457/83) και η αναβάθμιση της Κρατικής Σχολής Ορχηστικής Τέχνης με την κατάταξή της στην ανώτερη βαθμίδα της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης (Π.Δ. 503/85) [29]. Σε περιφερειακό επίπεδο ο τομέας του Κλασικού και Σύγχρονου χορού διαδίδεται μέσω διαφόρων ιδιωτικών σχολών και μερικών δημοτικών που λειτουργούν στα πλαίσια των Δημοτικών Πολιτιστικών Επιχειρήσεων.

4. ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ . Το ΥΠ.ΠΟ. παρεμβαίνει ενισχυτικά , ασχέτως αν είναι αποτελεσματική η παρέμβασή του, για την ανάπτυξη του ελληνικού

---

[25] "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ",4-8-1995, *Διπλάσια χρήματα στο ελεύθερο θέατρο* ,σελ. 33

[26] Βλ. *Πρακτικά Συνάντησης ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. και Φορέων για τα προβλήματα των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.*, 1992, Βέροια και *Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα - Το παρόν και το μέλλον του θεσμού*, 1995,Πρακτικά διήμερης συνάντησης, ΥΠ.ΠΟ., Αθήνα

[27] Με διαδικασίες που ξεκίνησαν το 1994 και κατέληξαν το 1995, η πολιτεία επέφερε μεταρρυθμίσεις στο χώρο των Κρατικών Σκηνών μετατρέποντάς τες από Ν.Π.Δ.Δ. σε Ν.Π.Ι.Δ. Κέρδος αυτής της μεταρρύθμισης ίσως να είναι η μεγαλύτερη ευελιξία στις οργανωτικές και λειτουργικ.

[28] Τα κριτήρια βάσει των οποίων οι Ελεύθεροι Θίασοι επιχορηγούνται έχουν αρκετές φορές αποτελέσει αντικείμενο σχολιασμών από το τύπο, αλλά και διαμαρτυριών και παραπόνων από θεατρικούς θιάσους για τους οποίους η επιχορήγηση ήταν χαμηλή ή μηδενική. Στους περισσότερους σχολιασμούς η αιτία επικεντρώνεται στην άσκηση μικροπολιτικής συμφερόντων και γνωριμιών από την πλευρά των υπευθύνων του υπουργείου. Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 18-12-1993, 4-8-1995, 6-9-1995

[29] Κ.Ε.ΠΕ.,1992, *Πολιτιστική Ανάπτυξη*, σελ. 28

κινηματογράφου. Για παράδειγμα, οργανώνει τα κινηματογραφικά Φεστιβάλ της Θεσσαλονίκης και της Δράμας, επιδοτεί τις Κινηματογραφικές Λέσχες, ενώ το 1995 ανακοίνωσε την δημιουργία Εθνικού Δικτύου για την δημιουργία είκοσι (20) Δημοτικών Κινηματογράφων.

5. ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ (Ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική, διακοσμητική, φωτογραφία). Για την ενίσχυση της εικαστικής παιδείας στην περιφέρεια, το ΥΠ.ΠΟ. το Νοέμβριο του 1995 ανακοίνωσε τη δημιουργία "Εθνικού Δικτύου Εικαστικών Εργαστηρίων" (Δ.Ε.Ε.) στα πλαίσια των οποίων θα λειτουργήσουν είκοσι (20) ανοικτά εργαστήρια σε όλη την χώρα [30], με συγχρηματοδότηση ΥΠ.ΠΟ. και της Τ.Α. Τα Εργαστήρια αυτά προβλέπεται να αποτελέσουν πυρήνες εικαστικής εκπαίδευσης στην περιοχή τους και θα περιλαμβάνουν τμήματα Καλών Τεχνών αλλά και εφαρμοσμένων, καθώς και τμήματα παραδοσιακών επαγγελμάτων, Ιστορίας της Τέχνης και του Πολιτισμού. Προβλέπεται επίσης στο τέλος κάθε χρονιάς να πραγματοποιείται ετήσια συνάντηση - παρουσίαση Έκθεσης έργων των Εργαστηρίων σε μια από τις πόλεις του Δικτύου.

Όσο αφορά την προώθηση του τομέα της φωτογραφίας σε περιφερειακό επίπεδο, το ΥΠ.ΠΟ. αποφάσισε να δημιουργήσει ένα φωτογραφικό κέντρο στη Σκόπελο στα πλαίσια του "Εθνικού Πολιτιστικού Δικτύου Πόλεων".

Στις Εικαστικές προτεραιότητες της ηγεσίας του ΥΠ.ΠΟ. ανήκει και η επιβολή ποσοστού από τα δημόσια έργα , που θα δίνεται για εικαστικές δημιουργίες.[31]

6. ΜΟΥΣΙΚΗ. Από το 1990 και μετά, το τοπίο των Ελληνικών ορχηστρών έχει αλλάξει. Νέα σύνολα εμφανίστηκαν σε κεντρικό αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο. Τα προβλήματα βέβαια για τα περισσότερα απ' αυτά αποτελούν το οικονομικό και η έλλειψη κατάλληλων χώρων κυρίως σε περιφερειακό επίπεδο για την παρουσίαση των έργων τους. Το ΥΠ.ΠΟ. ενισχύει κάποιες ορχήστρες[32] ,όπως την Κρατική Ορχήστρα Αθηνών (1893), την Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης (1936), την Ορχήστρα των Χρωμάτων (1989), την Ορχήστρα του Μεγάρου Μουσικής Καμεράτα (1991), Συμφωνική Ορχήστρα Βόλου (1992), τη

---

[30] Ήδη έχουν υπογραφεί 13 προγραμματικές συμβάσεις με τους δήμους :Ρεθύμνου, Αλεξανδρούπολης, Άμφισσας, Κοζάνης, Ιωαννίνων, Σταυρουπόλεως, Χανίων, Ν. Χαλκηδόνας, Αιγάλεω, Αγ. Παρασκευής, Κυπαρισσίας, Άνδρου και Χαλκιδέων.

[31] Εφ. Καλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 24-11-1995, *Τι θα κάνουμε για Εικαστικά, Μουσείο Ακρόπολης και Κινηματογράφο.* (Συνέντευξη Υφυπουργού Πολιτισμού Σ. Μπένου)

[32] Δ. ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ, 1997, *Αφιέρωμα Ελληνικές Ορχήστρες,* περ. ΔΙΦΩΝΟ, τ. 25, σελ.56-65

Κρατική Ορχήστρα Ελληνικής Μουσικής (1995), κάποια Ωδεία και συλλόγους που ασχολούνται με την ποιοτική μουσική.

7. ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. Η ειδική Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού ιδρύθηκε στο ΥΠ.ΠΟ. το 1977. Για την διατήρηση των παραδοσιακών πολιτιστικών μορφών, το Κράτος συμβάλλει στην δημιουργία και συντήρηση λαογραφικών μουσείων και ενισχύει κάποιους πολιτιστικούς συλλόγους (π.χ. παραδοσιακών λαϊκών χορών, παραδοσιακής μουσικής, κ.λ.π.). Όπως αναφέρει η Ντ. Κόνσολα [33] , τα περισσότερα από τα λαογραφικά μουσεία έχουν ιδρυθεί με πρωτοβουλία πολιτιστικών σωματείων ή ιδιωτών και της Τ.Α. και η οικονομική τους ενίσχυση από το ΥΠ.ΠΟ. είναι περιορισμένη.

8. ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ . Η Αρχαιολογική Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού με τις Κεντρικές Διευθύνσεις της και τις Περιφερειακές Υπηρεσίες της[34] έχει αναλάβει το έργο των ανασκαφών, της συντήρησης, της μελέτης και της αξιοποίησης του αρχαιολογικού πλούτου της χώρας.

Για τη χρονική περίοδο 1994-1999, το ΥΠ.ΠΟ. χρηματοδοτείται από το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (2ο Πακέτο Ντελόρ, 1994-1999) [35] , για να στηρίξει ενέργειες που εντάσσονται στο υποπρόγραμμα "Πολιτισμός" και το οποίο στηρίζεται οικονομικά από το επιχειρησιακό πρόγραμμα "Τουρισμός - Πολιτισμός". Η διάρθρωση του συγκεκριμένου προγράμματος αντανακλά τη σημασία του πολιτισμού στην αναπτυξιακή διαδικασία, όχι όμως ως αυτόνομου τομέα, αλλά συμπληρωματικού άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων και ειδικότερα αυτού του τουρισμού.

Από τα προαναφερόμενα, γίνεται αντιληπτό ότι η Ε.Ε. δεν ακολουθεί συνεκτική και σφαιρική για τον πολιτισμό προσέγγιση, γεγονός που συνέβαλε στην καθυστέρηση διαμόρφωσης ενιαίας αντίληψης για τον πολιτισμό και την έγκριση του προγράμματος (ήταν το τελευταίο τομεακό πρόγραμμα του Β' Κ.Π.Σ.). Αυτό σημαίνει ότι το πρόγραμμα του ΥΠ.ΠΟ., εγκρίθηκε διότι αφορούσε

---

[33] ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ, 1990, *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση* ,σελ. 65-67

[34] Σύμφωνα με τον νέο Οργανισμό του ΥΠ.ΠΟ. οι Εφορείες Προϊστορικών και Κλασσικών Αρχαιοτήτων από 25 που είναι προβλέπετε να γίνουν 36 , οι Εφορείες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων από 13 θα γίνουν 28 και Εφορείες Νεωτέρων Μνημείων 7. Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 25-10-1995, *Τι προβλέπει ο νέος Οργανισμός Πολιτισμού.*, σελ. 37

[35] Το Β' Κ.Π.Σ. προβλέπει ότι στη διάρκεια της πενταετίας η Ελλάδα θα λάβει 4,2 τρισ. δρχ. Ειδικότερα το ΥΠ.ΠΟ. θα απορροφήσει 160 δισ., εκ των οποίων το 55% προέρχεται από το Κ.Π.Σ. και το 45% από την εθνική συμμετοχή.

έργα πολιτιστικού χαρακτήρα, που έχουν άμεση σχέση με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Οι ενέργειες που προβλέπονται να γίνουν είναι : είναι η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων στην Αθήνα, το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, ο εκσυγχρονισμός άλλων μουσείων, η αναστήλωση και ανάδειξη μνημείων, η σύσταση κτηματολογίου μνημείων και συνόλων, το αρχείο μνημείων, η ολοκλήρωση του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών, η ανέγερση συνεδριακού και πολιτιστικού κέντρου στην Θεσσαλονίκη και το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων (Ε.Π.Δ.Π.).

Η προαναφερόμενη χρηματοδότηση και αυτή από το 1ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, συνέβαλλαν στην διεύρυνση των δραστηριοτήτων του ΥΠ.ΠΟ. και στην δημιουργία νέων πολιτιστικών θεσμών.

Ειδικότερα, ο θεσμός του Εθνικού Πολιτιστικού Δικτύου Πόλεων (Ε.Π.Δ.Π.) άρχισε να εφαρμόζεται σε εθνικό επίπεδο το 1993 από το ΥΠ.ΠΟ. και βρίσκεται σε εξέλιξη. Η δημιουργία του δικτύου αποσκοπεί στη διαμόρφωση ενός πλέγματος πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ ελληνικών πόλεων με στόχο την ισόρροπη πολιτιστική ανάπτυξη όλων των περιφερειών της χώρας, ούτως ώστε να μπορέσει η χώρα να ανταγωνιστεί στον πολιτιστικό τομέα άλλες Ευρωπαϊκές πόλεις.

Με τη θεσμοθέτηση του συγκεκριμένου προγράμματος, το ΥΠ.ΠΟ. φιλοδοξεί να επιτύχει την ανακατανομή των πόρων του υπουργείου, την αποκέντρωση της παραγωγής, τη δημιουργία βιώσιμων θεσμών, την παραγωγή πρωτότυπης δημιουργίας και την ενίσχυση υπαρχόντων πολιτιστικών θεσμών, την αξιοποίηση της ιδιαίτερης πολιτιστικής κληρονομιάς, την ενεργοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, τις πολιτιστικές ανταλλαγές, την εκπαίδευση και την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού.

Η κεντρικά κατευθυνόμενη ενέργεια της δημιουργίας του Ε.Π.Δ.Π. έδωσε νέες αρμοδιότητες πολιτιστικού χαρακτήρα στους δήμους [36]. Πιο συγκεκριμένα

---

[36] Στο Ε.Π.Δ.Π. έχουν μέχρι αυτή τη στιγμή ενταχθεί δέκα πέντε πόλεις :

- Ο Βόλος ως Κέντρο Μουσικού Θεάτρου
- Η Κομοτηνή ως Κέντρο Λαϊκών Δρωμένων.
- Η Σκόπελος ως Κέντρο για την ανάπτυξη της Καλλιτεχνικής Φωτογραφίας
- Η Πάτρα για να αναβιώσει το Διεθνές Μουσικό Φεστιβάλ με νέα μορφή, φιλοσοφία και οργανωτική δομή.
- Η Καλαμάτα ως Διεθνές Κέντρο Χορού.
- Το Ρέθυμνο ως Κέντρο Σύγχρονης Εικαστικής δημιουργίας θα οργανώνει Διεθνείς Συναντήσεις Κριτικών Τέχνης.
- Η Βέροια ως Κέντρο Πολιτιστικών πρωτοβουλιών και Επικοινωνίας των Ο.Τ.Α.
- Η Κοζάνη με την δημιουργία Ινστιτούτου Βιβλίου και Ανάγνωσης.

την αξιολόγηση από ειδική επιτροπή, δεν γίνονται δεκτές οι αιτήσεις των φορέων.

Η θεσμική αυτή δέσμευση προέκυψε αναγκαία, διότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται πληθώρα πολιτιστικών εκδηλώσεων σε όλο το φάσμα των οικιστικών συνόλων, χωρίς όμως αυτή η πολιτιστική κινητικότητα εκτός εξαιρέσεων, να έχει ριζώσει και να έχει δημιουργήσει μόνιμο ή έστω μακρόχρονο πολιτιστικό κλίμα. Έτσι με την υλοποίηση του Ε.Π.Δ.Π. το ΥΠ.ΠΟ. προσπαθεί να περιορίσει την οικονομική ενίσχυση των περιστασιακών εκδηλώσεων, με εκδηλώσεις που έχουν ποιότητα και συνέχεια.

Η προαναφερόμενη αναδρομή στην άσκηση της Περιφερειακής Πολιτιστικής Πολιτικής στη χώρα μας, μας οδηγεί στην διατύπωση ορισμένων διαπιστώσεων. Σαφώς από την δεκαετία του '80 και μετέπειτα πολλές μεταβολές έχουν συντελεστεί στον τομέα του πολιτισμού στην Ελλάδα, παρ' όλα αυτά η πολιτιστική πολιτική δεν έχει πάρει τη θέση και τη σημασία που της αρμόζει, πολύ δε περισσότερο η περιφερειακή πολιτιστική πολιτική.
Στην υλοποίηση της άσκησης περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής διαπιστώνονται προβλήματα[39] οικονομικού, οργανωτικού, θεσμικού, περιεχομένου, τα οποία μπορούμε να τα συνοψίσουμε στα εξής :

- Στο χαμηλό ποσοστό που προβλέπεται από τον κρατικό προϋπολογισμό (0,30 - 0,60%) για τον πολιτισμό.
- Στην έλλειψη συνεπούς, συστηματικής και μακροπρόθεσμης περιφερειακής πολιτιστικής αποκέντρωσης και σχεδιασμού πολιτιστικών προγραμμάτων.
- Στην αδυναμία του κεντρικού κράτους να μεταφέρει ουσιαστικές πολιτιστικές αρμοδιότητες και πόρους στην περιφέρεια. Οι αποφάσεις για τα πολιτιστικά θέματα της περιφέρειας λαμβάνονται στην Αθήνα, χωρίς την ουσιαστική συμμετοχή του πληθυσμού τον οποίο αφορούν.

- Να συγκεντρώσει τα στοιχεία εκείνα που είναι αναγκαία προκειμένου να κριθεί ορθά μια αίτηση επιχορήγησης.
- Να ωθήσει τους διοργανωτές των εκδηλώσεων σε εγκυρότερες και πιο σύγχρονες μεθόδους προγραμματισμού και οργάνωσης.

Παρ' όλα αυτά πάλι έχει προκύψει το πρόβλημα της αντικειμενικότητας στην αξιολόγηση και επιλογή την επιχορηγούμενων εκδηλώσεων εκ μέρους του Υπουργείου.

[39] ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ,1990, *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση.*, σελ. 89-103

Στην έλλειψη πολιτιστικού εξοπλισμού (κτιριακή υποδομή) στην περιφέρεια. Η οργάνωση και η χωροκατανομή των πολιτιστικών εγκαταστάσεων είναι άνιση ποσοτικά και ποιοτικά, σε περιφερειακό και ενδοπεριφερειακό επίπεδο, προς όφελος της Περιφέρειας Πρωτευούσης[40] η οποία, σύμφωνα με τα στοιχεία που μας δίνουν οι Πολιτιστικές Στατιστικές του ΥΠ.ΠΟ. για το έτος 1992, συγκέντρωνε :

1. Το 26,7% των βιβλιοθηκών [41] με το 62,5% του αριθμού βιβλίων, το 49,8 % του αριθμού αναγνωστών, το 46,6% του απασχολούμενου προσωπικού, το 46,6% του χώρου των βιβλιοθηκών σε μ2 και τα πιο σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα.

2. Το 18,3% των μουσείων [42] , με το 26% των εισπράξεων εισιτηρίων επισκεπτών και το 19,6% του συνόλου των διατεθέντων εισιτηρίων.

3. Το 30,8% των πανελληνίων, τοπικών και διεθνών συνεδρίων, έναντι του 49,7% το 1987. Η μείωση αυτή αποτελεί ενθαρρυντικό στοιχείο όσο αφορά την πολιτιστική αναζωογόνηση της περιφέρειας.

- Στην έλλειψη κατάλληλα εκπαιδευμένων πολιτιστικών στελεχών (π.χ. Πολιτιστικών μάνατζερ, πολιτιστικών εμψυχωτών, κ.λ.π.)

---

[40] Είναι γνωστό ότι στη χώρα μας οι περιφερειακές ανισότητες είναι μεγάλες . Το κράτος μέχρι το 1974 δεν ήταν σε θέση να εφαρμόσει καμία πολιτική ώστε να επηρεάσει την γεωγραφική κατανομή της ανάπτυξης. Οι χαρακτηριστικότερες μορφές της ανισότητας αυτής εντοπίζονται τόσο στην περιφερειακή διάρθρωση του πληθυσμού και των παραγωγικών δραστηριοτήτων, που έχουν σαν επακόλουθο την ανισομερή κατανομή των υπηρεσιών κοινής ωφελείας - οι οποίες σχετίζονται άμεσα με τις συνθήκες και το επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού, όσο και .στις περιφερειακές ανισότητες του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Βλ. Σ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ, Θ. ΠΑΚΟΣ,1986, *Κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες,* στο "Η Ελλάδα σε εξέλιξη", σελ. 267-285.

[41] Κατανομή των βιβλιοθηκών κατά γεωγραφικό διαμέρισμα τα έτη 1984 και 1992

Γεωγραφικό Διαμέρισμα	Αριθμός βιβλιοθηκών το 1984	%	Αριθμός βιβλιοθηκών το 1992	%
Περιφέρεια Πρωτεύουσας	131	21,7	190	26,7
Στερεά Ελλάδα και Εύβοια	97	16,2	102	14,3
Πελοπόννησος	73	12,2	85	11,9
Ν. Ιονίου	24	4,0	25	3,5
Ήπειρος	38	6,3	35	4,9
Θεσσαλία	43	7,2	55	7,7
Μακεδονία	34	14,0	96	13,5
Θράκη	19	3,2	15	2,1
Ν. Αιγαίου	51	8 5	59	8,2
Κρήτη	40	6,7	49	6,8
Σύνολο	600	100,0	711	100,0

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε., Πολιτιστικές Στατιστικές 1984, 1992

[42] Βλ. Ε.Σ.Υ.Ε., *Πολιτιστικές Στατιστικές των ετών 1989, 1990, 1991,1992 Πολιτιστικές Στατιστικές , ό.π.,* σελ. 33-38

- Στην ποιοτική ανεπάρκεια καλλιτεχνικής εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού μας συστήματος .
- Στην έλλειψη συστηματικής συγκέντρωσης και ανάλυσης των απαραίτητων στοιχείων, στα οποία μπορεί να στηριχθεί ένα πρόγραμμα πολιτιστικής πολιτικής (εξειδικευμένες πολιτιστικές μελέτες σε εθνικό και τοπικό επίπεδο).
- Στην έλλειψη αξιολόγησης των νέων πολιτιστικών θεσμών όπως των Δ.Ε.Π.Α. και των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., η οποία θα βοηθούσε στην μελέτη της εξέλιξή τους και στον επαναπροσδιορισμό των στόχων τους.

3. Οι πολιτιστικές αρμοδιότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Παλαιότερα η κοινότητα και η Τ.Α. ήταν ταυτόσημες. Σήμερα όμως διαπιστώνεται μια θεσμική αντιπαράθεση μεταξύ τους σε συνδυασμό με την αντιδικία που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στο συγκεντρωτικό και το αποκεντρωτικό σύστημα διακυβέρνησης .

Η ελληνική εμπειρία από την ιστορική εξέλιξη και πορεία της ελληνικής κοινότητας [43] και της συμβολής της στην εδραίωση της ελληνικής πολιτιστικής παράδοσης, (πολιτιστικών προτύπων μέσω των οποίων εξασφαλίζεται η λειτουργική συνέχιση της ομαδικής εμπειρίας δια μέσω του παραδείγματος), είναι πλούσια.

Η κοινότητα από την κλασσική περίοδο μέχρι την Επανάσταση του '21, στάθηκε το θεμέλιο της πολιτιστικής ζωής, υποκαθιστώντας την πολιτεία-κοινωνία, που είχαν εξαιτίας των ξενικών κατακτήσεων καταλυθεί ή πληγεί.

Ο νόμος περί δήμων του 1833 διέκοψε κάθε προσπάθεια δραστηριοποιήσεως του πολυκρατικού κοινοτικού συστήματος, διαλύοντας τις κοινότητες. Στη θέση των δυναμικών, αυτόνομων, αυτοδύναμων και αυταρκών κοινοτήτων τοποθέτησε τους δήμους που τέθηκαν κάτω από την εξουσία του κράτους. Ο έλεγχος των πράξεων των κοινοτικών αρχόντων που ασκείτο εκ των κάτω, άρχισε να ασκείται εκ των άνω , από το Κράτος το οποίο δεν αναγνώριζε στους πολίτες

---

[43] Ν. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, 1993, *Ο Ελληνικός κοινοτισμός και η Νεοελληνική κοινοτική παράδοση,* και στο *Ο κοινοτισμός σήμερα : Καταβολές και προοπτικές,* στο "Νέα Κοινωνιολογία", 1994, τ. 19, σελ. 13-31

του το δικαίωμα να συνέρχονται και να συνεταιρίζονται στερώντας τους έτσι το δικαίωμα να έχουν πολιτική βούληση.
Κάτω από τις συνθήκες αυτές η μακρόχρονη κοινοτική παράδοση αναγκάστηκε να ακολουθήσει ξεχωριστή αλλά όχι αυτοδύναμη πορεία, που τελικά την υποχρέωσε σε άνισο ανταγωνισμό με την κρατική εξουσία.
Το κράτος αντιλαμβανόταν την κοινότητα σαν ανταγωνιστική διοικητική περιφέρεια (τοπική αυτοδιοίκηση) και με σειρά νομοθετημάτων κατάφερε ούτως ώστε η κοινότητα να χάσει την ταυτότητά της, αφού η αποδυνάμωση της αυτοδυναμίας των κοινοτήτων επέφερε και την πολιτιστική υποβάθμισή τους. Όπως διαπιστώνει ο Ν. Πανταζόπουλος[44] από τον άμετρο κρατικό παρεμβατισμό επηρεάζονται ιδιαίτερα οι διαπροσωπικές σχέσεις των μελών της κοινότητας-κοινωνίας η οποία σταδιακά χάνει τη συνοχή της.

Την τελευταία εικοσαετία η κοινότητα σαν μονάδα Τ.Α. υφίσταται τον αντίκτυπο πολλών πειραματισμών. Η νέα μορφή με την οποία προβάλλει σήμερα η κοινότητα, είναι αυτή της Τοπικής Αυτονομίας, η οποία αποτελούσε χαρακτηριστικό της ελληνικής κοινότητας και προβάλλεται, όπως αναφέραμε, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, στον Ευρωπαϊκό Χάρτη της Τοπικής Αυτονομίας (Le Charte Européenne d'Autonomie Locale).

Στον πολιτιστικό σχεδιασμό σε τοπικό επίπεδο σημαντική μπορεί να αποδειχθεί στις μέρες μας, η συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Όταν αυτή παίρνει πρωτοβουλίες πολιτιστικής ανάπτυξης, αντανακλά τη διάθεση της κεντρικής εξουσίας να αποκεντρώσει και να αναβαθμίσει τις πολιτιστικές δομές στην επαρχία, αλλά ταυτόχρονα διαφαίνεται και η αποφασιστικότητα της τοπικής εξουσίας στην ενασχόληση με την πολιτιστική αναβάθμιση των πληθυσμών της.

Βασικός ρόλος της Τ.Α. είναι η δημιουργία υποδομής για παραγωγή πολιτιστικού προϊόντος και ισόρροπης χωροταξικής κατανομής της πολιτιστικής υποδομής στα πλαίσια της πόλης.
Η Τ.Α. μπορεί να διαδραματίσει πρωταρχικό ρόλο στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς , στη διατήρηση και προβολή των ιδιαιτεροτήτων μίας περιοχής, αλλά και στη σύνδεση της πόλης με άλλους πολιτισμούς (Δίκτυα

---

[44] ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Ν., 1992, *Ο Κωνσταντίνος Δ. Καραβίδας και ο σχεδιασμός της Κοινοτικής Δημοκρατίας*, στο "Νέα Κοινωνιολογία", ειδικό τεύχος για τον Κοινοτισμό, τ.16., σελ.15-16

Πόλεων, Αδελφοποιήσεις) και την αξιοποίηση των ιδιαιτεροτήτων της περιοχής της ως συνδετικού κρίκου επικοινωνίας με άλλους πολιτισμούς, με στόχο τη συρροή εκτός του οικονομικού και άλλων μορφών κεφαλαίου (π.χ. επιστημονικού δυναμικού).

Το ρόλο που έχει διαδραματίσει η Τ.Α. μέχρι σήμερα στην περιφερειακή πολιτιστική ανάπτυξη προσπαθούμε να προσεγγίσουμε στη συνέχεια.

Μετά τη σύσταση του Ελληνικού κράτους, ποτέ δεν χάθηκε η ευκαιρία να τονίζεται ο ρόλος της Τ.Α. Στην πραγματικότητα όμως, η πολιτική από το διοικητικό κέντρο δεν προχωρούσε πέρα από τις μεγαλοστομίες και δεν άφηνε περιθώρια για την ανάπτυξη ουσιαστικής ευθύνης και πρωτοβουλίας στο τοπικό επίπεδο.

Οι Δήμαρχοι δεν είχαν καμία συμμετοχή στις αποφάσεις και τις διαδικασίες για την ανάπτυξη ή αναμόρφωση της περιφέρειας, διότι επικρατούσε ένα ισχυρά συγκεντρωτικό διοικητικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα, εστιασμένο στην έδρα της εξουσίας, την Αθήνα.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '80, ανατέθηκαν θεσμικά νέες αρμοδιότητες στην Τ.Α. και άρχισε να δραστηριοποιείται σε θέματα τοπικής ανάπτυξης. Ειδικότερα οι θεσμικές βάσεις για την διεύρυνση της συμμετοχής της Τ.Α. στην πολιτιστική ζωή του τόπου δημιουργήθηκαν με το Ν.1065/1980.
Τα άρθρα 23 και 24 του Νόμου αυτού, αλλά και του πιο πρόσφατου Ν.,2218/94 (άρθ. 41), αναφέρουν ότι οι τοπικοί οργανισμοί πρώτης βαθμίδας μπορούν ν' αναπτύξουν οποιαδήποτε δραστηριότητα που προάγει τα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτιστικά και πνευματικά συμφέροντα των κατοίκων τους, αν το αποφασίσει το δημοτικό ή το κοινοτικό συμβούλιο με την απόλυτη πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των μελών του.
Σύμφωνα με τον ίδιο νόμο (αρθ.23), ο δήμος ή η κοινότητα έχουν την αποκλειστική αρμοδιότητα *"να κατασκευάζουν και να συντηρούν δημοτικές ή κοινοτικές αθλητικές εγκαταστάσεις, κέντρα νεότητας και παιδικές χαρές".*
Στις συντρέχουσες αρμοδιότητες (αρθ. 24 παράγραφος δ' και ζ') έχουν την δυνατότητα *"να ιδρύουν πολιτιστικά και πνευματικά κέντρα όπως βιβλιοθήκες, μουσεία, πινακοθήκες, φιλαρμονικές, θέατρα και να κατασκευάζουν έργα για την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος".*

Από το 1981, ο ρόλος της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης άρχισε να αναβαθμίζεται. Νέοι θεσμοί, νέες μέθοδοι άρχισαν να εφαρμόζονται με στόχο

την διεύρυνση και τον εκσυγχρονισμό του πεδίου δράσης της και την ορθολογικότερη λήψη των αποφάσεων.

Ο Ν.1416/1984 υιοθετεί το καθεστώς των συντρεχουσών αρμοδιοτήτων του Ν.1065/1980, αλλά τις διευρύνει σημαντικά. Προβλέπει τη δυνατότητα μεταφοράς αρμοδιοτήτων από την κατηγορία των συντρεχουσών στην κατηγορία των αποκλειστικών. Ειδικότερα το άρθρο 16 του Ν. 1416/1984 [45], που αναφέρεται στις συντρέχουσες αρμοδιότητες, συμπληρώνει το άρθρο 24 του Ν.1065/1984, αναφέροντας στις παραγράφους δ, ζ και ιδ, τα ακόλουθα : *"Ο δήμος ή η κοινότητα έχει την αρμοδιότητα να ιδρύει και να φροντίζει για την λειτουργία πολιτιστικών και πνευματικών κέντρων, όπως βιβλιοθήκες, μουσεία, πινακοθήκες, φιλαρμονικές, θέατρα, να αναλαμβάνει την επισκευή και συντήρηση παραδοσιακών ή ιστορικών κτιρίων που παραχωρούνται από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς ή φυσικά πρόσωπα, για να χρησιμοποιηθούν για κοινωνικές και πολιτιστικές λειτουργίες και σε συνεργασία με τους αρμόδιους δημόσιους φορείς να συντηρεί και να φροντίζει για τη λειτουργία αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων της περιοχής." (...) "Να προωθεί πολιτιστικές, ψυχαγωγικές και αθλητικές δραστηριότητες ιδρύοντας κέντρα διδασκαλίας μουσικής, χορού, ζωγραφικής, αθλημάτων, σχολές γονέων, σχολές λαϊκής τέχνης και επαγγελματικού προσανατολισμού."*

Το άρθρο 11 του Νόμου 1416/1984, που αφορά τον θεσμό των **Προγραμματικών Συμβάσεων** [46] αποτέλεσε έργο θεσμικής υποδομής για την Τ.Α., αφού της μεταβιβάστηκαν αρμοδιότητες στο επίπεδο της παροχής υπηρεσιών, άσκησης λειτουργιών, εκτέλεσης έργων και προγραμμάτων ανάπτυξης, δίνοντάς της την ευκαιρία να ασκήσει άμεσα περιφερειακή πολιτική, αλλά και έμμεσα λόγω της συνεχούς παρέμβασης του κράτους σε όλες τις πλευρές της καθημερινής ζωής στις ελληνικές περιφέρειες. Με το θεσμό αυτό

---

[45] Ο ίδιος νόμος στο άρθρο του 68 θεσμοθετεί την ίδρυση "Κέντρων Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων" (Κ.Α.Π.Η.).

[46] Η ιδέα και η έννοια των Προγραμματικών Συμβάσεων επηρεάσθηκε από τη Γαλλία, όπου γύρω στο 1960 είχε διαμορφωθεί ένα μοντέλο τριμερών συμβάσεων στις οποίες στηριζόταν η λειτουργία των "Οίκων του Πολιτισμού" που στην συνέχεια εφαρμόστηκε και για την λειτουργία των "Κέντρων Πολιτιστικής Δράσης". Την περίοδο 1975-1978 υπεγράφησαν συμβάσεις περιορισμένου χρόνου μεταξύ του Υπουργείου Πολιτισμού και 26 κοινοτήτων, για την ανάπτυξη συγκεκριμένων πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Όμως χωρίς να γίνει κανένας απολογισμός της συγκεκριμένης εμπειρίας, η προσπάθεια διεκόπη για να επαναληφθεί την περίοδο 1981-1985, με την υπογραφή 427 συμβάσεων με 237 δήμους και κοινότητες, 24 συνδικάτα κοινοτήτων και 36 Νομούς,. Το 1986 συνεχίστηκε η υπογραφή συμβάσεων αλλά περιορίστηκε ο αριθμός τους. Βλ. *La politique culturelle de la France*, 1988, σελ. 111-112

παρέχεται η δυνατότητα να συνάπτονται συμβάσεις μεταξύ δήμων και κοινοτήτων και φορέων του δημόσιου τομέα για την μελέτη και εκτέλεση έργων ή προγραμμάτων ανάπτυξης μιας περιοχής ή για την παροχή υπηρεσιών. Προγραμματικές Συμβάσεις συνάπτονται για μελέτη και εκτέλεση έργων (π.χ. Ύδρευσης, αποχέτευσης, κατασκευή δημοσίων κτιρίων) ή προγραμμάτων ανάπτυξης (π.χ. αγροτοβιομηχανικής ανάπτυξης μιας περιοχής, συνολικής πολιτιστικής παρέμβασης με τη δημιουργία πολλαπλής πολιτιστικής υποδομής) καθώς και για την παροχή υπηρεσιών (π.χ. μπορεί να λειτουργήσει εκεί όπου το κόστος είναι απαγορευτικό στους κεντρικούς φορείς, για σύσταση και λειτουργία αποκεντρωμένων υπηρεσιών ή όταν υπάρχουν ειδικές τοπικές συνθήκες (τουριστικά γραφεία, κοινοτικά ιατρεία, γραφεία ΟΓΑ ή ΕΛΤΑ) [47].

Ο θεσμός έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως για κάθετη συνεργασία μεταξύ Ο.Τ.Α. και κρατικών φορέων, παρά για οριζόντια συνεργασία μεταξύ Ο.Τ.Α.

Ένα μέσο ενίσχυσης της ενδογενούς περιφερειακής ανάπτυξης στα πλαίσια των τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων θεωρήθηκε η δημιουργία **Δημοτικών Επιχειρήσεων** [48] από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης. (Με τον Ν. 1416/1984 και τα άρθρα 246-260 του Π.Δ. 76/1985, καθορίζονται τα θεσμικά πλαίσια λειτουργίας των δημοτικών επιχειρήσεων και με το Ν. 1262/1982 προβλέπονται ευνοϊκές ρυθμίσεις για τη χρηματοδότησή τους.)

Οι δημοτικές επιχειρήσεις είχαν σκοπό να παρέμβουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της περιοχής και να προσπαθήσουν να την βελτιώσουν με

---

[47] Σ. ΦΛΟΓΑΪΤΗ,1987, *Το ελληνικό Διοικητικό σύστημα*, σελ. 191-192

[48] Πολλοί Δήμοι βοηθούμενοι από τον θεσμό δημιούργησαν Δ.Ε.Π.Α..Έρευνα της Ε.Ε.Τ.Α.Α. σε δείγμα 126 Δήμων κατέγραψε είκοσι (23) Δήμους, οι οποίοι έχουν συστήσει συνολικά είκοσι επτά (27) Δημοτικές Επιχειρήσεις Πολιτιστικής Ανάπτυξης. Εξ αυτών 4 Δήμοι διαθέτουν 2 Δημ. Επιχ. (Καλαμάτας, Βέροιας, Ιωαννίνων, Παλαιού Φαλήρου) και 19 διαθέτουν 1 Δημ. Επιχ. (Αγρινίου, Αλεξανδρούπολης, Άνω Σύρου, Αργοστολίου, Άρτας, Δράμας, Ξάνθης, Ρόδου, Τυχερού, Φερρών, Φιλιππιάδος, Ιθάκης, Σητείας, Θήβας, Ν. Μουδανιών, Πρέβεζας, Πυθαγορείου, Ερμούπολης, Μακρακώμης).
Από την έρευνα προκύπτει ότι δεκαέξι (16) Δ.Ε.Π.Α. είναι διπλού ή ειδικού σκοπού, πέντε (5) φέρουν την ονομασία "Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο",τέσσερες (4) φέρουν την ονομασία "Πνευματικό Πολιτιστικό Κέντρο" και δύο (2) φέρουν την ονομασία "Μουσική Σχολή Ωδείο".
Από τους είκοσι τρείς (23) Δήμους που έχουν συστήσει Δ.Ε.Π.Α., οι δέκα (10) έχουν συνάψει Προγραμματικές Συμβάσεις, οι δεκατέσσερις (14) διαθέτουν παράλληλα Ν.Π.Δ.Δ. και οι πέντε (5) διαθέτουν Εσωτ. Διευθύνσεις / Υπηρεσίες Πολιτισμού. Βλ. Ε.Ε.Τ.Α.Α., 1993, *Η Πολιτιστική δραστηριότητα των Ο.Τ.Α. Παρούσα κατάσταση και προοπτικές*, σελ. 299-300

την εκτέλεση και εκμετάλλευση έργων, την παραγωγή αγαθών ή υπηρεσιών, την πραγματοποίηση εσόδων (άρθρο 246, παρ.1 του Π.Δ.76/1985) [49].

Κατά συνέπεια, η Τ.Α. υπερέβει το ρόλο της ως πολιτικο-διοικητικός θεσμός και άρχισε να ασκεί επιχειρηματικής μορφής κοινωνικο-οικονομική δραστηριότητα [50], με δυνατότητα άσκησης "αναπτυξιακού ρόλου" και παρέμβασης στην οικονομική και κοινωνική ζωή του τόπου. Με τον τρόπο αυτό της δόθηκαν οι δυνατότητες να επιδιώξει την ικανοποίηση τοπικών αναγκών και αξιοποίησης τοπικών πόρων, αλλά και να προωθήσει τον κοινωνικό τομέα της οικονομίας.

Το ερώτημα εάν οι δημοτικές επιχειρήσεις αποτέλεσαν τελικά το οικονομικό υποκείμενο που μπόρεσε να προωθήσει αποτελεσματικά την ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο παραμένει ακόμη αναπάντητο, μιας και δεν έχουν διεξαχθεί ολοκληρωμένες μελέτες αξιολόγησης για την προσφορά αυτών των επιχειρήσεων.

Με το νόμο 1622/1986, όπως συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε με τον Ν.1878/1990 και τον Ν.2218/94, θεσπίστηκε η ύπαρξη τριών βαθμίδων στα

---

[49] Η διατύπωση της κατευθυντήριας αυτής διάταξης επιτρέπει να εντοπίσουμε δύο σημεία : Πρώτο, ότι θεωρείται το κέρδος ως σκοπός της επιχειρηματικής δραστηριότητας της Τ.Α. δηλαδή, αντιμετωπίζεται η τελευταία ως οικονομικό υποκείμενο στις σημερινές συνθήκες οικονομίας της αγοράς. Δεύτερο, ότι διευρύνοντας η διάταξη τους σκοπούς της επιχειρηματικής δραστηριότητας της Τ.Α., πέρα από το κέρδος από τη μια πλευρά παρέχει στην τελευταία τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί το πιο ευέλικτο σχήμα της επιχείρησης για επιδίωξη σκοπών ευρύτερα κοινωνικο-οικονομικών, από την άλλη δε πλευρά σηματοδοτεί μια πολιτική, όπου το κέρδος δεν είναι ο μοναδικός σκοπός της επιχείρησης, αλλά αυτή θεωρείται ως παραγωγική μονάδα κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών. Βλ. ΣΤ. ΜΠΑΜΠΑΣ, 1986, *Θεσμικό πλαίσιο και νομικές μορφές των επιχειρήσεων των Ο.Τ.Α.*, σελ. 1

[50] Στην Ελλάδα με την καθαρή οικονομική έννοια, οι δημοτικές επιχειρήσεις θεσμοθετήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες (Ν.Δ. 2888/54-Ν. 1065/80, Ν.890/1979, Ν. 1069/80).Καταβολές όμως υπάρχουν από τον προηγούμενο αιώνα αλλά με κάποιες ιδιορρυθμίες θεσμικού πλαισίου - εποπτείας, άδειας, κλπ. Τέτοιες ήταν το Φωταέριο του Δήμου Αθηναίων από το 1857, η ύδρευση-αποχέτευση-ηλεκτροφωτισμός του Δήμου Λάρισας από το 1890, τα υδροηλεκτρικά έργα στο Γλαύκο του Δήμου Πατρέων από το 1922, κλπ. Στις μέρες μας, κύριοι τομείς της δραστηριότητας των Δημοτικών Επιχειρήσεων είναι η κατοικία, οι συγκοινωνίες, η αποχέτευση, η ύδρευση , ο αθλητισμός και ο πολιτισμός, τα τουριστικά συγκροτήματα, τα σφαγεία, κλπ. Δηλαδή αναλαμβάνουν να αναπτύξουν δραστηριότητες που είναι απαραίτητες για την λειτουργία μιας κοινωνίας αλλά έχουν υψηλό κόστος αρχικής επένδυσης και αποφέρουν χαμηλά κέρδη βραχυπρόθεσμα.
Όσον αφορά τις Δημοτικές Επιχειρήσεις, βλέπε : Β. ΒΑΛΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ,1989, *Ο ρόλος των Δημοτικών Επιχειρήσεων στην ανάπτυξη*, σελ.137-141, Π. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ,1989, *Δημοτικές Επιχειρήσεις και Περιφερειακή Ανάπτυξη*, σελ.143-157, (και τα δύο άρθρα βρίσκονται στο βιβλίο "Θέματα Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης", επιμ. Ν. ΤΑΤΣΟΣ, εκδ. Ε.Ε.Τ.Α.Α),Π. ΜΑΪΣΤΡΟΣ,1986-87,*Οι επιχειρήσεις των Ο.Τ.Α.*, Σεμινάριο Ε.Ε.Τ.Α.Α., ΣΤ. ΜΠΑΜΠΑΣ, 1986, *Θεσμικό πλαίσιο και νομικές μορφές των επιχειρήσεων των Ο.Τ.Α.*, Ε.Ε.Τ.Α.Α., Π. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, 1985, *Οι Δημοτικές Επιχειρήσεις*, στο περ. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ, τ. 1-2, σελ. 28-42, ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, *Ημερίδα : Δημοτικές Επιχειρήσεις* , Τ.Ε.Ε., τ. 6-8/1983.

πλαίσια του "Δημοκρατικού Προγραμματισμού". Εκτός από την Πρωτοβάθμια βαθμίδα Τ. Α. που αποτελούν ο Δήμος ή η Κοινότητα, διαμορφώθηκαν ο Β' Βαθμός Αυτοδιοίκησης, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, και ο Γ' Βαθμός, η Περιφέρεια.

Από τις προαναφερόμενες θεσμικές αλλαγές διαφαίνεται ότι η κεντρική εξουσία άρχισε να δίνει την δυνατότητα στη Τ.Α. να αντιμετωπίσει την πολιτιστική ανάπτυξη ως *"τοπική της υπόθεση"* [51], με τη διατήρηση και προβολή των ιδιαιτεροτήτων της περιοχής της και την χρησιμοποίησή τους ως συνδετικό κρίκο επικοινωνίας με άλλους πολιτισμούς. Αναμφίβολα, ο κύριος λόγος γι' αυτούς τους πειραματισμούς είναι η δημιουργία μιας αντίστασης σε τοπικό επίπεδο, στους μηχανισμούς της μαζικής κουλτούρας των οποίων την ανάπτυξη σε όλους τους τομείς της καλλιτεχνικής έκφρασης ευνοούν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Οι δυνατότητες προώθησης της πολιτιστικής ανάπτυξης από την Τ.Α. συνδέονται άμεσα με την γενικότερη ανάπτυξη του θεσμού, όπως τη διοικητική και οικονομική αυτοτέλειά της και την ουσιαστική εφαρμογή της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Ένα από τα κύρια προβλήματα που επίσης αντιμετωπίζει σήμερα η Τ.Α. όσο αφορά τον πολιτιστικό τομέα, είναι η έλλειψη θεσμοθετημένων κριτηρίων για τη χρηματοδότησή της από το ΥΠ.ΠΟ.

Γενικότερα, όπως εκφράζει και ο Δ. Κιούκιας [52], η Τ.Α., επειδή εξαρτάται οικονομικά και διοικητικά από την κεντρική εξουσία, λειτουργεί ως αγωγός διοχέτευσης των αιτημάτων της προς αυτή. Κατ' αυτό τον τρόπο, η τοπική εξουσία αυτενεργεί υπό την υψηλή εποπτεία του Κράτους το οποίο χαράσσει τους κεντρικούς άξονες της περιφερειακής ανάπτυξης και αναπτύσσει πελατειακές σχέσεις με την περιφερειακή και κεντρική διοίκηση για να επιτύχει

---

[51] Η έννοια των τοπικών υποθέσεων ερμηνεύεται σε σχέση με τα τοπικά συμφέροντα. Πιο συγκεκριμένα, ο Π. ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ αναφέρει ότι *"ως κριτήριο της τοπικής υπόθεσης μπορεί να υιοθετηθεί η σύνδεσή της με ένα τοπικό συμφέρον, δηλ. μια μορφή δημοσίου συμφέροντος που η ειδικότητά του, σε σχέση με το εθνικό δημόσιο συμφέρον, καθορίζεται με βάση ιδίως τον χωρικό του προσδιορισμό και συγκεκριμένα με βάση την ένταξή του σε μία ορισμένη τοπική κοινότητα ατόμων, που εμφανίζονται ως υποκείμενά του. Το τοπικό συμφέρον είναι η χρησιμότητα ή η ωφέλεια εκείνη, η οποία έχει ως υποκείμενο μία ομάδα προσώπων, που αφενός προσδιορίζεται με βάση το σύνδεσμό τους σε ορισμένο χώρο και αφετέρου ενεργούν in concreto ως εκπρόσωποι της τοπικής εκείνης κοινότητας στην οποία έχουν ενταχθεί."*, Βλ. Π. ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ, 1984, *Τοπικές υποθέσεις και Τ.Α.*, Επιθεώρηση Πολιτικής επιστήμης, τευχ. 5, Αυτοδιοίκηση και Πολιτική, σελ. 78

[52] Δ. ΚΙΟΥΚΙΑΣ, 1994, *Οργάνωση συμφερόντων στην Ελλάδα. Ενσωμάτωση και πρόσβαση στο κράτος σε συγκριτική προοπτική*, σελ. 183, 196

την επίλυση των τοπικών προβλημάτων. Έτσι αναπαράγεται και σε τοπικό επίπεδο, το κεντρικό πελατειακό μοντέλο.

4. Ιδιαιτερότητες των Πολιτιστικών Συλλόγων στην Ελλάδα

Ιδιοτυπία της ελληνικής κοινωνίας αποτελεί ότι οι περισσότερες κοινωνικο-πολιτιστικές δραστηριότητες που αναλαμβάνονται από την ιδιωτική πρωτοβουλία, προέρχονται από συλλόγους, σωματεία, πρωτοβάθμιες, δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες ενώσεις ατόμων ή οργανωμένων ομάδων που δεν μπορούν να χαρακτηριστούν άτυπες ομάδες γιατί έχουν νομική υπόσταση.

Στην έρευνα του Γρ. Γκιζέλη, κ.ά.[53] για τους πολιτιστικούς συλλόγους της χώρας, παρατηρείται ότι το 1977 ο Νομός Αττικής, αντανακλώντας την κεντρομόλο τάση της πολιτιστικής ανάπτυξης, συγκέντρωνε το 46,3% του συνόλου των πολιτιστικών συλλόγων της χώρας.

Γενικότερα για την Επαρχία, μετά την Θεσσαλονίκη (όπου λειτουργούσε το 8,6% των συλλόγων), τους περισσότερους συλλόγους συγκέντρωνε ο νομός Κέρκυρας (5,6%) και ακολουθούσαν οι νομοί Αχαΐας (4,2%) και Μαγνησίας (4,0%)[54]. Σχετικά με τον Ν. Μεσσηνίας, οι ερευνητές είχαν καταγράψει είκοσι δύο (22) συλλόγους, που αντιπροσώπευαν το 2,1% των συλλόγων της χώρας, εκτός αυτών του νομού Αττικής.

Η πλειοψηφία των πολιτιστικών συλλόγων μέχρι τη Μεταπολίτευση είχαν σκοπό τη διάδοση των "εθνικοτοπικών" χαρακτηριστικών, ανεξάρτητα αν είχαν σαν έδρα τους αστικά κέντρα ή επαρχία. Το 1975 παρά το μεταπολιτευτικό ρεύμα, το 45% των συλλόγων είχαν τοπικιστικό χαρακτήρα.

Κύρια διαπίστωση της προαναφερόμενης έρευνας, είναι ότι από τη δεκαετία του 1970 ο κρατικός φορέας άρχισε να παίζει συντονιστικό και κατευθυντήριο ρόλο στις κοινωνικο-πολιτιστικές δραστηριότητες των συλλόγων. Επισημαίνεται επίσης ότι η κρατική πολιτιστική πολιτική επηρέαζε περισσότερο παρά επηρεαζόταν από το χαρακτήρα της δράσης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, ενισχύοντας εκείνες τις εκδηλώσεις που στο επίπεδο τουλάχιστον του λεγόμενου λαϊκού πολιτισμού εξυπηρετούσαν κατά βάση το σκοπό της διατήρησης της ταυτότητας της αγροτικής κοινωνίας.

---

[53] Γ. ΓΚΙΖΕΛΗΣ,κ.ά.,1977, *Πρακτική και οργάνωση των κοινωνικο-πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Έκθεση και συλλογή στοιχείων για τον Ελλαδικό χώρο.*, σελ. 3

[54] Γ. ΓΚΙΖΕΛΗΣ , κ.ά.,1977, σελ. 11-17

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ίδιας έρευνας [55] η πολιτιστική πολιτική των συλλόγων χαρακτηριζόταν από :

- Το δυαδικό χαρακτήρα με στόχο την διάδοση της υψηλής λεγόμενης κουλτούρας και τη διατήρηση του παραδοσιακού πολιτισμού.
- Τις τάσεις μεταφοράς αγροτικών τύπων οργάνωσης (αξίες, πρότυπα, συνήθειες) στον αστικό χώρο.
- Την έλλειψη εξειδίκευσης στην οργάνωση κοινωνικο-πολιτιστικών δραστηριοτήτων.
- Τη μιμητική τάση προς τους σκοπούς της επίσημης πολιτιστικής πολιτικής.
- Την οικονομική εξάρτηση από το κράτος.
- Την έλλειψη πειραματισμών και νέων μεθόδων για κάτι το διαφορετικό στα πλαίσια του πολιτισμού.

Οι πολιτιστικοί φορείς ακολούθησαν ανοδική πορεία στη δεκαετία του '80, που χαρακτηρίζεται από μια πλούσια δραστηριότητα που εξαπλώθηκε σε όλη την επικράτεια. Σε μεγάλο βαθμό αυτό οφειλόταν στην πολιτική χρηματοδότησης που ακολουθούσε η τότε κυβέρνηση [56].

Σύμφωνα με στοιχεία του ΥΠ.ΠΟ., η συνολική επιδότηση στην 5ετία 1976-1981 ανερχόταν στα 153,3 εκατ., ενώ στην 5ετία 1982-1987 στα 1.167 εκατ. Το μεγαλύτερο ποσοστό των επιδοτήσεων απορρόφησαν οι πολιτιστικοί σύλλογοι της Αττικής (την περίοδο 1982-1986 απορρόφησαν το 50% των επιχορηγήσεων).

Όπως αναφέρει η Ντ. Κόνσολα [57], για να ικανοποιηθούν τα αιτήματα όσο γινόταν περισσότερων συλλόγων, έγινε μεγάλη κατάτμηση της διαθέσιμης δαπάνης, με αποτέλεσμα η επιδότηση να καλύπτει μόνο τρέχουσες ανάγκες και όχι μακροχρόνιες επενδύσεις.

Τα κυριότερα προβλήματα, εκτός αυτού των οικονομικών που αντιμετωπίζουν πολλοί σύλλογοι σε τοπικό επίπεδο, μπορούμε να τα συνοψίσουμε στα εξής :

- Στο πρόβλημα "συμμετοχής" των ατόμων που συνθέτουν τη συγκεκριμένη ομάδα. Το φαινόμενο έχει επιπτώσεις στην υλοποίηση των στόχων του συλλόγου, η οποία προϋποθέτει την ενεργό ανάμειξη εκείνων που βρίσκονται

---

[55] Γ. ΓΚΙΖΕΛΗΣ , κ.ά., 1977, σελ. 95-97

[56] Ι. ΜΠΑΣΚΟΖΟΣ ,1993, *Συμβολή στη μελέτη των πολιτιστικών τάσεων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1974-1989,* σελ. 32

[57] ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ,1990, *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα,* σελ. 75

σε κάποια σχέση λειτουργικής εξάρτησης. Άλλωστε, έχει αποδειχθεί ότι η συμμετοχή κρίνει το βαθμό της επιτυχίας του συλλόγου στην εκπλήρωση των σκοπών του.

- Πολλές φορές επισημαίνονται εκτροπές από τις ιδρυτικές επιδιώξεις του συλλόγου και αντί να εξυπηρετούνται τα μέλη, προωθούνται τα συμφέροντα μίας διοικητικής μειονότητας που ελέγχει τις καταστάσεις με την κατοχή προνομιακών θέσεων. Σ' αυτό συντελεί η απάθεια των μελών, τα οποία δεν αναμιγνύονται στις τρέχουσες υποθέσεις ή συμμετέχουν τυπικά στα οργανωτικά τους καθήκοντα.
- Τα μέλη του Δ.Σ. των συλλόγων δεν ανανεώνονται, με αποτέλεσμα η χρόνια παραμονή τους να επιφέρει τον αναχρονισμό στη λειτουργία τους.
- Συχνά παρατηρείται οι πολιτιστικοί σύλλογοι να αποκτούν και κομματικό στίγμα λόγω της συμμετοχής και της εκλογής κομματικών παραγόντων, οι οποίοι με τη συμμετοχή τους και την εκλογή τους στο Δ.Σ. του συλλόγου επιδιώκουν να επηρεάσουν τις επιλογές και τις αποφάσεις του οργάνου, ανάλογα με τη θέση του κόμματός τους. Κατ' αυτό τον τρόπο, η κομματική αντιπαράθεση μεταφέρεται στα μικρότερα κύτταρα της κοινωνικής ζωής και γίνεται πολλές φορές η κύρια αιτία διάσπασης των μελών των συλλόγων .
- Οι σύλλογοι στην Ελλάδα παρουσιάζουν χαμηλό βαθμό συγκρότησης σε δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια όργανα (ομοσπονδία ή συνομοσπονδία), καθώς και σε φορείς εκπροσώπησης σε πανελλαδικό επίπεδο [58]. Όμως για να λειτουργήσουν, χρειάζονται κοινωνική και οικονομική υποστήριξη, πράγμα που στις μέρες μας προϋποθέτει την συνεργασία με όλες τις βαθμίδες της διοίκησης, τοπικής , περιφερειακής, εθνικής.

---

[58] Ο. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ,(Συντονίστρια), 1997, *Ελληνικές Εθελοντικές Οργανώσεις. Μια προσέγγιση μέσα από το ερευνητικό πρόγραμμα VOLMED-HELLAS*, σελ. 16,29

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. Η μεθοδολογική προσέγγιση του θέματος

Βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίσαμε στη διεξαγωγή της διατριβής μας, ήταν τόσο η έλλειψη εμπειρικών ερευνών και συγκρίσεων, όσο και ποσοτικών δεδομένων όσο αφορά την πολιτιστική δραστηριότητα στη χώρα μας.

Χαρακτηριστικά μια νέα έκδοση της Ε.Ε.[1] που παραθέτει τις πηγές των πολιτιστικών στατιστικών των δεκαπέντε κρατών-μελών της, εμφανίζει την Ελλάδα ως τη μοναδική χώρα που δεν έχει παρουσιάσει στατιστικά στοιχεία, όσο αφορά τη δημόσια χρηματοδότηση του πολιτισμού σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και ανά πολιτιστικό τομέα (π.χ. μουσεία, βιβλιοθήκες, θέατρο, μουσική, κ.τ.λ).

Οι μελέτες [2] που έχουν εκπονηθεί μέχρι σήμερα στην Ελλάδα, αναπτύσσουν ευρύτερους προβληματισμούς για το πεδίο και τους τομείς άσκησης της πολιτιστικής πολιτικής και δεν έχουν προσεγγίσει τα ζητήματα που την αφορούν σε τοπικό επίπεδο, μέσω εμπειρικής έρευνας πεδίου και συγκεκριμένου παραδείγματος.

Εκ μέρους του ΥΠ.ΠΟ., δεν έχει γίνει καμία αξιολόγηση των προσπαθειών για περιφερειακή πολιτιστική ανάπτυξη, όπως αυτών των Δ.Ε.Π.Α. και των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., πράγμα που θεωρούμε αναγκαίο για τον επαναπροσδιορισμό των ευρύτερων στόχων της πολιτιστικής πολιτικής και τη δυναμική εξέλιξη των ίδιων των φορέων. Είναι αλήθεια ότι η υλοποίηση μιας τέτοιας αξιολόγησης, προϋποθέτει πολιτική απόφαση, διότι η διαφάνεια τις περισσότερες φορές μεταφράζεται σε "πολιτικό κόστος".

---

[1] COMMISSION EUROPÉENNE, 1997, *Les sources de statistiques culturelles en Europe* (sous la direction du Département des études et de la prospective Ministère de la Culture).

[2] Ε. ΦΕΣΣΑ-ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, 1978, *Η πολιτιστική ανάπτυξη : Μιά νέα πολιτική ευθύνη στον Ελληνικό χώρο*, Δ. ΑΓΡΑΦΙΩΤΗΣ,1987, *Πολιτικές ασυνέχειες*, ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ,1988, *Θέματα πολιτιστικής πολιτικής* (σημειώσεις),1990, *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση*, Δ. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, 1990, *Για μιά πολιτική της κουλτούρας*, Ι. ΜΠΑΣΚΟΖΟΣ, 1993, *Συμβολή στη μελέτη των πολιτιστικών τάσεων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1974-1989*, Β. ΦΙΟΡΑΒΑΝΤΕΣ,1995, *Πολιτιστική πολιτική : στοιχεία ενός σύγχρονου και κριτικού σχεδίου*. Μ. ΖΟΡΜΠΑ 1995, *Κρατική πολιτική για το Βιβλίο.*

Για την διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήσαμε κυρίως βιβλιογραφία από τη γαλλική εμπειρία [3] στο χώρο της πολιτιστικής πολιτικής, διότι η άσκηση της στην Ελλάδα φαίνεται να ακολουθεί το γαλλικό μοντέλο το οποίο μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980 το χαρακτήριζε ο συγκεντρωτισμός αλλά στη συνέχεια έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες για πολιτιστική αποκέντρωση (βλ. Παράρτημα 1). Αυτό όμως που διαφοροποιεί την ελληνική πολιτιστική πραγματικότητα από τη Γαλλική, είναι ότι η Γαλλία έχει διαμορφώσει και σε κεντρικό αλλά και περιφερειακό επίπεδο μια πολύ καλή πολιτιστική υποδομή μέσα από τη διαμόρφωση ενός συστήματος μηχανισμών (μουσείων, θεάτρων, ορχηστρών, ωδείων, πολιτιστικών κέντρων, βιβλιοθηκών, αρχείων, κ.τ.λ.) που προωθούν τους διάφορους πολιτιστικούς τομείς που συνεχώς ανανεώνονται, εκσυγχρονίζονται και αυξάνουν.

Μέρος της έρευνας στη γαλλική βιβλιογραφία, πραγματοποιήσαμε στην βιβλιοθήκη της Κοινωνιολογίας του C.N.R.S.- I.R.E.S.C.O. και στην βιβλιοθήκη της Documentation Française στο Παρίσι.

Η προσέγγιση της σύγχρονης ελληνικής βιβλιογραφίας που αφορά θέματα περιφερειακής ανάπτυξης στην Ελλάδα και την Ε.Ε., έγινε στη βιβλιοθήκη του Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας .

Ειδικότερα, οι μέθοδοι προσέγγισης που χρησιμοποιήσαμε για την διεξαγωγή της εμπειρικής μας έρευνας, στηρίχτηκαν στη συλλογή πρωτογενών και δευτερογενών κατηγοριών δεδομένων. Για τη συλλογή των πληροφοριών που αφορούσαν το συγκεκριμένο ερευνητικό μας πεδίο χρησιμοποιήσαμε τις ακόλουθες μεθόδους, ήτοι :

1. Την άμεση συμμετοχική - παρατήρηση. Η τεχνική αυτή αποτέλεσε καθ' όλη τη διάρκεια της εμπειρικής μας έρευνας τη σημαντικότερη μέθοδο προσέγγισης του ερευνητικού μας πεδίου. Η παρατήρηση πλαισιώθηκε από την καθημερινή

---

[3] Οι περισσότερες γαλλικές μελέτες αφορούν τα ζητήματα άσκησης πολιτιστικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο. R. RIZZARDO, 1989, *La décentralisation culturelle,* R. CARON 1989, *L' État et la culture,* CAHIERS DE L' IAUIF, 1991, *Culture, droit de cité,* n. 99, CAHIERS FRANÇAIS, 1993, *Culture et société,* n. 260, J.M. DJIAN, 1996, *La politique culturelle de la France,* B. LATARJET, 1992, *L'amenagement culturel du territoire,* M. GAULT ,1993, *Équipements culturels territoriaux. Projets et modes de gestion,* J. FARCHY D. SAGOT-DUVAUROUX 1994, *Economie des politiques culturelles,* κ.λ.π.
Την τελευταία όμως δεκαετία έχουν στρέψει το ερευνητικό τους ενδιαφέρον και στο τοπικό επίπεδο και ιδιαίτερα στο επίπεδο περιφερειών για τα οποία τους απασχολούν τα θέματα αξιολόγησης, διαχείρισης, στελέχωσης και οργάνωσης του πολιτισμού, R. BEAUNEZ 1985, *Politiques culturelles et municipalités,* M. D' ANGELO, E. FRIEDBERG, PH. URFALINO,1989, *Les politiques culturelles des villes et leurs administrateurs,* P. ALLIES, E. NEGRIER, F. ROCHE,1995, *Pratiques des échanges culturels internationaux : les collectivités territoriales. Bilans recherches perspectives,*. M. GAULT (edité par), 1992, *Action culturelle et coopération intercommunale.*

παρακολούθηση των δημοσιεύσεων πολιτιστικού περιεχομένου του τοπικού και αθηναϊκού τύπου, καθώς και από συζητήσεις με δημόσια πρόσωπα της πόλης που λόγω της θέσης τους εμπλέκονται στα θέματα πολιτισμού, με άτομα από το διοικητικό προσωπικό των δημοτικών πολιτιστικών επιχειρήσεων καθώς και με μέλη των διοικητικών συμβουλίων πολιτιστικών συλλόγων.

2. Τη μελέτη αρχείων. Ιδιαίτερα η έρευνα που αφορά την ιστορική αναδρομή στην πολιτιστική ζωή της πόλης, από το 1870 και μετά, στηρίχθηκε σε γραπτά τεκμήρια από :
   - Το αρχείο του Μ. Φερέτου (δημοσιογράφου, ιστοριοδίφη) , που βρίσκονται στο Παράρτημα των Γενικών Αρχείων του Κράτους στη Καλαμάτα.
   - Τις δημοσιεύσεις παλιών εφημερίδων, περιοδικών, ημερολογίων, καταστατικών συλλόγων, βιβλίων, που βρίσκονται στη Λαϊκή Βιβλιοθήκη της πόλης.

   Για την περιγραφή των συνθηκών δομής, λειτουργίας και οργάνωσης των κυβερνητικών και μη κυβερνητικών πολιτιστικών φορέων της πόλης, χρησιμοποιήσαμε στοιχεία από :
   - Τα αρχεία της Δ.Ε.Π.Α.Κ., του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. (όπως Προγραμματικές Συμβάσεις, Κανονισμούς λειτουργίας, Εκθέσεις Πεπραγμένων, Ισολογισμούς, Προγράμματα πολιτιστικών εκδηλώσεων, κ.τ.λ.).
   - Τα πρακτικά του δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας που αφορούσαν κυρίως θέματα των Δημοτικών Πολιτιστικών Επιχειρήσεων του Δήμου.
   - Το αρχείο του πολιτικού γραφείου του κ. Στ. Μπένου, πρώην Δημάρχου Καλαμάτας και νυν βουλευτή του νομού.
   - Τα καταστατικά λειτουργίας των πολιτιστικών συλλόγων της πόλης.
3. Τη δειγματοληπτική έρευνα. Με τη χρήση κατευθυνόμενων ερωτηματολογίων που πραγματοποιήσαμε σε μέλη των Δ.Σ. επιλεγμένων πολιτιστικών συλλόγων αναζητούσαμε πληροφορίες που αφορούσαν κυρίως τη σχέση του συλλόγου με άλλους κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς φορείς.

   Η επιλογή του δείγματος των πολιτιστικών συλλόγων, έγινε με βάση τον αριθμό τους σε σχέση με τον πολιτιστικό τομέα δράσης τους και τον αριθμό των ενεργών μελών τους. Λαμβάνοντας υπ' όψη αυτές τις παραμέτρους επιλέξαμε τους θεατρικούς συλλόγους και αυτούς που ασχολούντο με την διάδοση και διάσωση των παραδοσιακών χορών, όπου διεξήγαμε το ερωτηματολόγιό μας (βλ. Παράρτημα 6) σ' ένα από τα μέλη του Διοικητικού τους Συμβουλίου.

   Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε ερωτήσεις "ανοικτού" και "κλειστού" τύπου. Αρκετές από τις κλειστές, για λόγους ευκρίνειας των απαντήσεων, είχαν

προκατασκευασμένες απαντήσεις και έδιναν την δυνατότητα στον ερωτώμενο να επιλέξει ορισμένες από αυτές, να τις παραθέσει ιεραρχικά ή να παραθέσει μια διαφορετική απάντηση.

2. Ο χαρακτήρας της έρευνας

Η εμπειρική μας έρευνα αποτελεί μια περιπτωσιολογική μελέτη (case studie) που στοχεύει στο να μάθουμε όσα περισσότερα γίνεται γύρω από ένα τοπικό παράδειγμα, που αφορά τη διαδικασία της πολιτιστικής ανάπτυξης μιας ελληνικής επαρχιακής πόλης, αυτή της Καλαμάτας.

Ειδικότερα, η έρευνά μας έχει χαρακτήρα τόσο περιγραφικό - ιστορικό, και διερευνητικό και καινοτόμο .

- Περιγραφικό - ιστορικό, διότι ερευνούμε τη διαχρονική πολιτιστική εξέλιξη της πόλης. Ασπαζόμενοι την άποψη [4] ότι κάθε κοινωνία ζει "διαλεκτικοποιώντας" τη σχέση παρελθόν - παρόν - μέλλον, κατά την οποία το καθένα τροφοδοτείται από τα δύο άλλα, θεωρήσαμε ενδιαφέρουσα μια αναδρομή στο πολιτιστικό παρελθόν της πόλης, διότι η τωρινή πολιτιστική δραστηριότητα δε δημιουργήθηκε εκ του μηδενός.

  Ο πολιτισμός εμφανίζει σημαντικές ιδιαιτερότητες από τόπο σε τόπο. Οι πολιτιστικές και κοινωνικές παραδόσεις κάθε πόλης, η σύνθεση του πληθυσμού, το μορφωτικό και οικονομικό του επίπεδο δημιουργούν συγκεκριμένες ανάγκες. Για τους λόγους αυτούς η παρουσίαση της τωρινής κοινωνικό - οικονομικής κατάστασης της πόλης ήταν απαραίτητη ώστε να κατανοηθεί το πολιτιστικό γίγνεσθαι και ειδικότερα να προσδιορισθούν οι πρωτοβουλίες που ανέλαβε η Τ.Α. για τον πολιτισμό.

  Η περιγραφική προσέγγιση του ερευνητικού μας πεδίου θα μας βοηθήσει να αναδείξουμε τη δυναμική πλευρά της πολιτιστικής ζωής της πόλης από τον προηγούμενο αιώνα μέχρι σήμερα, μέσα από τη δράση εθελοντικών μη κερδοσκοπικών φορέων, και εν συνεχεία , την παρεμβατική πολιτιστική δράση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης .

  Μέσω της περιγραφής των τωρινών διαδικασιών τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης, γίνεται προσπάθεια να εντάξουμε το "τοπικό" σ' ένα ευρύτερο πολιτιστικό πλαίσιο δράσης, αυτό που έχουν διαμορφώσει μέσω των πολιτιστικών τους παρεμβάσεων, ο Κεντρικός Εθνικός Πολιτιστικός φορέας, δηλαδή το ΥΠ.ΠΟ., και ο υπερεθνικός, δηλαδή η Ευρωπαϊκή Ένωση.

[4] Ε. MOPEN - A.M. KEPN ,1993, *Γή - Πατρίδα,* σελ. 135-136

- Διερευνητικό χαρακτήρα, διότι προσπαθούμε να ανιχνεύσουμε διάφορες πλευρές της τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης μέσα από τη λειτουργία των πολιτιστικών φορέων της πόλης, δημόσιου - δημοτικού και ιδιωτικού - εθελοντικού - μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

  Η έρευνα του θεσμού των δημοτικών πολιτιστικών επιχειρήσεων της πόλης, σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο, θα βοηθήσει την ανάδειξη της φύσης της αμφίδρομης σχέσης θεσμών - κοινωνικής δομής σε τοπικό επίπεδο.

  Οι προαναφερόμενες μέθοδοι προσέγγισης του ερευνητικού μας πεδίου, αναδεικνύουν τις συνδετικές δομές μεταξύ υπερεθνικού - κεντρικού - τοπικού πολιτιστικού πεδίου, και τη διαλεκτική σχέση παρελθόντος /παρόντος, όσον αφορά το πολιτιστικό γίγνεσθαι στην πόλη της Καλαμάτας.
- Καινοτόμο τέλος διότι για πρώτη φορά επιχειρείται μια εμπειρική έρευνα στο τοπικό πολιτιστικό πεδίο (Καλαμάτα), που να στηρίζεται στην καταγραφή - παρουσίαση των δράσεων κυβερνητικών και μη κυβερνητικών φορέων, με στόχο την ανάλυση της διαδικασίας της πολιτιστικής ανάπτυξης μέσα από την οριζόντια και κάθετη διαπλοκή τους σε τοπικό, εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο.

  Στην ελληνική βιβλιογραφία δεν υπάρχουν εμπειρικές μελέτες που να αφορούν τη διαδικασία ανάπτυξης πολιτιστικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, τόσο όσο αφορά την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα της συμμετοχής της Τ.Α. στον πολιτιστικό τομέα, όσο και των πολιτιστικών συλλόγων εθελοντικού χαρακτήρα, ούτως ώστε να έχει διαμορφωθεί μια άποψη περί των δυνατοτήτων που διαθέτουν αυτοί οι πολιτιστικοί παράγοντες στη ενδυνάμωση, διαχείριση και χάραξη πολιτιστικής πολιτικής .

3.Στόχοι της έρευνας

Σκοπός της εμπειρικής μας έρευνας αποτελεί η ανάλυση της διαδικασίας πολιτιστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο.

Θεωρώντας ότι η περιφερειακή ανάπτυξη συντελείται και με την έμφαση στην ανάπτυξη της περιφερειακής πολιτιστικής ζωής, ερευνούμε τις διαπλοκές των τοπικών πολιτιστικών φορέων και τις επιπτώσεις αυτών, σ' ένα χώρο που την τελευταία δεκαπενταετία βιώνει καινοτόμες ενέργειες πολιτιστικού περιεχομένου υπό την αρμοδιότητα της Τ.Α. και τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας.

Η εμπειρική μας προσέγγιση αποσκοπεί στην καταγραφή και ταξινόμηση των παρεχομένων από την Τ.Α. υπηρεσιών στον πολιτιστικό τομέα, αλλά και των πρωτοβουλιών που αναπτύσσει η τοπική κοινότητα μέσω των εθελοντικών πολιτιστικών συλλόγων.

Πιο συγκεκριμένα, στόχοι της εμπειρικής μας έρευνας αποτελούν :

1. Η μελέτη των στρατηγικών επεμβάσεων του Δήμου Καλαμάτας στον πολιτισμό.
2. Η διερεύνηση της σύνδεσης και διαπλοκής των δημοτικών φορέων με τους πολιτιστικούς φορείς εθελοντικού χαρακτήρα.
3. Η διερεύνηση των επιπτώσεων της πολιτιστικής ανάπτυξης (ενδυνάμωσης), στην πολιτιστική συμπεριφορά της κοινότητας.

Η μελέτη των στρατηγικών επεμβάσεων του Δήμου Καλαμάτας στον πολιτισμό, περιλαμβάνει την καταγραφή / περιγραφή των δημοτικών πολιτιστικών επιχειρήσεων και ειδικότερα, των στόχων τους, της οργάνωσης και λειτουργίας τους, των σχέσεων επικοινωνίας που αναπτύσσουν μεταξύ τους, αλλά και με εθελοντικούς πολιτιστικούς φορείς που δημιουργεί το ανθρώπινο δυναμικό της τοπικής κοινότητας (Διάγραμμα 1). Επίσης οδηγούμεθα στην διερεύνηση των σχέσεων που αναπτύσσουν φορείς της τοπικής κοινωνίας (πολιτιστικές επιχειρήσεις του Δήμου, εθελοντικοί πολιτιστικοί σύλλογοι) - με αυτούς του Κεντρικού (ΥΠ.ΠΟ.) και του Υπερεθνικού πεδίου (Ε.Ε.) (Διάγραμμα 2).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Σχέσεις πολιτιστικών φορέων δημόσιου/δημοτικού - εθελοντικού χαρακτήρα σε τοπικό επίπεδο

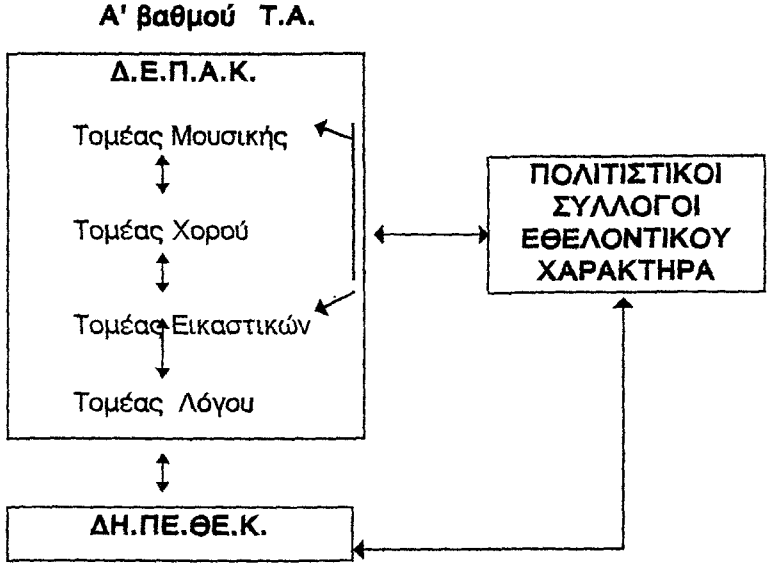

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Σχέσεις Τοπικών - Κεντρικών - Υπερεθνικών φορέων

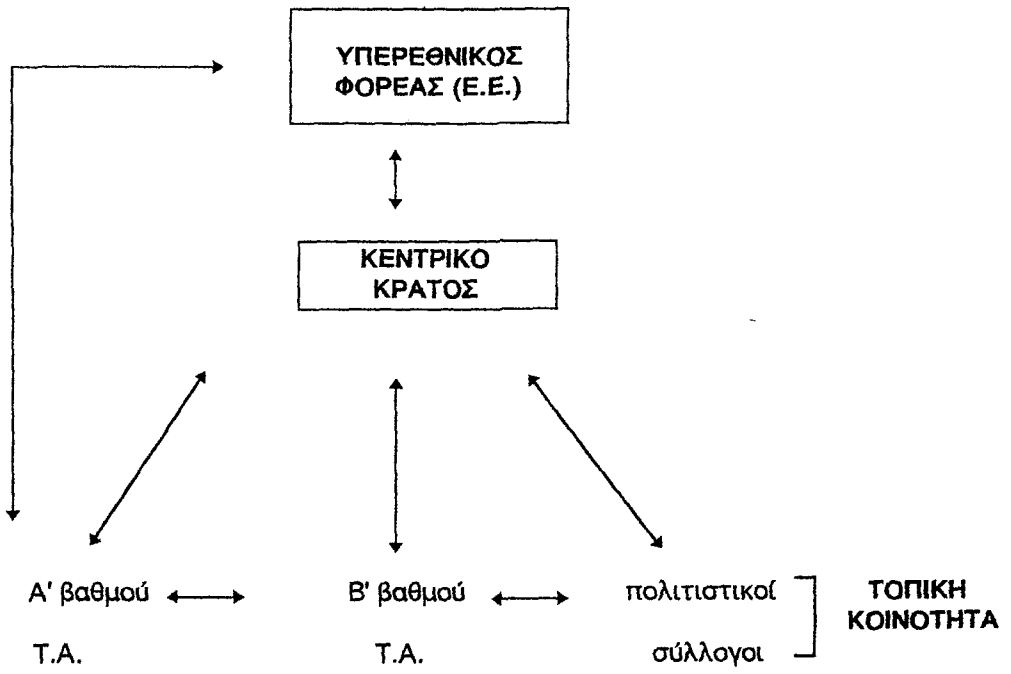

- Με τη διερεύνηση της σύνδεσης και διαπλοκής των πολιτιστικών φορέων αναζητάμε :
  - Αρχικά να γνωρίσουμε το ρόλο, τη λειτουργία, τις μορφές και το βαθμό συνεργασίας, συντονισμού αλλά και συνύπαρξης όλων αυτών των φορέων (τοπικών-κεντρικών-υπερεθνικών), που αποτελούν καθοριστικά στοιχεία για την επίτευξη των στόχων μιας πολιτιστικής ανάπτυξης που να βασίζεται στη σύνθεση της πολυφωνίας.
  - Τις επιδράσεις της πολιτιστικής δράσης αυτών, αλλά και των σχέσεων αλληλοδιείσδυσης και διαπλοκής που αναπτύσσουν στην τοπική κοινότητα.

  Η διαπλοκή αυτή, όπως παρουσιάζεται σχεδιαγραμματικά, είναι οριζόντια και κάθετη (Διάγραμμα 2).
  Η μελέτη των σχέσεων αυτών, θα μας βοηθήσει να επιβεβαιώσουμε, εάν όντως βασική προϋπόθεση για την επιτυχία της τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης, αποτελεί η ανάπτυξη των μορφών αυτής της επικοινωνίας και συνεργασίας, μεταξύ των πολιτιστικών φορέων της πόλης.
- Με τη διερεύνηση των επιπτώσεων της πολιτιστικής ενδυνάμωσης της τοπικής κοινωνίας, θέλουμε να εντοπίσουμε σε ποιο βαθμό οι πολιτιστικοί φορείς του δήμου λειτουργούν ως :

- κινητήριες δυνάμεις στην πολιτιστική ενδογενή ενδυνάμωση,
- φορείς πολιτιστικής κοινωνικοποίησης, κοινωνικού ελέγχου και κοινωνικής αναπαραγωγής,
- εστίες παιδευτικής και ψυχαγωγικής δράσης,
- φορείς πολιτιστικού εκσυγχρονισμού,
- φορείς διαμόρφωσης της πολιτιστικής συνείδησης των κατοίκων, που συνέβαλαν στην ενδυνάμωση της πολιτιστικής συμπεριφοράς της κοινότητας (των φορέων, των χρηστών και των παραγωγών), άρα και στην πολιτιστική ανάπτυξη και αναζωογόνηση της πόλης.

4. Ερευνητικές υποθέσεις - Προβληματισμοί

Για να επιτευχθούν οι προαναφερόμενοι στόχοι, ο προβληματισμός μας περιστρέφεται γύρω από τα ακόλουθα θέματα - ερωτήματα που αποτελούν και υποθέσεις εργασίας :

Η διερεύνηση του πλέγματος των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ τοπικών - κεντρικών - υπερεθνικών πολιτιστικών φορέων, γίνεται για να αναδείξει τα προβλήματα στις σχέσεις συνεργασίας και να μας βοηθήσει να προσδιορίσουμε :

- Το ρόλο των θεσμικών μεταρρυθμίσεων που αφορούν τον πολιτιστικό τομέα .
- Τη σχέση που διαμορφώνουν οι δημοτικοί πολιτιστικοί φορείς με την τοπική κοινότητα και τα όρια και τις δυνατότητες που έχουν να αναπτύξουν πολιτιστική πολιτική ανάλογη των αναγκών της τοπικής κοινότητας.
- Το βαθμό αυτονομίας ή ελέγχου της πολιτιστικής πολιτικής της Τ.Α., από άλλους πολιτιστικούς φορείς τοπικού ή κεντρικού επιπέδου.
- Τις δυνατότητες που έχει ο Δήμος να παρακολουθήσει τους πολιτιστικούς φορείς που έχει δημιουργήσει.
- Το μέγεθος της ανταπόκρισης της Τ.Α. στις ανάγκες πολιτιστικής αναβάθμισης της πόλης και την ενδογενή πολιτιστική της αναζωογόνηση.

Για τη διεξαγωγή της εμπειρικής μας έρευνας στηριχθήκαμε στις ακόλουθες υποθέσεις :

- Οι πολιτιστικοί φορείς του δήμου αποτελούν τους κύριους μοχλούς για την ενδυνάμωση της πολιτιστικής συμπεριφοράς των κατοίκων.
- Αποτελούν τις κύριες κινητήριες δυνάμεις για την ενδογενή πολιτιστική ανάπτυξη η οποία σταδιακά θα επιφέρει την πολιτισμική αλλαγή με την δημιουργία ενός νέου πολιτιστικού κλίματος στην πόλη. Λειτουργούν ως

φορείς πολιτιστικών καινοτομιών και νεωτερισμών, δηλαδή ως φορείς πολιτιστικού εκσυγχρονισμού .

- Είναι οι μεσολαβητές στην προώθηση διαφόρων μορφών πολιτιστικών δραστηριοτήτων με σκοπό την παιδευτική εξύψωση της τοπικής κοινωνίας. Για την επίτευξη αυτών των σκοπών τους λειτουργούν ως πολυδύναμες εστίες παιδευτικής δράσης που ενθαρρύνουν τη δημιουργική έκφραση και κινητοποιούν το ντόπιο δυναμικό στην πολιτιστική δράση και συμμετοχή.
- Είναι φορείς που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της συμμετοχής και επικοινωνίας, την αναπαραγωγή της πολιτιστικής δράσης και τη συνοχή των δημοτών της πόλης. Με άλλα λόγια λειτουργούν στα πλαίσια της κοινότητας ως φορείς πολιτιστικής κοινωνικοποίησης και κάλυψης συλλογικών αναγκών πολιτιστικού χαρακτήρα.
- Οι δημοτικοί πολιτιστικοί φορείς αποτέλεσαν τους κύριους πυρήνες ενδυνάμωσης της ερασιτεχνικής πολιτιστικής έκφρασης και δημιουργίας διότι κατάφεραν να ευαισθητοποιήσουν και να ενεργοποιήσουν μια τάξη πολιτών δημιουργώντας την υποδομή και τις προϋποθέσεις για πολιτιστική ενημέρωση.
- Η πολιτιστική ανάπτυξη θεωρούμε ότι προϋποθέτει και επιβάλλει την κάθετη και οριζόντια συνεργασία πολιτιστικών φορέων δημόσιου ή ιδιωτικού χαρακτήρα. Η πολιτιστική δυναμική της πόλης δεν εξαρτάται μόνο από τις κάθετες διαδικασίες μεταξύ κεντρικού και τοπικού, αλλά πολύ περισσότερο από τις οριζόντιες σχέσεις μεταξύ τοπικών πολιτιστικών φορέων δημόσιου και εθελοντικού χαρακτήρα.
- Ο βαθμός και η συχνότητα της επικοινωνίας μεταξύ φορέων που λειτουργούν σε τοπικό, κεντρικό ή υπερεθνικό επίπεδο, καθορίζεται ανάλογα με τους επιδιωκόμενους σκοπούς τους. Όσο περισσότερο συνεργάζονται οι φορείς μεταξύ τους, τόσο καλύτερα επιτυγχάνεται η πολιτιστική ανάπτυξη. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις στις οποίες η στενή συνεργασία οδηγεί στην υπονόμευση της ανεξαρτησίας τους από άλλο φορέα που διαθέτει περισσότερους πόρους, κύρος, δύναμη [5] .
- Ο βαθμός και το ενδιαφέρον για συναλλαγή μεταξύ των φορέων, πέρα από τα επιδιωκόμενα οφέλη, σχετίζεται και με το είδος και την ποσότητα δύναμης (οικονομική, κοινωνική, πολιτική, κ.λ.π.) που έχει ο καθένας, της οποίας ο ρόλος είναι καθοριστικός για την επίτευξη των σκοπών του φορέα.

Επιμέρους ερωτήματα που τίθενται κατά τη διάρκεια της μελέτης μας είναι :

[5] Π. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ,1990, *Κοινοτική εργασία. Θεωρία και πράξη*, σελ. 158-163

- Κατά πόσο οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις που προωθήθηκαν την δεκαετία του '80 συνέβαλλαν στην ανάδειξη και ανάπτυξη πολιτιστικών πολιτικών στο τοπικό επίπεδο. Ειδικότερα, η λειτουργία της Δ.Ε.Π.Α.Κ. και του Δ.Η.Π.Ε.Θ.Ε.Κ. επέφεραν στην πόλη ένα δυναμικό πολιτιστικό εκσυγχρονισμό διαμορφώνοντας έναν κοινωνικό ιστό επικοινωνίας ;
- Η Τ.Α. κατάφερε να αναπτύξει μέσω της δημιουργίας των δημοτικών πολιτιστικών επιχειρήσεων, μια κοινωνική πολιτική στον πολιτιστικό τομέα ;
- Κατά πόσο οι αρμοδιότητες της Τ.Α. σήμερα, είναι διευρυμένες για να μπορούν να στηρίξουν τον πολιτισμό ;
- Μπορούμε να μιλάμε για ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών με την έννοια της δυνατότητας συμμετοχής τους στον καθορισμό των πολιτιστικών τους αναγκών;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1980

Επειδή μπορεί να υπάρχουν διαφορετικές απόψεις όσο αφορά την έκταση του κεφαλαίου αυτού και αμφισβήτηση της επιστημονικής συμβολής του για την ολοκλήρωση της μελέτης μας, αναλύω πιο διεξοδικά τους λόγους και τους προβληματισμούς που με οδήγησαν στη συγγραφή του συγκεκριμένου κεφαλαίου.

Κάναμε την ιστορική - πολιτιστική έρευνα για την πόλη της Καλαμάτας, διότι πιστεύουμε ότι η συμπεριφορά ενός πληθυσμού είναι δύσκολο να κατανοηθεί, χωρίς να γνωρίζουμε στοιχεία από το ιστορικό παρελθόν του, που σίγουρα έχουν επηρεάσει και το σύγχρονο τρόπο ζωής του και θεωρούμε σημαντικό να γνωρίζουμε τις ρίζες των κοινωνικο-οικονομικών και πολιτιστικών δομών μίας πόλης, για να κατανοήσουμε την τωρινή της μορφή.

Βέβαια, όπως αναφέρει ο R. Williams [1], το πιο δύσκολο πράγμα στη μελέτη μιας παλαιότερης περιόδου είναι να συλλάβουμε τη βιωμένη αίσθηση της ποιότητας της ζωής σ' ένα ορισμένο τόπο και χρόνο, την αίσθηση των τρόπων με τους οποίους οι συγκεκριμένες δραστηριότητες συνέθεταν έναν τρόπο ζωής και σκέψης , δηλαδή το *"μοντέλο της κουλτούρας"*.

Θεωρώντας την πόλη, έργο ορισμένων ιστορικών και κοινωνικών "φορέων", προσπαθήσαμε να διακρίνουμε τη δράση και το αποτέλεσμα, την ομάδα ή τις ομάδες και το "προϊόν" τους, διότι, όπως παρατηρεί ο H. Lefebvre [2], δεν υπάρχει έργο χωρίς ρυθμισμένη διαδοχή πράξεων και ενεργειών, αποφάσεων και συμπεριφορών, χωρίς μηνύματα και χωρίς κώδικες.

Έχοντας υπόψη μας τη διαλεκτική διαδικασία, εκβιομηχάνιση - αστικοποίηση -αύξηση και ανάπτυξη, οικονομική παραγωγή και κοινωνική ζωή, προσπαθήσαμε να δούμε τις συνέπειες που επέφεραν διαχρονικά στην πόλη τα φαινόμενα αυτά και ειδικότερα, τη σχέση που συνδέει την εξέλιξη των πολιτιστικών συμπεριφορών με την αστική ανάπτυξη.

Ήταν σημαντικό να ερευνήσουμε τις επιδράσεις της γενικής οικονομικής συγκυρίας στην ανάπτυξη της πόλης και κατά πόσο αυτές επηρέασαν την πολιτιστική της εξέλιξη.

---

[1] R. WILLIAMS, 1994, *Κουλτούρα και Ιστορία*, σελ. 145

[2] H. LEFEBVRE,1977, *Δικαίωμα στη πόλη*, σελ. 67

Η διαχρονική αυτή μελέτη των τεκμηρίων θεωρούμε ότι θα μας οδηγήσουν στην ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης και την κατανόηση του τωρινού πολιτιστικού γίγνεσθαι.

1. Η πόλη της Καλαμάτας στα τέλη του 19ου αιώνα

"Αἱ Καλάμαι ἀνέκαθεν ἀπό τῆς ἀνεξαρτησίας ὑπήρξαν κέντρον διοικητικόν, Πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ Μεσσηνίας εἰσίν ἕδρα τοῦ ἐπισκόπου Μεσσηνίας καί ἕδρα συντάγματος. Ἔχουσιν Γυμνάσιον, δύο Ἑλληνικά σχολεῖα, Πρωτοδικεῖον και Εἰρηνοδικεῖον.
Καίτοι δμως , πεπροικισμένη ἡ πόλις τῶν Καλαμών μέ ὅλας τάς ἰδιότητας τοῦ κέντρου παντός κλάδου στερεῖται παντάπασιν δημοσίων καταστημάτων καί κατά τοσοῦτον ἴσως καθ' δσον οὐδεμία ἄλλη ὁμότιμος τῆς Ἑλλάδος πόλις.
'Αν τίς ἐξαιρέση τό Γυμνάσιον ὅπερ ὅμως, εἰρήσθω ἐν παρόδω, εἰς παμπαλαίαν ὀφείλεται δημοτικήν πρωτοβουλίαν οὐδέν μά ἀπολύτως οὐδέν δημόσιον ὑπάρχει κτίριον.
Ὑπήρξεν ἐλπίς καί δέν ἀπωλέσθη εἰσέτι ἡ ἐλπίς αὐτη περί ἀποκτήσεως Δικαστικού Μεγάρου ἀνεγερθησομένου ἐκ κληροδοτήματος του ἀειμνήστου ἐθνικού εὐεργέτου 'Ανδρέα Συγγροῦ. Τήν πραγμάτωσιν τῆς ἐλπίδας ταύτης ἐπί πολύ ἀνέβαλε τό Δημοτικό Συμβούλιον τῆς πόλεως ἀποφυγόν ἄχρι τοῦ νῦν νά ὁρίση τό γήπεδον ἐφ' οὑ θέλει γίνει ἡ ἀνέγερσις τοῦ Μεγάρου. 'Αλλ' εὐχόμεθα καθ' ἡν στιγμήν ὁ ἀναγνώστης θά διεξέρχεται τάς γραμμάς ταύτας νά ἀναγιγνώσκη πράγματα παρωχημένα και μή σχετιζόμενα πρός τό τῆς στιγμής ἐκείνης παρόν.
Ἡ Διοίκησις ἐν γένει ἐν τῷ τόπω γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἐν Ἑλλάδι τά κατ' αὐτήν κατά τό δογματικόν σύστημα ὁμοιομόρφως ἐρρυθμίσθησαν εἶναι ἡ αὐτή οἵα καί ἀλλαχού τῆς Ἑλλάδος μέ τά αὐτά καί μείζω ἔτι μειονεκτήματα, τά ὁποία ὑποθάλπει πολιτική κατάστασις οὐδέν ἔχουσα νά παρουσιάση τό ἐπαινετόν".

Θ. Κουτσομητόπουλος (1902) [3]

"... ἡ θέα τῆς ὅλης πόλεως λυπεῖ βαθέως τόν ἐπισκέπτην. Αἱ Καλάμαι εἶνε πρό τεσσαρακονταετίας Καλάμαι , ὡς μοῦ ἐβεβαίωνον ἄξιότιμοι τῶν κατοίκων των. Καί τοῦτο χάρις εἰς τόν πρωτογενῆ φεουδαρχισμόν τοῦ κόμματος, τό ὁποῖον καί νῦν ἔτι ἰσχύει.
Φαντασθῆτε τριακονταετίαν ὅλην ὑπό ἕνα καί τόν αὐτόν Δήμαρχον, ὁ ὁποῖος οὐδέ πτερόν μετεκίνησε. Αἱ ὁδοί των δύνανται νά διδάξωσι νέα Γεωμετρικά σχήματα - ὀξεῖαι, ἀμβλεῖαι, κοχλιοειδεῖς, τριγωνικαί, ἀνωφερεῖς, κατωφερεῖς - μέσω τῶν ὁποίων πολλάκις 'ανεμνήσθην ὡς ἄλλην θεότητα τήν ρυμοτομίαν τῶν πόλεων.
Εἶνε ἴσως ἡ μόνη πόλις τῆς Ἑλλάδος ἡ οὕτω πῶς καθυστερήσασα καί τοι ὡς πόλις εἶνε ἡ κλείς τῆς Μεσσηνιακῆς παραγωγῆς.
Ὁ λιμήν των λιμήν τεχνικώτατος στοιχίσας περί τά ὀκτώ ἑκατομμύρια μέ τόν ὑπερμεγέθη βραχιονά του δύναται νά κοσμῆ πόλιν ἀπείρως ὡραιοτέραν καί μεγαλοπρεπῆ.

---

[3] Θ. ΚΟΥΤΣΟΜΗΤΟΠΟΥΛΟΣ,1902, άρθρο χωρίς τίτλο της 23ης Σεπτ. 1901, στο "Μεσσηνιακή Επετηρίς".

Οἱ δέ κάτοικοι εὐφυεῖς ὅσον καί ἔντιμοι, πρακτικοί καί εὐημεροῦντες μέ τό ἀναπεπταμένον ἐμπόριόν των ἐκ σύκων, σταφίδος, ἐλαιῶν καί μετάξης δύναται καί πρέπει νά κατοικῶσιν εἰς μίαν μικράν Λυῶνα.
Πῶς ἄρα δύνανται νά ὀνομασθοῦν ὁδοί τῶν 6 -7 μέτρων, καθ' ὃν χρόνον τά 12 τῶν πόλεων θεωροῦνται ἀνεπαρκῆ. Ἀνῆλθον καί κατῆλθον πολλάκις ἐπ' αὐτῶν καί ἡ πλῆξίς μου ὑπῆρχε τοιαύτη, ὥστε ἐνόμιζον ὅτι ἐχαράσσοντο αὐταί ἐπί τοῦ στήθους μου.
Ἠρώτησα ἐκ περιεργείας καί ἀπῆλθον ἔτι ἀπογοητευμένη. Οἱ δρόμοι δέν ἠδύναντο νά γίνουν εὐρύτεροι, διότι οἱ παρόδιοι ἰδιοκτῆται τῆς "Φυτειᾶς" συνοικίας κυλιομένης πρός τήν παραλίαν, ἠπείλησαν διά τῆς ψήφου των ἐάν ἡ ρυμοτομία περιελάμβανε τάς οἰκίας των.
Οὕτω αἱ ὁδοί ἐχαράσσοντο πολιτικῶς ὅλον δέ τό μέλλον καί ὅλη ἡ ἀναπνοή τῆς πόλεως ἐχαρακώθη ἐντός αὐτῶν, διότι νέαι οἰκίαι ἤρχισαν φράττουσαι πλέον τά πλάγια. Καί αὐταί δέ αἱ δύο λεωφόροι ὑπό τοῦ Δημοσίου κατασκευασθεῖσαι εὐθεῖαι πρός τήν παραλίαν δέν διαφέρουν ποσῶς μιᾶς ὁδοῦ τῆς ἀνάγκης μέ τήν ἀσφυξίαν τῆς δενδροστοιχίας των Ἠδύναντο κάλλιστα νά γίνουν διπλάσιαι τήν ἔκτασιν διά νά λάβῃ ἡ πόλις ἀέρα ἐκπολιτισμοῦ καί νά ἀπορρίψῃ τήν Ὀθωμανικήν ἐδαφοφοβίαν της ..."

"Εσθήρ" (1908) [4]

Οι μαρτυρίες αυτές είναι αποκαλυπτικές για την κατάσταση της συγκρότησης της πόλης την εποχή εκείνη. Σύμφωνα με αυτές, η κύρια αιτία οπισθοδρόμησης της πόλης προερχόταν από τις δημοτικές αρχές (βλ. Συνοπτικό κατάλογο όλων των Δημάρχων της πόλης στο Παράρτημα 1, Πίνακα 1) και ειδικότερα από αυτήν του Πέτρου Μαυρομιχάλη [5], ο οποίος μονοπώλησε το αξίωμα του δημάρχου, με κάποιες μικρές διακοπές, για 30 χρόνια (1863-1900) [6].

Την εποχή εκείνη το σύστημα της εκλογικής "πελατείας" [7], βασιζόταν στην ουσιαστική εξαγορά της ψήφου με αντάλλαγμα την "προστασία", τις διευκολύνσεις και το ρουσφέτι [8]. Το φαινόμενο κρατούσε υποχείρια ολόκληρη

---

[4] "Εσθήρ", *Εντυπώσεις λογίας. Αι Καλάμαι. Η ζωή της πόλεως. Η βιομηχανία.*, 1908 , στο "Μεσσηνιακή Επετηρίς" , σελ. 83-85

[5] Στην αθην. Εφημ. "ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ", αρ. φυλ. 30-10-1894, σελ. 2, ο Ι. ΠΕΤΡΟΥΝΑΚΟΣ γράφει για την πλήρη εγκατάλειψη της πόλης και την αδιαφορία του δημάρχου Π. Μαυρομιχάλη πρός τα προβλήματα της πόλεως και το λαό της Καλαμάτας. Βλ. ΓΑΚ-αρχεία Ν. Μεσσηνίας, Αρχείο Μ. Φερέτου.

[6] Η εκλογική επιτυχία του Π. Μαυρομιχάλη χαρακτηριζόταν από την χρήση βίας και νοθείας και η τρομοκρατία που επικρατούσε ήταν χαρακτηριστική κατά την εκλογική διαδικασία. Η Αθ. Εφ. "ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ" καταγγέλλει ότι το 1870 επανεξελέγη δήμαρχος ο Π. Μαυρομιχάλης αφού έδωσε την άνετη και ελεύθερη κυκλοφορία σε πολλούς αποφυλακισθέντες κακοποιούς φιλικά προσκείμενους σ' αυτόν. Βλ. "ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ", αρ. φυλ. 218, 21-3- 1870, ΓΑΚ- Παράρτημα Ν. Μεσσηνίας, Αρχείο Μ. Φερέτου

[7] Γενικά ήταν αποδεκτή η κυριαρχία των πελατειακών σχέσεων στην ελληνική κοινωνία και πολιτική κατά την διάρκεια του 19ου αιώνα. Το σύστημα αυτό λειτούργησε ικανοποιητικά και εξασφάλισε για μεγάλο χρονικό διάστημα την πολιτική κυριαρχία γνωστών οικογενειών.Βλ. Χ. ΛΥΡΙΝΤΖΗΣ,1991, *Το τέλος των "τζακιών"*, σελ. 75, όπως επίσης Π. ΚΟΝΔΥΛΗΣ,1991, *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού*, σελ. 22-26

[8] "Ο ρόλος του δανεισμού και της φορολογίας ήταν δύο διαδικασίες που είχαν άμεση σχέση με ένα βασικό μέσον κυριαρχίας, το χρήμα και αποκαλύπτουν την αλληλεξάρτηση μεταξύ μέσων πολιτικής και οικονομικής κυριαρχίας." Βλ. Χ. ΛΥΡΙΝΤΖΗΣ,1991, *ό.π.*, σελ. 76

την επαρχία, που ελεγχόταν από πολιτικούς τοπάρχες, οι οποίοι ήταν μέλη της άρχουσας τάξης ή εξαρτώνταν έμμεσα ή άμεσα απ' αυτήν [9]

Τον Μάιο του 1870, ανέλαβε καθήκοντα Δημάρχου ο Εμμ. Μπενάκης, ο οποίος ήταν γνώστης των ζητημάτων της πόλεως και επέδειξε αξιόλογη δραστηριότητα. Κυρίως όμως ενδιαφέρθηκε για την επιβολή και παγίωση της δημόσιας τάξης [10].

1.1. Τα έργα υποδομής

Το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης δημιουργήθηκε το 1867 και το αμέσως επόμενο το 1905. Τα δύο αυτά σχέδια χαρακτηρίζονται από την κυριαρχία του ορθογωνικού σχεδίου με τετράγωνα και την κατάτμηση σε ορθογωνικά οικόπεδα με όψη το δρόμο [11].

Η κεντρικότερη οδός της πόλης, η Αριστομένους, κατασκευάσθηκε τον Ιούνιο του 1875 [12] επί δημαρχίας Εμ. Μπενάκη[13]. Με τη δημιουργία της επιτεύχθηκε η σύνδεση της πόλης με το παραλιακό τμήμα πού τότε επίσημα και

---

9 *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τομ. ΙΓ', σελ. 452

10 Το πέτυχε με την καταδίωξη και σύλληψη δεκάδων φυγόποινων δραπετών φυλακών, που είχαν προσληφθεί σαν "μπράβοι" στην υπηρεσία του μέχρι τότε Δημάρχου Π. Μαυρομιχάλη. Αυτοί οργίαζαν σε βάρος του λαού, και των επαγγελματιών της Καλαμάτας εκβιάζοντάς τους παντοιοτρόπως είτε προς όφελος τους, είτε για να ψηφίσουν "εκόντες-ακόντες" τον Π. Μαυρομιχάλη. Σύμφωνα με αναφορές του Ορ. Χρυσοσπάθη *"... ἡ ἐγκληματικότητα εἶχεν τήν ἀρχή της εἰς τήν πολιτικήν. (...) Ἀρκεῖ νά φαντασθῇ τις ὅτι ἐσήποντο οἱ ἄνθρωποι στάς φυλακάς, θύματα πολιτικῶν ἐρίδων καί ἀνταγωνισμῶν (...) ἦτο ἀπολύτως ἐπικίνδυνον νά ἐξέφραζε κανείς δημοσίᾳ τά πολιτικά του φρονήματα, ἔστω καί μέ ἐπιφυλάξεις. Διότι ὅταν συνέπιπτε τοιαύτη περίπτωσις ὡμίλει μόνον ἡ Κουμπούρα."* Βλ. Ο. ΧΡΥΣΟΣΠΑΘΗ,1936, *Ιστορία της Παλαιάς Καλαμάτας*, σελ. 24
Το γεγονός επιβεβαιώνεται και στο άρθρο του Η. Μικρουλέα, ο οποίος χαρακτηριστικά αναφέρει: *"... Δέν θά ξεχάσω ποτέ τόν τρόμο καί τή φρίκη πού δοκιμάζαμε συχνά σάν ἔφηβοι κατά εἰς ἀπογευματινές ὥρες στήν Κάτω Πλατεῖα, πού τήν ἐπέλεγαν οἱ κομματικοί ἀντίπαλοι γιά νά λύσουν τίς διαφορές τους μέ τίς σφαῖρες τῶν περιστρόφων καί τῶν γκράδων, τήν ὥρα πού ὁ 'ανύποπτος κόσμος, ἔπειτα ἀπό τήν βιοπάλη τῆς ἡμέρας, ἔβγαινε νά κάμῃ ἐκεῖ τόν περίπατό του."* Βλ. Η. ΜΙΚΡΟΥΛΕΑΣ, 1951, *Ξεδίπλωμα Αναμνήσεων*, στο "Μεσ/κό Ημερολόγιο", σελ. 151-154.

11 Η γενικευμένη χρήση του ορθογωνικού καννάβου σχετίζεται ταυτόχρονα με αισθητικές προτιμήσεις (λατρεία της ευθείας γραμμής και της "ορθής" γωνίας) και ιδεολογικές παραμέτρους (αρχαιοελληνικές και ρωμαϊκές "αναβιώσεις"),ενώ εξασφαλίζει παράλληλα τον αναγκαίο εκσυγκρονισμό με την προσαρμογή στα ευρωπαϊκά πρότυπα της εποχής. Πρακτικοί λόγοι ενισχύουν τη γενική εφαρμογή του ορθογωνικού σχεδίου : ευκολία χάραξης και εφαρμογής, απλή διαίρεση σε οικόπεδα, ορθολογική δόμιση. Βλ. Ν. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ,1986, *Η ταυτότητα της νεοελληνικής πόλης . Εκσυγκρονισμός και μεταλλάξεις της αστικότητας (1800-1923)*, σελ. 114

12 Το γεγονός θεωρήθηκε "μέγα επίτευγμα" για την εποχή εκείνη και γι' αυτό χαιρετίστηκε με ενθουσιασμό από τις τοπικές και Αθηναϊκές εφημερίδες. Βλ. Αθ. εφ. "ΑΛΗΘΕΙΑ", αρ. φυλ. 2421, 9-7-1875, σελ. 3Β, Γ.Α.Κ.-Π.Ν.Μ./ Μ.Φερέτος.

13 Η Βασιλική ευαρέσκεια και οι δημόσιοι έπαινοι των Αθ. Εφ. στο δήμαρχο Εμ . Μπενάκη προκάλεσαν το μίσος των κάθε λογής κακοποιών στοιχείων εναντίον του. Ενας μάλιστα επικίνδυνος κακοποιός, ο Κασιδάκης επιχείρησε να τον δολοφονήσει αλλά απέτυχε. Βλ. Αθ. Εφ. "ΑΥΓΗ", 29-12-1870, σελ. 4, ΓΑΚ- Π.Ν.Μ/ Μ. Φερέτος.

με Βασιλικό διάταγμα είχε ονομαστεί "Νέαι Καλάμαι", εξακολουθούσε όμως να είναι γνωστή με το Ιταλικό όνομα Ντουάνα ή πιο παλιά Δογάνα.

Από τις πληροφορίες που μας δίνει ο Ορ. Χρυσοσπάθης [14] μαθαίνουμε ότι *"ἡ ὅλη κίνησις τῆς πόλεως περιωρίζετο τότε σχεδόν εἰς δύο συνοικίας περί τό φρούριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καί τῆς Ὑπαπαντής, κατόπιν δέ ἤρχισεν ἡ ἐπέκτασις τῆς πόλεως πρός μεσημβρίαν καί πρός δυσμάς. Ἡ ὁδός Δενδρακίων, ἡ πλατεῖα 23ης Μαρτίου καί ἡ Πλατεῖα Τζανῆ ὅπου ὑπῆρχε καί τό θέατρο, μεταβληθέν κατόπιν εἰς Καπνοκοπτήριον, ἦσαν τά τότε συχναζόμενα κέντρα, ὁ δέ περίπατος τῶν Καλαματιανῶν ἐξετείνετο μέχρι τοῦ σημείου ὅπου ἦταν οἱ "τρεῖς ἐληές" τοῦ Καλλικούνη"*.

Μετά την καταστροφική πυρκαγιά του 1879 από την οποία κινδύνευσε να καταστραφεί το μεγαλύτερο τμήμα της πόλεως, κατασκευάστηκαν το 1880 με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, οι δύο πλατείες της Καλαμάτας, ήτοι η πλατεία 23ης Μαρτίου και η προς την Υπαπαντή. Το γεγονός αυτό έλυσε ένα από τα πιο ζωτικά προβλήματα της πόλεως που παρέμενε άλυτο για πολλά χρόνια [15].

Τη δεκαετία του 1880, οι Καλαματιανοί και οι ξένοι δημόσιοι υπάλληλοι που εργάζοντο στην πόλη, λόγω του τριπλασιασμού του πληθυσμού της πόλης, αντιμετώπιζαν, όπως και άλλες πόλεις της Ελλάδος και ιδιαίτερα η Αθήνα, έντονο πρόβλημα στέγης [16].

Η αρχιτεκτονική φυσιογνωμία της πόλης, επιδεκτική στον προ-κλασικισμό, νεοκλασικισμό, εκλεκτικισμό με επιδράσεις από αναγέννηση, μανιερισμό, μπαρόκ, γοτθικίζοντα, αραβίζοντα, rustique, art nouveau, μορφοπλάστηκε και αναπτύχθηκε παράλληλα με την οικονομική δράση της πόλης. Τα κλασικιστικά κτίρια της πόλης αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο αριθμό κτιρίων που κτίστηκαν μεταξύ 1880-1920.

Στοιχεία του κλασικού ελληνικού ρυθμού εμφανίστηκαν στα μορφολογικά στοιχεία αρκετών κτισμάτων. Κυριαρχούσε η ευθεία γραμμή στα αρχιτεκτονικά μέλη, το περίστυλο, η αετωματική πρόσοψη, η υποστύλωση των όψεων με κίονες ή ψευδοκίονες, τα επιστύλια, οι ακροκέραμοι, χαρακτηριστικά του νεοκλασικού

---

[14] ΟΡ. ΧΡΥΣΟΣΠΑΘΗΣ ,1936, *Η Παλαιά Καλαμάτα*, σελ. 69

[15] Καλ. εφ. "ΔΗΜΟΣ", αρ. φυλ. 103, 15-2-1880, σελ. 1-2

[16] Η Καλ. εφ. "ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ" αναφέρει : *"Μεγίστη ἔλλειψις οἰκιῶν ὑπάρχει ἐν Καλάμαις. Διά τά ὀλίγα διαθέσιμα ζητεῖται ἐνοίκιον ἀνώτερον, ἤ ὅσον ἐκείνου, τό ὁποῖον πληρώνεται ἐν Ἀθήναις. Ἀλλά μήπως ἔχωσι τά πλεονεκτήματα ἐκείνων τῶν οἰκιῶν ; Τήν ἀνέγερσιν καταλλήλων καί οἰκονομικῶν οἰκοδομῶν συνιστῶμεν στενῶς εἰς τούς ἐνταῦθα ἰδιοκτήτας, διότι ὁ πληθυσμός αὐξάνει καί ὁ στρατός θά μείνει ἐνταῦθα. Ἑπομένως θά ἀμειφθῶσιν ἐπαρκῶς ἐκ τῶν οἰκοδομῶν..."* Βλ. αρ. φυλ. 5, 25-9-1884, σελ.3, Γ.Α.Κ.-Π.Ν.Μ/Μ.Φερέτος

ρυθμού που επικρατούσε στους αρχιτεκτονικούς τύπους των κατοικιών της μεταπρατικής αστικής τάξης πολλών ελληνικών πόλεων.

Το κοιμητήριο της πόλης προβάλλει επίσης την κοινωνική δομή στο δεύτερο ήμισυ του προηγούμενου αιώνα, εμπεριέχοντας προγενέστερες κοινωνικές αντιλήψεις απέναντι στη ζωή και το θάνατο. Οι μεγάλοι και πολυτελείς τάφοι [17] με τους γλυπτούς διάκοσμους και τους επιτύμβιους στίχους[18] δίνουν μια εικόνα της πνευματικής και λογοτεχνικής ζωής της πόλης.

Το 1882, επιτροπή αποτελούμενη από το Σπ. Εφέσιο (μεγαλέμπορο), Γ. Παπαδόπουλο, Ν. Στρατηγόπουλο (δικηγόρο, δημοτικό σύμβουλο) και Κ. Σαράβα (δικηγόρο), εγκαινίασαν την θεμελίωση του λιμανιού, ένα από τα σημαντικότερα έργα υποδομής της πόλης, το οποίο αποπερατώθηκε υπό την επίβλεψη του Μηχανικού Ρασπίνι το 1901.

Μεγάλη προσπάθεια για την κατασκευή του λιμανιού, όπως επίσης για την κατασκευή του δημόσιου δρόμου Καλαμάτας προς Τρίπολη και του δρόμου Καλαμάτας προς Αλμυρό, όπου προσορμίζονταν όλα τα μεγάλα σκάφη, είχε κάνει ο Εμπορικός σύλλογος "Η Βελτίωσις", που είχε ιδρυθεί στην πόλη το 1876.

Η κίνηση στην παραλία Καλαμάτας αυξήθηκε μετά το 1890 [19] και ιδιαίτερα με την εγκατάσταση του ηλεκτρικού τροχιόδρομου το 1910 [20].

Μετά το 1882, η ζωή στη χώρα άρχισε να ανασυγκροτείται και σταθεροποιήθηκε με την κυβέρνηση του Χαριλάου Τρικούπη.
Είναι γνωστό ότι εκτός από την προσπάθεια που έκανε ο Τρικούπης για να αναδιοργανώσει τη διοίκηση, το στρατό και τη δικαιοσύνη, έδωσε μεγάλη προτεραιότητα και στην τεχνο-οικονομική υποδομή της χώρας, δημιουργώντας μία σειρά έργων που μετέτρεψαν τη φυσιογνωμία της Ελλάδας. Τέτοια δημόσια έργα ήταν το οδικό δίκτυο, ο σιδηρόδρομος, η δημιουργία εγγειοβελτιωτικών έργων, η διάνοιξη του Ισθμού της Κορίνθου (1893), η προώθηση των εξαγωγών και η εκβιομηχάνιση.

---

[17] Έργα τέχνης χαρακτηρίστηκαν από το ΥΠ.ΠΟ. τρία ταφικά μνημεία του κοιμητηρίου : του Οίκου Εφεσίων,του Οίκου Ι. Κωστόπουλου και του Γ. Χρυσοσπάθη. Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 9-11-1995

[18] Είναι ποιήματα των Καλαματιανών Δ.Π. Τζάννε και Δ. Μπενή-Ψάλτη που είχαν ιδιαίτερη επίδοση στην εκφώνηση επικήδειων λόγων και διακρίνονταν για την ευφράδεια του λόγου τους. Βλ. Ι. Μ. ΒΟΡΒΙΛΑ,1976, *Επιταφιακά επιγράμματα της παλαιάς Καλαμάτας"*, περιδ. "ΙΘΩΜΗ", τ.14, , σελ.30-31

[19] Η καλ. εφ. "Λαϊκή" το 1894 αναφέρει :*"ζωηρότατη κίνησις κοσμική παρατηρήθη στην παραλία Καλαμάτας"*.Βλ. "ΛΑΪΚΗ",αρ. φυλ. 52, 1894, σελ. 6, Γ.Α.Κ.-Π.Ν.Μ/Μ.Φερέτος

[20] Η σύμβαση για την εγκατάσταση του δικτύου ηλεκτοφωτισμού υπογράφτηκε το Μάιο του 1898 (Καλ. Εφ. "ΕΥΝΟΜΙΑ", αρ.φυλ. 156-157, 10 και 19 -5- 1898), ενώ οι εγκαταστάσεις για την υδροδότηση της πόλης δημιουργήθηκαν το 1936.

Στην πρόοδο της πόλης συνετέλεσε πολύ το συγκοινωνιακό δίκτυο το οποίο συνέβαλλε στην σύσφιξη των εμπορευματικών σχέσεων στο εσωτερικό της χώρας.

Το 1886 ξεκίνησε η επέκταση της σιδηροδρομικής γραμμής Αθηνών - Πειραιώς - Πελοποννήσου, που έφθασε στην Καλαμάτα (712 χμ.) το 1902. Η σιδηροδρομική επικοινωνία μαζί με την ανάπτυξη των θαλάσσιων επικοινωνιών - λόγω της κατασκευής του λιμανιού -, και το οδικό δίκτυο, βοήθησαν στον σχηματισμό και την οικονομική ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς [21] που συνοδεύεται, όπως θα δούμε πιο κάτω, από μια μέση δημογραφική ανάπτυξη της πόλης.

Η θαλάσσια εμπορική συγκοινωνία, διενεργείτο με τα Ελληνικά ατμόπλοια των εταιριών Νέας Ατμοπλοΐας, Πανελληνίου, Γουδή, Τζών, Διακάκη και από πολλά ιστιοφόρα πλοία.

Η συγκοινωνία στο εξωτερικό εκτελείτο με ατμόπλοια των Γαλλικών Μεσεζερή, των Αυστροουγγρικών Λόϋδ, των Ιταλικών Πουμπατίνο, της Εταιρίας Κουρτζή, της ατμοπλοϊκής εταιρίας Παντολέοντος και των Ελληνικών της Πανελληνίου.

Από το μήνα Αύγουστο έως Οκτώβριο προσέγγιζαν το λιμάνι της πόλης πολλά ξένα ατμόπλοια κατ' εξοχήν Αγγλικά, τα οποία παραλάμβαναν τα μεσσηνιακά προϊόντα και τα μετέφεραν στην Αμερική, Γαλλία, Γερμανία, Αγγλία, Ρωσσία και άλλα Ευρωπαϊκά κράτη [22].

Στην ανάπτυξη της εσωτερικής ατμοπλοικής συγκοινωνίας συνέβαλε πολύ το προοδευτικό πνεύμα των μεγαλεμπόρων αδελφών Πετρομανιάτη [23].

Εκείνη την εποχή, λόγω της αύξησης των εξαγωγών, λειτουργούσαν στην πόλη τα προξενεία της Αγγλίας, της Αυστροουγγαρίας, του Βελγίου, της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ισπανίας, της Ιταλίας, της Ολλανδίας, της Ρωσίας, της Σουηδίας, της Νορβηγίας και της Τουρκίας [24]. Η Εθνική δε Τράπεζα της Ελλάδος διατηρούσε υποκατάστημα στην πόλη από το 1858 [25].

---

[21] Την ίδια διαπίστωση κάνει η Μ. ΣΥΝΑΡΕΛΛΗ, 1989, στο βιβλίο της *Δρόμοι και λιμάνια στην Ελλάδα 1830-1880*, σελ. 204, για τα λιμάνια του Πειραιά, της Ερμούπολης και της Πάτρας. Το λιμάνι της Καλαμάτας αποτελούσε ένα από τα πέντε κυριότερα λιμάνια της χώρας (Πειραιά, Κατάκωλου, Πάτρας, Σύρου).

[22] *Ημερολόγιο των "Καλαμών" έτους 1900*, σελ. 30

[23] *"... Δια τοῦ ταχυπλόου "Νικολάου" και τῆς Ἀτμοπλοΐας Καλαμῶν, ἀνεδείχθησαν εὐεργέται τῶν τε Μεσσηνιακῶν και Λακωνικῶν παραλίων. Τό τοπικόν δ' ἐμπόριον και ἡ βιομηχανία ἐκ τούτου σπουδαίαν ἐνίσχυσιν ἔλαβε..."* Βλ.*Μεσσηνιακή Επετηρίς, 1908*, σελ. 196

[24] Χ. ΜΑΚΡΙΔΗΣ, 1890, *Οδηγός της Ελλάδος μετά ημερολογίου*, έτος Δ', σελ. 176-177

[25] ΧΡ. ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ,1986,*Οι απαρχές της εκβιομηχάνησης στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα*, σελ.165

Το 1877 άρχισε να λειτουργεί το Αλεξανδράκειο Νοσοκομείο, και το 1879-1880 λειτουργούσε στην πόλη Δημοτικό Λαϊκό ιατρείο για την περίθαλψη των άπορων δημοτών [26]

1.2. Ο πληθυσμός

Ο πληθυσμός της πόλεως τριπλασιάστηκε μεταξύ 1856 (4.526 κατ.) και 1907 (13.123 κατ.). Η δημογραφική αυτή αύξηση ήταν επακόλουθο της ανάπτυξης του εξαγωγικού εμπορίου που αποτέλεσε την βασική κινητήρια δύναμη του "αγροτικού εποικισμού" [27]. Η οικονομική δραστηριότητα και η πολιτική ισχύς μεταφέρθηκαν από τα χωριά στις πόλεις και ιδιαίτερα στα λιμάνια [28].

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του Υπ. Εσωτερικών, ο πληθυσμός της πόλης παρουσίαζε μέχρι το 1907 την εξής εικόνα :

1856	1861	1870	1879	1889	1896	1907
4.526	6.292	6.327	7.609	10.696	14.298	13.123

ήτοι το ετήσιο ποσοστό αύξησης διαμορφώνεται ως εξής [29] :

1856-1870	1870-1889	1889-1907	1856-1907
2,4	2,8	1,1	2,1

Όσο αφορά την κατανομή του ενεργού πληθυσμού κατά κοινωνικο-επαγγελματικές κατηγορίες, η Χ. Αγριαντώνη [30] μας δίνει τα παρακάτω στοιχεία που απεικονίζουν την κοινωνική σύνθεση της πόλης της Καλαμάτας, κατά την απογραφή του 1879 [31].

---

[26] Διευθυντής του ήταν ο Καλαματιανός ιατρός Αχ. Πανταζόπουλος που είχε κάνει σπουδές στην Ευρώπη. Προφανώς κάποια στιγμή διέκοψε την λειτουργία του διότι όπως πληροφορούμεθα από το αρχείο του Μ.Φερέτου, επαναλειτούργησε το 1893 με δαπάνη του Δήμου και υπό την διεύθυνση του Δημ. Αλβανάκη. {(1819-1905),γεννήθηκε στη Καλαμάτα και σπούδασε ιατρική στη Πίζα της Ιταλίας. Ηταν από τους πρώτους επιστήμονες ιατρούς που εμφανίστηκαν στη πόλη το 1847. Νομίατρος Μεσσηνίας για πολλά χρόνια}.

[27] Β. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Αγροτική έξοδος και σχηματισμός της εργατικής δύναμης της ελληνικής πόλης*, εκδ. ΕΜΝΕ ΙΙ, σελ. 521-531

[28] Λ. ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ,1989, *Πόλεις της σιωπής* , σελ. 57

[29] ΧΡ. ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ,1986, *Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα*, σελ. 35

[30] ΧΡ. ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ, *ό.π.*, σελ. 360-361

[31] Σύμφωνα με την σημείωση της Χ. Αγριαντώνη, ο στόχος του πίνακα αυτού δεν είναι η ακριβής κατανομή του πληθυσμού στους τομείς απασχόλησης (πρωτογενή, δευτερογενή, τριτογενή) διότι κάτι τέτοιο είναι αδύνατο. Η σημασία του πίνακα είναι να εντοπίσει : α) ένα μέρος μόνο των απασχολούμενων στον αγροτικό και τον βιοτεχνικό -βιομηχανικό τομέα β)το τμήμα εκείνο του πληθυσμού που βρίσκεται στη χαμηλότερη βαθμίδα της κοινωνικής κλίμακας και που ονομάζονται εδώ συμβατικά, "οι προλετάριοι", με σκοπό να χρησιμοποιηθεί σε διαχρονικές συγκρίσεις. Βλ. Χ. ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ, *ό.π*, σελ. 358

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Επαγγελματικές κατηγορίες των κατοίκων της Καλαμάτας το 1879

ΓΕΩΡΓΙΑ[32]			ΒΙΟΜ.-ΒΙΟΤΕΧ.[33]			"Προλετάριοι"[34]		
α	β	Σύνολο	γ	δ	Σύνολο	ε	στ	Σύνολο
7,3	16,8	24,1	17,4	0,3	17,7	10,7	14,6	25,3

ΕΜΠΟΡΙΟ-ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ [35]				ΔΙΑΦΟΡΑ[36]	ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘ.[37]
ζ	η	θ	Σύνολο	ι	
11,3	2,3	8,6	22,2	10,6	4.030

---

[32] ΓΕΩΡΓΙΑ α)"Κτηματίαι", ο όρος δεν υποδηλώνει μόνο τους "γαιοκτήμονες-εισοδηματίες",αλλά και τους ιδιοκτήτες γής που ασχολούντο ενεργά με τα κτήματά τους, έστω μόνο στο επίπεδο της διαχείρισης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι πρόκειται γιά "μεγάλους γαιοκτήμονες" β)"Γεωργοί" καί "Ποιμένες", πρόκειται γιά τους αρχηγούς των οικογενειών αγροτικών εκμεταλλεύσεων (άνδρες στη μεγάλη πλειοψηφία τους), είτε ήταν ιδιοκτήτες της γής, είτε ήταν απλοί καλλιεργητές.Το άθροισμα των δύο αυτών κατηγοριών, δεν αντιπροσωπεύει το σύνολο των απασχολουμένων στο πρωτογενή τομέα, αφού ένα τμήμα των "εργατών" ήταν ημερομίσθιοι εργάτες γής. Βλ. ΧΡ. ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ, *ό.π*, σελ. 357

[33] ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ-ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ γ)"Βιομήχανοι", ο όρος υποδηλώνει τους ιδιοκτήτες εργαστηρίων ή εργοστασίων , αλλά και τους μεμονωμένους τεχνίτες, του αστικού ή του αγροτικού χώρου και κατά πάσα πιθανότητα ένα τμήμα τουλάχιστον των τεχνιτών-ειδικευμένων εργατών (π.χ. στην Ερμούπολη), δ)"Μηχανικοί", με τον όρο πρέπει να νοούνται οι μηχανικοί των μεταλλείων, των σιδηροδρόμων, των πλοίων, ανεξάρτητοι ή μισθωτοί και γενικότερα το ειδικευμένο προσωπικό των μηχανουργείων ή άλλων βιομηχανιών.

[34] Οι "ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ", στην ομάδα αυτή έχουν συγκεντρωθεί οι "εργάτες" και οι "υπηρέτες". Τα άτομα αυτά είχαν κάτι κοινό : δεν είχαν ούτε επαρκή ιδιοκτησία (άν όχι καθόλου), ούτε κάποια σαφή ειδίκευση στη δουλειά τους. Το μόνο που είχαν ήταν η εργατική τους δύναμη,την οποία πρόσφεραν έναντι αμοιβής. ε)"Εργάται και εργάτριαι", στην κατηγορία αυτή έχουν ενταχθεί τόσο οι βιομηχανικοί - βιοτεχνικοί εργάτες όσο και οι εργάτες γής, οι λιμενεργάτες και κάθε άλλου είδους χειρώνακτες. Βάσει των εκτιμήσεων της ερευνήτριας, η ανομοιογένεια της κατηγορίας αυτής αποτελεί το βασικότερο εμπόδιο στο οποίο προσκρούει κάθε προσπάθεια ταξινόμησης του ενεργού πληθυσμού της Ελλάδος του 19ου αιώνα κατά δραστηριότητα. στ) "Υπηρέται καί υπηρέτριαι". Πρόκειται γιά τα άτομα πού απασχολούντο σε οικιακές εργασίες, από τις εύπορες οικογένειες αλλά και στά εμπορικά καταστήματα, στά εργαστήρια κλπ. Η ομάδα αυτή είχε αστικό χαρακτήρα σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό απ'ότι οι "εργάτες" (το 49,8% του συνόλου της κατηγορίας βρίσκεται στίς 23 πόλεις τών 5.000 κατοίκων καί άνω, ενώ από τούς "εργάτες", μόνο το 31,1%). Βλ. ΧΡ. ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ, *ό.π*, σελ. 359

[35] ΕΜΠΟΡΙΟ-ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ,ζ)"Έμποροι": Μεγαλέμποροι καί μικρέμποροι,πλανόδιοι πωλητές κλπ.Μπορεί η κατηγορία αυτή να περιλαμβάνει καί εμπόρους-τεχνίτες (καταστηματάρχες). η)"Αγωγιάται", θ)"Ναυτικοί", δεν έχουν συμπεριληφθεί οι "ναυτικοί αποδημούντες"τη στιγμή της απογραφής, γιατί δέν δίνεται η κατανομή τους κατά δήμο. Βλ. ΧΡ. ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ, *ό.π*, σελ. 359

[36] ΔΙΑΦΟΡΑ(υπάλληλοι και ελεύθερα επαγγέλματα) ι) Στήν ομάδα έχουν συγκεντρωθεί οι "δημοτικοί και δημόσιοι υπάλληλοι",οι "διδάσκαλοι καί διδασκάλισσαι", οι ελεύθεροι επαγγελματίες (ιατροί, φαρμακοποιοί, μαίαι, δικηγόροι, καλλιτέχναι καί δημοσιογράφοι), οι κληρικοί και οι "στρατιωτικοί εν ενεργεία" και οι "άνδρες του πολεμικού ναυτικού". Η απογραφή δεν δίνει την κατανομή ανά δήμο, και γι'αυτό οι κατηγορίες αυτές (όπως και η των "ναυτικών αποδημούντων") έχουν αφαιρεθεί από το σύνολο του ενεργού πληθυσμού ώστε να έχουμε ομοιογενή σύνολα. Βλ. ΧΡ. ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ, *ό.π*, σελ. 359.

[37] Σύνολο σε απόλυτους αριθμούς.

Συγκριτικά με άλλες πόλεις της Ελλάδας παρατηρούμε ότι στο Δήμο Καλαμάτας οι απασχολούμενοι στη γεωργία ανέρχονταν στο 24,1%, όταν στη Μεσσήνη το ποσοστό ήταν 51,4% και στα Φιλιατρά 63,6%.

Το ποσοστό των "Βιομηχάνων" στην Καλαμάτα ανερχόταν στο 17,4%, ενώ στην Ερμούπολη στο 30,2%, στον Πειραιά στο 22,5% και στην Αθήνα στο 20,8%. Είναι όμως γνωστό ότι τμήμα των ειδικευμένων τεχνιτών των εργοταξίων (βυρσοδέψες, ξυλουργοί, αρτοποιοί κλπ.) δήλωσαν "βιομήχανοι", με την πολύ γενική σημασία που είχε ο όρος την εποχή εκείνη. Όπως διαπιστώνει η Χ. Αγριαντώνη [38] η φυσιογνωμία της κατηγορίας αυτής ήταν τόσο ασαφής και τόσο συγκεχυμένα τα σύνορά της με την κατηγορία "Έμποροι" και "Εργάτες", ώστε δεν είναι δυνατό να παρακολουθήσουμε την εξέλιξή της στο χρόνο.

Όσο αφορά την κατηγορία "Έμποροι", αντιπροσώπευαν το 11,3% των απασχολούμενων στην Καλαμάτα, ενώ το υψηλότερο ποσοστό απασχολουμένων σ' αυτή την κατηγορία παρουσιάζεται στη Ζάκυνθο (21,4%) και το χαμηλότερο στο Αργοστόλι (19,5%), στην Κέρκυρα (18,4%), στον Πειραιά (17,3%), στην Ερμούπολη (17,1%) και στην Αθήνα (14,3%).

Η κατηγορία υπάλληλοι και ελεύθεροι επαγγελματίες συγκέντρωνε το 10,6% των απασχολούμενων της πόλης, ενώ στην Αθήνα το 14,9%, στην Κέρκυρα το 12,1% και στην Ερμούπολη το 8,5%.

Ένα σημαντικό ποσοστό του "ενεργού πληθυσμού" του Δήμου Καλαμάτας ανήκε στην κατηγορία "προλετάριοι", που ανερχόταν στο 25,3%, ενώ στην Αθήνα η αντίστοιχη κατηγορία συγκέντρωνε το 38,6%, στον Πειραιά το 37,9%, στην Ερμούπολη το 29,4%, και στην Πάτρα το 25,6%.

Τέλος, ένα ποσοστό που ανερχόταν στο 10,6% περιελάμβανε επαγγελματικές κατηγορίες, όπως ιατροί, δικηγόροι, φαρμακοποιοί, δάσκαλοι, στρατιωτικοί κ.λ.π., που είχαν ανώτερο μορφωτικό επίπεδο και πνευματική καλλιέργεια.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας, θα διαπιστώσουμε ότι όλη η πνευματική κίνηση και πολιτιστική δραστηριότητα της πόλης στηριζόταν στις προσπάθειες αυτής της κατηγορίας των ατόμων που την κατεύθυναν μαζί με κάποιους εύπορους εμπόρους.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η κοινωνική διάρθρωση της πόλης ήταν ουσιαστικά γεωργική, όπως άλλωστε συνέβαινε και στο μεγαλύτερο μέρος της Ελληνικής επικράτειας.

---

[38] ΧΡ. ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ,1986, *ό.π.*, σελ. 358

1.3. Εμπόριο - Βιομηχανία - Βιοτεχνία

Τη δεκαετία 1860-1870, οι δομές της παραδοσιακής αγροτικής οικονομίας άρχισαν σταδιακά να μετασχηματίζονται κάτω από την επιρροή εξωτερικών ερεθισμάτων. Ο μετασχηματισμός αυτός πραγματοποιήθηκε μέσω της στροφής της αγροτικής παραγωγής προς τις εξαγωγικές εμπορευματικές καλλιέργειες.
Χάρη στη φυσιογνωμία των καλλιεργειών αυτών, ο μετασχηματισμός δεν επέφερε ταχύρυθμες και εκ βάθρων ανακατατάξεις στην παραδοσιακή δομή της απασχόλησης του πληθυσμού.
Η εμπορευματοποίηση της αγροτικής παραγωγής ήταν η κινητήριος δύναμη στην ανάπτυξη πόλεων που εξειδικεύονταν στις ανταλλαγές, και συνέβαλε στην προώθηση των κοινωνικών διαφοροποιήσεων και τη συσσώρευση κεφαλαίου στον εμπορικό τομέα.

Η δεκαετία 1885-1895 θεωρείται ότι αποτέλεσε τη χρυσή δεκαετία της οικονομικής ανάπτυξης της πόλης.

Η Καλαμάτα από το 1880 έως το 1890, - όπως η Πάτρα, ο Πύργος, το Αίγιο, η Αμαλιάδα, ο Πειραιάς και η Ερμούπολη -, αποτέλεσε κέντρο εξαγωγής σταφίδας, μαζί δε με το Βόλο υπήρξαν εμβρυακά κέντρα βιομηχανικής παραγωγής.
Η οικονομική άνοδος της Καλαμάτας οφειλόταν στην ανάπτυξη του λιμανιού της, μέσω του οποίου γινόταν η εξαγωγή διαφόρων προϊόντων, αλλά κυρίως σταφίδας, σύκων, μετάξης [39], κουκουλιών, ελαίων, οινοπνευμάτων, βελανιδιών, εσπεριδοειδών κλπ.
Το καθ' ένα απ' αυτά τα προϊόντα συνέβαλε στη δημιουργία ορισμένων επιχειρήσεων μεταποίησης που όμως δεν ήταν αρκετές για να αντισταθούν για πολύ καιρό στην οικονομική διαρροή.
Η περιοχή ποτέ δεν ειδικεύτηκε πραγματικά σ' ένα προϊόν για να εξασφαλίσει την υπεροχή της σε σχέση με ανταγωνιστικές περιοχές της.

Η οικονομία της πόλης αναπτύχθηκε με βραδείς ρυθμούς, γιατί, όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα, το οικονομικό πλεόνασμα διετίθετο για την επέκταση επιχειρήσεων έμπορο-μεσολαβητικού χαρακτήρα και όχι σε παραγωγικές επενδύσεις.

Γενικότερα, είναι γνωστό ότι η ελληνική αστική τάξη παρέμεινε ουσιαστικά μεταπρατική και βρισκόταν σε άμεση εξάρτηση από το εξωτερικό. Οι Έλληνες

---

[39] Την πρώτη βιοτεχνία μεταξιού είχε ιδρύσει στην Καλαμάτα ο Γάλλος Φουρνέ (1837) που είχε έρθει στην πόλη με τα στρατεύματα του Γάλλου Στρατηγού Μαιζώνος (1828).

αστοί δεν απέκτησαν ποτέ μεγάλες βιομηχανικές φιλοδοξίες, όπως αυτές που ανέπτυξαν οι ομόλογοί τους Ευρωπαίοι.

Οι Καλαματιανοί έμποροι έγιναν βιομήχανοι και μεγαλοκτηματίες και συνετέλεσαν στη ανάπτυξη της πόλης, παρά τις δυσμενείς εμπορικές συνθήκες . Η Καλαμάτα, όπως και οι περισσότερες επαρχιακές πόλεις, είχε μικροαστική φυσιογνωμία (μικροεπαγγελματίες, μικροβιοτέχνες, μικρο-έμποροι, υπάλληλοι). Δε δημιουργήθηκαν βιομηχανίες μεγάλου μεγέθους [40], όμως λειτούργησαν ικανοποιητικά ορισμένες μικρές, που εκμεταλλεύονταν διαμορφωμένες καταστάσεις της εσωτερικής αγοράς και τη δασμολογική προστασία .
Μεγάλες περιουσίες απέκτησαν την εποχή εκείνη τα άτομα που διατηρούσαν γραφεία εξαγωγής αγροτικών προϊόντων, είτε για λογαριασμό τους είτε επί μεσιτεία [41].

Το 1880, η Καλαμάτα ήταν το μεγαλύτερο κέντρο μεταξοβιομηχανίας σε όλη τη χώρα [42]. Η εκτροφή μεταξοσκωλήκων [43] ήταν από τις σπουδαιότερες απασχολήσεις των αγροτών.
Άλλη αναπτυσσόμενη βιομηχανία ήταν αυτή των αλεύρων που είχε συσταθεί από τους αδελφούς Παρασκευοπούλου.
Μεγάλη ανάπτυξη ωστόσο δημιουργήθηκε και στην οινοπνευματοποιία. Το 1900 λειτουργούσαν τέσσερα εργοστάσια που παρήγαγαν οινόπνευμα κυρίως για τα ποτοποιεία της πόλης, εκ των οποίων τα τρία λειτουργούσαν με ατμό και το άλλο δια πυρός.

Ποτοποιεία λειτουργούσαν αρκετά [44], που κυρίως απασχολούντο με τη παρασκευή του ονομαστού ρακί, αλλά και άλλων λικέρ, όπως της μαστίχας, του κίτρου, του λεμονιού, του πικραμύγδαλου, του πορτοκαλιού, του καφέ κ.λ.π. , τα οποία εμπορεύοντο στην εσωτερική αγορά, αλλά και εξήγαγαν.

---

[40] Τα εργοστάσια της δεκαετίας του 1870 - εποχή "απογείωσης" κατά γενική ομολογία - δημιουργήθηκαν σε 20 περίπου πόλεις από τις οποίες οι 13 είχαν πάνω από 5000 κατ.,ενώ οι υπόλοιπες πλησίαζαν το μέγεθος αυτό. Αξιοσημείωτο είναι ότι 5 μόνο πόλεις (Αθήνα, Πειραιάς, Ερμούπολη, Πάτρα,Καλαμάτα) συγκέντρωναν το 66,4% των βιομηχανικών καταστημάτων της χώρας, το 73,6% της ιπποδύναμης και το 82,4% των εργατών. Βλ. ΧΡ. ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ,1986, *ό.π.*, σελ. 210

[41] Ο. ΧΡΥΣΟΣΠΑΘΗΣ, 1936, *ό.π.*, σελ. 39

[42] Το 1876, λειτουργούσαν στη πόλη 5 μεταξουργεία ατμοκίνητα και χειροκίνητα (2 ήταν ατμοκίνητα, τα άλλα 3 λειτουργούσαν με καυσόξυλα), για την ίδρυση και λειτουργία των οποίων είχαν διατεθεί από Μεσσήνιους επιχειρηματίες, 490.000 δρχ. ΓΑΚ/Π.Ν.Μ/ Μ.Φερέτος

[43] Το μεγαλύτερο εργοστάσιο το οποίο ήταν και το μοναδικό στη Ελλάδα , ήταν αυτό των αδελφών Στασινόπουλων στο οποίο εργάζοντουσαν 250 γυναίκες και κορίτσια. Ακολουθούσαν αυτό των Αδελφών Μαραβά (στο οποίο απασχολούντο 120 εργάτριες) και αυτό των Αδελφών Αγγελοπούλου (απασχολούσε 60 κορίτσια).Το μετάξι αυτών των εργοστασίων εξαγόταν στη Γαλλία, Αυστρία και Ιταλία, ενώ του Ι. Δανασή αποστέλλετο στη Γερμανία, Ελβετία και Αγγλία. Βλ. *Βιομηχανικά καταστήματα εν Καλάμαις*, στο "Ημερολόγιο Καλαμών του 1900", σελ. 33-41

[44] Στη *Μεσσηνιακή Επετηρίδα* του 1902, σελ.144-145, αναφέρονται τα ονόματα όλων των βιομηχάνων οινοπνευματοποιών και οινοπνευματοπωλών.

Ένας άλλος τομέας στον οποίο η Ελλάδα και ειδικότερα η πόλη, όφειλαν την εφήμερη οικονομική τους ανάπτυξη, ήταν αυτός της εξαγωγής σταφίδας [45]. Η Ελληνική οικονομία στηριζόμενη σ' αυτή τη δραστηριότητα, για την περίοδο 1878-1882, βίωσε μία ανάκαμψη. Σ' αυτό συνέβαλε το άνοιγμα των λιμανιών της Γαλλίας, ιδιαίτερα μετά το 1879.

Μεταξύ 1880 και 1882, επειδή οι τιμές της σταφίδας ήταν πολύ υψηλές οι αγρότες αποφάσισαν να ξεριζώσουν τις ελιές, τις μουριές, τις συκιές και άλλες καλλιέργειες, για να φυτέψουν σταφιδαμπέλους, που ξαπλώθηκαν τότε στο σύνολο της Ηλείας και στο μεγαλύτερο τμήμα της Μεσσηνίας.

Στην Πελοπόννησο λόγω της επέκτασης της σταφιδοκαλλιέργειας, επιτείνεται ο αγροτικός χαρακτήρας των αστικών κέντρων και οι περιφερειακές ανισότητες άρχισαν να βαθαίνουν.

Οι σταφιδέμποροι πραγματοποίησαν μεγάλα κέρδη σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους του ελληνικού εμπορίου, ούτως ώστε να υποστηρίζεται ότι η σταφίδα ήταν το μοναδικό προϊόν που δημιούργησε στην Ελλάδα μία εμπορική αστική τάξη με εύρος και με σπουδαίες επιπτώσεις στην οικονομική ζωή της χώρας.

Ωστόσο, αυτή η γόνιμη οικονομική περίοδος δεν κράτησε για πολύ. Το 1892, με το δασμολόγιο του Méline, αυξήθηκε ο εισαγωγικός δασμός της σταφίδας από 5 σε 15 φράγκα ανά 100 κιλά, με αποτέλεσμα οι εξαγωγές να συρρικνωθούν απότομα (από 318 εκατ. ενετικές λίρες το 1891, σε 252 εκατ. το 1892) και οι τιμές να κατρακυλήσουν. Στο μεταξύ η ανασυγκρότηση των γαλλικών αμπελώνων είχε ξεκινήσει και το 1897, η Γαλλία διέκοψε σχεδόν τις αγορές σταφίδας.

Την περίοδο 1895-1910, η σταφιδική κρίση συντάραξε ολόκληρη την Πελοπόννησο. Το γεγονός είχε ανυπολόγιστες αρνητικές συνέπειες, όχι μόνο για τους άμεσα πληττόμενους παραγωγούς και εμπόρους, αλλά και για την εθνική οικονομία γενικότερα.

Για την αντιμετώπιση του προβλήματος, πραγματοποιήθηκαν συνέδρια, υποδείχθηκαν τρόποι και σχέδια για τη λύση του ή για την βελτίωση του. Πολλοί επώνυμοι Καλαματιανοί αρθρογράφησαν επί του θέματος, όπως ο γιατρός-

---

[45] Καθώς αναφέρει η Μ. Συναρέλλη, η εμπορευματοποίηση της σταφίδας, εκτός του ότι ενίσχυε την ακτοπλοΐα στη δυτική πλευρά της Πελοποννήσου, υποκινούσε και την ανάπτυξη των ανταλλαγών. Τα καΐκια της Καλαμάτας επιστρέφοντας από την Πάτρα, όπου παρέδιδαν σταφίδα, έφερναν μαζί τους εμπορεύματα που είχαν εισαχθεί στην Πάτρα από το εξωτερικό (υφάσματα, καπέλα, γάντια, σίδερο, κ.λ.π.). Το ίδιο ίσχυε και για τα ξένα πλοία που προσεγγίζαν στο λιμάνι της Καλαμάτας για να φορτώσουν σταφίδα. Ξεφόρτωναν εμπορεύματα που προέρχονταν από την Αγγλία, τη Γαλλία και την Ιταλία (ξυλεία, δέρματα, ζάχαρη, καφέ, κ.λ.π.).Βλ. Μ. ΣΥΝΑΡΕΛΛΗ , 1989, *Δρόμοι και λιμάνια στην Ελλάδα 1830-1880,* σελ. 137

σταφιδοπαραγωγός Κ. Ζουμπούλης [46] και ο Γερμανός έμπορος - εξαγωγέας, πρόξενος της Γερμανίας και διευθυντής του εργοστασίου "Φελς και Σία", Βίκτωρας Τζάν.

Υπεύθυνη θέση είχε πάρει και ο Εμπορικός Σύλλογος "Ερμής" εκδίδοντας ειδικό φυλλάδιο, όπου εναντιωνόταν στο θεσμό της "παρακράτησης"[47] μίας ποσότητας παραγόμενης σταφίδας σε πολύ χαμηλή τιμή. Το θεσμό αυτό είχε εισηγηθεί στην Κυβέρνηση το τραπεζικό κεφάλαιο, το οποίο, όπως ήταν φυσικό, ενδιαφερόταν για τα δικά του συμφέροντα και όχι για την προστασία των παραγωγών.

Η σταφιδική κρίση, αποτέλεσε την αιτία που οι αγρότες άρχισαν να κινητοποιούνται προς νέες κατευθύνσεις, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται τα πρώτα κοινωνικά κινήματα.

Μέχρι το 1909, η αγροτική τάξη δεν είχε αποκτήσει συλλογική πολιτική εκπροσώπηση και μέσω αυτής άμεση εξουσία, αλλ' απεναντίας είχε προσχωρήσει στα συστήματα αξιών στα οποία οι κυρίαρχες τάξεις βάσιζαν την ιδεολογία τους και τα συμφέροντα τους, και τις υποστήριζε στη διατήρηση της κυριαρχίας τους. Σ' αυτό συνέβαλε η ιδεολογική σύγχυση που επικρατούσε στους κόλπους της αγροτικής τάξης που ήταν επακόλουθο της ανομοιογένειας του αγροτικού πληθυσμού [48].

Το 1894 συγκροτήθηκε στην Καλαμάτα παμμεσσηνιακό συλλαλητήριο αγροτών, σταφιδο-παραγωγών, σταφιδοεξαγωγέων και εμπόρων, εναντίον του Χ.Τρικούπη και της κυβέρνησής του, που είχε επιβάλλει δυσβάστακτη φορολογία κυρίως στις λαϊκές τάξεις.

Το 1905, για την προστασία των σταφιδοπαραγωγών και για την επίλυση του σταφιδικού προβλήματος, συστάθηκε στην πόλη υποκατάστημα της "Σταφιδικής προνομιούχου εταιρείας", για τη λειτουργία του οποίου κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες ο Γ. Κυριακός [49].

Το αποκορύφωμα της οικονομικής κρίσης λόγω του σταφιδικού προβλήματος, εντοπίζεται το 1910. Ο αριθμός των πτωχεύσεων έφτανε περίπου τις δεκαπέντε το χρόνο.

---

[46] Κ. ΖΟΥΜΠΟΥΛΗΣ (1854), γιατρός, σπούδασε στην Αθήνα και άσκησε το επάγγελμα του στη Καλαμάτα. Με διαθήκη του, κληροδότησε στο Δήμο Καλαμάτας το κτίριο που στεγαζόταν το Ζουμπούλειο πολυϊατρείο του, το οποίο σήμερα αναπαλαιωμένο στεγάζει την σχολή χορού της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

[47] Ο θεσμός της "παρακράτησης" επιβλήθηκε και διατηρήθηκε και μετά το 1930.

[48] Γ. ΔΕΡΤΙΛΗΣ,1977, *Κοινωνικός μετασχηματισμός και στρατιωτική επέμβαση 1880-1909*, σελ.136, 140-141.

[49] Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΣ (1862-1954), Γεωπόνος και Ακαδημαϊκός. Σπούδασε με υποτροφία στο Μονπελλιέ της Γαλλίας, αμπελουργία και οινολογία. Ίδρυσε εργοστάσιο οίνων και οινοπνευμάτων στη Καλαμάτα το 1900. Έγινε μέλος της Ακαδημίας Αθηνών το 1934 και Υπουργός Γεωργίας το 1936-1941.

Από το 1920 η ίδρυση εμπορικών γραφείων και η μετέπειτα μεταφορά της έδρας τους στην Αθήνα, πολλαπλασιάζεται. Αντίθετα, οι Αθηναϊκές επιχειρήσεις διεισδύουν στην Καλαμάτα και αποδεκατίζουν τις τοπικές πρωτοβουλίες.
Όπως όλη η Νότια Ελλάδα έτσι και η Καλαμάτα παύει να προσελκύει εξωτερικές επενδύσεις.

1.4. Η εκπαίδευση στην Καλαμάτα

Το βασιλικό διάταγμα του 1834 διαποτισμένο από το πνεύμα του ελληνικού διαφωτισμού, εγκαθίδρυε την υποχρεωτική εκπαίδευση και για τα δύο φύλλα.

Το 1861-1862 για πρώτη φορά άρχισαν να λειτουργούν στην Καλαμάτα [50] οι δύο πρώτες τάξεις του Γυμνασίου, στο σπίτι του πρώην Δημάρχου και βουλευτή Παν. Μπενάκη, διότι δεν είχε ολοκληρωθεί η κατασκευή του κτιρίου, που σήμερα στεγάζει το ωδείο της Δ.Ε.Π.Α.Κ.
Το Γυμνάσιο θεμελίωσε ο Δήμαρχος Θ. Κυριακός. Μέχρι το 1861 ελάχιστοι νέοι Μεσσήνιοι είχαν την οικονομική δυνατότητα να μορφωθούν, διότι έπρεπε να φοιτήσουν στα Γυμνάσια Ναυπλίου, Σύρου ή Πάτρας. Για το λόγο αυτό μέχρι το 1870 λίγοι ήταν οι Μεσσήνιοι επιστήμονες.

Παράλληλα με τη δημόσια εκπαίδευση βάδιζε και η ιδιωτική [51]. Μετά το 1870 ιδρύθηκαν πολλά ιδιωτικά σχολεία αρρένων και θηλέων, γεγονός που πιστοποιεί την ύπαρξη της αστικής, κατά το πλείστον μεταπρατικής, τάξης στην πόλη.

Ωστόσο, πανελλαδικά η γυναικεία εκπαίδευση αναπτύχθηκε πολύ λιγότερο από την ανδρική. Το 1879, το 69,20% των ανδρών ήταν αναλφάβητοι και το 92,96% των γυναικών.Το 1878, μόνο το 3,8% των μαθητών ήταν κορίτσια και τριάντα χρόνια αργότερα, η κατάσταση δεν είχε αλλάξει. Το συνολικό ποσοστό των κοριτσιών στα Δευτεροβάθμια ιδρύματα ήταν 4,04% και σε καμμία επαρχία

---

[50] Το πρώτο Γυμνάσιο της Ελεύθερης Ελλάδος λειτούργησε στην Ερμούπολη τον Οκτώβριο του 1833. Βλ. Ε. ΚΑΛΛΙΓΑ,1990, *Η πρόνοια για το παιδί στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα*, σελ. 151.

[51] Μεταξύ άλλων μέχρι το 1899 διατηρήθηκε το ιδιωτικό Λύκειο του ιερέως Γ. Πουλάκου που συνεργαζόταν με τον Θ. Χριστόπουλο, το οποίο είχε αρχίσει ως Δημοτικό και κατόπιν συμπληρώθηκε με Ελληνικό και δύο τάξεις του Γυμνασίου.
Το 1871, η Αικατερίνη Βενιζέλου που υπηρετούσε ως διευθύντρια στο δημοσυντήρητο παρθεναγωγείο Καλαμάτας, παραιτήθηκε και ίδρυσε το δικό της ιδιωτικό παρθεναγωγείο. Άλλα σχολεία θηλέων ίδρυσαν ο Γεράσιμος Παπαδόπουλος πολύ δε κατόπιν οι αδελφές Λαζαροπούλου, οι αδελφές Ποταροπούλου και αργότερα οι αδελφές Καρώνη . Βλ. ΟΡ. ΧΡΥΣΟΣΠΑΘΗΣ,1936, *Ιστορία της παλαιάς Καλαμάτας* ,σελ.18.
Το 1894, ιδρύθηκε ιδιωτικό Έλληνο-Γαλλικό παρθεναγωγείο (με τέσσερες τάξεις Δημοτικού και τρεις Ελληνικού σχολείου) από την Ευσταθία Ρ. Μιχαλακέα, κόρη μεγαλέμπορου που είχε αποφοιτήσει από το Γαλλικό Παρθεναγωγείο του Πειραιά. Στο σχολείο της δίδαξε η Καλαματιανή παιδαγωγός Αγλαΐα Γεωργιάδου που ήταν αριστούχος απόφοιτος του Αρσακείου Αθηνών. Οι δύο αυτές δασκάλες ήταν από τις πρώτες φεμινίστριες της πόλης. Βλ. εφ."ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΗ", αρ. φυλ.1, 26-9-1985, σ. 4Β

δεν βρίσκουμε το ποσοστό κοριτσιών να ξεπερνάει το 9% του συνόλου των μαθητών (Μεσσηνία 2,37%, Ζάκυνθος 8,91%) [52].

Η ανισότητα στην εκπαίδευση εμφανιζόταν πιο έντονα στο χώρο των αστικών και μεσαίων στρωμάτων της πόλης και της μικροαστικής διανόησης, όπου τα κορίτσια ξεκινούσαν με ίσους όρους στο δημοτικό, για να αποκλειστούν αργότερα από μία ουσιαστική Μέση Εκπαίδευση και φυσικά από τις Πανεπιστημιακές σπουδές [53].

Το προνόμιο των αγοριών στη Μέση εκπαίδευση δικαιολογεί και την πολιτιστική στασιμότητα της Νότιας Ελλάδος και την αυξημένη κατοχή των δημοσίων θέσεων τις οποίες εξασφάλιζαν μέσω πολιτικών σχέσεων.

Το 1878 στη Μεσσηνία, το ποσοστό φοίτησης στη δημοτική εκπαίδευση ανήρχετο στο 37‰ και ήταν σχετικά χαμηλό σε σχέση με το ποσοστό φοίτησης που συναντάμε σε άλλους νομούς, π.χ. στην Αττική ανήρχετο στο 45,5‰, στην Αρκαδία στο 53,6‰, στη Λακωνία στο 54,6‰ και στις Κυκλάδες στο 60,8‰ [54].

Το 1890 στα δέκα δημοτικά που λειτουργούσαν στην Καλαμάτα ο αριθμός των μαθητών ήταν 600 αγόρια και 260 κορίτσια.

Την ίδια περίοδο λειτουργούσε ένα Γυμνάσιο πλήρες με 200 μαθητές, δύο Ελληνικά σχολεία με 275 μαθητές και δύο γραμματοδιδασκαλεία [55].

Όσο αφορά τα ποσοστά φοίτησης ανά 1.000 κατοίκους, στη Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση, έχουμε την εξής εικόνα [56]:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ποσοστά φοίτησης (‰) στη Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση το 1878 και το 1910

	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ			ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ		
	1878	πληθ.μεγ πόλης	1910-1911	πληθ.μεγ πόλης	1878	1910-1911
ΜΕΣΣΗΝΙΑ	37.Ο	8.000	111,2	16.000	6,8	17,6
ΑΤΤΙΚΗ	45,5	90.000	91,4	250.000	20,0	18,2
ΚΥΚΛΑΔΕΣ	60,8	21.000	100,6	18.000	9,9	12,2
ΑΧΑΪΑ	46,5	25.000	102,5	38.000	7,0	15,5

Από τον πίνακα, συνάγεται η έλλειψη συσχετισμού ανάμεσα στο βαθμό της αστικής συγκέντρωσης και στα ποσοστά φοίτησης στην πρωτοβάθμια αλλά και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Συγκρίνοντας τα δεδομένα του 1878 και αυτά του

---

[52] Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ,1992,*Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1920)*, σελ. 425

[53] Ε.ΒΑΡΙΚΑ,1987,*Η εξέγερση των κυριών. Η γένεση μιας φεμινιστικής συνείδησης.* σελ. 172

[54] Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ,1992, *ό.π.*, σελ. 407

[55] Χ. ΜΑΚΡΙΔΗΣ,1890, *Οδηγός της Ελλάδος μετά ημερολογίου*, σελ. 176

[56] Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ,1992, *ό.π.*, σελ. 405, 414

1911 για τα δύο επίπεδα εκπαίδευσης, παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει σχέση ανάμεσα στην αύξηση της αστικής συγκέντρωσης και στην αύξηση του ποσοστού φοίτησης.

Ο Κ. Τσουκαλάς επισημαίνει ότι τα υψηλότερα ποσοστά φοίτησης τα συναντάμε κυρίως σε περιοχές που κυριαρχεί η μικρή και μέση ιδιοκτησία (Πελοπόννησος και Κυκλάδες). Στις Νότιες όμως επαρχίες της Πελοποννήσου, όπως στη Μεσσηνία, ο αναλφαβητισμός [57] ήταν αυξημένος, γεγονός που αποτελούσε την ουσιαστική προϋπόθεση για τη διατήρηση των αντιδραστικών πολιτικών δομών του Κράτους.

Το 1920, η Νότια Ελλάδα λειτούργησε ως κύριος προμηθευτής ανθρώπινου δυναμικού για την Αθήνα. Εξαντλημένη οικονομικά, δεν αντιστάθηκε όσο άλλες περιοχές στην πρόσκληση της πρωτεύουσας, εξαιτίας της πιο διάχυτης στοιχειώδους μόρφωσης [58]. Η συστηματική αυτή απορρόφηση των τοπικών ελίτ από την Αθήνα, είχε ως αποτέλεσμα την εξάντληση του πολιτιστικού κεφαλαίου πολλών περιοχών της χώρας.

1.5. Ο τύπος

Με το άρθρο 14, του Συντάγματος του 1864 [59] αποκαθίσταται η ελευθεροτυπία. Το συγκεκριμένο άρθρο συνέβαλλε στην αύξηση των εκδόσεων, αλλά και την ποιοτική ανανέωση του Τύπου. Το 1875 ιδρύθηκε το πρώτο Πρακτορείο Εφημερίδων, "Σπύρος Τσαγκάρης", και το 1877 το "Κεντρικό Πρακτορείο Εφημερίδων". Την περίοδο 1893-1900 κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα 789 εφημερίδες, από τις οποίες οι 402 ήταν αθηναϊκές [60] .

Την ευφορία του Ελληνικού τύπου είχε διαπιστώσει και ο Gaston Deschamps[61], γράφοντας : *"Το ἑλληνικό βασίλειο ὑποφέρει ἀπό μιά περίσσεια*

---

[57] Όσον αφορά το γενικότερο μορφωτικό επίπεδο της χώρας, μας το παρουσιάζουν τα στοιχεία του Τμήματος Λαϊκής Επιμόρφωσης του Υπ. Παιδείας, (τα ακόλουθα ποσοστά αφορούν τον πληθυσμό όλων των ηλικιών).

	ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΟΙ	ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΙ
1870	18%	82%
1907	34%	66%
1920	42%	58%
1928	50%	50%

[58] G. BURGEL ,1976, *Αθήνα, η ανάπτυξη μίας μεσογειακής πρωτεύουσας*, σελ. 285

[59] *"Ἕκαστος δύναται νά δημοσιεύει προφορικῶς, ἐγγράφως και δια τοῦ Τύπου τούς στοχασμούς του, τηρῶν τούς ὅρους τοῦ Κράτους. Ὁ Τῦπος εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ λογοκρισία καί πᾶν ἄλλο προληπτικό μέτρον ἀπαγορεύεται. Ἀπαγορεύεται ὡσαύτως ἡ κατάσχεσις ἐφημερίδων ἤ ἄλλων διατριβῶν, εἴτε πρό τῆς δημοσιεύσεως, εἴτε μέτ' αὐτήν..."*

[60] Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ,1992, *ό.π.*, σελ. 214-215

[61] G. DESCHAMPS,1992, *Η Ελλάδα σήμερα. Οδοιπορικό 1890.*, σελ. 135-136

Τύπου. Φαίνεται νά ὑποκύπτει κάτω ἀπό τή χιονοστιβάδα τοῦ τυπωμένου χαρτιού πού βαραίνει πάνω του. Δέν ὑπάρχει ἐπαρχιακή πόλη πού νά μήν ἔχει τήν τοπική της ἐφημερίδα. Ὅλες αὐτές οἱ πρωτεύουσες πού συνορεύουν θέλουν νά μιλούν στό σύμπαν χωρίς κανένα μεσάζοντα. (...) Μόνο ἡ πόλη τῆς Ἀθήνας ἔχει περισσότερα ἀπό τά μισά δημόσια ἔντυπα. (...) Αὐτός ὁ τύπος εἶναι ἐλεύθερος. Δέν κάνει κατάχρηση τῆς ἐλευθερίας του. (...) Στήν Ἑλλάδα ὁ τύπος δέν πλουτίζει καί αὐτό εἶναι καλό σημάδι."

Είναι γεγονός ότι η γένεση και η ανάπτυξη των εφημερίδων συντελέσθηκε στη χώρα μας στα πλαίσια της διαδικασίας ανόδου της αστικής τάξης, της ακμής των πόλεων, της εμπορικής άνθησης και της αύξησης της περιέργειας της κοινής γνώμης [62].

Στην Καλαμάτα η δημοσιογραφική δραστηριότητα ήταν αρκετά έντονη και αυτό αποδεικνύεται από τον αριθμό εφημερίδων που κυκλοφόρησαν. Οι περισσότερες βέβαια, είχαν μικρή διάρκεια ζωής, λίγες ήταν αυτές που έμειναν πιο ανθεκτικές στο χρόνο (βλ. Παράρτημα 1, πίνακα 2).

Ιδιαίτερα μετά το 1890, παρατηρείται στην πόλη δημοσιογραφική άνθιση, με τη συμβολή πολλών επιφανών δικηγόρων που ήθελαν να ικανοποιήσουν τις συγγραφικές τους και άλλες φιλοδοξίες από το δημοσιογραφικό βήμα.
Πράγματι, στις περισσότερες κυκλοφορίες Διευθυντές ή Συντάκτες ήταν δικηγόροι, που έκαναν αλλεπάλληλες προσπάθειες σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν την κυκλοφορία διαφόρων εντύπων. Τέτοιες προσπάθειες έγιναν από τους :

- Ι. Παρασκευόπουλο που τον συναντάμε Διευθυντή στις εφημερίδες "Σάλπιγξ" (1875), "Φιλόπολις" (1888), "Μεσσηνιακός Λαός" (1889), "Εφημερίδα των Καλαμών" (1892), "Λαϊκή" (1893), "Καλαματιανή" (1895), "Καθημερινή" (1899),
- τον Δ. Μπένη-ψάλτη, Διευθυντή στις εφημερίδες "Μεσσηνία" (1878) και "Το Μέλλον" (1885),
- τον Ν. Καραγιάννη στο "Μεσσηνιακό Τύπο" (1883),
- τον Κ. Λυκουρέζο στο "Ενεστώς" (1885),
- τον Π. Σπανίδη στην "Επαρχιακή εφημερίδα" (1890),
- τον Π. Σάλμα, Διευθυντή στην εφημερίδα "Λαϊκή" (1893) και στο φιλολογικό περιοδικό "Ωρίων" αλλά και συνεργάτη με ποιήματα και άρθρα του στις εφημερίδες "Φιλόπολις", "Εφημερίς Καλαμών", "Σάλπιγξ", "Θάρρος", αλλά και στην Αθηναϊκή "Ακρόπολις" του Βλ. Γαβριηλίδη,

---

[62] Ν. ΜΠΑΛΤΑ, Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ,1993, *Σημειώσεις για την Ιστορία του Τύπου. Η ελληνική και η ευρωπαϊκή διάσταση*, σελ. 64

- τον Π. Ιππόλυτο που διετέλεσε διευθυντής στην εφημερίδα "Κήρυξ", "Ηχώ της Μεσσηνίας", "Θάρρος", "Λαϊκή Φωνή".

Οι εφημερίδες στην Καλαμάτα μέχρι το 1900, είχαν πολιτικό-εμπορικό ή και δικαστικό περιεχόμενο και κυκλοφορούσαν μία φορά την εβδομάδα, σπανίως δύο ή κάθε δεκαπέντε μέρες.

Το 1891 εμφανίζεται η καθημερινή εφημερίδα "Δικαστικός Κλητήρ", ακολούθησε το "Θάρρος" (1899) που συνεχίζει να εκδίδεται χωρίς διακοπή μέχρι σήμερα, και σταδιακά εμφανίζονται και άλλες που όμως δεν επιβίωσαν για μεγάλο χρονικό διάστημα. Εξαίρεση αποτέλεσε η "Σημαία" (1914) που και αυτή εκδίδεται μέχρι τις μέρες μας.

Το 1902, κυκλοφόρησε στην πόλη , η πρώτη σατιρική εφημερίδα με την επωνυμία "Καθρέπτης", ενώ το 1911 κυκλοφόρησε το πρώτο σατιρικό περιοδικό[63] που ήταν εβδομαδιαίο. Στην Καλαμάτα, έξαρση στην κυκλοφορία σατυρικών περιοδικών και εφημερίδων παρουσιάστηκε ιδιαίτερα την περίοδο 1911-1927.

Το πρώτο φιλολογικό Καλαματιανό περιοδικό, το συναντάμε το 1901 με Διευθυντή τον Π. Σάλμα (Δικηγόρο, ποιητή και δημοσιογράφο, φίλο του Γ. Καμπύση).

Θεωρώντας τον Περιφερειακό Τύπο της χώρας, βασικό κύτταρο με πυρήνα την ανθρώπινη ευαισθησία και αποφασιστικότητα, και πρωτόπλασμα με μεγάλες δυνατότητες παρέμβασης στην κινητοποίηση και ενεργοποίησή του λαού σε πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτιστικό επίπεδο, αναφέρουμε στο Παράρτημα 3 , όλες τις εφημερίδες και τα περιοδικά που συνέβαλλαν σταδιακά στην κοινωνικοπολιτιστική εξύψωση της πόλης, τα οποία κυκλοφόρησαν στη Μεσσηνιακή πρωτεύουσα την περίοδο 1870-1920 [64]

---

[63] Στην Αθηναϊκή πρωτεύουσα σατιρικές εκδόσεις συναντάμε από το 1878. Η σάτιρα ένα από τα όπλα των αδυνάτων είχε πολύ ακμάσει στα Οθωμανικά χρόνια. Το πρώτο σατιρικό φύλλο ήταν ο "Ραμπαγιάς" (1878-1889) από τους Β. Γαβριηλίδη και τον Κλ. Τριαντάφυλλο, ενώ το 1880 το "Μη χάνεσαι" (1880-1893) που εξελίχθηκε στην εφημ. "Ακρόπολη".

[64] Ο κατάλογος των εφημερίδων και των περιοδικών έχει συσταθεί βάση των στοιχείων που συλλέξαμε από τα ακόλουθα βιβλία και άρθρα :
Π. ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗ,1938, *Εφημερίδες, περιοδικά και ημερολόγια που εξεδόθησαν στην Καλαμάτα (συμβολή)*, "Μεσσηνιακόν έτος 1938", σελ. 219-250
Κ. ΜΑΓΕΡ,1957,1960, *Ιστορία του Ελληνικού τύπου*, τομ. Α' 1790-1900, σελ.100, 279-280, τομ. Γ' 1901-1959, σελ. 128-141
Α. ΜΠΟΥΝΑ,1992,*Μεσσηνιακές εφημερίδες και περιοδικά (1821-1992)*, "ΙΘΩΜΗ", τευχ. 33-34,
Αρχείο Μ. ΦΕΡΕΤΟΥ, Γ.Α.Κ. Παράρτημα Καλαμάτας

2. Οι πρώτες προσπάθειες για την ίδρυση Λεσχών και Σωματείων

Μετά την ανατροπή του Όθωνος καί την έξωσή του το 1862 καταρτίζεται καί ψηφίζεται το νέο Σύνταγμα του 1864, το οποίο έθετε τις σχέσεις του πολίτη με το Κράτος πάνω σε νέες βάσεις και προστάτευε γιά πρώτη φορά το δικαίωμα του *"συνέρχεσθαι ησύχως καί ασπλως"* (άρθρο 10) καί το *"δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι"* κατά τους νόμους του κράτους *"οίτινες όμως ουδέποτε δύνανται να υπογράφωσι το δικαίωμα τούτο είς προηγουμένων τής κυβερνήσεως άδειαν"* (άρθρο 11) [65].

Με την ισχύ το νέου Συντάγματος, άρχισε και στην Καλαμάτα εντονότερη κοινωνική δραστηριότητα και μαζική δράση για την προώθηση των ζητημάτων των διαφόρων τάξεων, για την άνοδο της πολιτιστικής στάθμης του λαού και τη δημιουργία καλύτερων συνθηκών ζωής.
Ιδρύθηκαν "Λέσχες" με σκοπούς κυρίως μορφωτικούς, κοινωνικούς, και στη συνέχεια σύλλογοι καθαρά πολιτικο-κοινωνικοί [66].
Χαρακτηριστικά, για το ρόλο και τη λειτουργία των συλλόγων αυτών είναι τα σχόλια που παραθέτει το "Ημερολόγιο Καλαμών του 1900" [67] σε ανώνυμο άρθρο.

"(...) Σπουδαίως δέ θά συνέβαλε είς τήν εὐρυτέραν πνευματικήν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημόνων, καί εἰς τήν διανοητικήν τῶν λοιπῶν πολιτῶν μόρφωσιν ἡ ὕπαρξης καί διατήρησις συλλόγων και σωματείων δρώντων, καί ἡ καθιέρωσις κέντρων συνεντεύξεως ἐπαξίων πρός πνευματικάς ὁμιλίας καί συναναστροφάς. Καί πρός τοῦτο εἶναι μέν ἀληθές ὅτι ἀπόπειραι ἑκάστοτε γίνονται, ἀλλά δέν τελεσφοροῦσιν ἕνεκα τῆς ὑπολανθανούσης ἐν ἀρχή φιλοπρωτείας, ἥτις ἐπικίνδυνος καί διαλυτική καθίσταται. Διά τοῦτο ἡ πόλις ἡμῶν στερεῖται παγίων συλλόγων καί σωματείων, ὧν εὐμερούσιν ἄλλαι πόλεις, πλήν τοῦ ἐπί δεκαετίαν ὑφισταμένου Ἐμπορικού Συλλόγου δρῶντος κατά τά πολλά ἐν οὔχί ἐπαινετή

---

[65] *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΓ', σελ. 237.

[66] Στην ερευνά μας δεν θα μας απασχολήσουν οι επαγγελματικές οργανώσεις , εκτός εκείνης των Δικηγόρων που συμμετείχε ενεργά στην πολιτιστική ζωή της πόλης. Η συνδικαλιστική δραστηριότητα στη Μεσσηνία άρχισε μετά το 1860, εντάθηκε όμως μετά το 1880. Αναφορικά μόνο παραθέτουμε μερικά Επαγγελματικά Σωματεία που λειτούργησαν στην πόλη στα τέλη του 19ου αιώνα : Σύλλογος Ραπτών (1869),Εμπορικός Σύλλογος "Η Βελτίωση" (1876), ο Σύνδεσμος Υποδηματοποιών (1892) Σύνδεσμος Τεχνιτών Καλαμάτας (1893), Εμπορικός Σύλλογος "Ερμής" (1894), Σύλλογος Εμποροϋπαλλήλων (αναφέρεται στο Ημερολόγιο των "Καλαμών" του 1900).

[67] *Επιστημονικός κόσμος*, στο "Ημερολόγιο Καλαμών του έτους 1900", σελ. 25-29

ἀπομονώσει τῶν συγκροτούντων αὐτήν μελῶν, καί τοῦ Δικηγορικού Συλλόγου δστις ἐν συμπνοία μέν ἑκάστοτε παρίσταται εἰς πᾶσαν περίστασιν ἀφορῶσαν τόν τόπον, ἀλλά σπανίως δρᾷ καί ἐργάζεται."

Οι Καλαματιανοί αστοί, ως μέλη της κυρίαρχης τάξης, επηρεασμένοι από τις δραστηριότητες των κεφαλαιούχων της Αθήνας [68], πήραν την πρωτοβουλία και δημιούργησαν διάφορες λέσχες και σωματεία που συμβόλιζαν ένα είδος κοινωνικής καταξίωσης [69].
Αυτά τα κοινωνικά μορφώματα [70] είχαν εκπαιδευτικούς, πολιτιστικούς, και φιλανθρωπικούς σκοπούς και τα άτομα - μέλη τους αποσκοπούσαν μέσω αυτών να βοηθήσουν στην ανάπτυξη του Ελληνισμού και στην εδραίωση της δικής τους ταξικής ταυτότητας.

Γενικά, επικρατούσε η άποψη ότι όλοι αυτοί οι σύλλογοι θα συνέβαλαν στη μόνιμη και σταθερή ενότητα. Ο Ι. Αργυριάδης στα τέλη του 1874 εκφωνεί λόγο "Περί Συλλόγων" και αναφέρει: *Γενική ἐπικρατεῖ δόξα ὅτι διά τῶν συλλόγων θέλει συμπληρωθῆ τό ἔργον τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως καί ὅ,τι κατέλιπον ἀτελές ἡ σπάθη καί τό πυροβόλον, τοῦτο θέλει ἀποτελειώσει ἡ νέα γενεά διά τῶν συλλόγων"* [71].

Η σκέψη αυτή για τη σύσταση συλλόγων ολοκληρωνόταν μέσα από έναν τελικό στόχο : την οργάνωση σε τακτές χρονικές περιόδους, συνεδρίων στα οποία εκπρόσωποι των συλλόγων θα συντόνιζαν το έργο. Το 1879 οργανώθηκε ένα τέτοιο συνέδριο στην Αθήνα όπου αναγγέλθηκε ότι ο θεσμός θα καθιερωνόταν, αλλά δεν δόθηκε συνέχεια στην πρόθεση.

---

[68] Είχαν δημιουργήσει διαφόρων ειδών συλλόγους, που όλοι διακρίνονταν για τον ταξικό τους χαρακτήρα όπως ο "Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός" (1865), η "Εταιρεία των Φίλων του Λαού" (1865), ο "Βύρων" (1868), η Αθηναϊκή Λέσχη (1875), ο "Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων"(1882), η "Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία"(1898), διάφορες αθλητικές λέσχες (Ιππικός Όμιλος, Όμιλος Γκόλφ, Βασιλικός Ναυτικός Όμιλος), κ.λ.π.

[69] Η Α. Βαξεβάνογλου, στη μελέτη της για τους Έλληνες Κεφαλαιούχους, την περίοδο 1900-1940, διαπιστώνει ότι όλοι τους ανήκαν σε διάφορες ομάδες και κοινωνικές οργανώσεις οι οποίες τους αναδείκνυαν και τους τοποθετούσαν στις κορυφές της κοινωνίας ανάμεσα στους εκλεκτούς. Αναφέρει επίσης ότι οι *περιούσιοι* ικανοποιούσαν τη φιλαρέσκειά τους αποδίδοντας ο ένας στον άλλο αρετές και ανταλλάσσοντας κοσμητικά επίθετα. Στην πραγματικότητα, το είδος του κοινωνικού κεφαλαίου που διέθετε κάποιος είναι εκείνο το οποίο του επέτρεπε να ενταχθεί στα κυρίαρχα ή στα ελάσσονα τμήματα της άρχουσας τάξης. Βλ. Α. ΒΑΞΕΒΑΝΟΓΛΟΥ,1994, *"Έλληνες Κεφαλαιούχοι, 1900-194. Κοινωνική και οικονομική προσέγγιση "*, σελ. 237-238, 241-244

[70] Ο R. Williams, 1994, αναφέρει ότι τα μορφώματα αυτά είναι κινήματα και τάσεις της πνευματικής και καλλιτεχνικής ζωής , τα οποία έχουν σημαντική και πολλές φορές αποφασιστική επίδραση στην ανάπτυξη μιας κουλτούρας, και τα οποία έχουν ποικίλη και συχνά λοξή σχέση με τους επίσημους θέσμους. Βλ. *Κουλτούρα και ιστορία*, σελ. 310, όπως επίσης το βιβλίο της Α. ΒΑΞΕΝΟΒΑΝΟΓΛΟΥ,1994, *ό.π*, σελ. 241-244, 247-253

[71] *Ιστορία του Ελληνικού Εθνους*, τομ. ΙΓ, σελ. 483

Για μια πληρέστερη εικόνα των πρώτων προσπαθειών που υλοποιήθηκαν στη Μεσσηνιακή Πρωτεύουσα , παραθέτουμε τις λέσχες και τα σωματεία για τα οποία έχουμε στοιχεία για την ίδρυσή τους και τους σκοπούς τους.

- Η λέσχη **"Μεσσηνία"**, ήταν από τις πρώτες που ιδρύθηκαν στην πόλη την περίοδο 1855-1860 [72], με σκοπούς πνευματικούς, κοινωνικούς, μορφωτικούς. Μέλη της ήταν επιστήμονες, υπάλληλοι, βιομήχανοι, έμποροι και γενικά πρόσωπα της ανώτερης κοινωνικο-οικονομικής τάξης της πόλης. Η αθηναϊκή εφημερίδα "Φιλόπατρις" [73] μας πληροφορεί ότι η λέσχη διατηρούσε αναγνωστήριο για τα μέλη της και άλλους φιλαναγνώστες.
- Η λέσχη **"Δημακόπουλος"** [74], συστάθηκε το 1867 [75] με σκοπό τη δημιουργία πνευματικής, μορφωτικής, καλλιτεχνικής κίνησης, την παροχή ψυχαγωγίας και την ανύψωση του πολιτισμού της πόλης. Η λέσχη διέθετε ευρύχωρες αίθουσες σε κτίριο στη γωνία Αριστομένους και Πλ. 23ης Μαρτίου, όπου δίνονταν διαλέξεις, συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις από ερασιτέχνες νέους της πόλης και πραγματοποιούντο συγκεντρώσεις κοινωνικού και εορταστικού περιεχομένου.

  Η καλαματιανή εφημερίδα "Πελοπόννησος", σε δημοσίευμά της [76] πληροφορεί για τον τρόπο με τον οποίο η λέσχη κάλυπτε τα έξοδα της : *" ' Η διατήρησις της πρό ἔτους διά συνδρομῶν συσταθείσης ἐνταῦθα Λέσχης "ὁ Δημακόπουλος" λίαν ἀναγκαίας καί ἐπωφελοῦς διά τήν πόλιν μας, ἐξησφαλίσθη διά μετοχῶν πλέον των 30, ἀξίας δρχ 100 ἑκάστης, ἃς ἔλαβον διάφοροι καί διά τῶν ὁποίων κοσμεῖται αὐτη καί ἐντός ὀλίγου καί διά καταλλήλων ἐπίπλων καί μπιλιάρδου, περί τῆς προμηθείας τῶν ὁποίων ἐφρόντισεν ἡ ἐφορευτική ἐπιτροπή...".*

---

[72] Η απόφαση του Δ.Σ. της λέσχης που τότε λεγόταν "Εφορία", είχε δημοσιευθεί στην αθ. εφ. "ΕΛΠΙΣ", αρ. φυλ. 857, 16-6-1856, (αρχεία Μ. Φερέτου). Το 1856, η Εφορία αποτελείτο από Παν. Μπενάκη (δήμαρχο και βουλευτή) πρόεδρο και τους Στ. Ι. Γαλάτη (δημ. υπαλ.), Νικ. Βράχμαν (βαυαρό γιατρό, μόνιμο κάτοικο της πόλης), Παν. Λ. Στρατοσκιάδη (παλιό αγωνιστή του '21 και τότε συμβολαιογράφο).

[73] "ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΣ", αρ. φυλ. 57, 23-6-1856, σελ. 4

[74] Η επωνυμία "Δημακόπουλος", προφανώς εδόθη πρός τιμή και μνήμη του Καλαματιανού ήρωα Γιάννη Κ. Δημακόπουλου, που ως φρούραρχος στο Αρκάδι το 1866, ανατινάχθηκε για να μην παραδοθεί με τη φρουρά του στους Τούρκους.

[75] Καλ. εφ. "ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ", αρ. φυλ. 199, 8-4-1867, σελ. 1Β, ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος

[76] Το ίδιο δημοσίευμα αναφέρει επίσης τα θέματα των διαλέξεων που είχαν δοθεί μέχρι εκείνη τη χρονική περίοδο που ήταν τα εξής : "Περί εμπορίου και συναλλαγματικής" από τον Γ. Καραγιάννη, "Περί φυσικής" από τον Γάλλο καθηγητή Γαλλικής γλώσσας Νονότ, "Περί Ναυτιλίας" από τον Δικηγόρο Ν. Στρατηγόπουλο, "Περί κεραυνών και αντικεραυνών" από τον Διευθυντή του τηλεγραφείου Ευθ. Καράκαλο. Βλ. "ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ", αρ. φυλ. 218, 13-6-1867 και αρ. φυλ. 206, 2-4-1870, σελ. 1Β, ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος

Η λέσχη λειτουργούσε κανονικά και αποδοτικά και το χρονικό διάστημα 1883-1885, διότι από διάφορα φύλλα της εφημ. "Μεσσηνιακός Τύπος" πληροφορούμεθα ότι είχαν δοθεί σειρά διαλέξεων [77].

Αναφορά για τη λειτουργία της λέσχης έκανε και η αθηναϊκή εφημερίδα "Ακρόπολις" [78] γράφοντας : *" Ἐν Καλάμαις ἤρξατο ζωηρά πνευματική κίνησις, δι' ἣν ὀφείλομεν νά συγχαρῶμεν τήν μέχρι τοῦδε μόνον ὡς ἀρειμάνιον πεφημισμένην πόλιν. Καί Σύλλογοι δικηγορικοί, καί παραστάσεις θεατρικαί καί Λέσχαι (ὄχι φυσικά χαρτοπαικτικές) καί μέριμνα περί ἀνιδρύσεως θεάτρου καί δημοσιογραφία ἀξιοπρεπής καί φιλολογικαί ἐσπερίδες ἐν μέσω κόσμου αἰσθανομένου καί παθαινομένου. Τελευταίως ἐν τῇ Λέσχῃ "Δημακόπουλος" - ἔστω καί τό ὄνομα (της Λέσχης) ἔνδειξις τῶν γενναίων φρονημάτων τῆς πόλεως - ὡμίλησεν ὁ καθηγητής κ. Παπαχατζῆς "περί γυναικός".*

- Το 1869 συστάθηκε λέσχη με την επωνυμία **"Φιλαδέλφεια"**, με σκοπό την κοινωνική, πνευματική και καλλιτεχνική καλλιέργεια της κοινωνίας της πόλης. Τους προαναφερόμενους σκοπούς της προσπάθησε να τους υλοποιήσει με την οργάνωση διαλέξεων, συγκεντρώσεων, θεατρικών ερασιτεχνικών παραστάσεων κ.λ.π.[79]. Οικονομικά η λέσχη συντηρείτο από τις συνδρομές των μελών της, καθώς και από τα κέρδη του κυλικείου που διατηρούσε.
- Το 1875-1876, συστάθηκε ο πολιτικο-πολιτιστικός σύλλογος **"Αί Φηραί** ή **Φαραί"**. Ο Μ. Φερέτος στα αρχεία του παραθέτει τα ακόλουθα στοιχεία για την δράση του συλλόγου : *"Τόν Φεβρουάριο τοῦ 1876, ὁ λειτουργῶν στήν πόλη πολιτικός σύλλογος "Αί Φηραί", στόν ὁποῖον μέλη ἦταν οἱ πιό ἐπιφανεῖς καί δραστήριοι ἐπιστήμονες, μεγαλέμποροι, ἐπαγγελματίες καί ἄλλοι πατριδολάτρες πολίτες, μέ ψήφισμα του πού ἐνέκρινε ἡ γενική συνέλευση, ζήτησε ἀπό τήν κυβέρνηση να κατασκευαστοῦν γεφύρια* [80] *καί τοίχοι στόν*

---

[77] "Περί Θεάτρου γενικώς και του σκοπού αυτού" από τον Γυμνασιάρχη Π. Παπαναστασίου, "Περί Ύδατος" από τον γιατρό Π. Λογοθέτη, "Περί της Σημαίας της Ελληνικής Επαναστάσεως" από τον καθηγητή Α. Καρίκουλα, "Περί Κωμωδίας" από τον καθηγητή Κ. Ζησίου, "Περί Φυλακών" από τον Δικηγόρο, Δημοσιογράφο και κατόπιν Εισαγγελέα Δ. Μπενηψάλτη. Βλ. Αρχείο Μ.Φερέτου /ΓΑΚ-Ν.Μ.

[78] "ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ", αρ. Φυλ. 639, 14-12-1883, σελ. 3Δ, Αρχείο Μ.Φερέτου /ΓΑΚ-Ν.Μ.

[79] Σχετικά με τους στόχους και τις επιδιώξεις της λέσχης η καλ. εφ. "ΑΜΥΝΑ",αρ. Φυλ. 3, 1-10-1869, σελ. 4, έγραφε: *"Λέσχη ὑπό τήν ἐπωνυμίαν "Φιλαδέλφεια", εἰς ἣν ἡ εἴσοδος εἶναι ἐλευθέρα ἐκτός τῶν συνδρομητῶν, εἰς πάντα ξένον ἐπί δύο μήνας καί εἰς τούς φοιτητάς κάθ' ἅπαν τό διάστημα τῆς ἐνταῦθα παραμονής των. Οἱ προσερχόμενοι θέλουν εὐχαριστηθή ἐκ τε τῆς μεγίστης περιποιήσεως καί ἐκ τῆς καθαρότητος, ἣν θά εὑρίσκωσιν."*

[80] Περίληψη του ψηφίσματος δημοσιεύθηκε στην αθ. εφ. "ΕΦΗΜΕΡΙΣ",αρ. Φυλ. 61, 1-3-1876, σελ. 2Α, ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος. Ας σημειωθεί πως η κυβέρνηση δεν διέθεσε πίστωση, αλλά ούτε ο Δήμος φρόντισε να φτιάξει γέφυρες και τοίχους για να συγκρατούν τα νερά ούτως ώστε να μην κατακλύζουν την πόλη και κάνουν

Νέδοντα, γιατί ἡ τότε καί ἡ προηγούμενη δημοτική ἀρχή (Π. Μαυρομιχάλης) δέν ἐνδιαφερόταν γιά τήν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τῆς πόλης."

- Λίγο πριν το 1880 λειτούργησε η επιστημονική, φιλολογική και εμπορική λέσχη **"Δαφνών"** [81] Στις αίθουσές της δίδονταν συναυλίες, διαλέξεις, χοροί και γενικά πραγματοποιούντο κοινωνικο-κοσμικές συγκεντρώσεις σε κάθε επέτειο εθνικής και θρησκευτικής γιορτής.

  Για τη διατήρησή της, τα μέλη της που ανήκαν στην ανώτερη οικονομική, επιστημονική και κοινωνική τάξη, πλήρωναν μηνιαία συνδρομή.

  Η λέσχη το 1884 στεγαζόταν στο κτίριο στη γωνία της οδού Αριστομένους και Πλ. 23ης Μαρτίου, απέναντί της δε στην άλλη γωνία, στεγαζόταν η λέσχη "Δημακόπουλος".

  Σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δίνουν οι εφημερίδες της εποχής, στη λέσχη λειτουργούσε αναγνωστήριο για το κοινό. Από πληροφορίες της Καλαματιανής εφημερίδας "Ευνομία" [82], η λέσχη λειτουργούσε και το 1895 και στην αίθουσά της είχαν πραγματοποιηθεί, συναυλίες [83], διαλέξεις και χοροί.
- Το 1894 ιδρύθηκε η **"Επιστημονική Λέσχη"** , που λειτούργησε και το 1895 [84].
- Το πρώτο σωματείο που προέβαλε τη συνεταιριστική ιδέα, είχε την επωνυμία **"Αδελφότης"** και ιδρύθηκε το 1882. Σύμφωνα με τις πληροφορίες της αθηναϊκής εφημερίδας "Πρωϊα" [85], *"Σκοπός τῆς Ἑταιρίας -της Αδελφότητος - ἦταν ἡ ἠθική καί ὑλική ὠφέλεια τοῦ λαοῦ καί ἰδίως τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Καί τήν μέν ἠθικήν θέλει ἐπιδιώξει διά τῆς μεταδόσεως ἰδεών πρακτικῶν καί ὠφελίμων διά τῆς διδασκαλίας τῶν δικαιωμάτων καί καθηκόντων αὐτών, πρός δέ διά τῆς συστάσεως σχολείων ἑσπερινῶν, ἐν οἷς νά διδάσκονται μετά τήν ἐργασίαν γραφήν καί ἀνάγνωσιν, τήν δέ ὑλικήν διά τοῦ Ταμείου τοῦ Λαού συσταθέντος ἤδη".* Από την ίδια είδηση πληροφορούμεθα ότι η εταιρία "Αδελφότης" επρόκειτο να εκδώσει εφημερίδα, δημοσιογραφικό όργανο,

---

προβληματική την επικοινωνία στις εκατέρωθεν του Νέδοντα συνοικίες. Τέτοιες γέφυρες κατασκευάστηκαν αργότερα και μάλλον μετά την καταστροφική πλημμύρα του Νέδοντα το 1885-1886.

[81] Το ίδιο όνομα είχε για αρκετά χρόνια το ποτάμι Νέδων *" ἐξ ἀφορμῆς τῶν πολλῶν δαφνῶν αἵτινες ἐφύοντο εἰς τάς ὄχθας του".* Ο σύλλογος αυτός δεν είχε σχέση με το Μεσσηνιακό Ταμιευτήριο "Δαφνών", που ιδρύθηκε το 1897 από τον διευθυντή του υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας Καλαμάτας, Α. Συρμόπουλο.

[82] "ΕΥΝΟΜΙΑ", αρ. φυλ.19, 4-2-1895, και αρ. Φυλ. 25, 19-3-1895, Βλ. Αρχείο Μ. Φερέτου /ΓΑΚ-Ν.Μ.

[83] Σύμφωνα με καλ. εφ. οι συναυλίες δίνονταν κυρίως τους χειμερινούς μήνες, : *"... καθ' ἑκάστην ἑσπέραν ἐδίδοντο συναυλίαι μέ ξένα καί ἑλληνικά μουσικά ἔργα ὑπό ἐντοπίων ἐκτελεστῶν ἐρασιτεχνῶν ὑπό τοῦ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Λέσχης Ι. Κατσαΐτη..."* Βλ. Αρχείο Μ.Φερέτου /ΓΑΚ-Ν.Μ.

[84] Τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου είχε δώσει διάλεξη ο γιατρός Δ. Δέδες με θέμα "Σύλληψις , δίκη και καταδίκη του Ιησού" Βλ. "Ευνομία", αρ. φυλ. 23, 5-3-1895, σελ. 3, Βλ. Αρχείο Μ.Φερέτου /ΓΑΚ-Ν.Μ.

[85] "ΠΡΩΪΑ", αρ. φυλ. 1051, 10-3-1882, σελ.3

προπαγανδιστικό των σκοπών της, με τον τίτλο "Λαός", που όμως είναι άγνωστο αν εκδόθηκε.

Την ίδρυση Σχολής και βιβλιοθήκης για τη μόρφωση του λαού είχαν ως σκοπό και άλλες εταιρίες και σύνδεσμοι που συστάθηκαν στην Καλαμάτα πριν και μετά το 1900.

2.1. Μια πρωτοποριακή προσπάθεια : " Ο Μεσσηνιακός Σύνδεσμος"

Σε μία εποχή που χαρακτηριζόταν από οικονομική αβεβαιότητα ιδρύθηκε στην Καλαμάτα "Ο Μεσσηνιακός Σύνδεσμος" (τον Απρίλιο του 1884), ο οποίος είχε παρεμφερείς σκοπούς με αυτούς του σωματείου "Αδελφότης".

Κύριος ιδρυτής του συνδέσμου ήταν ο Κων/νος Ναύλερης από την Τεγέα (Διευθυντής του τηλεγραφείου Καλαμάτας). Ο Κ. Ναύλερης, όπως και οι κυριώτεροι συνεργάτες του, Ιωαν. Βογόπουλος[86] πρόεδρος του Μεσσηνιακού Συνδέσμου, Γ. Αθ. Μιχαλακέας (βιβλιοπώλης και εκδότης εφημερίδων), ταμίας, Ν.Ι.Καραγιάννης (δικηγόρος), Γενικός Γραμματέας, ήταν εκφραστές της προοδευτικής αστικής τάξης επηρρεασμένοι από τις ιδέες που έπνεαν τότε στην Ευρώπη και ειδικότερα στη Γερμανία και τη Γαλλία.

Ο Ναύλερης είχε επηρεαστεί από τις ιδέες που από το 1873 διέδιδε με τις εφημερίδες και τα περιοδικά του [87] ο πολιτειολόγος Αριστείδης Οικονόμου - κύριος εκφραστής του θετικισμού στην Ελλάδα -, για την καλλιέργεια του συνεταιριστικού πνεύματος, την οργάνωση του εργαζόμενου λαού, τη μόρφωση και διαπαιδαγώγησή του .

Ο Μεσσηνιακός Σύνδεσμος ήταν Λαϊκή Εταιρία, ένα είδος συνεταιρισμού προμηθευτικού, καταναλωτικού, αλλά και ένα είδος Τραπεζικού Ταμιευτηρίου,

---

[86] ΙΩΑΝ. Γ. ΒΟΓΟΠΟΥΛΟΣ (1844-1923) ίδρυσε την εμπορική εταιρία "Ι. Βογόπουλος και Ι. Βενετσανόπουλος" με ευρύτατο κύκλο εργασιών στον κλάδο της εξαγωγής μεσσηνιακών προϊόντων, με υποκατάστημα στην Τεργέστη. Χρημάτισε δημοτικός σύμβουλος και πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας (1882-1885).

[87] Ο Αρ. Οικονόμου (1835- 1890) είχε ιδρύσει την "Εταιρεία Φίλων του Λαού", μ' ένα πλατύ πρόγραμμα επιμόρφωσης των λαϊκών στρωμάτων. Το 1869 στην Αθήνα, συνέβαλε στη σύσταση καταναλωτικού συνεταιρισμού, την "Εταιρεία του Λαού, Αυτοβοήθεια", που λόγω κακής διαχείρισης έκλεισε το 1871.(...) Ιδρυσε επίσης δύο λαϊκά ταμιευτήρια, το "Ελπίς" στον Πειραιά και την "Εστία" στην Αθήνα. Στη Θήβα ακόμα δημιούργησε πιστωτική εταιρεία με την επωνυμία "Παμβοιώτιος". Μεταξύ 1869 και 1890 συνέβαλε στη σύσταση 45 συνεργατικών. Είχε εκδώσει τις εφημερίδες "Νέαι Ιδέαι" (1878-1883), "Υπερασπιστής του Λαού", και το περιοδικό "Οικονομική Επιθεώρησις" (1873-1884) και (1888-1899). Η εφημερίδα "Νέαι Ιδέαι", σκοπό της είχε την μεταρρύθμιση και την κατάλυση της ολιγαρχίας, η οποία, όπως τόνιζε, ελυμαίνετο τον τόπο. Με τα άρθρα της καυτηρίαζε την πολιτική των διαφόρων πολιτικών αρχηγών και των συμβούλων της Αυλής. Πολέμησε με φανατισμό τον Αλεξ. Κουμουνδούρο τον οποίο χαρακτήριζε ως αυλόδουλο όπως επίσης και τον Χαρ. Τρικούπη που τον χαρακτήριζε ως εχθρό των εργαζομένων τάξεων, διότι τους είχε επιβάλλει βαριά φορολογία. Βλ. Κ. ΜΑΓΕΡ, 1957, *Ιστορία του Ελληνικού τύπου.* Τομ. Α' 1790-1900, Κ. ΜΟΣΚΩΦ,1979, *Εισαγωγή στην Ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης*, σελ. 153-155.

που Σύμφωνα με το καταστατικό του [88] εκτός των οικονομικών του σκοπών είχε μορφωτικούς και πολιτιστικούς. Ήτοι : 1) Να δανείζει στα μέλη του *"ἐπί μετρίῳ τόκῳ ποσά χρησιμεύοντα διά την βιομηχανίαν αὐτῶν καί τάς λοιπάς των ἑταίρων κοινωνικάς ἀνάγκας"*. 2) Να αγοράζει χονδρικώς *"τήν διά τήν βιομηχανίαν τῶν συνεταίρων πρώτην ὕλην καί νά πωλῆ αὐτήν αὐτοῖς ἐκ διαλειμμάτων καί τοῖς μετρητοῖς"*. 3) Να οργανώσει *"σχολήν θεωρητικήν και πρακτικήν, σκοπόν ἔχουσαν τήν διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ"*.

Μέλος του Συνδέσμου μπορούσε να γίνει *"πᾶς χρηστός πολίτης"* μετά από αίτησή του και πρόταση δύο τακτικών μελών και εφόσον κατέβαλε 5 δρχ. δικαίωμα εγγραφής και 4 δρχ. μηνιαία συνδρομή για την απόκτηση μετοχής.

Οκτώ μήνες μετά την επίσημη εμφάνισή του, ο Σύνδεσμος αριθμούσε 257 μετόχους που ανήκαν σε διάφορες κοινωνικές τάξεις οι οποίοι μπορούσαν να επιχορηγούνται δάνεια 200-400 δρχ. - ποσό αξιόλογο γιά την εποχή -, *"ἐπί 'ετησίῳ τόκῳ καί προμήθεια 5% "* [89].

Σύμφωνα με τις διαπιστώσεις του προέδρου του Συνδέσμου, Ιωαν. Βογοπούλου [90] φαίνεται : *"ὅτι ἤρξατο νά ἐννοῇ ὁ προσφυής ἡμῖν λαός ὅτι πρόκειται περί σωματείου κοινωφελοῦς, ὅτι ὀφείλει νά συντελέσῃ εἰς τήν προαγωγήν αὐτοῦ, ἔκ τε πατριωτικοῦ καθήκοντος καί γενικοῦ συμφέροντος, ἐν ᾧ καί τό ἴδιον ἔγκειται, καί προπάντων ὅτι δέν πρέπει ν' ἀναμένῃ ἐπ' ἄπειρον τά πάντα ἐκ τῆς Κυβερνητικῆς μόνον πρωτοβουλίας καί ἐνεργείας, εἰς τάς*

---

[88] Κατάστασις εργασιών της Εν Καλάμαις Εταιρίας του Λαού "Ο ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ" από 24 -4/ 31- 12-1884, σελ. 48. Ο σύνδεσμος, αποσκοπούσε επίσης να διευρύνει τη δράση του : α) με την ίδρυση πρατηρίου πωλήσεων διαφόρων ειδών "παντοπωλικού καταστήματος",β) τη δημιουργία διαιτητικού δικαστηρίου για την επίλυση των μικροοικονομικών και άλλων διαφορών που θα δημιουργούντο ανάμεσα στα μέλη και αυτό *"πρός ἀποφυγήν τῶν τά τακτικά δικαστήρια παρακολουθούντων ἐξόδων, βραδυτήτων και διαμαχῶν ἐναντίων τῆς Εὐαγγελικῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης"*, γ) με τη σύσταση ειδικού ταμείου για την ενίσχυση των αναπήρων και αναξιοπαθούντων μελών , δ) με την προικοδότηση πτωχών κοριτσιών των μελών, ε) με την προάσπιση της υγείας των απόρων μετόχων του, εξασφαλίζοντας την παροχή ιατρικής περίθαλψης από διαπρεπείς της εποχής επιστήμονες,στ) στην ένδειξη ενδιαφέροντος για τη γεωργική και βιομηχανική ανάπτυξη του τόπου.
Στο καταστατικό του προβλεπόταν επίσης, κάθε χρόνο, η οργάνωση έκθεσης γεωργικών, βιομηχανικών προϊόντων, διότι, όπως τονιζόταν σε προκήρηξη του Μ.Σ., *"ἡ πρόοδος, ἡ ἀνάπτυξις, ἡ ζωτικότης καί τό δραστήριον παντός λαού δέν μετρεῖται ἐν τοῖς σημερινοῖς καιροῖς διά τοῦ μέτρου τῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων καί μόνο δι'αὐτῶν... ἀλλά ἐκ τῆς βιομηχανικῆς καί γεωργικῆς δραστηριότητος αὐτοῦ* καί τοῦ πνευματικοῦ τοῦ πολιτισμοῦ ". Δυστυχώς καμία έκθεση δεν πραγματοποιήθηκε.

[89] Τα επιτόκια κυμαίνονταν από 20-24 % για τα ενυπόθηκα δάνεια και από 36-50% για τα προσωπικά δάνεια. Η τοκογλυφία κυριαρχούσε παντού με την ανοχή των κυβερνήσεων και τη συνδρομή των δικαστηρίων που δεν έβαζαν όριο στον τόκο. Η νομοθεσία με βάση το Ρωμαϊκό-Βυζαντινό δίκαιο, δεχόταν απεριόριστο τόκο και δεν αναγνώριζε το εθιμικό δίκαιο που τον είχε περιορίσει στο 13%. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε μέχρι την άνοδο της φιλελεύθερης κυβέρνησις του Βενιζέλου το 1911. Βλ. Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ,1992, *Εξάρτηση και αναπαραγωγή*, σελ. 93

[90] *Κατάστασις εργασιών της εν Καλάμας Εταιρείας του Λαού, ο Μ.Σ.*,1885, σελ.14

κομματικάς, ἀφ'ἑτέρου, διαιρέσεις, τ' ἀτομικά πάθη καί τά ἰδιοτελῆ συμφέροντα περικυλινδρούμενος."

Επίσης, η Αθηναϊκή εφημερίδα "Πρωΐα" [91] - δημοσιογραφικό όργανο του Δεληγιάννη -, έγραφε για την ίδρυση του συνδέσμου ότι: *"μαρτυρεῖ ἐπαρκῶς περί τοῦ πνεύματος τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὅπερ ἤρξατο ἐμπνέον τόν λαόν τῶν ἐπαρχιῶν καί τῆς γνώσεως ὅτι ἐν τῇ κοινοπραξία εὑρηται ἡ πρόοδος καί ἡ ἐγγύησις τῆς κοινωνίας".*

Οπως αναφέραμε, ο Μ.Σ. ενδιαφέρθηκε για την ίδρυση και οργάνωση της "Σχολής του Λαού". Με τη σύσταση της Σχολής το Μάιο του 1884, η Διοίκησή του συνδέσμου *"ἐτεινεν εἰς τήν διαμόρφωσιν πολιτικῆς ἀνατροφῆς τοῦ λαοῦ, διά τῆς παροχῆς πρός τήν ἐργατικήν τάξιν ὑλικῆς ἀνακουφίσεως, ἥτις ἐνουμένη πρός τήν διά τής σχολῆς τοῦ λαοῦ ἐπιδιωκομένην διανοητικήν ἀνάπτυξιν, θά καθίστα τόν ἐργάτην πολίτην ἔχοντα ἀνεξάρτητον φρόνημα, δίκαιον ἀπαιτητήν τῶν δικαιωμάτων του, ἀλλά συγχρόνως καί εὐσυνείδητον ἐκτελεστήν τῶν πρός την πολιτείαν ὑποχρεώσεων αὐτοῦ".*

Η σχολή άρχισε να λειτουργεί *"ἐπί αἰσιωτάτοις οἰωνοῖς καί ἐν συρροῇ πολλοῦ πλήθους"* [92]. Η διδασκαλία γινόταν δωρεάν, *"παρ' ἀνδρῶν εἰδικῶν, εὐγενῶς προσφερόντων τήν συνδρομήν αὐτῶν ἐπί τούτω"*, από καθηγητές και άλλους Καλαματιανούς επιστήμονες. Καθώς γράφει ο Κ.Τ. Λυκουρέζος, δικηγόρος [93], *"πολύς παρετηρεῖτο ζῆλος εἰς τε τούς διδάσκοντας καί διδασκομένους, πράγμα ὅπερ ἐμποιεῖ εὐχαρίστησιν, διότι ἐν ταῖς σχολαῖς ταύταις μορφοῦται τό πολιτικόν φρόνημα καί ἐξαγνίζεται ἡ καρδία".*

Για την οικονομική ενίσχυση της σχολής οργανώνονταν λαχειοφόρες αγορές με δώρα εργόχειρα, που κυρίες και δεσποινίδες της πόλεως φιλοτεχνούσαν και προσέφεραν για τον σκοπό αυτό.

Ο Μ.Σ. παρ' όλη την αξιόλογη μορφωτική, κοινωνική και φιλολαϊκή δράση του, παρ' όλη την πίστη και ακράδαντη πεποίθηση της δραστήριας διοίκησής του, ότι *"ἡ ἰδέα τῆς ἱδρύσεώς του - ἡ σκοποῦσα τήν ἀδελφοποίησιν, ἀλληλοβοήθειαν καί ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ διά τοῦ συνεταιρισμοῦ"*, όχι απλώς θα προόδευε, αλλά *"θά ἐκαρποφοροῦσεν ἐκπληκτικῶς"*, δεν μπόρεσε να δράσει για αρκετό καιρό.

---

[91] "ΠΡΩΪΑ" αρ. φυλ. 1579, 18-5-1884

[92] Ο Ν. Καραγιάννης σχολίασε το γεγονός γράφοντας στον "ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟ ΤΥΠΟ",αρ. φυλ. 37, 17-6-1884, σελ. 1, τα ακόλουθα : *"Χαίρομεν βλέποντες ὅτι ἡ ἐργατική τάξις ἤρχισε νά συρρέη πρόθυμος εἰς τά μαθήματα τῆς Σχολῆς, τό πρῶτον τακτικόν τῆς ὁποίας ἐτίμησε διά τῆς παρουσίας αὐτοῦ καί τό ὡραῖον φῦλον."*

[93] Εφ. Καλ. "ΕΝΕΣΤΟΣ", αρ. φυλ. 1, 20-2- 1885, σελ. 3α

Η τελευταία πράξη του Δ.Σ.του Μ.Σ. πραγματοποιήθηκε στίς 29 Ιουνίου του 1886[94].

Οι αντιδραστικοί του τόπου, των οποίων τα άνομα συμφέροντα θίγονταν από την ύπαρξη και πρόοδο της Λαϊκής Εταιρίας, από την ανάπτυξη και την εξάπλωση της συνεταιριστικής ιδέας, με κάθε τρόπο πάσχισαν να τορπιλίσουν το έργο και την προσπάθεια των *"πονούντων ὑπέρ τῆς μορφώσεως τοῦ Λαοῦ καί τῆς ἀναπτύξεως τῶν λαϊκῶν καί ἐργατικῶν τάξεων"*.

Ο Ι. Βογόπουλος, πρόεδρος του Μ.Σ. σε ομιλία του που δημοσιεύθηκε σε ιδιαίτερο φυλλάδιο, μας πληροφορεί για τις αντιδράσεις που, εάν δεν υπήρχαν και δεν χειροτέρευε και η οικονομική κατάσταση του τόπου [95], ο αριθμός των μελών του συνδέσμου θα ήταν διπλάσιος [96].

Τελικά, η αντιλαϊκή αντίδραση κατάφερε να διαλύσει τον Μ.Σ., λόγω ελλείψεως μαζικής εργατικής συνείδησης και οργάνωσης.

Το εργατικό κίνημα άρχισε να εμφανίζεται αρκετά αργότερα. Η 22α Νοεμβρίου 1909 ήταν η ημερομηνία που σηματοδότησε την πορεία του Συνδικαλιστικού κινήματος στην πόλη [97]. Στα γραφεία του συλλόγου Εμποροϋπαλλήλων , συνήλθαν οι πρόεδροι οκτώ σωματείων της πόλης και αποφάσισαν τη συνένωσή τους σε συνδικαλιστικό φορέα που έφερε την επωνυμία "Σύνδεσμος Συλλόγων Συντεχνιών και Σωματείων". Έτσι δημιουργήθηκε το δεύτερο εργατικό κέντρο της χώρας μετά απ' αυτό του Βόλου (1908).

---

[94] Μ. ΦΕΡΕΤΟΣ,1951, *Ο Μεσσηνιακός Σύνδεσμος*, σελ. 134

[95] Μεταξύ 1873 και 1896, η οικονομική κρίση ήταν παγκόσμια , το 1886 η δραχμή είχευποτιμηθει περίπου 20%, όπου έμεινε ως το 1893, η κατασκευή του σιδηροδρομικού δικτύου συντέλεσε στην υπερχρέωση της χώρας, στην πτώχευση του 1893 και στην επιβολή του διεθνούς οικονομικού ελέγχου.

[96] Χαρακτηριστικά αναφέρει τα εξής : *" (...) δυστυχῶς, πατριῶται, οἵτινες, ἐν ᾧ δέν ἐννοοῦσιν ἤ δέν εὐαρεστῶνται νά πράττωσι το καλόν, πειρῶνται παντί σθένει, ἐξ ἀντιθέτου, νά τό ματαιώνωσι, παρ' ἄλλων ἐπιζητούμενον, ἤψεγωσιν αὐτό, πραγματούμενον νοοῶντες.(...) Διότι οἱ ὀνόματι μόνον χριστιανοί και φιλοπάτριδες οὗτοι θέλουσιν, ἴσως τόν λαόν εἶλωτα πάντοτε, δέν τοῖς συμφέρει (ὡς ἐσφαλμένως ὑποθέτουσι καί οὐχί ὡς πράγματι ἔχει) ν' ἀναπνεύσῃ καί οὗτος τόν ζωογόνον τῆς κοινωνικῆς ἐλευθερίας καί ὑλικῆς ἀνεξαρτησίας καί διανοητικῆς μορφώσεως ἀέρα."* Βλ. *Κατάστασις εργασιών της εν Καλάμαις Εταιρίας του Λαού ο "Μεσσηνιακός Σύνδεσμος"*, σελ. 14-15

[97] Π. ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ, 1997, *Το Εργατικό-Συνδικαλιστικό κίνημα Καλαμάτας (1900-1960). Συμβολή στην ιστορία της πόλης*, σελ. 19

2.2. Οι πρώτες προσπάθειες για την ίδρυση Βιβλιοθήκης

Η πρώτη οργανωμένη και συστηματική προσπάθεια που έγινε στην Καλαμάτα για την ίδρυση λαϊκής βιβλιοθήκης, προήλθε από τον Μ. Σύνδεσμο παράλληλα με την ίδρυση της Σχολής του Λαού, το 1884[98].

Δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία για τη βιβλιοθήκη αυτή. Αν ιδρύθηκε όμως, ως πυρήνας της θα χρησίμευσε μέρος των βιβλίων της βιβλιοθήκης του Γυμνασίου [99].

- Το 1893 συστάθηκε ο **"Φιλαναγνωστικός Σύλλογος"** με σκοπό την ίδρυση βιβλιοθήκης, ο οποίος ενισχύθηκε *"διά θερμής καί εύγλώττου άρθρογραφίας πολλών, είς τάς έφημερίδας "Σάλπιγγα" καί "Λαϊκήν"* [100]. Σκοπός του συλλόγου ήταν *" ή παρά τοῖς πολλοῖς καλλιέργεια καί ἐπίρρωσις τῆς πρός τό ἀναγιγνώσκειν τάσεως, ἡ πραγματοποίησις τοῦ ὁποίου 'επιδιωχθήσεται ἰδία μέν διά τῆς συστάσεως ἐν Καλάμαις βιβλιοθήκης προωρισμένης νά παραδοθῆ εἰς κοινήν χρήσιν, ἀλλά καί δι' ἄλλων μέσων κριθησομένων προσφόρων..."* [101].
- Τον Ιούνιο του 1901 συστάθηκε η **"Λαϊκή Εταιρεία"**, που ένας από τους σκοπούς της ήταν η συγκρότηση βιβλιοθήκης με την επωνυμία "Λαϊκή καί Ιερά βιβλιοθήκη". Για την πραγματοποίηση των σκοπών της είχε εκδώσει τον Δεκέμβριο του 1901 , δικό της δημοσιογραφικό όργανο με τον τίτλο "Ήλιος" . Από τις πληροφορίες που δίνει ο Π. Οικονομάκης, το Μάρτιο του 1902 είχαν σκεφθεί να ενωθούν η "Λ. Εταιρεία" με την "Εταιρεία της εν Καλάμαις Λαϊκής Σχολής". Η συγχώνευση των δυο συλλόγων ίσως πραγματοποιήθηκε το 1903[102].
- Στίς 10 Νοεμβρίου του 1901 είχε συσταθεί σύλλογος με την επωνυμία **"Εταιρεία της έν Καλάμαις Λαϊκής Σχολής"**. Σύμφωνα με το πρώτο

---

[98] "ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ", αρ. φυλ 37, 1884. Σε δημοσίευση παρακαλούσαν *"τους έκδότες καί πάντα βουλόμενον νά άποστέλλωσι δωρεάν τά διά τόν λαόν κατάλληλα βιβλία"*.

[99] Ο Μ.Φερέτος προβάλει αυτή την άποψη λόγω της πρότασης που είχε διατυπώσει ο Γυμνασιάρχης και Έφορος της Σχολής Γ.Τσαγγρής *."Ἡ βιβλιοθήκη του Γυμνασίου καταστῆ πνευματικόν ἑστιατόριον οὐ μόνον τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν καθηγητῶν, ἀλλά καί παντός πολίτου .(...) Δέν εἶναι ἄραγε δυνατόν ἡ βιβλιοθήκη πλουτιζομένη διά καταλλήλων βιβλίων καί ρυθμιζομένη ἐπί το λαϊκώτερον, ἀπαλασσομένη δέ τῆς εἱρκτῆς της ἀπομονώσεως νά διαχύση ὡς ἀπό πνευματικοῦ τίνος ὁρίζοντος ἐμφανούς τό εὐεργετικόν ἑαυτῆς φῶς εἰς τούς ἐν βαθυτάτῳ καί ψηλαφητῷ σκότει διατελούντας μαθητάς καί πολίτας ;"*. Βλ. Μ. ΦΕΡΕΤΟΣ,1951, *Μεσσηνιακός Σύνδεσμος*, σελ.131

[100] Π. ΣΑΛΜΑ,1938, *Πνευματική καί ψυχαγωγική ζωή της Καλαμάτας πρό 40 χρόνων*, σελ.105

[101] Εφ. καλ. "ΛΑΪΚΗ", αρ. φυλ. 13, 26-9-1893 και Π. ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗ,1956,*Η Λαϊκή βιβλιοθήκη Καλαμών*, σελ. 267

[102] Π. ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗ ,1956, *Η Λαϊκή βιβλιοθήκη Καλαμών*, σελ. 267

άρθρο του καταστατικού της *"μοναδικόν σκοπό εἶχε τήν διαμόρφωση καί τήν πνευματική ἀνάπτυξη τῶν ἐργατικῶν τῆς πόλεως τάξεων. Τήν ἐκπλήρωσιν δέ τοῦ τοιούτου σκοποῦ της ἐπιδιώξη πρωτίστως μέν καί κυρίως διά τής διδασκαλίας μαθημάτων καί διαλέξεων, ἐπιβοηθητικώς δέ διά τής συστάσεως Λαϊκής βιβλιοθήκης καί τῆς παροχῆς εἰς τόν ἐργάτην τῶν χρησίμων βιβλίων."*
Ο σύλλογος στα λίγα χρόνια που λειτούργησε ανέπτυξε πλούσια δράση, οργανώνοντας κυρίως διαλέξεις, δεν κατώρθωσε όμως να δημιουργήσει βιβλιοθήκη, όπως προέβλεπε στο καταστατικό του. Το 1904 [103] διέκοψε τη λειτουργία του λόγω προβλήματος στέγασης.

2.3. Η Σχολή Απόρων Παίδων Καλαμάτας

Από το 1870 ως το τέλος του αιώνα, σημειώθηκε μεγάλη δραστηριότητα στον τομέα της πρόνοιας η οποία αντανακλούσε το ενδιαφέρον της πολιτείας, αλλά και των ιδιωτικών φορέων απέναντι στον τομέα αυτό. Το ενδιαφέρον αυτό εκφραζόταν μέσα από δωρεές και κοινωφελείς πρωτοβουλίες, καθώς και με τη χρηματοδότηση σχετικών έργων και ιδρυμάτων [104].
Η επίδραση των δυτικοευρωπαϊκών αντιλήψεων ήταν και πάλι εμφανής στην ίδρυση προνοιακών ιδρυμάτων νέου τύπου, όπως βρεφοκομείων- νηπιοτροφείων, αλλά και νυκτερινών σχολών για εργαζόμενα παιδιά [105]

Αποτέλεσμα αυτών των επιδράσεων ήταν η δημιουργία στην Αθήνα, Σχολής Απόρων παίδων, από τον σύλλογο "Παρνασσό" [106], παράρτημα της οποίας λειτούργησε στην Καλαμάτα από το 1871 και για 40 και πλέον χρόνια.

---

103 Π. ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗ,1956, *ό.π.*, σελ. 269

104 Στην Καλαμάτα από τις πρώτες φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες ήταν αυτή του Σπ. Αλεξανδράκη (1807-1871), μεγαλέμπορου, που πεθαίνοντας άφησε όλη τη κινητή και ακίνητη περιουσία του (2.798.000 δρχ), για φιλανθρωπικούς σκοπούς. Έτσι το 1877, ιδρύεται το Αλεξανδράκειο Γηροκομείο-Πτωχοκομείο. Ο ίδιος, το 1853, είχε συμβάλλει στην ίδρυση του εμπορο-βιομηχανικού επιμελητηρίου της πόλης.

105 Βλ. Ε. ΚΑΛΛΙΓΑ,1990, *Η πρόνοια για το παιδί στην Ελλάδα του 19ου αιώνα* και Μ. ΚΟΡΑΣΙΔΟΥ, 1995, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους. Φτώχεια και φιλανθρωπία στην Ελληνική πρωτεύουσα του 19ου αιώνα.*

106 Ο "Παρνασσός" είναι φιλολογικός σύλλογος, που ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1865, από τους γιούς του νομισματολόγου Π.Ι. Λάμπρου. Ο σύλλογος μετά από πρόταση του Σπ. Βασιλειάδη (ποιητή-δραματουργού και κριτικού, εκπροσώπου του ρομαντισμού στην Ελλάδα), ίδρυσε νυκτερινή Σχολή Απόρων Παίδων, το 1872. Η Σχολή συστάθηκε για να προσφέρει "ηθικήν μόρφωσιν" και "διανοητικήν ανάπτυξιν" σε άπορα εργαζόμενα παιδιά. Οι ιδρυτές της Σχολής πίστευαν οτι η κοινωνία, για να αποτελείται από αγαθά στοιχεία, οφείλει να καλλιεργεί στα μέλη της "την υψηλήν ιδέαν της ηθικής", "την φλογεράν τής δικαιοσύνης άγάπην και τον ακάθεκτον της εργασίας πόθον". Βλ. Ν. ΛΕΒΙΔΗ,1933, *Μελέτη πως ακριβώς ιδρύθη η Σχολή των απόρων παίδων υπό του φιλολογικού συλλόγου Παρνασσού,* Κ. ΒΟΒΟΛΙΝΗ,1951, *Το χρονικό του Παρνασσού, 1865-1950.*

Η λειτουργία της Σχολής ενισχύθηκε πολύ από την συμμετοχή του φιλολογικού συλλόγου [107] της πόλης, αλλά και καλαματιανών επιστημόνων *"εύγενώς προσφερθέντες χάριν τού κοινωνικού σκοπού αύτής"*.

Το 1871 κοσμήτορας της Σχολής ήταν ο μεγαλέμπορος Α. Πανταζόπουλος [108] .Το 1875 [109] στη σχολή φοιτούσαν 30 μαθητές. Την ίδια χρονιά κοσμήτορες της σχολής υπηρετούσαν οι γνωστοί και σημαντικοί παράγοντες της πόλης, Αθ. Στρατηγόπουλος, Γ. Μελισσουργός, Γ. Κραγιάννης (δικηγόροι) και Σ. Δουκάκης (φαρμακοποιός) [110].

Η όλη προσπάθεια στηριζόταν στην ετήσια ενίσχυση του συλλόγου "Παρνασσός" που ήταν και ο επίσημος ιδρυτής των επαρχιακών παραρτημάτων[111], τις πιστώσεις του Δήμου [112], αλλά ιδιαίτερα στις συνδρομές και δωρεές καλαματιανών που εκτιμούσαν την μεγάλη αυτή κοινωνική και μορφωτική αποστολή.

Για την οικονομική ενίσχυση της Σχολής πραγματοποιούντο θεατρικές ερασιτεχνικές παραστάσεις[113] από νέους της Καλαμάτας, οι οποίες παρουσιάζονταν στο σπίτι της Ευαγγελίας Π. Κατσαούνη [114] (σήμερα στεγάζεται η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος), στο οποίο είχε *"ἀνιδρυθεῖ ἡ σκηνή χάριν τῆς Σχολῆς ἀπόρων παίδων"* [115].

---

107 Ε. ΚΑΛΛΙΓΑ,1990, *ό.π.*, σελ. 193-194

108 Ο Αριστείδης Πανταζόπουλος, μεγαλέμπορος το επάγγελμα ήταν πατέρας του Ν. Πανταζόπουλου που με δαπάνη του ανήγειρε τη "Λαϊκή Σχολή". Βλ. Περιοδικό "ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ", 1877, σελ. 389

109 "ΕΦΗΜΕΡΙΣ", αρ. φυλ. 190, 9-7-1875, σελ.2Β, ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος

110 "ΕΦΗΜΕΡΙΣ", αρ. φυλ. 265, 22-9-1875, σελ2Α, ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος

111 Το έτος 1883-1884, ο σύλλογος λειτουργούσε 12 σχολές : στην Αθήνα, την Καλαμάτα, την Σύρο, την Ζάκυνθο, την Πάτρα, την Άνδρο, το Καπελέτου, στο Τραγανό, στού Κατσαρού, τον Πύργο, την Λευκάδα και το Αργοστόλι, όπου φοιτούσαν 1400 και πλέον μαθητές. Βλ. Κ. ΒΟΒΟΛΙΝΗΣ,1951, *ό.π.* , σελ. 150

112 Τον Μάϊο του 1880 ο Δήμος Καλαμάτας είχε ψηφίσει πίστωση 300 δρχ. για την οικονομική ενίσχυση της Σχολής. Βλ. καλ. εφ. "ΔΗΜΟΣ", αρ. φυλ. 117, 28-5-1880, σελ. 3Α, ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος.

113 Σχετικά έγραφε η καλ. εφ. "ΙΘΩΜΗ", αρ.φυλ. 150, 7-11-1875, ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος: *"Τήν παρελθοῦσαν Κυριακήν ἐδόθη ἐν τῷ θεάτρῳ εὐεργετική παράστασις ὑπέρ τῆς Σχολῆς ἀπόρων παίδων, καθ' ἣν εἰσεπράχθησαν 164,50 δρχ."*.
Μια άλλη παράσταση υπέρ της Σχολής, στην οποία φοιτούσαν "υποδηματοκαθαρισταί και υπηρέται καταστημάτων", δόθηκε από εμπόρους και δικηγόρους το 1896, με το έργο του Σπ. Βασιλειάδη "Οι Καλλέργαι", το οποίο είχε διδάξει ο δικηγόρος και κατ' επανάληψη χρηματίσας Νομάρχης Χρυσ. Παγώνης. Βλ. Αθ. εφ. "ΑΝΑΤΟΛΗ", αρ.φυλ. 9, 18-2- 1896, σελ. 4, ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος.

114 Η Ευαγ. Κατσαούνη είχε γεννηθεί στην Τύνιδα το 1847 και πέθανε στην Καλαμάτα το 1901. Είχε παντρευτεί τον μεγαλέμπορο Π. Κατσαούνη (1801-1894), ο οποίος ειχε αποκτήσει αρκετή περιουσία απο εμπορικές επιχειρήσεις που είχε στην Τύνιδα και το Αλγέρι. Την 10ετία του 1890, ο Π. Κατσαούνης χρεωκόπησε και το μεγαρό του βγήκε στο πλειστηριασμό και περιήλθε στη Τράπεζα Αθηνών, η οποία εγκατέστησε τα γραφεία της και τις υπηρεσίες της (η Τράπεζα Αθηνών συγχωνεύθηκε στην Εθνική Τράπεζα μετά το 1950). ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος.

115 "ΦΑΡΑΙ", αρ.φυλ.33, 21-1-1896, σελ 3Β, ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος.

Το 1893 και 1899 [116], η σχολή λειτουργούσε τις βραδυνές ώρες στο ιδιωτικό εκπαιδευτήριο του Θεοδ. Χριστόπουλου που το διέθετε αφιλοκερδώς. Το χρονικό διάστημα 1893-1895 η Σχολή σταμάτησε να λειτουργεί και επανεμφανίστηκε τον Δεκέμβριο του 1895 [117] υπό την εποπτεία της Καλλιόπης Καρώνη, η οποία στέγαζε τη Σχολή δωρεάν [118] στο ιδιωτικό παρθεναγωγείο της.
Το 1899 φοιτούσαν στη Σχολή 58 μαθητές. Η διοίκησή της αποτελείτο από τους Ν. Στρατηγόπουλο, Ηλ. Νικολαΐδη, Φ. Φωτιάδη (δικηγόρους) και Σ. Δουκάκη (φαρμακοποιό) [119].
Η εφημερίδα "Φαραί" [120] μας πληροφορεί ότι η Σχολή λειτουργούσε και το 1900. Καθώς φαίνεται όμως, είχε διακόψει τη λειτουργία της μέχρι τα μέσα Νοεμβρίου του 1905, όπου εγκαινιάστηκε η επαναλειτουργία της [121].

Η Σχολή συνέχισε την λειτουργία της μέχρι το 1911, που συγχωνεύθηκε με τη "Λαϊκή Σχολή" και έγινε Ν.Π. με την επωνυμία "Λαϊκήν καί απόρων παίδων Σχολή του ζεύγους Πανταζοπούλου".

2.4. Η Λαϊκή και Απόρων Παίδων Σχολή Ν.& Ρ. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Η "Εταιρεία της εν Καλάμαις Λαϊκής Σχολής" σταμάτησε να λειτουργεί διότι αντιμετώπιζε πρόβλημα στέγασης, ενώ η "Σχολή Απόρων Παίδων" αναζητούσε το δικό της οίκημα.

Το 1910, η Ρεγγίνα χήρα Νικολάου Πανταζοπούλου το γένος Αλβανάκη [122] αγόρασε το τωρινό οικόπεδο επί της οδού Αριστομένους και έκτισε τα έτη 1910-1911 το κτίριο της Λαϊκής Σχολής.

Στις 6 Μαρτίου του 1911, συστάθηκε το ίδρυμα (νομικό πρόσωπο) "ΤΗΣ ΕΝ ΚΑΛΑΜΑΙΣ ΛΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΡΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΣΧΟΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΙ ΡΕΓΓΙΝΑΣ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ" [123].

Κύριος σκοπός του ιδρύματος αποτελούσε :*" ἡ συντήρησις Λαϊκής και ἀπόρων παίδων Σχολής ἐν Καλάμαις πρός μόρφωσιν τῶν τε ἐργατικών καί λαϊκών τάξεων ἐπιδιώκεται α) διά τῆς διδασκαλίας μαθημάτων θεωρητικών και*

---

[116] "ΛΑΪΚΗ",αρ.φυλ.5,1-8-1893,σελ.5, και "ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΗ",αρ.φυλ.8, 29-4-1899, σελ. 2Γ ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ. Φερέτος
[117] "ΕΥΝΟΜΙΑ",αρ.φυλ. 61, 24-12-1895,ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος
[118] "ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΗ",αρ.φυλ. 12, 29-11-1895,σελ.1Β
[119] "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", αρ. φυλ. 8, 29-4-1899, σελ 2Γ
[120] "ΦΑΡΑΙ", αρ.φυλ. 215, 11-6-1900, σελ 4
[121] "ΦΩΣ", αρ.φυλ.568, 13-11-1905, "ΘΑΡΡΟΣ", αρ. φυλ. 2013, 15-11-1905
[122] Η Ρεγγίνα σύζυγος Νικ. Πανταζοπούλου (+1945) ήταν αδελφή του Δ. Αλβανάκη (1819-1905) ιατρού .
[123] Η Ρεγ. Πανταζοπούλου δώρησε στη Σχολή το οικοδόμημα και όλη την κινητή και ακίνητη περιουσία της.

πρακτικών β) διά τῆς διοργανώσεως διαλέξεων καταλλήλων γ) διά παντός νομίμου μέσου, ὅπερ, ἤθελε κριθῆ τελεσφόρον. Δι' ἰδιαιτέρων κανονισμών θέλει κανονίσει πάντα ταῦτα το Δ.Σ.".

Με την παράγραφο 4 του άρθρου 2 του κανονισμού [124] καθορίσθηκε ότι ο σκοπός της Λαϊκής Σχολής επιδιώκεται και *"διά τοῦ καταρτισμού Λαϊκῆς βιβλιοθήκης", ἡ ὁποία θά περιλαμβάνει βιβλία κατάλληλα πρός διδασκαλίαν και ψυχαγωγίαν τῶν λαϊκών καί ἐργατικών τάξεων.(αρθ. 6). Ἄν θεωρηθῆ χρήσιμον, δύναται να ἐπιτραπεῖ ὁ δανεισμός τῶν βιβλίων κατ' οἶκον, ὅπως τό Δ.Σ. ἤθελε κανονίσει (αρθ.19).*

Η Σχολή άρχισε να λειτουργεί στις 15-1-1912 προσφέροντας από τότε ανεκτίμητες υπηρεσίες στην πόλη [125]. Στη μεγάλη αίθουσά της οργανώθηκαν διδασκαλίες μαθημάτων, συναυλίες, ρεσιτάλ, διαλέξεις, θεατρικές παραστάσεις, προβολές ταινιών, θρησκευτικά κηρύγματα, χοροί, δεξιώσεις, συνέδρια, εκθέσεις ζωγραφικής, και φωτογραφίας. Κατά τη διάρκεια της κατοχής, χρησιμοποιήθηκε ως νοσοκομείο και αίθουσα Δικαστηρίου.

Παρ' όλο που είχαν δαπανηθεί πολλά χρήματα για την ανέγερσή της Σχολής, ο αριθμός των φοιτούντων δεν ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες του Δ.Σ.[126]. Το 1926 ο αριθμός των παιδιών ήταν 170, το 1929 όμως περιορίστηκε στα 80.

Η Σχολή διέκοψε τη λειτουργία της το 1931 και τα δύο από τα δωμάτια του κτιρίου παραχωρήθηκαν στο μουσικό σωματείο "Χορωδία και Μανδολινάτα Καλαμών", που είχε ιδρυθεί το 1930.

---

124 Το καταστατικό και ο κανονισμός λειτουργίας της Λ. Σχολής εγκρίθηκαν με το Β.Δ. της 11-7-1911 και δημοσιεύθηκαν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, αρ. φυλ. 252, τ. Α. Το 1914 έγινε τροποποίηση στη σύνθεση του αδελφάτου (Δ.Σ.) της σχολής. Εκτοτε πρόεδρος είναι ο εκάστοτε Μητροπολίτης και μέλη ο Γυμνασιάρχης του Γυμνασίου αρρένων, αντιπρόσωποι του Δημοτικού συμβουλίου και του Εμπορικού συλλόγου. Οι επιδράσεις των ηθικοχριστιανικών αρχών που είχαν δεχθεί οι τότε φιλάνθρωποι ήταν εμφανείς στους περιορισμούς που έθεταν στη διαχείριση των κληροδοτημάτων. Τους ίδιους περιορισμούς συναντάμε και στη διαθήκη του Σπ. Αλεξανδράκη.

125 Η καλ. εφημ. "ΘΑΡΡΟΣ" σχολίαζε το γεγονός με τα εξής : *"Μετά μακράν ἀναμονήν δικαιολογημένην ἐκ τῶν προπαρασκευαστικῶν ἐργασιῶν ἤνοιξε τάς πύλας της ἡ Λ. Σχολή, τό μοναδικῆς ὠφελιμότητας ἵδρυμα τῆς πόλεως. Ἡ ἐξαιρετική συρροή τοῦ κόσμου ὅστις προσῆλθεν εἰς τήν πρώτην διάλεξιν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κοινωνία διψᾶ πνευματικῶν ἀκροαμάτων, πολλάς δέ ὑπηρεσίας θά προσφέρη ἡ Ἐφορεία τῆς Σχολῆς ἄν συστηματοποιήση ἐφ' ὡρισμένου προγράμματος ἑσπερινά λαϊκά μαθήματα και καθ' ἑβδομάδα διαλέξεις".* Βλ. "ΘΑΡΡΟΣ", αρ. φυλ. 3951, 17-1- 1912.

126 Η εφ. "ΣΗΜΑΙΑ", αρ. φυλ. 4650, 27-1-1929 την εποχή εκείνη αναφέρει : *Εἶναι γνωστόν ὅτι ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης κατέβαλε καί καταβάλλει ἀτρώτους μόχθους καί κόπους διά τήν λειτουργίαν τῆς νυκτερινῆς Σχολῆς των Ἀπόρων. Εἶναι ἀκόμη γνωστόν ὅτι διά τήν ἀνέγερσιν τῆς Σχολῆς ταύτης ἐδαπανήθησαν μεγάλα χρηματικά ποσά. Ὅμως ὁ ἀριθμός τῶν φοιτώντων δέν ἀνταποκρίνεται καθόλου εἰς τας προσδοκίας μας".*

Αλεξανδράκειο Γηροκομείο

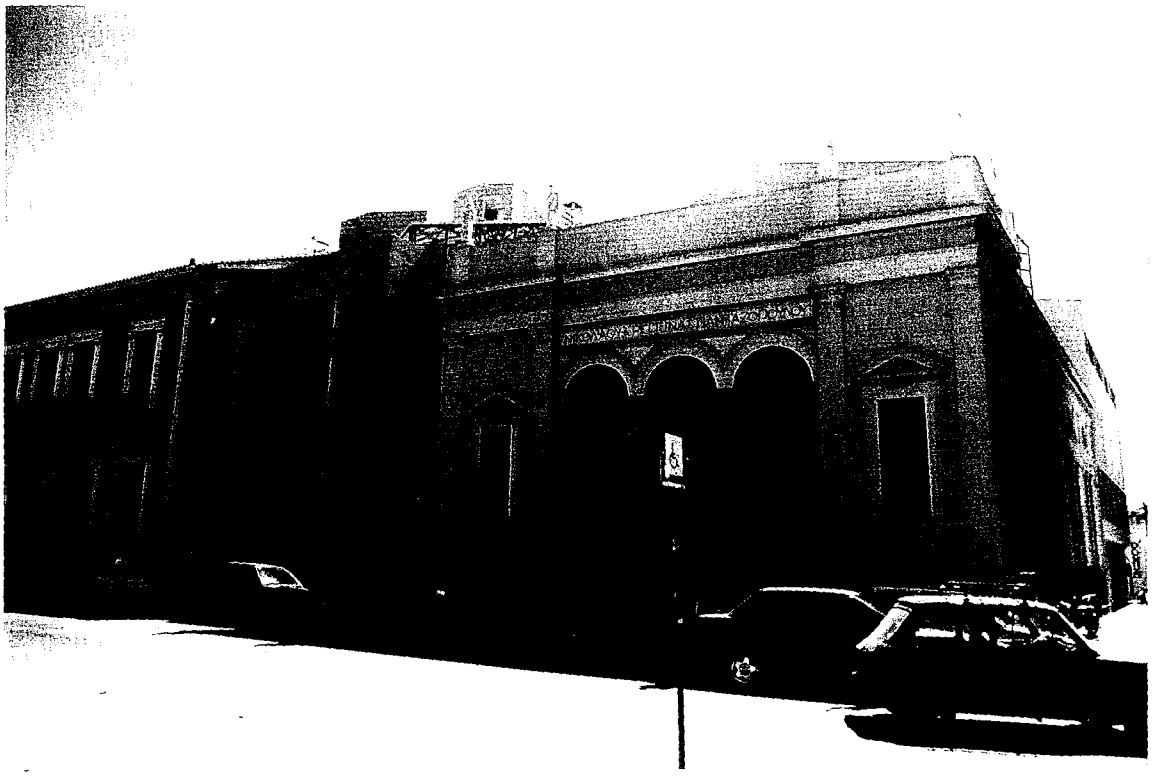

Λαϊκή και απόρων παίδων

Σχολή Νικολάου & Ρεγγίνας Πανταζοπούλου

2.5. Η συμβολή του Δικηγορικού Συλλόγου στην Πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης

Η κυριαρχία των νομικών σπουδών [127] χαρακτήριζε την ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα, την περίοδο 1837-1911. Τα αίτια αυτού του προσανατολισμού ήταν συνέπεια της υποαπασχόλησης στην ύπαιθρο - λόγω των περιορισμένης αγροτικής ιδιοκτησίας -, που ωθούσε αρκετούς να στέλνουν ένα από τα παιδιά τους στο πανεπιστήμιο, ώστε να έχει περισσότερες πιθανότητες να προσληφθεί στο Δημόσιο [128]. Έχουν επίσης τη βάση τους στους τρόπους δόμησης της άρχουσας τάξης στη χώρα. Πράγματι, το μεγαλύτερο μέρος των διπλωματούχων απασχολείτο από τη μία μεριά στον κρατικό μηχανισμό και τα νομικά επαγγέλματα που ξεφύτρωναν γύρω από το μηχανισμό αυτό, και από την άλλη στις χρηματιστηριακές και εμπορικές δραστηριότητες και τα αστικά και μικροαστικά ελεύθερα επαγγέλματα, που πολλαπλασιάζοντο στη μεσογειακή περιφέρεια. Είναι χαρακτηριστικό, ότι ο προσανατολισμός προς τα νομικά επιτάθηκε μετά το 1880 [129], λόγω της αύξησης του αριθμού των Τραπεζών και των μεγάλων εμπορικών και χρηματιστηριακών οργανισμών κ.λ.π.

Από τα πρώτα επιστημονικά και επαγγελματικά σωματεία που ιδρύθηκαν στην Καλαμάτα ήταν ο "Δικηγορικός σύλλογος" (1851) [130].

Η πολιτιστική δραστηριότητα των Καλαματιανών δικηγόρων ήταν αξιοσημείωτη. Έπαιξαν πρωτοποριακό ρόλο σ' όλες τις εκδηλώσεις της

---

127 Στις έρευνες του, ο Κ. Τσουκαλάς, διαπιστώνει ότι την περίοδο 1837-1877, το 40,7% των φοιτητών ακολουθούσαν νομικές σπουδές έναντι 31,8% που σπούδαζαν ιατρική. Την περίοδο 1878-1911, το ποσοστό για τους φοιτητές της νομικής ήταν πιο αυξημένο και ανερχόταν στο 50,2%, ενώ είχε μειωθεί στο 26% για την ιατρική. Η Ελλάδα παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό φοιτητών Νομικής απ' όλα τα Ευρωπαϊκά κράτη και μάλιστα με μεγάλη διαφορά. Αν λάβουμε υπόψη μας το γενικό ποσοστό φοίτησης στην ανώτατη εκπαίδευση, που είναι εξαιρετικά υψηλό, προκύπτει ότι υπήρχαν στην Ελλάδα 2 ή 3 φορές περισσότεροι φοιτητές της Νομικής σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό, απ' ότι υπήρχαν σ' οποιαδήποτε άλλη Ευρωπαϊκή χώρα. Συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρώπης όπως την Γαλλία και την Γερμανία έχουμε την ακόλουθη εικόνα :

		ΙΑΤΡΙΚΗ (Α)	ΝΟΜΙΚΗ (Β)	Α+Β
ΕΛΛΑΔΑ	1878-1911	26%	50,2%	76,2%
	1910-1911	21%	56,0%	77,0%
ΓΑΛΛΙΑ	1900-1901	28,9%	33,9%	62,8%
	1910-1911	24,1%	41,8%	65,9%
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	1914	26,3	14,5%	40,8%

Βλ. Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ, 1992, *Εξάρτηση και αναπαραγωγή*, σελ. 439-441

128 Γ. ΔΕΡΤΙΛΗΣ,1977, *Κοινωνικός μετασχηματισμός και στρατιωτική επέμβαση 1880-1909,* σελ. 195

129 Το 1900, η Ελλάδα είχε 15 Δικηγόρους για 10.000 κατ. Βλ. Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ,1992, *ό.π.*, σελ. 192-193

130 Μ. ΦΕΡΕΤΟΣ, 1956, *Ο Δικηγορικός σύλλογος Καλαμάτας και η δράση του,* στην εφ."ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΑ ΝΕΑ", αρ. φυλ. 11-18, 20, 22, 27, 28, 30 .

κοινωνικής και πολιτικής ζωής του τόπου. Πρωτοστάτησαν στην οργάνωση εορτών, πνευματικών συγκεντρώσεων, διαλέξεων και εκλαϊκευτικών μαθημάτων, στην ίδρυση συλλόγων, αθλητικών, πολιτικών, καλλιτεχνικών, αλλά και στη δημιουργία εφημερίδων και περιοδικών.

Ο Ι. Πολυμενάκης [131], στο "Ημερολόγιο Καλαμών του 1900", αναφέρει τα ακόλουθα όσον αφορά τον επιστημονικό κόσμο της εποχής : *"Ἰδίως δέ μεγαλειτέρα ἐπίδοσις ἐγένετο ἐν τῇ τοῦ δικαίου ἐπιστήμη ἐξ ἧς προέρχοντες δικαστικοί λειτουργοί ἀνεδείχθησαν, δικηγορικός δέ Σύλλογος ἐν τῇ πόλει συνεκροτήθη ἐξ ἀνδρῶν εὐμαθῶν, νοημόνων καί φίλων τοῦ δικαίου καί τῆς ἀρετῆς, οὓς ὡς ἀξιόζηλον παράδειγμα εἰς ἄλλα μέ ρη ἀναφέρουσιν εὐφημοτάτην δέ πάντοτε ποιοῦνται οἵτε δικαστικοί καί οἱ ἐν γένει τήν ἐπιστημονική ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως γνωρίσαντες"*.

2.6. Ο Σύλλογος Κυριών και Δεσποινίδων

Στα τέλη του 1897 [132] λειτουργούσε στην Καλαμάτα "Σύλλογος Κυριών και Δεσποινίδων" που πρωτοστατούσε σε διάφορες κοινωνικές και φιλανθρωπικές εκδηλώσεις.

Οι γυναικείοι σύλλογοι εκείνης της εποχής είχαν έντονο φιλανθρωπικό χαρακτήρα και είχαν μέλη γυναίκες της αστικής τάξης [133].

Όπως διαπιστώνει η Ε. Βαρίκα [134], οι Φιλανθρωπικοί σύλλογοι Κυριών αναπτύχθηκαν το τελευταίο τέταρτο του προηγούμενου αιώνα και στηρίχτηκαν σε μεγάλο βαθμό στα δίκτυα γνωριμιών και στους φιλικούς δεσμούς των γυναικών στο σχολείο. Στούς συλλόγους αυτούς που δημιουργήθηκαν και σε μικρές κωμοπόλεις, οι γυναίκες και οι κόρες των δημοσίων υπαλλήλων ή των μικροαστών διανοούμενων χρησιμοποίησαν όλα τα οργανωτικά τους χαρίσματα για να κινητοποιήσουν τις λιγοστές πλούσιες γυναίκες που διέθεταν κεφάλαια[135].

---

131 *Ημερολόγιο των Καλαμών, έτους 1900*, εκδ. Ιων. Πολυμενάκης, σελ. 25. Στο ίδιο άρθρο αναφέρονται 68 ονόματα δικηγόρων που έδρασαν στη πόλη από το 1851-1900, έναντι 27 ονομάτων γιατρών και 10 φαρμακοποιών.

132 Καλ. εφ. "ΕΥΝΟΜΙΑ", αρ.φυλ. 110, 1-1-1897, σελ. 2, ΓΑΚ-Ν.Μ./ Μ.Φερέτος

133 Από την Αθ. εφ. "ΠΑΛΛΙΓΕΝΕΣΙΑ",αρ. φυλ. 9304, 26-10-1894, σελ. 2, πληροφορούμεθα ότι στη δημιουργία κοινωνικής ζωής στην Καλαμάτα, στην περίοδο 1890-1900 πρωτοστατούσαν οι κυρίες : Μαυρομιχάλη, Εφεσίου, Πετ. Καπετανάκη, Γ. Κουτσομητοπούλου, Θ. Κουτσομητοπούλου, Κυβέλου, Δ. Μπούτση, Αϊτάκη, Νικοπούλου, και αρκετές δεσποινίδες. Όπως φαίνεται εκείνη την χρονική περίοδο είχε οργανώσει λαχειοφόρο αγορά με την συνεργασία της Φιλαρμονικής.

134 Ε. ΒΑΡΙΚΑ,1987, *Η εξέγερση των Κυριών. Η γένεση της φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907*, σελ.178-179

135 Το ίδιο επισημαίνει και η Σ. ΖΙΩΓΟΥ-ΚΑΡΑΣΤΕΡΓΙΟΥ,1986, στη μελέτη της, *Η Μέση Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα 1830-1893*, σελ. 338, γράφοντας ότι οι γυναικείοι σύλλογοι της εποχής είχαν οι περισσότεροι φιλανθρωπικό χαρακτήρα και αποτελούνται κυρίως από γυναίκες της μεγαλοαστικής τάξης.

Μέσα από τέτοιες δραστηριότητες διαμόρφωναν ιδέες για τα κοινωνικά και εθνικά προβλήματα, έρχονταν σε διαπραγματεύσεις με πολιτιστικούς, δημοτικούς ή κρατικούς θεσμούς και, το πιο σημαντικό, γνωρίζονταν με τις πιό αδικημένες ομόφυλές τους, στο πρόσωπο των οποίων ανακάλυπταν τα θύματα όχι μόνο της φτώχειας και της κοινωνικής αδικίας, αλλά και της ανδρικής εξουσίας και της διπλής σεξουαλικής ηθικής με τις οποίες βρισκόντουσαν και οι ίδιες καθημερινά αντιμέτωπες.

Κατ' αυτό τον τρόπο, η Φιλανθρωπία και η κοινωνική αναμόρφωση μετατράπηκαν για μερικές απ' αυτές σε πεδίο μαθητείας που τις προετοίμασε για τη συλλογική δράση και τις ενθάρρυνε να σκέπτονται το γυναικείο φύλο ως μια καταπιεσμένη κατηγορία με κοινά συμφέροντα.

Στην Αθήνα η πρώτη προσπάθεια για συλλογική φιλανθρωπική δραστηριότητα έγινε από τη Μαρία Υψηλάντη το 1855, με τη σύσταση της "Φιλανθρωπικής Εταιρίας Κυριών" και την ίδρυση του "Αμαλιείου Ορφανοτροφείου" [136]. Ακολούθησε το 1866 η σύσταση "Επιτροπών Κυριών για τους πρόσφυγες της Κρήτης", το 1882 η "Επιτροπή Κυριών στο Νοσοκομείο Ευαγγελισμός", το 1887 η δημιουργία Φιλανθρωπικών συλλόγων στο Ναύπλιο , στην Πάτρα και τη Χαλκίδα, το 1888 στον Πειραιά και το 1890 στην Κέρκυρα.
Το 1893 ιδρύθηκε το "Άσυλο της Αγ. Αικατερίνης" - από τις Κ. Παρρέν, Ε. Βρατσάνου, και Ε. Δεληγεώργη - για την προστασία και περίθαλψη *"ἐργατιδῶν καί ἰδία ὑπηρετριῶν"*.

Εκτός από τη φιλανθρωπική δραστηριότητα, οι Ελληνίδες άρχισαν σταδιακά να συμμετέχουν σε συλλογικά όργανα που είχαν σχέση με τη γυναικεία εκπαίδευση. Η πιο αξιοσημείωτη προσπάθεια στον τομέα αυτό υπήρξε το 1872 η ίδρυση του "Συλλόγου Κυριών υπέρ της Γυναικείας Παιδεύσεως", από τις Ελ. Ι. Παπαρηγοπούλου, Σ. Βικέλα, Ε. Σκουλέ, Κ. Κεχαγιά και την υποστήριξη της Βασ. Όλγας [137]. Το 1889, η Κ. Παρρέν, ίδρυσε σχολείο για τις γυναίκες του λαού, το οποίο λειτουργούσε με εθελοντική εργασία γυναικών, από τις οποίες οι περισσότερες ήταν επαγγελματίες δασκάλες [138].

Οι γυναίκες άρχισαν να συμμετέχουν στην πνευματική κίνηση του τόπου, δημοσιεύοντας άρθρα τους στα περιοδικά "Πανδώρα" (1850-1872) και "Εστία" (1876-1895) , αλλά εκδίδοντας και δικά τους περιοδικά, όπως το "Θάλεια" (1867) από την Π. Λαζαρίδου, το "Ευριδίκη" (1870) από την Α. Κτενά-Λεοντιάδου στην Κωνσταντινούπολη, η "Εφημερίδα των Κυριών" (1887) από την Κ. Παρρέν [139].

---

136 Ε. ΚΑΛΛΙΓΑ,1990, *Η πρόνοια για το παιδί στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα*, σελ.113-131, όπου υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες για το ίδρυμα.
137 Σ. ΖΙΩΓΟΥ-ΚΡΑΣΤΕΡΓΙΟΥ,1986, *ό.π.*,σελ.306-307,και Ε. ΚΑΛΛΙΓΑ,1990,*ό.π.*,σελ.176
138 Ε. ΒΑΡΙΚΑ, *ό.π.*, σελ.102
139 Σ. ΖΙΩΓΟΥ-ΚΑΡΑΣΤΕΡΓΙΟΥ,1986, *ό.π.*, σελ. 307-313

Η σύντομη αυτή αναφορά έγινε για να δείξουμε ότι τα μηνύματα των αναμορφωτών και ιδεολόγων του εθνικισμού είχαν ληφθεί από τις γυναίκες το τελευταίο τέταρτο του 20ου αιώνα και πραγματώνονταν μέσω της φιλανθρωπικής και αναμορφωτικής δράσης τους.

Στην πόλη της Καλαμάτας τα μηνύματα αυτά έφθασαν μέσω του τοπικού τύπου αρκετά χρόνια αργότερα.

Χαρακτηριστικό είναι το φύλλο της καλαματιανής εφημερίδας "Ευνομία" της 19ης Ιανουαρίου του 1897 [140]. Στο κύριο άρθρο του αναφερόταν στη δράση του γυναικείου φύλου στην Ελλάδα και παρότρυνε τις Καλαματιανές Κυρίες και Δεσποινίδες να αναλάβουν "νέα καθήκοντα". Στο ίδιο φύλλο ανήγγειλε την εγγραφή της Μαρίας Αλβανάκη [141] στο Σύλλογο Κυριών Αγρινίου,"Εργάνη Αθηνά", το οποίο την εξουσιοδοτούσε να ιδρύσει και στην Καλαμάτα γυναικείο σωματείο[142].

Μετά το 1908 άρχισε μία νέα ιστορική περίοδος, που έθετε νέα προβλήματα στην ανάλυση των κοινωνικών σχέσεων. Η εμφάνιση του Βενιζελισμού και της μεταρρυθμιστικής πολιτικής του, η επιτάχυνση της

---

140 "ΕΥΝΟΜΙΑ", αρ. φυλ. 112, 19 Ιαν.1897,σελ. 2

141 Μαρία Αλβανάκη-Αγιοβλασίτη, κόρη του γιατρού Δημ. Αλβανάκη (1819-1905), είχε αρχίσει να συμμετέχει ενεργά στο φεμινιστικό κίνημα που πολύ ενωρίτερα είχε δημιουργηθεί στην Αθήνα και σ' άλλες μεγάλες πόλεις. Συνέχισε την δράση της ως φεμινίστρια και πρόεδρος του Συλλόγου Γυναικών Καλαμάτας και μετά το 1929. Με διαθήκη της διέθεσε την περιουσία της για την ίδρυση του "Αλβανάκειου Οφθαλμιατρείου Καλαμάτας".

142 Ίσως είναι αυτή που με κεφαλαία γράμματα "Η.Κ.Α." υπογράφει στο ίδιο φύλλο ("ΕΥΝΟΜΙΑ", αρ.φυλ. 112, 19-1-1897,σελ. 2), άρθρο με τίτλο *Η γυνή και η χειραφεσία της*, το οποίο παραθέτω διότι είναι αποκαλυπτικό του κοινωνικού προβληματισμού απέναντι στο γυναικείο ζήτημα της εποχής.

"Ἐμπρός, ὦ ὡραῖον φῦλον, ἐμπρός καί σεῖς μή μένετε περιωρισμέναι εἰς τήν ἑστίαν, ἄς κινηθῆτε ὀλίγον, προοδεύσατε, ζητήσατε ἐλευθερίαν.

Καί θά τήν ἐπιτύχετε. Μή δυσαρεστηθῆτε, ὦ μισογῦναι, οὔτε σεῖς οἱ ὁποῖοι ὀλίγα ἐλπίζετε ἀπό τήν γυναικείαν διάνοιαν.

Προχωρήσατε εἰς τάς νεωτεριστικάς σας ἰδέας καί πιστεύω να μήν ὀπισθοχωρήσετε.

Εἴχομεν στάσιν ἀξιωματικῶν, στάσιν φοιτητῶν, στάσιν... θρησκευτικήν Χριστογιαννοπούλου καί νῦν στάσιν γυναικῶν. Ὄχι ἐπανάστασιν.

Ἀφοῦ εἰς τήν Ἑλλάδα ἔπνευσε τοιοῦτος ἄνεμος, νεωτεριστής ἄνεμος, καί μέ μεγάλην μάλιστα ὁρμήν ἀφοῦ ἐπιζητεῖται να ἱδρυθοῦν σύλλογοι ἐπί συλλόγων, ἐλπίσατε πλέον, ὦ σεῖς οἱ ἀπαισιόδοξοι, ὅτι ἡ Ἑλλάς εἰσέρχεται εἰς τήν προοδευτικήν ... μερίδα ὄχι τοῦ κ. Καραπάνου ἀλλά τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν.

Ἡ κ. Παρρέν ! Ὁ μοχλός καί ἡ δύναμις ἡ τά πάντα ἐπιθυμοῦσα νά μεταβάλλῃ !

Ἀνακάτωσε ὅλας τάς γυναῖκας, τάς ἐδίδαξε, ἐνουθέτησε, συνεζήτησε, ἐπρόβαλε ἰδέας, μεταρρυθμίσεις.

Καί ἐγένοντο δεκταί καί ἐπευφημήθησαν. Ζητεῖ νέας ἐνδυμασίας, νέα πράγματα, ὁλοζώντανα, προοδευτικά. Διά ταῦτα ποίαν ἰδέαν ἔχουν αἱ Καλαματιαναί ὁμόφυλοι ; Ὁμοφρονοῦσιν ; Νά πιστεύσωμεν τοῦτο ;

Ἀλλ' ἄς ἴδωμεν. Καί εὐχόμεθα ἵνα φθάσουν τάς Ἀγγλοσαξωνίδας αἱ Ἑλληνίδες μας, νά τάς ἴδωμεν κατακλυζούσας πάντα τά βιοποριστικά στάδια. Ἀλλά τίνα ἰδέαν ἔχετε...ὦ ἄνδρες ;"

εκβιομηχάνισης και η εμφάνιση του οργανωμένου εργατικού κινήματος, οι ανακατατάξεις των Βαλκανικών πολέμων και των συγκρούσεων γύρω από τη συμμετοχή της Ελλάδος στον Α' παγκόσμιο πόλεμο, εισήγαγαν νέα δεδομένα στη μελέτη των κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα στα φύλα [143].

Η άσχημη κοινωνικο-οικονομική κατάσταση που επικρατούσε γύρω στο 1910, δημιούργησε στις Καλαματιανές την ανάγκη ίδρυσης του **"Φιλόπτωχου Συλλόγου Κυριών"**, που είχε αναλάβει την χορήγηση τροφίμων και την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των φτωχών οικογενειών της πόλης.
Την περίοδο 1930-1940, ο Σύλλογος ανέπτυξε έντονη πολιτιστική δραστηριότητα διοργανώνοντας ομιλίες, θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, χορωδίες, κ.ά.

Όταν ανέλαβαν οι εκκλησίες την πρόνοια των φτωχών, ο Σύλλογος ίδρυσε το 1938 την "Οικοκυρική και Επαγγελματική Σχολή" για τα άπορα κορίτσια του Νομού, της οποίας το εκπαιδευτικό πρόγραμμα λειτουργούσε βάσει προγραμμάτων του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων.
Σ' αυτή λειτουργούσε και οικοτροφείο για τα κορίτσια που προήρχοντο από χωριά. Οι προαναφερόμενες δραστηριότητες του συλλόγου διεκόπησαν το 1940 με την κήρυξη του Ελληνο-ιταλικού πολέμου, οπότε οι εθελόντριες του Συλλόγου άρχισαν να εργάζονται για το Στρατό που πολεμούσε [144] .

Το 1961 με διάφορα δάνεια από την Κτηματική Τράπεζα (1.100.000 δρχ) και τη συμμετοχή του Δήμου (80.000 δρχ. υπό την δημαρχεία Χρ. Κουμάντου) αγοράστηκε οικόπεδο και άρχισε η κατασκευή κτιρίου. Για την εξοικονόμηση χρημάτων για την αποπεράτωσή του ο Σύλλογος οργάνωσε πολλές εκδηλώσεις. Στο κτίριο αυτό το 1963 στεγάστηκε η Οικοκυρική και Επαγγελματική Σχολή η οποία λειτουργούσε μέχρι το 1982 που καταργήθηκε από το Κράτος, αφού το ίδιο ίδρυσε Κρατικές Τεχνικές Σχολές.
Με την κατάργηση της Σχολής, ο Σύλλογος εξακολουθεί να προσφέρει στον πολιτιστικό τομέα με τη διοργάνωση διαλέξεων και στον κοινωνικό με τη φιλανθρωπία. Από το 1984 μέχρι σήμερα βοηθάει άπορους και άριστους μαθητές να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε ανώτερες σχολές για όλο το χρονικό διάστημα των σπουδών τους.

---

143 Ε. ΒΑΡΙΚΑ,1987, *ό.π.*, σελ. 22

144 Οι κυρίες πλέκουν μάλλινα για τους Στρατιώτες και φροντίζουν να σταλούν στο μέτωπο. Την κατοχή βοηθούν στα συσσίτια για τα πεινασμένα παιδιά και συμμετέχουν ενεργά στις παιδικές κατασκηνώσεις. Η τότε πρόεδρος Μαρία Μπασακάρη (+1980) με τις κυρίες του Συμβουλίου ανέλαβαν να κρύψουν και να φυγαδευσουν στην Κρήτη και την Αφρική, 100 Κρήτες, Άγγλους και Νεοζηλανδούς που είχαν φθάσει στην Καλαμάτα μετά την οπισθοχώρησή τους από το μέτωπο.
Μετά την κατοχή ο Σύλλογος υιοθέτησε το χωριό Μαυρόπουλο του Ν. Ιωαννίνων και συγκέντρωσε τα απαραίτητα είδη για 65 οικογένειες.

Το 1980 για τις δραστηριότητες του Συλλόγου, βραβεύθηκε από την Ακαδημία Αθηνών, η πρόεδρος του (1933-1981) Μ. Μπασακάρη[145]. Σήμερα ο σύλλογος λειτουργεί με την επωνυμία "Σύλλογος Κυριών Καλαμάτας".

2.7. Οι πρώτες προσπάθειες ανάπτυξης του Αθλητισμού

Το 1894 συστάθηκε στην πόλη **"Ποδηλατικός σύλλογος"** [146] με 50 μέλη, διότι τόσοι ήταν οι ιδιοκτήτες ποδηλάτων την εποχή εκείνη. Το 1895, ο σύλλογος εκτός από τη σχολή ποδηλασίας που είχε ιδρύσει, πρωτοστατούσε στην οργάνωση εκδρομών με ποδήλατα. Σταδιακά, χάρη στη λειτουργία της σχολής, το ποδήλατο άρχισε να διαδίδεται ευρύτατα και το 1900 λειτουργούσε στην πόλη ειδικό ποδηλατάδικο [147].

Την ίδια εποχή είχε δημιουργηθεί και ο σύλλογος πεζοπόρων ο **"Ευκλής"** [148] του οποίου μέλη συμμετείχαν και στον ποδηλατικό. Η ίδρυση του "Ευκλή" συνέπεσε με την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, γεγονός που ενεργοποίησε τους ιδρυτές του συλλόγου στη δημιουργία Γυμναστηρίου στην πόλη.

Το 1895 ο πεζοπορικός σύλλογος μετετράπη σε "Μεσσηνιακός Γυμναστικός Σύλλογος", με την ψήφιση νέου καταστατικού, ο οποίος αποτέλεσε τον πυρήνα από τον οποίο πήγασαν οι πρώτες προσπάθειες για τη δημιουργία της βασικής αθλητικής υποδομής στην πόλη και την περαιτέρω ανάπτυξη του αθλητισμού .

Το θέμα του γυμναστηρίου απασχόλησε επί σειρά ετών την πόλη. Αρχικά η ανάγκη δημιουργίας γυμναστηρίου αντιμετωπίστηκε από το σύλλογο με την ενοικίαση ιδιωτικού χώρου, στη συνέχεια, το 1900, ο Δήμος παραχώρησε στο σύλλογο χώρο για την ίδρυση γυμναστηρίου που ολοκληρώθηκε το 1939.

Ο "Μεσσηνιακός Γυμναστικός Σύλλογος" διαλύθηκε και επανιδρύθηκε αρκετές φορές, εντούτοις η προσφορά του στην πόλη ήταν πολύ σημαντική μιας και ήταν

---

145 Διάλεξη της προέδρου του συλλόγου Ε. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ, *"Μ. Μπασακάρη"* στις 19-5-1991

146 Διευθυντής της σχολής ποδηλασίας ήταν ο τότε φοιτητής νομικής και κατόπιν δικηγόρος και εισαγγελέας Ιων. Μπενηψάλτης. Βλ. Καλ. Εφ. " ΛΑΪΚΗ", αρ. Φυλ. 57, 31-7-1894, σελ. εΓ

147 Η εφ. "ΦΩΣ" δημοσίευε την ακόλουθη αγγελία *και ταυτόχρονα και είδηση: " Ὡραία, ταχυκίνητα, ἰδιότροπα καί τῶν τελευταίων ἐφευρέσεων ποδήλατα ἀρτι κομισθέντα ἐξ Εὐρώπης, εὑρίσκει ὁ θέλων νά ἔκγυμνασθῆ τήν ποδηλασίαν ἔν τῷ Γυμναστηρίῳ τοῦ Γυμναστικοῦ Συλλόγου. Ἄριστος δέ δάσκαλος τῆς ποδηλασίας, ὁ συμπολίτης μας Κων. Μποζός. Δι' ὀλίγας ἡμέρας καί μέ ἀσημάντους δαπάνας γίνεται τις κάλλιστος ποδηλάτης. Ἰδοῦ εὐκαιρία."* Βλ. Καλ. Εφ. "ΦΩΣ", αρ. Φυλ. 7, 13-8- 1900, σελ. 3.

148 Πρόεδρος του συλλόγου ήταν ο Π.Ε. Μπενάκης,δικηγόρος και μετέπειτα δήμαρχος της πόλης.

ο πρώτος σύλλογος που ευαισθητοποίησε τους κατοίκους της πόλης και τους έφερε σε επαφή με τον αθλητισμό.

Το φιλογυμναστικό πνεύμα που δημιούργησε η οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα, συνέβαλε στην ανάπτυξη των αθλητικών δραστηριοτήτων και τη δημιουργία νέων αθλητικών συλλόγων, όπως ο "Γυμναστικός Όμιλος Καλαμάτας" (1895) [149], ο αθλητικός Γυμναστικός σύλλογος "Αριστομένης"(1896) [150] ίσως και άλλων χωρίς νομική κατοχύρωση.

Η εμφάνιση του ποδοσφαίρου στην πόλη συντελέστηκε το 1909, ταυτόχρονα με την έμφανισή του στην Αθήνα. Αύξηση στον αριθμό κυρίως των ποδοσφαιρικών συλλόγων, διαπιστώνεται από το 1925 και μετά, πρόεδροι των οποίων διετέλεσαν ισχυροί οικονομικοί παράγοντες της εποχής. Οι τοπικοί όμως ανταγωνισμοί πήραν μεγάλες διαστάσεις και οδήγησαν σε μια νέα περίοδο μαρασμού του αθλητισμού της πόλης [151].

Το 1925 οργανώθηκαν στην πόλη οι "Α' Παμπελοποννησιακοί" αγώνες στίβου, ενώ σημαντική στιγμή για τον κλασσικό αθλητισμό της Μεσσηνίας, αποτέλεσε η τέλεση των "Β' Πελοποννησιακών" αγώνων τον Μάιο του 1938 [152].

Το 1956 η διοργάνωση των "Α' Παπαφλεσσείων" (αγώνες στίβου) αποτέλεσε την πρώτη μεταπολεμική αθλητική συμβολή του Δήμου στην αθλητική ζωή της πόλης.

Στις μέρες μας οι σύλλογοι που ασχολούνται με τον αθλητικό τομέα είναι από τους πιο σημαντικούς σε αριθμό, όχι μόνο σε τοπικό, αλλά και εθνικό επίπεδο. Σε εθνικό επίπεδο ανέρχονται στους 5.419 , εκ των οποίων οι 4.406 (81%) έχουν ως κυρίαρχη αθλητική δραστηριότητα το ποδόσφαιρο και ακολουθούν το μπάσκετ (9,7%) και το βόλεϊ (2,6%) [153].

Στην Καλαμάτα, ο αριθμός των ενεργών αθλητικών συλλόγων, σωματείων και ομίλων ανέρχεται στους δέκα επτά (17) (βλ. Παράρτημα 4).

---

149 Στους σκοπούς του Γυμναστικού Ομίλου εκτός από την ίδρυση γυμναστηρίου προβλεπόταν η μουσική μόρφωση των μελών του με την δημιουργία μουσικής μπάντας. Βλ. εφ. "ΦΑΡΑΙ", 12-5-1896

150 "ΕΥΝΟΜΙΑ", 1-1-1897

151 Η. ΜΠΙΤΣΑΝΗ,1996, *100 χρόνια Ολυμπιακοί Αγώνες και η Ιστορία του "Μεσσηνιακού.*

152 Οι Καλαματιανές φαίνεται ότι άρχισαν να συμμετέχουν στον αθλητισμό γύρω στο 1930. Χαρακτηριστικές είναι οι διαπιστώσεις του Ε. Νινιού οι οποίες αναφέρουν : *"Τούς τελευταίους τούτους μῆνες παρατεῖται κάποια κίνησι καί στό Γυναικεῖο ἀθλητισμό . Φαίνεται πῶς καί ἡ Γυναῖκα ἀρχίζει νά ἐννοῆ τά καρποφόρα ἀποτελέσματα τοῦ ἀθλητισμοῦ, γι'αὐτό πολλές ἀπ' τίς νέες τῆς πόλεώς μας θέσανε κατά μέρος τίς κακές καί ἀβάσιμες προλήψεις, ποῦ δέν ἐπιτρέπουνε στή γυναῖκα νά ἀνακατεύεται στόν ἀθλητισμό, καί ἀρχίσανε νά ἐπιδίδωνται στάς διαφόρους ἀθλητικάς παιδιάς. Θά ἤτανε εὐχῆς ἔργο ἄν καί ὅλες οἱ ἄλλες ἄφηναν κατά μέρος τίς προλήψεις καί ἐλάμβανον μέρος στά παιγνίδια αὐτά γιά νά μποροῦσε ἔτσι ὁ ἀθλητισμός νά προοδεύσῃ καί στό σημεῖο αὐτό."* Βλ. Ε. ΝΙΝΙΟΥ, 1931, *Κλασσικός αθλητισμός και Γυμναστική,* Καλαματιανό Ημερολόγιο, σελ. 166-169

153 Κ.Ε.Π.Ε., 1996,*Οικονομία και Αθλητισμός,* σελ. 100-101

Από την πλευρά της Τ.Α., γίνεται σημαντική προσπάθεια - μέσω του Οργανισμού Αθλητισμού και Νεολαίας του Δήμου (1986) - για οργάνωση αθλητικών εκδηλώσεων διεθνούς χαρακτήρα, ώστε να αναπτυχθεί και ο αθλητικός τουρισμός ο οποίος αποτελεί βασικό τομέα που μπορεί να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Σ' αυτές τις πρωτοβουλίες εντάσσονται η αναβάθμιση των "Παπαφλεσσείων" σε διεθνή συνάντηση, καθώς και η "Διεθνής Συνάντηση Ρυθμικής Γυμναστικής" που έχει οργανωθεί δύο φορές στην πόλη [154].

Η κατάλληλη και σύγχρονη αθλητική υποδομή είναι αυτό που εξακολουθεί να λείπει από την πόλη για να μπορέσει να αναδειχθεί σε πόλη - κέντρο "αθλητικού τουρισμού".

Παρ΄ότι θεωρούμε ότι ο αθλητισμός αποτελεί πολιτιστική έκφραση και τομέα που συμβάλλει στην πολιτιστική ανάπτυξη μιας περιοχής, στη μελέτη αυτή δεν θα αναπτύξουμε τη δράση των αθλητικών συλλόγων και σωματείων [155] και τη συμβολή τους στην διαμόρφωση πολιτιστικής ταυτότητας και συνείδησης στη πόλη, διότι η επιστημονική τους διερεύνηση εντάσσεται σε διαφορετικά ερευνητικά πεδία απ' αυτά που προσεγγίζουμε εδώ.

3. Η Καλλιτεχνική κίνηση στην πόλη

3.1. Το Θέατρο

Θέατρο δε σημαίνει μόνο θεατρικές παραστάσεις, σημαίνει το πώς δέχεται μία πόλη το θέατρο, ποίες είναι οι οικονομικές δυνάμεις που το στηρίζουν, ποίες οι πνευματικές τάσεις και το αισθητικό επίπεδο. Αυτά θα αποτελέσουν το αντικείμενο της μελέτης μας σ' αυτό το κεφάλαιο.

Ο πρώτος αυτοχειροτόνητος θίασος παρουσιάστηκε στην παλαιά πόλη γύρω από το κάστρο πριν το 1870, από τα μέλη της οικογένειας ενός Ιταλού ονόματι Μοντίνου [156].

---

154 Οι 25 από τις 35 αθλήτριες που πήραν μέρος στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Ατλάντα, λίγους μήνες νωρίτερα είχαν αγωνιστεί στην Τέντα της Καλαμάτας .

155 Αναφέρουμε μόνο ότι με την αμέριστη οικονομική υποστήριξη του Καλαματιανού μεγαλοεπιχειρηματία Στ. Παπαδόπουλου, η Π.Α.Ε "Π.Σ. Καλαμάτα" έχει ανέλθει στην Α' Εθνική κατηγορία , γεγονός πολύ σημαντικό για την προβολή της πόλης και την εδραίωση της δυναμικής της στον αθλητισμό. Ο ίδιος επιχειρηματίας έχει επίσης δημιουργήσει στην πόλη Αθλητικό κέντρο και Σχολή ποδοσφαίρου, που αποτελούν σημαντική υποδομή για την ενίσχυση του συγκεκριμένου αθλητικού τομέα.

156 ΟΡ. ΧΡΥΣΟΣΠΑΘΗ,1936, *Ιστορία της Παλαιάς Καλαμάτας*, σελ. 54

Το 1880 *"παρεστάθη ἐν τῷ Ἑλληνικῷ θεάτρω* [157] *τῆς πόλεώς μας τό Ἄρκάδιον"* [158] *ἐν τῇ παραστάσει τοῦ ὁποίου συνέρρευσαν ἄπειροι τιμῶντες τήν μνήμην τοῦ ἀειμνήστου μάρτυρος τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως καί συμπολίτου ἡμῶν Ιωαν. Δημακόπουλου* [159]. *Ἡ πραγματική καί ἱερά ὑπόθεσις τοῦ δράματος εἶχε θερμάνει τινάς τῶν ἠθοποιῶν, ὡς νά τούς εἶχε θερμάνει τό ὑγρόν πῦρ."* [160]
Στην παράσταση αυτή και σε αρκετές άλλες που είχαν δοθεί μέχρι το 1900 είχαν λάβει μέρος νέοι επιστήμονες και φοιτητές, όπως ο Στρατηγόπουλος, Λυκουρέζος και άλλοι [161].

Τη θεατρική ζωή στην Καλαμάτα την περιγράφει σε άρθρο του ο καλαματιανός δικηγόρος και ποιητής Π. Σάλμας [162] : *"(...) ἀπό τοῦ 1885-1893 περίοδον, μεγάλη παρετηρήθη ἐν Καλάμαις ἐπίδοσις εἰς τήν διδασκαλίαν καί παράστασιν θεατρικῶν ἔργων, καί ἀποκλειστικῶς πατριωτικῶν τοιούτων, μεταξύ τῶν ὁποίων τό κυριώτερον καί πολλάκις παρασταθέν ἦτο ἡ Παραμονή τῆς Ελληνικῆς Ἐπαναστάσεως" τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καί διπλωμάτου Ἀλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβῆ (...), ἡ "Μαρία Δόξα -Πατρῆ" τοῦ Βερναρδάκη* [163], *ἡ "Ἅλωση τοῦ Αρκαδίου", ὁ "Ἀθανάσιος Διάκος"* [164] *καί τελευταῖον ἐκ τῶν ἐρασιτεχνῶν παιχθέντων δραμάτων, ἐνθυμοῦμαι τον "Μέγαν Γαλεότον"* [165] *του Ἱσπανοῦ συγγραφέως Ἰωσήφ Ἐτσεγκράη, ὅπερ δημοσιευθέν το πρῶτον ὑπό τοῦ συγγραφέως του ἐν ἔτει 1881, ἔσχε καταπληκτικήν διάδοσιν (...)."*

---

[157] Η παράσταση δώθηκε στο οίκημα της Μεσσηνιακής Γερουσίας, οικία Στούνου, κοντά στο φρούριο. Βλ. ΟΡ. ΧΡΥΣΟΣΠΑΘΗΣ, *ό.π.*, σελ. 54

[158] Για τα γεγονότα του Αρκαδίου γράφτηκαν δύο θεατρικά έργα που αποτέλεσαν πρώϊμα δείγματα της τάσης για δραματοποίηση της επικαιρότητας: "Οι μάρτυρες του Αρκαδίου" του Τ. Αμπελά (1866) και "Το Αρκάδιον ή αι σφαγαί εν Κρήτη" του Γ. Ανδρικόπουλου (1867). Στην παραγματικότητα δεν πρόκειται για θεατρικά έργα, αλλά για ιστορικά αφηγήματα σε δραματική μορφή και στίχους. Βλ. Ε.-Α. ΔΕΛΒΕΡΟΥΔΗ,1988,*Η καλλιέργεια του πατριωτικού αισθήματος στη θεατρική παραγωγή των αρχών του 20ου αιώνα*", στο "Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός". Για τα γεγονότα στη Μονή Αρκαδίου Βλ. G. DESCHAMPS,1992, *Η Ελλάδα σήμερα. Οδοιπορικό,* σελ. 151-152.

[159] Ο Ιωαν. Δημακόπουλος ήταν αξιωματικός του ελληνικού στρατού (1833-1866). Πολέμησε στην εξέγερση της Θεσσαλίας (1854) και στη Μονή Αρκαδίου (1866) όπου τον συνέλαβαν οι Τούρκοι και με διαταγή του Μουσταφά Πασά, τον σκότωσαν.

[160] Εφ. Καλ. "ΔΗΜΟΣ", αρ. φυλ. 101, 30-1-1880, σελ. 3, ΓΑΚ-Ν.Μ./Μ.Φερέτος

[161] Μ. ΦΕΡΕΤΟΣ, εφ. "Μεσσηνιακά Νέα", αρ. φύλ. 30, 1957

[162] Π. ΣΑΛΜΑΣ,1938, *Πνευματική και ψυχαγωγική ζωή της Καλαμάτας*, σελ. 98-100
Ο Π. Σάλμας (ποιητής, 1874-1951) είχε επηρεαστεί από τη ρομαντική - πεσσιμιστική ατμόσφαιρα της εποχής του Παπαρρηγόπουλου και της συντροφιάς του. Γνωρίστηκε και συνδέθηκε με τον Γ. Καμπύση μετά το θάνατο του οποίου, άφησε τη ποίηση και ασχολήθηκε με τη δημοσιογραφία. Χρημάτισε δήμαρχος Καλαμάτας από το 1919-1925.

[163] Στα 1896, δόθηκε παράσταση του έργου υπέρ της Σχολής Απόρων Παίδων, στην οποία φοιτούσαν "υποδηματοκαθαρισταί και υπηρέται καταστημάτων", αθ. εφ. "ΑΝΑΤΟΛΗ", αρ.φυλ. 9, 18-2-1896, σελ. 4

[164] Εργο του Αλ. Γαλανού.

[165] Δόθηκε παράσταση το 1896.

Το τελευταίο έργο ήταν το πρώτο που οι ερασιτέχνες της Καλάματας *"ἀνεβίβασαν εἰς τήν σκηνήν, παρεκκλίναντες ἀπό τήν κατά σύστημα παράστασιν πατριωτικῶν δραμάτων, καί τό ὁποῖον ἔχον κοινωνικήν ὑπόθεσιν, εἶχε σκοπόν νά μαστίση τήν νοσηράν κοινωνικήν σπερμολογίαν, τό κοινῶς κουτσομπολιό, ἡ ὁποία ἐπικινδύνως ἐφαίνετο τότε νεμομένη τήν σύγχρονον Καλαματιανήν κοινωνίαν, καί νά διδάξη πόσων κακῶν πρόξενον δύναται νά γίνη τοῦτο, καί ὅταν ἀκόμη ἀθῶαν καί ἀνυστερόβουλον ἔχη τήν πρώτην γέννησιν."*

Εκτός από τα προαναφερόμενα έργα, οι ερασιτεχνικοί θίασοι έπαιζαν και έργα δυσκολώτερα όπως ήταν "Μερόπη", "Αριστόδημος", "Φαύστα" του Βερναρδάκη, "Κοριαλανός", "Καλλέργαι", του Σπ. Βασιλειάδη, "Τα τέκνα του Δοξαπατρή" του Σοφ. Καρύδη , "Παναγιώτης Καλαματιανός" [166].

Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι από τα προεπαναστατικά χρόνια έως το 1922, ένα σημαντικό ποσοστό της ελληνικής δραματικής παραγωγής συνετίθετο από έργα που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν με το γενικό όρο "εθνικά", εφ' όσον γράφονταν από τους συγγραφείς με μοναδικό σκοπό να εξυπηρετήσουν αυτό που κάθε φορά θεωρείτο "εθνική υπόθεση". Στη σφαίρα επιρροής του Διαφωτισμού, τα "εθνικά" έργα πρόβαλλαν το πρότυπο της Αρχαίας Ελλάδος, προσπαθώντας να διαπαιδαγωγήσουν τον πολίτη, να διαμορφώσουν την εθνική συνείδηση, να ενισχύσουν την έννοια της ελευθερίας και της πολιτικής αρετής, να καλλιεργήσουν το μίσος ενάντια στην τυραννία [167].
Κατ' αυτό τον τρόπο, η Μεγάλη Ιδέα του Ελληνισμού καθόριζε για πολύ καιρό, όλη την ιδεολογία και πολιτική δράση των Ελλήνων, αλλά γινόταν ταυτόχρονα ένα μέσο αποπροσανατολισμού του κόσμου από τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της εποχής.

Από τις πληροφορίες που μας δίνει ο Π. Σάλμας, διαπιστώνουμε ότι γυναικεία συμμετοχή δεν υπήρχε τις ερασιτεχνικές ομάδες, *"τά πρόσωπα τά γυναικεῖα ὑπεδύοντο οἱ μᾶλλον νεώτεροι καί δυνάμενοι νά μεταβάλωσι τήν φωνήν των ἐπί τό μαλακώτερον"* . Αργότερα εγκαταστάθηκε στην πόλη ο θεατρικός θίασος της Πιπίνας Βονασέρα [168] *"εἰς τά ὑπό τῶν ἐρασιτεχνῶν*

---

166 Ο Παν. Καλαματιανός ήταν ο Π. Τζάνος προεστός της Καλαμάτας στα προεπαναστατικά χρόνια.

167 Ε.-Α. ΔΕΛΒΕΡΟΥΔΗ,1988, *Η θεατρική παραγωγή των αρχών του 20ου αιώνα*, στο "Βενιζελισμός καί Αστικός εκσυγχρονισμός", σελ. 287-288

168 Ιωσηφίνα Βονασέρα, (1838-1927), ιταλίδα ηθοποιός της Ελληνικής σκηνής. Στην Αθηναϊκή σκηνή, έκανε την πρώτη της εμφάνιση το 1862, στο θέατρο Μπούκουρα. Είχε δικό της θίασο από το 1866 και εμφανίστηκε εκτός από την Αθήνα, στην επαρχία, την Κων/λη,τη Σμύρνη, κ.ά. Ηταν η πρώτη επαγγελματίας ηθοποιός που έπαιξε αρχαία ελληνική τραγωδία κρατώντας τον ομώνυμο ρόλο στην "Αντιγόνη" του Σοφοκλή (1867).

Καλαμίων νέων (1883-1890) διδασκόμενα δράματα, ὑπεδύοντο ταῦτα ἠθοποιοί γυναῖκες ἐκ τῶν τοῦ εἰρημένου θιάσου." Την ίδια εποχή από όμιλο ερασιτεχνών παρουσιάστηκαν οι "Νεφέλες" του Αριστοφάνη, όπου απαγορεύτηκε η είσοδος στις γυναίκες.

Οι θεατρικές παραστάσεις εδίδοντο σε μιά ισόγειο αίθουσα (θέατρο Βογοπούλου, στην πλατεία Τζανή) που είχε μετασκευασθεί σε θέατρο με σκηνή και σειρά θεωρείων *"(...)ἐξ ὧν τά πλεῖστα, ἄν μή ὅλα, ἦταν ἀμπονέ, διά νά εἶναι ἐξησφαλισμένη ἡ λειτουργία τοῦ θεάτρου , (...)"* [169]. Μετά το 1880, το θέατρο εγκαταστάθηκε στο σπίτι της Ευαγ. Π. Κατσαούνη [170].

Ένας άλλος χώρος στον οποίο δόθηκαν παραστάσεις πριν το 1900, από συγκροτήματα των Αθηνών, από ιταλό-ελληνικούς μελοδραματικούς θιάσους και από Καλαματιανές ερασιτεχνικές ομάδες, ήταν το καφενείο του Πιτσιλή που βρισκόταν στη σημερινή πλατεία της 23ης Μαρτίου [171].

Αργότερα εμφανίστηκε στον "Κήπο της Εδέμ", μικρό θερινό θέατρο από τη σκηνή του οποίου παίζονταν με επιτυχία και συρροή κόσμου, τα πρώτα ελληνικά κωμειδύλλια [172]. όπως "Η τύχη της Μαρούλας" του Κόκκου, "Ο αγαπητικός της βοσκοπούλας" (1891) του Κορομηλά, η "Γκόλφω" (1893) του Σπ. Περεσιάδη, κ.λ.π.

Η όλη θεατρική κίνηση επιβεβαιώνει ότι η ανάγκη νέων σχημάτων είχε γίνει πιο αισθητή στα τέλη του αιώνα, τόσο ως συνέπεια των ιδεολογικών ζυμώσεων που είχαν προηγηθεί και έποντο της ήττας του 1897, όσο και από τον ίδιο το θεατρικό χώρο που αναζητούσε κείμενα χρωματισμένα με κατάλληλους εθνικούς τόνους.

Μία εμφανής τομή που επισημαίνεται στα ελληνικά θεατρικά δρώμενα την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα, ήταν η στροφή προς τον ρεαλισμό, αποτέλεσμα των ιδεολογικών διεργασιών που είχαν προηγηθεί.
Όπως επισημαίνει η Ε.-Α. Δελβερούδη [173], νέοι θεατρικοί συγγραφείς ανέλαβαν να δώσουν τέρμα στην επίσημη παράδοση των ιαμβικών έργων, είτε μέσω της

---

169 Π. ΣΑΛΜΑΣ, 1938, *Πνευματική και ψυχαγωγική ζωή της Καλαμάτας*,σελ. 99

170 Ενας ακόμη Καλαματιανός, ο Π. Τσιμπιδάρος, αναφέρει για τη θεατρική κίνηση στη πόλη το 1899 :*"Χαρακτηριστικόν τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς τῶν Καλαμῶν εἶνε ὅτι οἱ διάφοροι θεατρικοί θίασοι τῶν Ἀθηνῶν ἤρχοντο καί ἐπερνοῦσαν ὅλον τόν χειμῶνα μέ ἱκανοποιητικάς εἰσπράξεις. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἰς τά 1899 ὁ μεγάλος θίασος Παντοπούλου -Μέγγουλα ἔδωκε μακρά σειράν παραστάσεων εἰς τό ἀκίνητον Κατσαούνη, ὅπου μετά ταῦτα ἡ Τράπεζα Ἀθηνῶν. Μετά δεκαετίαν ἐπέρασαν ὁλόκληρον χειμῶνα εἰς τάς Καλάμας ὁ θίασος Βεάκη - Γονίδη καί ὁ θίασος Παπαϊωάννου ."* Βλ. Π. ΤΣΙΜΠΙΔΑΡΟΥ, 1956, (δικηγόρος, δημοσιογράφος, πολιτευτής), *Η παληά Καλαμάτα*, στα "Μεσσηνιακά Γράμματα", σελ. 444-450

171 Βλ. ΓΑΚ-Παρ. Ν. Μεσσηνίας/Μ. Φερέτος

172 Όπως "Η τύχη της Μαρούλας" του Κόκκου, "Ο αγαπητικός της βοσκοπούλας" (1891) του Κορομηλά, η "Γκόλφω" (1893) του Σπ. Περεσιάδη, κ.λ.π.

173 Ε.- Α. ΔΕΛΒΕΡΟΥΔΗ, 1988, *Η Θεατρική παραγωγή των αρχών του 20ου αιώνα*, στο "Βενιζελισμός και Αστικός εκσυγχρονισμός", σελ. 288-289

κριτικής, είτε μέσω της δημιουργικής γραφής. Η ρήξη όμως, ενώ φαινόταν γενική, δεν ήταν. Το υπόστρωμα της Μεγάλης Ιδέας παρέμεινε ανέπαφο, ενώ αναζητούντο οι καλύτεροι δυνατόν τρόποι έκφρασής της.

Την περίοδο 1897-1910, η διάσταση των απόψεων και η δυσαρέσκεια απέναντι στην επίσημη κυβερνητική στάση, εκφράστηκε έμμεσα στο θέατρο με τα πατριωτικά δράματα.

Τα έργα αυτά, σε πείσμα της κριτικής που τα καταδίκαζε για τη χαμηλή τους ποιότητα, κρατούσαν ζωντανό το ενδιαφέρον του κοινού δίνοντας του την ευκαιρία να διεκδικήσει μέσα στη θεατρική αίθουσα, όσα οι κυβερνήσεις δεν τολμούσαν να διεκδικήσουν με την εξωτερική τους πολιτική.

Μεμονωμένες αντιδράσεις υπήρχαν και στην Καλαμάτα όσον αφορά την επιλογή αυτού του είδους των έργων. Στον "Ταχυδρόμο Καλαμών" [174], άρθρο του αρχισυντάκτη και διευθυντή της, Γ. Βεντήρη αναφερεί : *"(...) βλέπομεν κάποια τάσιν νά δίδωνται διαρκῶς εἰδύλλια τοῦ εἴδους τῆς Γκόλφως καί τοῦ Ζαλόγγου ἤ χονδροκομμέναι κωμῳδίαι. (...) πολύ κακά ὑπελογίσθη ὅτι τά εἰδύλλια τῆς σειρᾶς τῆς Γκόλφως καί τῶν λοιπῶν ἀτεχνουργημάτων προσελκύουν κόσμον. Το σημερινόν κοινόν ἔχει πολύ λεπτότερα γοῦστα παρ' ὅσα τοῦ ἀποδίδονται καί εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ Καλαματιανός κόσμος ποῦ πηγαίνει συνήθως εἰς τό θέατρο, θά ἰδῇ μέ περισσοτέραν εὐχαρίστησιν ἕνα νεώτερον ἔργο παρά τήν φουστανέλλαν τῶν εἰδυλλίων."*

Σταδιακά ο "Κήπος της Εδέμ", μετατράπηκε σε μεγάλο κοσμικό κέντρο όπου σύμφωνα με πληροφορίες *"(...) ἦλθαν ἐπανειλημμένως ξένοι θίασοι ἐλαφροῦ θεάτρου καί κατά τάς ἀπόκρεω ὠργανοῦντο κομιτᾶτα ἑορτασμοῦ, ὁ ὁποῖος μέ τά ἅρματα καί τάς παρελάσεις διά τῶν κεντρικῶν ὁδῶν τῆς πόλεως προσελάμβανε φαντασμαγορικήν ἐπιβλητικότητα."* [175] .

Την εποχή εκείνη (1910), όπως αναφέρει ο Δ. Βογόπουλος [176], πολιτιστική κίνηση παρουσιάστηκε και στο λιμάνι της πόλης, με θέατρο, μουσική και καραγκιόζη [177].

---

174 "ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΑΜΩΝ", αρ. φυλ. 122, 2-7-1908, σελ. 2

175 Π. ΤΣΙΜΠΙΔΑΡΟΥ,1956, *Η παλαιά Καλαμάτα*, σελ. 446

176 Δ. ΒΟΓΟΠΟΥΛΟΣ,1956, *Ξεδίπλωμα αναμνήσεων, Ντουάνα*, στο "Μεσσηνιακά Γράμματα",σελ. 127-133

177 *"Στό μέσον σχεδόν τοῦ ἀντιβραχίονα καί ἀκριβῶς στό σημεῖο πού ἀρχίζει νά στενεύῃ ὁ μῶλος, εἶχε στήσει ὁ Κίσκιλας ἕνα μεγάλο καί καλοφτειαγμένο περίπτερο, πού ἦταν ἕνα παράρτημα τοῦ καφενείου του πού βρισκόταν στήν ἀρχή τῆς ὁδοῦ Φαρῶν, ἐκεῖ πού εἶναι σήμερα το καφενεῖο τοῦ Μαυροειδῆ. Τό σημεῖο αὐτό ἦταν, γιά κάμποσα καλοκαίρια, τό κέντρον ὅλης σχεδόν τῆς κοσμικῆς κινήσεως τῆς Παραλίας. (...) Θυμᾶμαι ὅτι σ'αὐτό τό μέρος στηνότανε κι' ἕνα μικρό θεατράκι μ' ἕνα ντόπιο θίασο τῆς κακιᾶς ὥρας, καί θιασάρχη τό Ρεβύθη. Ὁ Ρεβύθης ἦταν κάποιος κουρέας ἀπό τήν Κορώνη, πού ἦταν καί ἐρασιτέχνης ἠθοποιός. Τό ρεπερτόριο τοῦ θιάσου του περιλάμβανε δραματάκια καί κωμωδίες ἰδίως Ἑλλήνων συγγραφέων, ὅπως τό*

Χαρακτηριστικό είναι ότι στην πόλη δεν παρουσιάστηκε ποτέ θεατρική παράσταση του ντόπιου λογοτέχνη Γ. Καμπύση [178], ο οποίος είχε αναπτύξει έντονη συγγραφική δραστηριότητα και είχε ασχοληθεί με πολλά είδη του γραπτού λόγου όπως δραματουργία, πεζογραφία, ποίηση, μετάφραση, κριτική. Από τα έργα του παίχτηκε μόνο το "Κούρδοι" (1897) - ήταν το μόνο έργο, που με τον ωμό ρεαλισμό του και τον πρώιμο σοσιαλισμό του μπορούσε να σταθεί στη σκηνή - στη "Νέα Σκηνή" [179] του Κων/νου Χρηστομάνου το 1902.

3.2. Η Μουσική

Η Ευρωπαϊκή μουσική άρχισε να ακούγεται στην πόλη μετά το 1870 . Το πρώτο μουσικό όργανο ήταν ένα αρμόνιο που είχε φέρει στην Καλαμάτα η οικογένεια Βράχμαν [180] από τη Βαυαρία. Κατόπιν έφερε το πρώτο πιάνο η Δεσποινίδα Αλβανάκη.

Την πρώτη μουσική μπάντα άκουσαν οι Καλαματιανοί το 1886, όταν επέστρεφε το σύνταγμα του Συνταγματάρχη Λ. Πετροπουλάκη που είχε πολεμήσει στις συμπλοκές της Θεσσαλίας .

- Το 1887, συστάθηκε η Φιλαρμονική Εταιρία **"Ορφεύς"**, που συνέβαλλε στη μουσική κίνηση στην πόλη, με πρωτοβουλία των Κ. Λυκουρέζου (δικηγόρου-

---

"Ζητεῖται ὑπηρέτης" τοῦ Μπάμπη Ἀννίνου, "Ἡ τύχη τῆς Μαρούλας" τοῦ Κορομηλᾶ κ.ἄ.(...)

Στόν περίβολο τοῦ καφενείου τοῦ Κίσκιλα στηνότανε καμμιά φορά καί τό βουβό θέατρο -ἤ Παντομίμα - πού εἶχε τόν καιρό ἐκεῖνο μεγάλη πέραση κι' ἄρεσε πολύ στό φιλοθεάμον κοινό. Ὅταν παιζότανε μάλιστα τό γνωστό Ἰταλικό δρᾶμα τῆς "Γενοβέφας" ὁ κόσμος ἔτρεχε πατεῖς μέ πατῶ σε νά παρακολουθήσῃ μέ προσοχή (...)

Ἄλλη, πάλι, μουσική ἀπόλαυση τήν ἐποχή ἐκείνη ἦταν ἡ περίφημη Ἰταλική Ταραντέλλα, πού ἔδινε κι' ἔπαιρνε κάθε καλοκαίρι στήν κεντρική προκυμαία τῆς Ντουάνας.(...)

Κάθε καλοκαίρι στηνόταν ἀκόμα στό καφενεῖο Κίσκιλα στήν ἀρχή τῆς ὁδοῦ Φαρῶν, τό Καραγκιοζοθέατρο τοῦ περίφημου Κραγκιοζοπαίκτη Θοδωρέλου, πού μάζευε κι' αὐτό πλῆθος κόσμου πάσης τάξεως καί ἡλικίας. Πόσες συγκινήσεις δέν εἴχαμε δοκιμάσει καί πόσα δάκρυα ἐθνικῆς ὑπερηφάνειας καί πατριωτικοῦ πόνου μαζί δέν ἐχύναμε, ὅταν παιζόντουσαν ὁ "Κατσαντώνης", ὁ "Ἀθανάσιος Διάκος" καί ἄλλα "ἐθνικά δράματα." Βλ. Δ. ΒΟΓΟΠΟΥΛΟΣ, 1956, *Ξεδίπλωμα αναμνήσεων, Ντουάνα*, στο "Μεσσηνιακά γράμματα", σελ. 127-133

178 Ο Γιάννης Καμπύσης (1872-1901) είχε γεννηθεί στην Κορώνη, τελείωσε το Γυμνάσιο στην Καλαμάτα και σπούδασε νομικά στην Αθήνα. Ως θεατρικός συγγραφέας δέχτηκε την επίδραση του Ίψεν (έζησε στη Γερμανία την περίοδο 1898-1899) και κυρίως του Στρίντμπεργκ.

179 Η Νέα Σκηνή ήταν θεατρική σκηνή που ιδρύθηκε το 1901 από τον Κ. Χρηστομάνο που είχε στόχο να δημιουργήσει ένα λαϊκό θέατρο υψηλών καλλιτεχνικών προδιαγραφών. Η λειτουργία του αποτέλεσε σταθμό στη θεατρική μας ιστορία, αν και ήταν σύντομη, αφού έκλεισε το 1905 για οικονομικούς κυρίως λόγους. Ο Χρηστομάνος υπαινισσόταν και πρόβαλε μέσα από τα έργα που ανέβαζε τον νατουραλισμό, που εκείνη την εποχή άνθιζε στο ευρωπαϊκό θέατρο. Βλ. Δ. ΣΠΑΘΗΣ,1983, *Το θέατρο*, στο "Ελλάδα, Ιστορία και Πολιτισμός", τομ. 10, σελ. 31

180 Νικολ. Βράχμαν, βαυαρός γιατρός που είχε παντρευτεί τη κόρη του Καλαματιανού αγωνιστή Παν. Τζάνε, Βαρβάρα. Είχε παραχωρήσει χρήματα στό Δήμο για την ανάγερση του Νοσοκομείου.

πολιτευτή), Χρ. Παγώνη (δικηγόρου-Νομάρχη), Σ. Δουκάκη (φαρμακοποιού), του αρχιμουσικού Γεώργοβιτς και κατόπιν του Κ. Γουβέλη.Το 1890 ο δάσκαλος μουσικής Διπλαρίδης έφερε στην πόλη τον πρώτο φωνόγραφο και το 1892 άρχισαν οι κοσμικές συγκεντρώσεις [181]. Την πρώτη χοροεσπερίδα [182] έδωσε ο τότε Διευθυντής του Υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος Α. Συρμόπουλος. Το 1893, η Φιλαρμονική διαλύθηκε όχι μόνο λόγω των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετώπιζε [183] , αλλά και της ακαταλληλότητας των διευθυντών της [184] .

- Το 1899 συστάθηκε μουσικός σύλλογος με το όνομα **"Φιλομούσων Όμιλος"**[185]. Βασικό σκοπό του ομίλου αποτελούσε η *"ἀνάπτυξις καί διάδοσις τῆς τε ὀργανωτικῆς καί φωνητικῆς μουσικῆς"* και η οργάνωση συναυλιών για την ψυχαγωγία του κοινού και την καλλιέργεια και ανάπτυξη του μουσικού αισθήματος του λαού. Την ίδρυση του Ομίλου δέχθηκε με ευμένεια η κοινή γνώμη, η οποία τον βοήθησε υλικά και ηθικά στην επιτυχία των εκπολιτιστικών και καλλιτεχνικών του σκοπών. Ο Όμιλος λειτουργούσε[186] μέχρι το 1920 που συγχωνεύτηκε με τον "Μεσσηνιακό Γυμναστικό Σύλλογο".

---

181 Ο Ορ. Χρυσοσπάθης γράφει τα εξής : *"Κάθε χειμῶνα μεγάλαι χοροεσπερίδες αἱ ὁποῖαι πολλῶν ἐρίδων καί συνοικεσίων ἐγίνοντο πρόξενοι, οἰκογενειακαί δέ ἐκδρομαί, γεύματα καί διασκεδάσεις μέ μουσικήν ἐγχωρίων ὀργάνων, ὅπου τόν πρῶτον ρόλον ἔπαιζε τό βιολί τοῦ ὀνομαστοῦ τότε Λιβαδίτου."* Βλ. ΟΡ. ΧΡΟΣΟΣΠΑΘΗΣ,1931, *Η παλαιά Καλαμάτα*, στο "Καλαματιανό Ημερολόγιο του 1931", σελ. 68-69

182 Το 1894 ιδρύθηκε στη πόλη Σχολή Ευρωπαϊκών χορών από τον Ευστ. Λουϊζίδη (εφ. Καλ. "Λαϊκή", αρ. Φυλ. 28, 9-1-1894). Η διδασκαλία για Κυρίες και Δεσποινίδες γινόταν "κατ' οίκον", ένω για τους Κύριους στο χοροδιδασκαλείο.

183 Η "Λαϊκή" ανέφερε: *" Ἡ Φιλαρμονική μας ναυαγεῖ. Κινδυνεύει νά ὑποστῇ τόν ἐξ ἀτροφίας θάνατον. Τά αἴτια γνωστά. Ἡ ἐπιχορήγηση τοῦ Δήμου δέν τῆς ἐπληρώθη ἔτι ὁλόκληρος, αἱ συνδρομαί τῶν πολιτῶν δέν ἐπῆλθον ἐφέτος ὅσον ἄλλα ἔτη πολυάριθμοι, εἰ καί οἱ ὀλίγοι εἰσενεγκόντες ἐφάνησαν μᾶλλον γενναῖοι. Ἐντεῦθεν φθίνει καί μαρασμώδη διάγει βίον, μή δυναμένη νά ἀνταποκριθῇ εἰς τάς πολυειδεῖς ἀνάγκας της, αἵτινες ἄλλως καί δέν δύναται ἐπί μακρότερον νά μένωσι ἀνεκπλήρωτοι, θέλει ἀναγκασθῇ ἐπιτέλους νά διαλυθῇ...".* Βλ. "ΛΑΪΚΗ", αρ. φυλ.17, 24-10-1893, σελ. 1

184 *"... ἐδῶ φιλοπρωτία, ἐγωϊσμός, ἔλλειψις συναισθήσεως τῆς ἐννοίας καί τῆς σκοπιμότητος παντός κοινωφελοῦς καί ὡραίου, μίση καί ἐπί τέλους χάος ὑπ'αὐτῶν διανοιγόμενον, ἐπί τέλους διάλυσις.(...) Ὅτε ἐφωνάζομεν, ἀντικατάστασις τῶν Διευθυντῶν τῆς Φιλαρμονικῆς, ὑπ' ἄλλων προσώπων δυναμένων νά συγκρατήσωσιν αὐτήν καί νά τήν ἐμψυχώσωσιν,ὅτε ὑπεδεικνύομεν τήν ἀκαταλληλίαν τῶν Διευθυντῶν τῆς Φιλαρμονικῆς καί τήν ἀντικατάστασιν δι' ἄλλων προσώπων φλογιζομένων ὑπό τῆς εὐγενοῦς φιλοδοξίας νά ἰθύνωσι τελεσφόρως αὐτήν, οὐδείς ἠθέλησε νά ἑνωτισθῇ τῶν λόγων μας. Ἀλλ' ἀντί τούτου περιεπέσαμεν εἰς τήν ἀγανάκτησιν καί τήν ὀργήν αὐτῶν..."* Βλ. "ΦΑΡΑΙ", αρ. φυλ. 46, 5-5-1896, σελ. 1,2,3

185 Αποτελείτο από 35 μέλη, στο δε Δ.Σ. του συμμετείχαν ο Σολ. Αλ. Συρμόπουλος ως πρόεδρος (γιός του Διευθ. της Εθν. Τραπ. στη Καλαμάτα) και ο Έκτορας Σικελιανός ως αντιπρόεδρος κ.λ.π. Βλ. Καλ. εφ."ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", αρ. φυλ. 4, 21-4-1899

186 Καλ. εφ.,"ΣΗΜΑΙΑ", αρ. φυλ. 1974, 26-3-1920, ΓΑΚ-Ν.Μ./ Μ. Φερέτος

- Στα αρχεία του Μ. Φερέτου αναφέρεται η ίδρυση ενός άλλου συλλόγου με την επωνυμία **"Μουσική Αδελφότητα"** το 1905 [187], για τον οποίο δεν έχουμε περισσότερες πληροφορίες.
- Το 1922 δημιουργήθηκε σύλλογος με το όνομα **"Φιλόμουσος Εταιρεία"**, που αποσκοπούσε στην προαγωγή της μουσικής στην πόλη. Πρόεδρός της ήταν ο δικηγόρος Ιων. Μετζελόπουλος και γραμματέας της ο επίσης δικηγόρος Ιων. Βλαχόγιαννης.
- Το 1930 δημιουργήθηκε ο σύλλογος **"Χορωδία και Μαντολινάτα"**.
- Το 1952 εμφανίστηκε στην πόλη ένα νέο μουσικό σωματείο, ο **"Ερασιτεχνικός Μουσικός Όμιλος Καλαμάτας"** (Ε.Μ.Ο.Κ)[188], με σκοπό τη διάδοση της φωνητικής και ενοργάνου μουσικής. Η πλειοψηφία των μελών του πριν την ίδρυση του συλλόγου, συμμετείχε στη χορωδία της Υπαπαντής. Η παρουσία του συλλόγου ήταν δυναμική στην μουσική ζωή της πόλης, συμμετέχοντας κάθε χρόνο σε διάφορες εκδηλώσεις, πολλές φορές σε συνεργασία με τον "Ορφέα" και την "Χορωδία και Μαντολινάτα". Ο σύλλογος λειτουργούσε μέχρι το 1963 που διασπάστηκε και αρκετά απ' τα μέλη του ενσωματώθηκαν στο μουσικό σύλλογο "Ορφέα".
- Η Χορωδία του **"Ορφέα"** ιδρύθηκε το 1957 από 35 ερασιτέχνες χορωδούς δύο Εκκλησιαστικών Χορωδιών. Έχει πραγματοποιήσει πολλές εμφανίσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό (Ιταλία, Αυστρία). Έχει συμμετάσχει σε όλους σχεδόν τους Πανελλήνιους διαγωνισμούς και Φεστιβάλ στη χώρα μας και έχει αποσπάσει πολλές διακρίσεις. Στην πόλη έχει οργανώσει τέσσερα Χορωδιακά Φεστιβάλ με τη συμμετοχή Ελληνικών Χορωδιών, και ένα Διεθνές. Η χορωδία από το 1964 έως το 1969 ηχογράφησε πέντε (5) δίσκους με χορωδιακά έργα, καντάδες και ελαφρολαϊκά τραγούδια. Από το 1976 καθιερώθηκε το μικτό σχήμα της χορωδίας.
- Ο Μουσικοφιλολογικός και Καλλιτεχνικός Σύλλογος **"Ακρίτας"**, ιδρύθηκε το 1975 με δύο μουσικά τμήματα. Την ανδρική χορωδία (η οποία το 1976 έγινε μικτή) και την ορχήστρα με πνευστά και έγχορδα όργανα. Έχει διοργανώσει σειρά πολιτιστικών εκδηλώσεων : συναυλίες, μουσικά βραδινά, με τη συμμετοχή πολλές φορές ξένων καλλιτεχνικών συγκροτημάτων.
  Το Σεπτέμβριο του 1986 διέκοψε την λειτουργία του λόγω των σεισμών που έπληξαν την πόλη και επαναδραστηριοποιήθηκε το 1988. Τότε λειτούργησε και το φιλολογικό του τμήμα με την έκδοση του περιοδικού "ΚΑΛΑΜΑΤΑ" που έχει διακόψει την κυκλοφορία του λόγω οικονομικών δυσκολιών. Το 1993 ο σύλλογος ίδρυσε τμήμα παραδοσιακής μουσικής και το 1994 παιδική χορωδία.

---

187 Καλ. εφ. "ΦΩΣ", αρ. φυλ. 522, 16-6-1905.
188 Καλ. εφ. "ΘΑΡΡΟΣ", 7-10-1952, "ΣΗΜΑΙΑ" 4-12-1952

3.3. Η εμφάνιση του Κινηματογράφου

Το 1921 [189], η Καλαμάτα απέκτησε την πρώτη αίθουσα κινηματογράφου, στην οδό Αναγνωσταρά (πίσω από το κτίριο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος).

Την καινούργια ανακάλυψη την έφεραν στην πόλη δύο αδέλφια ο Θ. και Σ. Κατσίκας [190] και ο φίλος τους Γ. Νικόπουλος, μετανάστες από το Σικάγο.

Τον ονόμασαν "Αμερικανικός" και χειριστής της μηχανής - μάρκας "Σίμπλεξ", χειροκίνητη, που ο φωτισμός για την προβολή της ταινίας εξασφαλιζόταν με ασετυλίνη -, ήταν ο Γ. Νικόπουλος.

Το 1923, ο "Αμερικανικός" μεταφέρθηκε στην οδό Αριστομένους (στο ύψος της Πλ. Γεωργίου Β'), διότι η οδός Αναγνωσταρά δεν ήταν πολυσύχναστος δρόμος. Μία μεγάλη αποθήκη διαμορφώθηκε σε άνετη για την εποχή, αίθουσα κινηματογράφου, με πλατεία αλλά και θεωρεία που νοικιάζονταν για όλη την χειμερινή περίοδο σε επώνυμους Καλαματιανούς της εποχής.

Το μοτέρ αντικατέστησε το ανθρώπινο χέρι, ενώ μια πιανόλα εξασφάλιζε τη μουσική επένδυση των βουβών φίλμ.

Από τη σκηνή αυτή εμφανίστηκαν τα επόμενα χρόνια όλα τα μεγάλα ονόματα της πρόζας και της επιθεώρησης.

Λίγα χρόνια μετά οι ιδιοκτήτες του "Αμερικανικού", σε οικόπεδο στο δρόμο Σιδηροδρομικού σταθμού διαμόρφωσαν το θερινό σινεμά [191] "Αμερικανικό νούμερο 2", ο οποίος καταστράφηκε από τις πλημμύρες του ποταμού Νέδοντα.

Το 1932, καθώς αναφέρει ο Γ. Κατσίκας σε συνέντευξή του, η πόλη είχε αρκετά σινεμά, και *"ο κινηματογράφος εκείνη την περίοδο είχε πιά λαλιά "*[192].

Την Κατοχή, οι κινηματογράφοι υπολειτουργούσαν λόγω δυσκολίας στην προμήθεια των ταινιών και αργότερα έκλεισαν. Με την απελευθέρωση επαναλειτούργησαν και για αρκετό καιρό, το αντίτιμο του εισιτηρίου καταβάλλετο σε τσιγάρα.

---

[189] Το 1920, η Ελλάδα διέθετε 147 αίθουσες κινηματογράφου.

[190] *Γ. Κατσίκας : 60 χρόνια μηχανικός*, εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 12-8-1995, σελ. 35

[191] Οι θερινοί κινηματογράφοι ήταν επινόηση ενός Ελληνο-Αιγυπτιώτη επιχειρηματίαπου έστησε το πρώτο θερινό σινεμά στην Αλεξάνδρεια. Βλ. Κ. ΓΑΣΠΑΡΙΝΑΤΟΣ, 1992, *Δημοτικοί Κινηματογράφοι. Σινέ Παράδεισος του Δήμου Κορυδαλλού,* περ. "Τοπική Αυτοδιοίκηση", τευχ. 2 (80), σελ. 66

[192] Ο ήχος δεν ήταν ενσωματωμένος στην ταινία αλλά γραμμένος σε δίσκους γραμμοφώνου που συγχρονιζόταν σπάνια με την προβαλλόμενη εικόνα . Η τεχνική αυτή ονομαζόταν "Vitaphon". Η εξέλιξη του κινηματογράφου ήταν ραγδαία και η τεχνική αυτή αντικαταστάθηκε από την "Mouviton", όπου ο ήχος ήταν γραμμένος πάνω στο φίλμ.

4. Η Πνευματική ζωή στην πόλη

4.1. Η σύσταση της Λαϊκής Βιβλιοθήκης

Με την επανάσταση του 1909 στο Γουδί, άρχισε η περίοδος των μεταρρυθμίσεων. Η Κυβέρνηση του Ε. Βενιζέλου ήταν εκείνη που επωμίστηκε την ευθύνη νομοθετικών ρυθμίσεων.

Το 1912-1913, η Ελλάδα βίωσε τις επιπτώσεις των Βαλκανικών πολέμων που ,καθώς ήταν νικηφόροι, αναπτέρωσαν την αισιοδοξία και την αυτοπεποίθηση του Ελληνικού λαού. Η αναγκαιότητα αναπτυξιακής συνείδησης εκφράστηκε με το νόμο του 1912 που οι δήμοι και οι κοινότητες αποτέλεσαν για πρώτη φορά Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.)[193].

Την ευφορία των Βαλκανικών πολέμων διαδέχτηκε η δίνη του Α' Παγκοσμίου πολέμου. Ο εσωτερικός διχασμός, η Μικρασιατική καταστροφή και η άφιξη των προσφύγων ήταν γεγονότα - σταθμοί, που επηρέασαν την πολιτική ζωή και την οργάνωση της Διοίκησης ώστε να αλλάξει ριζικά η παραδοσιακή μορφή της χώρας.

Η δεκαετία του 1930 υπήρξε εξαιρετικά κρίσιμη για την πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή, τόσο στην Ελλάδα όσο και στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες. Σημαντικές αλλαγές στην οικονομική και την κοινωνική οργάνωση, την ιδεολογία και τις τέχνες συνέβησαν σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα και ασφαλώς μέσα σ' ένα πλέγμα αλληλοεπηρεαζόμενων σχέσεων.

Το 1931, η διεθνής κρίση επηρέασε βαθιά την οικονομία και τα δημοσιονομικά της Ελλάδας και οδήγησε τη χώρα στη χρεωκοπία του 1932.

Τα γεγονότα αυτά είχαν επιπτώσεις στις δομές της ελληνικής κοινωνίας και κατ' επέκταση και στον πολιτιστικό της τομέα.

Στην πόλη της Καλαμάτας διαπιστώνεται πολιτιστική πτώση μέχρι το 1933, που άρχισε η πολιτιστική της ζωή να κατευθύνεται από τον "Σύλλογο της Λαϊκής Βιβλιοθήκης" και από το 1936 από τον "Σύλλογο προς Διάδοση των Γραμμάτων".

Στις 12 Μαρτίου του 1933 αποφασίστηκε και υπογράφτηκε από σαράντα έξη καλαματιανούς διανοούμενους [194], στο καφενείο "Ζάππειον", το καταστατικό της ίδρυσης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας.

Η ίδρυση του "Συλλόγου της Λαϊκής Βιβλιοθήκης" συνέβαλλε στην αναζωογόνηση της πνευματικής ζωής της πόλης. Τα δημοσιογραφικά γραφεία και τα καφενεία, που αποτελούσαν μέχρι τότε τις κύριες εστίες συνάντησης των

---

193 Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ- ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ, 1990, *Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα - Ιστορική επιταγή*, στο "Τ. Α. στην Ελλάδα και στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας", σελ. 49

194 *Η Λαϊκή Βιβλιοθήκη Καλαμάτας, Χρονικό 1933-1973*, Καλαμάτα 1973, σελ. 5

πνευματικών ανθρώπων της πόλης, τα αντικατέστησαν οι αίθουσες του πνευματικού αυτού ιδρύματος.

Το καταστατικό της Λ.Β., στο άρθρο 2, προέβλεπε ότι :*"'ἀποκλειστικός σκοπός τοῦ Συλλόγου εἶναι ἡ ἱδρυσις καί διατήρησις ἐν τῇ πόλει Βιβλιοθήκης περιλαμβανούσης βιβλία, παντός εἴδους ἔντυπα, χειρόγραφα κλπ., χρήσιμα διά τήν διανοητικήν, ἠθικήν καί κοινωνικήν ἀνάπτυξιν ἰδία τῶν λαϊκῶν τάξεων"* [195].

Τα πρώτα 40 χρόνια της λειτουργίας της η βιβλιοθήκη έπαιξε ενεργό ρόλο στη πνευματική και πολιτιστική ζωή της πόλης, οργανώνοντας πνευματικές εκδηλώσεις, όπως φιλολογικά μνημόσυνα και φιλολογικές συγκεντρώσεις, διαλέξεις, θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις, εκδρομές [196].

Για την προαναφερόμενη δράση του, ο σύλλογος τιμήθηκε το 1956, με το Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών.

Σήμερα έχει στην κατοχή του χειρόγραφα και σπάνιες εκδόσεις βιβλίων που τυπώθηκαν από το 1534 έως το 1800 και έναν μεγάλο αριθμό βιβλίων και περιοδικών κυρίως από δωρεές ιδιωτών.

Η συλλογή των βιβλίων όμως δεν ανανεώνονται, παρά μόνο από δωρεές. Το ταξινομικό σύστημα που ακολουθείται δεν είναι εκσυγχρονισμένο και ο μοναδικός υπεύθυνος δεν είναι επιστημονικά καταρτισμένος. Δε υπάρχει σύστημα μηχανογράφησης, ούτε σύγχρονες προδιαγραφές στην οργάνωσή της για να μπορεί να έχει πρόσβαση σε τράπεζα πληροφοριών. Δεν λειτουργεί επίσης ως δανειστική και δεν διαθέτει φωτοτυπικό μηχάνημα για την εξυπηρέτηση των ενδιαφερομένων.

Από το 1990 στεγάζεται στον πέμπτο όροφο του Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου (Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή).

Κατά την γνώμη μας, αλλά και αρκετών άλλων θαμώνων, ο χώρος δεν είναι κατάλληλος για την προσέλκυση μεγαλύτερου αριθμού αναγνωστικού κοινού και ειδικότερα νέων. Το ωράριο λειτουργίας της είναι περιορισμένο, διότι ο υπεύθυνος είναι υποχρεωμένος να απασχολείται και στην Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης (δημιουργία του προαναφερόμενου συλλόγου), λόγω της οικονομικής δυσκολίας που αντιμετωπίζει ο σύλλογος να απασχολήσει και άλλο άτομο.

Η σύσταση του Διοικητικού Συμβούλιου του Συλλόγου, τα τελευταία 25 χρόνια, παραμένει σχεδόν αμετάβλητη. Η είσοδος νέων μελών είναι

---

[195] Το 1959, το άρθρο 2 του καταστατικού τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε ως εξής : *Ἵσκοπός του Συλλόγου... ὡς ἐπίσης ἡ διά καταλλήλων πνευματικῶν ἐκδηλώσεων (ὡς πχ. διαλέξεων, ἑορτῶν, θεατρικῶν παραστάσεων, ἐκθέσεων, μαθημάτων, ἐκδόσεων, ἐκδρομῶν, δημοσιεύσεων) διανοητική, ἠθική καί κοινωνική ἀνάπτυξις ἰδία τῶν λαϊκῶν τάξεων".*

[196] *Η Λαϊκή βιβλιοθήκη Καλαμάτας, Χρονικόν 1933-1973,* σελ. 11-12

περιορισμένη, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ανανέωση των μελών του Δ.Σ. γεγονός που θα βοηθούσε στην καλύτερη οργάνωση και δραστηριοποίηση της βιβλιοθήκης.

Σε μια πόλη με έντονη πολιτιστική δραστηριότητα, όπως η Καλαμάτα, είναι απογοητευτικό το γεγονός ότι η κατάσταση αυτή δεν έχει απασχολήσει ιδιαίτερα καμία Δημοτική Αρχή. Ίσως το γεγονός πως ο Πρόεδρος της βιβλιοθήκης είναι όλη αυτή την τελευταία περίοδο, άτομο που δραστηριοποιείται από παλαιά στον χώρο των Μ.Μ.Ε., να εξηγεί εν μέρει αυτή την "αδιαφορία".

Για τους προαναφερόμενους λόγους πιστεύουμε πως η αναγκαία και ικανή συνθήκη για να εκπληρώσει η Λ.Β. τον βασικό σκοπό ίδρυσής της"... *διανοητική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξις ιδία των λαϊκών τάξεων*" είναι η πύκνωση των τάξεών της από νέους, δραστήριους ανθρώπους που θα τη βοηθήσουν να αποκτήσει σύγχρονα συστήματα παροχής πληροφόρησης, που με την σειρά τους θα συμβάλουν στην προσέλκυση των νέων και τη συνέχιση της πολιτιστικής της προσφοράς στην πόλη.

Ασφαλώς, επειδή η Λ.Β. είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, αυτό προϋποθέτει και τη θέληση των ατόμων που την αποτελούν σήμερα, ιδίως δε του Διοικητικού της Συμβουλίου.

4.2. Ο σύλλογος προς Διάδοσιν των Γραμμάτων

Ένα σοβαρό ζήτημα που είχε προσελκύσει το ενδιαφέρον των πνευματικών ανθρώπων της πόλης, την εποχή του μεσοπολέμου ήταν η ύπαρξη μεγάλου αριθμού αναλφάβητων κυρίως στις λαϊκές τάξεις και ιδιαίτερα στις γυναίκες.

Έτσι στις 18 Οκτωβρίου του 1936, κατόπιν πρωτοβουλίας ομάδας κατά το πλείστον νέων, αποφασίστηκε η ίδρυση του "Συλλόγου προς Διάδοσιν των Γραμμάτων".

Κύριος σκοπός και στόχος του συλλόγου ήταν η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού με την ίδρυση και λειτουργία Σχολής Αναλφάβητων, η οποία εγκαινιάστηκε τον Φεβρουάριο του 1937 [197].

Τα μαθήματα που διδάσκονταν ήταν γραφή, ανάγνωση, αριθμητική, ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης και θρησκευτικά. Παράλληλα, για την ηθική τους διάπλαση, γίνονταν ομιλίες ηθικοπλαστικού χαρακτήρα. Επιδιώκετο επίσης η καλλιέργεια του αποταμιευτικού πνεύματος ώστε τα παιδιά που είχαν εισόδημα

---

[197] Οι εγγραφέντες εκείνο το χρόνο ήταν άτομα ηλικίας από 12-70 ετών και ο αριθμός τους ανήρχετο στους 176. Μέχρι την λήξη του σχολικού έτους έμειναν παρόντες 73, διότι πολλοί απ' αυτούς διέκοψαν αλλά και σε αρκετούς δεν επέτρεψαν την φοίτηση διότι ήταν αδήλωτοι. Οι δαπάνες για την προμήθεια βιβλίου και πλάκας γίνονταν από τον Σύλλογο, η λειτουργία του οποίου εξασφαλιζόταν από τις συνδρομές των μελών του.

ΑΥΞ. ΑΡΙΘΜΟΙ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΥ 92

ΜΑΘΗΤΟΛΟΓ. 64

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σύλλογος Προς Διάδοσιν Των Γραμμάτων

ΝΥΚΤΕΡΙΝΗ ΣΧΟΛΗ ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΩΝ
ΕΝ ΚΑΛΑΜΑΙΣ

ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1936-1937

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΝ

Τῆς μαθητρίας Φωτεινῆς Ἀνδρεοπούλου

ἐκ Καλαμῶν, ἐπαρχίας καὶ δήμου ὡς ἐγγράφεται

διακούσασα τὰ μαθήματα τοῦ Α΄ τμήματος τοῦ σχολείου τούτου

καὶ ἐν τέλει τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1936 - 1937 ἐξετασθεῖσα

εἰς αὐτὰ ἐκρίθη ἀξία προαγωγῆς διὰ τοῦ βαθμοῦ

Λίαν καλῶς

Ἡ δὲ διαγωγὴ της ὑπῆρξε ἐπαινετή

Ἐν Καλάμαις τῇ 14 Ἰουνίου 1937

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

Τύποις Σπ. Ι. Μανίνου - Καλάμαι

από την βιοπάλη τους, να το αποταμιεύουν σε ειδικούς έντοκους κουμπαράδες του Ταμιευτηρίου.

Μετά από μικρό χρονικό διάστημα , ο Σύλλογος ίδρυσε και δεύτερη Σχολή Αναλφάβητων. Η ανταπόκριση των ενδιαφερόμενων ήταν ικανοποιητική και οι δύο Σχολές λειτούργησαν - η μία στο κτίριο του Δημοτικού Σχολείου στην πλατεία των Αγίων Ταξιαρχών και η άλλη στο Δημοτικό Σχολείο Μπενάκη - με επιτυχία μέχρι το 1949 . Για το έργο του αυτό, η Ακαδημία Αθηνών το 1945, απένειμε στο Σύλλογο το πρώτο βραβείο.

Εκτός από τους προαναφερόμενες δραστηριότητες, ο Σύλλογος είχε οργανώσει φιλολογικά απογευματινά για πρόσωπα του εγγύς ή και του απώτερου παρελθόντος [198] που ήταν συνδεδεμένα με την πόλη, και πολλές διαλέξεις με σκοπό να προβάλλει και να ενθαρρύνει νέους διανοούμενους να συνεχίσουν την πνευματική τους εργασία και να συμβάλλουν στην πνευματική εξύψωση του τόπου. Όπως σημειώνει ο Φ. Κατσανός [199] :*"(...) τότε τά πράγματα δέν ἦσαν εὔκολα, αἱ συγκεντρώσεις μετά δυσκολίας ἐγίνοντο, καί ἐχρειάζετο ὁ ἔνθεος ἐνθουσιασμός καί ἡ ἀκατάβλητος ζωτικότης τοῦ Α. Κουτουμάνου γιά νά ἐπιβληθοῦν καί καθιερωθοῦν. Ἡ σημασία των ὅμως εἶναι μεγάλη ἀπό πάσης ἀπόψεως, καί γι' αὐτό, καθιερωθεῖσαι πλέον συνεχίζονται ἔκτοτε τακτικά ἕως τώρα ὅλα αὐτά τά διαρρεύσαντα χρόνια, ἀνελθοῦσαι μέχρι σήμερον εἰς διακοσίας πεντήκοντα περίπου.".*

Ο Σύλλογος, παρά την ισχνή οικονομική του κατάσταση, ασχολήθηκε και με εκδόσεις που αφορούσαν θέματα μεσσηνιακού περιεχομένου. Το 1938 εξέδωσε το "Μεσσηνιακόν Έτος", το 1948 το βιβλίο "Η Επανάσταση του 21" και το 1953 το βιβλίο του Ι. Αναπλιώτη [200] "Στα χρόνια της Κουγκέστας" (Η Καλαμάτα στη Φραγκοκρατία), το οποίο έλαβε τον έπαινο της Ακαδημίας Αθηνών.
Από το 1954 έως το 1960, ο σύλλογος εξέδιδε το περιοδικό "ΑΡΧΕΙΟΝ", με ύλη λαογραφικού ενδιαφέροντος, ως παράρτημα του περιοδικού "ΔΙΔΑΧΗ" της Ιεράς Μητροπόλεως Μεσσηνίας , ενώ από το 1973 μέχρι σήμερα εκδίδει το περιοδικό "ΙΘΩΜΗ".

---

198 Απογευματινά είχαν οργανωθεί για τον Μπενή-Ψάλτη, τον Γ. Βεντήρη (Δημοσιολόγο, Πολιτικό των Φιλελεύθερων), τον Γ. Μαράκα (δικηγόρο, δημοσιογράφο, διευθυντή μέχρι το 1914 της εφ. "Θάρρος" και μέχρι το 1940 της εφ. "Σημαία"),τον Α. Φερεντίνο (ζωγράφο-αγιογράφο),τον Π. Σάλμα, τον Ν. Πολίτη, τον Γ. Κορομηλά (γιατρό, βουλευτή Μεσσηνίας των Φιλελευθέρων το 1909),τον Σ. Αλεξανδράκη, τον Ι. Κωστόπουλο (έμπορο, τραπεζίτη), τον Σ. Κουγέα (Καθ. Ιστορίας στο Παν. Αθηνών - Ακαδημαϊκό), κ.λ.π.

199 Φ. ΚΑΤΣΑΝΟΣ,1976, *Συνοπτικός απολογισμός του σαραντάχρονου έργου του Συλλόγου*, στο περ. "ΙΘΩΜΗ", τευχ. 15/16

200 Ι. Αναπλιώτης (1909-), δημοσιογράφος , λογοτέχνης. Εργάστηκε ως συντάκτης ή αρχισυντάκτης σε όλες σχεδόν τις Καλαματιανές εφημερίδες από το 1929. Εξέδωσε τα βιβλία : *Ένα ιστορικό ταξίδι* (1957) και *Ο αληθινός Ζορμπάς και ο Ν. Καζατζάκης* (1960).

Μια άλλη πρωτοβουλία του Συλλόγου, ήταν να καθιερωθεί η 23η Μαρτίου - μέρα κατά την οποία το 1821, η Καλαμάτα απελευθερώθηκε πρώτη από όλες τις άλλες ελληνικές πόλεις από τον τουρκικό ζυγό [201] -, ως τοπική εθνική γιορτή.

Το 1951 ο σύλλογος εγκαινίασε το Ιστορικό και Νεωτέρων χρόνων Μουσείο, την Ιστορική Πινακοθήκη και το Αρχείο Φωτογραφίας, στο Αρχοντικό Κυριακού[202].

Το 1964 μετά από πρόταση του Α. Μιχαλακέα (δάσκαλου), το Δ.Σ. αποφάσισε την ίδρυση Λαογραφικού Μουσείου [203], τα εγκαίνια του οποίου πραγματοποιήθηκαν αρκετά χρόνια αργότερα, ήτοι το 1977 - στο αρχοντικό Κυριακού -, χρόνος που συμπίπτει με την συμπλήρωση 70 ετών από το θάνατο του Νικόλαου Πολίτη (1851-1921).

Με ενέργειες του Συλλόγου στήθηκαν στην πόλη, το 1940 στην οδό Υπαπαντής η προτομή του Ν. Πολίτη, το 1968 στην Πλ. Υπαπαντής ο χάλκινος ανδριάντας του Μητροπολίτη Μεσσηνίας Χρυσοστόμου Δασκαλάκη (1945-1961), το 1972 η χάλκινη προτομή του Σ. Κουγέα (1876-1966) Ακαδημαϊκού και Πανεπιστημιακού Καθηγητή, το 1974 στην Πλατεία Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου η προτομή του Προέδρου του Συλλόγου Αν. Κουτουμάνου (Λυκειάρχη, 1872-1951).

Ο σύλλογος λειτουργεί μέχρι σήμερα, όμως η μη ανανέωση των μελών και των στόχων του, συμβάλλουν ώστε η λειτουργία και οι περιορισμένες πλέον δραστηριότητές του να απευθύνονται σε λίγα άτομα και κυρίως σ' αυτούς που συντηρούν την ύπαρξή του.

---

201 Στις 19 Απριλίου 1947, στο 72ο φύλλο της Εφ. της Κυβέρνησης, δημοσιεύτηκε η απόφαση με Β.Δ., υπογραμμένη από τον Γ. Παπανδρέου που ήταν τότε Υπουργός των Εσωτερικών.

202 Το αρχοντικό Κυριακού δωρήστηκε από τον τελευταίο απόγονο της οικογένειας, Γεώργιο Κυριακό (Ακαδημαϊκό), το 1938 στον Δήμο Καλαμάτας και στη συνέχεια παραχωρήθηκε στον Σύλλογο "Προς Διάδοση των Γραμμάτων". Ο Γ. Κυριακού είχε συμπαρασταθεί στον σύλλογο την εποχή της ιδρύσεως της Ιστορικής Πινακοθήκης και είχε ανακηρυχθεί και ευεργέτης αυτής για την αξιόλογη προσφορά του που συνίστατο σε διάφορα παλαιά έγγραφα και διπλώματα, αντικείμενα ατομικά και των προγόνων του, εικόνες κ.ά.

203 Το περιεχόμενο της Λαογραφικής συλλογής αποτελείται από αντικείμενα κοινής χρήσεως όπως είδη του καθημερινού βίου, είδη ένδυσης και υπόδησης, μαγειρείου, κεντήματα και είδη πλεκτικής, ασημικά, χρυσαφικά, χάλκινα και πήλινα σκεύη και δοχεία, αγροτικά εργαλεία, επαγγελματικά σύνεργα και ιδιόρρυθμα λαϊκά μέσα εξυπηρέτησης όπως ο χειρόμυλος ο λίθινος, η τσιφυλιά κ.ά. Περιλαμβάνονται επίσης 70 εικόνες λαϊκής τέχνης, δωρεά του εφόρου του Μουσείου κ. Ι. Μπιζίμη.

4.3. Η Πινακοθήκη της Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης

Ιδρύθηκε το 1962 με πρωτοβουλία της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας και του Καλαματιανού ζωγράφου Κώστα Γιαννακόπουλου (ΥΑΝΑΚΟ).

Τα περισσότερα έργα της Πινακοθήκης προέρχονται από προσφορές καλλιτεχνών και από δωρεές φίλων και υποστηρικτών της πολιτιστικής προσπάθειας της Λαϊκής Βιβλιοθήκης από το 1933.

Τα τελευταία χρόνια, το Διοικητικό Συμβούλιο της Βιβλιοθήκης προέβη στην αγορά έργων σύγχρονων Ελλήνων ζωγράφων και παλαιότερων (Σπ. Βασιλείου, Ν. Εγγονόπουλου, Φ. Κόντογλου, Δ. Μυταρά, Α. Τάσσου, Γ. Τσαρούχη κ.ά.) προκειμένου να αντιπροσωπεύονται όλες οι τάσεις της Σύγχρονης Ελληνικής Ζωγραφικής.

Η Πινακοθήκη ως το 1973 στεγαζόταν σε παλαιό κτίριο της οδού Αριστομένους, πλησίον του Ιερού Ναού του Αγίου Νικολάου. Έκτοτε και ως το 1986 είχε μεταστεγαστεί σε αίθουσα του κτιρίου της Ιεράς Μητροπόλεως Μεσσηνίας, στην Πλατεία Υπαπαντής. Μετά τους σεισμούς του 1986, τα έργα μεταφέρθηκαν προς φύλαξη στην Ιερά Μονή Καλογραιών Καλαμάτας. Με την αποπεράτωση των ειδικών αιθουσών της Πινακοθήκης, στο Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο - Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή, τα έργα μεταφέρθηκαν εκεί.

Σήμερα, η πινακοθήκη της Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης στεγάζεται στον 3ο και 4ο όροφο του Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου και περιλαμβάνει 321 έργα γλυπτικής, ζωγραφικής και χαρακτικής.

Τα εγκαίνια της Πινακοθήκης πραγματοποιήθηκαν, στις 22 Ιανουαρίου του 1995, από τον πρόεδρο της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας Γ. Αποστολάκη (ιδιοκτήτη της Καλ. Εφ. "ΘΑΡΡΟΣ").

Λόγω της περιορισμένης συνεργασίας του συλλόγου με φορείς της πόλης ή κεντρικούς φορείς, η οικονομική υποστήριξή της είναι περιορισμένη. Κατ' αυτό τον τρόπο δεν υπάρχει η οικονομική ευχέρεια στο σύλλογο να απασχολήσει προσωπικό υπεύθυνο για τη φύλαξή της και την ενημέρωση του ενδιαφερόμενου κοινού. Έτσι η επισκέψεις περιορίζονται σε δύο απογεύματα την εβδομάδα, - που η βιβλιοθήκη είναι κλειστή και ο υπεύθυνος σ' αυτή έχει το χρόνο να απασχοληθεί με την φύλαξη της πινακοθήκης -, με αποτέλεσμα να μη δίνεται η δυνατότητα στα σχολεία , αλλά και σε ξένους επισκέπτες να την επισκεφτούν.

Η στάση αυτή του συλλόγου απέναντι σε κάθε μορφή συνεργασίας (π.χ. με την Εθνική Πινακοθήκη, για την μεταφορά εκθέσεων, κ.λ.π.), η μη απασχόληση εξειδικευμένου προσωπικού και η αναχρονιστική παρουσίαση των εικαστικών έργων, την καθιστούν ένα χώρο που η πολιτιστική του προσφορά είναι πολύ

περιορισμένη για την πόλη, αφού οι περισσότεροι δημότες της δεν γνωρίζουν καν ότι υπάρχει.

Κατ' αυτό τον τρόπο η ύπαρξή της στην πόλη, φαίνεται να αποτελεί αυτοσκοπό για τα μέλη του συλλόγου και κατ' επέκταση του Διοικητικού του Συμβουλίου που, αν και διοικεί δύο πολιτιστικά κύτταρα που από παλιά έχει δημιουργήσει ο Σύλλογος , δε φαίνεται να κάνει καμία προσπάθεια για τον εκσυγχρονισμό τους και την αξιοποίησή τους - μέσω της συνεργασίας με άλλους φορείς -, γεγονός που φοβόμαστε ότι τελικά θα οδηγήσει στην περαιτέρω συρρίκνωσή τους και απομάκρυνση από τον αρχικό σκοπό της ιδρύσεώς τους.

5. Διαπιστώσεις

Η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα την περίοδο που εξετάζουμε ήταν τόσο κρίσιμη και η αναταραχή τόσο έντονη, ώστε οι επιπτώσεις στον πολιτιστικό τομέα ήταν φανερές. Εξαίρεση αποτελούσαν η Αθήνα, η Πάτρα και η Σύρος και λιγότερο η Καλαμάτα, που στα τέλη του προηγούμενου αιώνα και την πρώτη εικοσαετία του 20ου, λόγω της αστικοποιήσεως που βίωναν είχαν ένα *"κοσμοπολίτικο"* προσανατολισμό, ο οποίος ξεκινούσε από την μίμηση ξένων προτύπων που όμως δεν σήμαινε τον ουσιαστικό ενστερνισμό των αστικών αξιών των ανεπτυγμένων βιομηχανικών κοινωνιών της Δύσης.

Είναι διαπιστωμένο και το αποδεικνύει και το ερευνητικό μας πεδίο ότι ο αστισμός και η αστικοποίηση, είτε αυτή συνδέεται είτε όχι με την εκβιομηχάνιση, επιδρούν στο περιβάλλον της πόλης και στη ζωή των κατοίκων της, η παράσταση της πόλης μετασχηματίζεται, οι σχέσεις αλλάζουν.

Η πόλη άρχισε να αποκτά πολιτιστική υπόσταση στηριζόμενη στις οικονομικές της δομές, που δέχονταν τις επιδράσεις εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων που με τη σειρά τους επηρέασαν την πολιτιστική συμπεριφορά των κατοίκων της και το ιδιαίτερο πολιτιστικό της σύστημα, δηλαδή τη στάση ζωής των κατοίκων της, τη συμπεριφορά τους μέσα στην πόλη, τις αξίες της πόλης που παράγει και που δημιουργεί την κουλτούρα της .

Η πόλη της Καλαμάτας από το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, άρχισε να αποκτά ένα νέο κοινωνικο-πολιτιστικό πλαίσιο, λόγω της σταδιακής αύξησης του πληθυσμού της που οδήγησε στην αστική της ανάπτυξη και στην αλλαγή της κοινωνικής συμπεριφοράς των κατοίκων της.

Η περίοδος 1890-1905 ήταν η εποχή που δημιουργήθηκαν οι οικονομικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της πόλης και πραγματοποιήθηκαν τα μεγαλύτερα άλματα για την πολιτιστική και κοινωνική της εξέλιξη.

Η κουλτούρα της συγκεκριμένης πολιτιστικής μονάδας, δηλαδή το ιδιαίτερο σύστημα κανόνων και αξιών, όπως επίσης το σύστημα συμπεριφορών, στάσεων και πεποιθήσεων των δρώντων κοινωνικών ομάδων της, επηρεάστηκε από την οικονομία της αγοράς, τον καταμερισμό εργασίας, την κινητικότητα, την ανάπτυξη της τεχνολογίας, το πέρασμα από τις κοινωνικές σχέσεις στις συνεταιριστικές, την ένταξη των ατόμων σε συλλόγους, σωματεία, οργανώσεις, την επιφανειακότητα και ωφελιμότητα στις κοινωνικές σχέσεις, το ανταγωνιστικό πνεύμα, κ.λ.π.

Λαμβάνοντας υπόψη τις δυσκολίες της εποχής εκείνης, εκτιμούμε ότι οι πρώτες προσπάθειες που πραγματοποιήθηκαν για την ανάπτυξη της πολιτιστικής της ζωής ήταν αξιόλογες παρ' όλο που ήταν αποσπασματικές και περιορισμένες στα πλαίσια της πόλης .

Η σύντομη αναδρομή που επιχειρήσαμε να κάνουμε στις κοινωνικο-πολιτιστικές της δομές στα τέλη του προηγούμενου και τις αρχές αυτού του αιώνα, δείχνουν τις προσπάθειες των κατοίκων της να αποκτήσει ο τόπος τους μια ιδιαίτερη κοινωνικο-οικονομική και πολιτιστική φυσιογνωμία.

Όπως είδαμε, οι αστοί Καλαματιανοί απασχολούντο κυρίως με επιχειρήσεις έμπορο-μεσολαβητικού χαρακτήρα, ενώ οι επιστήμονες δεν ήταν πολλοί [204]. Οι υπάρχοντες όμως, μαζί με κάποιους μεγαλέμπορους και έμπορους προσπάθησαν να κατευθύνουν την πολιτιστική ζωή της πόλης μέσω του τύπου, των εθελοντικών συλλόγων και σωματείων.

Ειδικότερα, οι πρωτοβουλίες πολιτιστικού χαρακτήρα αποδεικνύουν ότι όλες οι πολιτιστικές δραστηριότητες προέρχονταν και κατευθύνονταν αποκλειστικά από την ιδιωτική πρωτοβουλία και ειδικότερα από άτομα των αστικών στρωμάτων (διανοούμενους, ελεύθερους επαγγελματίες), οι οποίοι έχοντας αποκτήσει ταξική συνείδηση, προσπάθησαν μέσω των συλλόγων να υπερασπίσουν έμμεσα τα συμφέροντα της κοινωνικής τους τάξης. Το γεγονός αυτό μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα, εάν λάβουμε υπ' όψη μας την οικονομική και πολιτική εξάρτηση των λαϊκών στρωμάτων των πόλεων από την κυρίαρχη τάξη και τον κρατικό μηχανισμό. Για το λόγο αυτό, όλες οι απόπειρες δημιουργίας μίας αυτόνομης πολιτιστικής ζωής είχαν μικρή διάρκεια και δεν κατόρθωσαν να απλώσουν τις ρίζες τους σε βάθος και να δώσουν μία ξεχωριστή φυσιογνωμία και ιδιαιτερότητα στην πόλη.

---

[204] Σε άρθρο του *Ημερολογίου του 1900*, γιά τον Επιστημονικό κόσμο της Καλαμάτας έχουν καταγραφεί τα ονόματα ατόμων διαφόρων επαγγελματικών κατηγοριών. Όταν η πόλη είχε 16.000 κατ., είχαν καταγραφεί 68 δικηγόροι, 27 γιατροί, 10 φαρμακοποιοί, 1 οδοντίατρος, 10 καθηγητές και 15 ανώτερα ιστάμενοι όπως 3 καθηγητές Πανεπιστημίου, Εισαγγελείς κ.λ.π. των οποίων η καταγωγή ήταν από την Καλαμάτα.

Ο ρόλος της δημοτικής αρχής διαπιστώνεται ότι ήταν σχεδόν ανύπαρκτος στην πολιτιστική ζωή της πόλης. Είναι γνωστό ότι από τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους το διοικητικό κέντρο δεν άφηνε περιθώρια για την ανάπτυξη ευθύνης και πρωτοβουλίας στο τοπικό επίπεδο. Οι Δήμαρχοι δεν είχαν καμία συμμετοχή στις αποφάσεις και στις διαδικασίες για την ανάπτυξη ή αναμόρφωση της περιφέρειας. Επικρατούσε ένα ισχυρά συγκεντρωτικό διοικητικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα, εστιασμένο στην έδρα της εξουσίας, την Αθήνα. Η κεντρική διοίκηση δεν τόλμησε να αναθέσει ρόλους άλλους εκτός από το διοικητικό, στην Τ.Α. Δεν μετέφερε όμως ένα συγκεκριμένο ουσιαστικό μέρος της ευθύνης της για την αναπτυξιακή και κοινωνική πολιτική, με αποτέλεσμα μέχρι σήμερα στο θεσμικό πλαίσιό της να αντιμετωπίζει το πρόβλημα του κρατισμού - κομματισμού, στο διοικητικό την έλλειψη σύγχρονης επιστημονικής οργάνωσης και στο οικονομικό τους χαμηλούς οικονομικούς πόρους.

Κατ' αυτό τον τρόπο οι επιδράσεις που δέχονταν οι κάτοικοι της περιφέρειας από το "κέντρο", έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτιστικής της εικόνας.

Οι σύλλογοι που λειτούργησαν στην πόλη συνέβαλλαν στην αναγέννηση της κοινωνικής ζωής λειτουργώντας ως εκτελεστές καινοτομιών, εκφράζοντας νέες ανάγκες που οδήγησαν σταδιακά και τη δημοτική αρχή να τις λάβει υπόψη της. Κύρια μέριμνά τους αποτέλεσε η δημιουργία πολιτιστικών αξιών και η εδραίωση της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης.

Βέβαια τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν ήταν πολλά μιας και η χώρα βίωνε μια μεταβατική περίοδο κοινωνικο-οικονομικών και κατ' επέκταση πολιτιστικών αλλαγών.

Από τα κύρια προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι σύλλογοι της εποχής, ήταν το οικονομικό. Απόρροια της ισχνής οικονομικής τους κατάστασης αποτέλεσε το πρόβλημα της στέγης που όπως φαίνεται για πολλούς απ' αυτούς, υπήρξε καθοριστικός παράγοντας για την λειτουργία τους και τη μακρόχρονη εδραίωσή τους.

Ο περιορισμένος αριθμός ατόμων - στο τοπικό επαρχιακό επίπεδο - που διέθετε την παιδεία και την οικονομική ευχέρεια να ασχοληθεί με την πολιτιστική δημιουργία, συνέτεινε ούτως ώστε οι πολιτιστικές πρωτοβουλίες να προέρχονται από μια μικρή μερίδα ατόμων που σε διαφορετικές χρονικές περιόδους της ζωής τους συμμετείχαν σε διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες. Το φαινόμενο είναι εμφανέστατο εάν παρατηρήσουμε τα ονόματα των εκδοτών και συντακτών των τοπικών εφημερίδων και περιοδικών (βλ. Παράρτημα 3) ή τη διάρθρωση των Δ.Σ. των συλλόγων.

Οι σύλλογοι εκείνοι αποτέλεσαν χώρους που έδωσαν την δυνατότητα στα μέλη τους για κοινωνική καταξίωση και αναγνώριση που όπως φαίνεται ήταν κάτι που απασχολούσε ιδιαίτερα τα άτομα της αστικής τάξης εκείνη την εποχή. Οι μαρτυρίες της εποχής είναι αποκαλυπτικές όσον αφορά την φιλοπρωτία που χαρακτήριζε τα μέλη των συλλόγων και αποτελούσε αιτία για την διάσπασή τους.

Το πρόβλημα που φαίνεται να αντιμετωπίζουν οι σύλλογοι που πρωτοδημιουργήθηκαν την δεκαετία του '30 και που λειτουργούν μέχρι σήμερα είναι αυτό της μη ανανέωσης των μελών τους και ιδιαίτερα των Δ.Σ., με αποτέλεσμα η χρόνια παραμονή τους να επιφέρει τον αναχρονισμό στη λειτουργία τους και τη στασιμότητα της προσφοράς τους στην πόλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΣΗΜΕΡΑ

1. Η πολεοδομική συγκρότηση της πόλης

Μετά το 1970 η εικόνα της πόλης άρχισε να αλλάζει με την εφαρμογή του θεσμού της οριζόντιας ιδιοκτησίας, κυρίως με τη διαδικασία της αντιπαροχής. Με τον τρόπο αυτό άρχισε να κτίζεται το Ν.Δ. κομμάτι της πόλης στο οποίο ξεκίνησε η έντονη εμπορευματοποίηση της κατοικίας, η οποία μέσα σε 10 χρόνια συνέβαλε στην τσιμεντοποίηση της πόλης.

Τη δεκαετία 1980-1990, η δομή της πόλης άλλαξε μέσω του νέου Ρυθμιστικού Σχεδίου ανάπτυξης που είχε ξεκινήσει η δημοτική αρχή [1].

Βάσει του νέου σχεδίου, ο κοινωνικός εξοπλισμός της πόλης κατανεμήθηκε σ' όλες τις περιοχές αυτής, σύμφωνα με τις ανάγκες τους και τη διατιθέμενη γη, με στόχο να επιτευχθεί μια ισορροπία στην ποιότητα ζωής όλων των κατοίκων της.

Το σημαντικότερο τμήμα της πόλης, το ιστορικό κέντρο της, όπου βρίσκονται κτίρια [2] στα οποία είναι αποτυπωμένη η ιστορία χιλίων χρόνων, με προεδρικό διάταγμα χαρακτηρίστηκε ως παραδοσιακό - διατηρητέο.

Στον κεντρικό άξονα της πόλης, που απλώνεται κατά μήκος της οδού Αριστομένους (άξονας Β-Ν), συγκεντρώνονται πολλά δημόσια κτίρια και χώροι όπως το Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο, το Δικαστικό Μέγαρο, η Αστυνομία, η Νομαρχία, η αίθουσα του Δημοτικού Θεάτρου, Τράπεζες, η κεντρική πλατεία, η οποία αποτελεί τον πυρήνα των συναντήσεων και της επικοινωνίας των δημοτών και το Δημοτικό "Πάρκο των Σιδηροδρόμων" [3] - το μοναδικό θεματικό πάρκο στην

---

[1] Οι προτεραιότητες στο πρόγραμμα της δημοτικής αρχής υπό την δημαρχία του Κ. Στ. Μπένου, είχαν στόχο τον πολεοδομικό σχεδιασμό, την ενίσχυση της πολιτιστικής υποδομής, τον εκσυγχρονισμό και την αναζωογόνηση της πόλης μέσω της πολιτιστικής ανάπτυξης. Το πρόγραμμα αυτό εναρμονιζόταν με τους στόχους των κρατικών πολιτικών που πρότεινε το πενταετές του 1983-1987.

[2] Το Κάστρο των Βιλαρδουίνων (του 1200μ.Χ.), η εκκλησία των Αγ. Απόστολων, η Ιερά Μονή Αγίου Κων/νου και Ελένης , η εκκλησία της Υπαπαντής και πολλά νεοκλασσικά κτίρια.

[3] Το 1981, στα πλαίσια του Ρυθμιστικού Σχεδίου της Καλαμάτας, δημιουργήθηκε η ιδέα διαμόρφωσης ενός δημοτικού άλσους στο νότιο μέρος της πόλης. Επειδή δεν υπήρχε διαθέσιμη γή, ούτε χρήματα για την αγορά της, αποφασίστηκε η κατάργηση ενός μέρους της Αριστομένους από κεντρική κυκλοφοριακή αρτηρία και η δημιουργία του Πάρκου των Σιδηροδρόμων, έκτασης 64 στρεμμάτων. Η διαμόρφωση του χώρου

Ελλάδα -, που αποτελεί έναν πολυδιάστατο, ανοιχτό χώρο που σχεδιάστηκε για μια ποικιλία χρήσεων, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και μη προβλέψιμες χρήσεις, όπως π.χ. η χρησιμοποίησή του μετά τον σεισμό ως χώρου καταυλισμού σκηνών.

Τμήμα του κέντρου της πόλης αποτελεί και η πράσινη ζώνη Νέδοντα που δημιουργήθηκε κατά μήκος της ανατολικής πλευράς του ποταμού, που, επειδή τη μεγαλύτερη διάρκεια του χρόνου είναι σχεδόν στεγνός, καλύφθηκε ένα τμήμα του και διαμορφώθηκαν χώροι στάθμευσης, ένα μικρό πάρκο και το Δημοτικό Αναψυκτήριο.

Στο πρώην στρατόπεδο του "Συντάγματος" [4], δημιουργήθηκε το Ανατολικό κέντρο οικονομικής και κοινωνικής ζωής για να συμβάλλει στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των υποβαθμισμένων συνοικιών της περιοχής. Η περιοχή πλαισιώθηκε με σύμπλεγμα κατοικιών του Ο.Ε.Κ., ένα οικιστικό συγκρότημα της Α.Δ.Ε.Κ., εμπορικό κέντρο, αθλητικό κέντρο (ανοικτά γήπεδα βόλεϊ, μπάσκετ, τένις, ποδοσφαίρου και ο κλειστός χώρος "Τέντα" (1990). Στον ίδιο χώρο κατασκευάζεται και η φοιτητική εστία του Τ.Ε.Ι.- Καλαμάτας, για να καλύψει τις στεγαστικές ανάγκες 300 περίπου φοιτητών.

Στο Δυτικό κέντρο, ανάμεσα σε δύο υποβαθμισμένες συνοικίες και σε χώρο που προέκυψε ως συνεισφορά σε γη των οικοπέδων του Α.Ο.Ε.Κ. δημιουργήθηκαν δύο οικιστικά συγκροτήματα κατοικιών του οργανισμού καθώς επίσης εμπορικό κέντρο, αθλητικό κέντρο και δημοτικό σχολείο.

Το 1984, στη Δυτική παραλιακή ζώνη, αποφασίστηκε η δημιουργία Μαρίνας για 250 σκάφη με διπλό στόχο: α) την αναβάθμιση της υποβαθμισμένης περιοχής και την προστασία της από τις θαλασσοταραχές που τον χειμώνα έπληττταν την περιοχή και β) την ένταξη της πόλης στο Εθνικό Δίκτυο Λιμανιών αναψυχής της Ν. Πελοποννήσου, γεγονός που θα δώσει μεγάλη αναπτυξιακή ώθηση στην περιοχή αλλά και όλη την πόλη. Με την ολοκλήρωση του έργου, προβλέπεται η δημιουργία ναυπηγο-επισκευαστικού κέντρου, κτιρίων διοίκησης (λιμεναρχείο, τελωνείο), εμπορικών καταστημάτων, αίθουσας πολιτιστικών εκδηλώσεων, χώρων πάρκινγκ.

αυτού συνέβαλε στην ουσιαστική αλλαγή της δομής της πόλης, αφού διαθέτει χώρους για αθλοπαιδιές, παιδικές χαρές, αναψυκτήριο και αρκετές παλιές ατμομηχανές και βαγόνια του 19ου αιώνα, τα οποία σήμερα χρησιμοποιούνται για την στέγαση κάποιων συλλόγων. Η χρήση τους από την Δ.Ε.Π.ΑΚ. για στέγαση ελεύθερου παιδικού σταθμού απέτυχε λόγω περιορισμένης προσέλευσης παιδιών. Το πάρκο τις πρώτες ώρες μετά τον σεισμό του 1986, χρησίμευσε ως "χώρος καταφυγής" για πολλούς κατοίκους της πόλης, όπου λειτούργησαν μονάδες περίθαλψης, σίτισης και στήθηκαν εκατοντάδες σκηνές.

[4] Ο χώρος του παλιού Στρατοπέδου παραχωρήθηκε μετά τους σεισμούς από το δημόσιο στο δήμο.

ΚΑΛΑΜΑΤΑ. ΟΙ 9 ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ (ΓΕΙΤΟΝΙΕΣ) ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΟΥΣ

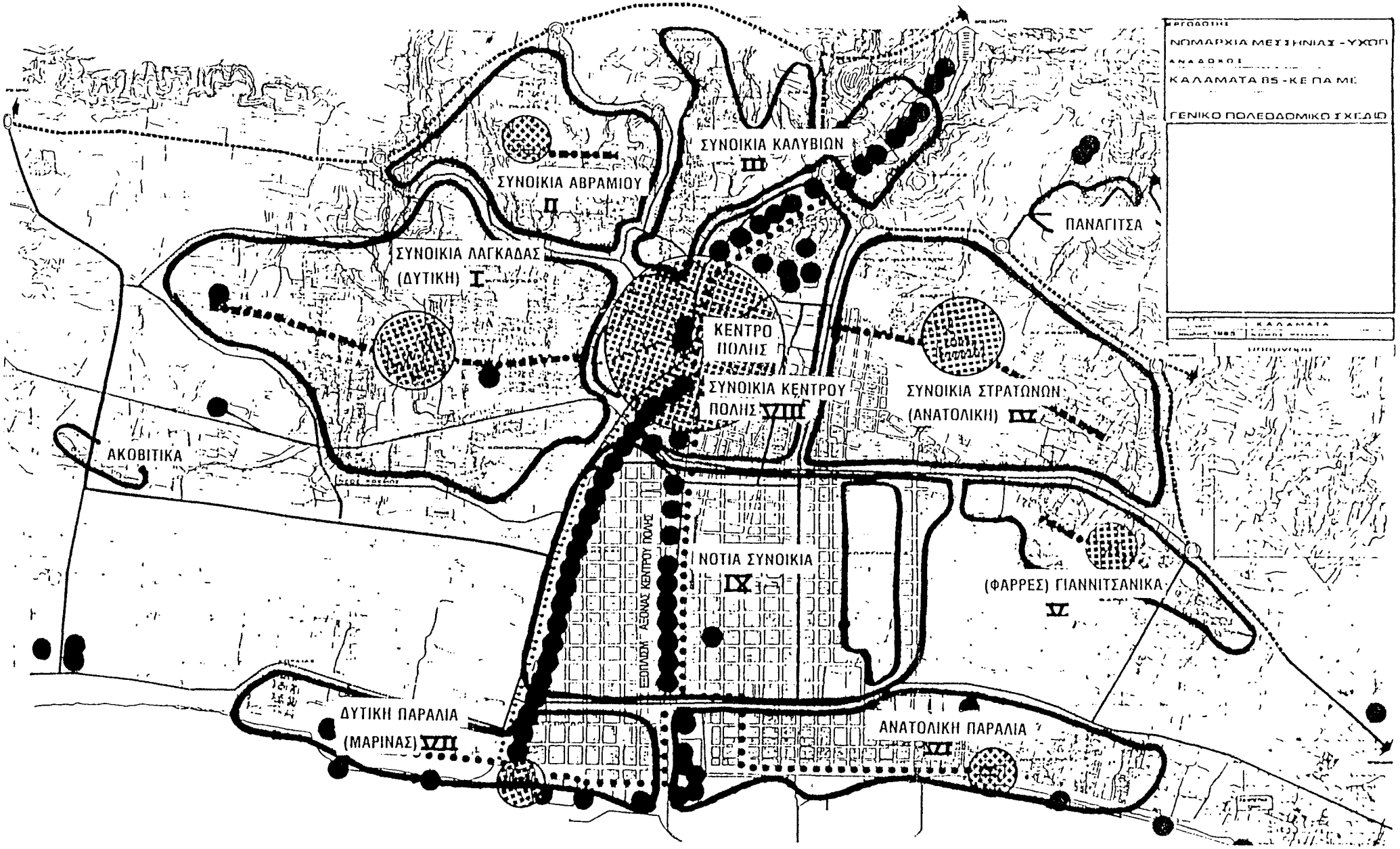

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΤΩΝ ΤΡΑΙΝΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΛΑΜΑΤΑ

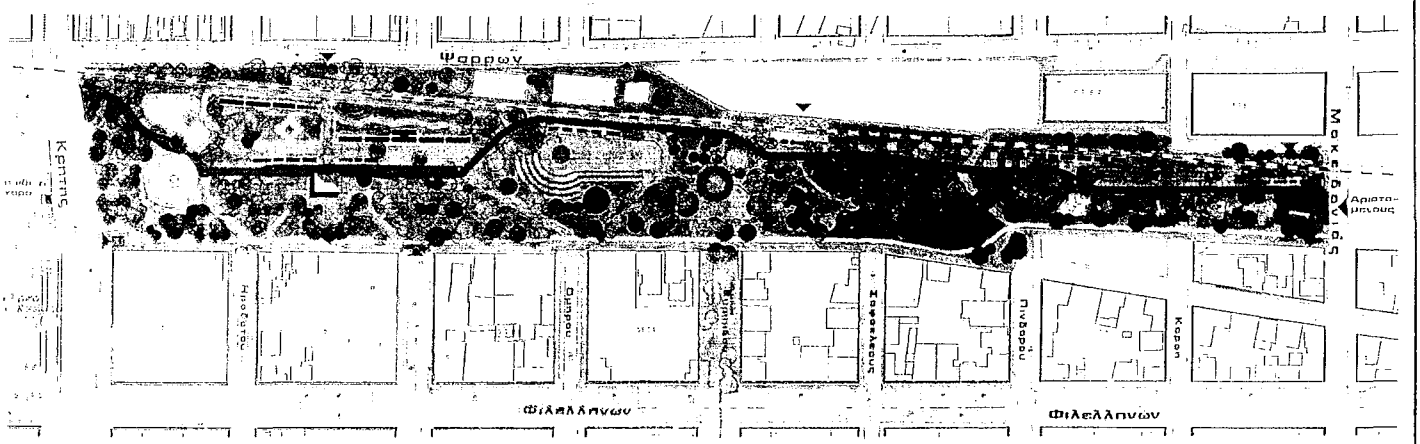

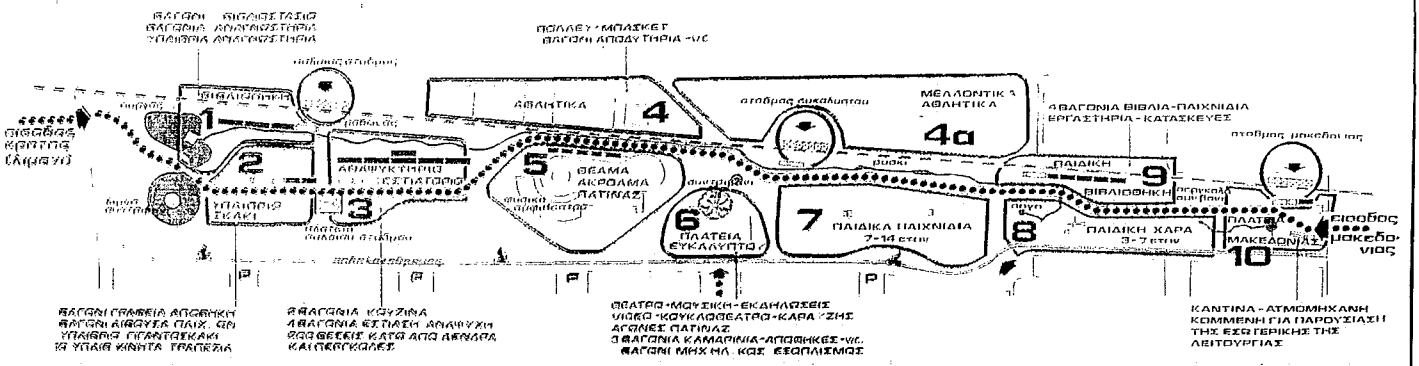

1983-1987 **ΚΕΠΑΜΕ**

ΒΑΣΙΚΟΙ ΜΕΛΕΤΗΤΕΣ: Γ.ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ Κ.ΓΟΥΤΗΣ & ΜΠΕΛΛΟΥ-ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΟΙ-Κ ΖΕΚΚΟΣ - ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΟΣ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ: Μ.ΡΟΔΙΕΣ Φ.ΚΕΦΑΛΑΣ Φ.ΑΓΡΑΦΙΩΤΗΣ Σ.ΓΟΥΡΓΙΑ-ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ-Μ.ΚΩΣΤΕΛΕΓΟΥ-ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ-Μ.ΓΙΑΡΑΛΗ-ΓΕΩΠΟΝΟΣ

ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ · ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

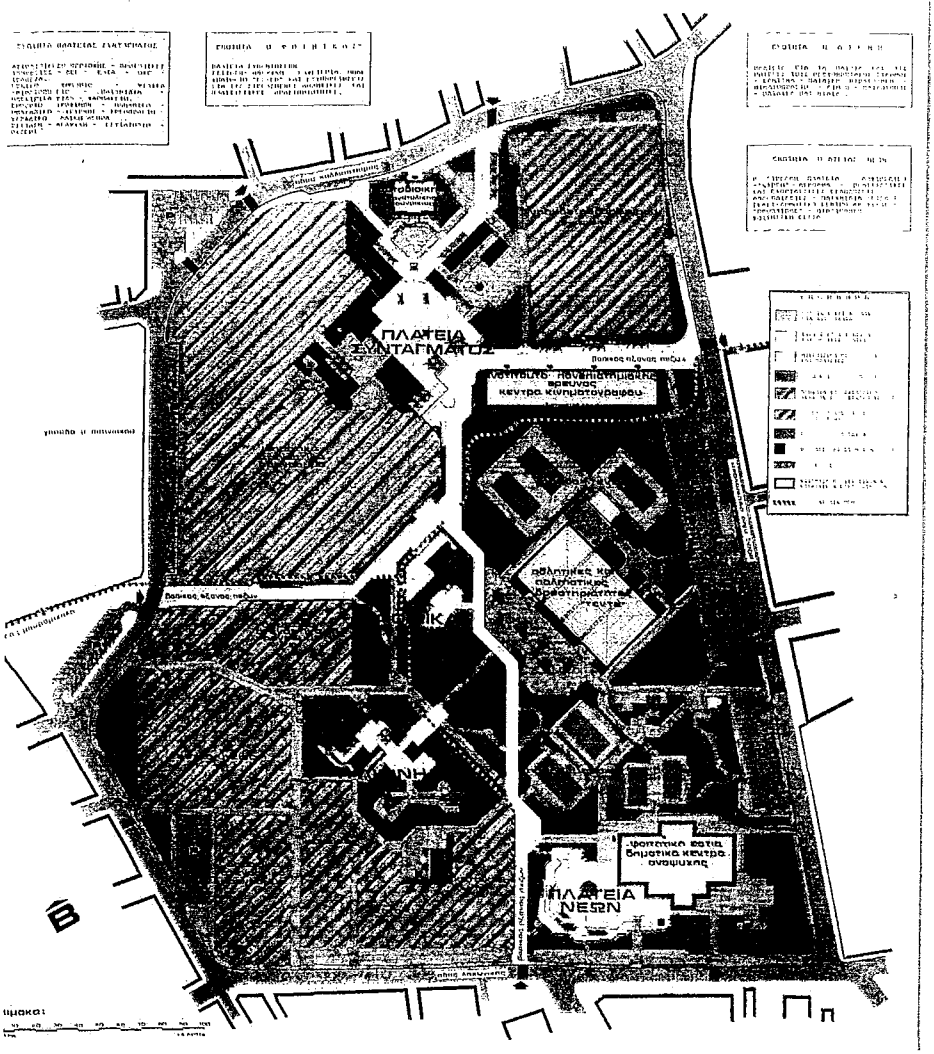

Ανατολικό Κέντρο - "Τέντα",
χώρος αθλητικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων

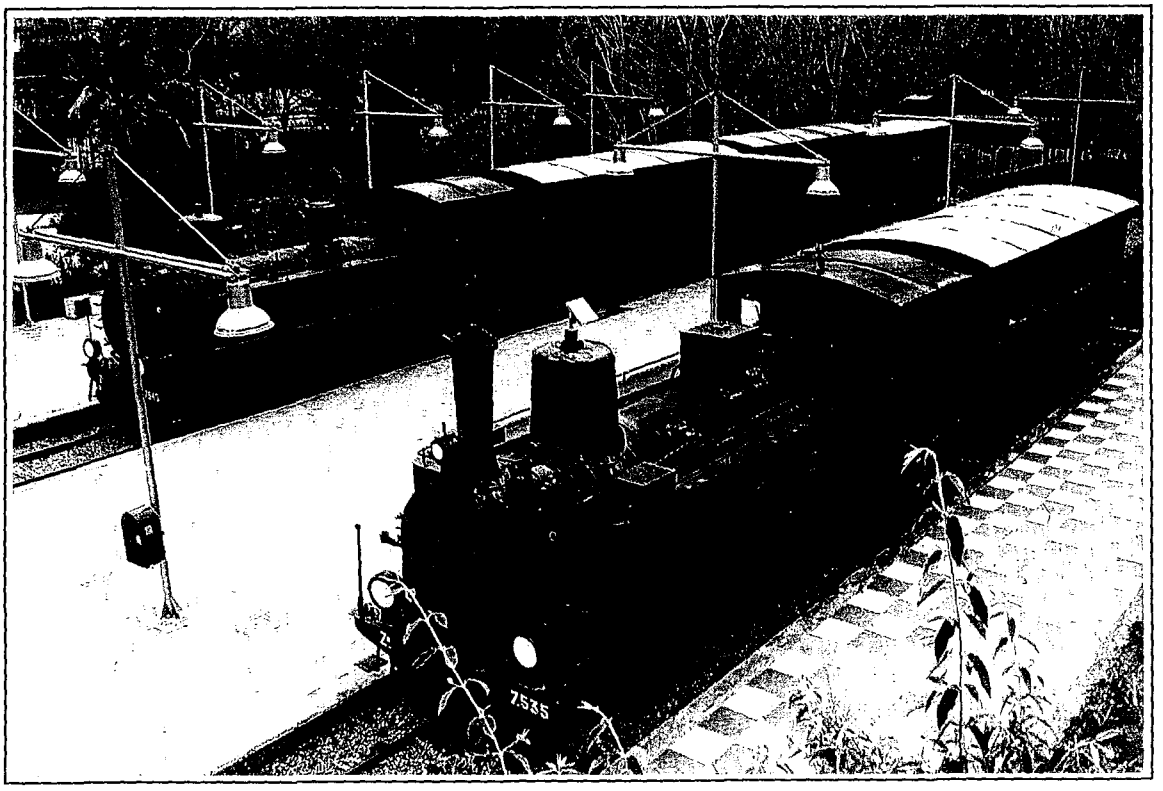

Πάρκο των Σιδηροδρόμων

Distinctions Européennes en Aménagement du Territoire 1990-1991

Aménagement Urbain (Prix d'estime)

Plan décennal pour Kalamata, Grèce

Ville de Kalamata

La Ville de Kalamata ne se résigne pas facilement. A la suite d'un tremblement de terre en 1986, un plan décennal fut mis sur pied afin de reconstruire la cité historique.

L'objectif principal était de s'assurer que la cité reconstruite et rénovée pourrait protéger ses 50.000 habitants contre de nouvelles catastrophes naturelles. L'une des préoccupations majeures était d'améliorer le moral de la communauté. Un parc de verdure a déjà été créé au centre de la ville: on y trouve une partie de l'ancien chemin de fer, d'anciennes locomotives et des bâtiments, ainsi qu'un "petit train" récréatif. On espère que le réseau de chemin de fer fera de nouveau la jonction avec cette partie de la ville. Un domaine industriel, une nouvelle autoroute, deux centres de district, et des installations commerciales ont déjà permis à la ville de reprendre vie et ont contribué à rétablir la confiance des habitants.

La construction d'une ceinture routière autour de la ville, destinée à diminuer le trafic dans la partie historique de la ville, est le prochain investissement requis pour la reconstruction de la cité et pour la protection de son patrimoine architectural et historique.

La municipalité de Kalamata, le Ministère grec de l'Environnement et les Ministères des Travaux Publics et de l'Organisation Publique sont les éléments dynamiques de ce projet décennal.

Un budget spécial a été établi par la Communauté Européenne. Quinze millions d'écus ont été versés entre 1986 et 1989 pour reconstruire l'infrastructure, des bâtiments à l'usage des petites entreprises, et pour établir un centre de formation agricole. Ces actions se sont avérées utiles pour la Commission Européenne, puisqu'elles lui ont servi de guides pour les travaux préparatoires à l'élaboration des Programmes Intégrés Méditerranéens (PIM). Le projet de Kalamata a aussi bénéficié d'un prêt de 51 millions d'écus de la part de la Banque Européenne d'Investissement.

Ce plan est exemplaire par le degré de réalisation qu'ont permis d'atteindre la mobilisation des ressources et l'engagement actif des instances locales. Cette réussite s'affiche clairement à plusieurs niveaux, et se doit notamment à l'approche créative de l'assemblée agraire qui a permis de fournir des installations collectives. Elle s'illustre également au niveau des travaux de défense maritime qui furent adaptés de manière à inclure la construction d'une marina: une façon de réaliser deux objectifs distincts d'un seul coup.

Το 1993 ξεκίνησε η ανάπλαση της ανατολικής παραλιακής ζώνης (οδός Ναυαρίνου) η οποία δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη.

Μετά τους σεισμούς, στην είσοδο της πόλης, δημιουργήθηκε το Βιοτεχνικό Πάρκο (ΒΙΟ.ΠΑ.)[5], για να στεγάσει τους σεισμόπληκτους βιοτέχνες και επαγγελματίες και να απαλλάξει την πόλη από τις οχλούσες βιοτεχνίες.

Το πρόγραμμα σχεδιασμού της ανασυγκρότησης της πόλης, που θεωρούμε ότι αποτέλεσε το σημαντικότερο βήμα για την αναδιάρθρωσή της και την ανανέωση της πολεοδομικής της φυσιογνωμίας - μιας και ο προηγούμενος πολεοδομικός της σχεδιασμός χρονολογείτο από το 1905 -, απέσπασε το Β΄ βραβείο Αστικού Σχεδιασμού, στον πρώτο πολεοδομικό διαγωνισμό της Ε.Ε. το 1991 [6].

2. Η κοινωνική διάρθρωση της πόλης

Είναι αποδεκτό ότι στην Ελλάδα δεν υπήρξε ποτέ σε σοβαρό ποσοστό αστική τάξη, με όλα τα χαρακτηριστικά που διαθέτει αυτή στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

Από το 1821 έως σήμερα, δε δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την εκβιομηχάνιση της χώρας και συγχρόνως απαραίτητες για την οργάνωση και παρουσία αστικής τάξης.

Σήμερα είναι διαπιστωμένο ότι η κοινωνική διάρθρωση στη χώρα, καθιστά δυσχερή την ανάλυση της ελληνικής πραγματικότητας.

Ο ιστορικός Ν. Σβορώνος [7] παρατήρησε ότι στην ελληνική κοινωνική διάρθρωση δύσκολα μπορούμε να προσδιορίσουμε τα όρια της αστικής τάξης και να αναλύσουμε με ακρίβεια τη σύνθεσή της. Οι έννοιες που ισχύουν γενικά για τη δυτική κοινωνία - μεγάλη, μεσαία και μικρή αστική τάξη -, δεν αντικατοπτρίζουν με σαφήνεια την ελληνική πραγματικότητα.

Τη δεκαετία 1980-1990, οι κοινωνικές ιδιομορφίες και η πολλαπλή απασχόληση, σε συνδυασμό με την κρατική επιχορήγηση συνέβαλε

---

5 Εγκαινιάστηκε το 1990 και στεγάζει σήμερα 28 βιοτεχνίες.

6 Ο σχεδιασμός και ο προγραμματισμός ανάπτυξης της Καλαμάτας στηρίχθηκε στην πρόταση του αρχιτέκτονα-πολεοδόμου ΒΛ. ΓΡ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Μαχόμενη Πολεοδομία για την ανάπτυξη της πόλης. Η περίπτωση "Καλαμάτα" 1980-1990. Πόλη και σεισμός*, εκδ. Τ.Ε.Ε. και C.C.E., *Distinctions Européennes en Aménagement du Territoire 1990-1991*, σελ. 4

7 Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΣ , 1987, *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας* ,σελ. 300

αποφασιστικά στη δημιουργία άτυπων κοινωνικών τάξεων με αποφασιστικό ρόλο στη δημόσια ζωή που μπορούμε να τις χαρακτηρίσουμε ως "μεσοστρώματα". Πρόκειται για ανερχόμενους μικρομεσαίους επαγγελματίες ή για ελεύθερους επαγγελματίες ή και για οικογένειες που τα εισοδήματά τους προέρχονται από μεταπρατικές δραστηριότητες ή δεύτερη εργασία, που πολλές φορές δεν δηλώνονται στην εφορία.
Παρατηρείται λοιπόν το φαινόμενο της πρόσμιξης των κοινωνικών τάξεων, τόσο λόγω δεκτικότητας της ανώτερης τάξης σε νέα μέλη, όσο και λόγω "κοινωνικής ανόδου" (μέσω της παραοικονομίας) ατόμων από τα χαμηλότερα στρώματα.

Η απουσία βασικών σταθερών αναφορών της ελληνικής κοινωνίας, έχει οδηγήσει στην ποσοτική αύξηση των μεσοστρωμάτων και στην ανάδειξή τους σε κυρίαρχη κοινωνική και εκλογική δύναμη. Η κατώτερη μέση τάξη διευρύνθηκε ή με "συρρίκνωση" των ανώτερων στρωμάτων και της μέσης ανώτερης τάξης ή με "αναβάθμιση" - αστικοποίηση - των αγροτών και των εργατών. Κατ' αυτό τον τρόπο μια νέα τάξη άρχισε να διαμορφώνεται, η κρατική ή η γραφειοκρατική, η οποία αποτελεί το 42% του ενεργού πληθυσμού της χώρας μας.
Έτσι μπορεί να λεχθεί ότι πάνω στη βάση των αξιών του κατά το δυνατόν γρήγορου πλουτισμού και του εσπευσμένου καταναλωτισμού, η ελληνική κοινωνία είναι σήμερα πολιτισμικά ομοιογενέστερη από ό,τι προπολεμικά [8].

Όσον αφορά την κοινωνικο-επαγγελματική διάρθρωση της πόλης της Καλαμάτας έχει διαφοροποιηθεί αισθητά από αυτή που την χαρακτήριζε στις αρχές του αιώνα. Η αστικοποίηση και η οικονομική ανάπτυξη συνέβαλαν στη διεύρυνση της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών.

Ειδικότερα, η πληθυσμιακή διάρθρωση του Νομού Μεσσηνίας σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο υπήρξε εξαιρετικά δυσμενής. Ο πληθυσμός του νομού παρουσιάζει φθίνουσα τάση και, καθώς φαίνεται στον Πίνακα 1, την περίοδο 1951-1981, μειώθηκε κατά 32%. Η απογραφή του 1991 κατέγραψε για πρώτη φορά, μετά από τρεις δεκαετίες , αύξηση του πληθυσμού του Νομού της τάξης του 4,5%, γεγονός που αποτελεί μια πρώτη ενθαρρυντική ένδειξη ανάκαμψης του Νομού.
Η αστικοποίηση του πληθυσμού του Νομού κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με το σύνολο της χώρας και εξελίχθηκε με βραδείς ρυθμούς τις τελευταίες δεκαετίες . Το 1961, το ποσοστό του αστικού πληθυσμού ήταν 19%,

---

[8] Π. ΚΟΝΔΥΛΗΣ, 1991, *Η παρακμή του Αστικού Πολιτισμού* , σελ. 41-42

του ημιαστικού 16,1% και του αγροτικού 64,9%. Το 1991 ο αστικός πληθυσμός αυξήθηκε στο 28,5% (47.641) εις βάρος του αγροτικού πληθυσμού [9], ο οποίος μειώθηκε στα επίπεδα του 55,5% (90.145). Ο ημιαστικός πληθυσμός του Νομού παρέμεινε ουσιαστικά στάσιμος 17,43% (29.178)[10].

Ειδικότερα, ο πληθυσμός της πόλης της Καλαμάτας την περίοδο 1980-1990 παρουσιάζει έντονο πληθυσμιακό δυναμισμό (Πίνακας 1).

Πίνακας 1

Πληθυσμιακή διάρθρωση του Ν. Μεσσηνίας

1961-1991

Έτος απογραφής	Πραγματικός Πληθυσμός Ν. Μεσσηνίας	Πληθυσμός Καλαμάτας
1951	227.871	
1961	211.970	41.340
1971	173.077	40.130
1981	159.818	43.189
1991	166.964	46.205

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε.

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του νομού το 1981 ανερχόταν στους 65.001 και το 1991 στους 63.817 , εκ των οποίων οι 25.765 [11] ήταν κάτοικοι της Επαρχίας Καλαμάτας και οι 16.590 του Δήμου Καλαμάτας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1991, το μεγαλύτερο ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στο νομό ασχολείται με τη γεωργία, τη ζωοκομία και την αλιεία. Συγκρίνοντας τον αριθμό των απασχολούμενων σ' αυτή την ομάδα, με το αντίστοιχο της απογραφής του 1981, ο αριθμός των απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα σταθερά συρρικνώνεται, όπως άλλωστε διαπιστώνεται σε όλο τον ελλαδικό χώρο σύμφωνα με στοιχεία του 1991, αντιπροσωπεύει το 18,7% του συνολικού ενεργού πληθυσμού της χώρας, έναντι του 53% το 1961.

Άλλη ομάδα που απασχολεί μεγάλο αριθμό εργαζομένων είναι αυτή των τεχνιτών, εργατών, οδηγών.

---

[9] Στο χώρο της γεωργίας επικρατεί η μικρή οικογενειακή εκμετάλλευση.

[10] ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ,1997, *Αναπτυξιακή Μελέτη, Α' Φάση, Υφιστάμενη Κατάσταση . Η Ελλάδα σε χάρτες και αριθμούς*, εκδ. Αρτια, 1995

[11] Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανέρχεται στους 16.590, εκ των οποίων οι 3.919 είναι κάτω των 25 ετών .

Ακολουθεί η ομάδα που περιλαμβάνει τους επιστήμονες και τους ελεύθερους επαγγελματίες και αυτές των υπαλλήλων γραφείου, των εμπόρων, των πωλητών, κ.τ.λ. (Πίνακας 2).

Από τα στοιχεία του Πίνακα 2, φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του ενεργού πληθυσμού απασχολείται στον πρωτογενή τομέα ο οποίος όμως παρουσιάζει μια μείωση της δυναμικότητάς του. Ακολουθεί η απασχόληση στον τριτογενή τομέα η οποία απέκτησε μεγάλη δυναμική τη δεκαετία του '80, και έπεται η απασχόληση στο δευτερογενή τομέα .

Πίνακας 2

Κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε ομάδες επαγγελμάτων στο Ν. Μεσσηνίας

	α1	α2	α3	α4	α5	α6	α7/8/9	Διάφορα	ΣΥΝΟΛΟ
1981	3.602	355	3.693	3.332	3.077	36.717	11.878	2.347	65.001
1991	6.010	538	5.132	5.083	4.585	22.067	14.643	3.122	61.180

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε
α1 : Επιστήμονες, Ελεύθερα επαγγέλματα
α2 : Διευθύνοντες/ Ανώτερα Διοικητικά Στελέχη
α3 : Υπάλληλοι γραφείου
α4 : Έμποροι, πωλητές
α5 : Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών
α6 : Γεωργία, ζωοκομία, αλιεία
α7/8/9 : Τεχνίτες, εργάτες, οδηγοί.

Πίνακας 3

Κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού σε ομάδες επαγγελμάτων στο Δήμο Καλαμάτας το 1991

	α1	α2	α3	α4	α5	α6	α7/8/9	Διάφορα
1991	2.345	210	1.833	2.122	1.685	770	5.990	1.635

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε
α1 : Επιστήμονες, Ελεύθερα επαγγέλματα
α2 : Διευθύνοντες/ Ανώτερα Διοικητικά Στελέχη
α3 : Υπάλληλοι γραφείου
α4 : Έμποροι, πωλητές
α5 : Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών
α6 : Γεωργία, ζωοκομία, αλιεία
α7/8/9 : Τεχνίτες, εργάτες, οδηγοί.

Το σύνολο των απασχολούμενων δημοτών της Καλαμάτας βάσει των αποτελεσμάτων της απογραφής του 1991 ανερχόταν στους 14.989.

Στην κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού υπερτερεί η ομάδα των τεχνιτών, εργατών, κλπ. (5.990), ενώ ακολουθούν οι επιστήμονες και αυτοί που

ασχολούνται με ελεύθερα επαγγέλματα (2.345), οι έμποροι και πωλητές (2.122), οι υπάλληλοι γραφείου (1.833), κλπ. (Πίνακας 3).

Ειδικότερα, τα στοιχεία του 1991 που αφορούν την κατανομή του απασχολούμενου πληθυσμού σε επαγγελματικούς τομείς, αποδεικνύουν ότι ο μεγαλύτερος αριθμός του ενεργού πληθυσμού της πόλης, ήτοι 9.074 (60,5%), απασχολείται στον τριτογενή τομέα, ενώ ακολουθεί ο δευτερογενής που απασχολεί 4.693 (31,3%) (Πίνακας 4).

Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν την κυριαρχία της μεσοαστικής τάξης στην πόλη.

Πίνακας 4

Κατανομή του απασχολούμενου πληθυσμού στο Δήμο Καλαμάτας το 1991

ΤΟΜΕΑΣ	1991	1991
Πρωτογενής τομέας και αλιεία	737	4,9%
Δευτερογενής τομέας	4.693	31,3%
Τριτογενής τομέας	9.074	60,5%
Δεν δήλωσαν	485	3,2%
Σύνολο	14.989	

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. απογραφή του 1991

3. Η οικονομική συγκρότηση της πόλης

Κύριο χαρακτηριστικό της ελληνικής μεσαίας πόλης είναι η έλλειψη κεντρικότητας που σε συνδυασμό με το επίπεδο οικονομικής και τεχνολογικής δομής, της προσδίδει μια ιδιότητα που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί "περιθωριακή παρουσία" που παράγει και συντηρεί μια επαρχιακή ατμόσφαιρα [12]. Η διαπίστωση αυτή επαληθεύεται στην περίπτωση της Καλαμάτας που σε κανένα τομέα δεν έχει καταφέρει να αποκτήσει κεντρικότητα, παρά μόνο στα πλαίσια της ενδοχώρας της, αφού κι αυτή, όπως οι περισσότερες ελληνικές επαρχιακές πόλεις , επισκιάζονται από το συγκεντρωτισμό της Αθήνας.

Καθώς γνωρίζουμε, σε κάθε οργανωμένη κοινωνία το κλειδί της ανάπτυξης είναι οι επενδύσεις, κυρίως στο βιομηχανικό τομέα. Την εικοσαετία 1961-1981, η Καλαμάτα χαρακτηριζόταν ως αναπτυσσόμενο κέντρο στον δευτερογενή τομέα. Την τελευταία όμως δεκαετία, η πόλη βιώνει πολύ έντονα το φαινόμενο της αποβιομηχάνισης [13] γεγονός που συνέβαλε στο να περιέλθει ο νομός σε βαθιά

---

[12] Γ. ΤΣΟΥΓΙΟΠΟΥΛΟΣ, 1981, *Το ελληνικό Αστικό κέντρο,* τομ. Α', σελ. 45

[13] Ο δείκτης ανεργίας σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΑΕΔ είναι 12% αλλά θεωρείται ότι η πραγματική ανεργία είναι πάνω από 20%.

οικονομική κρίση, η οποία έχει δυσμενείς επιπτώσεις σε όλες τις δραστηριότητες των κατοίκων. Οι σεισμοί του 1986 συνέτειναν στην ταχύτερη κάθοδο της Μεσσηνίας από τη θέση που κατείχε στον οικονομικό πίνακα της Ελλάδας, διότι οι υλικές καταστροφές ήταν μεγάλου μεγέθους [14].

Πολλές από τις βιομηχανίες και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις της πόλης έκλεισαν ή μείωσαν το προσωπικό τους [15], με αδυναμία "εξισορρόπησης" μεταξύ απώλειας θέσεων εργασίας και δημιουργίας νέων.

Για το έτος 1991, το Α.Ε.Π. σε τρέχουσες τιμές, για το νομό ανερχόταν στα 165.396 εκατ. δρχ., ισοδύναμο με το 26,2% του συνολικού, το δε κατά κεφαλή Α.Ε.Π. ανερχόταν στις 990.000 δρχ., με συνολικό 1,08 εκατ. δρχ.

Μεγάλος κίνδυνος υπάρχει και για τις εναπομείνασες επιχειρήσεις λόγω των περιορισμών που θέτει το σημερινό Τραπεζικό σύστημα. Για το λόγο αυτό, όλοι οι φορείς της Μεσσηνίας ζήτησαν να ενταχθεί ο Νομός στις φθίνουσες και προβληματικές περιοχές. Εις απάντηση, τα Υπουργεία Οικονομικών, Εργασίας και Βιομηχανίας αποφάσισαν την ένταξη μόνο των Βιομηχανικών περιοχών, ΒΙ.ΠΕ. Ε.Τ.Β.Α. Μεσσηνίας (τμήμα Σπερχογείας και Μελιγαλά) και ΒΙΟ.ΠΑ. Καλαμάτας[16], στις ρυθμίσεις που επωφελούνται οι φθίνουσες και προβληματικές περιοχές (ΦΕΚ 1074/Β/29-12-1995), και όχι την ένταξη της ευρύτερης περιοχής.

Η προαναφερόμενη κατάσταση δείχνει ότι ο κίνδυνος "αποκοπής" της Μεσσηνίας από την οποιαδήποτε αναπτυξιακή διαδικασία, είναι εμφανής.

Οικονομικοί, πληθυσμιακοί και εθνικοί λόγοι συντρέχουν ώστε η προσοχή του κράτους και των επιχειρηματιών να στρέφονται στις επαρχίες της Βόρειας

---

[14] Τα περισσότερα δημόσια κτίρια (50%) έπαθαν σοβαρές ζημιές, τα σχολεία (33%), οι εκκλησίες (80%), καθώς και κτίρια που στεγάζονταν καταστήματα, βιοτεχνίες και βιομηχανίες της πόλης.

[15] Την τελευταία πενταετία έχουν απολυθεί περίπου 2.550 εργαζόμενοι. Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 17-9-1995, *Ανεργίας πανόραμα*, "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 17-9-1995, *Ποίες βιομηχανίες έκλεισαν*. Έχουν κλείσει δε, οι ακόλουθες επιχειρήσεις : Κυλινδρόμυλοι Μεσσηνίας, Αφοί Μπαλή, Αφοί Διαμαντή (ιματισμός), Αφοί Λέκκα (κλωστήρια), Αφοί Καλογερόπουλοι, Ιωαννίδης, Χαρίτσης, Γεωργική Βιομηχανία, Ν. Κανελλόπουλος, Β. Τσουκαλάς, Φιλλόπουλος, Η. Παναγουλέας, Ν. Παυλέας, Αφοί Κεφαλέα (συσκευασία αγροτ. προϊόντων), Ξενοδοχείο Ελίτ. Βλ. εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 31-10-1995, *Το κατάντημα της Μεσσηνίας*.

[16] Η κυβερνητική απόφαση προβλέπει την παροχή ποσοστού επιχορήγησης και επιδότησης επιτοκίου 45% επί του κόστους της παραγωγικής επένδυσης. Επισημαίνεται ότι στους παραπάνω χώρους είναι εγκατεστημένες οι εξής μεταποιητικές μονάδες :

- ΒΙ.ΠΕ., Ε.Τ.Β.Α. Μεσσηνίας

Α. τμήμα Σπερχογείας : ουδεμία,

Β. τμήμα Μελιγαλά : 2 λειτουργούσες, μια υπό ολοκλήρωση.

- ΒΙΟ.ΠΑ. Καλαμάτας : 28 βιοτεχνίες

Ελλάδας [17] με επακόλουθο άλλες περιοχές της χώρας όπως αυτή της Μεσσηνίας, να βιώνουν σήμερα την περιθωριοποίηση.

Η κατάσταση αυτή δείχνει ότι ο Νομός δεν είχε την ανάλογη πολιτική δύναμη να τον στηρίξει, ούτε ισχυρούς τοπικούς θεσμούς ώστε να αντισταθμίσει τις οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες που βιώνει αυτή τη στιγμή. Για παράδειγμα, η πολιτιστική πολιτική που έχει διαμορφώσει έως τώρα η δημοτική αρχή δεν έχει επιφέρει σε τέτοιο βαθμό πολιτιστική ανάπτυξη ώστε να λειτουργήσει ως μέσον προσέλκυσης πολιτιστικού τουρισμού και να συμβάλλει στην οικονομική ανάκαμψη της πόλης.

Για τους προαναφερόμενους λόγους θα ήταν σκόπιμο να ληφθούν σοβαρά υπόψη από την τοπική αλλά και την κεντρική εξουσία, τα πορίσματα της μελέτης με αντικείμενο τη "Μελλοντική εξέλιξη των Περιφερειών της Κεντρικής Μεσογείου" [18].

Η έρευνα αυτή διαπιστώνει ότι στον άξονα Βορρά - Νότου (και στη δυτική πλευρά της χώρας), η Καλαμάτα και η Πάτρα θα πρέπει να είναι οι δύο περιοχές οι οποίες είναι ανάγκη να δεχθούν τις κύριες επεμβάσεις προς τρεις κατευθύνσεις:

- Στήριξη της αποκέντρωσης των διοικητικών λειτουργιών από τις μεγάλες πόλεις.
- Βελτίωση του οικιστικού αποθέματος και των συνθηκών διαμόρφωσής του, προς όφελος της αποσυμφόρησης των αστικών κέντρων.
- Βελτίωση των κοινωνικών υπηρεσιών, προσφορά υψηλής κατάρτισης και εκπαίδευσης και δημιουργία διασυνδέσεων με πολιτιστικά, ερευνητικά και αναπτυξιακά δίκτυα.

Η αναφορά αυτή γίνεται διότι η διεθνής εμπειρία αποδεικνύει ότι ο βιομηχανικός μαρασμός, η ανεργία και γενικότερα η ανισοκατανομή των εισοδημάτων οδηγεί σε πολιτιστική υποβάθμιση και περιθωριοποίηση ομάδων του πληθυσμού.

---

[17] Για παράδειγμα από τα 50 επενδυτικά σχέδια που επιχορήγησε η Αγροτική Τράπεζα το Β' εξάμηνο του 1995, τα 39 θα υλοποιηθούν στη Μακεδονία και τη Θράκη και μόνο 5 στη Πελοπόννησο.

[18] ISMERI EUROPA (Rome), TEAM 4 (Αθήνα), ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (Αθήνα), 1993, *Μελλοντική εξέλιξη των Περιφερειών της Κεντρικής Μεσογείου, (MEZZOGIORNO - ΕΛΛΑΔΑ)*, (περίληψη) εκδ. XVI ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ, σελ. 19

Στη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των επαγγελματιών του Νομού αποσκοπούσε η πρωτοβουλία που ξεκίνησαν εκπρόσωποι του επαγγελματικού κόσμου της πόλης, τον Ιούνιο του 1995, για ίδρυση Συνεταιριστικής Τράπεζας [19] με την επωνυμία "Μεσσηνιακή Πίστη" [20].

Κύριο στόχο της αποτελούσε η προσφορά χαμηλότοκων δανείων σε μικρομεσαίους που δεν έχουν εύκολα πρόσβαση στις εμπορικές τράπεζες, η επανεπένδυση των αποταμιεύσεων και των ιδιωτικών καταθέσεων στη Μεσσηνία και η στήριξη τοπικών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών, η ανάπτυξη του πνεύματος αλληλεγγύης και συνεργασίας μεταξύ των μελών. Η προσπάθεια αυτή θυμίζει αυτή του "Μεσσηνιακού Συνδέσμου" , που είχε δημιουργηθεί στην πόλη, επίσης σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης και αβεβαιότητας, όπως αυτής του 1884.

Τον Δεκέμβριο του 1996 αποφασίστηκε η διακοπή της όλης προσπάθειας για την ίδρυση της Μεσσηνιακής Συνεταιριστικής Τράπεζας, διότι δεν υπήρξε επαρκής συμμετοχή μετόχων. Πιθανόν διότι δεν είχε αναπτυχθεί η ανάλογη εμπιστοσύνη στο θεσμό και ο κόσμος δεν έχει αποδεχθεί ακόμη ότι οι τοπικές πρωτοβουλίες είναι ο μοναδικός τρόπος επίλυσης τοπικών προβλημάτων και δεν είναι δυνατόν όλα να τα περιμένει από το Κράτος.

Ένας άλλος σοβαρός παράγοντας στην καθυστέρηση της οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής αποτελεί η έλλειψη άρτιου δικτύου επικοινωνίας της πόλης με τον εθνικό και διεθνή χώρο. Η βελτίωση του συστήματος μεταφορών, με στόχο την εξάλειψη της γεωγραφικής, οικονομικής και κοινωνικής απομόνωσης, αποτελεί την κύρια μέριμνα των εκάστοτε πολιτικών εκπροσώπων του Νομού, χωρίς όμως να έχει λυθεί μέχρι σήμερα το ουσιαστικό αυτό πρόβλημα.

Η εικόνα που παρουσιάζουν τα δίκτυα μεταφορών είναι η ακόλουθη:

Στο λιμάνι η εμπορική κίνηση είναι περιορισμένη. Υπάρχει σύνδεση με ferry-boat με το Καστέλι Κρήτης μια ή δύο φορές την εβδομάδα, που κατά περιόδους λόγω οικονομικών δυσχερειών, διακόπτεται.

---

[19] Σήμερα τέτοιες Συνεταιριστικές Τράπεζες στον Ελλαδικό χώρο λειτουργούν με επιτυχία στη Λαμία (λειτουργεί ως Πιστωτικός Συνεταιρισμός από το 1900), την Πάτρα, το Ηράκλειο (μετεξελίχθηκε ως "Παγκρήτιος" και διαθέτει τρία υποκαταστήματα), τα Ιωάννινα , τα Δωδεκάνησα, ενώ αναμένεται να μετεξελιχθούν σε συνεταιριστικές τράπεζες οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί της Κορίνθου "Ερμής", της Καρδίτσας και της Αλεξανδουπόλεως καθώς έχουν ξεπεράσει το όριο του μετοχικού κεφαλαίου που απαιτείται για την μετεξέλιξή τους.

[20] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 22-6-1995, 2-7-1995, 5-7-11995, Εφ."ΘΑΡΡΟΣ", 25-7-1995

Το σιδηροδρομικό δίκτυο έχει παραμεληθεί, και η υποδομή του έχει παραμείνει στην κατάσταση που ήταν στις αρχές του αιώνα, με αποτέλεσμα η εξυπηρέτηση να είναι υποβαθμισμένη και τα δρομολόγια να έχουν συρρικνωθεί.

Το αεροδρόμιο εξυπηρετεί την διασύνδεση της πόλης με την Αθήνα και κατά την διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών με ευρωπαϊκές πρωτεύουσες (πτήσεις τσάρτερ).

Με λεωφορεία εκτελούνται οι περισσότερες υπεραστικές μετακινήσεις (Αθήνα-Πάτρα-Θεσ/κη), όμως η πρόοδος των εργασιών στο τμήμα του Νέου Εθνικού δρόμου Τρίπολη - Καλαμάτα γίνεται με πολύ αργούς ρυθμούς, γεγονός που επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη του νομού και θεωρείται ως μια από τις αιτίες της αποβιομηχάνισής του.

Εκτός από το προαναφερόμενο έργο που είναι ζωτικής σημασίας για το νομό, αναγκαία για την ανάπτυξη του νομού θεωρείται η δημιουργία του Περιφερειακού Δακτυλίου, η λεγόμενη "Ιόνιος οδός", ήτοι Ηγουμενίτσα - Αντίρριο - Ρίο - Πάτρα - Πύργο - Κυπαρισσία - Καλαμάτα, που θα αποτελέσει την φυσική συνέχεια του θαλάσσιου Αδριατικού Διαδρόμου.

Δεν πρέπει τέλος να ξεχνάμε το ενδοπεριφερειακό συγκοινωνιακό πρόβλημα που δυσχεραίνει την επικοινωνία των κατοίκων των ορεινών και μη χωριών της Μεσσηνίας με την Καλαμάτα, που θα πρέπει το συντομότερο να επιλυθεί.

Στα πλαίσια των νέων προτύπων περιφερειακής ανάπτυξης και αποκέντρωσης της χώρας εντάσσεται η δημιουργία στην πόλη (1990) Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) με τέσσερα τμήματα [21] και δυναμικό 2.000 περίπου φοιτητών.

---

[21] Στη Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας (Σ.ΔΟ.) λειτουργούν τα τμήματα "Διοίκησης μονάδων Υγείας και πρόνοιας", και "Διοίκησης μονάδων Τοπικής Αυτοδιοίκησης". Στη Σχολή Τεχνολόγων Γεωπονίας (Σ.ΤΕ.Γ.) λειτουργούν τα τμήματα "Φυτικής παραγωγής" και "Θερμοκηπιακών καλλιεργειών".
Τον Δεκέμβριο του 1995, υπεγράφη η προγραμματική σύμβαση μεταξύ Δήμου Καλαμάτας και Τ.Ε.Ι. για την κατασκευή της σπουδαστικής εστίας (με δυνατότητα στέγασης 300 φοιτητών), η οποία προβλέπεται να αποτελέσει μέσον σταθεροποίησης για την λειτουργία των σχολών, κίνητρο για προσέλκυση περισσότερων φοιτητών αλλά και μέσον αναβάθμισης του Ανατολικού Κέντρου της πόλης. Για την αύξηση του δυναμικού του εκπαιδευτικού ιδρύματος έχει προταθεί στο Υπουργείο Παιδείας, η ίδρυση "Σχολής Πολιτιστικών Σπουδών" (με τρία τμήματα) για την ίδρυση της οποίας η μελέτη έχει κατατεθεί ήδη στο Υπ. Παιδείας. Η πρόταση αυτή έχει σχέση με την πολιτιστική υποδομή και παράδοση της πόλης που αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για την λειτουργία μιας ανάλογης δραστηριότητας.
Βλ. Φ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Χ. ΣΚΙΑ-ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, Θ. ΠΙΣΙΜΙΣΗΣ,1996,*Μελέτη - Πρόταση για την ίδρυση Σχολής Πολιτιστικών Σπουδών* , Τ.Ε.Ι. ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ, Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 27-1-1995, 9-2-1997 και "ΘΑΡΡΟΣ" 8-2-1997.

Ο φορέας αυτός αποτελεί τον κυριότερο επενδυτικό παράγοντα για τον νομό, αφού τα έξοδα διαμονής των φοιτητών υπολογίζεται ότι αποφέρουν στην περιοχή γύρω στα 250 εκατ. δρχ. το μήνα .

Παρ' όλο που η προσφορά ενός τέτοιου Ιδρύματος στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης είναι πολύ σημαντική, - διότι μπορεί να δημιουργήσει νέους πυρήνες πολιτιστικά ενδιαφερόμενου κοινού και να συγκρατήσει το ήδη υπάρχον [22] - οι ενοχλήσεις για την αναβάθμισή του δεν είναι αρκετά επίμονες από την τοπική κοινωνία [23].

Και επανέρχομαι στην πολιτιστική του προσφορά, μιας και ο τομέας αυτός μας ενδιαφέρει πρωταρχικά.

Υπάρχουν πολλά περιθώρια συμμετοχής του Ιδρύματος στην δημιουργία πολιτιστικών ωσμώσεων [24]. Το Τ.Ε.Ι., εάν έχει την υποστήριξη της τοπικής κοινωνίας, χωρίς βέβαια να παραγνωρίσει την πρωταρχική του αποστολή, μπορεί να αναχθεί σε οργανωτής πολιτιστικών σχεδίων, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην πολιτιστική ανάπτυξη, διοργανώνοντας διάφορες εκδηλώσεις, όπως διαλέξεις, δημόσιες συζητήσεις, σεμινάρια, κύκλους μαθημάτων, που να απευθύνονται στο ευρύτερο κοινό της περιοχής. Ήδη η θεατρική του ομάδα έχει παρουσιάσει τρία θεατρικά έργα στο κοινό της πόλης.

Για τους προαναφερόμενους λόγους θεωρούμε ότι η συνεχής, εντατική και αρμονική συνεργασία του Ιδρύματος με τους φορείς της Τ.Α. είναι αναγκαία και επιβάλλεται για την εξελικτική πορεία όλων.

4. Η πολιτιστική υποδομή της πόλης

Η Ευρωπαϊκή εμπειρία έχει δείξει ότι βασική προϋπόθεση άσκησης πολιτιστικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο είναι η ενασχόληση της δημοτικής αρχής με τον πολιτιστικό τομέα και την στήριξη των διαφόρων πολιτιστικών δραστηριοτήτων με τη δημιουργία της κατάλληλης κτιριακής υποδομής, λαμβάνοντας υπόψη τις πνευματικές δυνατότητες του τοπικού πληθυσμού, την υφιστάμενη παράδοση σε πολιτιστικούς κλάδους, καθώς και τη δομή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος [25].

---

[22] Β. ΦΙΛΙΑΣ ,1993, *Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις*, σελ. 265

[23] Έρευνα που διεξήχθη από φοιτητές του Ιδρύματος τον Απρίλιο του 1995, σε 450 άτομα σε περιοχές της πόλης έδειξε ότι το 78% των ερωτώμενων γνώριζε την ύπαρξη του Τ.Ε.Ι. και 22% δεν την γνώριζε.

[24] Σ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ , 1993, *Ρόλος του Πανεπιστημίου*, στο βιβλίο του "Σχόλια", σελ.111-125.

[25] ΝΤ. ΚΟΝΣΟΛΑ,1990, *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση*, σελ. 100

Αντίθετα η ελλιπής κτιριακή υποδομή στο κεντρικό αλλά πολύ περισσότερο στο περιφερειακό επίπεδο, - η οποία συνιστά μέρος της γενικότερης κοινωνικής υποδομής [26] - , συμβάλλει αρνητικά [27] στην ενδυνάμωση της πολιτιστικής φυσιογνωμίας των πόλεων και την κοινωνικο-οικονομική τους ανάπτυξη [28].

Όσον αφορά την πόλη της Καλαμάτας, ο πολιτιστικός της εξοπλισμός συγκροτείται από :

- Το κτιριακό συγκρότημα το οποίο συγκεντρώνει τις περισσότερες πολιτιστικές δραστηριότητες της πόλης κυρίως κατά τους χειμερινούς μήνες είναι το **Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο-Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή**[29] (βρίσκεται στην οδό Αριστομένους απέναντι από την κεντρική πλατεία της

---

[26] Ν. ΚΟΝΣΟΛΑΣ, 1983, *Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική*, σελ. 339

[27] Η διεθνής εμπειρία έχει αποδείξει ότι η σωστή πολιτιστική υποδομή:
- Αποτελεί την κύρια προϋπόθεση για την ποιοτική αναβάθμιση των πολιτιστικών τομέων.
- Δημιουργεί την επιθυμία στο κοινό να συμμετάσχει στις διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες.
- Συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών σχέσεων, έστω και αν αυτές είναι επιφανειακές.
- Λειτουργεί ως μοχλός οικονομικής ανάπτυξης για την πόλη και πολλές φορές για την ευρύτερη περιφέρειά της.
- Συμβάλλει στην αναπαραγωγή του καταμερισμού εργασίας.
- Ενισχύει την "τοπική εξουσία" και ιδιαίτερα την δημόσια δύναμη του φορέα στον οποίο ανήκει π.χ. δήμο, εκκλησία, ιδιώτη, κ.λ.π.

Βλ. M. GUILLAUME, 1977, *Les équipements collectifs, source et mise en scène de pouvoir*, στο "L'objet local", Colloque dirigé par: L. SFEZ , σελ. 297-321

[28] Οι πολιτιστικές εγκαταστάσεις παρέχουν στοιχεία καθημερινής κουλτούρας, διαμορφώνουν προσωπικότητες, συντελούν στην πολιτιστική κινητικότητα των κατοίκων μιάς περιοχής και κατ' επέκταση αποτελούν κύρια προϋπόθεση για την πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης. Βλ. Β.Π. ΜΕΓΑ, 1986, *Καταγραφή των πολιτιστικών πόλων του Ελλαδικού χώρου*, σελ. 209

[29] Το Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο-Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή κατά τη γνώμη μας, αντιμετωπίζει δύο βασικά προβλήματα :
Το πρώτο αφορά το καθεστώς της διοίκησής του στην οποία εμπλέκονται η εκκλησία και ο δήμος. Η υφιστάμενη κατάσταση διοίκησης έχει δημιουργήσει κατά καιρούς διάφορα προβλήματα διότι οι κάθε είδους εκδηλώσεις πρέπει να εγκρίνονται από τον πρόεδρό της, που είναι ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μεσσηνίας. Κατά το παρελθόν, η αδυναμία επίτευξης συμφωνίας μεταξύ ενδιαφερομένων μερών (π.χ. Κινηματογραφικής Λέσχης και Μητροπολίτη) είχε ανασταλτικό χαρακτήρα τόσο ως προς το είδος, όσο και ως προς το περιεχόμενο των εκδηλώσεων.
Το δεύτερο εντοπίζεται σ' αυτό της λειτουργίας του, διότι δεν απασχολεί καταρτισμένο προσωπικό για την διαχείρισή του (administrateurs culturels). Κατ' αυτό τον τρόπο, η αυξημένη ζήτηση των χώρων από τους διάφορους φορείς της πόλης, σε συνδυασμό με την ελλιπή διοίκηση του κέντρου, κάνει ορατή και ουσιαστική την ανάγκη δημιουργίας αίθουσας μεγαλύτερης χωρητικότητας και καλύτερων ηχητικών προδιαγραφών. Ο πίνακας στο **Παράρτημα 5** δίνει μια εικόνα της αυξημένης ζήτησης της αίθουσας του πνευματικού κέντρου, πράγμα που είναι λογικό λόγω της έλλειψης άλλου χώρου στην πόλη.

πόλης) που αποτελεί από την αρχή της ιδρύσεώς του την κύρια εστία για την ανάπτυξη της πολιτιστικής ζωής της πόλης .

Το 1966 έγινε η πρώτη διάσκεψη για την αξιοποίηση της Λαϊκής Σχολής και αποφασίστηκε η διάθεση του κτιρίου στο Δήμο Καλαμάτας για την ίδρυση Πνευματικού ιδρύματος με παρεμφερείς σκοπούς προς την θέληση της δωρήτριας Ρ. Πανταζοπούλου. Δύο χρόνια μετά, το 1968 δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ο Ν. 372/1968 "Περί διαθέσεως της περιουσίας του εν Καλαμάτα ιδρύματος "Λαϊκή και Απόρων παίδων σχολή Ν. και Ρ. Πανταζοπούλου" , για την ανέγερση Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου. Στο άρθρο 1 του προαναφερόμενου νόμου αναγράφεται ότι στο Πνευματικό κέντρο θα στεγάζονται δωρεάν η Λαϊκή Βιβλιοθήκη και η Πινακοθήκη της πόλης.

Το 1974 έγινε αναγκαστική απαλλοτρίωση του βορείως της σχολής οικοπεδικού χώρου (κινηματογράφος "Έσπερος") για να κατασκευαστεί μεγαλύτερο και πιο ολοκληρωμένο Πνευματικό κέντρο [30].

Από τη δημοσίευση του Ν. 372/1968, πέρασαν δέκα πέντε χρόνια [31] για να αναλάβει ο Δήμος να ανεγείρει το σημερινό Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο, το οποίο θεμελιώθηκε το 1985 και λειτούργησε το 1990.

Στα 3.840 μ2 επιφάνειας ορόφων, περιλαμβάνει : Βιβλιοθήκη, Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης, στεγασμένο αίθριο όπου οργανώνονται διάφορες εκθέσεις ζωγραφικής, γλυπτικής, φωτογραφίας, αίθουσα εκδηλώσεων [32].

- Ένα ουσιαστικό βήμα για την διεύρυνση της πολιτιστικής υποδομής της πόλης θα αποτελέσει η κατασκευή του **Μεγάρου Χορού** [33] για το οποίο έχει

---

[30] Ο Πρόεδρος της Κυβέρνησης αποφάσισε την χρηματική ενίσχυση του Δήμου Καλαμάτας με το ποσόν των 8.000.000 δρχ. για να απαλλοτριωθεί το οικόπεδο . Βλ. ΘΕΜΕΛΗ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ,1976, Μητροπολίτου Μεσσηνίας, *Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή, Δημοτικόν Πνευματικόν Κέντρον Καλαμάτας*, σελ. 18

[31] Οι Δημοτικές αρχές πριν το 1978 δεν κατόρθωσαν να εκπληρώσουν την υποχρέωσή τους προς την Πανταζοπούλειο Λαϊκή Σχολή. Το 1980 (επι δημαρχίας Σ. Μπένου) προκηρύχθηκε Πανελλήνιος Αρχιτεκτονικός Διαγωνισμός για την εκπόνηση μελέτης του έργου κατά τον οποίο η επιτροπή κρίσεως βράβευσε την μελέτη του Ι. Λιακατά και της Α. Πεχλιβανίδου- Λιακατά, βάση της οποίας κτίστηκε το σημερινό κτίριο με χρηματοδότηση από το Νομαρχιακό Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, χωρίς να επιβαρυνθεί χρηματικώς ο Δήμος. Βλ. ΘΕΜΕΛΗ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,1984, Μητροπολίτου Μεσσηνίας, *Λόγος κατά την θεμελίωσιν της Πανταζοπουλείου Λαϊκής Σχολής, Πνευματικού Κέντρου Καλαμάτας*, σελ. 42

[32] Στις αποθήκες του υπογείου βρίσκονται στοιβαγμένα χιλιάδες αταξινόμητα βιβλία, περιοδικά και εφημερίδες , με κίνδυνο να καταστραφούν τελείως από την υγρασία .

[33] ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ, 1996, Ανέγερση Μεγάρου Χορού, Οικονομικοτεχνική μελέτη σκοπιμότητας - βιωσιμότητας.

αγοραστεί ο χώρος και θα χρηματοδοτηθεί από το 2ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης κατά 70% (συνολικού προϋπολογισμού 3,9 δις. δρχ.).

- Το **Αμφιθέατρο του κάστρου της Καλαμάτας** είναι χώρος 700 θέσεων που φιλοξενεί όλες τις θερινές πολιτιστικές εκδηλώσεις, όμως και αυτός ο χώρος αποδεικνύεται ότι δεν είναι αρκετός να δεχθεί τους πολυάριθμους θεατές των θερινών εκδηλώσεων.
- Την πολιτιστική υποδομή της πόλης έρχεται με ιδιωτική πρωτοβουλία να ενισχύσει το καλοκαίρι του 1997, η δημιουργία ενός **Ανοικτού Θεάτρου** 5.000 θέσεων , στον Αλμυρό 5 χλμ. από την πόλη της Καλαμάτας.
- Η **Κτιριακή υποδομή για το θέατρο** περιλαμβάνει δύο αίθουσες. Μία για την Κεντρική σκηνή του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. (αίθουσα 300 θέσεων) και μία για την Νέα σκηνή (παιδικό θέατρο).
- Όσο αφορά τις **Αίθουσες κινηματογράφου**, την χειμερινή περίοδο λειτουργεί μία ιδιωτική αίθουσα κινηματογράφου, στην ταράτσα της οποίας λειτουργεί θερινός κινηματογράφος από την Κινηματογραφική Λέσχη της πόλης.

  Για την κάλυψη των αναγκών της Κινηματογραφικής Λέσχης, - η οποία κατά τη χειμερινή περίοδο κάνει τις προβολές των ταινιών της στην αίθουσα εκδηλώσεων του Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου -, αλλά και την αναβάθμιση του τομέα αυτού, το Δημοτικό συμβούλιο της πόλης αποφάσισε την αγορά του παλιού κινηματοθέατρου "Ηλέκτρα" (1962) - το οποίο τα τελευταία χρόνια είχε μετασκευαστεί σε κέντρο διασκέδασης -, στο οποίο θα στεγαστεί ο Δημοτικός Κινηματογράφος [34] που έχει ενταχθεί στο Δίκτυο Δημοτικών Κινηματογράφων[35], που αποτελεί μια άλλη πρόταση του ΥΠ.ΠΟ. για άσκηση περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής.

---

[34] Ο θεσμός των δημοτικών κινηματογράφων είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος σε χώρες όπου οι Ο.Τ.Α. έχουν παράδοση στην πολιτιστική δραστηριότητα, όπως η Ιταλία και η Γερμανία, όπου έχουν αξιοποιηθεί πολλοί εγκαταλελειμμένοι χώροι όπως παλιά εργοστάσια και παλιές κινηματογραφικές αίθουσες. Η κινηματογραφική παραγωγή είναι ένας χώρος που έχουν αναπτύξει πρωτοβουλίες οι Ο.Τ.Α., χρηματοδοτώντας άμεσα νέους δημιουργούς ή παρέχοντάς τους διευκολύνσεις (π.χ. Χώρους, αίθουσες μοντάζ, προβολών, σεμιναρίων, κλπ.) Τέτοιες πρωτοβουλίες έχουν αναπτύξει οι δήμοι του Αμβούργου, της Φραγκφούρτης και του Μονάχου με πολύ υψηλό προϋπολογισμό ο καθένας ανεξάρτητο από την κρατική χρηματοδότηση του κινηματογράφου και των φορέων του. Βλ. Χ. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ,1994, *Κινηματογραφικές δραστηριότητες των Ο.Τ.Α. και κινηματογραφικές λέσχες*, στο *Πολιτισμός και Τοπική Δημοκρατία*, σελ.100

[35] Στα πλαίσια της πολιτικής "πολιτιστιστικής αποκέντρωσης" δημιουργήθηκε το Δίκτυο Δημοτικών Κινηματογράφων στο οποίο έχουν ενταχθεί 36 πόλεις. Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 24-11-1995, *"Τι θα κάνουμε για Εικαστικά, Μουσείο Ακρόπολης και Κινηματογράφο"* Συνέντευξη του Υφυπουργού Πολιτισμού Στ. Μπένου.

Όπως έχει αναφερθεί, σκοπός της Δημοτικής αρχής είναι να λειτουργήσει στον ίδιο χώρο μια μεγάλη αίθουσα για ορισμένες εκδηλώσεις που είτε δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν στον περιορισμένο χώρο του Πνευματικού Κέντρου, είτε υπάρχει αδυναμία να γίνουν λόγω της πυκνότητας των εκδηλώσεων [36].

Με την αγορά και αξιοποίηση του χώρου του κινηματογράφου και την ολοκλήρωση των παρεμβάσεων στα διατηρητέα στην περιοχή του Αγίου Νικολάου, θα υπάρχει μια συνέχεια στην ανάπλαση του Ιστορικού Κέντρου της πόλης. Η συγκεκριμένη περιοχή η οποία θεωρείται υποβαθμισμένη λόγω της στενότητας των δρόμων και της λειτουργίας βιοτεχνιών [37] (κυρίως ξυλουργείων), σταδιακά αναβαθμίζεται.

- Τα μουσεία στις Ευρωπαϊκές Πρωτεύουσες λειτουργούν ως κοινωνικοί, καλλιτεχνικοί αλλά και εμπορικοί πυρήνες, συγκεντρώνοντας ένα πλήθος μαζικών καταναλωτικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων σαν συμπλήρωμα του αμιγούς σκοπού τους που αποτελεί η διαφύλαξη και προώθηση της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Έχουν δηλαδή πάψει να λειτουργούν μόνο σαν εκθεσιακοί χώροι, αλλά έχουν γίνει χώροι συνάντησης και αγορών βιβλίων, αντιγράφων αντικειμένων τέχνης, κ.λ.π. Στη χώρα μας εξακολουθούν τα περισσότερα απ' αυτά να λειτουργούν κάτω από πολύ άσχημες συνθήκες όσο αφορά τον εξοπλισμό, την οργάνωση και την εκπαιδευτική τους προσφορά.

  Το **Μπενάκειο Μουσείο** Καλαμάτας (από το 1963), παρέμενε κλειστό από τους σεισμούς του 1986 λόγω των φθορών που είχε υποστεί. Εγκαινιάστηκε στις 24-6-1995, στο ιστορικό κτίριο που πολλές φορές είχε φιλοξενήσει συνεδριάσεις των προκρίτων κατά των Τούρκων. Στις αίθουσές του σήμερα εκτίθενται αρχαιότητες (γλυπτά, ψηφιδωτά) από την περιοχή του Νομού [38]. Σήμερα λειτουργεί σύμφωνα με παραδοσιακές μεθόδους κατάταξης και

Ο πρώτος δημοτικός Κινηματογράφος στον Ελλαδικό χώρο, ο θερινός "Σινέ Παράδεισος" λειτούργησε και συνεχίζει να λειτουργεί με επιτυχία, με πρωτοβουλία του Δήμου Κορυδαλλού από το 1990.

[36] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 13-2-1996

[37] Στην περιοχή του Αγ. Νικολάου (στη συνοικία Πενταχώρι, έτσι λεγόταν παλιά) πριν από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα είχαν εγκατασταθεί διάφορες βιοτεχνίες. Από τις πρώτες ήταν η βιομηχανία μετάξης του Γάλλου Α. Φουριέρ που δημιουργήθηκε το 1837 ενώ το 1858 στην ίδια συνοικία εγκαταστάθηκε ένα άλλο εργοστάσιο μεταξοϋφαντουργίας αυτό του Γερμανού Φέλς. Βλ. Ν. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑ,1962, *Μεσσηνιακό Βιογραφικό Λεξικό.*

[38] Στο Νομό λειτουργούν τα ακόλουθα μουσεία : Στην Πύλο λειτουργεί Αρχαιολογικό μουσείο, στις αίθουσες του οποίου εκτίθενται ευρήματα της περιοχής από τη λίθινη μέχρι και τη Μινωική εποχή. Στη Χώρα λειτουργεί μουσείο με 4.000 περίπου αρχαιολογικά ευρήματα όλων των εποχών και στο Μαυρομμάτι λειτουργεί μουσείο που φιλοξενεί τα ευρήματα από την ανασκαφή της Αρχαίας Μεσσήνης.

ταξινόμησης χωρίς να διαθέτει το ανάλογο εξειδικευμένο προσωπικό και σύγχρονο οπτικοακουστικό εξοπλισμό.

- Το **Λαογραφικό μουσείο** (Ν.Π.Ι.Δ.) δεν έχει λειτουργήσει μετά τους σεισμούς λόγω καταστροφής του κτιρίου του. Δημιουργήθηκε το 1951 από το "Σύλλογο προς Διάδοσιν των Γραμμάτων" και στεγάστηκε στο αρχοντικό Κυριακού, που βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο της πόλης, το οποίο διέθεσε ο δήμος στο σύλλογο. Το μουσείο διαθέτει 3.500 εκθέματα τα οποία γίνεται προσπάθεια να συντηρηθούν από ειδικούς συνεργάτες του ΥΠ.ΠΟ. και να επαναεκτεθούν σε σύντομο χρονικό διάστημα. Παλαιότερα το μουσείο λειτουργούσε ερασιτεχνικά, αλλά το τελευταίο διάστημα γίνεται προσπάθεια να οργανωθεί σε επιστημονική βάση, με την οικονομική υποστήριξη του ΥΠ.ΠΟ. , του Δήμου και τις συνδρομές των μελών του συλλόγου.
- Η **Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης** (Ν.Π.Ι.Δ.) στεγάζεται σε δύο ορόφους του Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου και περιλαμβάνει 321 έργα γλυπτικής, ζωγραφικής και χαρακτικής. Τα περισσότερα έργα προέρχονται από προσφορές των ιδίων των καλλιτεχνών, ενώ μερικά έχουν αγοραστεί από το σύλλογο. Για να δικαιώσει τον πολιτιστικό της ρόλο και η ύπαρξή της να φανεί ουσιαστική για την πόλη, ο εν λόγω σύλλογος θα πρέπει να συνεργαστεί με το δήμο και το ΥΠ.ΠΟ. ούτως ώστε :

  - να λειτουργήσει με εξειδικευμένο προσωπικό, που θα εξασφαλίσει την καλύτερη παρουσίαση των έργων της,

  - να της δοθεί η δυνατότητα να δεχθεί περιοδικές εκθέσεις της Εθνικής Πινακοθήκης της Αθήνας

  - να διευρύνει το ωράριο λειτουργίας της διότι είναι ανοικτή στο κοινό μόνο δύο απογεύματα την εβδομάδα .

  Με τον τρόπο που λειτουργεί σήμερα και με το ωράριο λειτουργίας που τηρεί (μόνο δύο απογεύματα την εβδομάδα), η προσφορά της στην πόλη είναι μηδαμινή.
- Παρ' όλο που οι βιβλιοθήκες αποτελούν το θεμέλιο της πολιτιστικής πολιτικής, η Καλαμάτα δε διαθέτει μια σύγχρονη δημόσια βιβλιοθήκη.

  Όπως έχουμε αναφέρει, λειτουργεί η **Λαϊκή βιβλιοθήκη** (Ν.Π.Ι.Δ.), κάτω από ένα αναχρονιστικό καθεστώς διοίκησης και οργάνωσης, χωρίς να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες της πνευματικής ζωής [39].

---

[39] Χ. ΣΚΙΑ-ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ, *Περί βιβλιοθήκης*, εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 16-7-1997

Η Τ.Ε.Δ.Κ. του Νομού λειτουργεί **Κινητές βιβλιοθήκες** [40] για την εξυπηρέτηση των αναγκών, κυρίως των μαθητών των απομακρυσμένων χωριών.

- Σημαντική πολιτιστική εστία για τους ερευνητές της περιοχής αποτελεί από το 1992 το **παράρτημα των Γενικών Αρχείων του Κράτους** (Γ.Α.Κ.), το οποίο συνεχώς εμπλουτίζεται με δωρεές αρχείων ιδιωτών αλλά και δημοσίων υπηρεσιών, με στόχο να συμβάλλει στην καλλιέργεια της ιστορικής συνείδησης των πολιτών.
- Τέλος θα αναφέρουμε τη λειτουργία στην πόλη του **Μουσικού Γυμνασίου** (1993) **και Λυκείου** (1996) [41] που θεωρούμε ότι αποτελούν σημαντικό πυρήνα ανάπτυξης της μουσικής παιδείας, προσφέροντας μια ουσιαστική ανθρωποκεντρική παιδεία και καλλιτεχνική ευαισθησία στους μαθητές τους.

---

[40] Η θεσμοθέτηση των Κινητών Βιβλιοθηκών έγινε το 1991 με στόχο να φθάνουν βιβλία μέχρι τα πιο απομακρυσμένα χωριά . Ο θεσμός ξεκίνησε με καλές προϋποθέσεις όμως πολλές έχουν φτάσει στο σημείο να υπολειτουργούν διότι το ποσό που τους αναλογεί μόλις που φτάνει να καλύψει τα λειτουργικά τους έξοδα με αποτέλεσμα να μην υπάρχει η οικονομική δυνατότητα να εμπλουτιστούν με νέα βιβλία. Άλλες δεν έχουν το κατάλληλο προσωπικό να τις οργανώσει (στις περισσότερες έχουν προσληφθεί οδηγοί για τα αυτοκίνητα που κάνουν χρέη βιβλιοθηκάριου).

[41] Στην Ελλάδα το πρώτο Μουσικό Γυμνάσιο ιδρύθηκε το 1988 στην Παλλήνη. Σήμερα πανελλαδικά λειτουργούν 25 Μουσικά Γυμνάσια και Λύκεια.
Αντίστοιχο στη Γαλλία είναι το Lycée Musical, που είχε θεσμοθετηθεί από το 1972. Βλ. La Documentation Française, 1995, *Les Affaires culturelles au temps de Jacques Duhamel, 1971-1973*, σελ. 389-391
Η Νορβηγία επίσης έχει δώσει μεγάλο βάρος στα Μουσικά Σχολεία της επαρχίας , τα οποία θεωρούνται ότι αποτελούν από τα κύρια μέσα άσκησης πολιτιστικής πολιτικής, διότι συμβάλλουν ώστε οι πολίτες της χώρας να αγαπήσουν τη μουσική και γενικότερα τις καλές τέχνες από μικρή ηλικία. Κατ' αυτό τον τρόπο οι μουσικοί σύλλογοι αριθμούν 100.000 μέλη, σε μια χώρα με πληθυσμό 4.600.000 εκατ. Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 27-10-1996, Ένθετο Νορβηγία 1996, συνέντευξη με την Υπ. Πολιτισμού Οσε Κλέβελαντ.

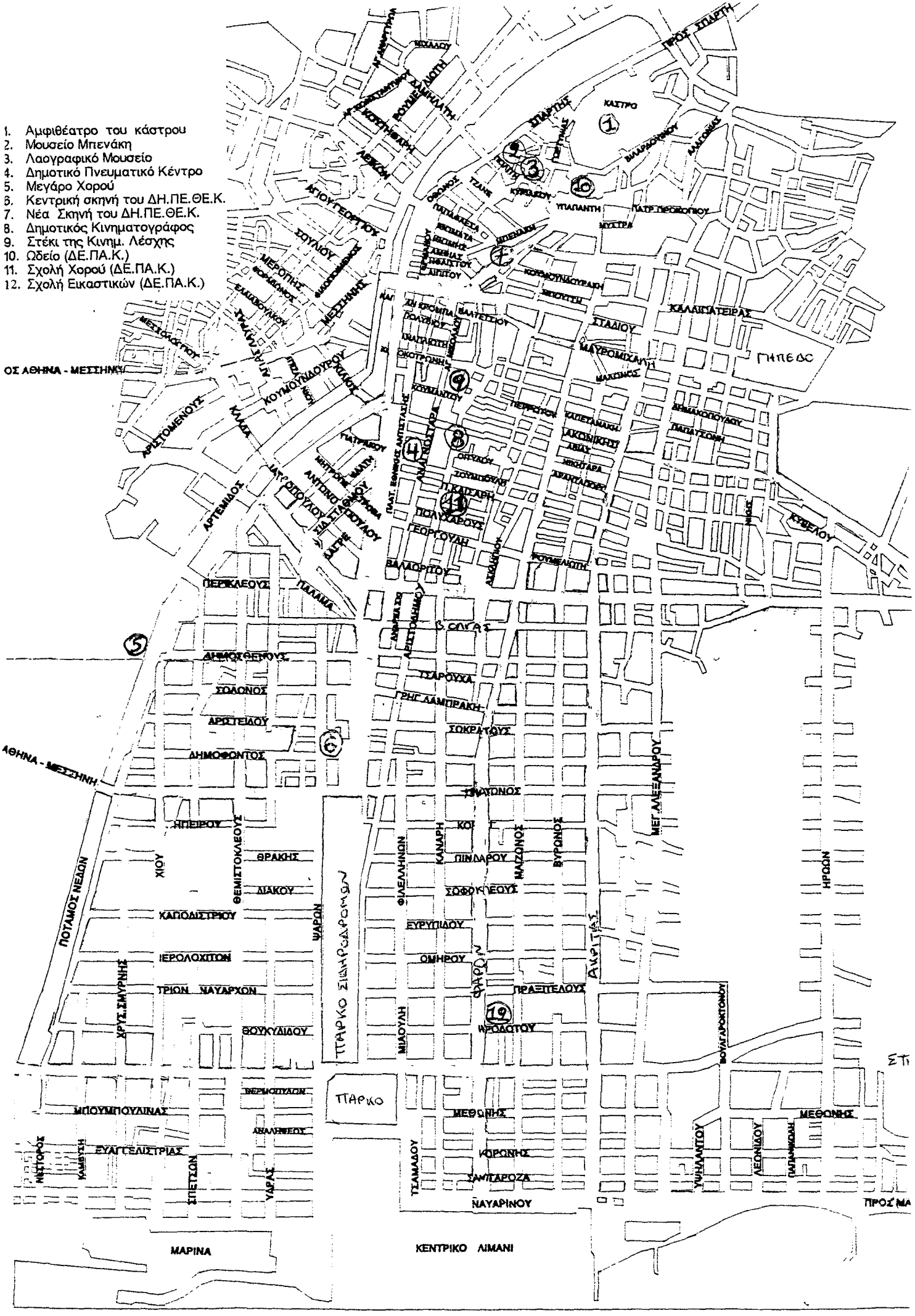
1. Αμφιθέατρο του κάστρου
2. Μουσείο Μπενάκη
3. Λαογραφικό Μουσείο
4. Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο
5. Μεγάρο Χορού
6. Κεντρική σκηνή του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.
7. Νέα Σκηνή του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.
8. Δημοτικός Κινηματογράφος
9. Στέκι της Κινημ. Λέσχης
10. Ωδείο (ΔΕ.ΠΑ.Κ.)
11. Σχολή Χορού (ΔΕ.ΠΑ.Κ.)
12. Σχολή Εικαστικών (ΔΕ.ΠΑ.Κ.)
ΠΡΟΣ ΣΠΑΡΤΗ
ΚΑΣΤΡΟ
ΣΠΑΡΤΗΣ
ΟΣ ΑΘΗΝΑ - ΜΕΣΣΗΝΗΣ
ΓΗΠΕΔΟ
ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑΣ
ΣΤΑΔΙΟΥ
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ
ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ
ΠΑΛΛΑΜΑ
ΔΗΜΟΦΕΝΟΥΣ
ΣΟΛΩΝΟΣ
ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ
ΔΗΜΟΦΩΝΤΟΣ
ΑΘΗΝΑ - ΜΕΣΣΗΝΗ
ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ
ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΜΕΓ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΗΠΕΙΡΟΥ
ΘΡΑΚΗΣ
ΔΙΑΚΟΥ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ
ΙΕΡΟΛΟΧΙΤΩΝ
ΤΡΙΩΝ ΝΑΥΑΡΧΩΝ
ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ
ΠΟΤΑΜΟΣ ΝΕΣΣΩΝ
ΧΙΟΥ
ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ
ΨΑΡΩΝ
ΠΑΡΚΟ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΩΝ
ΚΑΝΑΡΗ
ΠΙΝΔΑΡΟΥ
ΜΑΙΖΩΝΟΣ
ΒΥΡΩΝΟΣ
ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ
ΕΥΡΥΠΙΔΟΥ
ΟΜΗΡΟΥ
ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ
ΗΡΩΔΟΤΟΥ
ΗΡΩΩΝ
ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΡΙΑΣ
ΜΕΘΩΝΗΣ
ΚΟΡΩΝΗΣ
ΣΑΜΙΤΑΡΟΖΑ
ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ
ΜΑΡΙΝΑ
ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΛΙΜΑΝΙ
ΠΡΟΣ ΜΑ

Το Δημαρχείο

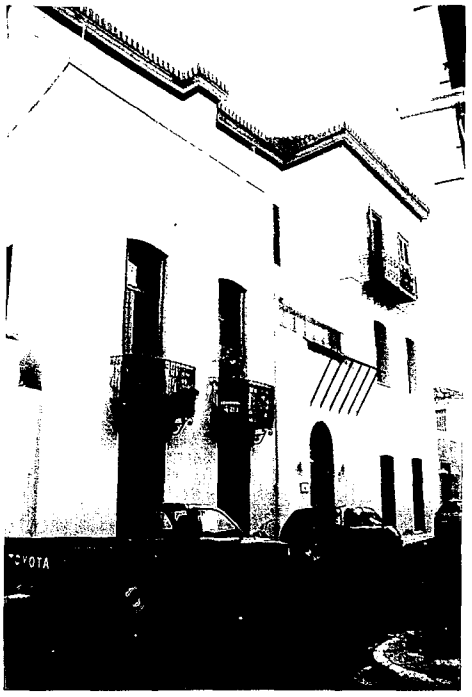

Διοικητικές υπηρεσίες του ΔΗ ΠΕ ΘΕ Κ
και Τεχνικές υπηρεσίες του Δήμου

Κεντρική σκηνή του ΔΗ ΠΕ ΘΕ Κ

Διοικητική υπηρεσία της ΔΕ Π Α Κ

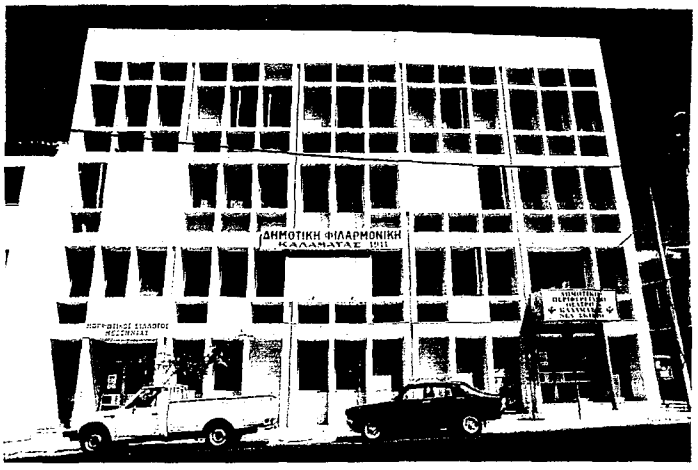

Νέα σκηνή του ΔΗ ΠΕ ΘΕ Κ - Φιλαρμονική

Παράρτημα των Γενικών Αρχείων του Κράτους Ν Μεσσηνίας

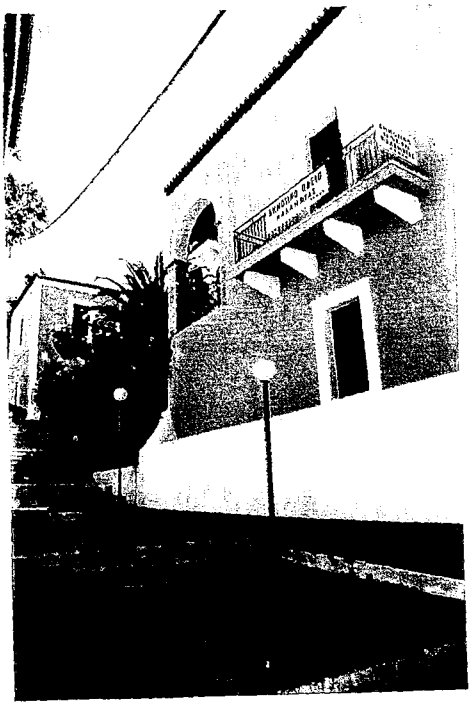

Σχολή Μουσικής (Δ Ε Π Α Κ)

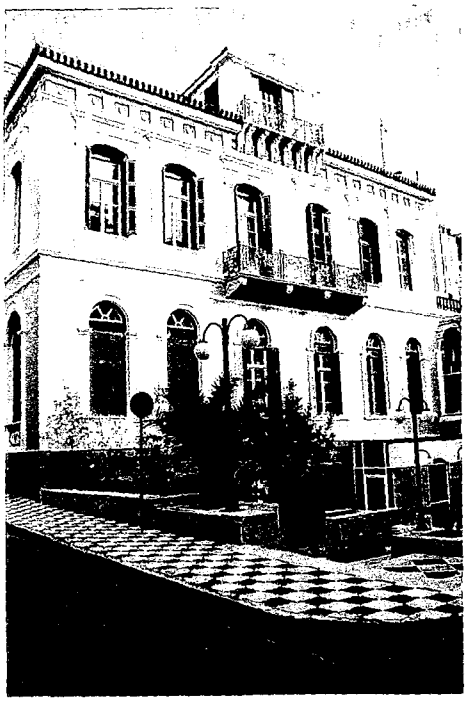

Σχολή Χορού- Ζουμπούλειο (ΔΕΠΑΚ)

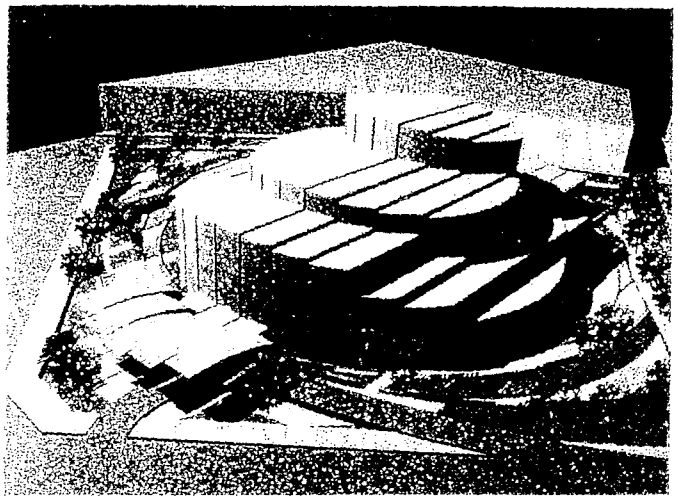

Μακέτα του κτιρίου του Μεγάρου Χορού

Σχολή Εικαστικών - κτίρια Κοτταρόπουλου (ΔΕ Π Α Κ)

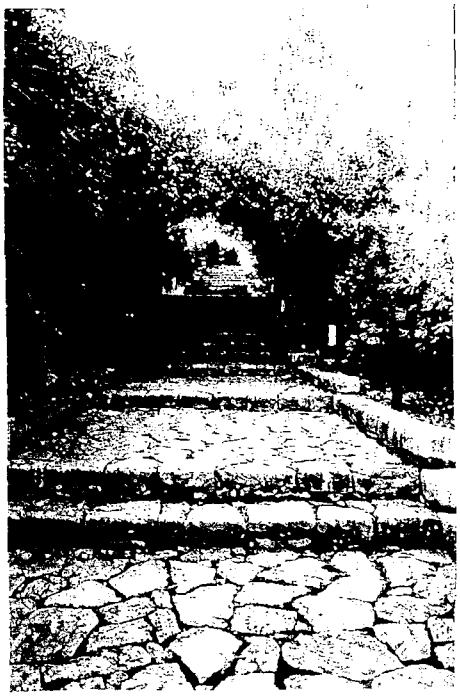

Είσοδος προς το Κάστρο

Το υπαίθριο θέατρο στο Κάστρο

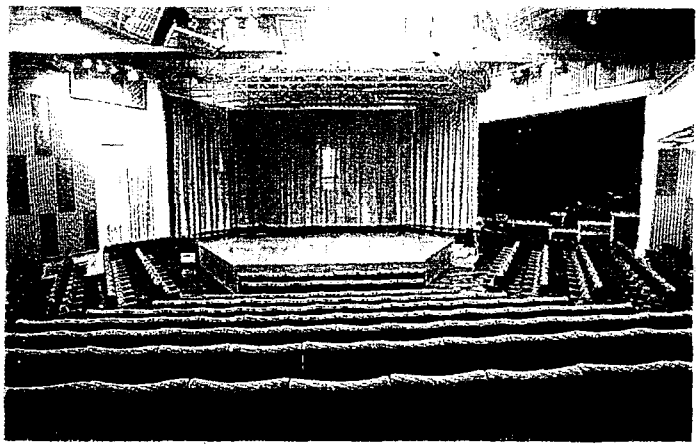

Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο-Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή

Μπενάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο

Λαογραφικό Μουσείο - Σύλλογος προς Διάδοση των Γραμμάτων

5. Η πολιτιστική κληρονομιά του νομού

Είναι αποδεκτό ότι το πολιτιστικό κεφάλαιο της σύγχρονης Ελλάδας έχει δύο συνιστώσες. Την κουλτούρα που μας κληροδότησε το παρελθόν και την κουλτούρα που δημιουργείται σήμερα.

Η υπερτοπική εμβέλεια της Μεσσηνιακής Πολιτιστικής κληρονομιάς που βρίσκεται διάσπαρτη σε μια περιοχή με ιδιαίτερη φυσιογνωμία είναι οι καλύτερες εγγυήσεις για την ανάπτυξη του Πολιτιστικού τουρισμού στο νομό. Παρ' όλα αυτά οι επεμβάσεις για την προστασία, τη διατήρηση και την αξιοποίηση του απέραντου αυτού αρχαιολογικού τοπίου, με Προϊστορικές Μυκηναϊκές, Γεωμετρικές και κλασικές αρχαιότητες ήταν ως τώρα αποσπασματικές ή ανύπαρκτες .

Ωστόσο η προστασία και η αξιοποίηση της κληροδοτημένης κουλτούρας αποτελούν αναγκαία προϋπόθεση για την ευρύτερη πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη, αφού υπάρχει αλληλεξάρτηση μεταξύ τοπικής ανάπτυξης και αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της χωροταξικής πολιτικής, ιδιαίτερα όταν προκύπτει η ανάγκη να αναζωογονηθούν τα αστικά κέντρα και να καταπολεμηθεί η εγκατάλειψη των αγροτικών περιοχών [42].

Οι επεμβάσεις στο πλούσιο υλικό της Πολιτιστικής και Αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της περιοχής είναι αναγκαίες για την πολιτιστική, τουριστική [43] και οικονομική ανάπτυξη του Νομού. Για το λόγο αυτό η δημιουργία Εφορείας Κλασικών Αρχαιοτήτων και Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στην Καλαμάτα, που για χρόνια αποτελεί αίτημα του Νομού, είναι απαραίτητη [44].

---

[42] Η Ε.Κ. θεωρώντας την πολιτιστική κληρονομιά ως ιδιαίτερο πεδίο δράσης και αποσκοπώντας στην ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ Κρατών-Μελών προσπαθεί να υποστηρίξει και να συμπληρώσει τη δράση τους με το πρόγραμμα RAPHAEL .
Το πρόγραμμα αυτό καλύπτει την κινητή και ακίνητη κληρονομιά και περιλαμβάνει πέντε ενέργειες :

- Αξιοποίηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Δίκτυα και εταιρικές σχέσεις
- Πρόσβαση στην κληρονομιά
- Καινοτομία, επιμόρφωση και κινητικότητα των επαγγελματιών
- Συνεργασία με τις Τρίτες χώρες και τους Διεθνείς Οργανισμούς

Βλ. Ε.Ε.Κ., *Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση κοινοτικού προγράμματος δράσης στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς RAPHAEL*, Βρυξέλλες 29-3-1995

[43] Μεγάλες ελλείψεις υποδομής αντιμετωπίζει και ο τουρισμός στη Μεσσηνία. Η περιοχή λόγω μη προγραμματισμένης διαφήμισης και προβολής είναι άγνωστη στο ευρύ κοινό.

Στην ενδοχώρα του νομού Μεσσηνίας όπως θα δούμε στη συνέχεια, συναντάμε περιοχές με ιδιαίτερη αρχαιολογική αξία που σε συνδυασμό με το σπάνιο φυσικό κάλλος της περιοχής αποτελούν μια τεράστια πηγή πλούτου [45].

5.1. Η Προϊστορική Μεσσηνία

Μετά από πρόσφατες ανασκαφές στις περιοχές της Πυλίας (Βοϊδοκοιλιά, Νιχώρια) και στα Ακοβίτικα της Καλαμάτας, πιστεύεται ότι οι πρώτοι Έλληνες ήρθαν από τη Θεσσαλία και εγκαταστάθηκαν στη Μεσσηνία και ιδιαίτερα στη Πύλο στα 2.700 περίπου π.Χ.

Πιο συγκεκριμένα στη Βοϊδοκοιλιά, πρόσφατα ανασκάφηκε μέγαρο της Πρώιμης εποχής του Χαλκού (2500-2200 π.Χ.) και αποκαλύφθηκε το βιοτεχνικό κέντρο μιας πόλης με εργαστήριο αγγειοπλαστικής, αποθήκες λαδιού και σιτηρών κ.λ.π.

Στα Ακοβίτικα οι ανασκαφές έφεραν στο φως προϊστορικό οικισμό με λείψανα δυο μεγάρων που διέθεταν ίσως και δεύτερο όροφο (2.500-2.200 π.Χ.), πλησίον βρίσκεται και ο πολύ μεταγενέστερος ναός του Ποσειδώνα [46].

Από την ύστερη Εποχή του Χαλκού, τη Μυκηναϊκή, ο σημαντικότερος χώρος είναι ο Επάνω Εγκλιανός όπου είχε κτιστεί το Ανάκτορο του Νέστορος (1.300-1.200 π.Χ.)

Στη Μεσσηνία διατηρούνται αρκετοί θολωτοί τάφοι. Οι σημαντικότεροι εξ αυτών βρίσκονται :

- Στη Μάλθη, στη μεγάλη ακρόπολη που άκμασε την 2η χιλιετία π.Χ.
- Στον αρχαιολογικό χώρο της Περιστεριάς, Βορειοανατολικά της Κυπαρισσίας, έχουν βρεθεί τέσσερις θολωτοί τάφοι του 15ου αιών. π.Χ., εκ των οποίων ο ένας θεωρείται ο μεγαλύτερος όλης της χώρας. Στους τάφους αυτούς βρέθηκαν χρυσά κοσμήματα και κύπελλα, καθώς και σημαντικά αγγεία που εκτίθενται στο Μουσείο της Χώρας Τριφυλίας.

---

[44] Το ΥΠ.ΠΟ. μέσω του νέου οργανισμού που έχει ζητήσει να δημιουργήσει, προβλέπει οι Εφορείες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων από 25 που είναι να γίνουν 36 και των Βυζαντινών από 13 να γίνουν 28, ενώ των Νεώτερων μνημείων από 7 να γίνουν 15. Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 25-10-1995.

[45] Για την συγγραφή του κεφαλαίου που αφορά την πολιτιστική κληρονομιά του Νομού, βασιστήκαμε σε στοιχεία από τα ένθετα της ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ, "ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ", *Η ανυπότακτη Μάνη*, 21-11-1993,*Πύλος - Ναυαρίνο*, 2-10-1994, *Ανασκαφές στην Πελοπόννησο*, 28-1-1996, Δ. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ,1995,*ΜΕΣΣΗΝΙΑ, Η επίτομη προϊστορία και ιστορία του Μεσσηνιακού χώρου, ΜΕΣΣΗΝΙΑ*, 1994, Τουριστικός οδηγός,Γ.ΔΗΜΗΤΡΟΚΑΛΛΗ,1990,*Άγνωστοι Βυζαντινοί ναοί*, ΥΠ.ΠΟ.,1996,Πρόγραμμα : *Πολιτιστικός Τουρισμός στη Μεσσηνία*, Δημοσιεύσεις Τοπικών εφημερίδων

[46] Οι αντιπροσωπευτικοί χώροι της εποχής εκείνης, χρειάζεται να διαμορφωθούν, για να γίνουν επισκέψιμοι.

- Στο λόφο Εγκλιανό, κοντά στη Χώρα Τριφυλίας, βρίσκονται τρεις θολωτοί τάφοι του ανακτόρου του Νέστορα.
- Στη Βοϊδοκοιλιά, πλάι στον υδροβιότοπο του Διβαρίου Γιάλοβας, υπάρχει και εκεί θολωτός τάφος .
- Στην Άνθεια σώζεται επιβλητικός τάφος σε πολύ καλή κατάσταση που έχει δώσει εντυπωσιακά ευρήματα.

5.2. Οι Κλασσικοί Χρόνοι

Στην περιοχή Βάσσες της ορεινής Τριφυλίας βρίσκεται ο Ναός του Απόλλωνα (420π.Χ.), έργο του Ικτίνου, που θεωρείται το τρίτο καλύτερα διατηρητέο μνημείο της κλασσικής αρχαιότητας, μετά τον Παρθενώνα και το Θησείο, και συμπεριλαμβάνεται από την UNESCO στον κατάλογο της "Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς" [47]. Ο ναός σήμερα στεγάζεται κάτω από τέντα και έχουν αρχίσει εργασίες για την συντήρησή του που θα διαρκέσουν τουλάχιστον δεκαπέντε χρόνια [48].

Στο ιερό βουνό της Αρχαίας Μεσσήνης, την Ιθώμη, διακρίνονται κατάλοιπα αυτής της πόλης, περιστοιχισμένης ακόμη από τείχη που θεωρούνται μοναδικά δείγματα οχυρωματικής τεχνικής του 4ου αιώνα π.Χ. Το κέντρο της πόλης βρισκότανε στη θέση που σήμερα είναι το χωριό Μαυρομάτι. Ο επισκέπτης, σήμερα μπορεί να δει τέσσερις πύλες με κυριότερη την Αρκαδική, όπως επίσης το Ασκληπιείο, το εκκλησιαστήριο, το Στάδιο και το Γυμνάσιο, την κρήνη της Αρσινόης, κ.τ.λ. Στο χώρο υπάρχει ακόμα ανεξερεύνητος αρχαιολογικός πλούτος και οι ανασκαφές συνεχίζονται με χρηματοδότηση της Γενικής Γραμματείας Περιφέρειας Πελοποννήσου και συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέρος επίσης των αναστηλωτικών εργασιών χρηματοδοτούνται από χορηγία του Ιδρύματος Ι. Φ. Κωστόπουλου.

---

[47] Ν. ΚΟΝΣΟΛΑ,1995,*Η Διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*, σελ.106, 224

[48] Ο Ναός παρουσιάζει έντονα προβλήματα φθοράς και παραμορφώσεις, λόγω εξωτερικών όσο και ενδογενών παραγόντων (γεωλογικές μεταβολές, φυσικά φαινόμενα). Παράλληλα, τα δυσπρόσιτα βουνά της περιοχής, καθώς και το κακής ποιότητας οδικό δίκτυο, κράτησαν το αξιόλογο αυτό μνημείο σχετικά άγνωστο.
Το μνημείο εντάχθηκε στο Π.Δ.Ε. του ΥΠ.ΠΟ. (με πρωτοβουλία του υφυπουργού Πολιτισμού Στ. Μπένου) για την αναστήλωση και ανάδειξή του, με πίστωση 100 εκατ. δρχ., το δε οδικό δίκτυο ήδη βελτιώνεται . Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 15-11-1995.

Η Αρχαία Μεσσήνη αναδεικνύεται σε μια από τις σημαντικότερες σε μέγεθος, μορφή και διατήρηση πόλεις της αρχαιότητας. Σημαντικό είναι ότι δεν έχει καταστραφεί ή καλυφθεί από νεώτερους οικισμούς και βρίσκεται σ' ένα κατ' εξοχήν μεσογειακό "ελληνικό" περιβάλλον. Δεν διαθέτει μόνο ιερά και δημόσια οικοδομήματα, αλλά και οχυρώσεις επιβλητικές, κατοικίες και ταφικά μνημεία. Αναγκαία είναι η επέκταση του Μουσείου στο Μαυρομμάτι Ιθώμης, όπου φυλάσσονται τα υπάρχοντα αρχαιολογικά ευρήματα, το οποίο παραμένει κλειστό λόγω έλλειψης προσωπικού φύλαξης.

Στα πλαίσια διαμόρφωσης των προϋποθέσεων για σύγχρονη χρήση των αρχαίων θεατρικών χώρων, λαμβάνοντας όμως ιδιαίτερα μέτρα ώστε να στερεωθούν και να αναστηλωθούν με σύγχρονες αρχές και μεθόδους και να τεθεί υπό έλεγχο ο τουρισμός, η Αρχαία Μεσσήνη [49] συμμετέχει στο πρόγραμμα MINOTEC [50], που τελεί υπό την αιγίδα του European Foundation for Heritage Skills του Συμβουλίου της Ευρώπης και υποστηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

5.3. Μνημεία της εποχής της Φραγκοκρατίας

Ο Νομός, κόμβος στη διακίνηση εμπορευμάτων, βρίθει από κάστρα που έκτισαν κυρίως Φράγκοι και Ενετοί μετά το 1200 μ.Χ. Η ανάγκη να προστατευθούν οι παραθαλάσσιες πόλεις, οδήγησε τους κατακτητές στην κατασκευή αμυντικών έργων. Σήμερα τα κάστρα της Μεσσηνίας [51] είναι στο μεγαλύτερο μέρος τους παραμελημένα και εγκαταλελειμμένα [52] . Εκτός από το Νιόκαστρο της Πύλου το οποίο βρίσκεται σε καλή κατάσταση, τα κάστρα της Καλαμάτας, της Κυπαρισσίας, της Ανδρούσας, της Μεθώνης και της Κορώνης, χρειάζονται άμεσα επεμβάσεις, αφού οι φθορές είναι μεγάλες και κινδυνεύουν να καταστραφούν.

Ειδικότερα :

---

[49] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 22-5-1997

[50] Στα πλαίσια του προγράμματος αυτού πραγματοποιήθηκε στις 31-6-1997, μουσική εκδήλωση στο Ωδείο της αρχαίας πόλης, την οποία οργάνωσαν η Εταιρία Μεσσηνιακών Αρχαιολογικών Σπουδών και το Ινστιτούτο Πολιτιστικών Μελετών Ευρώπης και Μεσογείου.

[51] Ε. ΚΑΡΠΟΔΙΝΗ-ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ,1993, *Κάστρα της Πελοποννήσου, ΜΕΣΣΗΝΙΑ,* 1994, Τουριστικός Οδηγός.

[52] "ΘΑΡΡΟΣ", 12-5-1995,*Εικόνα εγκατάλειψις παρουσιάζουν τα Κάστρα της Μεσσηνίας*

- Το κάστρο της Καλαμάτας κτίστηκε το 1208 μ.Χ. από τον Γουλιέλμο Βιλλεαρδουίνο. Είναι κάστρο που έχει πολλές οικοδομικές φάσεις (φραγκοκρατία, ενετοκρατία, τουρκοκρατία)[53].
- Ένα από τα σημαντικότερα μεσαιωνικά κάστρα της Πελοποννήσου είναι το κάστρο της Ανδρούσας που κι αυτό ιδρύθηκε από τον Γουλιέλμο Βιλλεαρδουίνο στα μέσα του 13ου αιώνα. Η μεγαλύτερη ακμή του τοποθετείτε τον 14ο και 15ο αιώνα, τότε που η περιοχή της Μεσσηνίας αποτελούσε το διοικητικό, πολιτικό και δικαστικό κέντρο του Πριγκιπάτου.
- Κοντά στο χωριό Ζευγολατιό στην κορυφή ενός χαμηλού λόφου σε μια περιοχή καταπράσινη είναι χτισμένο το κάστρο Μίλα, τμήμα του οποίου διατηρείται σε αρκετά καλή κατάσταση.
- Η Κορώνη και η Μεθώνη είναι δύο πολιτείες που γνώρισαν μεγάλη ακμή από τον 13ο μέχρι τον 17ο αιώνα . Η οικονομική τους ακμή και η κοινωνική τους διάρθρωση συνεχίστηκαν και στον 19ο αιώνα , οπότε αποτέλεσαν κέντρα εμπορίου και βιοτεχνίας. Σήμερα εκτός από την παραδοσιακή αρχιτεκτονική που αντανακλά την ιστορική μνήμη και στις δύο πόλεις, στέκονται ερειπωμένα δύο κάστρα [54].

  Στη Μεθώνη υπάρχει το μεγαλύτερο και το καλύτερα διατηρημένο Βενετσιάνικο κάστρο της Μεσογείου [55], με το θαυμάσιο ακρόπυργό του, το Μπούρτζι. Απέναντι από το Μπούρτζι βλέπουμε το νησί Σαπιέντζα που χρησιμοποιείται ως ενδιάμεσος σταθμός από τα αποδημητικά πουλιά.
- Το Νιόκαστρο, δυτικά της πολιτείας της Πύλου, οικοδομήθηκε στα 1573 από τους Οθωμανούς, που το κράτησαν μέχρι το 1686 που πέρασε στα χέρια των Ενετών και στη συνέχεια των Οθωμανών και των Ρώσων. Το 1821

---

[53] Σήμερα είναι αρκετά ερειπωμένο, όμως έχουν ήδη αρχίσει έργα για την αποκατάσταση τμημάτων του τείχους του ώστε να το αναδείξουν και να το καταστήσουν σε τόπο μνήμης και ιστορίας.

[54] Αυτό της Κορώνης είναι το λιγότερο καλά διατηρημένο. Για την προστασία, ανάδειξη και πληρέστερη ένταξη του κάστρου στις κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες της κοινότητας και για την τουριστική της ανάπτυξη έχει υπογραφεί από το ΥΠ.ΠΟ. και την κοινότητα Κορώνης προγραμματική σύμβαση (1996).
Το κάστρο της Μεθώνης έχει ενταχθεί στο πρόγραμμα "Κάστρων περίπλους" που υλοποιεί το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων (Τ.Α.Π.), το οποίο αφορά την αποτύπωση, ανάδειξη και προβολή 36 επιλεγμένων μεσαιωνικών και βυζαντινών κάστρων κυρίως στον παράκτιο χώρο.

[55] Στο κάστρο έχει αρχίσει να υλοποιείται από το ΥΠ.ΠΟ., πρόγραμμα ανάδειξης του χώρου του, ενώ στα πλαίσια της αναβάθμισης της περιοχής, η Εφορία Εναλίων Αρχαιοτήτων προτίθεται να ιδρύσει ένα Υποβρύχιο Αρχαιολογικό Πάρκο που θα αφορά σε δυο από τα πρώτα ναυάγια των Κιόνων που βρέθηκε στο Ακροτήριο Σπίθα στη Μεθώνη, το 1963 . Πρόκειται για φορτίο του 3ου μ.Χ. αιώνα που πιθανότατα προέρχεται από κάποιο μνημειακό χώρο.

καταλήφθηκε από τους Έλληνες. Όμως το 1825 οι Αιγύπτιοι του Ιμπραήμ Πασά κατέλαβαν το Κάστρο. Μετά τη νίκη των συμμαχικών δυνάμεων (Άγγλοι, Γάλλοι, Ρώσοι) στην ναυμαχία του Ναυαρίνου (1827), το Σεπτέμβρη του 1828 το Φρούριο παραδόθηκε στους Γάλλους. Το κάστρο, το 1953, παραδόθηκε από το υπουργείο Άμυνας στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και στη συνέχεια στην Εφορίας Εναλίων Αρχαιοτήτων (1982) η οποία φιλοξενεί το Κέντρο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών. Οι ανασκαφικές και αναστηλωτικές εργασίες που διενεργούνται κάθε χρόνο έχουν αποδώσει έναν επισκέψιμο πλέον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο, στον οποίο λειτουργεί βιβλιοθήκη, ενώ στο ισόγειο φιλοξενείται η έκθεση του φιλέλληνα René Puaux, η οποία περιλαμβάνει βιβλία, λιθογραφίες, χάρτες, νομίσματα, εκθέματα που σχετίζονται με την Επανάσταση του 1821.

- Βόρεια της σύγχρονης Πύλου, στη βραχώδη χερσόνησο του Κορυφασίου, πάνω από τον κόλπο της Βοϊδοκοιλιάς υψώνεται το Παλιόκαστρο ή Παλιοναβαρίνο (1423 μ.Χ.).
- Η Κυπαρισσία ήταν μια από της πόλεις που ανήκαν στο βασίλειο του Νέστορα. Η ιστορία της πόλης αρχίζει γύρω στο 1500 π.Χ. Όταν οι Φράγκοι κατάκτησαν την Πελοπόννησο (1206-1432 μ.Χ.) η Κυπαρισσία έγινε έδρα Βαρονίας και οι κατακτητές έκαναν διάφορες επισκευές στο κάστρο της Αρκαδιάς. Σήμερα είναι αρκετά ερειπωμένο, τόσο που με δυσκολία αναγνωρίζεται το αρχικό του σχέδιο.

5.4. Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία

Τα Βυζαντινά και τα Μεταβυζαντινά μνημεία της περιοχής είναι πολλά. Κάποια απ' αυτά έχουν επισκευαστεί και συντηρηθεί, τα περισσότερα όμως χρειάζονται αποκατάσταση.

Στην πόλη της Καλαμάτας οι πιο αξιόλογες βυζαντινές εκκλησίες είναι αυτή των Αγίων Αποστόλων (1150 μ.Χ.) από την οποία ξεκίνησε η Ελληνική Επανάσταση του 1821, και αυτή του Αγίου Χαραλάμπους (10ου-15ου αιών.).

Άλλα σημαντικά Βυζαντινά μνημεία της περιοχής είναι [56] :

Το Ανδρομονάστηρο, οχυρό μοναστήρι που η παράδοση θέλει να το έχει ιδρύσει ο Ανδρόνικος Παλαιολόγος.

---

[56] Βλ. Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΚΑΛΛΗ,1990, *Άγνωστοι Βυζαντινοί ναοί*, ΥΠ.ΠΟ.,1996,Πρόγραμμα : *Πολιτιστικός Τουρισμός στη Μεσσηνία, ΜΕΣΣΗΝΙΑ*, 1994, δίγλωσσος τουριστικός οδηγός.

Η Σαμαρίνα (κοντά στην Ανδρούσα), θεωρείται το διαμάντι ανάμεσα στα βυζαντινά μνημεία της περιοχής και το μόνο μνημείο βυζαντινής αρχιτεκτονικής (12ο αιών.) στη Μεσσηνία με τοιχογραφίες που αποδίδονται σε Κωνσταντινοπολίτικο εργαστήρι.
Ο Άγιος Νικόλαος Μαυρομματίου Ιθώμης (11ου αιών.)
Η Ανάληψη Φιλιατρών (13ου - 15ου αιών.).
Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος στους Χριστιάνους Τριφυλίας (10ου αιών.) με εσωτερική ναοδομία όμοια με της Αγίας Σοφίας (θεωρείται ένα από τα σπουδαιότερα βυζαντινά μνημεία που διαθέτει ο ελλαδικός χώρος).
Ο Άγιος Βασίλειος Μεθώνης (10ου-11ου αιών.), και ο Άγιος Ονούφριος παλαιοχριστιανικό κοιμητήριο με 6 θαλάμους, 28 τάφους και 134 αρκοσόλια.
Η Αγία Κυριακή στα Σωτηριάνικα (13ου αιών.), μικρό μονόχωρο κτίσμα με εξαιρετικής ποιότητος τοιχογραφίες.
Ο Άγιος Νικόλαος στα Καλλιανέϊκα, (13ου αιών.).
Ο Αϊ Γιαννάκης (13ου αιών.) και ο Άγιος Πέτρος (13ου και 18ου αιών.) στην Καστανιά.
Οι Άγιοι Θεόδωροι στο Προάστιο (13ου αιών.).
Η Μεταμόρφωση του Σωτήρα στη Μηλιά, ιδιότυπος ναός με βυζαντινές όψεις, μεταβυζαντινές επεμβάσεις και νεοκλασικές προσθήκες.
Ο ναός της Μεταμόρφωσης στο Νομιτσί της Μάνης (11ου αιών.), έχει το πρώτο τέμπλο με πεταλόμορφο τόξο και τοιχογραφίες του 15ου αιώνα.

Τα μεταβυζαντινά, όπως και τα βυζαντινά μνημεία της περιοχής, είναι αρκετά. Τα πιο αξιόλογα απ' αυτά είναι :
Ο Άγιος Γεώργιος Καλαμάτας (17ου αιών., ασκητήριο των μεταβυζαντινών χρόνων.
Τα μοναστηριακά κέντρα, ήτοι η Ιερά Μονή Βουλκάνου (16ου αιών.), ο Άγιος Ιωάννης Σπηλαιώδης (17ου αιώνα), ο ναός του Προφήτη Ηλία (18ου αιώνα) στο Σανατόριο Καλαμάτας.
Το Κρυφό Σχολειό Μεγάλης Μαντίνειας (17ου αιών.), αλειτούργητη εκκλησία που χρησιμοποιήθηκε ως κρυφό σχολειό στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.
Στην περιοχή της Μάνης υπάρχουν οι ναοί των Τριών Ιεραρχών Προαστίου (18ου αιών.), η Γιάτρισσα Πλάτσας (18ου αιών.), η Κοίμηση της Θεοτόκου Μηλιάς (18ου αιών.) και ο Άγιος Σπυρίδωνας στο συγκρότημα Μούρτζινου στην Παλαιά Καρδαμύλη (18ου αιών.).

5.5. Οι Παραδοσιακοί Οικισμοί της Μάνης

Η πολιτιστική αναβάθμιση του νομού θα ολοκληρωθεί με την αξιοποίηση των παραδοσιακών οικισμών της Μάνης, που ξεχωρίζει ως τόπος διεθνούς προβολής.

Για την ανάδειξη και προστασία της ιστορικής και παραδοσιακής ταυτότητας του τόπου, βρίσκονται σε εξέλιξη, από το 1975 και μετά, ορισμένα προγράμματα παράλληλων παρεμβάσεων.

Ήδη οι πύργοι της Μεσσηνιακής Μάνης έχουν κηρυχθεί διατηρητέοι και έχουν καταγραφεί και ενταχθεί στα μέτρα προστασίας των μνημείων του Νομού [57].

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα για την προστασία , την ανάδειξη και ανάπτυξη της περιοχής που οδήγησαν στη σύσταση της "Αναπτυξιακής Εταιρείας Μάνης Α.Ε. ".

Το 1994, η ομάδα τοπικής δράσης Μάνης, με εταίρους τους τέσσερους Αναπτυξιακούς Συνδέσμους της περιοχής, τον Αγροτικό Συνεταιρισμό Μεσσηνιακής Μάνης και το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, διατύπωσαν την πρόταση Leader II : ΜΑΝΗ Α.Ε, το οποίο έχει εγκριθεί και έχει ξεκινήσει από το 1996, με στόχο την ανάδειξη της ιδιαίτερης ταυτότητας και φυσιογνωμίας της περιοχής .

6. Ο οικολογικός πλούτος του νομού

Την τελευταία δεκαετία, η συσχέτιση ανάπτυξης και περιβάλλοντος απέκτησε ιδιαίτερη απήχηση, ιδίως με τη διεύρυνση της έννοιας του "περιβάλλοντος" και την ταύτισή του σχεδόν με την ποιότητα ζωής.

Για το λόγο αυτό, όταν μιλάμε για πολιτιστική ανάπτυξη, είναι απαραίτητο να μας ενδιαφέρει και το φυσικό περιβάλλον του Νομού, το οποίο χρειάζεται συγκροτημένη και συντονισμένη δράση για την προστασία του και την αναβάθμισή του [58]. Τέτοιες περιοχές στο νομό είναι :

---

[57] Γ. ΣΑΪΤΑΣ,1995, *Τουρισμός και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Μάνης*,περ. Τεχνικά Χρονικά 5/1995, σελ. 96-103

[58] Εννέα περιοχές του νομού Μεσσηνίας έχουν ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα NATURA 2000, του οποίου κύριος στόχος είναι η αποκατάσταση και η αύξηση της βιοποικιλότητας των οικοσυστημάτων στις Ευρωπαϊκές χώρες, όπως επίσης η προστασία των υδρολογικών συστημάτων από τη ρύπανση. Βλ. *Φάκελο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Ν. Μεσσηνίας*, 1997.

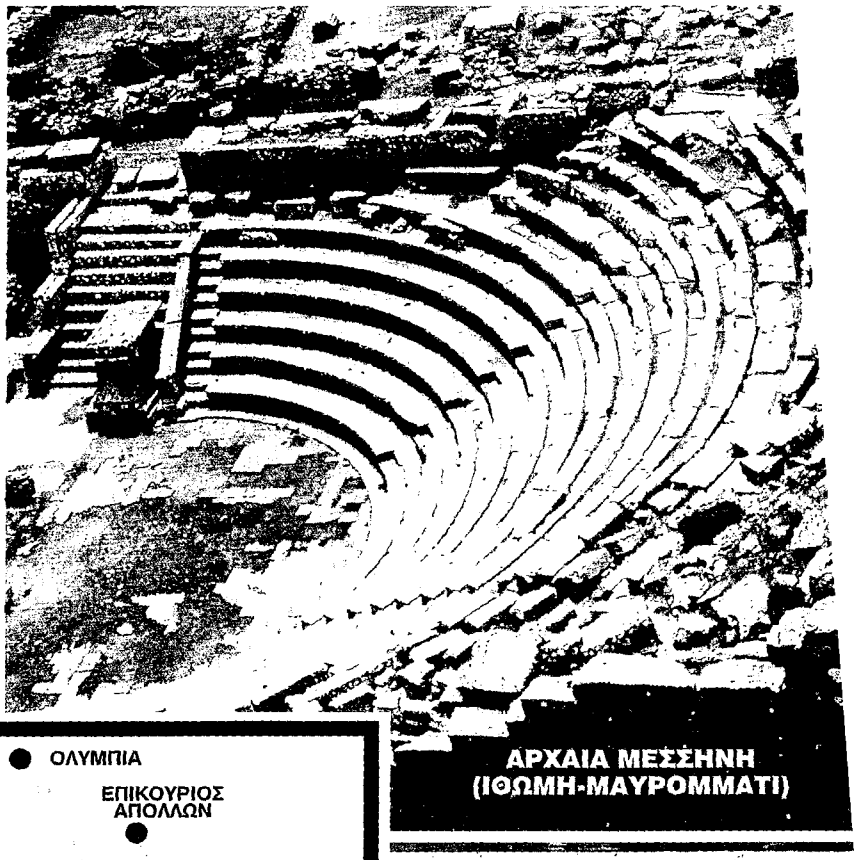

ΑΡΧΑΙΑ ΜΕΣΣΗΝΗ
(ΙΘΩΜΗ-ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΙ)

ΚΑΣΤΡΟ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

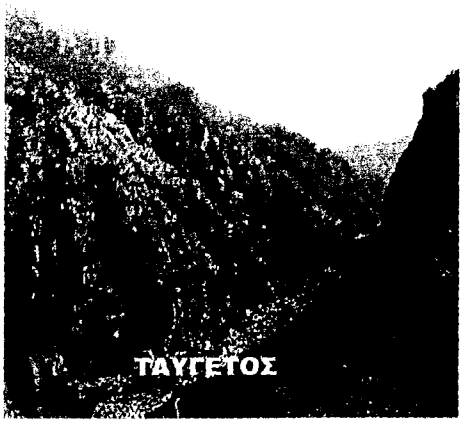

ΤΑΫΓΕΤΟΣ

ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΝΕΣΤΟΡΟΣ
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΑ (ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ)

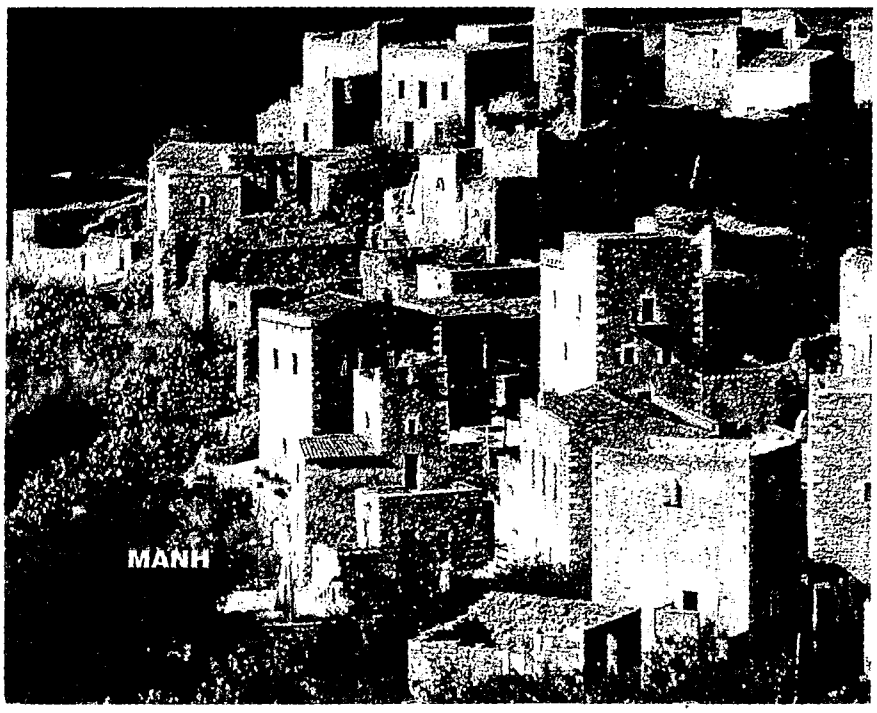

ΜΑΝΗ

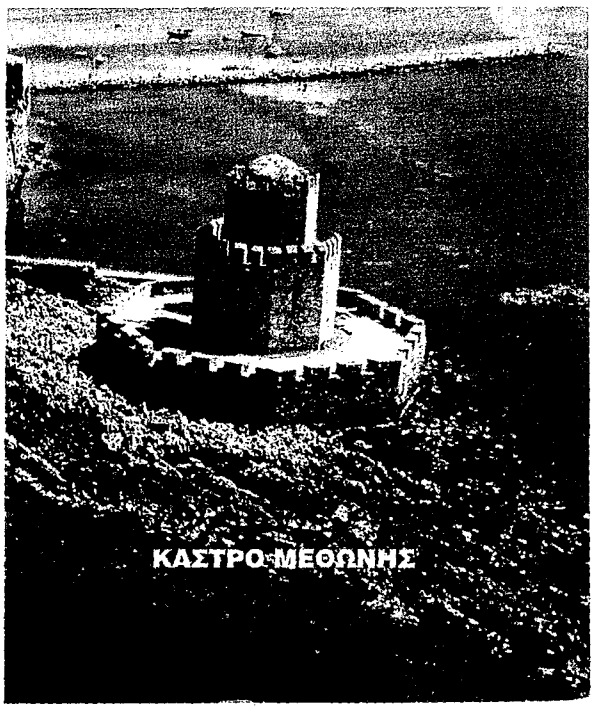

ΚΑΣΤΡΟ ΜΕΘΩΝΗΣ

- Το φαράγγι του Ριντόμου, μήκους 19 χλμ., αρχίζει από τη θάλασσα στη θέση Σάνταβα της Μεγάλης Μαντίνειας, διέρχεται από την Κοσκάραγκα και καταλήγει στις υπώρειες του Ταΰγετου [59].
- Το φαράγγι του Βύρου, μήκους 18 χλμ., αρχίζει από την Καρδαμύλη, διέρχεται μεταξύ Εξωχωρίου και Τσερίων και καταλήγει στο δάσος της Βασιλικής Ταϋγέτου.
- Το φαράγγι της Νέδας, μήκους 32 χλμ. αρχίζει από τον κόλπο της Κυπαρισσίας, στην κοινότητα Ελαίας και συνεχίζει κατά μήκος των ορίων των νομών Μεσσηνίας και Ηλείας [60].
- Η λιμνοθάλασσα της Γιάλοβας ή Διβάρι, βρίσκεται στα νοτιοδυτικά του νομού , στον κόλπο του Ναυαρίνου, και πρόκειται για υφάλμυρη λιμνοθάλασσα με έλη, που μέρος της αποξηραίνεται κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Η περιοχή αναφέρεται σε διεθνείς - ευρωπαϊκούς καταλόγους βιοτόπων-υγροτόπων, αλλά δεν έχει μέχρι σήμερα καθιερωθεί ιδιαίτερο καθεστώς για την προστασία της.
- Η νήσος Σαπιέντζα λειτουργεί ως ελεγχόμενη Κυνηγετική περιοχή και αποτελεί ένα βιολογικό απόθεμα για τον Κρητικό Αίγαγρο, το Κρι-κρι και το αγριοπρόβατο της Ευρώπης, Μουφλόν. Στο νησί υπάρχει το αισθητικό δάσος της δενδρώδους κουμαριάς που αποτελεί τυπική μορφή μεσογειακού δάσους.

---

[59] Ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Καλαμάτας έχει επανειλημμένως δραστηριοποιηθεί για να κηρυχθεί ο Ταϋγετος Εθνικός Δρυμός (Εθνικό Πάρκο) οργανώνοντας δημόσιες συζητήσεις στην πόλη. Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 19-3-1996, *"ΤΑΫΓΕΤΟΣ" Πρόταση για έναν νέο Εθνικό Δρυμό*, σελ. 7

[60] Στην περιοχή προβλέπεται να υλοποιηθεί Σχέδιο Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης των παραποτάμιων κοινοτήτων της Νέδας, με χρηματοδότηση από τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα. Πρόσφατα ιδρύθηκε η "Αναπτυξιακή Εταιρεία Περιοχής Ποταμού Νέδας Πελοποννήσου", με σκοπό να υποβοηθήσει στην υλοποίηση του προγράμματος αλλά και να βοηθήσει την ένταξη της περιοχής και σε άλλα Ευρωπαϊκά προγράμματα με στόχο την πολιτιστική, κοινωνική, τουριστική, οικολογική, οικονομική ανάδειξη της περιοχής του ποταμού. Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 30-7-1997

7. Η πολιτιστική υποδομή της περιφέρειας του Ν. Μεσσηνίας

- Στην Πύλο, λειτουργεί Αρχαιολογικό μουσείο (από το 1961, γνωστό και ως Αντωνοπούλειο), στις αίθουσες του οποίου εκτίθενται ευρήματα της περιοχής από τη λίθινη μέχρι και τη Μινωική εποχή.
- Στη Χώρα, λειτουργεί μουσείο με 4.000 περίπου αρχαιολογικά ευρήματα κυρίως των ανασκαφών του Ανακτόρου του Νέστορα στον Άνω Εγκλιανό. Κάθε καλοκαίρι ο δήμος οργανώνει φεστιβάλ τέχνης, τα "Νεστόρεια".
- Στο Μαυρομμάτι, λειτουργεί μουσείο όπου φυλάσσονται τα αρχαιολογικά ευρήματα από τις ανασκαφές στον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Μεσσήνης.
- Στην πολιτιστική υποδομή της πόλης της Μεσσήνης ανήκει το Φιλοσοφικό κέντρο του Ιδρύματος Έρευνας και Νεοελληνικής Φιλοσοφίας (Ν.Π.Ι.Δ.), το οποίο κατά καιρούς διοργανώνει φιλοσοφικά συνέδρια. Στο κτίριο του ιδρύματος στεγάζεται η βιβλιοθήκη του δήμου η οποία όμως υπολειτουργεί.
- Στο Πεταλίδι, λειτουργεί δημόσια βιβλιοθήκη με 2.000 περίπου τόμους βιβλίων.
- Στα Φιλιατρά, λειτουργεί Δημοτικός Κινηματογράφος. Στην πολιτιστική κίνηση της πόλης σημαντική είναι η προσφορά από τον σύλλογο "Πυρσό", ο οποίος έχει δημιουργήσει την βιβλιοθήκη Εράνης στο Φουρναράκειο Πνευματικό Κέντρο, με 1500 περίπου τόμους βιβλίων. Στην πόλη δραστηριοποιείται και το "Τριφυλιακό θέατρο" με ομάδα ενηλίκων και παιδιών.

8. Παρεμβάσεις του ΥΠ.ΠΟ. για την πολιτιστική αναβάθμιση της περιφέρειας της Καλαμάτας

Είναι γενικά αποδεκτό ότι το ελληνικό κράτος δεν έχει συμβάλλει επαρκώς στην αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, που αποτελεί όπως πολλοί έχουν εκτιμήσει την βαριά βιομηχανία της χώρας. Την τελευταία δεκαπενταετία όμως έχοντας ως πρότυπο την ευρωπαϊκή πολιτιστική πολιτική το κεντρικό κράτος προώθησε μέσω νέου θεσμικού πλαισίου την

δημιουργία πολιτιστικών φορέων στην περιφέρεια με κύριο στόχο την πολιτιστική αποκέντρωση και την πολιτιστική αναζωογόνηση της.

Σημαντική για την πολιτιστική αναβάθμιση της περιφέρειας του Ν. Μεσσηνίας, μπορεί να αποδειχθεί η δημιουργία πολιτιστικών θεσμών που προβλέπετε να στηρίζονται σε δεκαετείς προγραμματικές συμβάσεις ανάμεσα σε επιλεγμένους Δήμους και το ΥΠ.ΠΟ.

Τέτοιες συμβάσεις έχουν υπογράψει ήδη οι Δήμοι :

- Γαργαλιάνων, για την ίδρυση και λειτουργία Ερασιτεχνικής σχολής Χορού,
- Χώρας, για την οργάνωση και διεξαγωγή των "Νεστορείων",
- Φιλιατρών, για δημιουργία δημοτικού κινηματογράφου,
- Κυπαρισσίας για τη δημιουργία εργαστηρίου εικαστικών [61].
- Μελιγαλά, για την επισκευή και αξιοποίηση του παλαιού κτιρίου του σιδηροδρομικού σταθμού με στόχο την λειτουργία πολιτιστικού καφενείου ιδιαίτερα για νέους,

Το ίδιο πρόγραμμα προβλέπει την συμμετοχή των δήμων Πύλου, για την δημιουργία πολιτιστικού κέντρου, και Μεσσήνης, για την αναβάθμιση της δημοτικής βιβλιοθήκης, οι οποίοι δεν έχουν προς το παρόν υπογράψει προγραμματική σύμβαση.

Οι προαναφερόμενοι θεσμοί θεωρούμε ότι θα αναπτυχθούν καλύτερα με την εφαρμογή "διακοινοτικών συνεργασιών" [62] που θα πρέπει να αποτελέσουν το επόμενο βήμα για την πολιτιστική ανάπτυξη του Νομού. Οι συνεργασίες αυτές αποτελούν το πέρασμα από μια λογική απόλυτου κρατικού παρεμβατισμού σε μια λογική συνυπευθυνότητας στην οποία εμπλέκονται ταυτόχρονα πολλοί φορείς, όπως οι δήμοι και οι κοινότητες, η Νομαρχία, το κράτος, οι ιδιωτικοί φορείς. Η επιτυχία της συνεργασίας αυτής στηρίζεται στη συναίνεση και την επικοινωνία των τοπικών φορέων .

---

[61] Τον Νοέμβριο του 1995 από τον Υφυπουργό Πολιτισμού ανακοινώθηκε η δημιουργία Εθνικού Δικτύου για τις Εικαστικές Τέχνες στα πλαίσια του οποίου λειτουργούν είκοσι (20) ανοικτά εργαστήρια σε όλη την χώρα. Στις Εικαστικές προτεραιότητες της ηγεσίας του ΥΠ.ΠΟ. ανήκει και η επιβολή ποσοστού από τα δημόσια έργα , που θα δίνεται για εικαστικές δημιουργίες. Εφ. Καλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 24-11-1995, "*Τι θα κάνουμε για Εικαστικά, Μουσείο Ακρόπολης και Κινηματογράφο.*" (Συνέντευξη του Υφυπουργού Πολιτισμού Σ. Μπένου).

[62] Η ευρωπαϊκή εμπειρία είναι πλούσια από τέτοιου ίδους συνεργασίες βλ. M. GAULT (edité par), 1992, *Action culturelle et coopération intercommunale,* όπου παρουσιάζεται η εμπειρία έξη γαλλικών πόλεων από διακοινοτικές συνεργασίες πολιτιστικού χαρακτήρα.

9. Σύντομες Διαπιστώσεις

Η σύντομη περιγραφή της κατάστασης του ενδο-περιφερειακού πολιτιστικού περιβάλλοντος της πόλης της Καλαμάτας, αναδεικνύει προβλήματα όπως : α) Την αδυναμία του κεντρικού πολιτιστικού φορέα (ΥΠ.ΠΟ.) να συμβάλλει αποτελεσματικά στην προστασία, τη διάσωση και την ανάδειξη μνημείων και χώρων της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιφέρειας. β) Την έλλειψη πολιτιστικής υποδομής στην περιφέρεια. γ) Την αποσπασματική και ασυντόνιστη πολιτιστική δραστηριότητα των περιφερειακών δήμων και κοινοτήτων του νομού. δ) Την περιορισμένη συνεργασία των περιφερειακών πολιτιστικών συλλόγων με τους πολιτιστικούς φορείς του δήμου Καλαμάτας ή των εθελοντικών πολιτιστικών συλλόγων της πόλης.

Το κύριο πρόβλημα της Μεσσηνιακής περιφέρειας στον τομέα του πολιτισμού θεωρούμε ότι αποτελεί η έλλειψη κτιριακής υποδομής και συντονισμένης δράσης για την ενίσχυσή του.

Οι πολιτιστικοί σύλλογοι της περιφέρειας της Καλαμάτας, αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της στέγης και των οικονομικών πόρων, που αποτελούν εχέγγυο για την πολιτιστική ανάπτυξη μιας κοινότητας - περιοχής και εξασφαλίζουν τη μονιμότητα και σταθερότητα των δραστηριοτήτων των συλλόγων. Για παράδειγμα στην Κυπαρισσία, στα πολιτιστικά δρώμενα της πόλης συμμετέχει ο "Μορφωτικός Εκπολιτιστικός Σύλλογος" της πόλης, με την λειτουργία χορευτικών χορωδιακών και μουσικών τμημάτων. Κύριο πρόβλημα του συλλόγου αποτελεί η έλλειψη δικού του κτιρίου που να μπορεί να εξασφαλίζει στα μέλη του, τους κατάλληλους χώρους για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Η πολιτιστική δυναμική της πόλης την τελευταία δεκαετία, έχει ως βασικούς συντελεστές, πολιτιστικούς φορείς, δημόσιου και ιδιωτικού μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Αυτοί είναι :

- Η Διεύθυνση Πολιτισμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Μεσσηνίας.
- Οι πολιτιστικοί φορείς της πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
- Οι Ερασιτεχνικοί Πολιτιστικοί Σύλλογοι.

1. Η Διεύθυνση Πολιτισμού της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης

Μετά την Αθήνα, τον Πειραιά και τη Θεσσαλονίκη, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ν. Μεσσηνίας δημιούργησε το Σεπτέμβριο του 1995, Διεύθυνση Εκκλησιαστικών θεμάτων, Πολιτισμού, Νεότητας και Λαϊκής Επιμόρφωσης [1].

Σύμφωνα με το άρθρο 23 του Εσωτερικού Οργανισμού Οργάνωσης και λειτουργίας της Ν. Αυτοδιοίκησης Μεσσηνίας [2], η συγκεκριμένη Διεύθυνση έχει ως αποστολή :

- Τη μέριμνα για την προστασία της Πολιτιστικής μας κληρονομιάς σε συνδυασμό με την ανάπτυξη κάθε φύσεως πολιτιστικών δραστηριοτήτων με σκοπό τη βελτίωση του πολιτιστικού επιπέδου των κατοίκων της Μεσσηνίας.
- Τη φροντίδα για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των νέων και τη μελέτη και αντιμετώπιση των κοινωνικών τους προβλημάτων.
- Τη σύσφιγξη και ανάπτυξη των σχέσεων με τους απόδημους που κατάγονται από την Μεσσηνία.

Ειδικότερα το τμήμα Πολιτιστικών Θεμάτων, έχει τις ακόλουθες αρμοδιότητες :

---

[1] Η Ν.Ε.Λ.Ε. του νομού λειτουργεί τμήματα στην Καλαμάτα, την Πύλο, τη Χώρα, τους Γαργαλιάνους, τα Φιλιατρά, και την Κυπαρισσία. Τα τμήματα οργανώνουν μαθήματα ποικίλου ενδιαφέροντος όπως πληροφορικής, φωτογραφίας, υφαντικής, κεραμικής, ζωγραφικής, θεάτρου, εκμάθησης ελληνικής γλώσσας για αλλοδαπούς ή παλιννοστούντες, κ.λ.π.

[2] "ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ", αρ.φύλλου 361, 4-5-1995

1. Τη μέριμνα για την προστασία, προβολή και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς που υπάρχει στην περιοχή ευθύνης της Ν.Α.
2. Τη μέριμνα για την ανάπτυξη των εικαστικών τεχνών και τη δημιουργία έργων τέχνης στην περιοχή ευθύνης της Ν.Α., στην οποία περιλαμβάνονται ο καθορισμός του είδους και ο προσδιορισμός των χώρων έκθεσης των έργων αυτών σε συνδυασμό με τον υπολογισμό της δαπάνης και τους όρους ανάθεσής τους.
3. Τη μέριμνα για την οργάνωση και διατήρηση μουσειακών χώρων, σε συνεργασία και υπό την καθοδήγηση των αρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού.
4. Την ίδρυση και λειτουργία ερασιτεχνικών σχολών, τον κτιριολογικό έλεγχο των Σχολών καλλιτεχνικής εκπαίδευσης και των μουσικών εκπαιδευτηρίων του Νομού.
5. Την ίδρυση κέντρων παροχής πολιτιστικών και κοινωνικών υπηρεσιών.
6. Την ίδρυση, λειτουργία και ανάπτυξη δημόσιων βιβλιοθηκών που υπάρχουν στο Νομό Μεσσηνίας.
7. Την ίδρυση, λειτουργία και ανάπτυξη ιστορικών, εκκλησιαστικών, φιλολογικών και λαογραφικών αρχείων.
8. Τη μέριμνα για κάθε άλλο θέμα που αφορά την ανάπτυξη δραστηριοτήτων πολιτιστικού χαρακτήρα που δεν ανατίθεται ρητώς σε άλλο όργανο ή υπηρεσία.

Μια σημαντική πολιτιστική πρωτοβουλία στην οποία συμμετείχε η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μεσσηνίας ήταν η σύσταση της Διεθνούς Συνομοσπονδίας Μεσσηνιακών Συλλόγων και Σωματείων της Διασποράς με την επωνυμία **"Μεσσηνιακή Αμφικτιονία"** [3] που πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα της Κ.Ε.Δ.Κ.Ε., την συμμετοχή της Τ.Ε.Δ.Κ. Μεσσηνίας και της Παμμεσσηνιακής Ομοσπονδίας Αμερικής και Καναδά.

Σκοπός αυτής της πρωτοβουλίας είναι να συμβάλλει στη σύσφιγξη και προώθηση των σχέσεων των οργανώσεων των αποδήμων Μεσσηνίων με την ιδιαίτερη πατρίδα τους, με στόχο τη διατήρηση της μεσσηνιακής παράδοσης και τη διάδοση των πολιτιστικών, λαογραφικών και πνευματικών χαρακτηριστικών της περιφέρειας της Μεσσηνίας εκτός του Νομού Μεσσηνίας. Η δημιουργία αρχείου των απανταχού μεσσηνιακών συλλόγων, σωματείων, ομοσπονδιών, η

[3] Τον Ιούλιο του 1996 στην Καλαμάτα.

διοργάνωση συνεδρίων, εκθέσεων, συναντήσεων, η εκπόνηση μελετών σε θέματα που αφορούν τον μεσσηνιακό πολιτισμό, οι ανταλλαγές εκπαιδευτικού, επιστημονικού και πολιτιστικού χαρακτήρα και η υποστήριξη σπουδών σε μελετητές μεσσηνιακών θεμάτων, αποτελούν τους ειδικότερους στόχους της "Μεσσηνιακής Αμφικτιονίας".

Η επιτυχία του θεσμού είναι αναγκαία για την ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας των Μεσσηνίων Αποδήμων [4]. Με τις προαναφερόμενες ενέργειες μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στη συστηματοποίηση της προσπάθειας για επικοινωνία με τον απόδημο ελληνισμό και την ενίσχυση της πολιτιστικής του ταυτότητας που τόσο έχει ανάγκη στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες στις οποίες ζει [5].

Για την ισχυροποίηση και την προώθηση του θεσμού, αναγκαία φαίνεται η στελέχωσή του με το κατάλληλο προσωπικό που θα δημιουργήσει πλήρες αρχείο των απανταχού μεσσηνιακών συλλόγων, θα επικοινωνεί με αυτούς, θα τους ενημερώνει μέσω δικτύου και άλλων σύγχρονων μέσων επικοινωνίας, για γεγονότα που αφορούν τον Νομό, και με κάθε τρόπο θα προσπαθεί να ενισχύει τη διάθεση για τη δημιουργία στενής επαφής με τον τόπο καταγωγής αυτών ή των γονιών τους, τη Μεσσηνία.

Η μέχρι τώρα καλή συνεργασία της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης και της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Μεσσηνίας επικυρώθηκε και τυπικά, με την υπογραφή του πρωτοκόλλου συνεργασίας [6] στις 5 Αυγούστου του 1996. Βέβαια όπως χαρακτηριστικά είχε αναφέρει ο Νομάρχης Π. Φωτέας, "όταν λειτουργεί ένας θεσμός καινούργιος δημιουργούνται στις παρυφές των αρμοδιοτήτων του ορισμένες τριβές οι οποίες εξαλείφονται σιγά-σιγά".

---

[4] Πολλές φορές έχει επισημανθεί η έλλειψη πολιτιστικής πολιτικής στους Απόδημους Έλληνες, όπως επίσης η περιορισμένη οικονομική στήριξη των σπουδών των Ελληνικών εδρών στα πανεπιστήμια του εξωτερικού και η απουσία Μορφωτικών Ακολούθων στις Ελληνικές Πρεσβείες. Πρόσφατη εξαγγελία του Υπουργού Πολιτισμού αποτελεί η καθιέρωση του θεσμού της "Πολιτιστικής Πρωτεύουσας Απόδημου Ελληνισμού Αμερικής". Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 22-5-1997

[5] Υπάρχουν χώρες υποδοχής που αποβλέπουν στην ενσωμάτωση των ξένων στην εθνική κοινότητα, όπως η Γαλλία που έως το 1981 απαγόρευε την ύπαρξη ξένων εθνικών συλλόγων . Αντίθετα υπάρχουν άλλες που ευνοούν τη δημιουργία χωριστών εθνοτικών μειονοτήτων-πολυπολιτισμικότητα, όπως η Η.Π.Α. όπου οι εθνοτικές κοινότητες είναι κοινωνικά και πολιτικά αναγνωρισμένες και η πολιτική του κράτους ευνοεί την ανάπτυξη και την αναπαραγωγή τους. Βλ. Λ. ΒΕΝΤΟΥΡΑ, 1994, *Μετανάστευση και Έθνος*, σελ. 81-82

[6] Ως βάση του πρωτοκόλλου τέθηκε το σχετικό έγγραφο που έχουν ήδη υπογράψει η Ένωση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ελλάδος (Ε.Ν.Α.Ε.) και η Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος (Κ.Ε.Δ.Κ.Ε.).

Παρ' όλο που οι στόχοι και οι σκοποί της Διεύθυνσης Πολιτισμού της Ν.Α. είναι συγκεκριμένοι και στον προϋπολογισμό του 1996 προβλέπονταν δαπάνες για την εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών που θα λειτουργούσαν για πρώτη φορά, δεν εγκρίθηκε καμία πίστωση από τον κρατικό προϋπολογισμό.
Κατά συνέπεια, την περίοδο 1995-1996, η αποσπασμένη στη Διεύθυνση καθηγήτρια προσπάθησε να συνεργαστεί με πολιτιστικούς συλλόγους του νομού και οργάνωσε μια σειρά εκδηλώσεων [7] μόνο με χορηγούς και τη συνεργασία του Δήμου.
Στο σύντομο χρονικό διάστημα της λειτουργίας της Διεύθυνσης Πολιτισμού διαφάνηκε η διεκδικητική τάση του καθενός των πολιτιστικών συλλόγων ξεχωριστά, κυρίως για την επίλυση του προβλήματος στέγης που αντιμετωπίζουν οι περισσότεροι απ' αυτούς.
Χαρακτηριστικό είναι ότι οι διεκδικήσεις αυτές δεν είχαν συλλογικό χαρακτήρα, αλλά ο κάθε σύλλογος ήθελε να εξασφαλίσει το δικό του χώρο με την οικονομική υποστήριξη της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης.
Το τμήμα Πολιτιστικών Θεμάτων σταμάτησε να λειτουργεί το Σεπτέμβριο του 1996, λόγω έλλειψης οικονομικής υποστήριξης.
Η συγκεκριμένη κατάσταση αποδεικνύει ότι η ψήφιση νόμων δεν αρκεί για τη λειτουργία ενός θεσμού.

Σήμερα, η Ν.Α. ενισχύει οικονομικά ορισμένους πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης, χωρίς όμως να έχει δεχθεί επίσημα από το κέντρο κονδύλια από τα οποία να μπορεί να χρηματοδοτεί αποκλειστικά πολιτιστικές δραστηριότητες.
Η μεταφορά μικρών πάντα χρηματικών ενισχύσεων γίνεται από άλλους κωδικούς, ανεπίσημα, αρχή που είχε ξεκινήσει ο Νομάρχης Π. Φωτέας, ως άνθρωπος με ιδιαίτερες ευαισθησίες στους τομείς του πολιτισμού.

Όπως φαίνεται σημαντικοί παράγοντες για την επιτυχία του θεσμού της Ν.Α. αποτελούν η πολιτική βούληση, η κοινωνική συναίνεση, η τεχνική και επιστημονική υποστήριξη της από εξειδικευμένα στελέχη [8] με ικανότητες να

---

[7] Παρουσίαση Ελλήνων συγγραφέων και ειδικότερα Μεσσήνιων, Συνέδριο για την Γλώσσα, κ.λ.π.

[8] Αποκαλυπτικά είναι τα αποτελέσματα της απογραφής προσωπικού που διεξήχθη τον Ιανουάριο του 1997 στη Νομαρχιακή Διοίκηση Μεσσηνίας τα οποία δείχνουν την μεγάλη έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού. Οι υπάλληλοι της Νομαρχίας είναι 600, -ενώ προβλεπόταν να είναι 954 -, εκ των οποίων οι 155 είναι πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (25%), οι 47 τεχνολογικής εκπαίδευσης (7,8%), οι 260 δευτεροβάθμιας (43,3%) και οι 138 υποχρεωτικής εκπαίδευσης (23%). Ειδικότερα, χαρακτηριστική

ανταποκριθούν στις ανάγκες της σύγχρονης διοίκησης και του αναπτυξιακού γίγνεσθαι και πάνω απ' όλα η οικονομική αυτοδυναμία της, με τη μεταφορά επαρκών πιστώσεων από τα διάφορα υπουργεία, ούτως ώστε να είναι εφικτή η εύρυθμη λειτουργία της.

Οι αρμοδιότητες οι οποίες έχουν δοθεί στη Ν.Α. είναι σημαντικές. Εάν όμως δεν υπάρχει η αναγκαία οικονομική υποστήριξη από το κεντρικό κράτος, δεν είναι δυνατόν να δημιουργηθούν οι ανάλογες προϋποθέσεις και η υποδομή για να μπορέσει να συνεισφέρει και η Ν.Α. στην πολιτιστική ανάπτυξη της περιφέρειας, με επακόλουθο να μηδενίζεται η προσφορά της στον πολιτιστικό τομέα .

Άποψή μας είναι ότι την κύρια ευθύνη για την οικονομική ενίσχυση του πολιτιστικού τομέα, κυρίως σε Νομαρχιακό επίπεδο, έχει πρώτιστα η κεντρική εξουσία, που με κανένα τρόπο δε θα πρέπει να αποποιείται τις ευθύνες της, σ' ένα τομέα μάλιστα που είναι μέχρι σήμερα παραμελημένος, και που πρέπει επιτέλους να αποτελέσει πρωταρχικό μέλημά της.

Η ενίσχυση των τεχνών και του πολιτισμού θεωρούμε ότι αποτελεί ευθύνη και υποχρέωση του κράτους και η χορηγία μπορεί να αποτελέσει συμπλήρωμα, αλλά σε καμία περίπτωση δε μπορεί και δεν πρέπει να υποκαταστήσει το δημόσιο τομέα.

2. Ο πολιτισμός στην πολιτική του Δήμου Καλαμάτας

Στην ιστορική αναδρομή που αφορούσε τις κοινωνικο-πολιτιστικές δραστηριότητες της πόλης, διαφαίνεται ότι η πολιτιστική κίνηση έως την δεκαετία του 1980 ήταν σχετικά αυθόρμητη και κυρίως ασυντόνιστη και κατευθυνόταν από μη κυβερνητικούς φορείς.

Ο πολιτισμός αντιμετωπιζόταν ευκαιριακά από το κράτος αφού, δεν υπήρχε το ανάλογο θεσμικό πλαίσιο βάσει του οποίου θα διαμορφώνονταν οι πολιτιστικές διαδικασίες, ούτε η οικονομική υποστήριξη της κεντρικής εξουσίας για την πολιτιστική αναβάθμιση της περιφέρειας.

Το 1980 άρχισε μια προσπάθεια από την κεντρική εξουσία καθορισμού ευρύτερων και μακροπρόθεσμων στόχων περιφερειακής πολιτιστικής ανάπτυξης, με τη θεσμική και οικονομική υποστήριξη της Τ.Α. ούτως ώστε να

είναι η έλλειψη προσωπικού του Τμήματος Ευρωπαϊκής Ένωσης και Διεθνών Σχέσεων όπου ο οργανισμός προβλέπει 30 υπαλλήλους, ενώ απασχολείται μόνο ένας. Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 31-1-1997, *Λιγότερο το προσωπικό στη Νομαρχία".*

δημιουργήσει πολιτιστικούς φορείς, που ήδη λειτουργούσαν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (πολιτιστικά κέντρα, περιφερειακά θέατρα, επιχειρήσεις πολιτιστικής ανάπτυξης, κ.λ.π.).

Κατά συνέπεια, οι τοπικές πολιτιστικές δράσεις άρχισαν να συνδέονται με την πολιτική ζωή του τόπου και τις δημοτικές και βουλευτικές εκλογές.

Το κεφάλαιο "πολιτισμός" άρχισε να εισβάλλει στην πολιτική και να αντιμετωπίζεται σοβαρά, στα προεκλογικά προγράμματα των υποψηφίων δημάρχων της πόλης από το 1978.

Αντίστοιχες προσπάθειες είχε ξεκινήσει από υποψήφιους δημάρχους στη Γαλλία, αρκετά χρόνια νωρίτερα. Σε αρκετές πόλεις δε, η πολιτιστική πολιτική είχε ταυτιστεί με το πρόσωπο των Δημάρχων.

Για παράδειγμα, στη Ντιζόν [9], ο δήμαρχος Robert Jardillier (ιστορικός, μουσικολόγος) από το 1935 ήδη είχε θέσει ως στόχο της πολιτικής του τον εμπλουτισμό της πολιτιστικής ζωής της πόλης και την αύξηση της συμμετοχής του κοινού στις πολιτιστικές δραστηριότητες, γι' αυτό δημιούργησε τη Λαϊκή βιβλιοθήκη. Τις θέσεις του απέναντι στον πολιτιστικό τομέα ακολούθησαν και άλλοι δήμαρχοι που τον διαδέχτηκαν, δίνοντας μεγάλη έμφαση στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης με τη δημιουργία πολιτιστικής υποδομής.

Στο Μπορντό [10], ο δήμαρχος Jacques Chaban-Delmas, από το 1945 έως το 1975 είχε δώσει μεγάλη σημασία στην πολιτιστική αναβάθμιση της πόλης σε συνδυασμό με την τουριστική ανάπτυξη (Μουσικός Μάιος το 1950, το Φεστιβάλ Sigma το 1965, το Σύγχρονο Κέντρο Εικαστικών Τεχνών 1974) .

Η γαλλική εμπειρία έχει δείξει ότι αρκετοί δήμαρχοι Γαλλικών πόλεων που ασχολήθηκαν με την πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης τους, καταξιώθηκαν μέσα από την προσφορά τους αυτή, γεγονός που συνέβαλε στο να λάβουν υπουργικές θέσεις κατά τη διάρκεια της πολιτικής τους πορείας (Jacques Duhamel [δήμαρχος της Dôle το 1968], Jacques Chaban-Delmas, Robert Poujade [δήμαρχος της Ντιζόν,1971-1977], Jack Lang, κ.λ.π.)

Στη Γαλλία, στα τέλη της δεκαετίας του '80, όλα τα πολιτικά κόμματα μέσω των υποψηφίων τους έδιναν πρωταρχική θέση στον τομέα του πολιτισμού,

---

9 PH. POIRRIER, 1990, *" Politique culturelle" et municipalité : Un discours explicite ? L'exemple de Dijon (19919-1989),* στο Cahiers de l'Institut d'histoire, n. 16, sous la direction *de* J-P RIOUX, J-P SIRINELLI, *Les politiques culturelles municipales,* σελ. 11-40

10 F. TALIANO-DES GARETS, 1990, *Les Politiques culturelles à Bordeaux de 1945 à 1975,* στο Cahiers de l'Institut d'histoire, n. 16, sous la direction *de* J-P RIOUX, J-P SIRINELLI, *Les politiques culturelles municipales,* σελ. 99-109

όπως και της οικονομίας. Σχεδόν σε κάθε πόλη της χώρας [11], ο πολιτισμός αποτέλεσε το κοινό γνώρισμα της πολιτικής ρητορείας, που χρησιμοποίησε ιδιαίτερα το σοσιαλιστικό κόμμα για να προσελκύσει ψηφοφόρους .

Γενικότερα θα πρέπει να αναφέρουμε ότι από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, και σε πόλεις της Ιταλίας, της Μ. Βρετανίας, και της Δ. Γερμανίας, η ανάπτυξη πολιτιστικών πολιτικών είχε αρχίσει να αποκτά πολιτική σημασία και να αποτελεί πεδίο έντονων διαφωνιών και αντιπαραθέσεων, διότι οι τοπικοί πολιτικοί ηγέτες τις χρησιμοποιούσαν για την επίτευξη διαφόρων κοινωνικών και πολιτικών στόχων. Όπως αναφέρει ο Φ. Μπιακίνι [12], οι πολιτιστικές στρατηγικές αποτελούσαν τμήμα των πολιτικών που είχαν αναπτύξει αριστερά κόμματα σε πολλές πόλεις προκειμένου να αποκτήσουν μια νέα πολιτική βάση με τα καινούργια κοινωνικά κινήματα των πόλεων (κοινοτική δράση, φεμινισμός, εξεγέρσεις νέων, κ.λ.π.) και τα αναδυόμενα κοινωνικά στρώματα όπως οι μεσαίες τάξεις του δημόσιου τομέα. Πιο συγκεκριμένα, προώθησαν την ατομική και ομαδική αυτοέκφραση, ενθάρρυναν τη διαπροσωπική αλληλεπίδραση και διεύρυναν την πρόσβαση στις πολιτιστικές εγκαταστάσεις και δραστηριότητες σε όλους τους πολίτες και όχι μόνο τους προνομιούχους.

Στην Ελλάδα, η διαμόρφωση της πολιτιστικής ζωής και των όρων που την καθορίζουν, αποτέλεσαν από τα κύρια ενδιαφέροντα του σοσιαλιστικού κόμματος που προσπάθησε να εδραιώσει ένα κοινωνικό κράτος, αναλαμβάνοντας να δώσει μεγαλύτερο μερίδιο για τις δαπάνες της υγείας, της παιδείας, των πολιτιστικών παροχών, κ.ά. Έτσι δημιουργήθηκαν νέοι θεσμοί στον πολιτισμό, με έμφαση σ' αυτούς της διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου. Μοχλός της προσπάθειας αυτής έγινε η Τοπική Αυτοδιοίκηση.
Νέοι θεσμοί μέσα από ένα νομικό πλέγμα, απέβλεπαν στην άμεση σύνδεση της κυβερνητικής μηχανής με κοινωνικούς, πολιτιστικούς φορείς και νεανικά σχήματα, που ως τότε δρούσαν ανεξάρτητα ή και σε αντίθεση πολλές φορές με την κυβερνητική αντίληψη περί πολιτισμού, κατάλοιπο παλαιότερων αντιλήψεων. Η κατεύθυνση αυτή εξειδίκευε την πολιτική της "Εθνικής Λαϊκής Ενότητας" στον πολιτιστικό χώρο που τον θεωρούσε στοιχείο ενοποιητικό των μη προνομιούχων στρωμάτων, τα οποία κατεύθυνε στην κοινωνική αλλαγή.

---

[11] Φ. ΜΠΙΑΚΙΝΙ,Μ. ΠΑΡΚΙΝΣΟΝ, 1994, *Πολιτιστική πολιτική καί αναζωογόνιση των πόλεων*, σελ. 137
[12] Φ. ΜΠΙΑΚΙΝΙ, Μ. ΠΑΡΚΙΝΣΟΝ, 1994, ό.π., σελ. 24-27

Στην Καλαμάτα, οι "πολιτιστικές ανάγκες της πόλης" και ιδιαίτερα "η εκμετάλλευση του ελεύθερου χρόνου των νέων", αποτέλεσαν για πρώτη φορά, ειδικό κεφάλαιο στο προεκλογικό φυλλάδιο του προγράμματος του υποψήφιου τότε δημάρχου, Στ. Μπένου [13], στις δημοτικές εκλογές του 1978. Σ' αυτό επεσήμαινε τις περιορισμένες ευκαιρίες των νέων της πόλης να εκμεταλλευτούν σωστά τον ελεύθερο χρόνο τους και έβλεπε ως επιτακτικό καθήκον του Δήμου να πρωτοστατήσει στη δημιουργία λεσχών ψυχαγωγίας και εκπολιτιστικών κέντρων σε κάθε συνοικία.

Πρόβαλε επίσης την υποστήριξη της υποψήφιας δημοτικής αρχής προς τους πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης που προσπαθούσαν μέσω της δράσης τους να καλύψουν τις πολιτιστικές ανάγκες των δημοτών της πόλης, όπως και την πρόθεση του δήμου για την αποκατάσταση μιας συνέχειας στις πολιτιστικές εκδηλώσεις που είχαν αρχίσει να οργανώνουν κάθε καλοκαίρι στην πόλη οι ερασιτεχνικοί σύλλογοι.

Σε ιδιαίτερο κεφάλαιο του προγράμματός του, τον είχε απασχολήσει η ίδρυση και λειτουργία "Πνευματικού Κέντρου", ως ένα από τα πιο επείγοντα θέματα του Δήμου, ούτως ώστε να αποκτήσει η πόλη την κατάλληλη κτιριακή υποδομή που ήταν απαραίτητη για την οργάνωση και προβολή πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Αναφερόταν επίσης στις προσπάθειες που είχαν κάνει προηγούμενες δημοτικές αρχές προς επίτευξη του στόχου αυτού, σε συνεργασία με τη Μητρόπολη, οι οποίες όμως είχαν αποβεί άκαρπες, και για το λόγο αυτό πρότεινε τη δημιουργία ενός αυτόνομου δημοτικού Πνευματικού Κέντρου.

Οι προαναφερθείσες προτάσεις, απασχόλησαν το Στ. Μπένο κατά τη διάρκεια της θητείας του ως δημάρχου της πόλης (1978-1982), και κάποιες που δεν μπόρεσε να υλοποιήσει αποτέλεσαν στόχο του προγράμματός του στις δημοτικές εκλογές του 1982.

Ειδικότερα, οι πολιτιστικοί στόχοι [14] που αναφέρονται στο προεκλογικό πρόγραμμά του, το 1982, αφορούσαν την ολοκλήρωση του Πνευματικού Κέντρου και την ανάπτυξη του πολιτιστικού κινήματος στην πόλη με τη συνεργασία όλων των πολιτιστικών φορέων και των εξωραϊστικών συλλόγων.

---

[13] Εκλογικό πρόγραμμα του συνδυασμού "Αλλαγή" του υποψηφίου δημάρχου ΣΤ. ΜΠΕΝΟΥ, Καλαμάτα 1978, σελ. 24-26

[14] Εκλογικό πρόγραμμα του συνδυασμού "Αλλαγή" του υποψηφίου δημάρχου ΣΤ. ΜΠΕΝΟΥ, 1982, *Απολογισμός. Νέοι στόχοι.* Καλαμάτα, σελ. 27

Εν τω μεταξύ, με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου είχε δημιουργηθεί στην πόλη το πρώτο, σε πανελλαδικό επίπεδο, Δημοτικό Θέατρο και είχαν αρχίσει οι προεργασίες για την αναπαλαίωση δυο παραδοσιακών κτιρίων της πόλης, του Ζουμπουλείου (όπου στεγάζεται σήμερα η Σχολή Χορού της Δ.Ε.Π.Α.Κ.) και του 1ου Γυμνασίου Αρρένων (όπου στεγάζεται σήμερα το Δημοτικό Ωδείο).

Συνεπώς, βλέπουμε ότι την δεκαετία του '80 η δημοτική αρχή, άρχισε να αρθρώνει το δικό της πολιτισμικό λόγο με την ελπίδα της πολιτιστικής αναγέννησης της πόλης, και να προσπαθεί να γίνει δημιουργός αλλά και αποδέκτης πολιτιστικών πρωτοβουλιών.
Η όλη προσπάθεια εναρμονιζόταν με την ιδεολογία και την πολιτική του κυβερνώντος κόμματος απέναντι στον πολιτισμό, που διαφαίνεται μέσα στα πενταετή κυβερνητικά προγράμματα της περιόδου εκείνης και στις τάσεις πολιτιστικής πολιτικής που επικρατούσαν στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στη Γαλλία.

2.1. Άξονες διαμόρφωσης της πολιτιστικής πολιτικής του δήμου Καλαμάτας

Η πρώτη παρέμβαση του δήμου στον πολιτισμό, έγινε με τη δημιουργία της δημοτικής Φιλαρμονικής (Φ.Ε.Κ. Α' 03/32/1940) .

Το 1985 ανέλαβε την ανέγερση του Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου - Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή.

Στη συνέχεια, η δημοτική αρχή λαμβάνοντας υπ' όψη και τις δυνατότητες της πόλης, έδειξε την ευαισθησία της σε διάφορους πολιτιστικούς τομείς.

Έχοντας την οικονομική υποστήριξη της κεντρικής εξουσίας αξιοποίησε τις δυνατότητες, για δημιουργία πολιτιστικής υποδομής και δράσης, που έδινε το νέο θεσμικό πλαίσιο το οποίο στηριζόταν στις αρχές της πολύπλευρης πολιτιστικής πολιτικής που πρότεινε το πενταετές πρόγραμμα του 1983-1987.

Η δημιουργία του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου Καλαμάτας (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.) και της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτιστικής Ανάπτυξης (Δ.Ε.Π.Α.Κ.) με τομείς : Χορού, Εικαστικών, Μουσικής και πρότινος και "Λόγου", αποτελούν από τις σημαντικότερες επεμβάσεις της δημοτικής αρχής στην πολιτιστική αναζωογόνηση της πόλης.
Τα πολιτιστικά αυτά μορφώματα σηματοδοτούν την αρχή μιας νέας περιόδου για την πολιτιστική ζωή της πόλης, πλησιέστερη προς τις πολιτιστικές τάσεις που επικρατούν την ίδια εποχή στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Ειδικότερα, οι παρεμβάσεις της Τ.Α. στην παροχή πολιτιστικών υπηρεσιών διακρίνονται κυρίως σε δύο τομείς δράσης :

1. Στην παροχή υπηρεσιών, κατάρτισης κυρίως στις τέχνες (σχολές μουσικής, εικαστικών, χορού, θεατροπαιχνίδια, κ.λ.π.)
2. Στην παροχή υπηρεσιών που συνδυάζουν πολιτισμό και αναψυχή (μουσικές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις ζωγραφικής, κ.λ.π.).

Οι πολιτιστική πολιτική του δήμου Καλαμάτας καλύπτει ένα ολόκληρο φάσμα πολιτιστικών δραστηριοτήτων και θεσμών.

Χαρακτηριστικό αυτής της πολιτιστικής πολιτικής αποτελεί η σταδιακή διεύρυνση των δραστηριοτήτων της.

Στον Πίνακα 1 παραθέτουμε τους άξονες πολιτιστικής δράσης του δήμου Καλαμάτας οι οποίοι αντικατοπτρίζουν τη δυναμική της διοίκησής του.

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, η δημοτική αρχή προσπαθεί να συνδυάσει την πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης με την αναβάθμιση του πολιτιστικού της περιβάλλοντος.

Οι κύριες επεμβάσεις της δημοτικής αρχής στον τομέα του πολιτισμού είναι οι ακόλουθες (Πίνακας 1) :

1. Η προσπάθεια διαμόρφωσης πολιτιστικής μνήμης μέσα από τη διάσωση, χρησιμοποίηση, αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς [15].
2. Η δημιουργία κτιριακής πολιτιστικής υποδομής για τη στέγαση των πολιτιστικών φορέων του δήμου, αλλά και των πολιτιστικών συλλόγων της πόλης, και χώρων για ψυχαγωγία και άθληση (πάρκο σιδηροδρόμων, αναψυκτήρια, χώροι άθλησης).
3. Η παροχή της δυνατότητας στους κατοίκους της πόλης για κατάρτιση, δημιουργική έκφραση και ενημέρωση σε τομείς της τέχνης (Φιλαρμονική, Σχολές της Δ.Ε.Π.Α.Κ.[16], ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.).

---

[15] Η συγκεκριμένη πολιτική αποτελεί Αρχή και του "Ευρωπαϊκού Αστικού Χάρτη" του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αναγέννηση των πόλεων. Βλ. Π. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ - Δ. ΚΑΤΣΟΥΛΗ,1995,*Οι χάρτες και η Ευρώπη της Αυτοδιοίκησης,* σελ. 165-167

[16] Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι όσον αφορά τον ανταγωνισμό, μεταξύ δημοτικών φορέων παροχής καλλιτεχνικής παιδείας με τους αντίστοιχους ιδιωτικούς, δεν είναι πολύ μεγάλος. Στη πόλη λειτουργούν έξη ιδιωτικές σχολές μουσικής και πέντε ιδιωτικές σχολές χορού. Στην πόλη λειτουργούν έξη ιδιωτικές σχολές μουσικής και πέντε ιδιωτικές σχολές χορού.

δραστηριοτήτων, ώστε να ασκήσουν μια τοπική οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική πολιτική.

Το Δημοτικό Συμβούλιο Καλαμάτας [41], παρ' όλες τις κομματικές αντιπαραθέσεις που προηγήθηκαν [42], το Δεκέμβριο του 1993 [43], ψήφισε κατά πλειοψηφία, μια άλλη μορφή χρηματοδότησης, αυτή του "Πολιτιστικού Τέλους"[44], που είχε θεσμοθετηθεί για την Τ.Α. το 1988 χωρίς όμως να έχει υλοποιηθεί σε κανένα άλλο δήμο της χώρας.

---

[41] Επί Δημαρχίας Π. Κουμάντου.

[42] Διαφοροποιήσεις σημειώθηκαν στο Δημοτικό Συμβούλιο όσον αφορά την επιβολή "πολιτιστικού τέλους". Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τις απόψεις των αντιπροσώπων των δύο κύριων αντίπαλων κομμάτων :

Ο Κος Μαλαπάνης αντιπρόσωπος του κόμματος της μειοψηφίας το 1993 (ΠΑΣΟΚ), ανέφερε :*"Η ΔΕΠΑΚ και το ΔΗΠΕΘΕΚ, τα τελευταία χρόνια συρρικνώνονται γιατί από τη ΔΕΠΑΚ έχει μείνει μόνον ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας, επειδή και οι ειδικές εκδηλώσεις που γίνονται κάθε Δευτέρα για τους μαθητές και το ψυχαγωγικό πρόγραμμα του καλοκαιριού που απευθυνόταν σε όλο τον Καλαματιανό λαό είναι τρομερά συρρικνωμένο."* Κατά την γνώμη του αυτό έγινε διότι δεν υπήρξε σωστή διοίκηση τα τελευταία τρία χρόνια, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν συσσωρευμένα ελλείματα 350 εκατ., που οφείλονται :

- στους διορισμούς διοικητικού προσωπικού, οι οποίοι είτε δεν χρειάζονταν καθόλου, είτε δεν χρειάζονταν στην έκταση που έγιναν.
- Και στην περιορισμένη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων από την κυβέρνηση της Ν.Δ. Πιο συγκεκριμένα ανέφερε: *"Πλέον των 90 εκατ. στερήθηκαν από την ΔΕΠΑΚ και ένας ικανός αριθμός εκατ. από το θέατρο. Εαν η κεντρική εξουσία τα χρηματοδοτούσε δεν θα υπήρχε σήμερα η ανάγκη να φτάσουμε στο σημείο να επιβάλλουμε το Πολιτιστικό Τέλος. Δηλαδή η Δημοτική Αρχή επί τρία χρόνια αντί να διεκδικήσει εκείνο το οποίο με βάση την προγραμματική σύμβαση έπρεπε να παίρνει, αμέλησε ή συγκάλυψε την κεντρική εξουσία με αποτέλεσμα σήμερα να προσπαθεί να πάρει εκείνα που δεν πήρε, από τις τσέπες των Καλαματιανών. Εάν υπήρχε σωστή διαχείριση από το Δήμο δεν θα υπήρχε ανάγκη επιβολής πολιτιστικού τέλους. Και η επιβολή αυτή ήταν μία λαθεμένη κίνηση της Δημοτικής αρχής για να καλύψει τα δικά της λάθη και του κομματικού φορέα που τη στήριξε..."*

Από την πλευρά του ο Κος Κουμάντος (Δήμαρχος εκείνη την χρονική περίοδο,που ανήκε ιδεολογικά στο κυβερνών κόμμα) υποστήριζε :
"Κάναμε περιορισμό των δαπανών. Περιορίσαμε το προσωπικό και αυξήσαμε τους πόρους. Ωστόσο το πρόβλημα παραμένει. Εάν θέλουμε να έχουμετην πολιτιστική παρέμβαση που χρειάζεται ο δήμος στην πόλη της Καλαμάτας, θα έπρεπε να είχαμε σκεφθεί και μια άλλη λύση που προτείναμε και η οποία είναι επώδυνη για μας. Κανείς δεν θέλει να επιβάλει τέλη έστω και αν είναι 300 δρχ. το μήνα.
(...) Νομίζω ότι πρέπει να εξασφαλίσουμε τα δύο πολιτιστικά κύτταρα από οποιασδήποτε μορφής έξωθεν παρέμβαση που θα δημιουργούσε πρόβλημα εξάρτησης. Αυτός είναι ο βασικός λόγος. Είναι όμως και κάτι βαθύτερο. Θέλαμε να απεξαρτηθεί η λειτουργία και του ΔΗΠΕΘΕΚ και της ΔΕΠΑΚ από τις όποιες κυβερνητικές ή μη κυβερνητικές αποφάσεις οι οποίες θα τους δημιουργήσουν πρόβλημα παρέμβασης ή παρουσίας στην πολιτιστική ζωή της πόλης μας."
Βλ. Εφημ. "ΘΑΡΡΟΣ", 29-12-1993, *"Φωτιά άναψε το Πολιτιστικό Τέλος. Διαξιφισμοί Κουμάντου - Μαλαπάνη"*

[43] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 24-12-1993, *Φόρος για τον Πολιτισμό.*

[44] Αποφασίστηκε το τέλος να εισπράττεται μέσω των λογαριασμών της Δ.Ε.Υ.Α.Κ. και να ανέρχεται στις 1.000 δρχ. το τρίμηνο. Το ποσό αυτό δεν θα εισπράττεται από πολύτεκνες και άπορες οικογένειες. Όμως εισπράτεται από τους κοινόχρηστους λογαριασμούς πολυκατοικιών, υπηρεσιών,κλπ.

Κατά συνέπεια, η μη εξασφάλιση ιδίων πόρων στην Τ.Α. δεν την βοηθά να λειτουργήσει αυτοδύναμα, γεγονός που δρα ανασταλτικά στην ανάδειξή της σε μοχλό τοπικής και περιφερειακής πολιτιστικής ανάπτυξης.

Παρόμοια οικονομικά προβλήματα αντιμετωπίζει και ο Δήμος Καλαμάτας, αφού οι οικονομικές υποχρεώσεις αυτού και των Δημοτικών του Επιχειρήσεων προς τρίτους (ασφαλιστικά ταμεία, εργολάβους, προμηθευτές), για το οικονομικό έτος 1994, εκτός από τους αλληλόχρεους λογαριασμούς, ανήρχοντο στα 3,7 δις. δρχ. [39].

Σημαντικό μέρος του οικονομικού αυτού ανοίγματος οφείλεται στις ενισχύσεις που δίνει προς τις δημοτικές επιχειρήσεις (έμμεσες και άμεσες), - πέραν των συμβατικών υποχρεώσεών του -, οι οποίες αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι για το 1994 η οφειλή [40] της Δ.Ε.Π.Α.Κ. προς το Δήμο υπό μορφή άτοκου δανείου ανερχόταν στο ποσό των 353.348.411 δρχ., ενώ του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. στα 157.000.000 δρχ.

Λαμβάνοντας υπ' όψη μας την προαναφερόμενη οικονομική κατάσταση των Ο.Τ.Α., θεωρούμε ότι μόνο ο ελεύθερος χειρισμός των οικονομικών υποθέσεών τους από τους ίδιους, θα τους επέτρεπε να αποφασίσουν με τοπικά κριτήρια την επιβάρυνση ή τη σχετική απαλλαγή διαφορετικών κατηγοριών πληθυσμού και

Ειδικότερα, όσο αφορά τα έσοδα του Α' και Β' βαθμού Αυτοδιοίκησης, η κατάσταση έχει ως εξής :

- Στην Ελλάδα το ποσοστό των εσόδων της Τ.Α. είναι μόλις το 12,61% των εσόδων της κεντρικής διοίκησης, τη στιγμή που στη Δανία φθάνει το 79,26%,στη Γερμανία 30,18%, στη Γαλλία 22,34% κ.λ.π. Επίσης οι δαπάνες της αυτοδιοίκησης, ως ποσοστό επί των δαπανών της κεντρικής διοίκησης, βρίσκονται στο χαμηλότερο επίπεδο των χωρών της Ε.Ε με 6,66%. Στην ψηλότερη θέση βρίσκεται και πάλι η Δανία με 76,61%.
- Τα φορολογικά έσοδα της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, ενώ το 1950 αποτελούσαν το 77,02% των συνολικών εσόδων της, το 1993 μειώθηκαν στο 12,64%. Στην Ευρώπη τα φορολογικά έσοδα της αυτοδιοίκησης σε πολλές περιπτώσεις φθάνουν και το 100% των εσόδων της. Στη Δανία π.χ. το 92% προέρχεται από το φόρο εισοδήματος και το 7,7% από το φόρο περιουσίας.
- Τα έσοδα της αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα προέρχονται κυρίως από την κρατική ενίσχυση μέσω έκτακτων ή τακτικών επιχορηγήσεων και όχι από ίδιους πόρους. Σε άλλες χώρες, όπως στην Αυστρία για παράδειγμα, το 53,56% των εσόδων της αυτοδιοίκησης προέρχεται από φόρους και το 16,99% από κρατικές επιχορηγήσεις, ενώ στην Ιταλία τα έσοδα από φόρους ανέρχονται στο 79% των εσόδων της.

Διαφορετικά όμως, σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ε.Ε., δαπανά η Τ.Α. στην Ελλάδα και τα εσοδά της. Η αυτοδιοίκηση στη χώρα μας δαπανά το 66,25% σε γενικές υπηρεσίες, ενώ η αυτοδιοίκηση στις χώρες της Ε.Ε. δαπανά πολύ λιγότερα (π.χ. η Αγγλία 4,5% ενώ η Γερμανία 11,35%). Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 10-12-1995, Π. ΣΩΚΟΥ , *Με άδειες τσέπες η Τ.Α.*

[39] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 22-1-1995

[40] Οφειλές σε τρίτους, ασφαλιστικά ταμεία, οφειλές στο προσωπικό, σε συλλόγους, στο Ταμείο Παρακαταθηκών και δανείων. Βλ. Έκθεση Πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το 1994,

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Άξονες πολιτιστικής δράσης του Δήμου Καλαμάτας

Τομείς

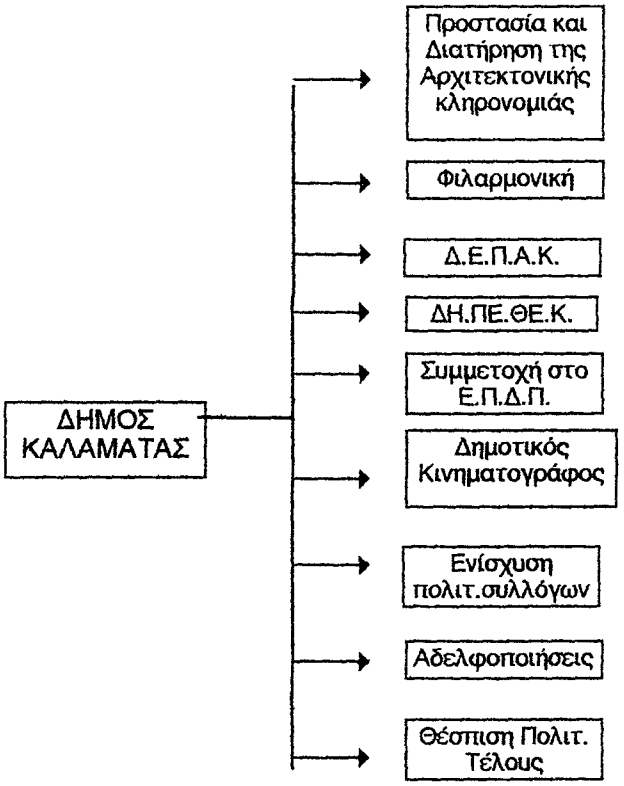

4. Η διαμόρφωση τομέων ψυχαγωγίας, διασκέδασης (Δημοτικός Κινηματογράφος, Διεθνές Φεστιβάλ Χορού, διαφόρων μορφών πολιτιστικές εκδηλώσεις).
5. Η διαμόρφωση σχέσεων πολιτιστικής επικοινωνίας της πόλης με άλλες πόλεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, μέσω του θεσμού των Αδελφοποιήσεων.
6. Η οικονομική επιχορήγηση των πολιτιστικών φορέων του Δήμου αλλά και η οικονομική ενίσχυση των πολιτιστικών συλλόγων της πόλης.

7. Η ψήφιση και υλοποίηση του θεσμού του "Πολιτιστικού Τέλους", για να ενισχυθεί οικονομικά ο δήμος και να στηρίξει τους διάφορους τομείς πολιτιστικής δράσης.

Για τις προαναφερόμενες κατευθύνσεις της πολιτιστικής πολιτικής που αναπτύσσει η Τ.Α., θα αναφερθούμε αναλυτικά κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας.

2.1.1. Η πολιτική της Τ.Α. για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς

Η προστασία και η "δυναμική" αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης αποτέλεσε έναν από τους στόχους της πολιτιστικής πολιτικής και γενικότερα της αναπτυξιακής πολιτικής που έχει διαμορφώσει η δημοτική αρχή. Οι πρωτοβουλίες αυτές θεωρούμε ότι ήταν απόρροια των επιδράσεων της διεύρυνσης του ενδιαφέροντος που άρχισε να παρατηρείται τη δεκαετία του '70 στην Ευρώπη, για τη βιομηχανική κληρονομιά και γενικότερα για την πολιτισμική κληρονομιά.

Στον Ελλαδικό χώρο [17], την τελευταία δεκαετία, η αυξανόμενη ευαισθησία για την προστασία της βιομηχανικής αρχιτεκτονικής, δημιούργησε πρόσφορο κλίμα για την ανάπλαση εγκαταλελειμμένων χώρων παλιών εργοστασίων και περιφρονημένων παλιών γειτονιών.

Τέτοιες προσπάθειες έχουν αναπτύξει η ιδιωτική πρωτοβουλία και δημόσιοι φορείς. Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικές από τις προσπάθειες αυτές στον ελλαδικό χώρο :

Στην Μυτιλήνη (ιδίως στο Πλωμάρι) πολλά κτίρια παλαιών σαπωνοποιείων και ελαιοτριβείων έχουν αναστηλωθεί και παραχωρηθεί σε Δήμους και κοινότητες, υπό την αιγίδα των οποίων λειτουργούν ως κέντρα πολιτισμού και εκδηλώσεων.

---

[17] Το βασικό πρόβλημα στην προστασία παραδοσιακών κτιρίων στην Ελλάδα, ήταν το χαλαρό θεσμικό πλαίσιο που υπήρχε μέχρι την δεκαετία του '80. Το πλαίσιο προστασίας ήταν αποσπασματικό και εκινείτο με βάση το κτίριο, την μονάδα και δεν έβλεπε το σύνολο, τον ιστό, με αποτέλεσμα να κυκλώνονται με τεράστια μεγαθήρια, κτίρια παραδοσιακά και να απορροφώνται έτσι από το περιβάλλον.

Για τέτοιες χρήσεις έχουν ανακατασκευαστεί οι καπναποθήκες της Καβάλας, οι εγκαταστάσεις των "Ψυγείων Κλιάφα" [18] ο Μύλος της Θεσσαλονίκης, το ακίνητο της παλιάς κλωστοϋφαντουργίας ΥΦΑΝΕΤ [19] και αυτό στη Θεσσαλονίκη, το εργοστάσιο Κανελλοπούλου - παλιό σαπουνοποιείο - στην Ελευσίνα, το καπελοποιείο Πουλοπούλου στο Θησείο (Πολιτιστικό Κέντρο "Μελίνα Μερκούρη"), το εργοστάσιο του Φιξ.
Στα πλαίσια ανάπλασης των συνοικιών Ψυρρή, Μεταξουργείου, Γκάζι, είκοσι και πλέον θέατρα αλλά και πολλά νυκτερινά κέντρα έχουν εγκατασταθεί σε κτίρια που παλαιότερα στέγαζαν παλιές αποθήκες, εργαστήρια, βιοτεχνίες, συμβάλλοντας στην πολιτιστική και ψυχαγωγική αναζωογόνηση αυτών των περιοχών.

Μια από τις πρώτες πρωτοβουλίες της Δημοτικής Αρχής Καλαμάτας στην αξιοποίηση παλαιών κτιρίων της πόλης, αποτέλεσε η μετατροπή του παλαιού εργοστασίου της Ηλεκτρικής Εταιρείας σε θεατρική αίθουσα για τη στέγαση του Δημοτικού Περιφερειακού θεάτρου της πόλης.
Η Ηλεκτρική Εταιρεία σταμάτησε να λειτουργεί το 1959 μετά την εξαγορά της από την ΔΕΗ. Το κτίριό της, το 1984 διαμορφώθηκε σε αίθουσα για το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. και η επαναχρησιμοποίησή του ήταν η αρχή μιας συνειδητής πρωτοβουλίας της Δημοτικής αρχής, για αξιοποίηση παλαιών κτιρίων που είχαν πέσει σε αχρηστία.
Ακολούθησε η αποκατάσταση και διατήρηση των κτιρίων που στεγάζουν τις σχολές της Δ.Ε.Π.Α.Κ., όπως το κτίριο Κοτταρόπουλου για την Σχολή Εικαστικών, το κτίριο του πρώτου Γυμνασίου της πόλης για το Ωδείο, το Ζουμπούλειο για τη Σχολή Χορού, κ.ά.

Στην Καλαμάτα, ο σεισμός του 1986, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, έφερε μεγάλη καταστροφή στην οικονομική και κοινωνική ζωή της πόλης. Οι υλικές καταστροφές ήταν πολύ μεγάλες, καθώς στο Ιστορικό κέντρο της πόλης - που ταυτιζόταν σε μεγάλο βαθμό με το οικονομικό και κοινωνικό κέντρο ζωής της - το 71% των κτιρίων καταστράφηκαν ή έπαθαν σοβαρές ζημιές.

Ο σεισμός μπορεί να δημιούργησε μια περίοδο κρίσης σε όλους τους τομείς, όμως έδωσε την ευκαιρία στην Τ.Α. να θέσει νέους στόχους στην

---

[18] "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 23-6-1996
[19] "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 4-6-1995

πολεοδομική συγκρότηση της πόλης και την προστασία της αρχιτεκτονικής της κληρονομιάς.

Δέκα χρόνια μετά την καταστροφή αυτή, αποδεικνύεται ότι η Τ.Α. μπόρεσε να διαχειριστεί αυτή την κρίση με ανανεωτικούς και καινοτόμους τρόπους ώστε να επιτευχθεί η βελτίωση του παραδοσιακού ιστού της πόλης με το νέο ρυμοτομικό σχεδιασμό.

Το ψυχολογικό κλίμα που δημιούργησε η καταστροφή, έδωσε τη δυνατότητα να θεσμοθετηθούν μέτρα, όπως η μείωση του συντελεστή δόμησης και το μέγιστο επιτρεπόμενο ύψος των οικοδομών, που σε κάθε άλλη περίπτωση θα συναντούσαν την καθολική αντίδραση των δημοτών.

Η κρίση που δημιούργησε ο σεισμός συνέβαλε στην ανάπτυξη της συνείδησης των κατοίκων της πόλης απέναντι στην αρχιτεκτονική κληρονομιά, με αποτέλεσμα οι περισσότερες από τις καινοτόμες προτάσεις της Τ.Α. να γίνουν υλοποιήσιμες και να διατηρηθεί η πολιτιστική φυσιογνωμία της μέσα από την αποκατάσταση πολλών παραδοσιακών κτιρίων της.

Όπως αναφέραμε, ο σεισμός λειτούργησε καταλυτικά όσο αφορά τη μέριμνα και τη φροντίδα του Δήμου για τα παραδοσιακά κτίρια, καθώς η πόλη βρέθηκε στο φάσμα του κινδύνου εξαφάνισης της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας της και της ιστορικής της συνέχειας.

Μετά τους σεισμούς, άρχισε να διαμορφώνεται από την Τ.Α. έντονος προβληματισμός, όσο αφορά τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής της κληρονομιάς.

Η παρέμβαση της Τ.Α. για τα κτίρια που χαρακτηρίστηκαν διατηρητέα από το ΥΠ.ΠΟ. και το Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., ήταν σημαντική [20].

Ο Δήμος αγόρασε δεκαπέντε απ' αυτά, τα οποία αποκατέστησε με χρηματοδότηση της Ε.Ε. (Ε.Α.Π.Τ.Α.-ΙΙ), με προορισμό να χρησιμοποιηθούν για τις ανάγκες των Υπηρεσιών του, των Δημοτικών Επιχειρήσεων και των πολιτιστικών και επιστημονικών συλλόγων της πόλης. Με τον τρόπο αυτό εδραίωσε μια πολιτική προστασίας των παραδοσιακών κτιρίων και σε συνεργασία με τα υπεύθυνα υπουργεία πέτυχε την υποχρεωτική διατήρηση 150 περίπου κτιρίων, που είχαν κτιστεί την περίοδο 1880-1920 [21].

---

[20] Μια απόφαση του ΥΠ.ΠΟ. (Φ.Ε.Κ. 467/Β/28-8-1987) και μια του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. (Φ.Ε.Κ. 229/Δ/14-3-1988) χαρακτηρίζουν ως έργα τέχνης και ως ιστορικά διατηρητέα μνημεία 87 κτίρια και ως διατηρητέα 33 κτίρια και 17 όψεις, λόγω του ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού και μορφολογικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζουν.

[21] Το ίδρυμα EUROPE NOSTRA/IBI ιδρύθηκε το 1961, και αποτελεί συνομοσπονδία 200 και πλέον οργανώσεων, που ασχολούνται με την πολιτιστική κληρονομιά σε όλη την περιοχή του Συμβουλίου της Ευρώπης.Τον Μάρτιο του 1997 βράβευσε τον δήμο Καλαμάτας με ένα από τα πέντε μετάλλια που απένειμε στον διαγωνισμό του 1996

Η προσπάθεια του Δήμου να ενισχυθούν οικονομικά οι ιδιοκτήτες διατηρητέων, συνέβαλε στην αποκατάσταση πολλών από αυτά. Τα οικονομικά όμως κίνητρα που δίνει σήμερα η πολιτεία θα πρέπει να γίνουν πιο ελκυστικά, διότι η επισκευή αυτών των κτιρίων είναι πολυδάπανη, με αποτέλεσμα αρκετά απ' αυτά να παραμένουν εγκαταλελειμμένα από ιδιοκτήτες που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να συμμετέχουν στην αποκατάστασή τους.

Στην πολιτική προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης, εντάσσονται οι ενέργειες της Δημοτικής αρχής να αποκαταστήσει αρκετά κτίρια στα οποία στεγάζει ήδη τις υπηρεσίες και τις επιχειρήσεις του ο Δήμος, αλλά και κάποια άλλα των οποίων η αρχιτεκτονική φυσιογνωμία συμβάλλει στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης της πόλης.

Χαρακτηριστικό είναι ότι τα περισσότερα από τα διατηρητέα κτίρια που ανήκουν στο δήμο, εντάχθηκαν στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων του ΥΠ.ΠΟ. [22] , με πρωτοβουλία του τότε Υφυπουργού Πολιτισμού Στ. Μπένου.

Μια πιο πρόσφατη προσπάθεια της δημοτικής αρχής είναι αυτή της αναζωογόνησης του Ιστορικού Κέντρου της το οποίο προστατεύεται με Π.Δ. (Φ.Ε.Κ.821/Δ/16-11-1988), όπου καθορίζονται τα όριά του, οι επιτρεπόμενες χρήσεις ανά τομείς, καθώς και οι γενικοί και ειδικοί όροι δόμησης. Σε μεταγενέστερο Π.Δ. (Φ.Ε.Κ. 634/Δ/9-10-1989) θεσμοθετήθηκε το ρυμοτομικό σχέδιο του ιστορικού πυρήνα, το δίκτυο των πεζόδρομων και χαρακτηρίστηκαν κτίρια του πυρήνα ως διατηρητέα.

Ο Δήμος με την τωρινή ανάπλαση [23] του συγκεκριμένου χώρου, στοχεύει να ενταχθεί το Ιστορικό Κέντρο στη σύγχρονη κοινωνική και οικονομική ζωή της πόλης και να "διασφαλιστούν τα μέγιστα οφέλη για την τοπική κοινωνία" με τη δημιουργία χώρων αναψυχής στεγασμένων και υπαιθρίων, την διαμόρφωση διαδρομών για περιπάτους προς το κάστρο, τη βελτίωση των όψεων των κτιρίων, την αποκατάσταση του κάστρου.

για την μεγάλης κλίμακα διατήρηση και αποκατάσταση της ιστορικής κτιριακής κληρονομιάς μετά τον σεισμό του 1986. Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 1-3-1997, 6-10-1997

22 Είναι το κτίριο το οποίο χρησιμοποιήθηκε από τον Τούρκο διοικητή της Καλαμάτας Αρναούτογλου, σαν κατοικία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Το κτίριο ανήκει στην Ιερά Μητρόπολη Μεσσηνίας. Θα ανακατασκευαστεί από τον Δήμο και θα παραδοθεί και πάλι την Μητρόπολη. Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 17-11-1995.

23 Η ανάπλαση αυτή χρηματοδοτήθηκε από την Ε.Ε. (Π.Ε.Π.-Πελ/σου). Οι όροι προστασίας του Ιστορικού Κέντρου έχουν θεσπισθεί με Π.Δ. το 1988 (ΦΕΚ 821/δ'/16-11-88).

Στα όρια του ιστορικού κέντρου, ήδη ανακατασκευάζονται και συντηρούνται αρκετά κτίρια. Στον τομέα όμως της εμπορικής λειτουργίας [24] παρατηρείται μια αδράνεια αλλά και αντίδραση του εμπορικού κόσμου της πόλης να αναπτύξει νέες οικονομικές δραστηριότητες στο χώρο αυτό, με αποτέλεσμα να καθυστερεί η διαμόρφωση των προϋποθέσεων που θα οδηγήσουν στην αναζωογόνησή του.
Οι κύριες αντεγκλήσεις αφορούσαν το πέτρινο κτίσμα του 1930 - όπου στεγαζόταν για 50 χρόνια η Παλαιά Αγορά [25] της πόλης, αντιπροσωπευτικό δείγμα δημοτικών αγορών εμπορικού χαρακτήρα στη χώρα -, που έπαθε πολλές ζημιές κατά τους σεισμούς του 1986 και αποφασίστηκε να ανακατασκευαστεί σε Αρχαιολογικό Μουσείο. Η αρχική πρόβλεψη ήταν να επισκευαστεί, αλλά λόγοι τεχνικής φύσεως επέβαλαν την κατεδάφιση και ανακατασκευή του κτιρίου πράγμα που δημιούργησε το δίλημμα, Μουσείο ή Πλατεία ; [26].
Τελικά, παρά την λαϊκή αντίδραση, η απόφαση ήταν υπέρ της δημιουργίας μουσείου, το οποίο με την πεζοδρόμηση του δρόμου, θα ενοποιηθεί με το Μπενάκειο Μουσείο.

Το ενδιαφέρον της δημοτικής αρχής για την αναζωογόνηση του Ιστορικού Κέντρου αποδεικνύεται και από τη συμμετοχή της πόλης στο πρόγραμμα Ecos το οποίο συντάχθηκε στο πλαίσιο του MEDI-VAL (Mediterranean Network for the valorisation of Urban Heritage Centres) [27], που χρηματοδοτείται από το ECOS OUVERTURE, Med Program Το πρόγραμμα αυτό έχει ως κύριους στόχους την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του ιστορικού κέντρου, τη δημιουργία νέων στον τομέα του πολιτισμού και την ενίσχυση δραστηριοτήτων πολιτιστικού τουρισμού.

---

[24] Ο Δήμος στις αρχές του 1996 συνέταξε μια μελέτη "Σκοπιμότητας - Βιωσιμότητας για την αναζωογόνηση του Ιστορικού Κέντρου" με στόχο την καταγραφή και αξιολόγηση των προβλημάτων της οικονομικής λειτουργίας και την πρόταση μέτρων αντιμετώπισής τους. Εντός των ορίων του Ιστορικού Κέντρου καταγράφηκαν 214 καταστήματα.

[25] Το κτίριο καταλαμβάνει ένα ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο (1156 τ.μ.) μεταξύ των οδών Αγ. Ιωάννου, Μπενάκη και πλατείας Αγίων Αποστόλων ο ναός των Αγ. Αποστόλων θεωρείται ο αρχαιότερος βυζαντινός ναός της πόλης. Κατά τον περιηγητή Α. Bon, κτίσθηκε μεταξύ 1050 και 1150 μ.χ.

[26] Το κτίριο έχει παραχωρηθεί από το Δήμο στο ΥΠ.ΠΟ. για 99 χρόνια. Η ανακατευή και η διαμόρφωση του σε μουσείο θα γίνει με δαπάνες του ΥΠ.ΠΟ.

[27] MEDI-VAL (Μεσογειακό Δίκτυο για την Προβολή και Αξιοποίηση Ιστορικών Κέντρων Πόλεων), στο οποίο είναι επικεφαλής η Καλαμάτα για πέντε συνολικά ιστορικά κέντρα, αυτό της ίδιας, της Λιβαδειάς, της Κοζάνης, της Σάνον της Ιρλανδίας και της Αρχαίας Φωκαίας στην Τουρκία. Βλ. ECOS OUVERTURE, Med Program,1997, Η ανάπλαση και η αστική οικονομική ανάπτυξη, Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 10-7-1996, 22-8-1996 και 24-8-1996.

Οι στόχοι της δημοτικής αρχής για την αποκατάσταση του ιστορικού προσώπου της πόλης με σύγχρονη πολεοδομική προσέγγιση, θα ολοκληρωθεί με την επανεγκατάσταση του ηλεκτρικού τροχιοδρόμου, με χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, η οποία έχει χρηματοδοτήσει ανάλογα προγράμματα αστικής ανάπλασης στην Ιρλανδία, την Πορτογαλία, την Ισπανία, τη Γερμανία και την Ιταλία [28].

2.1.2. Οι πολιτιστικές επιχειρήσεις του δήμου Καλαμάτας

Ο Δήμος Καλαμάτας επωφελούμενος από τα ευνοϊκά κίνητρα χρηματοδότησης του Ν. 1262/1982 και τα θεσμικά πλαίσια λειτουργίας των δημοτικών επιχειρήσεων του Ν. 1416/1984 και των άρθρων 246-260 του Π.Δ. 76/1985, δημιούργησε Δημοτικές Επιχειρήσεις οι οποίες κατεύθυναν τις δραστηριότητές τους προς τον τριτογενή τομέα και συνδέθηκαν με την υποδομή και την κοινή ωφέλεια. Κύριος στόχος τους αποτέλεσε η ικανοποίηση των τοπικών αναγκών, η αξιοποίηση των τοπικών πόρων και η προώθηση και η στήριξη του κοινωνικού τομέα της οικονομίας .

Οι επιχειρήσεις που έχει συστήσει μέχρι σήμερα ο Δήμος Καλαμάτας είναι οι ακόλουθες :

- Κ.Α.Κ. Α.Ε. : Κεντρική Αγορά Καλαμάτας (Ανώνυμη Εταιρεία, 4783/3-12-1981, ΦΕΚ 4165). Παρακολουθεί τη λειτουργία της δημοτικής αγοράς διαθέτοντας εξήντα καταστήματα προς ενοικίαση.
- Δ.Ε.Υ.Α.Κ.: Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης και Αποχέτευσης Καλαμάτας (Π.Δ. αρ. 351 /8-5-1982). Έχει ολοκληρώσει το εσωτερικό δίκτυο ύδρευσης και αποχέτευσης της πόλης , τον αγωγό μεταφοράς στο βιολογικό καθαρισμό , τον υποθαλάσσιο αγωγό διάθεσης των επεξεργασμένων λυμάτων και παρακολουθεί τη λειτουργία της μονάδας βιολογικού καθαρισμού.
- Δ.Ε.Μ.Α.Κ.: Δημοτική Επιχείρηση "Μαντίλι Καλαματιανό" (Υπ. Απόφαση αρ. 9463/15-2-1985, ΦΕΚ 112, τ. Δ'). Η επιχείρηση αυτή δεν έχει ενεργοποιηθεί μέχρι σήμερα.
- ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. : Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Καλαμάτας (ΦΕΚ 18/Α/21-2-1984)
- Δ.Ε.Π.Α.Κ. : Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (Υπουργική Απόφαση αρ. 3007/17-4-1985, ΦΕΚ 204,τ. Β').

---

[28] Στην όλη εξέλιξη της πρότασης σημαντική θεωρείται η συμβολή του Καλαματιανού Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, Παναγιώτη Γεννηματά.

- Δ.Ε.Α.Κ. : Δημοτική Επιχείρηση Ανασυγκρότησης Καλαμάτας (Υπ. Απόφαση αρ. 47630/29-8-1988, ΦΕΚ 668, τ. Β'). Η επιχείρηση αυτή είναι κατασκευαστική που έχει ως στόχο την παραγωγή φτηνής κατοικίας. Στο Ανατολικό κέντρο της πόλης έχει κατασκευάσει συγκρότημα 120 κατοικιών (πρόγραμμα βιοκλιματικής κατοικίας), τις οποίες έχει πουλήσει.
- Α.Δ.Ε.Κ. : Αναπτυξιακή Δημοτική Επιχείρηση Καλαμάτας (Υπ. Απόφαση αρ. 4332/22-3-1989, ΦΕΚ 236, τ. Δ'). Η επιχείρηση διαχειρίζεται το ΒΙΟ.ΠΑ. Καλαμάτας [29], τη ΒΙ.ΠΕ. Καλαμάτας [30], τα δύο Εμπορικά Κέντρα (Ανατολικό και Δυτικό) και στηρίζει αναπτυξιακές πρωτοβουλίες στον ευρύτερο χώρο του Δήμου.
- Δ.Ε.Τ.Α.Κ.: Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (Υπουργική Απόφαση αρ. 17800/26-6-1991, ΦΕΚ 613, τ. Δ'). Η επιχείρηση έχει στόχο την προώθηση της τουριστικής προβολής της πόλης και της ευρύτερης περιοχής. Έχει επίσης την ευθύνη της "Μαρίνας", χωρητικότητας 250 σκαφών.

Ο Δήμος [31] έχει συστήσει επίσης τα ακόλουθα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου :

- Τη Φιλαρμονική (Φ.Ε.Κ. σύστασης Α' 31/03/40)[32], που διαθέτει δύο μπάντες, μια ενηλίκων και μια παιδική και φοιτούν γύρω στους 200 μαθητές.
- Το Κέντρο Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων - Κ.Α.Π.Η. Α' (Υπ. Απόφαση αρ. 71744/17-4-1982, ΦΕΚ 936,τ. Β').
- Το Κέντρο Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων - Κ.Α.Π.Η. Β' (Υπ. Απόφαση αρ. 7477/24-3-1985, ΦΕΚ 298, τ. Β').
- Τον Οργανισμό Αθλητισμού και Νεολαίας (Υπ. Απόφαση αρ. 30012/14-11-1991, ΦΕΚ 1045, τ. Δ'), που ασχολείται με την λειτουργία των αθλητικών εγκαταστάσεων του Δήμου, υποστηρίζει τους τοπικούς αθλητικούς συλλόγους

---

[29] Διαχειρίζεται 64 επιχειρήσεις που στεγάζονται στο ΒΙΟ.ΠΑ. του βιοτεχνικού και εμπορικού τομέα.

[30] Η επιχείρηση σε συνεργασία με το Δήμο και την Ε.Τ.Β.Α. οργανώνουν την ΒΙ.ΠΕ.

[31] Στο Δήμο λειτουργούν επίσης οι Επιτροπές :
-Καθαριότητας , Φωτισμού
-Υγείας , Πρόνοιας
-Δημοτικού Νεκροταφείου , Σφαγείων
-Κυκλοφοριακού και Ονοματοθεσίας
-Τουρισμού και Αποδήμων
-Περιβάλλοντος

[32] Η Φιλαρμονική Καλαμάτας συστάθηκε το 1911 με την επωνυμία "Φιλαρμονική Εταιρεία Καλαμάτας". Γύρω στο 1939 έγινε Δημοτικός Οργανισμός .

και διοργανώνει από το 1992 τη "Διεθνή Συνάντηση Ρυθμικής Αγωνιστικής Γυμναστικής" (KALAMATA CUP) και τους Διεθνείς Αγώνες Στίβου "Παπαφλέσσεια".

- Τον Δημοτικό Κοινωνικό Φορέα (Υπ. Απόφαση αρ. 5.223 ΦΕΚ 250/12-4-1993), που παρέχει υπηρεσίες κυρίως στον τομέα της καταπολέμησης των ναρκωτικών.
- Το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης (Υπ. Απόφαση αρ. 21492/4-9-1995, ΦΕΚ 843, τ.Β'), που δραστηριοποιείται στην κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού και τη συνεχή εκπαίδευση, μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων.

Ειδικότερα, η εδραίωση των Πολιτιστικών Επιχειρήσεων αποτελεί μέρος της δημόσιας πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, που άρχισε να υλοποιεί το κράτος στις αρχές της δεκαετίας του '80, με άμεσο στόχο τη διαμόρφωση της κοινωνικο-πολιτιστικής ζωής και έμμεσο τον έλεγχο, την "τυποποίηση" και "κανονικοποίηση" των τοπικών πρωτοβουλιών [33].

Εκείνη την περίοδο άρχισαν να δημιουργούνται νέοι θεσμοί στον πολιτισμό με έμφαση στη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου και γενικότερα στην κάλυψη συλλογικών αναγκών πολιτιστικού χαρακτήρα.

Δεδομένου ότι η πολιτική συγκρότηση ενός Έθνους επιδρά στον πολιτισμό του και αυτός με τη σειρά του επιδρά στην πολιτική συγκρότησή του, οι στόχοι των Δημοτικών Πολιτιστικών Επιχειρήσεων αντανακλούσαν την ιδεολογία που διαμόρφωνε την πολιτιστική πολιτική εκείνης της εποχής, και επεδίωκαν τον πολιτιστικό εκδημοκρατισμό, ενθαρρύνοντας και ενισχύοντας το αυτοφυές πολιτιστικό κίνημα.

Οι πολιτισμός κατατασσόμενος στις συντρέχουσες αρμοδιότητες της Τ.Α., άρχισε να αναπτύσσεται παράλληλα με τις πολιτιστικές δραστηριότητες της κεντρικής διοίκησης. Ωστόσο, η ελληνική πραγματικότητα αποδεικνύει ότι η ανάληψη πολιτιστικών δραστηριοτήτων από την Τ.Α. είναι συγκυριακή και εξαρτάται από την προσωπικότητα και τις σχέσεις που αναπτύσσει ο Δήμαρχος με την Κεντρική εξουσία, ούτως ώστε να εξασφαλίζει την οικονομική υποστήριξη αυτής.

---

[33] M. GUILLAUME ,1977, *Les équipements collectifs, source et mise en scène de pouvoir,* στο *L' objet local,* Colloque dirigé par : L. SFEZ , σελ. 308

Στην ελληνική περιφέρεια από τις πρώτες προσπάθειες πολιτιστικής αποκέντρωσης, ήταν αυτή που άρχισε να υλοποιεί το 1984 η δημοτική αρχή Καλαμάτας εκμεταλλευόμενη τα νέα για εκείνη την εποχή, θεσμικά μέτρα και κίνητρα.

Το πρόγραμμα που αποσκοπούσε στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης εναρμονιζόταν με τους στόχους των κρατικών πολιτικών που πρότεινε το πενταετές του 1983-1987, και οι πρωτοβουλίες της δημοτικής αρχής, έχαιραν της υποστήριξης της κεντρικής εξουσίας, γεγονός που αποτελεί σημαντική προϋπόθεση στη διαμόρφωση πολιτιστικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο.

Η αρχή της δυναμικής αυτής περιόδου σφαιρικής παρέμβασης από τη μεριά της Πρωτοβάθμιας Τ.Α., ήταν η δημιουργία, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, αρχικά του Δημοτικού Θεάτρου (1982) και μετέπειτα και Περιφερειακού (1985), και της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (1985) .

Με τη δημιουργία των δύο αυτών αξιόλογων πολιτιστικών φορέων, η δημοτική αρχή προσπάθησε να εγκαθιδρύσει ένα μόνιμο παιδευτικό κλίμα, ώστε να κινητοποιήσει κατ' αρχάς τους δημότες της και σταδιακά την περιφέρειά της και να διαμορφώσει νέα πολιτιστικά πρότυπα ποιότητος.

Για την εφαρμογή και υλοποίηση των στόχων αυτών, η δημοτική αρχή συνεργάστηκε με ανθρώπους της τέχνης οι οποίοι βοήθησαν να εφαρμοστούν τα σχέδιά της .

Οι δύο προαναφερόμενοι πολιτιστικοί φορείς έχουν συσταθεί με απόφαση της Τ.Α., ως αμιγείς επιχειρήσεις, "ιδιόμορφα", κατά την άποψή μας, νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.), που δε διέπονται από το δημόσιο λογιστικό, το οποίο είναι γραφειοκρατικό και χρονοβόρο στην έγκριση κονδυλίων.

Στα επόμενα κεφάλαια θα ασχοληθούμε πιο διεξοδικά με την λειτουργία και τον ρόλο των Δημοτικών Πολιτιστικών Επιχειρήσεων του Δήμου Καλαμάτας, που έχουν ήδη κλείσει μια δεκαετία παρουσίας στην πόλη.

2.1.3. Ο θεσμός των Αδελφοποιήσεων

Ο θεσμός των Αδελφοποιήσεων [34] έχει αρχίσει να εφαρμόζεται στην Ευρώπη εδώ και 40 χρόνια [35]. Οι πρώτες Αδελφοποιήσεις ξεκίνησαν μεταξύ

---

[34] Ο θεσμός των αδελφοποιήσεων διέπεται από το άρθρο 299 του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα του Π.Δ. 410/95, το οποίο έχει συμπληρώσει και τροποποιήσει μια

πόλεων της Γαλλίας και της Γερμανίας την δεκαετία του '50, και θεωρείται ότι έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στη συμφιλίωση των δύο χωρών.

Ο θεσμός προσφέρει την ευκαιρία στις αδελφοποιημένες πόλεις για ανταλλαγή και στενή επαφή μεταξύ των δημοτών τους, δίνοντας την δυνατότητα στους πολίτες των χωρών να συνειδητοποιήσουν ότι οι ομοιότητες που τους ενώνουν είναι πιο δυνατές από τις διαφορές που τους χωρίζουν. Η ανάπτυξη της πολιτισμικής επικοινωνίας είναι αναγκαία στις μέρες μας περισσότερο παρά ποτέ, ώστε μέσω αυτής, οι πολίτες της Ευρώπης από κοινού να συμμετάσχουν στην επίτευξη των στόχων της Ε.Ε.

Ο δήμος Καλαμάτας έχει ξεκινήσει τη διαδικασία των Αδελφοποιήσεων από το 1975 με πόλεις με παραπλήσια οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική βάση και κοινούς στόχους. Τότε έγινε η πρώτη Αδελφοποίηση με το δήμο Κομοτηνής, η οποία όμως δεν είχε τη συνέχεια που ανέμεναν οι δύο πόλεις.

Άλλη αδελφοποίηση πραγματοποιήθηκε με τον δήμο του Βαρθολομιού του Ν. Ηλείας, που τους ένωνε η κοινή εμπειρία του σεισμού. Με την πάροδο όμως του χρόνου το ενδιαφέρον εκ μέρους των δύο πόλεων εξασθένησε και οι διαδικασίες αδρανοποιήθηκαν.

Το 1985 πραγματοποιήθηκε η πρώτη προσπάθεια Αδελφοποίησης με πόλη του εξωτερικού, την πόλη Spello της Νότιας Ιταλίας. Κοινός στόχος των δύο πόλεων ήταν η ανταλλαγή εμπειριών για το προϊόν της ελιάς. Και αυτή όμως η προσπάθεια δεν τελεσφόρησε.

Σήμερα, ο δήμος έχει οριστικοποιήσει την αδελφοποίηση του με το δήμο Αγλαντζιάς της Κύπρου (1993), με στόχο την πολύπλευρη συνεργασία των δύο Δημοτικών Συμβουλίων στο κυπριακό πρόβλημα και την κοινωνικο-οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη των πόλεών τους. Στη συνεργασία των δύο δήμων περιλαμβάνονται ανταλλαγές καλλιτεχνικών συγκροτημάτων σε διάφορες εκδηλώσεις, όπως θερινά φεστιβάλ, ανταλλαγές παιδιών σε κατασκηνώσεις των

σειρά νόμων και προεδρικών διαταγμάτων (Ν. 1416/84, Ν. 1832/89 π.δ. 323/89) που αναφέρονται στον θεσμό.
Ο "Καταστατικός Αστικός Χάρτης" του Συμβουλίου της Ευρώπης προτείνει τα εξής όσον αφορά την συνεργασία μεταξύ πόλεων:"Με δεδομένη τη θέση κλειδί των πόλεων στην ανάπτυξη, σε επίπεδο περιφερειακό, εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές, οι πόλεις αξιωματικά θα πρέπει να συμμετέχουν στα δίκτυα συνεργασίας και ανταλλαγών στα αντίστοιχα επίπεδα μέσω του συστήματος των αδελφοποιήσεων, συμφωνιών, προσχώρησης σε διεθνείς ενώσεις και σε μη κυβερνητικούς οργανισμούς." Βλ. Π. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, Δ. ΚΑΤΣΟΥΛΗ,1995, *ό.π.*, σελ. 156

35 Βλ. C.C.E , 1991, *Les Communes et l' Europe . Guide pratique des jumelages.*, ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΔΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ (C.C.R.E.), 1990, *Η τέχνη της Αδελφοποίησης*, Επιθεώρηση Τοπικής Αυτοδιοίκησης, 1996, *Πληροφορίες σχετικά με τις Επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Αδελφοποίηση πόλεων*, σελ. 61-67, Απρίλιος 1996

δύο πόλεων, επισκέψεις δημοτικών υπαλλήλων. Προσπάθειες δηλαδή ανταλλαγών που συμβάλλουν στην εδραίωση μιας ουσιαστικής επικοινωνίας μεταξύ των κατοίκων των δύο πόλεων.

Σε εξέλιξη βρίσκεται η αδελφοποίηση της Καλαμάτας με άλλες τρεις πόλεις:

- Την Ramnicu Valcea της Ρουμανίας με στόχο την ανταλλαγή πολιτιστικών και αθλητικών εκδηλώσεων, επισκέψεις και συναντήσεις στελεχών των δύο δήμων για θέματα αστικού σχεδιασμού, συναντήσεις επιχειρηματικού χαρακτήρα με την συμμετοχή επιχειρηματιών σε εκθέσεις των δύο πόλεων, προσπάθεια ένταξης των δύο δήμων σε Προγράμματα της Ε.Ε.
- Την Μπιζέρτα της Τυνησίας, που είναι μια μεσογειακή πόλη με απασχολούμενους στην αλιεία και με πολλά κοινά κοινωνικο-οικονομικά στοιχεία με αυτά της Καλαμάτας.
- Την Ουψάλα της Σουηδίας που γίνονται ενέργειες να συνδεθεί με την Καλαμάτα ως παγκόσμιο σεισμολογικό κέντρο αλλά και λόγω τουριστικού ενδιαφέροντος.

Η αδυναμία του Δήμου Καλαμάτας στην προώθηση πολλών από τις προαναφερόμενες Αδελφοποιήσεις, έχει άμεση σχέση με την αλλαγή των Δημοτικών Αρχών, που συχνά θέτουν νέες προτεραιότητες κατά την διάρκεια της θητείας τους, με αποτέλεσμα να μην εξασφαλίζεται η συνέχεια της συνεργασίας και των ανταλλαγών που είχαν ξεκινήσει οι προκάτοχοί τους.

Ένα άλλο πρόβλημα που απασχολεί πολλές φορές τις δημοτικές αρχές, όσο αφορά τη συνέχεια των ανταλλαγών και των συναντήσεων στα πλαίσια των αδελφοποιήσεων, είναι αυτό της χρηματοδότησης.
Σε κοινοτικό επίπεδο το πρόβλημα αυτό προσπαθεί να λύσει ένα πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης που ξεκίνησε το 1989 [36], κατόπιν αποφάσεως του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και με πρωτοβουλία του Συμβουλίου Δήμων και Περιφερειών της Ευρώπης (C.C.R.E.), ούτως ώστε να επιτευχθεί η στενότερη σύνδεση των πολιτών και των εκλεγμένων τοπικών αντιπροσώπων τους για την οικοδόμηση της Ευρώπης και την ενίσχυση του αισθήματος ότι ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

---

[36] Μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος έχουν λάβει κοινοτική ενίσχυση περίπου 15.000 πόλεις ανά την Ευρώπη. Οι δήμοι και οι κοινότητες της Ελλάδας έχουν πραγματοποιήσει 266 αδελφοποιήσεις. Βλ. C.C.E, 1991, *Les Communes et l' Europe. Guide pratique des jumelages.*

Από τις αρχές του 1990, στο θεσμό έχουν εμπλακεί και χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όπως και μεσογειακές χώρες της Βορείου Αφρικής που ο ρόλος τους θεωρείται σημαντικός στην πορεία της Ε.Ε.

Θεωρούμε ότι η δημοτική αρχή της Καλαμάτας στα πλαίσια της πολιτιστικής πολιτικής που προσπαθεί να εδραιώσει, είναι εύστοχο να επενδύσει περισσότερο στο θεσμό, συντηρώντας τις ήδη υπάρχουσες αδελφοποιήσεις και πραγματοποιώντας και νέες που θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της επικοινωνίας με πόλεις άλλων χωρών, με στόχο πάντα τις ανταλλαγές κοινωνικού, οικονομικού, τουριστικού, εκπαιδευτικού και πολιτιστικού χαρακτήρα, γνωρίζοντας την σημαντικότητα της ανάπτυξης διεθνών σχέσεων στην προβολή και την εδραίωση της ταυτότητας της πόλης.

Στην επίτευξη αυτών των στόχων, σημαντική είναι εκτός των αιρετών, η συμβολή των αρμοδίων υπαλλήλων του Δήμου για τις αδελφοποιήσεις.
Η στελέχωση του Δήμου με υπαλλήλους με εξειδίκευση στις δημόσιες σχέσεις αποτελεί σήμερα επιτακτική ανάγκη, ούτως ώστε να υπάρχει το επιστημονικό δυναμικό για την προώθηση και τη συνέχεια των σχέσεων της πόλης με τις αδελφοποιημένες με αυτή πόλεις.

Πολλές ευρωπαϊκές πόλεις έχουν προωθήσει μέσω του θεσμού την οικονομική αλλά πολύ περισσότερο την πολιτιστική εικόνα της πόλης τους και κατ' επέκταση της χώρας τους, ακολουθώντας μια τάση επαγγελματισμού στις πολιτιστικές πρακτικές των αδελφοποιήσεων.

Πολλές γαλλικές πόλεις [37] εκτός από τις παραδοσιακές πρακτικές που χαρακτηρίζουν την διεύρυνση της επικοινωνίας των αδελφοποιημένων πόλεων - δηλαδή επισκέψεις μεταξύ αιρετών και υπαλλήλων των δύο δήμων με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων, τη διενέργεια συγκρίσεων ή την ανταλλαγή νέων μαθητών και φοιτητών -, μέσω του θεσμού εφαρμόζουν και πιο σύγχρονες μεθόδους επικοινωνίας που έχουν στόχο την διεύρυνση της διεθνούς πολιτιστικής τους εικόνας, με την υπογραφή συμβάσεων μεταξύ τους για την ανάπτυξη ενός συγκεκριμένου τομέα, που μπορεί να είναι οικονομικός, πολιτιστικός ή κοινωνικός, και την ανταλλαγή ή συνδιοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως :

---

[37] P. ALLIES, E. NEGRIER, F. ROCHE,1995, *Pratiques des échanges culturels internationaux : les collectivités territoriales*, σελ. 46-73

Μέσω του τέλους αυτού, ο Δήμος θα εξασφάλιζε ένα μόνιμο έσοδο για τη διατήρηση της λειτουργίας των πολιτιστικών του φορέων.
Ειδικότερα, με το μέτρο αυτό αναμένεται η εξασφάλιση 100 εκατ. δρχ. το χρόνο , ποσό που θα κατανέμεται στην Δ.Ε.Π.Α.Κ., ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. και τη Φιλαρμονική του Δήμου [45].

Η δημοτική αρχή, ψηφίζοντας και υλοποιώντας τον θεσμό του "Πολιτιστικού Τέλους", παρεμβαίνει θεσμικά και χαράζει πολιτιστική πολιτική, θεωρώντας ότι επενδύοντας στον κοινωνικό τομέα του πολιτισμού, μελλοντικά θα έχει οφέλη όχι μόνο στον κοινωνικό, αλλά και τον οικονομικό τομέα.
Με την επιβολή του "Πολιτιστικού τέλους", οι δημότες αντιλαμβάνονται τη σχέση τοπικών φόρων - τοπικών υπηρεσιών και κατά συνέπεια αυξάνεται η ευαισθησία τους απέναντι στις τοπικές υποθέσεις (κριτήριο αντιληπτικότητας) [46].

Στην Καλαμάτα οι αντιδράσεις εκ μέρους των πολιτών για την επιβολή του "Πολιτιστικού Τέλους" ήταν περιορισμένες. Φάνηκε ότι κυριάρχησε ένα συναινετικό κλίμα, πράγμα που αποτελεί προϋπόθεση για την αποτελεσματική λειτουργία μιας τέτοιας απόφασης. Αυτό δείχνει ότι οι Καλαματιανοί πολίτες έχουν πειστεί ότι τα χρήματα που διαθέτει ο Δήμος και οι ίδιοι για τον πολιτισμό, αποτελούν μια αποδοτική κοινωνική επένδυση ή δεν τους έχει απασχολήσει η θεσμοθέτηση της οικονομικής αυτής επιβάρυνσης, επειδή το χρηματικό ποσό το οποίο συνεισφέρουν είναι προς το παρόν μικρό.

Για την πόλη θεωρούμε ότι η θεσμοθέτηση του "Πολιτιστικού Τέλους", είναι επιτυχία που περιλαμβάνει την έννοια της "επικοινωνίας", διότι εμπεριέχει μια συγκεκριμένη ιδεολογία που είχε απήχηση και στην κεντρική εξουσία (ΥΠ.ΠΟ.), η οποία γνωρίζοντας την ανεπαρκή οικονομική υποστήριξη του υπουργείου προς τους δημοτικούς πολιτιστικούς φορείς, άρχισε να προτείνει την ευρύτερη θεσμοθέτηση του "Πολιτιστικού Τέλους" [47], με το οποίο θα μπορεί να καλυφθεί το επενδυτικό πρόγραμμα μιας προγραμματικής σύμβασης.

---

[45] Η απόφαση αυτή του Δημοτικού Συμβουλίου είχε ακυρωθεί από τον τότε Νομάρχη Μεσσηνίας, διότι, όπως ανέφερε: *" η νομοθεσία που ισχύει δίνει τη δυνατότητα στους Ο.Τ.Α. της επιβολής τελών ή εισφορών, αλλά για τις παρεχόμενες από αυτούς υπηρεσίες ή εκτελούμενα έργα και όχι για την αντιμετώπιση λειτουργικών αναγκών επιχειρήσεων οι οποίες έχουν συσταθεί απ΄ αυτούς."* Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 18-2-1994, *Πρώτη κόντρα Δημάρχου- Νομάρχη, για το Πολιτιστικό Τέλος.*

[46] Ν. ΤΑΤΣΟΣ,1987, *Φορολογική Αποκέντρωση,* σελ. 37

[47] "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 30-7-1996

Ειδικότερα, το νομοθετικό πλαίσιο που πρότεινε [48] το ΥΠ.ΠΟ. (άρθ. 17) και το οποίο εντάσσεται στο πολυνομοσχέδιο του Υπουργείου Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, προέβλεπε την καθιέρωση του "Πολιτιστικού Τέλους" ως απαραίτητη προϋπόθεση που θα εξασφαλίζει ένα ποσοστό της τάξεως του 10% των συνολικών εσόδων στην Τ.Α. για την ανάπτυξη πολιτιστικής δράσης σε περιφερειακό επίπεδο (Πίνακας 2).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

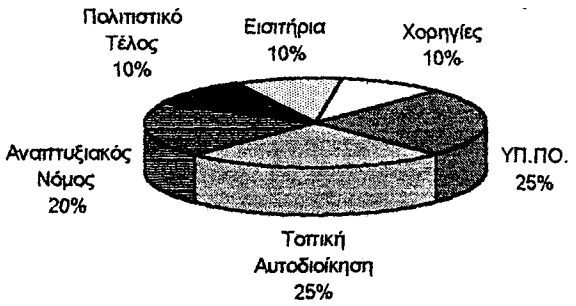

Πηγή : ΥΠ.ΠΟ.

[48] Η πρόταση αυτή περιλαμβάνεται στις εξαγγελίες του υπουργού Πολιτισμού Στ. Μπένου στις 22-8-1996, που αφορούσε το "Πολυνομοσχέδιο του ΥΠ.ΠΟ. για την πολιτιστική αποκέντρωση και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς".
Το νομοσχέδιο αυτό εκτός από την καθιέρωση του πολιτιστικού τέλους, προβλέπει τη διεύρυνση των προγραμματικών συμβάσεων με την Τ.Α., την ενίσχυση των επενδυτικών πόρων της Πολιτείας για τον Πολιτισμό με την ένταξή του στα επενδυτικά κίνητρα και έσοδα από τις χορηγίες και τα εισιτήρια. Βλ. "ΑΥΓΗ", 22-8-1996.

2.2. Κοινωνικο-πολιτιστικές δαπάνες του δήμου Καλαμάτας

Η διάθεση της δημοτικής αρχής να στηρίξει την ανάπτυξη του πολιτιστικού τομέα διαφαίνεται από το ύψος των πολιτιστικών δαπανών της, το οποίο αντικατοπτρίζει την τοπική πολιτική βούληση και ευαισθητοποίηση απέναντι στον πολιτιστικό τομέα.

Οι λειτουργικές δαπάνες κοινωνικο-πολιτιστικού περιεχομένου [49] του Δήμου Καλαμάτας σε σχέση με τις συνολικές δημοτικές δαπάνες φαίνονται στον Πίνακα 3.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

(1986-1995)

ΕΤΗ	ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	%
1986	960.514.279	75.798.363	7,8
1987	1.874.306.257	61.920.320	3,3
1988	3.859.948.952	94.338.355	2,4
1989	3.481.369.967	161.450.414	4,6
1990	2.635.524.407	201.452.782	7,6
1991	2.805.294.354	226.407.099	8,0
1992	3.180.519.458	216.705.401	6,8
1993	4.102.989.015	276.628.975	6,8
1994	3.172.001.017	258.998.002	8,1
1995	4.022.636.562	334.822.048	8,3

Πηγή : Καθολικά βιβλία του Δήμου Καλαμάτας των ετών 1986-1995

Στις δαπάνες αυτές δεν περιέχονται τα έξοδα για την επισκευή ή ανακατασκευή κτιριακής υποδομής, για τη στέγαση των πολιτιστικών του

---

[49] Ως έξοδα κοινωνικο-πολιτιστικού περιεχομένου έχουμε εκλάβει το σύνολο των λειτουργικών εξόδων που αναγράφονται στα "Καθολικά Βιβλία" του Δήμου, στους κωδικούς που αφορούν :

- Επιδείξεις,δεξιώσεις, εορτές και λοιπά θεάματα
- Δαπάνες ανάπτυξης πολιτιστικών, κοινωνικών και αθλητικών δραστηριοτήτων
- Οργάνωση συνεδρίων
- Συμμετοχή σε εκθέσεις
- Δαπάνες Ανθεστηρίων
- Ενίσχυση Φιλαρμονικής
- Επιχορήγηση αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων
- Επιχορήγηση και οικονομική ενίσχυση των Δ.Ε.Π.Α.Κ., ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.
- Επιχορήγηση Πνευματικού Κέντρου

φορέων μετά τους σεισμούς του 1986, τα οποία ήταν αρκετά υψηλά και αυξάνουν κατά πολύ τις πολιτιστικές δαπάνες του δήμου.

Εάν λάβουμε υπόψη μας ότι η Τ.Α. πιέζεται από την ανεπαρκή κυβερνητική χρηματοδότηση και ότι ο πολιτισμός ανήκει στις συντρέχουσες αρμοδιότητές της και είναι τομέας που επιδέχεται περικοπές, οι δαπάνες του δήμου Καλαμάτας για την ενίσχυση του πολιτιστικού τομέα δεν είναι ευκαταφρόνητες , αφού για το 1995 αποτελούν το 8,3% των συνολικών εξόδων του, ενώ κατά μέσω όρο την περίοδο 1986-1995 οι λειτουργικές δαπάνες κοινωνικο-πολιτιστικού χαρακτήρα αποτελούν το 6,4% των συνολικών δαπανών του δήμου.

Ενδεικτικά, μπορούμε να αναφέρουμε ότι η αναλογία των λειτουργικών πολιτιστικών δαπανών ανά κάτοικο για το έτος 1991 (έτος απογραφής του πληθυσμού) ανερχόταν στις 4.900 δρχ., ενώ αν υποθέσουμε ότι ο αριθμός του πληθυσμού της πόλης παρέμεινε σταθερός (46.205 κατ.) για το 1995, τότε το ποσόν φτάνει στις 7.250 δρχ.

Για το έτος 1991, εάν από τα λειτουργικά έξοδα του Δήμου αφαιρέσουμε την επιχορήγηση και την οικονομική ενίσχυση προς την Δ.Ε.Π.Α.Κ. (110.000.000 δρχ.) και το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. (35.000.000 δρχ.) - συνολικού ύψους 145.000.000 δρχ. , τότε το συνολικό πολιτιστικό κόστος κατ' άτομο για το Δήμο ήταν 1.760 δρχ., για τη Δ.Ε.Π.Α.Κ. 7.040 δρχ. και για το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. 3.075 δρχ., ήτοι συνολικά 11.875 δρχ.

Το προαναφερόμενο ποσό για το 1995, ανέρχεται στις 17.630 δρχ., με κόστος για τον Δήμο 2.000 δρχ. ανά δημότη, τη Δ.Ε.Π.Α.Κ. μαζί με το ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ.Κ. 12.170 δρχ.[50] και το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. 3.440 δρχ. [51].

2.3. Πολιτικές αντιπαραθέσεις με επίκεντρο τον "Πολιτισμό"

Για την πόλη της Καλαμάτας, τα γεγονότα επιβεβαιώνουν ότι "ο πολιτισμός" δεν έχει κατορθώσει να αμβλύνει τις αντιθέσεις μεταξύ των πολιτικών παρατάξεων, και έχει επανειλημμένως αποτελέσει πεδίο αντιπαράθεσης ανάμεσα στις πολιτικές δυνάμεις της πόλης.

---

[50] Οι δύο αυτοί φορείς επιχορηγήθηκαν από το δήμο το 1995 με το ποσό των 191.527.675 δρχ. Βλ. Έκθεση Πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου της Δ.Ε.Π.Α.Κ. του 1995.

[51] Ο δήμος επιχορήγησε το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. το 1995 με το ποσό των 50.000.000 δρχ.

Κάνοντας αναφορά σε ορισμένες από αυτές, θέλουμε να επιβεβαιώσουμε ότι οι αιρετοί χρησιμοποιούν πολλές φορές τον πολιτισμό ως μέσο εντυπωσιασμού και ψηφοθηρίας και με επίκεντρο αυτόν οδηγούνται σε πολιτικούς ανταγωνισμούς και διαμάχες .

Σε δήλωσή [52] του ο Κ. Μπάκας (σκηνοθέτης, καλλιτεχνικός Διευθυντής του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. την περίοδο 1991-1994) υποστηρίζει ότι : " υπήρξαν άνθρωποι που πίστεψαν στο έργο μου, υπήρξαν όμως και άνθρωποι που φανερά ή κρυφά σαμποτάρισαν το έργο μου και αυτό γιατί έχουν κομματικοποιήσει τα ιερά και τα όσια (περίπτωση "Αντιγόνης")...".

Την ίδια χρονική περίοδο ο πρώην πρόεδρος της Δ.Ε.Π.Α.Κ. (Δ. Γιαννημάρας, σήμερα δημοτικός σύμβουλος της μειοψηφίας) επέκρινε [53] :

1) Την πρόσληψη διευθυντή των εικαστικών χωρίς διαγωνισμό, όπως προβλέπει ο κανονισμός λειτουργίας της επιχείρησης.

2) Το γεγονός ότι έχουν δοθεί αυξημένες αρμοδιότητες σε άτομα του Δ.Σ. των δημοτικών πολιτιστικών επιχειρήσεων, που δεν είναι δημοτικοί σύμβουλοι .

3) Την κατάργηση της λειτουργίας των εργαστηρίων της επιχείρησης στο Δυτικό κέντρο της πόλης.

4) Την μη λειτουργία τριών τμημάτων στον εικαστικό τομέα (γραμμικό σχέδιο, αγιογραφία, γλυπτική).

5) Την πρόσληψη Διευθυντή του εικαστικού τομέα από την Αθήνα αντί ενός ντόπιου καλλιτέχνη .

6) Την αντικατάσταση της ντόπιας καθηγήτριας της Ιστορίας της Τέχνης - που εκτός από τα απαραίτητα προσόντα είχε και εντοπιότητα - από Αθηναίους καθηγητές, δίνοντας έμφαση ότι τα οικονομικά της επιχείρησης επιβαρύνονται από τις μετακινήσεις τους.

Από τα προαναφερόμενα διαφαίνεται ότι και στον πολιτιστικό τομέα, δε λείπουν οι πολιτικές παρεμβάσεις. Σε πολλές διοικήσεις πολιτιστικών οργανισμών εφαρμόζεται μια κομματική πολιτική στην επιλογή του καλλιτεχνικού προσωπικού, με αποτέλεσμα, όταν αλλάζει η δημοτική αρχή, να αλλάζουν και τα διοικούντα πρόσωπα, ανεξαρτήτως των προσόντων τους.

Στη Δ.Ε.Π.Α.Κ. φαίνεται ότι δεν ακολουθείται η διαδικασία πρόσληψης προσωπικού μέσω προκήρυξης, που προβλέπει το άρθρο 7 του "Κανονισμού

---

[52] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 1-8-1995, *Τέλος για τον Μπάκα το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. Καλαμάτας.*

[53] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 11-10-1995, *Επίθεση Γιαννημάρα στο Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ.*

Προσωπικού της Επιχείρησης ", ώστε να ενισχύονται οι ισχυρισμοί πολλών ότι κυριαρχεί ο νόμος της "εύνοιας".

Η συναίνεση όμως μεταξύ των τοπικών φορέων αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση σε κάθε προσπάθεια πολιτιστικής ανάπτυξης. Συναίνεση με στόχο την πολιτιστική ανάπτυξη σημαίνει δημιουργία κοινωνικών συμμαχιών, ενίσχυση της οριζόντιας επικοινωνίας, ενότητα σε τοπικό επίπεδο.

3. Οι πολιτιστικοί φορείς εθελοντικού χαρακτήρα. Δράσεις και χαρακτηριστικά τους.

Η λειτουργία των συλλόγων και η παρέμβασή τους στην πολιτιστική ζωή ιδιαίτερα των επαρχιακών πόλεων, αποτελεί έναν αναντικατάστατο παράγοντα ανάπτυξης του πολιτιστικού κινήματος. Αυτή η διαπίστωση διατηρεί τη σημασία της, παρά τις αμφιβολίες που μπορούν να προβληθούν, σχετικά με το επίπεδο της δραστηριότητας, την ποιότητα του παραγόμενου έργου ή το γενικότερο προσανατολισμό μεγάλου μέρους των πολιτιστικών συλλόγων.

Την ίδια άποψη παραθέτει ο J. Perret αλλά και ο Cl. Fabrizio [54], ο οποίος με βάση την ευρωπαϊκή εμπειρία υποστηρίζει ότι οι σύλλογοι αποτελούν συχνά σημαντικούς παράγοντες της πολιτιστικής ανάπτυξης. Προπορεύονται συχνά της δημόσιας εξουσίας με πρωτοποριακές πολιτιστικές δραστηριότητες, τις οποίες ενισχύουν και καταλήγουν συχνά να τις θεσμοθετούν. Παραδείγματα τέτοια έχουμε από περιφερειακούς πολιτιστικούς συλλόγους του Ηνωμένου Βασιλείου, τους συλλόγους των θεατρόφιλων της Γερμανίας, κ.λ.π.

Κατά την άποψη του Cl. Fabrizio[55], οι δραστηριότητες των ερασιτεχνών μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην δημιουργία και την διάδοση, υπό την προϋπόθεση ότι συνεργάζονται με επαγγελματίες. Συμβαίνει όμως οι επαγγελματικές ομάδες φοβούμενες τον ανταγωνισμό να δημιουργούν εμπόδια στην εξάπλωση των ερασιτεχνικών ομάδων.

---

54 J. PERRET, 1995, *L'action culturelle des petites villes,* Guide pratique, σελ. 27-29 και ο CL. FABRIZIO, 1980, *Le développement culturel en Europe. Expériences régionales,* σελ. 410-414

55 CL. FABRIZIO, 1980, *Le développement culturel en Europe. Expériences régionales,* σελ. 410-414

Στην Καλαμάτα, η ιδιωτική συλλογική δράση έχει σηματοδοτήσει σημαντικές πρωτοβουλίες από τα τέλη του 19ου αιώνα έως σήμερα.
Η ιστορική αναδρομή που κάναμε στις πολιτιστικές πρακτικές της πόλης της Καλαμάτας, επιβεβαιώνει ότι ο ρόλος των συλλόγων στην κάλυψη των πνευματικών και ψυχαγωγικών αναγκών της κοινότητας, αλλά και της διατήρησης των παραδοσιακών πολιτιστικών προτύπων της, ήταν σημαντικός, αφού ήταν αυτοί που είχαν την πρωτοβουλία και την επιμέλεια της οργάνωσης των κοινωνικο-πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην πόλη.

Στο κεφάλαιο αυτό, το ενδιαφέρον μας έχει στραφεί στους πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης, που έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό την ανάπτυξη ενός συνόλου δραστηριοτήτων που φανερώνει το ενδιαφέρον των μελών τους για την πολιτιστική ζωή της πόλης τους.

Σήμερα στην πόλη λειτουργούν αρκετά πολιτιστικά σωματεία και σύλλογοι με διαφορετικούς σκοπούς και στόχους.
Ο αθλητισμός, η πνευματική καλλιέργεια, η μουσική, το θέατρο, οι παραδοσιακοί χοροί, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κ.λ.π., είναι οι τομείς μέσω των οποίων διοχετεύεται ο τοπικός πολιτιστικός δυναμισμός.

Η καταγραφή των πολιτιστικών συλλόγων της πόλης που παραθέτουμε (βλ. συνοπτικούς πίνακες στο Παράρτημα 4), πραγματοποιήθηκε τα τελευταία τρία χρόνια μέσα από τις ανακοινώσεις των συλλόγων στις τοπικές εφημερίδες της πόλης.
Η επιλογή αυτού του τρόπου καταγραφής και όχι μέσω του πρωτοδικείου, έγινε διότι θέλαμε να παρουσιάσουμε τους κεντρικούς άξονες πολιτιστικής δράσης των συλλόγων που βρίσκονται εν ενεργεία και συμμετέχουν δυναμικά μέχρι σήμερα στην κοινωνικο-πολιτιστική ζωή της πόλης.

Ι. Οι Πνευματικοί

Οι παλαιότεροι πνευματικοί σύλλογοι που δρουν στην πόλη μέχρι σήμερα, είναι η " Λαϊκή βιβλιοθήκη" (1933) και ο " Σύλλογος προς διάδοση των Γραμμάτων" (1936). Στους δύο αυτούς συλλόγους έχουμε εκτεταμένα αναφερθεί στο Πέμπτο Κεφάλαιο που αφορά την ιστορική αναδρομή της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης της πόλης .

ΙΙ. Οι Καλλιτεχνικοί

- **Η Κινηματογραφική Λέσχη Καλαμάτας,** ιδρύθηκε το 1979 από φίλους του Κινηματογράφου με σκοπό την αναζήτηση και διάδοση του καλού Ελληνικού και Ξένου Κινηματογράφου. Εκτός από τις προβολές που γίνονται τον χειμώνα, στο Πνευματικό Κέντρο-Πανταζοπούλειο Λαϊκή Σχολή, και το καλοκαίρι, στον θερινό Κινηματογράφο "Απόλλων", οργανώνονται ειδικά αφιερώματα σε Έλληνες και Ξένους Σκηνοθέτες και προβολές για παιδιά.

- **Η Φωτογραφική Λέσχη Καλαμάτας,** ιδρύθηκε το 1988 από μια παρέα ερασιτεχνών φωτογράφων της πόλης. Στους σκοπούς τους περιλαμβάνεται η τεχνική κατάρτιση και η ψυχαγωγία των ασχολούμενων με την Φωτογραφική Τέχνη, η καλλιέργεια του εκδρομικού πνεύματος και η τουριστική προβολή του Νομού και της Ελλάδας μέσω της φωτογραφίας.
  Οι δραστηριότητες του συλλόγου περιλαμβάνουν ειδικά μαθήματα και διαλέξεις από γνωστούς φωτογράφους, ίδρυση εργαστηρίων (σκοτεινού θαλάμου) και λέσχης, λήψη και δημοσίευση φωτογραφιών, διοργάνωση καλλιτεχνικών φωτογραφικών εκθέσεων, έκδοση μελετών και άρθρων, εκπαιδευτικές εκδρομές , κ.λ.π.

ΙΙΙ. Οι Θεατρικοί

Ένας από τους δυναμικότερους φορείς πολιτιστικής έκφρασης της πόλης είναι το ερασιτεχνικό θέατρο. Η θεατρική ερασιτεχνική δημιουργία εκφράζεται μέσα από επτά θεατρικές ομάδες (βλ. Παράρτημα 4, Πίνακα 1) οι οποίες με τη συνεργασία καταξιωμένων επαγγελματιών ή ερασιτεχνών σκηνοθετών προσφέρουν ψυχαγωγία, επικοινωνία, και δημιουργική διέξοδο στους θεατρόφιλους της πόλης. Δική μας άποψη αποτελεί ότι μέσα στα πλαίσια του ανταγωνισμού, το κάθε ένα απ' αυτά τα θεατρικά σχήματα "αναγκάστηκε" να λειτουργήσει με γνώμονα την ποιοτική θεατρική παραγωγή, γι' αυτό άλλωστε όλα χρησιμοποιούν επαγγελματίες σκηνοθέτες.

Όπως θα διαπιστώσουμε, η δεκαετία του 1990 σηματοδοτείται από την δημιουργία αρκετών πολιτιστικών συλλόγων, στους οποίους δραστηριοποιούνται περίπου 500 άτομα. Από τα θεατρικά ερασιτεχνικά σχήματα, όλα έχουν δραστηριοποιηθεί σε εθνικό επίπεδο, ένα εξ αυτών σε

ευρωπαϊκό και ένα άλλο σε διεθνές (Καναδά), συμμετέχοντας σε Φεστιβάλ ή δίνοντας απλώς παραστάσεις. Από τα κύρια προβλήματα των θεατρικών σχημάτων διαπιστώνεται ότι είναι αυτό της στέγης, όπως και αυτό της οικονομικής αυτάρκειας.

Στο Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο (Μ.Ε.Θ.), στο Ερασιτεχνικό Θεατρικό Εργαστήρι Καλαμάτας (Ε.Θ.Ε.Κ.) και στην "Αρμονία", έχουν παραχωρηθεί από το δήμο οι χώροι στους οποίους στεγάζονται, τα υπόλοιπα εξακολουθούν να έχουν πρόβλημα στέγης και ιδιαίτερα κατάλληλου χώρου για τις πρόβες τους.

Οι κύριες πηγές εσόδων των προαναφερόμενων σχημάτων προέρχονται από τις συνδρομές των μελών τους, την πώληση των εισιτηρίων στις παραστάσεις, τις χορηγίες ιδιωτών και την περιστασιακή επιχορήγηση του δήμου και του Υπουργείου Πολιτισμού. Κάποια απ' αυτά βέβαια, δεν έχουν λάβει επιχορήγηση από κανέναν δημόσιο φορέα . Εκπρόσωποι των θεατρικών σχημάτων της πόλης είναι θετικοί ως προς την οικονομική ενίσχυση από την Τ.Α., με την προϋπόθεση όμως να μπορούν να διατηρήσουν την καλλιτεχνική τους ανεξαρτησία.

Χαρακτηριστικό και πολύ ενδιαφέρον για την έρευνά μας είναι ότι όλα τα θεατρικά σχήματα έχουν συνεργαστεί με το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., σε επίπεδο καλλιτεχνικό, και εκπρόσωποί τους χαρακτηρίζουν τη συνεργασία αυτή θετική και εποικοδομητική. Ειδικότερα, όσο αφορά τη γνώμη τους για τις πολιτιστικές επιχειρήσεις της πόλης , θεωρούν ότι αυτές έπαιξαν το ρόλο του ανανεωτή για τους ερασιτεχνικούς πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης, διότι τους έδωσαν νέες κατευθύνσεις, νέες ιδέες και τους έμαθαν να λειτουργούν πιο επαγγελματικά .

- **Το Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο (Μ.Ε.Θ.)** ήταν το μοναδικό θεατρικό σχήμα που λειτουργούσε στη Μεσσηνία από το 1977 μέχρι το 1982, οπότε και δημιουργήθηκε το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., του οποίου αποτέλεσε τη βάση, αφού πολλά από τα μέλη του πρωτοστάτησαν στις διαδικασίες ίδρυσής του.

  Ο Δήμος της πόλης αναγνωρίζοντας την θεατρική-πολιτιστική προσφορά του συλλόγου, θεσμοθέτησε τη μόνιμη συμμετοχή του προέδρου του στο Δ.Σ. του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

  Το ρεπερτόριό του καλύπτει ένα μεγάλο φάσμα της Ελληνικής κυρίως, αλλά και ξένης θεατρικής φιλολογίας . Έχει ανεβάσει 25 θεατρικές παραγωγές που έχει παρουσιάσει σε πόλεις και χωριά της Μεσσηνιακής Περιφέρειας και των γύρω νομών.

Το Μ.Ε.Θ. στα 20 χρόνια λειτουργίας του έχει δώσει τη δυνατότητα σε 450 περίπου άτομα να ασχοληθούν ενεργά με το θέατρο, κυρίως ως ερασιτέχνες ηθοποιοί, αλλά και στους τομείς της μουσικής, της ενδυματολογίας, των σκηνικών, της φωτογραφίας και της ζωγραφικής.

Αυτό που το διαφοροποιεί από τα άλλα ερασιτεχνικά σχήματα της πόλης, είναι ότι είχε από το ξεκίνημά του ως πάγια τακτική, την ανάθεση της σκηνοθετικής ευθύνης σε επαγγελματίες του θεάτρου. Έτσι συνεργάστηκε με τον Λ. Καλλέργη, τον Κ. Μπάκα, τον Π. Παπαϊωάννου, τον Λ. Κωστόπουλο, κ.λ.π.

Το Μ.Ε.Θ. έχει λάβει μέρος και έχει διακριθεί σε διάφορα περιφερειακά Φεστιβάλ, όπως της Ιθάκης και της Κορίνθου.

Σημαντική θεωρούμε την πρωτοβουλία που είχε τις δύο τελευταίες χρονιές ο σύλλογος, να δώσει δωρεάν παραστάσεις για τους φοιτητές του Τ.Ε.Ι., γεγονός που αποδεικνύει την ευαισθησία του απέναντι στην νεανική αυτή κοινότητα της πόλης.

- Το **Ερασιτεχνικό Θεατρικό Εργαστήρι Καλαμάτας (Ε.Θ.Ε.Κ.).**Το 1988 παλαιοί συνεργάτες του Μ.Ε.Θ., αλλά και νέοι φίλοι του θεάτρου ίδρυσαν το Ερασιτεχνικό Θεατρικό Εργαστήρι Καλαμάτας (Ε.Θ.Ε.Κ.), με σκοπό να συμβάλλει κι αυτό στη διαμόρφωση θεατρικής συνείδησης στο κοινό της πόλης. Με συνεχή δραστηριότητα από την ίδρυσή του, έχει παρουσιάσει δέκα θεατρικές παραγωγές ελλήνων κυρίως θεατρικών συγγραφέων, στη Μεσσηνιακή επαρχία αλλά και σε γειτονικούς νομούς.

  Συνεργάζεται και αναθέτει τις σκηνοθεσίες των έργων του σε καλλιτεχνικούς συνεργάτες του Δημοτικού θεάτρου. Το 1991 έλαβε μέρος στο 8ο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού θεάτρου στην Καρδίτσα όπου τιμήθηκε με βραβείο σκηνοθεσίας, καλύτερης παράστασης και β' ανδρικού ρόλου.

- Η **Πειραματική σκηνή Καλαμάτας,** ιδρύθηκε το 1990. Έχει δυναμικό από μαθητές Γυμνασίων και Λυκείων της πόλης που τους δίνει τη δυνατότητα να γνωρίσουν την θεατρική διεργασία και διαδικασία. Μέχρι σήμερα έχει παρουσιάσει επτά θεατρικές παραγωγές σε σκηνοθεσία των ηθοποιών του Δημοτικού θεάτρου με τους οποίους συνεργάζεται. Το καλοκαίρι του 1997 παρουσίασε αρχαία τραγωδία στη Σικελία.

- Η θεατρική ομάδα του **Πολιτιστικού συλλόγου του Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας,** δημιουργήθηκε το 1994 και μέχρι σήμερα έχει παρουσιάσει στα πλαίσια της πόλης, τέσσερις θεατρικές παραγωγές.

- Το θεατρικό σχήμα της **"Αρμονίας".**Το 1995 ο μουσικός σύλλογος "Αρμονία" απέκτησε και θεατρικό τμήμα το οποίο μέχρι σήμερα έχει παρουσιάσει τρεις θεατρικές παραγωγές, εκ των οποίων τη μια στην ελληνική παροικία των ελλήνων του Μόντρεαλ.

- Η **"Θεατρική Διαδρομή".** Το νεώτερο από τα θεατρικά σχήματα της πόλης, η "Θεατρική Διαδρομή", ξεκίνησε τον Μάρτιο του 1995 με σκοπό την προώθηση της ερασιτεχνικής θεατρικής δημιουργίας, την καλλιέργεια της θεατρικής παιδείας, την ανάδειξη θεατρικών συγγραφέων και τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των μελών του.
  Μέχρι τώρα έχει παρουσιάσει στο κοινό της πόλης, τρεις θεατρικές παραγωγές και με την μία έδωσε εκτός των άλλων και σειρά πρωινών παραστάσεων για τους μαθητές των Γυμνασίων και Λυκείων της πόλης.
  Το 1995 έλαβε μέρος στο Φεστιβάλ της Ιθάκης όπου τιμήθηκε με το α' βραβείο γυναικείου ρόλου, ενώ το 1996 συμμετείχε στο 9ο Φεστιβάλ Καρδίτσας.

IV. Οι μουσικοί

Στη διαδικασία αναπαραγωγής της μουσικής παράδοσης συμμετέχουν οι ακόλουθοι σύλλογοι :

- Ο Μουσικός Σύλλογος **"ΟΡΦΕΑΣ"** (1957) και ο Μουσικο-φιλολογικός και Καλλιτεχνικός Σύλλογος **"ΑΚΡΙΤΑΣ"** (1975) για τους οποίους έχουμε κάνει αναφορά στο κεφάλαιο που αφορούσε την ιστορική αναδρομή της κοινωνικο-πολιτιστικής ανάπτυξης της πόλης.

- Το **"Εργαστήρι Παραδοσιακής Μουσικής",** ιδρύθηκε το 1991 από μια παρέα μουσικών, με σκοπό την διάδοση και διάσωση της εκκλησιαστικής βυζαντινής μουσικής, των παραδοσιακών τραγουδιών, των χορών και γενικότερα της πολιτιστικής μας παράδοσης.

Στο εργαστήρι διδάσκεται θεωρητική βυζαντινή μουσική από πτυχιούχο καθηγητή, καθώς και μουσικά παραδοσιακά όργανα. Λειτουργεί επίσης και παιδική χορωδία. Σήμερα έχει 35 τακτικά μέλη και 100 περίπου μαθητές.
Το Εργαστήρι έχει πραγματοποιήσει αρκετές εμφανίσεις στην Καλαμάτα και στο Νομό, ενώ το καλοκαίρι του 1996 συνόδευσε την αποστολή του Δήμου στη Αγλαντζιά της Κύπρου με την οποία έχει αδελφοποιηθεί η Καλαμάτα.

- Η Ένωση Φίλων Μουσικής Καλαμάτας **"Αρμονία"**, ιδρύθηκε το 1992 με σκοπό να συμβάλλει στην προαγωγή του χορωδιακού τραγουδιού και την πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης.
Περιλαμβάνει μικτή τετράφωνη χορωδία, παιδική χορωδία και εκδοτικό τμήμα που εκδίδει το τριμηνιαίο πολιτιστικό περιοδικό "ΕΚΦΡΑΣΗ".
Έχει πραγματοποιήσει πολλές εμφανίσεις στην Ελλάδα και έχει διοργανώσει πολλές καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, καθώς και διαλέξεις και ομιλίες. Το καλοκαίρι του 1996 το Χορωδιακό του σχήμα πραγματοποίησε εμφανίσεις σε ελληνικές κοινότητες του Καναδά, και η θεατρική του ομάδα, το χειμώνα του 1997.

- **Οι "Φίλοι της Μουσικής"** ιδρύθηκε στην πόλη το 1993 και είναι ένας από τους οκτώ αντίστοιχους συλλόγους "Φίλων της Μουσικής", οι οποίοι έχουν δημιουργηθεί με προτροπή του αντίστοιχου Συλλόγου των Αθηνών. Ο σύλλογος σε συνεργασία και με άλλους πολιτιστικούς φορείς, προσπαθεί να ευαισθητοποιήσει και να ενεργοποιήσει τον κοινωνικό ιστό της πόλης γύρω από τον πολιτισμό, με μακροπρόθεσμο στόχο την ανάδειξη της πόλης σε αυτοδύναμο κέντρο παραγωγής και προώθησης υψηλού επιπέδου εκδηλώσεων Μουσικής και Λόγου. Ο σύλλογος έχει διοργανώσει πολλές μουσικές εκδηλώσεις με χορηγία της τοπικής Καπνοβιομηχανίας Καρέλια Α.Ε. [56]. Στα πλαίσια των εκδηλώσεων του έχει συμμετάσχει επανειλημμένα η "Καμεράτα", στον κύκλο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του συλλόγου.

- Η Χορωδία παραδοσιακών τραγουδιών του **Λυκείου των Ελληνίδων,** δημιουργήθηκε το 1996 για τους ενήλικες και το 1998 για τα παιδιά μέχρι 12 ετών. Το 1997 η ομάδα ενηλίκων ηχογράφησε σε CD παραδοσιακά τραγούδια από διάφορες περιοχές της πατρίδας μας.

---

[56] Πρόεδρος του συλλόγου αυτού όπως και του Λυκείου Ελληνίδων είναι η Κα Β. Καρέλια.

V. Οι χορευτικοί - παραδοσιακοί

Στα πλαίσια των χορευτικών παραδοσιακών συλλόγων της πόλης, καταβάλλονται σοβαρές προσπάθειες για τη διάδοση και διάσωση στοιχείων της λαϊκής παράδοσης (χορών, τραγουδιών, μουσικής, εθίμων), με στόχο την ενσωμάτωση πολιτιστικών στοιχείων του παρελθόντος στο σύγχρονο πολιτισμό και τη διατήρηση και αναπαραγωγή της ελληνικής πολιτιστικής ταυτότητας. Οι προαναφερόμενοι στόχοι είναι πολύ σημαντικοί, διότι όπως έχει αναφέρει ο Ζακ Λε Γκόφ[57], "η παράδοση, αν χρησιμοποιηθεί σωστά αποτελεί πηγή πλούτου".

Στη χώρα μας, που βιώνει έντονο πολιτισμικό πρόβλημα λόγω της αποκοπής της από την πνευματική και ιστορική της κληρονομιά, της έλλειψης ενός κυρίαρχου συστήματος αξιών και των γρήγορων μεταβολών στον οικονομικό και τεχνολογικό τομέα , - χωρίς τις αντίστοιχες και ταυτόχρονες μεταβολές στο θεσμικό και πολιτικό σύστημα -, αλλά και λόγω των πιέσεων που δέχεται από ξένα πολιτιστικά πρότυπα, οι σύλλογοι αυτοί αποτελούν για πολλούς νέους τους κύριους χώρους εξοικείωσης με τη λαϊκή παράδοση και τέχνη, ώστε αυτή να μην παραμένει μουσειακή, αλλά να βιώνεται, να αναπαράγεται και να συμβάλλει στην κατανόηση του παρόντος και τις διαδικασίες που οδήγησαν στη διαμόρφωσή του.
Βέβαια, πολλές φορές στα πλαίσια αυτών των συλλόγων, πρακτικές του παρελθόντος παρουσιάζονται με νέες μορφές, γεγονός που θέτει σε κίνδυνο την αυθεντικότητα της πολιτιστικής μας ταυτότητας [58].

Στην Καλαμάτα, τη χορευτική - μουσική παράδοση συνεχίζουν τέσσερις σύλλογοι, οι οποίοι επανειλημμένως έχουν λειτουργήσει ως πρεσβευτές της τοπικής και εθνικής μας παράδοσης σε χώρες του εξωτερικού και οι δραστηριότητες τους συμβάλλουν στη διατήρηση της εθνικής πολιτιστικής μνήμης των κατοίκων.

- **Το Λύκειο των Ελληνίδων Καλαμάτας,** ιδρύθηκε στην πόλη το 1967. Είναι ένα από τα πολλά αδελφά Λύκεια [59] που λειτουργούν σ' όλη την Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη, την Αμερική, την Αυστραλία και την Ν. Ζηλανδία.

---

[57] Ζ. ΛΕ ΓΚΟΦ, 1995, *Η κληρονομιά της Ευρώπης,* "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 23-7-1995

[58] Ε. ΚΑΡΠΟΔΙΝΗ - ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, 1992, *Ελληνική Πολιτιστική Ταυτότητα και Περιφερειακή Ανάπτυξη,* σελ. 223-239, Β.Α. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ, 1985, *Παράδοση και Πολιτιστική Ταυτότητα,* στο περ. "Τεχνικά Χρονικά", τ. 4,σελ. 141-168, Α. ΝΕΣΤΟΡΟΣ - ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ,1983, *Η λαϊκή παράδοση: σύμβολο και πραγματικότητα,* Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ,1983, *Παράδοση και Εκσυγκρονισμός : Μερικά γενικότερα ερωτήματα.*

Σκοποί του αποτελούν η διάδοση και διάσωση των Ελληνικών παραδόσεων, ηθών και εθίμων και η ανύψωση και πρόοδος των Ελληνίδων.

Αποτέλεσμα της πολύχρονης εργασίας του Λυκείου των Ελληνίδων Καλαμάτας, είναι η δημιουργία μιας πλούσιας και σπάνιας συλλογής αυθεντικών ελληνικών φορεσιών (τις οποίες έχει εκδώσει σε λεύκωμα από την Εκδοτική Αθηνών), που τις φορούν τα 1.000 περίπου παιδιά που παρακολουθούν τα τμήματά του.

Για τους μαθητές του, διοργανώνει εκπαιδευτικά λαογραφικά προγράμματα και πραγματοποιεί εκπαιδευτικές εκδρομές σε μουσεία και παραδοσιακούς οικισμούς.

Οι συμμετοχές του συλλόγου είναι πολλές και στον ελλαδικό χώρο και σε χώρες του εξωτερικού (Αμερική, Καναδά, Γερμανία, Κύπρο, Γιουγκοσλαβία, Γαλλία, Ιταλία, Ουγγαρία, Βερολίνο, Μαρόκο).

Τα τέσσερα τελευταία χρόνια έχει οργανώσει εκθέσεις λαογραφικού περιεχομένου στο ιδιόκτητο οίκημά του, αλλά και στο Πνευματικό κέντρο της πόλης, με θέματα το κέντημα, το κόσμημα, το κεφαλόδεσμο, το παραδοσιακό σπίτι, την παραδοσιακή φορεσιά.

Το καλοκαίρι του 1994 στα πλαίσια των πολιτιστικών εκδηλώσεων που οργανώνει η Δ.Ε.Π.Α.Κ., τα παιδιά των τμημάτων του παρουσίασαν με πολύ επιτυχία παραγωγή με θέμα τον "Ελληνικό παραδοσιακό γάμο" με χορούς από όλη την Ελλάδα, ενώ το καλοκαίρι του 1995 παρουσίασαν παραγωγή με χορούς και τραγούδια της ξενιτιάς με θέμα "Μισεμός".

- **Μορφωτικός Σύλλογος Καλαμάτας,** ιδρύθηκε το 1976 με σκοπό την ανάπτυξη της ερασιτεχνικής πολιτιστικής δημιουργίας. Συμμετέχει στην πολιτιστική ζωή της πόλης με διαλέξεις, μουσικές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, έκδοση βιβλίου με θέμα : "Η Καλαμάτα χθες - σήμερα" (παρουσίαση των νεοκλασικών, διατηρητέων κτιρίων και μνημείων της πόλης). Στο σύλλογο λειτουργούν τμήματα μουσικής (ρεμπέτικη κομπανία, έντεχνη λαϊκή μουσική) και τμήμα παραδοσιακών χορών.

  Το χορευτικό τμήμα έχει πραγματοποιήσει πολλές εμφανίσεις στην Ελλάδα αλλά και στις Η.Π.Α., την Ιταλία, την Γαλλία, την Αυστρία, την Ισπανία, την Κένυα και την Κύπρο.

---

[59] Το Λύκειο των Ελληνίδων, ιδρύθηκε από την Καλλιρρόη Παρρέν το 1911. Για την ιστορία και την δράση του Λυκείου, βλ. Ε. ΜΠΟΜΠΟΥ - ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ, 1993, *Το Λύκειο των Ελληνίδων, 1911-1991.*

Την τελευταία 5ετία, εκτός από τον μεγάλο αριθμό των χορευτικών παραστάσεων που έχει πραγματοποιήσει, έχει παρουσιάσει αξιόλογες παραγωγές σε συνεργασία με την Δ.Ε.Π.Α.Κ. με λαογραφικά θέματα της περιοχής (όπως το μοιρολόι της Μάνης, έθιμα που σχετίζονται με σημαντικές στιγμές της ζωής γέννηση, βάπτιση, κ.ά.).

- **Κέντρο Λαογραφικών Μελετών,** ιδρύθηκε το 1993 με σκοπό την διδασκαλία των Ελληνικών χορών, την ανεύρεση και καταγραφή κάθε μορφής λαογραφικού υλικού (όπως τη συγκρότηση αρχείου με φωτογραφίες και διαφάνειες με θέμα τοπία της περιοχής και κτίσματα με λαογραφική αξία), τη μελέτη, διάδοση και προβολή της ιστορίας και της τέχνης του τόπου (υφαντικής, κεντητικής, βαφικής κλπ.), τη δημιουργία δανειστικής βιβλιοθήκης με βιβλία κυρίως λαογραφικού περιεχομένου.
  Οι χορευτικές ομάδες του Συλλόγου έχουν συμμετάσχει σε πολλές εκδηλώσεις στην πόλη και έχουν παρουσιάσει στην Ελληνική Τηλεόραση παραγωγή τους με Μανιάτικα τραγούδια και χορούς από τη Νότια Πελοπόννησο. Και αυτός ο σύλλογος έχει αναπτύξει τις δραστηριότητές του σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

VI. Οι τοπικιστικοί

Σημαντικός στην πόλη είναι ο αριθμός των συλλόγων με τοπικιστικό χαρακτήρα (βλ. Παράρτημα 4, Πίνακα 1). Οι σύλλογοι αυτοί αντικατοπτρίζουν την ανάγκη των μελών τους να διατηρήσουν τις παραδόσεις και τα έθιμα του τόπου καταγωγής τους επιδιώκοντας την ανάπτυξη επικοινωνίας με άτομα που προέρχονται από τον ίδιο τόπο με κοινά βιώματα και παραδόσεις. Οι σύλλογοι λοιπόν που δημιουργούν, τους δίνουν τη δυνατότητα να διατηρήσουν την επαφή με συντοπίτες τους, ώστε να αισθάνονται ότι δεν έχουν αποκοπεί τελείως από τον τόπο καταγωγής τους.

Οι κύριοι στόχοι αυτών των συλλόγων είναι πολιτιστικοί, αφού προσπαθούν μέσα από τις δραστηριότητές τους (π.χ. την δημιουργία χορευτικών ομάδων) να προάγουν τα πολιτιστικά στοιχεία της περιοχής τους ή των χωρών από τις οποίες προέρχονται , και ταυτόχρονα αποτελούν χώρους αλληλοϋποστήριξης και αλληλοβοήθειας για τα μέλη τους. Στην πόλη χαρακτηριστικό είναι ότι χρόνο με το χρόνο και αυτού του είδους οι σύλλογοι

αυξάνονται. Οι περισσότεροι όμως ανοίγονται στην τοπική κοινότητα περιστασιακά, κυρίως τις εορταστικές περιόδους.

VII. Οι σύλλογοι κοινωνικής αλληλεγγύης

Αυτό που διαπιστώνεται στην πόλη είναι η έλλειψη συλλόγων συμβουλευτικού - πληροφοριακού χαρακτήρα, στήριξης και αλληλεγγύης για άτομα με προβλήματα κοινωνικής ένταξης και επανένταξης (π.χ. ξένων μεταναστών, κακοποιημένων γυναικών, κ.λ.π.).
Σ' αυτή την κατηγορία των συλλόγων μπορούμε να αναφέρουμε την "Επιτροπή για τα Ανθρώπινα δικαιώματα και κατά του Ρατσισμού" (επιτροπή υποστήριξης), το "Σύλλογο πασχόντων από μεσογειακή αναιμία και φίλων αυτών Ν. Μεσσηνίας" (1995) και το "Σύλλογο γονέων και φίλων της "ΙΘΑΚΗΣ" του οποίου η συνεισφορά στην πόλη είναι πολύ σημαντική και ουσιαστική, αφού προσπαθεί μέσω του τύπου και των εκδηλώσεων που οργανώνει, να ενημερώσει το κοινό της πόλης και ιδιαίτερα τους νέους για το πρόβλημα των ναρκωτικών. Λειτουργεί επίσης και τμήμα υποστήριξης για τα παιδιά που βιώνουν το πρόβλημα των ναρκωτικών, και τις οικογένειες τους.

VIII. Άλλοι σύλλογοι

Στην πόλη τα τελευταία χρόνια δραστηριοποιούνται επίσης σύλλογοι Φυσιολατρικοί - Οικολογικοί, όπως ο Σύλλογος Πεζοπόρων Ορειβατών "Ο ΕΥΚΛΗΣ", ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος Καλαμάτας (Ε.Ο.Σ.Κ.) (1993), η Περιηγητική Λέσχη Καλαμάτας, η Οικολογική Κίνηση Καλαμάτας και ο Σύλλογος *Φίλων των Σιδηροδρόμων.*

Άλλοι σύλλογοι που δρουν στην πόλη και που άμεσα ή έμμεσα η προσφορά τους είναι σημαντική στον πολιτιστικό τομέα είναι :

- Ο Ροταριανός Όμιλος Καλαμάτας
- Ο Σοροπτιμιστικός όμιλος Καλαμάτας "Αρσινόη" (1991)
- Το LIONS CLUB Καλαμάτας (1992)
- Οι Φίλοι του Ιδρύματος Μελίνα Μερκούρη (1997)
- Ο "Ελληνογαλλικός σύλλογος Μεσσηνίας" (1993), έχει οργανώσει αρκετές εκδηλώσεις (διαλέξεις, μουσικές βραδιές) και έχει αδελφοποιηθεί από το 1996 με αντίστοιχο σύλλογο από την Ντιζόν της Γαλλίας, με τον οποίο έχουν ανταλλάξει εκδηλώσεις μουσικού περιεχομένου με τη συμμετοχή του μουσικού συλλόγου της πόλης "Αρμονία". Ο σύλλογος αριθμεί 120 μέλη εκ

των οποίων οι περισσότεροι ήταν παλιοί μαθητές του Γαλλικού Ινστιτούτου της πόλης.

- Ιδιαίτερα θα ήθελα να αναφερθώ στο Σύλλογο **"Ανθεστήρια Καλαμάτας"** που δραστηριοποιείται στην πόλη από το 1960. Αρχικό στόχο είχε την οργάνωση έκθεσης γλαστρών με λουλούδια των νοικοκυρών της πόλης καθώς επίσης την παρέλαση ανθοστόλιστων αρμάτων και άλλων παράλληλων εκδηλώσεων με χορούς, μουσική, ποίηση, κ.λ.π. Η πορεία των εκδηλώσεων αυτών ήταν ανοδική.

  Κάθε χρόνο ο αριθμός των εκδηλώσεων αύξανε και όλο και περισσότερα άτομα συμμετείχαν σ' αυτές ή τις παρακολουθούσαν. Ο πρώτος κύκλος της δράσης του συλλόγου έκλεισε το 1967, για να αναβιώσει και πάλι δυο χρόνια μετά την μεταπολίτευση, το 1976. Ενώ τα προηγούμενα χρόνια η έκθεση λουλουδιών πραγματοποιείτο στο χώρο του κάστρου, την νέα περίοδο κύριο πρόβλημα αποτέλεσε η εξεύρεση νέου χώρου, διότι ο προηγούμενος ήταν περιορισμένος. Ο χώρος στον οποίο μέχρι σήμερα πραγματοποιείται η Ανθοκομική έκθεση, που έχει αλλάξει χαρακτήρα και έχει γίνει περισσότερο εμπορική, είναι το άλσος του Λιμενικού Ταμείου. Με την πάροδο του χρόνου το σύνολο των εκδηλώσεων αυτών έγιναν θεσμός για την πόλη .

  Στις μέρες μας διαρκούν μια βδομάδα και αποτελούν ένα σημαντικό πολιτιστικο-οικονομικό γεγονός για την πόλη. Οι συμμετέχοντες στην έκθεση αυξάνουν. Οι παράλληλες εκδηλώσεις είναι πολλές, και στις οποίες συμμετέχουν ερασιτεχνικά σχήματα της πόλης και της περιφέρειάς της.

  Η έκθεση κλείνει με την παρέλαση των λουλουδένιων αρμάτων που τα πλαισιώνουν όπως τα πρώτα χρόνια , - μόνο που σήμερα η συμμετοχή είναι κατά πολύ αυξημένη -, παιδιά από Σχολές ρυθμικής και γυμναστικής (Δ.Ε.Π.Α.Κ. και ιδιωτικές) της πόλης. Η έκθεση στηρίζεται οικονομικά στην συνεισφορά των μελών του, την ενοικίαση των περιπτέρων, τις χορηγίες, την συμμετοχή του εμπορικού Επιμελητηρίου, του Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. και του μόνιμου συνδιοργανωτή της, του Δήμου.

  Οι προοπτικές για την πορεία του θεσμού και η συνεισφορά του στην πολιτιστικο-οικονομική ζωή της πόλης μπορούν να γίνουν καλύτερες εάν η Ανθοκομική έκθεση αποκτήσει μόνιμες εγκαταστάσεις σε κατάλληλο χώρο.

  Η μέχρι σήμερα επιτυχία της στηρίζεται αποκλειστικά στον ενθουσιασμό και το μεράκι των μελών του και την συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Από δω και πέρα όμως ενδείκνυται να στηριχθεί και από άλλους φορείς για να

μπορέσει να ανταποκριθεί στις νέες πολιτιστικές και οικονομικές ανάγκες της εποχής.

3.1. Τα προβλήματα των συλλόγων της πόλης

Ο πολλαπλασιασμός των πολιτιστικών συλλόγων την τελευταία δεκαετία στην πόλη, αποτελεί ένα σημάδι αλλαγής στάσης απέναντι στον πολιτιστικό τομέα. Όμως, η πλειοψηφία των συλλόγων βιώνει προβλήματα που βίωναν και από τις αρχές του αιώνα οι πολιτιστικοί σύλλογοι της πόλης.

- Κοινό πρόβλημα για τους ερασιτεχνικούς συλλόγους της πόλης είναι η έλλειψη στέγης που αν εξασφαλιστεί θα δώσει ανεξαρτησία στον προγραμματισμό τους, ο οποίος περιορίζεται από τα στενά χρονικά περιθώρια των ελεύθερων ημερομηνιών του Πνευματικού Κέντρου. Σταδιακά ο Δήμος προσπαθεί να βοηθήσει στην επίλυση του προβλήματος αυτού με την παραχώρηση αιθουσών σε κτίρια της ιδιοκτησίας του.
- Το οικονομικό αποτελεί ένα από τα κύρια προβλήματα των πολιτιστικών συλλόγων της πόλης. Έτσι διαφαίνεται ότι η πολιτιστική δράση των συλλόγων έχει καθορισμένα όρια λόγω των οικονομικών δυσχερειών που αντιμετωπίζουν. Σ' αυτό τον τομέα ορισμένοι απ' αυτούς έχουν την οικονομική υποστήριξη του Δήμου αλλά και ιδιωτών (χορηγών).

  Εδώ βέβαια θα πρέπει να λάβουμε υπ' όψη μας, ότι ο θεσμός της χορηγίας συμβαδίζει και επηρεάζεται από τις τοπικές αναπτυξιακές δομές και ειδικότερα από οικονομικούς παράγοντες.
- Αυτό που χαρακτηρίζει τους παλαιότερους συλλόγους της πόλης είναι η αδυναμία να προσαρμοστούν στις νέες πολιτιστικές ανάγκες των κατοίκων της πόλης, με αποτέλεσμα η παρουσία τους να μην χαρακτηρίζεται ως δυναμική, και οι όποιες εκδηλώσεις τους να μην καταφέρνουν να προσελκύουν το ευρύτερο κοινό της πόλης παρά μόνο ελάχιστα από τα ίδια τα μέλη τους.

  Το πρόβλημα αυτό επιτείνεται από την αδυναμία και εν πολλοίς αδιαφορία των μελών του Διοικητικού τους Συμβουλίου στην προσέλευση νέων μελών, με αποτέλεσμα η χρόνια παραμονή των ιδίων ατόμων στο Δ.Σ. του συλλόγου να επιφέρει τον αναχρονισμό στη λειτουργία του.
- Γενικότερα όμως, όπως διαπιστώνουμε, η ενεργοποίηση και η συμμετοχή των Καλαματιανών σε διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες είναι σημαντική και

αξιόλογη. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικό διότι η ενεργοποίηση και δημιουργική έκφραση της τοπικής κοινωνίας έχει ως επακόλουθο τη σταδιακή ενδογενή πολιτιστική ανάπτυξη και την ενίσχυση της πολιτιστικής φυσιογνωμίας της πόλης .

- Θεωρούμε ότι οι διεκδικήσεις των ερασιτεχνικών συλλόγων προς όλους τους τοπικούς αλλά και κεντρικούς φορείς εξουσίας, θα είχαν καλύτερη τύχη αν εκδηλώνονταν συντονισμένα και συλλογικά. Η έλλειψη μιας τέτοιας πολιτικής εκ μέρους των τοπικών συλλόγων αποδεικνύει την ανταγωνιστική τάση που κυριαρχεί στο χώρο τους, η οποία δυστυχώς τους εμποδίζει να ενισχύσουν την ουσιαστική συνεργασία μεταξύ τους προς όφελος της πολιτιστικής ζωής της πόλης. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι της Καλαμάτας λειτουργούν ανεξάρτητα, χωρίς να είναι μέλη ομοσπονδίας ή συνομοσπονδίας. Ακόμα και όταν ανήκουν σε κεντρικό φορέα, η λειτουργία τους, η οικονομική τους κατάσταση και η δράση τους ρυθμίζονται από το τοπικό Διοικητικό Συμβούλιο.
- Οι διεκδικήσεις των πολιτιστικών συλλόγων προς το δήμο θα πρέπει να γίνουν πιο επίμονες και με συλλογικό πνεύμα, αφού όλοι οι δημότες συνεισφέρουν οικονομικά μέσω του "Πολιτιστικού Τέλους" στην ανάπτυξη της πολιτιστικής ζωής της πόλης. Ο θεσμός του Πολιτιστικού Τέλους δεν θα πρέπει να λειτουργήσει προς ενίσχυση μόνο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων του Δήμου οι οποίες, όπως αποδεικνύεται, καλύπτουν τις πολιτιστικές ανάγκες μιας συγκεκριμένης κοινωνικής τάξης. Ένα ποσοστό από τα έσοδα του Πολιτιστικού Τέλους είναι εύλογο να δίνεται για την ενίσχυση των πολιτιστικών συλλόγων της πόλης που αντιπροσωπεύουν τα ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και που, καθώς φαίνεται, κάνουν σημαντική προσπάθεια για την ενίσχυση της πολιτιστικής της ζωής .

Όσο αφορά την συνεργασία των πολιτιστικών συλλόγων με την Τ.Α., μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70, ήταν περιορισμένη. Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 το ενδιαφέρον της Τ.Α. φαίνεται να ωθείται σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική της Ε.Ε. προς την ανάδειξη του εθελοντικού τομέα που θεωρείται ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας.

Η σχέση του δήμου Καλαμάτας με τους πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης μπαίνει σε μια άλλη εποχή που την χαρακτηρίζει η συνεργασία, χωρίς βέβαια να λείπουν οι αντιπαραθέσεις. Τη δεκαετία αυτή, ο ρόλος του δημάρχου διευρύνεται, αφού οι δραστηριότητες της Τ.Α. πολλαπλασιάζονται, με αποτέλεσμα να καλείται να διαχειριστεί πλήθος θεμάτων, μεταξύ των οποίων

και της άμεσης συνεργασίας με την τοπική κοινωνία σε θέματα παραγωγής πολιτισμού. Μέσω της προγραμματικής σύμβασης της Δ.Ε.Π.Α.Κ., ο δήμος άρχισε έμμεσα να χρηματοδοτεί μερικούς συλλόγους της πόλης (βλ. Πίνακα 7 και Διάγραμμα 6, στο κεφ. 9) και με κάποιους να αναπτύσσει στενή συνεργασία (π.χ. την Κινηματογραφική Λέσχη).

Οι συνεργασίες αυτές τις περισσότερες φορές εξαρτώνται από τις σχέσεις που διατηρεί το Διοικητικό Συμβούλιο του συλλόγου με την Δημοτική αρχή, αλλά και από το πολιτιστικό έργο του συλλόγου.

Πολλές συνεργασίες μεταξύ πολιτιστικών συλλόγων και δημοτικής αρχής έχουν πραγματοποιηθεί για λόγους οικονομικούς και πρακτικούς (π.χ. εξεύρεση στέγης, οικονομική ενίσχυση) από την πλευρά των πρώτων και για λόγους προβολής και πολιτικής υποστήριξης από την πλευρά των δεύτερων. Έτσι, πολλές φορές διαφαίνεται ότι δημιουργούνται σχέσεις ωφελιμιστικές μεταξύ τους.

Πιο δύσκολη παρουσιάζεται η συνεργασία της Τ.Α. με σύλλογο που έχει την διαχείριση ενός σημαντικού πολιτιστικού φορέα της πόλης, όπως για παράδειγμα της βιβλιοθήκης, της πινακοθήκης ή του λαογραφικού μουσείου, και διαθέτει μια μορφή εξουσίας που του εξασφαλίζει πολιτιστική και πολιτική ισχύ, στα πλαίσια της κοινότητας.

Όλες οι προαναφερόμενες συνεργασίες όμως είναι περιστασιακές και η οικονομική στήριξη τους από τον Δήμο δεν είναι ούτε μακροπρόθεσμη, ούτε προγραμματισμένη. Για τον λόγο αυτό, θεωρούμε αναγκαία την στελέχωση του δήμου με υπεύθυνο - Διευθυντή Πολιτιστικών υποθέσεων (Directeur des affaires culturelles), μέσου του οποίου να εξασφαλίζεται η συντονισμένη και συνεχής συνεργασία του δήμου με τους κοινωνικο-πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης.

Όσον αφορά την συνεργασία συλλόγων μεταξύ τους, είναι δύσκολη και δεν έχει επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό μεταξύ των συλλόγων της πόλης. Χαρακτηριστικό είναι ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων αντιπροσώπων των πολιτιστικών συλλόγων [60] απορρίπτουν την ιδέα δημιουργίας ομοσπονδίας πολιτιστικών συλλόγων που έχει από καιρό προτείνει το Ερασιτεχνικό Θεατρικό Εργαστήρι Καλαμάτας, αλλά και τη δημιουργία συντονιστικής επιτροπής που να

---

[60] Πραγματοποιήσαμε ερωτηματολόγια σε μέλη δέκα διαφορετικών Διοικητικών Συμβουλίων πολιτιστικών συλλόγων (θεατρικών, μουσικών, χορευτικών), για να μπορέσουμε να έχουμε μέσα από τις απαντήσεις τους μια πιο συγκεκριμένη εικόνα σε ερωτήματα που μας απασχολούσαν. Το ερωτηματολόγιο το παραθέτουμε στο Παράρτημα 6.

αποτελείται από εκλεγμένους εκπροσώπους των συλλόγων, δίνοντας ως δικαιολογία την διαφορετικότητα των στόχων των πολιτιστικών συλλόγων, αλλά και τον πολυδιάστατο και πολυτομεακό τους χαρακτήρα.

Αναμφισβήτητα όμως μια τέτοια προσπάθεια θα αποτελούσε το πρώτο βήμα για την αλλαγή των σχέσεων μεταξύ Τ.Α. και πολιτιστικών συλλόγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.)

1. Το Ιστορικό της ίδρυσής του

Στη χώρα μας η πρώτη θεατρική αποκέντρωση με μόνιμο χαρακτήρα πραγματοποιήθηκε το 1961 με την δημιουργία του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος, είκοσι εννέα χρόνια μετά την ίδρυση του Εθνικού Θεάτρου στην Αθήνα (1932) [1].

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 με σκοπό την πολιτιστική ανάπτυξη της επαρχίας, ξεκίνησε ο θεσμός των ημικρατικών θεάτρων, τα οποία περιόδευαν στην περιφέρεια [2].

---

[1] Γενικότερα η θεατρική παιδεία στη χώρα μας είναι παραμελημένη. Τα Πανεπιστημιακά Τμήματα Θεατρικών Σπουδών Αθήνας και Πάτρας, αντιμετωπίζουν προβλήματα προγραμματισμού, δομής και οργάνωσης.
Στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση η θεατρική παιδεία έχει εναποτεθεί στην ευαισθησία κάποιων εκπαιδευτικών και μαθητών, εν αντιθέσει με άλλες χώρες (π.χ. στα δημοτικά σχολεία της Αμερικής) που η θεατρική παιδεία είναι μάθημα φαντασίας που γίνεται από συγγραφείς, ποιητές και καλλιτέχνες με σκοπό την καλλιέργεια της καλλιτεχνικής έκφρασης και επικοινωνίας μέσα από το θέατρο . Βλ. "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", 4-2-1996, *Τα προβλήματα της θεατρικής παιδείας.*
Πρόσφατη ανακοίνωση του γενικού γραμματέα Νέας Γενιάς προβλέπει για την επόμενη σχολική χρονιά την υλοποίηση θεατρικού πιλοτικού προγράμματος σε 20 σχολεία που διαθέτουν ήδη θεατρικές ομάδες. Στα επιλεγμένα σχολεία θα τοποθετηθούν θεατρολόγοι, που θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της θεατρικής παιδείας και της αισθητικής αγωγής στον ευαίσθητο χώρο των σχολείων, ούτως ώστε οι μαθητές να καταλάβουν και να αγαπήσουν το θέατρο. Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 9-5-1997, *Θεατρολόγοι στα σχολεία.*

[2] Στο συνέδριο του Σ.Ε.Η. το 1981, εκπρόσωπος του Διοικητικού του Συμβουλίου είχε αναφέρει για το θεσμό τα εξής : "Με το θεσμό των ημικρατικών θεάτρων, η κεντρική εξουσία, δηλαδή το τότε ΥΠ.ΠΕ., μέσω επιτροπών που το ίδιο διορίζει , δίνει λεφτά σε θιάσους που επιλέγει και τους στέλνει στις περιφέρειες για να δώσουν παραστάσεις. Η κεντρική εξουσία αποφασίζει με δυο λόγια, ποιες θεατρικές παραστάσεις θα δουν οι κάτοικοι των πόλεων και των χωριών της Ελλάδος, που σημειώνουμε ότι τις πληρώνουν, δουν δε δουν, μιας που ως έλληνες πολίτες φορολογούνται. Το κέντρο λοιπόν αποφασίζει. Η επαρχία δέχεται παθητικά. Τα ημικρατικά είναι μια ζοφερή περίπτωση συγκεντρωτισμού που μάλιστα γίνεται στο όνομα της ... αποκέντρωσης !
Όλες οι αρμοδιότητες μαζεύονται στα χέρια της κεντρικής εξουσίας . Οι θεατές των επαρχιακών πόλεων μετατρέπονται σε παθητικούς δέκτες. Με το θεσμό των ημικρατικών αρπάζεται από την Τ.Α. μια αρμοδιότητα που δικαιωματικά της ανήκει. Το υπουργείο δίνει εκατομμύρια για τα ημικρατικά, τη στιγμή που οι Δήμοι έχουν αποδυναμωθεί οικονομικά από την Κυβέρνηση. "
Κύρια διαπίστωση του συνεδρίου αυτού ήταν "ότι αποκλειστικά αρμόδια σε σχέση με την κεντρική εξουσία για τα πολιτιστικά ζητήματα κάθε περιοχής, είναι η Τ.Α., γιατί αυτή μόνο έχει τη δυνατότητα να ενσωματώσει τους κατοίκους των διαφόρων Δήμων και Κοινοτήτων ." Βλ. Σ.Ε.Η., Πρακτικά συνεδρίου, 1981, *"Θέατρο και Τοπική Αυτοδιοίκηση"*, στο περ. Τοπική Αυτοδιοίκηση, τ. 3, σελ. 37-43

Ο θεσμός αυτός αποτέλεσε την απαρχή για να προχωρήσει η θεσμοθέτηση των Δημοτικών Θεάτρων που μετεξελίχθηκαν στην συνέχεια σε Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα.

Η ανάγκη πολιτιστικής αναβάθμισης της περιφέρειας και αύξησης του πολιτιστικού κεφαλαίου στην επαρχία [3], οδήγησε το ΥΠ.ΠΟ. να στηρίξει αρχικά την λειτουργία έξι ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., της Καλαμάτας, του Αγρινίου, των Ιωαννίνων, της Λάρισας, της Βέροιας και της Κρήτης (1983). Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν άλλα οκτώ, των Σερρών, της Κομοτηνής (1984), της Ρούμελης (1985), της Πάτρας, της Ρόδου (1987), της Καβάλας (1993), του Βόλου (1994) και της Χίου.

Στην Καλαμάτα, όπως φαίνεται στην ιστορική αναδρομή για την πολιτιστική ζωή της πόλης, καθώς και στην παρουσίαση των σύγχρονων δραστηριοτήτων των πολιτιστικών εθελοντικών συλλόγων της πόλης, το έδαφος ήταν ώριμο για τη δημιουργία δημοτικού θεάτρου.

Το 1982, στα πλαίσια χάραξης πολιτιστικής πολιτικής ο Δήμος σύστησε με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, Δημοτικό Θέατρο (Π.Δ. 461/ΦΕΚ Α-85/5-7-1982, Ν.Π.Δ.Δ.) με σκοπό την προβολή και ανάπτυξη της ελληνικής θεατρικής παραγωγής, την πολιτιστική αποκέντρωση και τον εκδημοκρατισμό στο χώρο της θεατρικής Τέχνης. Η λειτουργία του, ως Ν.Π.Δ.Δ., λόγω των δύσκαμπτων κανόνων του δημοσίου λογιστικού, του στερούσαν την απαραίτητη ευελιξία και του δημιουργούσαν προβλήματα γραφειοκρατικής φύσεως. Οι συνθήκες αυτές οδήγησαν το Δήμο να ξεκινήσει το 1985, τη διαδικασία μετατροπής του σε Ν.Π.Ι.Δ., με μορφή Δημοτικής Επιχείρησης [4], αφού το ΥΠ.ΠΟ. από το 1983, με υπουργό Πολιτισμού την Μ. Μερκούρη, είχε ξεκινήσει την δημιουργία του θεσμού των Δημοτικών Περιφερειακών Θεάτρων. Η μετεξέλιξή του σε Ν.Π.Ι.Δ. (2290/ΦΕΚ Α-.87/21-2-1985) στηρίχθηκε σε οικονομοτεχνική μελέτη, σύμφωνα με την οποία ήταν ανάγκη να δημιουργηθεί μια σύγχρονη και ευέλικτη επιχείρηση, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που να έχει κοινωνικούς στόχους, αλλά θα λειτουργεί με ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια.

---

[3] Ο θεσμός των περιφερειακών θεάτρων λειτούργησε στη Γαλλία μετά τον πόλεμο (1947-1952) με πρωτοβουλία της 4ης Δημοκρατίας, με στόχο την θεατρική αποκέντρωση. Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής, δημιουργήθηκαν επιχορηγούμενες μόνιμες θεατρικές ομάδες στην πόλη του Στρασβούργου, της Τουλούζης, του Άγ. Στέφανου και της Εξ-εν-Προβάνς.
Το 1972 η θεατρική αποκέντρωση συνεχίστηκε με την δημιουργία των "Εθνικών Δραματικών Κέντρων" (Les Centres dramatiques Nationaux). Οι φορείς αυτοί σήμερα ανέρχονται στους 28 εκ των οποίων οι 6 έχουν παιδική σκηνή. Είναι Ν.Π.Ι.Δ. και κατά τα 2/3 επιχορηγούνται μέσω συμβάσεων από το Κράτος. Βλ. *La politique culturelle de la France* ,1988, σελ. 5

[4] Σήμερα, όλα τα ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. είναι Δημοτικές Επιχειρήσεις, εκτός από το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Κρήτης που λειτουργεί ως Ανώνυμη Εταιρεία με μετόχους τους Δήμους και τις Τοπικές Ενώσεις Δήμων και Κοινοτήτων Κρήτης.

Ο Δήμος Καλαμάτας για την εξασφάλιση της λειτουργίας του Θεάτρου παραχώρησε στο ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. τη χρήση του Αμφιθέατρου της Δημοτικής Φιλαρμονικής για τις παραστάσεις της Νέας Σκηνής (αίθουσα 200 θέσεων) και του κτιρίου που στεγαζόταν παλιά η Ηλεκτρική Εταιρεία, για τις παραστάσεις της Κεντρικής Σκηνής (αίθουσα 300 θέσεων).

2. Στόχοι και αντικείμενο της Προγραμματικής Σύμβασης

Τα νομικά προβλήματα που προέκυψαν από την τροποποίηση του θεσμικού πλαισίου των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., λύθηκαν με την υπογραφή τριμερούς προγραμματικής σύμβασης δεκαετούς διάρκειας, η οποία για το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας υπογράφτηκε τον Απρίλιο του 1985, με το ΥΠ.ΠΟ. και το Δήμο Καλαμάτας.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 2 του Ν. 1416/1984(Φ.Ε.Κ. 18/Α/21-2-1984), η προγραμματική αυτή σύμβαση αφορούσε την εκπόνηση και εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος θεατρικής ανάπτυξης της Καλαμάτας και της ευρύτερης περιοχής προκειμένου :

- Να δημιουργηθεί η απαραίτητη θεατρική υποδομή.
- Να βελτιωθεί το επίπεδο της παρεχόμενης θεατρικής και γενικότερα καλλιτεχνικής παιδείας σε όλα τα επίπεδα.
- Να ενισχυθεί και να τονωθεί η καλλιτεχνική ζωή της περιοχής ώστε να υπάρξουν δυνατότητες για συνολική πολιτιστική ανάπτυξη.
- Να ενεργοποιηθεί το ανθρώπινο δυναμικό της περιοχής συμμετέχοντας στις διαδικασίες για τη θεατρική και γενικότερη πολιτιστική ανάπτυξη.
- Να προβληθεί, αναπτυχθεί και διαδοθεί η θεατρική τέχνη, με την παραγωγή και παρουσίαση θεατρικών παραστάσεων καθώς και άλλων παραπλεύρων εκδηλώσεων.

Ένας άλλος στόχος που αναφερόταν στην Προγραμματική Σύμβαση του 1985 και που εκ των υστέρων εγκαταλείφθηκε, ήταν η δημιουργία Ανώτερης Σχολής Δραματικής Τέχνης, που αποτελούσε στόχο και άλλων ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. της χώρας, που κανένα όμως μέχρι σήμερα δεν τον έχει υλοποιήσει λόγω του υψηλού κόστους λειτουργίας μιας τέτοιας σχολής, καθώς και των αντιδράσεων του "Σωματείου Ελλήνων Ηθοποιών" που προέβλεπε δύσκολη την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων της.

Στα πλαίσια της προγραμματικής σύμβασης, προσδιορίζονται οι σχέσεις του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. με την Πολιτεία και την Τ.Α. και δεσμεύονται οι συμβαλλόμενοι σε θέματα που αφορούν :

- Το ποσό της ετήσιας επιχορήγησης από το κράτος και από τον δήμο.
- Το ρεπερτόριο. Το 50% των έργων που παρουσιάζονται πρέπει να είναι ελληνικά (εκ των οποίων το 30% νεοελληνικά). Ο αριθμός των έργων επίσης, δεν θα πρέπει να είναι λιγότερα από τρία.
- Τον αριθμό των παραστάσεων που δεν θα πρέπει να είναι λιγότερες των 150, για κάθε θεατρική περίοδο (1η Σεπτεμβρίου έως 30 Αυγούστου).
- Την πραγματοποίηση περιοδειών στην ευρύτερη περιοχή, η οποία περιλαμβάνει τους νομούς Μεσσηνίας, Λακωνίας, Αρκαδίας και Ηλείας.
- Τον αριθμό των απασχολούμενων και τα επαγγελματικά προσόντα αυτών.
- Τα προσόντα και τις υποχρεώσεις του Καλλιτεχνικού Διευθυντή.
- Τη λειτουργία Κοινής Επιτροπής [5] παρακολούθησης της τήρησης των όρων της προγραμματικής σύμβασης, με μέλη έναν εκπρόσωπο του Νομαρχιακού Συμβουλίου Μεσσηνίας ως πρόεδρο, τρεις εκπροσώπους του ΥΠ.ΠΟ., έναν εκπρόσωπο του δήμου Καλαμάτας, έναν εκπρόσωπο του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. και έναν εκπρόσωπο των εργαζομένων στο ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Η δεκάχρονη και πλέον εμπειρία της λειτουργίας του θεσμού και οι διάφοροι προβληματισμοί που είχαν διατυπωθεί σε διημερίδες [6] που είχαν οργανωθεί με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των υπευθύνων των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., οδήγησαν την υπεύθυνη επιτροπή για τη χάραξη Εθνικής Πολιτικής στο Θέατρο, στην διαμόρφωση νέων προτάσεων για το πλαίσιο λειτουργίας του θεσμού.

Κατ' αυτό τον τρόπο στις νέες Προγραμματικές Συμβάσεις [7] που υπογράφτηκαν μεταξύ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., δήμων και ΥΠ.ΠΟ., διαφαίνονται ορισμένες

---

[5] Η Κοινή αυτή Επιτροπή καταργείται στην προγραμματική σύμβαση του 1997 και ο γενικότερος έλεγχος θα γίνεται από αρμόδια επιτροπή του ΥΠ.ΠΟ. Η συντονιστική επιτροπή κοινής δράσης των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. στο ΥΠ.ΠΟ. θα παρακολουθεί τις δραστηριότητές τους και βάσει του καλλιτεχνικού, τεχνικού και διοικητικού δυναμικού τους αλλά και του ετήσιου ρεπερτορίου που έχουν προγραμματίσει και τελικά υλοποιήσει, θα καθορίζει το χρηματικό ποσό της επιχορήγησής τους. Η συγκεκριμένη άποψη επανειλημμένως είχε προταθεί στις ημερίδες που έχουν πραγματοποιηθεί, από τον πρώην πρόεδρο του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., Γ. Κυριακόπουλο. Βλ. ΥΠ.ΠΟ., 1995, *Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα - Το παρόν και το μέλλον του θεσμού*, σελ. 49

[6] Συναντήσεις των υπευθύνων των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. έχουν οργανωθεί το 1984 στο Αγρίνιο, το 1987 στη Λάρισα, το 1989 στην Αθήνα με πρωτοβουλία του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Ιωαννίνων, το 1992 στη Βέρροια και το 1995 στην Αθήνα.

[7] Οι συμβάσεις αυτές έχουν ενιαίο χαρακτήρα και μικρές είναι οι διαφοροποιήσεις μεταξύ τους, αφού το ΥΠ.ΠΟ. βλέπει τα ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. να εντάσσονται σ' ένα δίκτυο Περιφερειακών Θεάτρων.

μεταβολές που αφορούν τις οργανωτικές, καλλιτεχνικές και οικονομικές δομές του θεσμού.

Ειδικότερα, όσον αφορά τη νέα προγραμματική σύμβαση του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας (1997), με τον Δήμο και το ΥΠ.ΠΟ., οι στόχοι της είναι οι ίδιοι με αυτούς της προηγούμενης, προσθέτοντας "την συστηματοποίηση της συνεργασίας των τοπικών καλλιτεχνικών δυνάμεων με τις καλλιτεχνικές δυνάμεις της υπόλοιπης περιφέρειας, αλλά και του κέντρου και του εξωτερικού, για τον εμπλουτισμό της όλης καλλιτεχνικής και ιδιαίτερα θεατρικής δραστηριότητας ".

Κατ' αυτό τον τρόπο μέσω της σύμβασης προβάλλεται η αναγκαιότητα διεύρυνσης της συνεργασίας μεταξύ τοπικών, εθνικών και διεθνών πολιτιστικών δυνάμεων.

Όσον αφορά τις υποχρεώσεις του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., στη νέα Προγραμματική Σύμβαση τροποποιούνται μερικά σημεία, δεσμεύοντάς το να ανεβάσει στη διάρκεια της θεατρικής περιόδου το λιγότερο τρία (3) έργα - το ένα από την ελληνική δραματουργία - , εκ των οποίων τα δύο (2) τουλάχιστον κατά την χειμερινή περίοδο. Μειώνεται δε ο αριθμός των υποχρεωτικών παραστάσεων από εκατό πενήντα (150) που προέβλεπε η σύμβαση του 1985, σε τουλάχιστον ογδόντα (80) ετησίως, εκ των οποίων ικανός αριθμός θα πραγματοποιείται στην ευρύτερη περιφέρεια.

Με το νέο πλαίσιο λειτουργίας των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. καθιερώνονται κίνητρα για την ανάπτυξη ιδιαίτερων δραστηριοτήτων, που αξιολογούμενες από την Ειδική Επιτροπή Θεάτρου του ΥΠ.ΠΟ., θα τυγχάνουν επιπλέον οικονομικής ενίσχυσης από το Υπουργείο.

Ταυτόχρονα φαίνεται να επιθυμείται η εφαρμογή μιας πολύπλευρης πολιτιστικής πολιτικής που να αποσκοπεί στην αναβάθμιση του ελληνικού θεατρικού ρεπερτορίου [8], την παρουσίαση ποιοτικής μετάφρασης του αρχαίου δράματος ή του ξένου έργου [9], την ανάπτυξη συνεργασιών και την ανταλλαγή θεατρικών παραγωγών με έγκυρα θεατρικά σχήματα του εξωτερικού, με την

---

[8] Για την ενίσχυση του ελληνικού θεατρικού ρεπερτορίου το ΥΠ.ΠΟ. χρηματοδοτεί υποχρεωτικά το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. για την ανάθεση συγγραφής θεατρικού έργου σε συγγραφέα, έργο του οποίου θα πρέπει να έχει παιχτεί από επαγγελματικό θίασο ή ο οποίος θα έχει βραβευτεί σε κρατικό διαγωνισμό. Όταν δε το παραγγελθέν έργο ανεβεί από το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., το ΥΠ.ΠΟ., μετά γνώμη της αρμόδιας επιτροπής θεάτρου θα επιχορηγεί με επιπλέον ποσό το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. (αρθρ. 10, Προγραμματικής Σύμβασης του 1997).

[9] Η ανάθεση μετάφρασης αρχαίου δράματος ή ξένου έργου θα μπορεί να αποφασιστεί εάν υπάρχει κενό στο δραματολόγιο ή το πρωτότυπο χρήζει νέας μετάφρασης. Το έργο αυτό μπορεί να αναλάβει δόκιμος μεταφραστής δηλαδή άτομο που να είναι είτε μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων, είτε μεταφράσεις του να έχουν ανεβαστεί σε τρία τουλάχιστον θέατρα αναγνωρισμένης αξίας (αρθρ. 4, Προγραμματικής Σύμβασης του 1997).

αμοιβαία παρουσίασή τους στην Ελλάδα και το εξωτερικό [10], την ανάπτυξη παράπλευρων εκδηλώσεων, τον ποιοτικό και καινοτόμο χαρακτήρα των παραστάσεων, την εφαρμογή προγραμμάτων σε απομακρυσμένες περιοχές, σε ειδικές κοινωνικές ομάδες ή πληθυσμιακές μειονότητες, την παρουσίαση παράστασης στο θεσμοθετημένο Φεστιβάλ των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., τη δημιουργία συμπαραγωγών μεταξύ των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. ή με άλλους θεατρικούς φορείς, όπως επίσης την ανάπτυξη συνεργασίας με όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης [11].

Όλα αυτά όμως τα κριτήρια αξιολόγησης για το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. δεν εξασφαλίζουν ένα εκ των προτέρων συγκεκριμένο και σίγουρο ποσό πρόσθετης επιχορήγησης. Έτσι φαίνεται ότι υπάρχουν περιθώρια είσπραξης επί πλέον ποσού χρημάτων, το οποίο προφανώς εξαρτάται από τις σχέσεις που έχουν διαμορφωθεί μεταξύ παραγόντων του υπουργείου και του θεατρικού φορέα.

3. Η διοικητική οργάνωση του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Σύμφωνα με τον Εσωτερικό Κανονισμό λειτουργίας του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. (1985), το θέατρο διοικείτο από 9μελές Διοικητικό Συμβούλιο, τα μέλη του οποίου ορίζονταν με αναπληρωτές από το Δημοτικό Συμβούλιο του Δήμου Καλαμάτας.

Από τα μέλη αυτά τέσσερις (4) ήταν αιρετοί εκπρόσωποι του Δήμου, ένας εκπρόσωπος των εργαζομένων στο θέατρο και ένας εκπρόσωπος του "Μεσσηνιακού Ερασιτεχνικού Θεάτρου" (Μ.Ε.Θ.). Τα υπόλοιπα τρία (3) μέλη ήταν δημότες ή κάτοικοι του Δήμου με πείρα ή γνώσεις στο θέατρο. Το Δημοτικό Συμβούλιο όριζε από τα μέλη του Δ.Σ. τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο του φορέα. Η θητεία του Δ.Σ. του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. ακολουθεί αυτή της Δημοτικής Αρχής.

Σύμφωνα με τη νέα Προγραμματική Σύμβαση , - εξαετούς αυτή τη φορά διαρκείας, η οποία υπογράφτηκε με δύο χρόνια καθυστέρηση (η προηγούμενη είχε λήξει το 1995) και αφού απασχόλησε και αμφισβητήθηκε επανειλημμένως από το Δημοτικό Συμβούλιο, ειδικότερα λόγω των μεταβολών που παρέθετε όσο αφορά τις αρμοδιότητες του Δ.Σ. και αυτές του Καλλιτεχνικού Διευθυντή - , τα όργανα της Διοίκησης του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. ορίζονται από το Διοικητικό Συμβούλιο,

---

[10] Για την ανάπτυξη τέτοιων ανταλλαγών η επιχορήγηση του ΥΠ.ΠΟ. βάσει της Προγραμματικής Σύμβασης χαρακτηρίζεται ως υποχρεωτική.

[11] Για τις προαναφερόμενες δραστηριότητες υπάρχει δυνατότητα επιχορήγησης από το ΥΠ.ΠΟ. μετά από αξιολόγηση της αρμόδιας επιτροπής, χωρίς όμως να χαρακτηρίζεται ως υποχρεωτική.

το οποίο είναι επταμελές, με υποχρεωτική τη συμμετοχή ενός εκπροσώπου του ΥΠ.ΠΟ., και του Καλλιτεχνικού Διευθυντή (αρθρ. 7) .

Το Δ.Σ. αποφασίζει επί όλων των θεμάτων που αφορούν το θέατρο, ύστερα από πρόταση του Διευθυντή, με εξαίρεση τα θέματα για τα οποία είναι αποκλειστικά αρμόδιος ο ίδιος. Η νέα σύμβαση ενισχύει τον ελεγκτικό ρόλο του Δ.Σ., μέσω του ελέγχου της σύνταξης και παρακολούθησης της εκτέλεσης του προϋπολογισμού.

Όσον αφορά τις αρμοδιότητες του Καλλιτεχνικού Διευθυντή (που τον αποκαλεί απλά Διευθυντή), η νέα σύμβαση κατοχυρώνει την ανεξαρτησία του και την ενίσχυση του ρόλου του, κάτι που είχε αποτελέσει το αιτούμενο σε συναντήσεις των εκπροσώπων των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.[12] και είχε επανειλημμένως υποστηρίξει ο Στ. Μπένος ως Υπουργός Πολιτισμού [13].

Ειδικότερα, σύμφωνα με τους κανονισμούς της νέας σύμβασης, ο Διευθυντής του θεάτρου προσλαμβάνεται με απόφαση του Δ.Σ. και τη σύμφωνη γνώμη του Υπουργού Πολιτισμού (μετά γνωμοδότηση του αρμόδιου συλλογικού οργάνου). Σε περίπτωση διαφωνίας του Υπουργού και αναπομπής, το Δ.Σ. προχωρεί στην επιλογή άλλου προσώπου από τους υποψήφιους της ίδιας προκήρυξης ή προβαίνει σε νέα προκήρυξη κατά την κρίση του. Ο Υπουργός Πολιτισμού μπορεί να αναπέμψει την πρόσληψη του Διευθυντή άπαξ.

Ο Διευθυντής έχει αρμοδιότητες οργανωτικές, διοικητικές, οικονομικές και καλλιτεχνικές [14]. Αναλαμβάνει δηλαδή την πλήρη διοίκηση και υπευθυνότητα του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.

---

[12] "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ",1-2-1995, *Για αυξημένες αρμοδιότητες στους Καλλιτεχνικούς Διευθυντές*

[13] Ο Σ. Μπένος αιτιολογώντας την αύξηση των αρμοδιοτήτων των Θεατρικών Διευθυντών είχε επισημάνει ότι μ' αυτό τον τρόπο θα μπορέσουν απερίσπαστοι να επιτελέσουν το έργο τους χωρίς παρεμβάσεις. Πιο συγκεκριμένα είχε αναφέρει: "Επιθυμούμε να αναδείξουμε τον Διευθυντή του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. και να τον οπλίσουμε με όλα τα θεσμικά στοιχεία που μπορούμε, τουλάχιστον από πλευράς Υπουργείου." , Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 4-7-1996, *Το νέο πλαίσιο λειτουργίας των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.* και "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 30-7-1996, *Αφήστε τους διευθυντές να ανθήσουν.*

[14] Οι κυριότερες αρμοδιότητες του Διευθυντή σύμφωνα με το άρθρο 7 της προγραμματικής σύμβασης του 1997, είναι :

α. Καταρτίζει το δραματολόγιο κάθε περιόδου.

β. Εισηγείται τον προϋπολογισμό του θεάτρου.

γ. Είναι υπεύθυνος για την όλη εντός του προϋπολογισμού , οργάνωση εκτέλεση κάθε καλλιτεχνικής παραγωγής του θεάτρου, επιβλέπει την προετοιμασία των έργων που ανεβαίνουν.

δ. Προσλαμβάνει το καλλιτεχνικό προσωπικό, υπογράφει τις συμβάσεις πρόσληψης και συμφωνεί τους όρους και τις αμοιβές της σύμβασης εργασίας.

ε. Αποφασίζει για τις παραστάσεις σε Φεστιβάλ ή άλλες εκδηλώσεις ή περιοδείες , με την σύμφωνη γνώμη του Δ.Σ.

στ. Προΐσταται των διοικητικών υπηρεσιών του θεάτρου, εποπτεύει και συντονίζει τη λειτουργία τους, επιβλέπει την εκτέλεση των αποφάσεών του και του Δ.Σ.

αυστηρό έλεγχο και την κηδεμονία που θέλει να ασκήσει το ΥΠ.ΠΟ. προς το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. και έμμεσα το Δήμο, ακολουθώντας την πολιτική που ασκεί στα Κρατικά Θέατρα.

Μεταξύ άλλων υποστήριξαν, ότι στη νέα σύμβαση "παραμερίζονται" τα μέλη του Δ.Σ. του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. και "κυρίαρχος" αναδεικνύεται ο Καλλιτεχνικός Διευθυντής του Θεάτρου, ο οποίος, με τη συγκατάθεση του ΥΠ.ΠΟ., που θα "τον εγκρίνει", θα αποκτά πλέον υπερεξουσίες.

Αντιρρήσεις επίσης ως προς το περιεχόμενο της νέας σύμβασης διατυπώθηκαν σε τοπική εφημερίδα από το "Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο Καλαμάτας" [18]. Κατά την άποψη των μελών του Δ.Σ. του συλλόγου, η νέα Προγραμματική Σύμβαση "καταργεί κάθε ουσιαστική ή παρεμβατική λειτουργία και αρμοδιότητα του Δ.Σ., δημιουργεί ένα μοντέλο Κρατικού Θεάτρου και όχι Δημοτικού και αποκεντρωμένου, ενώ αποτελεί ετεροβαρή συμφωνία σε βάρος της δημοτικής αρχής η οποία καλύπτει το ήμισυ της λειτουργικής δαπάνης του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ."

Εκφράζουν το φόβο ότι : "με την προτεινόμενη σύμβαση αφαιρείται κάθε δυνατότητα κρίσης-παρέμβασης ή διαφωνίας της δημοτικής αρχής και της

- Δ. Γιαννημάρας (τέως πρόεδρος της ΔΕ.Π.Α.Κ., αιρετός του κόμματος της μειοψηφίας): (...) Για μένα το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. πρέπει να πάψει να λέγεται έτσι και να λέγεται Υπουργικό Θέατρο Καλαμάτας ! Είναι ξεκάθαρο ότι είναι το θέατρο του Υπουργού. Λόγο δεν έχει καθόλου η Καλαμάτα. Λέει ξεκάθαρα η Προγραμματική Σύμβαση "με την σύμφωνη γνώμη του Υπουργού" και σε παρένθεση λέει "μετά από γνωμοδότηση". Άρα ο έλεγχος του θεάτρου είναι κατά κύριο λόγο στον Υπουργό Πολιτισμού. (...) Για μένα το κυρίαρχο είναι ένα. Ότι μέσα απ' αυτή την Προγραμματική Σύμβαση αρχίζει το ΥΠ.ΠΟ. και βάζει το χέρι του στην τοπική κοινωνία και στην Τ.Α. Δεν έχει φωνή πιά ο Δήμος, ούτε η τοπική κοινωνία.
- Γ. Κυριακόπουλος (τέως αντιπρόεδρος του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.) : (...) Θεωρώ το άρθρο 7 επιεικώς απαράδεκτο (είναι το άρθρο που αναφέρεται στα όργανα διοίκησης και τους κανόνες λειτουργίας του θεάτρου). Θα ήθελα μερικά σημεία να τα αναφέρω. (...) στις αρμοδιότητες του Καλλιτεχνικού Διευθυντή θα ήθελα να τονίσω κάτι που δεν "βγήκε" από τη συζήτηση, διότι ενώ φαίνεται ότι θα έχει υπεραρμοδιότητες, υπερεξουσίες, στην ουσία δεν παίρνει τίποτα. Μάλλον παίρνει υπερεξουσίες σε σχέση με το Δ.Σ. του θεάτρου, αλλά με βάση αυτό το κείμενο γίνεται υποχείριο του εκάστοτε Υπουργού Πολιτισμού ή της επιτροπής η οποία υπάρχει και είναι διορισμένη από τον Υπουργό Πολιτισμού.
- Γ. Κουτσούλης (πρόεδρος της ΔΕ.ΠΑ.Κ.): (...) Μπορεί το ΥΠ.ΠΟ. να εξελιχθεί σε δυνάστη, μπορεί να εξελιχθεί όμως και σε φύλακα του θεσμού που σε άλλες πόλεις δε λειτούργησε. Μην το πάρουμε δηλαδή μόνο με την έννοια ότι υπάρχει ένα Υπουργείο που δίνει τα λεφτά και θέλει να καπελώνει τα πάντα.

[17] Ειδικότερα οι σύμβουλοι της μείζονος μειοψηφίας υποστήριξαν ότι "η περιφέρεια θάβεται με τέτοιες συμβάσεις και αυτή που υπογράφτηκε την χαρακτήρισαν ως "έκτρωμα". Βλ. "ΘΑΡΡΟΣ", 7-3-1997, "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 7-3-1997

[18] Τη διαφωνία του με την προτεινόμενη από το ΥΠ.ΠΟ. νέα προγραμματική σύμβαση για το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. είχε εκφράσει με επιστολή του στην εφημερίδα "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ" το "Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο", το οποίο είχε αντιδράσεις όσο αφορά τις υπερεξουσίες που χορηγούνται στον Καλλιτεχνικό Διευθυντή και την άμεση εξάρτησή του από το ΥΠ.ΠΟ. Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 7-11-1996, *"Όχι" του Μ.Ε.Θ. στη νέα Προγραμματική Σύμβαση*

Έτσι φαίνεται ο ρόλος του να αναβαθμίζεται σύμφωνα με την άποψη *"ενός ανδρός αρχή"*, αφού η πορεία και η φυσιογνωμία των Περιφερειακών θεάτρων προσδιορίζεται κατά το πλείστον από τον Καλλιτεχνικό Διευθυντή.

Την ίδια ακριβώς άποψη είχε εκφράσει επανειλημμένως στο Δημοτικό Συμβούλιο ο Δήμαρχος της πόλης Χρ. Μαλαπάνης [15], αναφέροντας : " (...) Εγώ υπεραμύνομαι της κυριαρχίας του καλλιτεχνικού διευθυντή. Η τέχνη για μένα δεν είναι προϊόν δημοκρατικών διαδικασιών. Είναι προσωπική έκφραση του καθενός ανθρώπου. Αν θέλουμε να κάνουμε δημοκρατικές διαδικασίες έχουμε την πολιτική, την οικονομία, την διοίκηση. Αλλά η τέχνη δεν είναι αποτέλεσμα συμψηφισμού απόψεων και πλειοψηφιών. (...) Η ευθύνη του Δ.Σ. έγκειται στον ποιόν ακριβώς θα εμπιστευθεί. Ουδέποτε μέχρι σήμερα το Δημοτικό Συμβούλιο Καλαμάτας έχει εμπιστευθεί Καλλιτεχνικό Διευθυντή που να μην είναι πρώτο όνομα. Οι παρεμβάσεις στο έργο του Καλλιτεχνικού Διευθυντή είναι κομμένες από την διοίκηση , και έτσι πρέπει να είναι. Το Δ.Σ. απλώς και μόνο διοικεί. Και σ' αυτή την καλλιτεχνική δημιουργία θα πρέπει να υπάρχει η ελευθερία της έκφρασης.

(...) Ο πολιτισμός σε επαγγελματικό επίπεδο δεν είναι συλλογική δράση εν αντιθέσει με την πολιτιστική δημιουργία σε ερασιτεχνικό επίπεδο που είναι κατεξοχήν συλλογική δράση και δημοκρατική διαδικασία. Αν θέλουμε να κάνουμε δημοκρατικές διαδικασίες σε επαγγελματικό περιβάλλον, είναι σίγουρο ότι ο πολιτισμός αυτός θα οδηγήσει σε αποτυχία. Αν θέλουμε να κάνουμε ερασιτεχνικές δημιουργίες με συγκεντρωτισμό και επαγγελματικό περιβάλλον, είναι σίγουρο ότι θα χάσουμε το δρόμο μας. Άλλο ο ερασιτεχνισμός που έχει συλλογική επεξεργασία, που έχει την ανταλλαγή της γνώμης, που έχει την χαρά της δημιουργίας και άλλο επαγγελματισμός που πρέπει να ανεβάσει την παράσταση, η οποία θα κριθεί και ανάλογα αν αρέσει ή όχι θα προχωρήσει ή δεν θα προχωρήσει. Μέσα λοιπόν σ' ένα επαγγελματικό περιβάλλον, όπου επαγγελματικά δουλεύουν όλοι οι θίασοι και όπου τα ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. θα δώσουν τη μάχη τους, είναι ξεκάθαρο ότι η "ενός ανδρός αρχή" πρέπει να είναι κανόνας."

Αντιδράσεις [16] όσο αφορά την υπογραφή της νέας Προγραμματικής Σύμβασης, εκφράστηκαν κυρίως από τους συμβούλους της μειοψηφίας[17], για τον

---

[15] Η πρώτη τοποθέτηση έγινε σε συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου στις 27/11/1996 ενώ η δεύτερη στη συνεδρίαση στις 5/3/1997. Βλ. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου για την *"Σύναψη νέας Προγραμματικής Σύμβασης μεταξύ Δήμου Καλαμάτας, ΥΠ.ΠΟ. και ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ."*, Συνεδρίαση 27/11/1996 σελ. 27 και 5/3/1997, σελ. 7.

[16] Αποσπασματικά αναφέρουμε ορισμένες απ' αυτές τις αντιδράσεις που διατυπώθηκαν στη συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου στις 27-11-1997 :

τοπικής κοινωνίας και στην ουσία το Δημοτικό Θέατρο διοικείται απόλυτα από το ΥΠ.ΠΟ. το οποίο έχει τον τελικό λόγο σε κάθε σοβαρή διαφωνία."

Τελικά το σχέδιο της σύμβασης μετά από κάποιες τροποποιήσεις που συμφωνήθηκαν με υπεύθυνους του ΥΠ.ΠΟ. , ενεκρίθη κατά πλειοψηφία από το Δημοτικό Συμβούλιο (με 10 ψήφους υπέρ, 7 κατά και ένα λευκό) το Μάρτιο του 1997.

4. Τα οικονομικά του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Οι πόροι για τη λειτουργία του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. προέρχονται από το ΥΠ.ΠΟ., τον τακτικό προϋπολογισμό του Δήμου Καλαμάτας, τα έσοδα του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. και τις χορηγίες.

Παρ' όλο που στην Προγραμματική Σύμβαση του 1985, φαίνεται ότι οι συμβληθέντες φορείς είναι υποχρεωμένοι να διασφαλίζουν την οικονομική επιβίωση του φορέα, τα δεδομένα δεν το αποδεικνύουν.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, οι δόσεις των επιχορηγήσεων δεν αναπροσαρμόζονται ετήσια και τιμαριθμικά και πολύ συχνά δεν καταβάλλονται εγκαίρως. Η επιχορήγηση του ΥΠ.ΠΟ. δίνεται με σημαντική καθυστέρηση και σε πολλές δόσεις και δεν αυξάνει σύμφωνα με τον ετήσιο πληθωρισμό, γεγονός που συνέβαλε στη διεύρυνση του οικονομικού προβλήματος του φορέα.
Στους Πίνακες 2 και 3, φαίνεται ότι το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. από το 1985, έτος της ίδρυσής του, μέχρι και το 1995, αντιμετωπίζει έντονα οικονομικά προβλήματα, αφού το ύψος των εσόδων του δεν καλύπτει τα έξοδά του (Διάγραμμα 1).

Η δέσμευση του ΥΠ.ΠΟ., 2 προς 1 έναντι του Δήμου, για την οικονομική κάλυψη του φορέα, άρχισε να αντιστρέφεται και τείνει να γίνει 1 προς 2, μιας και τα κονδύλια που προέρχονται απ' αυτό χορηγούνται με περικοπές και καθυστερούν να καταβληθούν χρονικά [19]. Έτσι ο δήμος εκτός από την τακτική του επιχορήγηση αναλαμβάνει και την κάλυψη οικονομικών υποχρεώσεων της επιχείρησης ούτως ώστε να εξασφαλίζει τη βιωσιμότητά της.

Μερικές χρονιές το ΔΗ.ΠΕ..ΘΕ.Κ. δεν μπόρεσε να καλύψει τα έξοδά του και δανείστηκε από το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, συχνά δε για την κάλυψη τρεχουσών υποχρεώσεών του, αναζητά προσωρινό δανεισμό από το Δήμο με συμψηφισμό του με μελλοντικές επιχορηγήσεις.

---

[19] Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 2-2-1995, Γ. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. - Το παρόν και το μέλλον του θεσμού.*

Το οικονομικό πρόβλημα της Επιχείρησης διαφαίνεται στα σημαντικά ποσά οφειλών που έχει προς τρίτους, όπως τα Ασφαλιστικά Ταμεία, τους προμηθευτές, το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων. Για παράδειγμα, το 1995, οι οφειλές προς τους Ασφαλιστικούς οργανισμούς [20] ανήρχοντο στα 87.623.670 δρχ., προς τους προμηθευτές 7.218.054 δρχ., στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων 17.321.523 δρχ., στο Ελληνικό Δημόσιο 4.073.089, ενώ στο Δήμο Καλαμάτας 206.261.629 δρχ., υπό μορφή άτοκων δανείων.

Όπως αναφέραμε, μεγάλο οικονομικό βάρος για την επιχείρηση αποτελούν οι εισφορές στο Ι.Κ.Α. για τους εργαζόμενους. Οι καθυστερήσεις στην πληρωμή του, με τις προσαυξήσεις και τα πρόστιμα, δημιούργησαν το 1995 στο ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. χρέος 120 εκατ. δρχ.

Αρωγός στο πρόβλημα αυτό ήταν ο Δήμος που άρχισε να πληρώνει σε μηνιαίες δόσεις το χρέος αυτό. Παράλληλα υπήρχε και το χρέος των 160 εκατ. δρχ. του φορέα προς το Δήμο Καλαμάτας, που ρυθμίστηκε από το Δημοτικό Συμβούλιο μετατρεπόμενο σε άτοκο δάνειο.

Στα προαναφερόμενα οικονομικά προβλήματα φαίνεται σημαντική ευθύνη να έχει το ΥΠ.ΠΟ., που δεν ήταν συνεπές στις υποχρεώσεις που ορίζονταν μέσω της Προγραμματικής Σύμβασης.

Όπως ανέφερε στο Δημοτικό Συμβούλιο ο Γ. Κυριακόπουλος [21] (τέως αντιπρόεδρος του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.), " (...) υπάρχει μια διαφορά τουλάχιστον 100 εκατ. που θα έπρεπε να είχε καταβάλλει επιπλέον το ΥΠ.ΠΟ. Εάν αυτά τα εκατ. το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. τα είχε εισπράξει, το οικονομικό πρόβλημα που έχει το θέατρο που είναι στην ουσία το Ι.Κ.Α. , δεν θα το είχε. Αυτό διαμορφώθηκε όταν το 1991 το Διοικητικό Συμβούλιο σταμάτησε να πληρώνει το Ι.Κ.Α. επειδή υπήρχαν μόνιμες καθυστερήσεις από τις πληρωμές του ΥΠ.ΠΟ., το οποίο δεν ήταν συνεπές στο χρόνο αποστολής των επιχορηγήσεων."

Το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. για να αντεπεξέλθει στις οικονομικές του ανάγκες έχει αναζητήσει πόρους και από άλλους φορείς που δεν εμπεριέχονται στην

---

[20] Οι εισφορές του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. προς το ΙΚΑ για την ασφάλιση των εργαζομένων του επιβαρύνουν σημαντικά τις οικονομικές του υποχρεώσεις . Πολλές φορές έγιναν καθυστερήσεις στην πληρωμή του με αποτέλεσμα να υπάρξουν προσαυξήσεις στο αρχικό ποσό και το χρέος να αποβεί δυσβάστακτο για τον φορέα. Το χρέος στο ΙΚΑ του δημιουργούσε και άλλα προβλήματα διότι του απαγόρευε την είσπραξη χρημάτων, αφού τόσο το κράτος για να πληρώσει τις τακτικές επιχορηγήσεις, όσο και οι Δήμοι για να πληρώσουν οφειλές τους για παραστάσεις που είχε δώσει το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. χρειάζονταν ασφαλιστική βεβαίωση.

[21] Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου για τη *"Σύναψη νέας Προγραμματικής Σύμβασης μεταξύ Δήμου Καλαμάτας, ΥΠ.ΠΟ. και ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ."*, συνεδρίαση 27/11/1996 σελ. 2

Προγραμματική Σύμβαση, όπως την Αγροτική Τράπεζα και το Νομαρχιακό Ταμείο Μεσσηνίας, που έχουν επανειλημμένως ανταποκριθεί.

Οι επιχορηγήσεις αυτές, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, δε χαρακτηρίζονται από συνέπεια και συνέχεια.

Η παροχή τους εξαρτάται άμεσα από την πολιτική βούληση των εμπλεκόμενων φορέων, τις σχέσεις που έχουν διαμορφώσει στελέχη του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. με αυτούς, τις διαπροσωπικές σχέσεις και τα δίκτυα γνωριμιών που έχουν αναπτύξει μέλη του Δ.Σ. του φορέα, με δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς .

Η εξασφάλιση χορηγιών από ιδιώτες είναι επίσης ζήτημα δημοσίων σχέσεων, που όπως φαίνεται θα πρέπει να αναπτύξει η επιχείρηση, διότι οι χορηγίες που έχει δεχθεί μέχρι τώρα είναι περιορισμένες (Πίνακας 1).

Ένας λόγος μπορεί να είναι ότι δεν απασχολεί κανένα εξειδικευμένο στέλεχος σ' αυτό τον τομέα και κανένας από τους απασχολούμενους υπαλλήλους της δεν έχει την συγκεκριμένη αρμοδιότητα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 : ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΦΟΡΕΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
ΥΠ.ΠΟ.	20	19	25.7	25.3	27	29	46	5	15 26**	45 10**	17
Γ.Γ.Ν.Γ.				2.48	1.2	1.2	1.8				
Υπ.Εσωτ/κών *				25.75							
Υπ. Παιδείας										0.573	
ΔΗΜΟΣ	23.2	27	14	15	40	41	35	35	50	53	50
Νομαρχιακό Ταμείο Μεσσηνίας			10	18			5				
Ν. Ηλείας			0.2								
Ε.Ο.Κ.(για σεμινάρια)								8.8	3.63	0.574	
Χορηγίες-δωρεές ***			10	10.174	10	10		1		12.75	
ΣΥΝΟΛΟ	43.2	46	59.9	96.7	78.2	81.2	87.8	40	91	108.573	67

Πηγή: Λογιστήριο ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. Τα ποσά είναι σε εκατ. δραχμές. Επεξεργασία της ίδιας.

* Το Υπ. Εσωτερικών το 1988 έδωσε στο Δήμο Καλαμάτας 25.750.000 δρχ. και αυτός στο ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

** Το 1993 και 1994, ο Ο.Π.Α.Π. επιχορήγησε το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. με 26 εκατ. και 10 εκατ. αντίστοιχα

*** Η Αγροτική Τράπεζα έδωσε υπό μορφή χορηγίας στο ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. για τα έτη 1987 έως και 1990, από 10 εκατ. τον χρόνο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 : ΔΑΠΑΝΕΣ ΤΟΥ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. (1985-1995)

Έτη	Γενικά Έξοδα	Αμοιβές Τρίτων	Δαπάνες Προσωπικού	Δαπάνες Χρηματο-οικονομικές	Δαπάνες Αποσβέσεων	Σύνολο Εξόδων
1985	11.980.737	4.936.582	44.817.679	1.042.598	2.597.602	65.375.198
1986	9.481.955	7.435.561	37.834.140	1.150.209	3.629.577	59.531.442
1987	12.082.745	6.504.062	43.500.981	1.037.944	3.800.395	70.577.651
1988	48.616.471	10.349.405	58.537.622	1.674.737	3.485.931	122.664.166
1989	17.432.890	8.128.831	61.487.042	1.852.037	3.854.099	92.754.892
1990	19.145.490	11.753.402	75.305.956	1.842.412	3.268.312	111.315.577
1991	27.617.719	16.154.934	92.967.936	2.945.212	2.377.773	142.063.574
1992	22.626.478	12.062.059	96.911.581	2.670.940	1.912.839	136.147.897
1993	25.955.720	23.140.705	113.191.119	17.431.288	1.698.998	181.417.830
1994	33.159.633	22.205.005	128.885.327	9.828.649	1.621.294	195.699.908
1995	19.010.769	14.814.999	115.324.878	7.050.856	1.868.673	158.070.175

Πηγή : Ισολογισμοί του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. των ετών 1985-1995

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 : ΕΣΟΔΑ ΤΟΥ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Έτη	Έσοδα παραστάσεων	Επιχορηγήσεις	Τόκοι Καταθέσεων	Διάφορα Έσοδα	Χορηγίες	Σύνολο Εσόδων
1985	11.564.797	43.200.000	-	-	-	54.764.797
1986	4.697.496	46.000.000	252.684	366.812	-	51.316.992
1987	10.183.335	59.900.000	494.316	-	-	70.577.651
1988	19.032.607	96.703.800	1.460.186	-	-	117.196.593
1989	8.442.044	78.200.000	491.294	50.385	-	87.183.723
1990	17.253.119	81.209.200	750.339	7.500	-	99.220.158
1991	27.547.908	87.800.000	364.836	2.800	-	115.715.544
1992	22.647.405	40.000.000	208.606	9.067.956	1.000.000	72.923.967
1993	25.512.790	91.000.000	107.913	4.710.031	-	121.330.734
1994	36.889.310	108.573.600	93.450	1.107.500	-	146.663.860
1995	31.663.122	67.000.000	208.348	4.200	12.750.000	111.625.670

Πηγή : Ισολογισμοί του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. των ετών 1985-1995

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 : ΣΥΝΟΛΟ ΕΣΟΔΩΝ - ΕΞΟΔΩΝ - ΖΗΜΙΩΝ - ΚΕΡΔΩΝ ΤΟΥ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Έτη	Σύνολο Εσόδων	Σύνολο Εξόδων	Ζημιά Χρήσεως	Κέρδη Χρήσεως
1985	54.764.797	65.375.198	10.610.401	-
1986	51.316.992	59.531.442	8.214.450	-
1987	70.577.651	66.926.127	-	3.651.524
1988	117.196.593	122.664.166	5.467.573	-
1989	87.183.723	92.754.892	5.571.176	-
1990	99.220.158	111.315.577	12.095.419	-
1991	115.715.544	142.063.574	26.348.030	-
1992	72.923.967	136.147.897	63.223.930	-
1993	121.330.734	181.417.830	60.087.097	-
1994	146.663.860	195.699.908	49.036.048	-
1995	111.625.670	158.070.175	46.444.505	-

Πηγή : Ισολογισμοί των ετών 1985-1995

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΟΥ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1985-1995

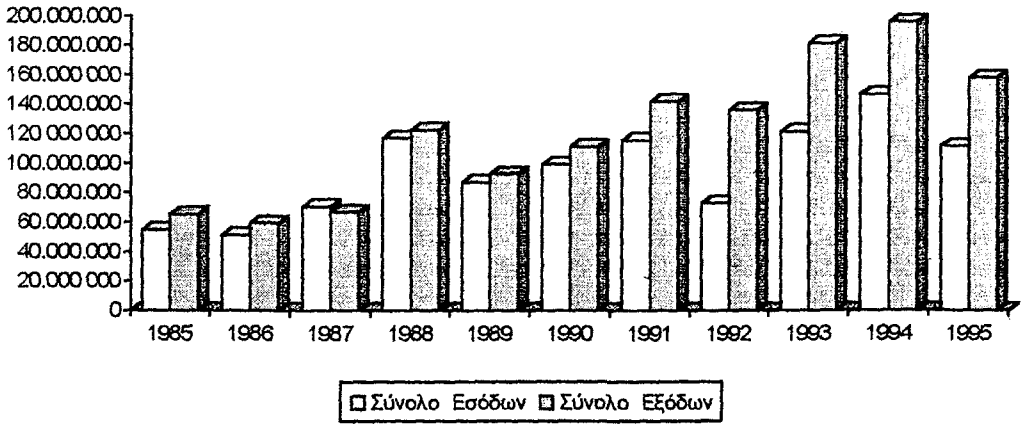

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΔΑΠΑΝΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ - ΑΜΟΙΒΕΣ ΤΡΙΤΩΝ ΤΟΥ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Έτη	Σύνολο Εξόδων	Δαπάνες Προσωπικού	% Δαπανών προσωπικού επί των συνολικών εξόδων	Αμοιβές Τρίτων
1985	65.375.198	44.817.679	68,5	4.936.582
1986	59.531.442	37.834.140	63,5	7.435.561
1987	70.577.651	43.500.981	61,6	6.504.062
1988	122.664.166	58.537.622	47,7	10.349.405
1989	92.754.892	61.487.042	66,2	8.128.831
1990	111.315.577	75.305.956	67,6	11.753.402
1991	142.063.574	92.967.936	65,4	16.154.934
1992	136.147.897	96.911.581	71,1	12.062.059
1993	181.417.830	113.191.119	62,3	23.140.705
1994	195.699.908	128.885.327	65,8	22.205.005
1995	158.070.175	115.324.878	72,9	14.814.999

Πηγή : Ισολογισμοί των ετών 1985-1995

Έπ' ευκαιρία θα πρέπει να αναφέρουμε ότι υπάρχει μια επικάλυψη αρμοδιοτήτων στο διοικητικό προσωπικό της επιχείρησης που στελεχώνεται μόνο από τρία άτομα (εκ των οποίων ο ένας είναι πτυχιούχος), και ένα άτομο που είναι υπεύθυνο για το κλείσιμο των παραστάσεων (προπομπός).

Οι αμοιβές προσωπικού όπως φαίνεται στον Πίνακα 5, αποτελούν το κύριο έξοδο του ΔΗΠΕ.ΘΕ.Κ.

Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της δαπάνης, κατά μέσο όρο το 64,8% των συνολικών εξόδων της επιχείρησης, αφορά τις αμοιβές του καλλιτεχνικού προσωπικού, δηλαδή του Καλλιτεχνικού Διευθυντή και των ηθοποιών, ενώ οι αμοιβές τρίτων, κατά μέσο όρο το 9,3% των συνολικών εξόδων, αφορούν αυτές των συντελεστών της παράστασης όπως των σκηνοθετών, των σκηνογράφων, των συνθετών της μουσικής, κ.λ.π.

Τα έσοδα Παραστάσεων αποτελούν για το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. το σύνολο των εσόδων από πωλήσεις Εισιτηρίων, Παραστάσεων, Προγραμμάτων και Διαφημίσεων.
Το μεγαλύτερο ποσό χρημάτων προέρχεται από πωλήσεις παραστάσεων σε Κοινότητες, Δήμους και Φεστιβάλ. Για παράδειγμα το 1995 τα έσοδα από πωλήσεις εισιτηρίων ανέρχονταν στα 7.396.922 δρχ., ενώ από πωλήσεις παραστάσεων στα 23.243.504 δρχ. Οι εισπράξεις από τις πωλήσεις παραστάσεων, εισιτηρίων και προγραμμάτων καλύπτουν ένα ποσοστό της τάξεως κατά μέσον όρο του 19,7% των συνολικών εσόδων του (Πίνακας 6).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΣΟΔΩΝ ΑΠΟ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ *

ΕΤΗ	ΕΣΟΔΑ ΕΙΣΙΤΗΡΙΩΝ	ΕΣΟΔΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ	ΕΣΟΔΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	ΕΣΟΔΑ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ
1985	1.366.157	10.147.950	50.720	-	11.564.827
1986	1.530.246	3.101.350	65.900	-	4.697.496
1987	2.842.856	7.349.508	90.971	-	10.183.335
1988	1.727.283	16.968.148	337.176	-	19.032.607
1989	1.413.690	6.003.691	118.059	906.604	8.442.044
1990	1.956.990	13.787.745	312.088	1.196.296	17.253.119
1991	5.007.211	21.544.158	776.539	220.000	27.547.908
1992	5.521.444	17.644.230	231.731	250.000	23.647.405
1993	8.438.750	16.503.846	570.194	-	25.512.790
1994	14.622.020	21.241.328	1.025.962	-	36.889.310
1995	7.396.922	23.243.504	895.577	127.119	31.663.122

Πηγή : Λογιστήριο ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. * Τα έσοδα Παραστάσεων αποτελούν το σύνολο των εσόδων από πωλήσεις Εισιτηρίων, Παραστάσεων, Προγραμμάτων και Διαφημίσεων.

Κατ' αυτό τον τρόπο η λειτουργία του φορέα εξαρτάται άμεσα από τις επιχορηγήσεις που προβλέπει η Προγραμματική Σύμβαση μεταξύ του ΥΠ.ΠΟ. και του Δήμου της πόλης, αλλά πολλές φορές και άλλων φορέων με τους οποίους η επιχείρηση δεν έχει συνάψει σύμβαση (χορηγίες). Οι επιχορηγήσεις αυτές αντιπροσωπεύουν κατά μέσον όρο το 84.4% των συνολικών εσόδων του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. (Πίνακας 3, Διάγραμμα 2).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

ΠΟΣΟΣΤΑ ΕΣΟΔΩΝ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

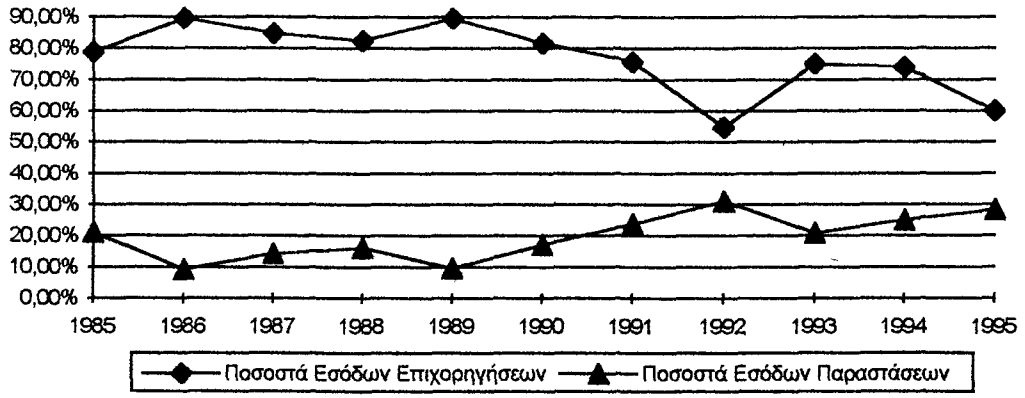

Όπως μας έχουν αναφέρει παράγοντες του δημοτικού θεάτρου, τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο φορέας δεν του δίνουν τη δυνατότητα να καλύψει με ευκολία τις θεατρικές ανάγκες της ευρύτερης περιοχής της πόλης, λόγω του υψηλού κόστους μετακίνησης της θεατρικής ομάδας και του ειδικού εξοπλισμού της καθώς και της οικονομικής αδυναμίας που αντιμετωπίζουν οι Κοινότητες να αγοράσουν παραστάσεις .

Για το λόγο αυτό, θεωρούμε ότι θα πρέπει να υπάρξει μια θεσμοθετημένη οικονομική ενίσχυση προς το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. , από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, την Περιφερειακή διοίκηση αλλά και τις Τ.Ε.Δ.Κ.Ε., για την κάλυψη των εξόδων παρουσίασης θεατρικών παραστάσεων σε απομακρυσμένες κοινότητες, που οι ίδιες δεν μπορούν να καλύψουν.

Οικονομικές ενισχύσεις θα πρέπει να προέλθουν επίσης από το ΥΠ.ΕΠ.Θ. και από τη Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού (Γ.Γ.Α.Ε.), εάν ο φορέας αποφασίσει να περιοδεύσει σε κοινότητες Μεσσηνίων του εξωτερικού κάτι που μπορεί να επιτευχθεί με την συνεργασία της "Μεσσηνιακής Αμφικτιονίας" (Διεθνής Συνομοσπονδία Μεσσηνιακών Συλλόγων και Σωματείων της Διασποράς). Λαμβάνοντας υπόψη ότι σύμφωνα με τη δεύτερη Προγραμματική Σύμβαση το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. υποχρεώνεται να καλύψει θεατρικά την "υπόλοιπη περιφέρεια Πελοποννήσου", θα πρέπει να ενισχυθεί και από τους άλλους δήμους καθώς και από την Περιφέρεια. Επίσης θα πρέπει να εξασφαλιστεί μεγαλύτερο ποσοστό εισιτηρίων από την Εργατική Εστία, καθώς και από το Υπουργείο Άμυνας για τους στρατευμένους.

Επανειλημμένως έχει προταθεί η τακτική επιχορήγηση των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. να εξαρτάται από το καλλιτεχνικό - τεχνικό και διοικητικό δυναμικό που απασχολεί σε μόνιμη βάση και από το ετήσιο ρεπερτόριο που προγραμματίζει και τελικά υλοποιεί, που κατά μέρος η νέα προγραμματική σύμβαση έλαβε υπόψη της .

Στα πλαίσια της αναθεώρησης της Προγραμματικής Σύμβασης η επιχορήγηση του ΥΠ.ΠΟ. θα ανέλθει στα 70 εκατ. δρχ. [22] υπό την προϋπόθεση ότι με το ίδιο ποσό θα συμμετάσχει και ο Δήμος. Όμως και πάλι αυτά τα χρήματα δε θεωρούνται επαρκή για το ανέβασμα θεατρικών παραστάσεων υψηλών καλλιτεχνικών προδιαγραφών.

Σύμφωνα λοιπόν με τα προαναφερόμενα το οικονομικό φαίνεται ότι αποτελεί το κύριο πρόβλημα όλων σχεδόν των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. [23] που όπως διαπιστώνεται, λαμβάνουν περιορισμένη επιχορήγηση σε σχέση με τα κρατικά και τα ελεύθερα θέατρα.

---

[22] Από τα δεκατέσσερα (14) ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., σε τέσσερα (Καλαμάτας, Πάτρας, Ιωαννίνων και Λάρισας) η επιχορήγηση αυξήθηκε στα 70 εκατ. δρχ. Στα υπόλοιπα η επιχορήγηση αυξάνεται από τα 35 εκατ. στα 50 εκατ. Όπως έχει αναφερθεί, η επιλογή των τεσσάρων ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. έγινε με συνεκτίμηση ορισμένων δεδομένων όπως είναι η αρχαιότητα, η καλλιτεχνική προϊστορία, η οικονομική συμμετοχή των Δήμων. Βλ."ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 4-7-1996, *Το νέο πλαίσιο λειτουργίας των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. παρουσίασε ο Στ. Μπένος.*

Η οικονομική αυτή διαφοροποίηση στην επιχορήγηση του ΥΠ.ΠΟ. έχει προκύψει λαμβάνοντας υπόψη την πολιτιστική δράση που έχει αναπτύξει το καθένα απ' αυτά. Όπως είχε διατυπώσει και ο δήμαρχος Καλαμάτας σε συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου, έχουν δημιουργηθεί τρεις κατηγορίες ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.

- Η μια κατηγορία η οποία προσπαθούσε να "αρπάξει" μερικά εκατ. από το ΥΠ.ΠΟ. και να κάνει μια πολιτιστική παρέμβαση φτωχή ανεβάζοντας μια θεατρική παραγωγή το χρόνο χωρίς να έχει ουσιαστικά κανένα μόνιμο υπάλληλο και χωρίς Καλλιτεχνικό Διευθυντή παρά μόνο ευκαιριακά.
- Η δεύτερη κατηγορία, στην οποία ανήκει το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας, ό,τι δεν έδινε το ΥΠ.ΠΟ. το χρηματοδοτούσε από την τσέπη του ή το άφηνε χρέος. Αυτό έκανε την παρέμβαση που ήταν να κάνει στην τοπική κοινωνία, και χρέωνε τον αντίστοιχο Δήμο. Μέσα σε μια τετραετία ή πενταετία μαζί με την περσινή περίοδο, το άνοιγμα που τακτοποιήθηκε με άτοκο δάνειο προς το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. και αυτό που τακτοποιήθηκε ως οφειλή προς το Ι.Κ.Α. αγγίζουν περίπου τα 350 εκατ.
- Υπάρχει και η τρίτη κατηγορία το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. της Λάρισας το οποίο στράφηκε σε πιο εμπορικές παραστάσεις και δεν δημιούργησε τόσα πολλά ανοίγματα (οικονομικά).

Βλ. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου για την *"Σύναψη νέας Προγραμματικής Σύμβασης μεταξύ Δήμου Καλαμάτας, ΥΠ.ΠΟ. και ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ."*, συνεδρίαση στις 27/11/1996, σ. 27

[23] Άλλα προβλήματα που έχουν επισημανθεί στη λειτουργία του θεσμού στις συναντήσεις των υπευθύνων των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. εκτός του οικονομικού, είναι :

- Η άκρατη κομματικοποίηση του θεσμού, ειδικότερα όσο αφορά τις επιλογές των καλλιτεχνικών Διευθυντών (πολλοί προσλήφθηκαν με κομματικά ή παρεοκρατικά κριτήρια), των συντελεστών, του ρεπερτορίου,των ηθοποιών.
- Η υποτίμηση του θεσμού από τους τοπικούς άρχοντες .
- Η έλλειψη οργανωτικών στελεχών.

Βλ. ΥΠ.ΠΟ., 1995, *Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα - Το παρόν και το μέλλον του θεσμού*, Πρακτικά διήμερης συνάντησης, Αθήνα

5. Οι δραστηριότητες του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Η σωστή επιλογή του ρεπερτορίου του θεάτρου θεωρείται ένα από τα κλειδιά για την επιτυχία της καλλιτεχνικής του πορείας.
Στις διημερίδες που έχουν οργανωθεί μέχρι σήμερα, έχει τονιστεί η ανάγκη συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., ώστε να μην υπάρχουν επικαλύψεις στο ρεπερτόριο τους και να γίνεται εφικτή η διακίνηση των παραστάσεων αναμεταξύ τους, εάν το επιθυμούν.

Η επιλογή των έργων έχει μεγάλη σημασία για την προσέλκυση του κοινού, όχι μόνο του θεατρόφιλου αλλά και του ευρύτερου. Το ρεπερτόριο είναι αυτό που παροτρύνει το κοινό να παρακολουθήσει μια παράσταση και σταδιακά να αγαπήσει το θέατρο.

Το ρεπερτόριο των έργων που έχει ανεβάσει μέχρι σήμερα το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. είναι αρκετά πλούσιο (βλ. Παράρτημα 3, Πίνακας 1, 2), αλλά επανειλημμένως έχει δεχθεί τις αντιδράσεις του κοινού της πόλης που αναζητά κάτι πιο ευχάριστο και ψυχαγωγικό.
Όπως έχει αναφερθεί και στις διημερίδες που έχουν πραγματοποιηθεί, αυτό συμβαίνει διότι οι καλλιτεχνικοί διευθυντές πολλές φορές διαμορφώνουν το ρεπερτόριο βάσει των προσωπικών τους φιλοδοξιών και όχι βάσει των αναγκών της τοπικής κοινωνίας.

Πάντως, όπως φαίνεται από τον μέσο όρο των θεατών των παραστάσεων στον Πίνακα 3 του Παραρτήματος 3, οι θεατές της πόλης και αυτοί της περιφέρειάς της, έχουν ιδιαίτερη προτίμηση στις τραγωδίες οι οποίες παρουσιάζονται τη θερινή περίοδο και είναι πολυδάπανες παραγωγές. Μεγάλη είναι επίσης η προσέλευση του κοινού στα παιδικά έργα.

Η παιδική σκηνή πραγματοποιεί πρωινές παραστάσεις για τα παιδιά των δημοτικών σχολείων, που επιχορηγούνται κατά το ήμισυ από την Γ.Γ.Ν.Γ. και δίνουν την ευκαιρία στα παιδιά να έλθουν σε επαφή με το θέατρο και σταδιακά να γίνουν συνειδητοί θεατές. Κάτι αντίστοιχο εφαρμόζεται για τα παιδιά της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με πιο περιορισμένη όμως ανταπόκριση εκ μέρους τους, παρ' όλο που το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. κάθε χρόνο προσπαθεί να εξασφαλίσει την επιχορήγηση των εισιτηρίων τους από την Γ.Γ.Ν.Γ. ούτως ώστε η οικονομική τους επιβάρυνση να είναι μικρή.

Δυναμική ήταν η παρουσία του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. στην πόλη δύο μήνες μετά τους σεισμούς του 1986. Παραστάσεις με το έργο "Ο Πειρασμός" του Γρ. Ξενόπουλου, είχαν δοθεί με μεγάλη επιτυχία στην κεντρική σκηνή της πόλης

όπως και στους καταυλισμούς της, αποτελώντας μια ποιοτική ψυχαγωγική εκτόνωση για τους Καλαματιανούς δημότες.

Το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., όπως έχουμε αναφέρει, έχει την υποχρέωση να παρουσιάζει τις παραγωγές του και στην περιφέρεια. Οργανώνει λοιπόν περιοδείες συνήθως τους θερινούς μήνες, διότι σε όλες σχεδόν τις Κοινότητες την χειμερινή περίοδο δεν υπάρχει η κατάλληλη κτιριακή υποδομή για να παρουσιαστεί.

Έχει συμμετάσχει σε διάφορα Φεστιβάλ, όπως αυτών στο Ηρώδειο και το θέατρο Λυκαβηττού στην Αθήνα, στην Πάτρα, στους Φιλίππους, στην Κασσάνδρα, στη Θάσο, κ.λ.π. Επανειλημμένως έχει κάνει προσπάθεια να συμμετάσχει στο Φεστιβάλ της Επιδαύρου [24] αλλά δεν το έχει κατορθώσει, διότι η συμμετοχή δεν εξαρτάται μόνο από την ποιότητα της παράστασης αλλά και από τα δίκτυα επικοινωνίας και γνωριμιών που αναπτύσσουν παράγοντες του φορέα με άλλα κέντρα εξουσίας.

Σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη της συνεργασίας [25] μεταξύ των Περιφερειακών Θεάτρων που έχουν ενταχθεί στο δίκτυο, είναι αυτό του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας με της Βέροιας, που παρουσίασαν το καλοκαίρι του 1997 σε συμπαραγωγή [26], την "Οδύσσεια"[27].

Η επιτυχία της συνεργασίας αυτής θα ήταν ωφέλιμο να αποτελέσει πρότυπο και κίνητρο για την ανάπτυξη παρόμοιων συνεργασιών που σχετίζονται

---

[24] Ο καλλιτεχνικός Διευθυντής του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., Ν. Χαραλάμπους, σε συνέντευξή του μίλησε για τη δυσκολία που έχουν τα ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. να συμμετάσχουν στο Φεστιβάλ Επιδαύρου διατυπώνοντας τα εξής : " Είναι ο νόμος της συνήθειας . Συνηθίστηκε να καλούνται 5-6 θίασοι και αυτό συνεχίζεται. Είναι αστείο οι συντελεστές των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. να σκηνοθετούν έργα για την Επίδαυρο κάθε χρόνο, κι όταν δουλεύουν σε Δημοτικά Θέατρα να μη μπορούν να πάνε σ' αυτό το Φεστιβάλ. Το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας δικαιούται την Επίδαυρο από χρόνια". Βλ. Καλ. Εφημ. "ΕΒΔΟΜΑΔΑ", 16-12-1996, *Ν. Χαραλάμπους "Θέλω να αναβαθμίσω το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης"*

[25] Σε συνάντηση των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. είχε εκφραστεί η ανάγκη δημιουργίας ενός συντονιστικού οργάνου που να μπορεί να συνδέσει και τα δεκατέσσερα ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. ώστε να μπορούν να λειτουργήσουν μαζί και όχι μεμονωμένα, γιατί αυτός είναι ένας κίνδυνος, δηλ. η απομόνωση καθ' ενός από αυτά. Κοινή διαπίστωση αποτέλεσε η έλλειψη συντονισμένων και σωστών προσπαθειών συνεργασίας ανάμεσα στα ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. με αποτέλεσμα να υπάρξουν ανταγωνισμοί ανάμεσά τους. Δεν υπήρξε επίσης ενιαία στρατηγική και πρακτική με αποτέλεσμα τον αυτοσχεδιασμό και την αποσπασματική λειτουργία τους. Βλ. ΥΠ.ΠΟ., 1995, *Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα - Το παρόν και το μέλλον του θεσμού,* Πρακτικά διήμερης συνάντησης σελ. 117

[26] Οι ανάπτυξη συμπαραγωγών αποτελούσε πρόταση που είχε εκφραστεί σε συνάντηση των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. διότι όπως είχε αναφερθεί βοηθούν στην καλύτερη οργάνωση και στην καλύτερη ποιότητα αλλά και στην οικονομική ελάφρυνση του κάθε ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Βλ. Πρακτικά διήμερης συνάντησης , *Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα - Το παρόν και το μέλλον του θεσμού,* ΥΠ.ΠΟ., 1995 , σελ. 151

[27] Με τη συμπαραγωγή αυτή έγινε η έναρξη του Φεστιβάλ των Δημοτικών Θεάτρων (το πρώτο Φεστιβάλ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. διοργανώθηκε για πρώτη φορά τον Ιούλιο του 1988 με την υποστήριξη του Υπουργείου Εσωτερικών, της Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. και του ΥΠ.ΠΟ.). Βέβαια παραστάσεις θα δοθούν και στις τρεις συνεργαζόμενες πόλεις. Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 13-5-1997

με οικονομικά [28] και καλλιτεχνικά οφέλη για τους συνεργαζόμενους και προσέλκυση ευρύτερου κοινού.

Θα αποτελέσει επίσης την απαρχή ανάληψης κοινών πολιτιστικών πρωτοβουλιών και από άλλους τομείς του πολιτιστικού τομέα (π.χ. συνεργασία δημοτικών ωδείων, εικαστικών εργαστηρίων, κ.λ.π.) σε εθνικό επίπεδο αρχικά, και σε ευρωπαϊκό σταδιακά, που αποτελεί έναν από τους κύριους άξονες πολιτιστικής πολιτικής που προβλέπει η Συνθήκη του Μαάστριχτ.

Στόχος επίσης του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας θα ήταν σημαντικό να αποτελέσει η συμμετοχή του σε Ευρωπαϊκά Θεατρικά Φεστιβάλ [29], αλλά και η παρουσίαση έργων Ελλήνων συγγραφέων σε ελληνικές Κοινότητες του εξωτερικού.

Τέτοια δίκτυα επικοινωνίας έχουν ήδη διαμορφώσει με πολύ επιτυχία ερασιτεχνικοί σύλλογοι της Καλαμάτας, όπως η χορωδία και το θεατρικό τμήμα της "Αρμονίας" καθώς και το Λύκειο των Ελληνίδων, κ.ά., και έχει αποτελέσει επανειλημμένως πρόταση των προέδρων ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. σε ημερίδες που έχουν πραγματοποιήσει.

Στους μελλοντικούς στόχους του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. εντάσσεται η καθιέρωση "Φεστιβάλ Αρχαίου Δράματος" [30], η υλοποίηση του οποίου θα έχει να αποφέρει σημαντικά οφέλη στην πολιτιστική φυσιογνωμία της πόλης.

Το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας δεν περιορίζει τη δραστηριότητά του μόνο στις παραγωγές θεατρικών έργων, δραστηριοποιείται και οργανώνει και άλλες παράλληλες εκδηλώσεις .

---

[28] Το οικονομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο φορέας δεν του έδινε τη δυνατότητα να ανεβάσει μια καλή καλοκαιρινή παράσταση που κοστίζει γύρω στα 60 εκατ. Το γεγονός αυτό τον οδήγησε να δεχθεί την υλοποίηση της προαναφερόμενης συνεργασίας με το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Βέροιας, που και αυτό αντιμετωπίζει ανάλογα προβλήματα. Ο Πρόεδρος του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., Β. Δικαιουλάκος, μας ανέφερε ότι για την θερινή περίοδο του 1997 υπήρχε περιορισμένο ενδιαφέρον εκ μέρους άλλων πόλεων και κοινοτήτων να αγοράσουν την παράσταση αφού η περίοδος δεν χαρακτηριζόταν ως άμεσα προεκλογική. Η λογική αυτή έχει άμεση σχέση με τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι δήμοι και οι κοινότητες και τα περιορισμένα ποσά που μπορούν να διαθέσουν για τον πολιτισμό. Κατ' αυτό τον τρόπο προσπαθούν με κάθε τρόπο να περιορίσουν τις πολιτιστικές εκδηλώσεις σε περιόδους που δε χαρακτηρίζονται από προεκλογικό ενδιαφέρον, ούτως ώστε να μπορέσουν να εξοικονομήσουν χρήματα για την επόμενη θερινή περίοδο που θα πλησιάζουν οι δημοτικές εκλογές.

[29] Για παράδειγμα το "Θεατρικό Εργαστήρι του Δήμου Λαυρίου" συμμετείχε στις αρχές Μαΐου του 1997 στο Πανευρωπαϊκό Φεστιβάλ Θεάτρου που διοργανώνεται εδώ και 4 χρόνια στην πόλη Μπουσάν της βορειοδυτικής Γαλλίας. Ήταν η πρώτη φορά που ελληνικό θεατρικό σχήμα παρουσίαζε τη δουλειά του στα πλαίσια του συγκεκριμένου θεσμού που μοιάζει να αποτελεί σημαντική αρχή για την ανάπτυξη ενός θεατρικού διαλόγου σε όλα τα επίπεδα και σε όλες τις ευρωπαϊκές γλώσσες. Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 7-5-1997

[30] Καλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 7-9-1996

- Η σημαντικότερη προσφορά του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. στην πόλη είναι ότι συνέβαλε στη διαμόρφωση κριτηρίων και αισθητικής αγωγής στους νέους με την οργάνωση από το 1990, των τμημάτων των "Θεατρικών Παιχνιδιών" που αποτελούν τη σπουδαιότερη προσπάθεια δημιουργικής επαφής ηθοποιών του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. με παιδιά από 5 έως 12 χρόνων. Η απήχηση που έχει η συγκεκριμένη δραστηριότητα στους νέους της πόλης έχει εξασφαλίσει την εδραίωσή της, που συμβάλλει ουσιαστικά στην θεατρική αγωγή του παιδικού κοινού.
- Σημαντική είναι η δραστηριοποίηση του φορέα όσο αφορά τη συνεργασία των ηθοποιών του με μαθητικές θεατρικές ομάδες σχολείων της πόλης, με σκοπό να τις βοηθήσουν να ανεβάσουν θεατρικές παραστάσεις. Κατ' αυτό τον τρόπο πραγματοποιείται η σύνδεση της θεατρικής παιδείας με το σχολείο, που όπως φαίνεται έχει ήδη αποδώσει καρπούς με τη δημιουργία αρκετών μαθητικών θεατρικών ομάδων.
- Από το 1990, οι "Συναντήσεις Μαθητικού Θεάτρου" που διοργανώνει με μεγάλη επιτυχία το Δημοτικό Θέατρο σε συνεργασία με την Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, αποδεικνύουν τη σημαντική επίδραση του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. στους νέους της πόλης, αφού κάθε χρόνο όλο και περισσότερα σχολεία από την Μεσσηνία συμμετέχουν στην συνάντηση αυτή .
- Ουσιαστική αποτελεί η συνεισφορά του στη διαμόρφωση θεατρικής αγωγής των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων, με την οργάνωση σεμιναρίων θεατρικής πρακτικής, ώστε να αποκτήσουν τις βασικές γνώσεις για να παροτρύνουν τους μαθητές τους στη δημιουργία θεατρικών ομάδων και στη συνέχεια να τις εμψυχώσουν και να τις κατευθύνουν. Ένα τέτοιο τριήμερο σεμινάριο οργανώθηκε για πρώτη φορά τον Απρίλιο του 1997 με ικανοποιητική συμμετοχή εκπαιδευτικών.
- Τέλος, θεωρούμε ως την μεγαλύτερη επιτυχία του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας την ανάπτυξη της θεατρικής δραστηριότητας στην πόλη με την δημιουργία νέων ερασιτεχνικών θεατρικών σχημάτων.

  Κατά τη διάρκεια της εμπειρικής μας έρευνας διαπιστώσαμε ότι διαμορφώνεται μια σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ των ερασιτεχνικών θεατρικών σχημάτων και του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

  Εάν ανατρέξουμε στην απαρχή της δημιουργίας του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., θα δούμε ότι η δημιουργία του τότε Δημοτικού Θεάτρου όφειλε πολλά στο Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο (Μ.Ε.Θ.), και στη συνέχεια η λειτουργία του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. δημιούργησε τις προϋποθέσεις και τα ερεθίσματα για τη δημιουργία νέων ερασιτεχνικών θεατρικών σχημάτων.

Έτσι διαφαίνεται η ωφελιμότητα και αναγκαιότητα της ύπαρξης και των δύο και η διεύρυνση της καλλιτεχνικής, τεχνικής και ηθικής αλληλοϋποστήριξής τους χωρίς ανταγωνισμούς και χωρίς να θέλει το ένα να υποκαταστήσει το άλλο. Ο ρόλος, η προσφορά και οι στόχοι των ερασιτεχνικών θεατρικών σχημάτων διαφέρουν των αντίστοιχων επαγγελματικών (δεν θα πρέπει να μιμούνται κανόνες της θεατρικής αγοράς), για τον λόγο αυτό, εκείνο που πρέπει να επιδιώκουν και οι δύο πλευρές είναι η ανάπτυξη καλών σχέσεων και η συνεργασία με κύριο στόχο την ενίσχυση του ενός από το άλλο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ (Δ.Ε.Π.Α.Κ)

1. Σύσταση και οριοθέτηση στόχων

Η Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (Δ.Ε.Π.Α.Κ.) είναι Αμιγής Δημοτική Επιχείρηση που δημιουργήθηκε :

1. Βάσει των διατάξεων του Ν. 1065/1980 "Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας" (άρθρο 205 παραγρ. 3,) όπως τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν με τις διατάξεις του Ν. 1416/1984 (άρθρα 35 παραγρ. 1).
2. Της απόφασης του Υπουργού Εσωτερικών με αριθμό 30071/17-4-1985 που δημοσιεύθηκε στο Φ.Ε.Κ. 204/17-4-85 (τ. β').
3. Της απόφασης του Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμάτας με αριθμό 77/1985.

Η Επιχείρηση συστάθηκε ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.) που διέπεται από τις διατάξεις των άρθρων 205 έως 225 του Νόμου 1065/1980, όπως τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν με τις διατάξεις των άρθρων 28, 35 έως 39, 42 και 46 του Νόμου 1416/1984 [1].

Η δημιουργία της στηρίχθηκε σε Προγραμματική Σύμβαση [2] δεκαετούς διαρκείας που υπογράφτηκε από την Δήμο Καλαμάτας, το ΥΠ.ΠΟ. και την Γ.Γ.Ν.Γ., - στις 11/5/1985 και αναθεωρήθηκε στις 6/12/1995 -, η οποία περιέχει το σκοπό της επιχείρησης, τους πόρους χρηματοδότησης, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των συμβαλλομένων, την κτιριακή υποδομή.

---

[1] Οι σημερινές ισχύουσες διατάξεις για τις δημοτικές Επιχειρήσεις αναφέρονται στα άρθρα 260-267 του Π.Δ. 323/989.

[2] Ο νόμος 1416/1984 άρθρο 11, για τις Προγραμματικές Συμβάσεις ήταν έργο θεσμικής υποδομής για την Τ.Α. που της έδωσε την ευκαιρία να αναπτύξει πολιτιστικές δραστηριότητες. Ο θεσμός έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως για κάθετη συνεργασία μεταξύ Ο.Τ.Α. και κρατικών φορέων, παρά για οριζόντια συνεργασία μεταξύ Ο.Τ.Α.

2. Στόχοι και αντικείμενο της Προγραμματικής Σύμβασης

Σύμφωνα με την πρώτη Προγραμματική Σύμβαση (1985), κύριος σκοπός της Δ.Ε.Π.Α.Κ. ήταν η διαμόρφωση των κατευθύνσεων για την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου προγράμματος πολιτιστικής ανάπτυξης της πόλης και της ευρύτερης περιοχής της με την αναγωγή των πολιτιστικών, πνευματικών και καλλιτεχνικών αγαθών, σε οργανικά στοιχεία της καθημερινής ζωής και την ενεργητική και συνειδητή συμμετοχή των πολιτών στην πολιτιστική ζωή του τόπου.

Αναλυτικότερα κύριοι στόχοι αποτελούσαν :

- Η δημιουργία της απαραίτητης πολιτιστικής υποδομής.
- Η διάδοση και η ανάπτυξη της καλλιτεχνικής παιδείας στους τομείς της μουσικής, του χορού, του κινηματογράφου και των άλλων οπτικακουστικών μέσων, καθώς και των εικαστικών τεχνών.
- Η στήριξη και η διάδοση της σύγχρονης καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας και η εξασφάλιση των συνθηκών που θα επιτρέψουν την άσκηση και την ανάπτυξη των ατομικών δημιουργικών ικανοτήτων στους αντίστοιχους τομείς.
- Η προβολή, η ανάπτυξη και η διάδοση αυτών των τεχνών με τη διοργάνωση παραγωγή και παρουσίαση πολιτιστικών εκδηλώσεων, καθώς και άλλων επιμορφωτικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων.
- Η δημιουργία και η ανάπτυξη της αναγκαίας υποδομής για τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής και τη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των κατοίκων της Καλαμάτας και ιδιαίτερα των νέων.
- Η ανάπτυξη της συνεργασίας με τους μαζικούς πολιτιστικούς φορείς και τα ερασιτεχνικά συγκροτήματα της Καλαμάτας και της ευρύτερης περιοχής και η παροχή με κάθε δυνατό τρόπο ηθικής και υλικής βοήθειας και τεχνικής υποστήριξης προς τους πολιτιστικούς φορείς της Καλαμάτας και της ευρύτερης περιοχής, με στόχο την ενίσχυση της ερασιτεχνικής δημιουργίας και την διεύρυνση του πεδίου των πρωτοβουλιών και των παρεμβάσεών τους.

Οι πολιτιστικοί θεσμοί που συγκροτήθηκαν με τη σύμβαση αυτή, στόχευαν στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων σε τρεις αλληλένδετους τομείς (Πίνακας 1) :

- Την καλλιτεχνική παιδεία - δημιουργία.
- Την επιμόρφωση (κύκλοι μαθημάτων π.χ. Ιστορίας της τέχνης) [3] .

[3] Το 1986 λειτούργησαν με μεγάλη ανταπόκριση από τον κόσμο, δύο κύκλοι μαθημάτων 6μηνης διάρκειας με θέμα "Εισαγωγή στην Πολιτική" και "Εισαγωγή στην Ψυχολογία".

- Την ψυχαγωγία.

Χαρακτηριστικά ο πρώτος Διευθυντής της Δ.Ε.Π.Α.Κ. , Δ. Λεβεντάκος [4], σε συνέντευξή του, ανέφερε : "(...) Στόχος μας είναι να φτάσουμε σ' όλο το κοινό, περνώντας ανάμεσα στις συμπληγάδες του ελιτισμού και του λαϊκισμού που τα θεωρώ εξ ίσου επικίνδυνα, προσπαθούμε ν' εφαρμόσουμε την αρχή της "πυραμίδας". (...) Από πλευράς τομέων στη βάση της πυραμίδας βρίσκεται η ψυχαγωγία, στο μέσο η επιμόρφωση και στην κορυφή ο τομέας της δημιουργίας. Αυτή η διάρθρωση έχει το προτέρημα ότι απευθύνεται σ' όλα τα επίπεδα του κοινού και καλύπτει όλες τις βασικές ανάγκες..."

Στα πλαίσια της σύμβασης υπογραμμίζεται ότι οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες (επαγγελματικά και ελεύθερα τμήματα των Σχολών που προβλέπει η Σύμβαση), θα συνδυαστούν μ' ένα σύνολο επιμορφωτικών και ψυχαγωγικών πρωτοβουλιών (όπως σεμινάρια, εργαστήρια, εκδόσεις, διαλέξεις κ.λ.π.) και εκδηλώσεων (όπως παραστάσεις, προβολές, εκθέσεις, φεστιβάλ).

Με βάση τους προαναφερόμενους στόχους ο Δήμος με τη δημιουργία της Δ.Ε.Π.Α.Κ. ανέλαβε ρόλο όχι μόνο στη χάραξη πολιτιστικής πολιτικής αλλά και της κοινωνικής πολιτικής, παρέχοντας πολιτιστικές υπηρεσίες στους κατοίκους της, αρχικά δωρεάν (μέχρι και το 1987).

Αυτό που χαρακτηρίζει την πρώτη Προγραμματική Σύμβαση είναι η έλλειψη μεσοπρόθεσμων και βραχυχρόνιων ενεργειών δράσης των τομέων.
Αναφέρεται αποκλειστικά στον καθορισμό των ειδικών στόχων του φορέα και το γενικό πλαίσιο των δραστηριοτήτων του.

---

[4] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", Φεβρουάριος 1986, *Η συνέντευξη Δ. Λεβεντάκου στο "Ριζοσπάστη" για τη Δ.Ε.Π.Α.Κ.*

3. Η οργανωτική δομή του φορέα

Για να επιτευχθούν οι προαναφερόμενοι στόχοι του φορέα, αναπτύχθηκαν πολιτιστικοί θεσμοί στον τομέα της εκπαίδευσης, της επιμόρφωσης και της ψυχαγωγίας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Προγραμματικής Σύμβασης του 1985 και του Εσωτερικού Κανονισμού των Υπηρεσιών του φορέα, παραθέτουμε το Οργανόγραμμα του, στον Πίνακα 1.

- Από τους προαναφερόμενους στόχους του, μέχρι σήμερα δεν έχουν ενεργοποιηθεί ο *Τομέας του Κινηματογράφου και των Οπτιακουστικών Μέσων* όπως αυτός των *Παραδοσιακών Τεχνών και της Κοινωνικής Υποστήριξης*,
- Ο *Τομέας Επιμόρφωσης και Δημοσίων Σχέσεων* έχει λειτουργήσει εν μέρη. Ο συγκεκριμένος Τομέας σύμφωνα με τον "Εσωτερικό Κανονισμό των Υπηρεσιών της Δ.Ε.Π.Α.Κ.", καλύπτει :

  1. Την "Πολιτιστική Αγορά" (καταστήματα πώλησης βιβλίων, δίσκων, αντικειμένων τέχνης, κ.λ.π.), που όμως δεν λειτούργησε ποτέ.

  2. Το "Λαϊκό Πανεπιστήμιο", με αρμοδιότητα την οργάνωση κύκλων μαθημάτων, συμποσίων, διαλέξεων, συζητήσεων) το οποίο λειτούργησε τα δύο πρώτα χρόνια από την ίδρυση του φορέα.

  3. Το "Τμήμα Εκδόσεων" το οποίο ενεργοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1996 με την έκδοση Λευκώματος με τίτλο "Καλαμάτα, Τόπος και Εικόνα" .
- Ο *Τομέας Ψυχαγωγίας και Ελεύθερου Χρόνου* αναπτύσσει ποικίλες δραστηριότητες.

  Στον *Τομέα της Ψυχαγωγίας* εντάσσεται η οργάνωση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων με τη συνεργασία των τριών Τομέων.

  Οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις ήταν πολύ πιο πυκνές τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της επιχείρησης ιδίως κατά την χειμερινή περίοδο. Αντίθετα σήμερα τους χειμερινούς μήνες, υπερισχύουν οι πολιτιστικές εκδηλώσεις των πολιτιστικών συλλόγων της πόλης.

  Στα πλαίσια των θερινών πολιτιστικών εκδηλώσεων της ΔΕ.ΠΑ.Κ. έχουν γίνει προσπάθειες όχι μόνο για την ποιοτική ψυχαγωγία των Καλαματιανών αλλά και την εδραίωση της πολιτιστικής φυσιογνωμίας της πόλης με την οργάνωση εβδομαδιαίων ή δεκαπενθήμερων εκδηλώσεων-αφιερωμάτων, όπως για παράδειγμα το 1987 η εβδομάδα μουσικής για τα παιδιά, το 1988 η εβδομάδα για τα 100 χρόνια του ελληνικού μελοδράματος, το 1990 το 1ο Διεθνές Χορωδιακό φεστιβάλ, το 1991 οι "Αγώνες Ελληνικού Τραγουδιού", το

1992 η 1η Μεσογειακή Συνάντηση αφιερωμένη σε μουσικές εκφράσεις της Μεσογείου, το 1993 το δεκαπενθήμερο Μουσικής και Χορού από το Θέατρο και τον Κινηματογράφο, το 1994 η εβδομάδα Jazz ..., κ.λ.π.

Ο *Τομέας του Ελεύθερου Χρόνου* είναι υπεύθυνος για την λειτουργία του Δημοτικού Πάρκου των Σιδηροδρόμων [5], των χώρων αναψυχής του Ανατολικού [6] και Δυτικού Κέντρου και τα Αναψυκτήρια τα οποία μέχρι και το 1991 τα εκμεταλλευόταν ο ίδιος ο φορέας. Το 1992 όμως, επειδή η λειτουργία τους ήταν ζημιογόνα, τα παραχώρησε με ενοίκιο σε ιδιώτες με αποτέλεσμα να αποφέρουν κέρδος στην επιχείρηση. (βλ. Αναλυτική εκμετάλλευση Αναψυκτηρίων στο Παράρτημα 7, Πίνακες 1 έως 11).

Εδώ διαφαίνεται η αποτυχία του φορέα, στην αυτοδιαχείριση μίας καθαρά εμπορικής δραστηριότητας .

- Ο εκπαιδευτικός ρόλος της Δ.Ε.Π.Α.Κ. υλοποιείται μέσω της λειτουργίας των *Τομέων της Μουσικής, των Εικαστικών και του Χορού.*

  Το 1996 ενεργοποιήθηκε ένας νέος Τομέας που προέβλεπε η Προγραμματική Σύμβαση του 1995, αυτός του *"Λόγου"*, που αντικατέστησε εν μέρη τον Τομέα Επιμόρφωσης που προέβλεπε η Σύμβαση του 1985 (βλ. Πίνακα 2, Οργανόγραμμα της Δ.Ε.Π.Α.Κ.).

  Η λειτουργία των προαναφερόμενων Σχολών είναι πολύ σημαντική για την πόλη, διότι μαζί με το Μουσικό Γυμνάσιο και Λύκειο της πόλης, αποτελούν τους κύριους φορείς καλλιέργειας της αισθητικής και γενικότερα της καλλιτεχνικής παιδείας των νέων. Οι μαθητές των Σχολών της Δ.Ε.Π.Α.Κ. είναι κατά το πλείστον νέοι, που αποτελεί σημαντική προϋπόθεση ώστε να είναι δεκτικοί σε κάθε φόρμα καινοτομίας και πειραματισμού [7].

---

[5] Ένα τμήμα του Δημοτικού Πάρκου των Σιδηροδρόμων είναι ένα υπαίθριο Μουσείο που δημιουργήθηκε με την συνεργασία του Ο.Σ.Ε. Στο χώρο υπάρχουν σταθμός και σιδηροδρομικά οχήματα διαφόρων εποχών. Δυστυχώς τα τελευταία δύο-τρία χρόνια τα βαγόνια δεν συντηρούνται ούτε υπάρχει φύλαξη του χώρου με αποτέλεσμα να βρίσκονται σε πολύ άσχημη κατάσταση από τους βανδαλισμούς των περαστικών. Τους καλοκαιρινούς μήνες στον αμφιθεατρικό χώρο ελεύθερης πολιτιστικής έκφρασης του πάρκου, οργανώνονται διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις κυρίως από πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης και υπό την αιγίδα της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

[6] Στο Ανατολικό Κέντρο, η Δ.Ε.Π.Α.Κ. κατασκεύασε μια μεγάλη Τέντα (κλειστό γυμναστήριο 1.600 θέσεων, με τρία γήπεδα προπόνησης), που εξασφαλίζει την ανάπτυξη του μαζικού και αγωνιστικού αθλητισμού .

[7] Α. ΤΟΦΛΕΡ, 1992, *Κατανάλωση και κουλτούρα,* σελ. 49

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 *

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. (1985)

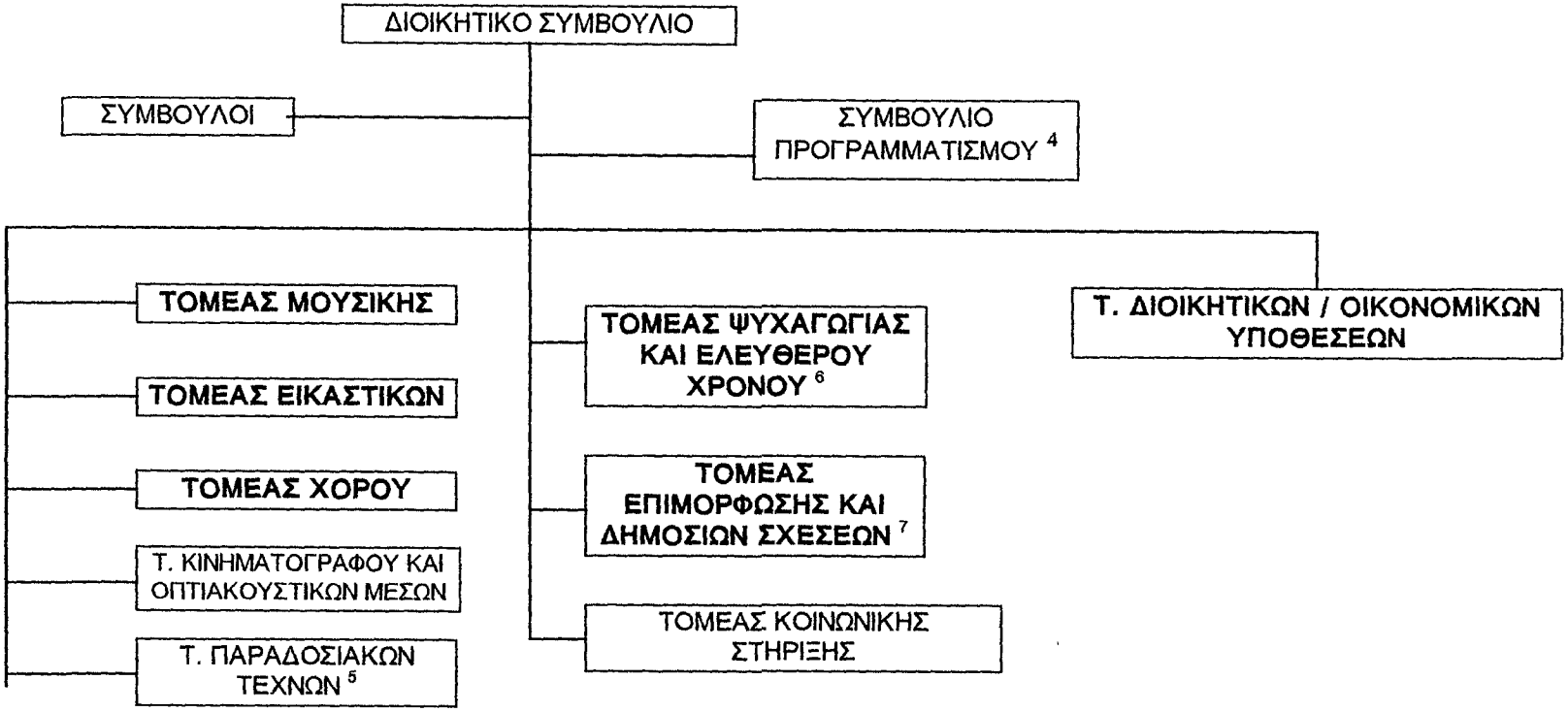

---

* Πηγή: Ο Πίνακας διαμορφώθηκε σύμφωνα με την Προγραμματική Σύμβαση του 1985 και τον Εσωτερικό Κανονισμό Υπηρεσιών της Δ.Ε.Π.Α.Κ. του 1985.

4 Το Συμβούλιο Προγραμματισμού αποτελεί συμβουλευτικό - εισηγητικό όργανο υποστήριξης του Διοικητικού Συμβουλίου της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

5 Ο Τομέας των Παραδοσιακών Τεχνών, όπως αυτός του Κινηματογράφου και Οπτιακουστικών Μέσων και αυτός της Κοινωνικής Υποστήριξης δεν έχουν ενεργοποιηθεί μέχρι σήμερα.

6 Ο Τομέας Ψυχαγωγίας και Ελεύθερου Χρόνου είναι υπεύθυνος με την λειτουργία του Δημοτικού Πάρκου, των χώρων αναψυχής του Ανατολικού και Δυτικού Κέντρου και τα Αναψυκτήρια . Βλ. "Εσωτερικό Κανονισμό Υπηρεσιών της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

7 Ο Τομέας Επιμόρφωσης και Δημοσίων Σχέσεων έχει λειτουργήσει μέχρι σήμερα εν μέρη. Σύμφωνα με τον Εσωτερικό Κανονισμό των Υπηρεσιών της Δ.Ε.Π.Α.Κ. καλύπτει την "Πολιτιστική Αγορά" (καταστήματα πώλησης βιβλίων, δίσκων, αντικειμένων τέχνης,κ.λ.π.), που δεν έχει ποτέ λειτουργήσει. Το "Λαϊκό Πανεπιστήμιο" , με αρμοδιότητα την οργάνωση κύκλων μαθημάτων, συμποσίων, διαλέξεων, συζητήσεων) το οποίο λειτούργησε τα δύο πρώτα χρόνια της ίδρυσης της Επιχείρησης και το "Τμήμα Εκδόσεων" το οποίο ενεργοποιήθηκε το 1996 με την έκδοση ενός Λευκώματος με τίτλο "Καλαμάτα, Τόπος και Εικόνα".

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 *

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. (1995)

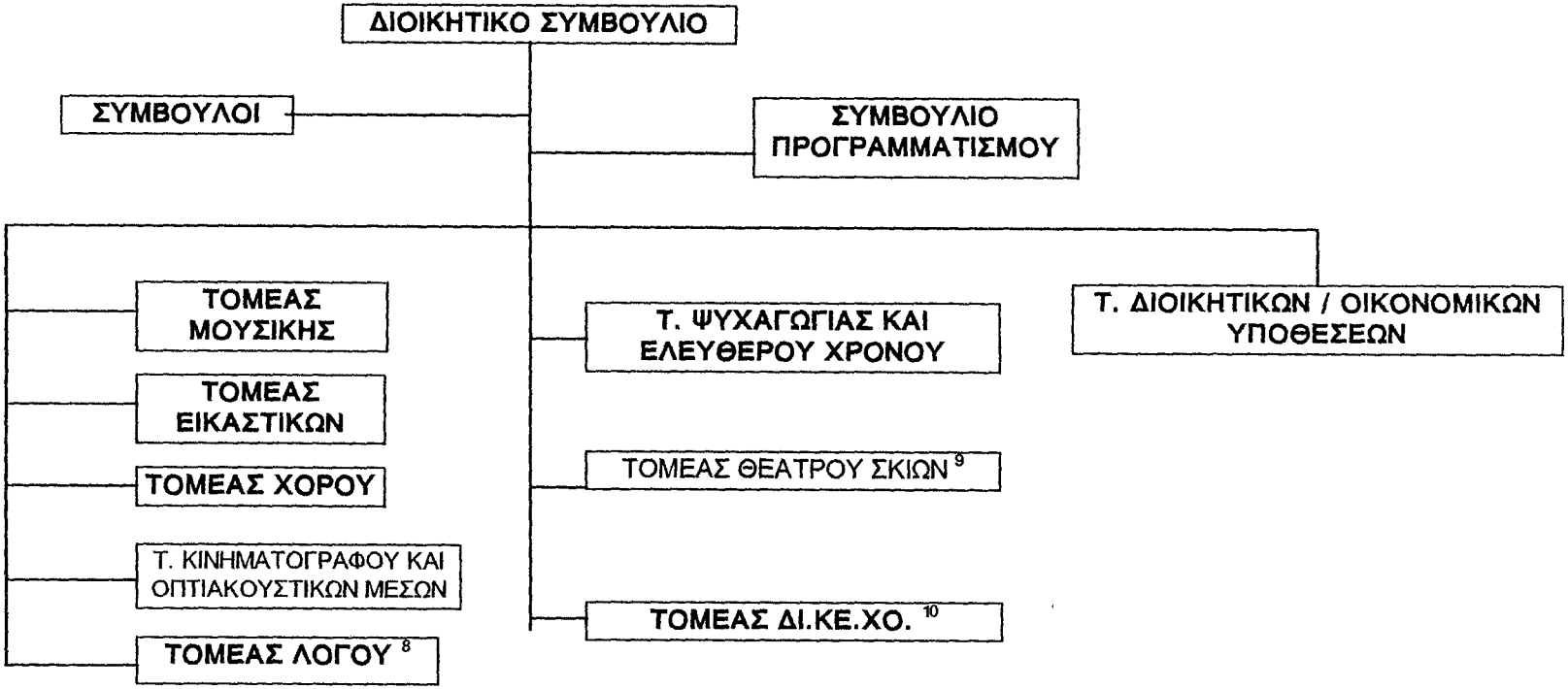

---

* Πηγή: Ο Πίνακας διαμορφώθηκε σύμφωνα με την Προγραμματική Σύμβαση του 1995.

8 Ο Τομέας Λόγου αντικατέστησε εν μέρη τον Τομέα Επιμόρφωσης και ενεργοποιήθηκε το 1996.

9 Ο Τομέας Θεάτρου Σκιών δεν έχει ενεργοποιηθεί. Ένας από του στόχους όμως είναι η δημιουργία Μουσείου Θεάτρου Σκιών με βασικό υλικό που θα προέλθει από τη συλλογή του Μεσσήνιου Καραγκιοζοπαίχτη Θανάση Σπυρόπουλου. Βλ. Προγραμματική Σύμβαση του 1995

10 Το Διεθνές Κέντρο Χορού (ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ.) εντάχθηκε στην Δ.Ε.Π.Α.Κ. το 1995

4. Η διοικητική συγκρότηση της επιχείρησης

Ένας από τους κυριότερους μηχανισμούς αποφάσεων για την πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης , είναι τα Διοικητικά Συμβούλια των πολιτιστικών φορέων του Δήμου.

Η ΔΕ.ΠΑ.Κ. έως το 1995 διοικείτο από ενδεκαμελές (11) Διοικητικό Συμβούλιο [8], που τα μέλη του είχαν οριστεί μαζί με αναπληρωτές από το δημοτικό συμβούλιο.

Από τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου τρεις (3) ήταν αιρετοί εκπρόσωποι του Δήμου Καλαμάτας, ένας (1) ήταν εκπρόσωπος των εργαζομένων στην Επιχείρηση, πέντε (5) ήταν εκπρόσωποι των κοινωνικών φορέων (του Λυκείου των Ελληνίδων, του Μορφωτικού Συλλόγου, της Κινηματογραφικής Λέσχης, του Φυλογυμναστικού Ομίλου, της χορωδίας του "Ορφέα"), και τα υπόλοιπα δύο (2) μέλη ήταν δημότες ή κάτοικοι του Δήμου Καλαμάτας που είχαν πείρα ή γνώσεις σχετικές με το αντικείμενο της Επιχείρησης.

Χαρακτηριστικό είναι ότι στις Δημοτικές Επιχειρήσεις, η τοποθέτηση του δημάρχου ή ενός αιρετού δημοτικού συμβούλου στη θέση Προέδρου, θεωρείται "κεκτημένο δικαίωμα" παρ' ότι δεν το επιβάλλει υποχρεωτικά η νομοθεσία. Οι θέσεις δε που δίνονται σε δημότες είναι ελάχιστες. Και οι δύο αυτές περιπτώσεις δείχνουν την αδυναμία εξόδου από τη μικροπολιτική αντίληψη για τη διαχείριση των υποθέσεων της πόλης.

Με την ένταξη της πόλης στο Ε.Π.Δ.Π., τροποποιήθηκε η συστατική πράξη της Δ.Ε.Π.Α.Κ. και η διοίκησή της, όπως και αυτή του Διεθνούς Κέντρου Χορού, ασκείται από 7μελές Δ.Σ., στο οποίο συμμετέχουν [9] :

---

[8] Σύμφωνα με την παράγραφο 1, του άρθρου 206 του Ν. 1416/1984 και του άρθρου 261 του Π.Δ. 323/1989, οι δημοτικές ή κοινοτικές επιχειρήσεις διοικούνται από συμβούλιο, που αποτελείται από πέντε έως έντεκα μέλη, τα οποία ορίζονται μαζί με αναπληρωτές, από το δημοτικό ή κοινοτικό συμβούλιο. Από τα μέλη αυτά τουλάχιστον δύο είναι αιρετοί εκπρόσωποι του δήμου ή της κοινότητας ένας είναι εκπρόσωπος των εργαζομένων στην επιχείρηση, αν αυτή απασχολεί περισσότερους από είκοσι εργαζόμενους και ένας είναι εκπρόσωπος κοινωνικού φορέα της περιοχής. Τα υπόλοιπα μέλη είναι δημότες ή κάτοικοι του δήμου ή της κοινότητας που έχουν πείρα ή γνώσεις σχετικές με το αντικείμενο της επιχείρησης. Η παράγραφος 2 αναφέρει ότι το δημοτικό ή κοινοτικό συμβούλιο ορίζει από τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου τον πρόεδρο και τον αντιπρόεδρό του. Με απόφαση του Δ.Σ της επιχείρησης προσλαμβάνεται διευθυντής της ή ορίζεται ως διευθυντής ένα από τα μέλη του. Τα ίδια ακριβώς ισχύουν και με το άρθρο 278 του Π.Δ. 323/1995.

[9] Οι αμιγείς επιχειρήσεις αποτελούν δημόσια νομικά πρόσωπα που διέπονται κατ' αρχήν από το ιδιωτικό δίκαιο και λειτουργούν σύμφωνα με τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας. Αυτές διοικεί το διοικητικό συμβούλιο, που αποτελείται από πέντε έως έντεκα μέλη που ορίζονται από το δημοτικό ή κοινοτικό συμβούλιο. Από τα μέλη αυτά δύο τουλάχιστον είναι μέλη του δημοτικού ή κοινοτικού συμβουλίου, ένας είναι εκπρόσωπος των εργαζομένων, όταν η επιχείρηση απασχολεί

- Δύο (2) Δημοτικοί Σύμβουλοι
- Ένας (1) εκπρόσωπος του ΥΠ.ΠΟ. με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού
- Δύο (2) Δημότες με πείρα και γνώση σχετικές με το αντικείμενο της επιχείρησης
- Ένας (1) εκπρόσωπος των εργαζομένων
- Ένας (1) εκπρόσωπος φορέα της πόλης

Τα αναπληρωματικά μέλη ορίζονται από τα όργανα που διορίζουν και τα τακτικά μέλη.

Την εποπτεία της επιχείρησης ασκεί το Δημοτικό Συμβούλιο, δηλαδή εγκρίνει ορισμένες αποφάσεις του διοικητικού συμβουλίου, τον ισολογισμό και την έκθεση πεπραγμένων τους (αρθ. 260-272 Δ.Κ.Κ.)[10].

Χαρακτηριστικό είναι ότι μέχρι σήμερα οι αιρετοί, πρόεδροι της Δ.Ε.Π.Α.Κ., δεν προέρχονται από το χώρο συναφών επαγγελμάτων με τον πολιτισμό, γεγονός που κατά την γνώμη μας αποτελεί βασικό μειονέκτημα στη λειτουργία του φορέα.

5. Η στελέχωση της επιχείρησης

Οι εργαζόμενοι στην Δ.Ε.Π.Α.Κ. δεν έχουν την δημοσιοϋπαλληλική μονιμότητα, διότι η επιχείρηση είναι Ν.Π.Ι.Δ. και εφαρμόζεται ότι ισχύει εργασιακά στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, ουσιαστικά όμως μέχρι σήμερα η επιχείρηση λειτουργεί με τις αρχές που λειτουργεί μια δημόσια επιχείρηση .
Η στελέχωση της έχει σε μεγάλο βαθμό διαμορφωθεί από τις ανάγκες του πελατειακού πολιτικού συστήματος. Ο μεγάλος αριθμός των διοικητικών υπαλλήλων έναντι των ειδικών, αποτελεί για την Δ.Ε.Π.Α.Κ., όπως και για τους περισσότερους αυτοδιοικούμενους φορείς, ένα από τα κύρια προβλήματά της, τα αίτια του οποίου είναι προφανώς πολιτικά.
Το γεγονός ότι οι δημοτικοί πολιτιστικοί φορείς είναι Ν.Π.Ι.Δ. δεν αλλάζει την δημοσιοϋπαλληλική νοοτροπία των υπαλλήλων τους.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 1995 η επιχείρηση απασχολούσε συνολικά 121 άτομα εκπαιδευτικό και διοικητικό προσωπικό. Από αυτούς, οι 41 απασχολούντο στη γενική διεύθυνση, ενώ οι υπόλοιποι ήταν εκπαιδευτικοί.
Από τους διοικητικούς δε υπαλλήλους, χαρακτηριστικό είναι ότι μόνο 4 ήταν πτυχιούχοι πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.

περισσότερους από 20 εργαζόμενους και ένας είναι εκπρόσωπος κοινωνικού φορέα της περιοχής. Τα υπόλοιπα μέλη είναι δημότες ή κάτοικοι του δήμου που έχουν πείρα ή γνώσεις σχετικές με το αντικείμενο της επιχείρησης (αρθ. 261, 1 Δ.Κ..Κ.).
Βλ. Ε. ΜΠΕΣΙΛΑ-ΒΗΚΑ,1995, *Το Συνταγματικό πλαίσιο του θεσμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, σελ.183

[10] Ε. ΜΠΕΣΙΛΑ-ΒΗΚΑ,1995, *ό.π.*, σελ. 182

Παρ' όλο που η επιχείρηση λειτουργεί δώδεκα (12) χρόνια δεν έχει λύσει το πρόβλημα της στελέχωσης των Τομέων της από ντόπιο εκπαιδευτικό δυναμικό ή το υπάρχον δεν αξιοποιείται.
Η επιλογή αυτή συμβάλλει στην αύξηση των δαπανών της επιχείρησης, αφού επωμίζεται τα έξοδα μεταφοράς και φιλοξενίας των εκπαιδευτών από το κέντρο (βλ. Πίνακα 5) και δεν επιτυγχάνεται η επανεπένδυση των μισθών στο τοπικό επίπεδο, παρά μόνο ενισχύει την αεροπορική γραμμή και την κίνηση των ξενοδοχείων της πόλης.

Ο Καλλιτεχνικός Διευθυντής κάθε τομέα, ορίζεται από το Δ.Σ. της Δ.Ε.ΠΑ.Κ. με την σύμφωνη γνώμη του Υπουργού Πολιτισμού [11], και έχει την κύρια ευθύνη για την σύνταξη του προϋπολογισμού, του εκπαιδευτικού προγράμματος, το περιεχόμενο των εκδηλώσεων, την μετάκληση των καλλιτεχνικών σχημάτων, την επιλογή των ειδικών συνεργατών για την λειτουργία του τομέα.

Αντινομία διαφαίνεται στην διαδικασία πρόσληψης των Καλλιτεχνικών Διευθυντών και του Διδακτικού προσωπικού της επιχείρησης σύμφωνα με το άρθρο 7 του "Κανονισμού Προσωπικού της Δ.Ε.Π.Α.Κ." [12], όπου προβλέπεται η πλήρωση των θέσεων αυτών να γίνεται με προκήρυξη [13], πρακτική όμως που δεν ακολουθείται.

Ειδικότερα οι υπεύθυνοι των πολιτιστικών φορέων του δήμου, από την αρχή της λειτουργίας των πολιτιστικών επιχειρήσεων επέλεξαν Καλλιτεχνικούς Διευθυντές "καταξιωμένους" στο χώρο τους.
Η επιλογή αυτή στηρίζεται στο σκεπτικό ότι εκτός από την προσωπική φήμη που διαθέτουν στο χώρο τους, διαθέτουν το κεφάλαιο των "κοινωνικών σχέσεων" που τους δίνει την δυνατότητα εύκολης πρόσβασης στους κεντρικούς κρατικούς ή ιδιωτικούς φορείς, που αυτοί άλλωστε με τον τρόπο τους, τους έχουν επιβάλλει στην πόλη, αλλά και σε γνωστές καλλιτεχνικές ομάδες ή μεμονωμένους καλλιτέχνες, εκπαιδευτές, κ.λ.π. , που λόγω της προσωπικής πολλές φορές σχέσης δέχονται την συνεργασία με τις δημοτικές πολιτιστικές επιχειρήσεις της πόλης.

---

[11] Με απόφαση του Δ.Σ. και τη σύμφωνη γνώμη του Υπ. Πολιτισμού καθορίζονται επίσης ο μισθός και οι λοιποί όροι της σύμβασης.

[12] Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 211 του Ν.1416 (Φ.Ε.Κ. 21/2/1984) από το διοικητικό συμβούλιο της επιχείρησης συντάσσεται Κανονισμός Προσωπικού, που καθορίζει τους κανόνες που διέπουν την πρόσληψη, τα προσόντα του προσωπικού και το πειθαρχικό του δίκαιο. Το ίδιο ισχύει και τώρα με την παράγραφο 2 του άρθρου 283 του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα Π.Δ. 410/95.

[13] Στο άρθρο 7 του "Κανονισμού Προσωπικού της Δ.Ε.Π.Α.Κ." αναφέρει ότι η Επιτροπή που συστήνεται με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου υποχρεώνεται να προκηρύξει τη θέση.

Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται και αναπαράγεται ένα "κλειστό κύκλωμα" από επαγγελματίες του χώρου, που κατευθύνει την πολιτιστική πορεία του φορέα. Αυτό το δυναμικό έχει σαν βάση του την Αθήνα, ενώ για λόγους οικονομικούς και επαγγελματικούς έχει αποκεντρώσει ορισμένες από τις δραστηριότητές του στην περιφέρεια.

Οι κύριες ασχολίες τους όμως στο κέντρο, τους υποχρεώνει η παρουσία τους στην πόλη να είναι πολύ σύντομη (μιας ή δύο ημερών), με αποτέλεσμα να διαφαίνεται αδυναμία να εντοπίσουν τις ανάγκες των τομέων τους, να ελέγξουν την λειτουργία των τμημάτων τους, να αναπτύξουν σχέσεις με την τοπική κοινωνία και πρωτοβουλίες για την προσέλκυση νέων μαθητών.

Το ερώτημα που τίθεται επίσης είναι, τι σχέσεις διατηρεί αυτό το δυναμικό με τους ντόπιους καλλιτέχνες και κατά πόσο τους δίνει τη δυνατότητα να εμπλακούν ουσιαστικά στην τοπική πολιτιστική ανάπτυξη ;

Κατά την γνώμη μας διαμορφώνεται η ακόλουθη διαπλεκόμενη σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ κεντρικού πολιτιστικού φορέα (ΥΠ.ΠΟ.), Δ.Σ. των πολιτιστικών φορέων του δήμου και επαγγελματιών εκπαιδευτών - καλλιτεχνών.

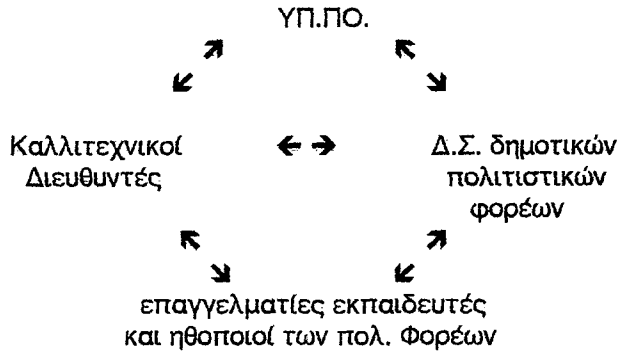

6. Η κτιριακή υποδομή της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

Κύριο μέλημα της Δ.Ε.Π.Α.Κ. ήταν η επίλυση του στεγαστικού προβλήματος των δραστηριοτήτων της. Ο Δήμος Καλαμάτας παραχώρησε για την σύσταση της Δ.Ε.Π.Α.Κ. την χρήση παραδοσιακών καλαίσθητων κτιρίων που επιλέχθηκαν να βρίσκονται πάνω σ' έναν άξονα από την μία άκρη έως την άλλη της πόλης (βλέπε χάρτη). Τη χρήση αυτή, για μακρύ χρονικό διάστημα εξασφάλισε από το Δημόσιο ή και ιδιώτες στους οποίους παρέμεινε η κυριότητα[14].

Ειδικότερα, οι διοικητικές υπηρεσίες της επιχείρησης στεγάζονται σε διατηρητέο κτίριο, ιδιοκτησίας του δήμου.

Η Σχολή Εικαστικών στεγάζεται στο κτίριο Γ. Κοτταρόπουλου, επισκευασμένο και μισθωμένο από το Δήμο.

Το Δημοτικό Ωδείο στεγάζεται στο κτίριο του Α' Γυμνασίου Αρρένων της πόλης , ιδιοκτησίας του Δήμου που έχει εκχωρήσει την χρήση του για 99 χρόνια στην Δ.Ε.Π.Α.Κ.

Η Σχολή Χορού στεγάζεται στο "Ζουμπούλειο Μέγαρο" ιδιοκτησίας του Δήμου, που επίσης έχει εκχωρήσει την χρήση για 99 χρόνια στην Δ.Ε.Π.Α.Κ.

Με τον τρόπο αυτό επιτεύχθηκαν αφ' ενός η στέγαση βασικών δραστηριοτήτων όπως χορός, μουσική, εικαστικά, αφ' ετέρου διασώθηκαν και διατηρήθηκαν κτίρια αξιόλογης αρχιτεκτονικής μορφής της πόλης.

Σημαντικό μειονέκτημα στην υπάρχουσα κτιριακή υποδομή αποτελεί το γεγονός ότι τα επί μέρους κτίρια που ανήκουν κατά χρήση στο Δήμο, δεν διαθέτουν χώρους για εκδηλώσεις αλλά λειτουργούν μόνο ως εργαστήρια.

Οι εκδηλώσεις της Δ.Ε.Π.Α.Κ. παρουσιάζονται τους χειμερινούς μήνες στο Αμφιθέατρο του Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου - Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή, ενώ τους θερινούς στο Κάστρο της Καλαμάτας.

Ο Δήμος έχει παραχωρήσει κατά χρήση στη Δ.Ε.Π.Α.Κ. το Δημοτικό Αναψυκτήριο της πλατείας Δημαρχείου και το Δημοτικό Πάρκο των Σιδηροδρόμων.

Η Δ.Ε.Π.Α.Κ. διαθέτει επίσης συλλογή πινάκων η οποία προγραμματίζεται να στεγαστεί σε διατηρητέο κτίριο στο ιστορικό κέντρο της πόλης.

---

[14] Φ.Ε.Κ. 204, Αθήνα 17-4-1985

7. Δραστηριότητες των Τομέων

7.1. Το Ωδείο

Βασικοί στόχοι, του Δημοτικού Ωδείου είναι να παρέχει σοβαρή μουσική εκπαίδευση στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο και να παράγει και να μορφώνει επαγγελματίες μουσικούς.

Σήμερα στο Δημοτικό Ωδείο λειτουργούν τμήματα όλων των οργάνων συμφωνικής ορχήστρας, όλων των τάξεων των θεωρητικών, όλα τα επίπεδα σπουδών πιάνου και κιθάρας, τάξεις φλογέρας μπαρόκ, ακορντεόν, τμήματα προπαιδείας και προθεωρίας, δύο χορωδίες (Μεικτή και Παιδική), το μουσικό σύνολο "Θάμυρις" [15] που αποτελείται αποκλειστικά από σπουδαστές του Ωδείου[16].

Μια από τις σημαντικότερες προσφορές του μουσικού τομέα, δώδεκα χρόνια από την λειτουργία του, ήταν η δημιουργία Συμφωνικής Ορχήστρας [17], που συγκροτήθηκε με την συμμετοχή μαθητών και καθηγητών της Σχολής.

Η πρώτη της εμφάνιση στην πόλη έγινε τα Χριστούγεννα του 1996, πλαισιωμένη από το παλαιότερο χορωδιακό σχήμα της πόλης, τον "Ορφέα".

Κύριος στόχος της πρωτοβουλίας αυτής, αποτελεί η μόνιμη πλέον λειτουργία της Συμφωνικής Ορχήστρας και η συνεργασία της με τα μουσικά ερασιτεχνικά σχήματα της πόλης, ούτως ώστε να βρεθεί πιο κοντά στο κοινό της πόλης.

Άλλη σημαντική πρωτοβουλία του ωδείου ήταν αυτή που ξεκίνησε το 1996, με σκοπό την ανάπτυξη επικοινωνίας - συνεργασίας με το δημοτικό σχολείο για παιδιά με ειδικές ανάγκες, με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών του στον τομέα της μουσικής.

Όπως φαίνεται τα τελευταία δύο χρόνια , η Σχολή άρχισε να διευρύνει τις δραστηριότητές της και να κάνει προσπάθεια να έρθει πιο κοντά στο ευρύτερο κοινό της πόλης, κάτι που δεν είχε γίνει τα προηγούμενα χρόνια της λειτουργίας

---

[15] ΘΑΜΥΡΙΣ ή ΘΑΜΥΡΑΣ, όνομα αρχαιοέλληνα μουσικού θρακικής καταγωγής, που έζησε, δημιούργησε και πέθανε στη Μεσσηνία.

[16] Το συγκεκριμένο σύνολο μουσικής δωματίου αποτελείται από επτά τελειόφοιτους και απόφοιτους του Δημ. Ωδείου της πόλης. Είναι ιδιότυπο σχήμα διότι το μουσικό δυναμικό του είναι μόνο τα πνευστά, το πιάνο και η φωνή. Απουσιάζουν τα έγχορδα, διότι ξέρουμε πόσο δύσκολη υπόθεση είναι τα έγχορδα για ένα νέο ωδείο.

[17] Η πρώτη συναυλία της Συμφωνικής Ορχήστρας του Δημοτικού Ωδείου δόθηκε σε συνεργασία με τη χορωδία "Ορφέας" στις 22-12-1996. Η σύνθεσή της είναι 46 μουσικοί εκ των οποίων οι 38 είναι μαθητές και καθηγητές του Ωδείου, ενώ οι υπόλοιποι οκτώ ήρθαν από την Αθήνα προκειμένου να καλύψουν λειτουργικές ανάγκες του σχήματος. Η λειτουργία της στηρίζεται στην χορηγία της καπνοβιομηχανίας Καρέλια .

της, που μπορούμε να πούμε ότι η λειτουργία της χαρακτηριζόταν από μια "εσωστρέφεια".

Αιτία της πρακτικής αυτής, θεωρούμε την περιορισμένη παραμονή στην πόλη των εκάστοτε Διευθυντών, που δεν τους επιτρέπει να έρθουν σε επικοινωνία με άλλους φορείς της πόλεις και το σημαντικότερο, να βιώσουν τα προβλήματα στην λειτουργία της Σχολής σε όλα τα επίπεδα (καθηγητών, μαθητών, γονιών)[18] και να οσφρηστούν τις πολιτιστικές ανάγκες των κατοίκων της πόλης.

7.2. Η Σχολή των Εικαστικών

Στη Σχολή λειτουργούν το Παιδικό εργαστήριο μικτών υλών (ζωγραφικής, κεραμικής, χαρακτικής, κατασκευές), το εργαστήριο Ενηλίκων ζωγραφικής, αγιογραφίας (λειτούργησε μόνο ένα χρόνο 1994-1995), κεραμικής, γλυπτικής, το εργαστήριο ενηλίκων και εφήβων προκατασκευαστικό σχέδιο (ελεύθερο-γραμμικό).

Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του εικαστικού τομέα εντάσσονται και τα σεμινάρια της Ιστορίας της Τέχνης που απευθύνονται στους μαθητές της Σχολής, αλλά και στο ευρύτερο κοινό της πόλης, που μπορεί να τα παρακολουθήσει δωρεάν.

Στη συνέχεια θα αναφέρουμε τις πιο σημαντικές συνεργασίες που έχει αναπτύξει ο τομέας, που συνέβαλλαν στην ανάπτυξη της επικοινωνίας αυτού με το ευρύτερο κοινό της πόλης, αλλά και τη διεύρυνση της επικοινωνίας του με το δίκτυο των εικαστικών εργαστηρίων :

- Το 1996 για πρώτη φορά ο εικαστικός τομέας της Δ.Ε.Π.Α.Κ. με την χορηγία του ιδρύματος Κωστόπουλου, διοργάνωσε "Συμπόσιο Εικαστικής Δημιουργίας" με συμμετοχή υπευθύνων άλλων Εικαστικών Εργαστηρίων Δημοτικών Πολιτιστικών Επιχειρήσεων από την Ελλάδα και συναδέλφων τους από το Κέντρο Τέχνης G. Pompidou του Παρισιού.

  Αποτέλεσμα της συνάντησης αυτής εκτός από την προβολή της δουλειάς του κάθε εργαστηρίου και την ανταλλαγή απόψεων και προβληματισμών για την τέχνη στους δημόσιους χώρους, ήταν και η δημιουργία έργων που φτιάχτηκαν από τους μαθητές των εργαστηρίων της Δ.Ε.Π.Α.Κ. σε δημόσιους χώρους της πόλης. Ενδιαφέρουσα είναι επίσης, η διατήρηση της επικοινωνίας με το εικαστικό εργαστήρι του Centre Pompidou, αφού μια τάξη του εικαστικού

[18] Σπάνια οργανώνονται συναντήσεις του Διευθυντή με τους γονείς των μαθητών γεγονός που δεν βοηθάει στην επίλυση των προβλημάτων που βιώνει η Σχολή.

σχολείου της Δ.Ε.Π.Α.Κ., με την οικονομική υποστήριξη του προαναφερόμενου Ιδρύματος, τον Μάιο του 1997 [19] επισκέφθηκε το Παρίσι και έδωσε παράσταση θεάτρου σκιών , με φιγούρες που είχαν ετοιμάσει τα παιδιά.

- Το φθινόπωρο του 1996 για πρώτη φορά, η εικαστικός τομέας ξεκίνησε ένα πρόγραμμα σεμιναρίων για τους μαθητές των τριών πρώτων τάξεων των δημοτικών σχολείων της πόλης, με σκοπό την ευαισθητοποίηση των μικρών μαθητών στις εικαστικές τέχνες.

  Στα πλαίσια της προσπάθειας αυτής εντάσσεται και η διοργάνωση σεμιναρίων για νηπιαγωγούς και δασκάλους της πόλης με σκοπό την ευαισθητοποίησή τους στην καλλιτεχνική δημιουργία.
- Πολύ σημαντική προσπάθεια εισαγωγής πολιτιστικών στοιχείων στον χώρο της εργασίας, αποτελεί η έκθεση κεραμικής του Εικαστικού Εργαστηρίου στα γραφεία της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού της πόλης [20].

  Η συνεργασία αυτή αποτελεί την πρώτη πρωτοβουλία της Σχολής να εκθέσει έργα μαθητών της σ' ένα εργασιακό χώρο.

  Η πρωτοβουλία αυτή εντάσσεται σε μια σειρά εικαστικών εφαρμογών της Σχολής σε Δημόσιους χώρους, που αναμφίβολα αποτελούν την καλύτερη προβολή του έργου της και σημαντικό μέσο προτροπής για άλλους πολίτες να παρακολουθήσουν τα τμήματά της.
- Το Εικαστικό Σχολείο έχει ξεκινήσει συνεργασία με το Δήμο Καλαμάτας, όπου στα πλαίσια της προσπάθειας για την ανάδειξη του ιστορικού κέντρου, το τμήμα κεραμικής θα κατασκευάσει τις πινακίδες των δρόμων και τους αριθμούς των σπιτιών, ενώ θα κατασκευαστούν και ψηφιδωτά που θα διακοσμήσουν τα πλακόστρωτα των πεζόδρομων.
- Τέλος ο Εικαστικός Τομέας με αφορμή το Καρναβάλι, διοργάνωσε για πρώτη φορά τον Μάρτιο του 1997, καρναβαλική εκδήλωση με μάσκες και κουστούμια που δημιούργησαν οι μαθητές του με ερεθίσματα από θέματα της ιστορίας της τέχνης. Στην εκδήλωση συμμετείχαν ο Τομέας του Χορού με δύο χορευτικά και ο Τομέας της Μουσικής μ' ένα μουσικό σχήμα. Η πρωτοβουλία αυτή εάν μελλοντικά εξασφαλίσει την συμμετοχή όλων των μαθητών των Σχολών αλλά και άλλων φορέων της πόλης (π.χ. τάξεις δημοτικών σχολείων) και οργανωθεί και διαφημιστεί με επαγγελματισμό, ίσως αποτελέσει θεσμό για την πόλη.

---

[19] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 13-5-1997
[20] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 26-2-1997

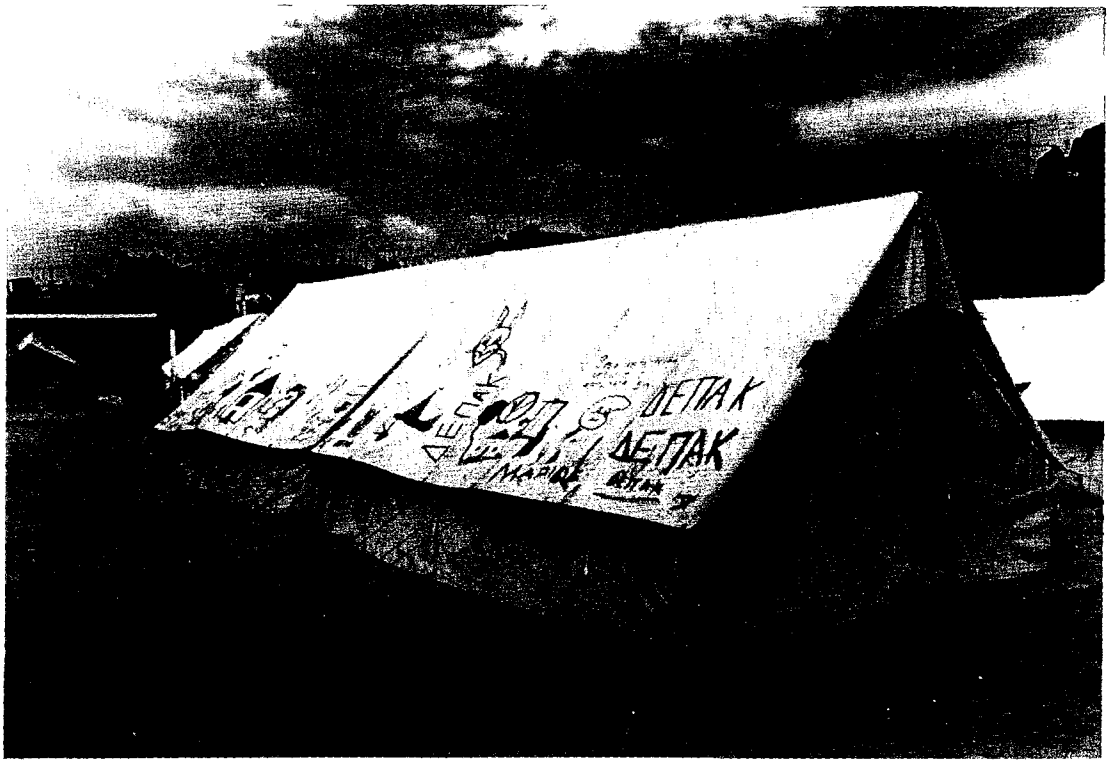

Εικαστικά τμήματα της ΔΕ.Π.Α.Κ. μετά το σεισμό του 1986

Οι προαναφερόμενες ενέργειες του Εικαστικού Τομέα θεωρούμε ότι συμβάλλουν στη χάραξη νέων κατευθύνσεων στην πολιτική της Δ.Ε.Π.Α.Κ. και θα πρέπει να ενισχυθούν ποικιλοτρόπως, ούτως ώστε να συνεχιστούν και να συνεισφέρουν στην εξάπλωση και ενδυνάμωση της εικαστικής συνείδησης των πολιτών της πόλης.

7.3. Η Σχολή Χορού

Στη σχολή χορού λειτουργούν το Ερασιτεχνικό τμήμα παιδιών και ενηλίκων και το Προεπαγγελματικό τμήμα για παιδιά άνω των 9 ετών που έχουν ιδιαίτερη κλίση και ενδιαφέρον για το Χορό. Στα πλαίσια του προαναφερόμενου διαχωρισμού λειτουργούν τμήματα πιο εξειδικευμένα (προπαιδείας, κλασσικού μπαλέτου, σύγχρονου χορού, γύμνασης ενηλίκων). Οι εξετάσεις των μαθητών της Σχολής, γίνονται σε συνεργασία με την Βασιλική Ακαδημία Χορού του Λονδίνου.

Παρ' όλο που η Προγραμματική Σύμβαση του 1985 προέβλεπε στα τρία έως έξι πρώτα χρόνια της λειτουργίας της Σχολής να συντρέξουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις που να διασφαλίσουν τη λειτουργία Ανώτερης Σχολής Χορού, δεν έχει καταστεί δυνατό να λειτουργήσει μέχρι σήμερα διότι η πλειοψηφία των μαθητών διακόπτουν την παρακολούθηση γύρω στην ηλικία των δεκαέξι ετών που αυξάνουν οι υποχρεώσεις τους στο σχολείο. Από την άλλη πλευρά δεν υπάρχει έντονο ενδιαφέρον για επαγγελματική σταδιοδρομία στον συγκεκριμένο χώρο ούτως ώστε να ενισχυθεί η δημιουργία Ανώτερης Σχολής από το ντόπιο δυναμικό .

Πιο συγκεκριμένα στην Σχολή Χορού, οι πλειοψηφία των μαθητών ανήκει στην ηλικιακή ομάδα των 4 έως 11 ετών (βλ. Διάγραμμα 1).

Κύριο χαρακτηριστικό αποτελεί η περιορισμένη συμμετοχή των αγοριών, γεγονός που αντικατοπτρίζει την νοοτροπία που επικρατεί για τον συγκεκριμένο τομέα. Για παράδειγμα, την χρονιά 1996-97, τα εγγεγραμμένα αγόρια ήταν μόνο δώδεκα (12), ηλικίας 7 ετών.

Με αφορμή την αναφορά αυτή, αναφέρουμε ότι η ηλικιακή σύνθεση των μαθητών διαφοροποιείται λίγο σε κάθε Σχολή. Κοινό χαρακτηριστικό όμως αποτελεί η μειωμένη συμμετοχή των ηλικιακών κατηγοριών πάνω των δεκαέξι ετών, που είναι επακόλουθο των αυξημένων υποχρεώσεων των μαθητών της ηλικίας αυτής προς το σχολείο.

Ειδικότερα όσον αφορά την ηλικία των σπουδαστών των Σχολών για το έτος 1996-1997 έχει την ακόλουθη σύνθεση. Από τα 1.207 εγγεγραμμένα άτομα στις σχολές την περίοδο 1996-1997, μόνο τα 165 είναι ενήλικες.

Στο ωδείο η μεγαλύτερη συμμετοχή διαπιστώνεται από τις ηλικιακές κατηγορίες των 9 έως 16 ετών (βλ. Διάγραμμα 2).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

ΗΛΙΚΙΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΧΟΡΟΥ (1996-1997)

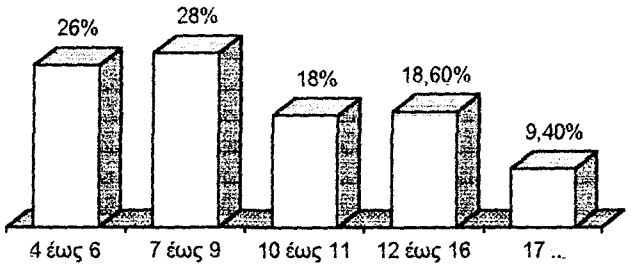

Πηγή : Ο αριθμός και η ηλικία των μαθητών μας δόθηκαν από την Γραμματεία του Τομέα Χορού.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

ΗΛΙΚΙΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΟΥ ΩΔΕΙΟΥ (1996-1997)

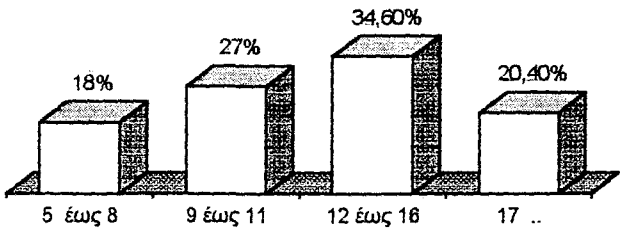

Πηγή : Ο αριθμός και η ηλικία των μαθητών μας δόθηκαν από την Γραμματεία του Ωδείου.

Στη Σχολή των Εικαστικών για την ίδια χρονική περίοδο διαπιστώνεται μια ισομερή σχεδόν συμμετοχή των διαφορετικών ηλικιακών ομάδων (βλ. Διάγραμμα 3).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

ΗΛΙΚΙΕΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ (1996-1997)

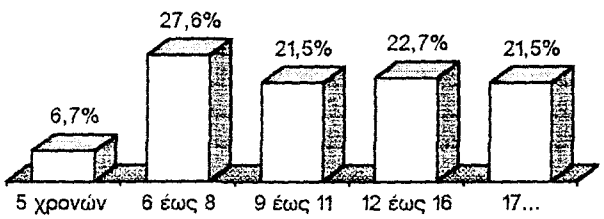

Πηγή: Ο αριθμός και η ηλικία των μαθητών μας δόθηκαν από την Γραμματεία του Τομέα των Εικαστικών.

7.4. Ο Τομέας Λόγου

Ο Τομέας Λόγου συστάθηκε στις αρχές του 1996, και αποτελεί μια νέα δραστηριότητα της Δ.Ε.Π.Α.Κ. που συμπεριλήφθηκε στην Προγραμματική Σύμβαση του 1995.

Οι κύριοι σκοποί του τομέα αυτού, επικεντρώνονται προς τις ακόλουθες κατευθύνσεις:

- Να διερευνά και να παρουσιάζει τον Λόγο σε όλες τις πολλαπλές μορφές με τις οποίες εκδηλώνεται στην ελληνική κοινωνική ζωή δηλαδή ως επίσημη γλώσσα, επιστημονική ή λογοτεχνική, ως καθημερινή ομιλία και ως δομή που οργανώνει τη καθημερινή εμπειρία.
- Να σχεδιάζει, να οργανώνει και να παρουσιάζει συμπόσια, συνέδρια, εκθέσεις, σεμινάρια εκπαιδευτικού χαρακτήρα και εκδόσεις με στόχο την προώθηση και προβολή της Καλαμάτας ως Κέντρου διανόησης, όπου ιδέες και γνώση ανταλλάσσονται σε τοπικό και διεθνές επίπεδο.
- Να προωθεί τη διερεύνηση, διάσωση και προβολή της τοπικής ιστορίας και του πολιτισμού.

Στόχος των ετήσιων προγραμματικών εκδηλώσεων του τομέα είναι να καλύπτουν μια κοινή θεματική ενότητα μέσω διεπιστημονικού διαλόγου και να παρέχουν κατά την διάρκεια κάθε έτους μια συνολική διαρκή εκπαιδευτική εμπειρία στο χώρο των Πολιτιστικών Σπουδών.

Στις δραστηριότητες του νεοσύστατου αυτού τομέα, δεν θα επεκταθούμε, μιας και η δράση του είναι περιορισμένη. Μέχρι σήμερα ο τομέας αυτός δεν φαίνεται να έχει καταφέρει να εδραιώσει την ύπαρξη του στην πόλη, αφού έχει παρουσιάσει μικρό αριθμό εκδηλώσεων (τρεις) και δεν ενισχύεται οικονομικά τόσο όσο χρειάζεται, λόγω των οικονομικών δυσχερειών που αντιμετωπίζει ο φορέας.

8. Τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των μαθητών των Σχολών της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

Η πολιτιστική πολιτική της Δ.Ε.Π.Α.Κ. ξεκίνησε ως μια πολιτική "κοινωνικής προσφοράς". Τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας των σχολών (μέχρι το 1988) τα δίδακτρα ήταν πολύ χαμηλά. Το γεγονός αυτό πιστοποιεί την πρόθεση του φορέα να συμβάλλει στην πολιτιστική αγωγή του κοινού και συνάμα στην ενδυνάμωση της συλλογικής πολιτιστικής συμμετοχής με στόχο τον

εκδημοκρατισμό της κουλτούρας και την παροχή πολιτιστικών υπηρεσιών σε όλα τα στρώματα του πληθυσμού.

Από το 1988 και μετέπειτα υπήρξε μια αυξητική τάση στα δίδακτρα με αποκορύφωμα το 1996 που υπήρξε αύξηση της τάξεως του 30% [21].

Όσον αφορά των αριθμό των σπουδαστών των Σχολών, με την πάροδο του χρόνου και την αυξητική τάση των διδάκτρων, ο αριθμός τους ακολουθεί μια φθίνουσα πορεία, ειδικότερα αυτών του Ωδείου και του Χορού. Πιο σταθερός παρουσιάζεται ο αριθμός των μαθητών του Εικαστικού Τομέα, ο οποίος δεν αντιμετωπίζει ανταγωνισμό ανάλογων ιδιωτικών σχολών, πράγμα που συμβαίνει για τους άλλους δύο τομείς, χωρίς να εξασφαλίζεται πάντα ανάλογο επίπεδο εκπαίδευσης με αυτό που παρέχει η Δ.Ε.Π.Α.Κ . (βλ. Πίνακα 3, Διάγραμμα 4).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΩΝ ΤΟΜΕΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 1989-1997

Έτη	Τομέας Μουσικής	Τομέας Χορού	Εικαστικός Τομέας	Σύνολο
1987-1988	-	451	-	-
1988-1989	-	500	-	-
1989-1990	747	509	336	1.592
1990-1991	773	345	314	1.432
1991-1992	764	370	312	1.446
1992-1993	763	406	301	1.470
1993-1994	686	367	356	1.409
1994-1995	665	431	360	1.456
1995-1996	613	355	337	1.305
1996-1997	589	317	301	1.207

Πηγή : Γραμματείες των Τομέων της Δ.Ε.Π.Α.Κ. Από τον Τ. Μουσικής και τον Εικαστικό Τομέα δεν υπήρχαν στοιχεία για τον αριθμό των μαθητών της χρονικής περιόδου 1987-1989.

[21] Για παράδειγμα, τα δίδακτρα στη Σχολή Χορού την περίοδο 1988-89 ανέρχονταν στις 1.500 δρχ. ενώ το 1995-96 αυξήθηκαν στις 10.000 δρχ. Έτσι για πρώτη φορά τον χειμώνα του 1996, ο τοπικός τύπος ανέφερε παράπονα γονιών για τα αυξημένα δίδακτρα των σχολών της επιχείρησης. Βλ. Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 18-2-1996

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

Αριθμού των μαθητών των Τομέων της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

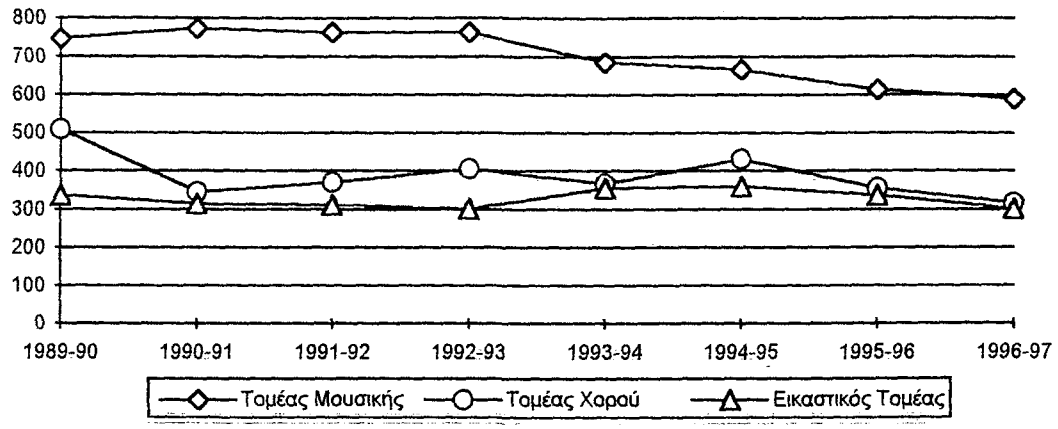

Η φθίνουσα αυτή τάση μπορεί να δικαιολογηθεί λόγω της αύξησης των διδάκτρων των Σχολών, τα οποία μάλλον έχουν γίνει απαγορευτικά για ορισμένες ομάδες πολιτών - λαμβάνοντας υπόψη μας την οικονομική κρίση που βιώνει έντονα τα τελευταία χρόνια η πόλη και την αυξητική τάση του φαινομένου της ανεργίας στην περιοχή, που έχει ως επακόλουθο την μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος και του τύπου κατανάλωσης -, που σταδιακά είναι πιθανόν να οδηγήσει στην κοινωνικο-πολιτιστική απομόνωση ορισμένων κοινωνικών στρωμάτων.

Το γεγονός αυτό αποδεικνύει, ότι ο αρχικός στόχος του φορέα να προσελκύσει παιδιά από όλες τις κοινωνικές τάξεις, δεν έχει επιτευχθεί.

Για την σχολική περίοδο 1996-1997, ο αριθμός των μαθητών των τριών τομέων αντιπροσώπευε το 8,6% του μαθητικού πληθυσμού της πόλης, ο οποίος ανερχόταν, στη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στους 13.955 μαθητές [22].

Τα στοιχεία με την επαγγελματική απασχόληση του πατέρα, που μας δόθηκαν από τις Γραμματείες των Σχολών, πιστοποιούν ότι οι μαθητές της Δ.Ε.Π.Α.Κ. προέρχονται από οικογένειες της μεσαίας αστικής τάξης της πόλης[23], γεγονός που για ακόμη μια φορά ενισχύει την άποψη ύπαρξης

---

[22] Ο αριθμός των μαθητών αυτών αναλύεται ως εξής: σύνολο μαθητών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση 4.974 (4.811 στη δημόσια, 163 στην ιδιωτική), σύνολο μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση 8.981 (ημερήσιων και εσπερινού Γυμνασίου : 4.512, Γενικών, Τεχνικών, Πολυκλαδικών και Τεχνικών Επαγγελματικών Σχολών : 4.469). Στοιχεία από τις Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

[23] Για παράδειγμα, τον Οκτώβριο του 1996 σε 242 γονείς μαθητών του Εικαστικού Τομέα που ζητήθηκε το επάγγελμά τους δεν απάντησαν οι 34. Οι υπόλοιποι ασκούσαν την ακόλουθη επαγγελματική δραστηριότητα: 65 δημόσιοι υπάλληλοι εκ

ανισοτήτων στην κατανομή του πολιτιστικού κεφαλαίου. Οι ανισότητες αυτές αποτελούν επακόλουθο των οικονομικών ανισοτήτων, αλλά και της διαφοροποίησης του habitus των γονιών που αποτελεί συνάρτηση της μόρφωσής τους, της δουλειάς τους , των καλλιτεχνικών τους προτιμήσεων.

Όπως διαπιστώνει και ο P Bourdieu στο βιβλίο του "Οι Κληρονόμοι" [24], ο διαφορικός αποκλεισμός των παιδιών είναι ανάλογος με το περιβάλλον της προέλευσής τους μέσα από το οποίο δέχονται την επίδραση των πολιτιστικών συνηθειών και των διαθέσεων που τα προδιαθέτουν και τα προσανατολίζουν.
Η εμπειρική έρευνα που έχει κάνει σε φοιτητές στη Γαλλία, έχει δείξει ότι οι γνώσεις τους στον πολιτιστικό τομέα, θέατρο, μουσική, ζωγραφική, τζαζ, κινηματογράφο, είναι πιο πλούσιες και εκτεταμένες όσο ανώτερη είναι η κοινωνική τους προέλευση.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα του ερευνητή, οι ανισότητες στο ζήτημα της κουλτούρας δεν είναι αλλού τόσο έντονες όσο στο χώρο εκείνον, όπου απουσιάζει μια οργανωμένη διδασκαλία και οι πολιτισμικές συμπεριφορές υπακούουν περισσότερο στους κοινωνικούς καθορισμούς και λιγότερο στη λογική των αισθητικών κριτηρίων και των ατομικών ενθουσιασμών [25].

Παρεμφερής είναι και η άποψη των M. Bassand και F. Hainard [26], που επισημαίνουν ότι όσο πιο υψηλή είναι η θέση του ατόμου ή μιας ομάδας στα πλαίσια της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, τόσο πιο μεγάλη είναι η πιθανότητα να αναπτύσσει δράσεις στα πλαίσια των διαφορετικών πολιτιστικών τομέων.

Δυνατότητα διεύρυνσης της συμμετοχής παιδιών από τα εργατικά στρώματα στις Σχολές της Δ.Ε.Π.Α.Κ., θα μπορούσε να αποτελέσει η προώθηση της τροπολογίας του βουλευτή Στ. Μπένου [27] για την καταβολή από

των οποίων 20 εκπαιδευτικοί, οι 53 επιστήμονες ελεύθεροι επαγγελματίες (δικηγόροι, γιατροί, πολ/κοί μηχανικοί, κ.λ.π.), 25 ασκούν τεχνικά επαγγέλματα, 20 ιδιωτικοί υπάλληλοι, 18 έμποροι, 20 ελεύθεροι επαγγελματίες (χωρίς να προσδιορίσουν ακριβώς την επαγγελματική τους απασχόληση), 3 αγρότες. Η ίδια κοινωνικο-επαγγελματική σύνθεση γονέων μαθητών χαρακτηρίζει και τις άλλες Σχολές της Δ.Ε.Π.Α.Κ. με αυξημένο ποσοστό επιστημόνων ελεύθερων επαγγελματιών και δημοσίων υπαλλήλων κυρίως εκπαιδευτικών. (Αναλυτικά στοιχεία για τη επαγγελματική απασχόληση των γονιών των μαθητών μας δόθηκαν από τις γραμματείες των Σχολών.

[24] P. BOURDIEU, J.-CL. PASSERON, 1993, *Οι Κληρονόμοι. Οι φοιτητές και η κουλτούρα.*

[25] P. BOURDIEU, J.-CL. PASSERON, *ό.π.*, σελ. 59-61

[26] M. BASSAND, F. HAINARD .., 1986, *Innovation et chanchement social*, σελ. 42-45

[27] Τροπολογία (1504/17-8-1995) για τις δραστηριότητες της Εργατικής Εστίας είχε καταθέσει ο βουλευτής Στ. Μπένος με αφορμή τη συζήτηση σχεδίου Νόμου που αφορούσε την "Ρύθμιση θεμάτων εποπτευομένων Οργανισμών από το Υπουργείο Εργασίας", στην οποία ανέφερε την ανάγκη επαναπροσδιορισμού του ρόλου του Οργανισμού της Εργατικής Εστίας και την ένταξή του στο πνεύμα της εποχής και εκσυγχρονισμού των κατευθύνσεών του, ώστε να εξυπηρετεί τις σύγχρονες πνευματικές και κοινωνικές απαιτήσεις των μισθωτών και των οικογενειών τους. Στα πλαίσια αυτά πρότεινε την καταβολή των διδάκτρων των μισθωτών ή των μελών της οικογένειάς τους, που παρακολουθούν μαθήματα σε πολιτιστικές επιχειρήσεις της

την Εργατική Εστία των διδάκτρων των εργαζομένων αλλά και των παιδιών τους, οι οποίοι παρακολουθούν με επιτυχία μαθήματα σε δημοτικές πολιτιστικές σχολές.

Γενικότερα όμως θα πρέπει να πούμε, ότι η καλλιτεχνική παιδεία έχει παραγνωριστεί και παραγκωνισθεί στη χώρα μας, με αποτέλεσμα η διαμόρφωση της πολιτιστικής πολιτικής να δυσχεραίνεται και να υποβαθμίζεται λόγω έλλειψης καλλιέργειας των αισθητικών αξιών.

Όπως ανέφερε ο Κ. Τσάτσος [28] "η αισθητική παιδεία αποτελεί την βάση για τη διάπλαση του ηθικού, του ελεύθερου, του πνευματικού γενικά ανθρώπου", για τον λόγο αυτό θεωρούμε ότι η συστηματική σχέση και εξοικείωση των νέων με τις διάφορες μορφές τέχνης και πολιτισμού κατά την διάρκεια της υποχρεωτικής τους εκπαίδευσης [29], είναι απαραίτητη για να μπορέσει να υπάρξει εδραίωση σοβαρής πολιτιστικής πολιτικής και ουσιαστικός εκδημοκρατισμός της κουλτούρας.

9. Η οικονομική κατάσταση της επιχείρησης

Οι πόροι για την λειτουργία της Δ.Ε.Π.Α.Κ. βάση της Προγραμματικής Σύμβασης του 1985 προέρχονταν από την οικονομική επιχορήγηση κεντρικών και τοπικών φορέων, ήτοι :

α) Το Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών

β) Τις Υπηρεσίες Νέας Γενιάς του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβέρνησης

γ) Τον τακτικό προϋπολογισμό του Δήμου Καλαμάτας

δ) Τα έσοδα της Επιχείρησης

Βάση της σύμβασης ήταν επίσης δυνατή η χρηματοδότηση της επιχείρησης και από άλλους φορείς του δημοσίου τομέα, το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, Διεθνείς Οργανισμούς και άλλα νομικά ή φυσικά πρόσωπα.

Στην Προγραμματική Σύμβαση του 1995 δεν συμμετέχει το Γ.Γ.Ν.Γ. ενώ προβλέπονται έσοδα από Προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άλλων διεθνών Οργανισμών όπως και χορηγιών.

Αυτοδιοίκησης. Βλ. Πρακτικά της Βουλής, 23-8-1995, σελ. 1157, Εφ."ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 20 και 25-8-1995

[28] Κ. ΤΣΑΤΣΟΣ, *Θεωρία της τέχνης*, σελ. 25

[29] Καθώς επισημαίνει και ο Σ. Πεσμαζόγλου, υπάρχει μια δυναμική επενέργεια μεταξύ ατόμου, εκπαίδευσης και πολιτισμού. Βλ. Σ. ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ, *Εκπαίδευση και ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948-1985. Το ασύμπτωτο μιας σχέσης*, σελ. 46.

Ειδικότερα με τη Σύμβαση αυτή το ΥΠ.ΠΟ. όπως και ο Δήμος Καλαμάτας, δεσμεύονται από το 1996, να επιχορηγούν ο καθένας την επιχείρηση με το ποσό των 150 εκατ. δρχ. ετησίως.

Η χρηματοδότηση που προέβλεπαν οι Προγραμματικές Συμβάσεις να δεχτεί η Δ.Ε.Π.Α.Κ. από τα συμβαλλόμενα μέλη, αλλά και αυτές που τελικά έλαβε, τα οικονομικά έτη 1985-1995, παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ Δ.Ε.ΠΑ.Κ. ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΑ ΜΕΛΗ

ΕΤΗ	ΥΠ.ΠΟ. 1	Γ.Γ.Ν.Γ. 2	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ 3	ΥΠ.ΠΟ. 4	Γ.Γ.Ν.Ν. 5	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ 6
1985	10	10	10	-	-	-
1986	20	20	20	-	-	-
1987	20	20	20	-	-	-
1988	25	25	25	25	-	-
1989	30	30	30	30	-	-
1990	30	30	30	30	-	100
1991	30	23	50	27.6	23	110
1992	30	23	60	30	6	126.4
1993	50	45	70	40	-	129.7
1994	50	45	70	40	-	127.6
1995	50	45	70	40 για ΔΕΠΑΚ και 100 για ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ.	-	100 για ΔΕΠΑΚ και 91.5 για ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ.

Πηγή : Ο πίνακας συντάχθηκε βάση των στοιχείων των Προγραμματικών Συμβάσεων και των Εκθέσεων Πεπραγμένων της Δ.Ε.Π.Α.Κ. των ετών 1988-1995. Τα παραπάνω ποσά αναφέρονται σε εκατ. δρχ. Στις στήλες **1,2,3** αναγράφονται τα ποσά που έπρεπε να δοθούν στην Δ.Ε.Π.Α.Κ. με την Προγραμματική Σύμβαση του 1985, την τροποποίηση αυτής στις 20-12-1988 όπως και αυτής στις 10-6-1992. Στις στήλες **4,5,6** αναγράφονται τα ποσά που της δόθηκαν.

Στον προαναφερόμενο πίνακα διαφαίνεται η ασυνέπεια των κρατικών φορέων στην εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους ως αντισυμβαλλομένων και η μη τιμαριθμική αναπροσαρμογή των χρηματικών όρων της Προγραμματικής Σύμβασης από το ΥΠ.ΠΟ. και τη Γ.Γ.Ν.Γ.

Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι δεν μας ήταν καθόλου εύκολο να προσδιορίσουμε το ακριβές ποσό των επιχορηγήσεων που τελικά έδιναν οι κεντρικοί φορείς (ΥΠ.ΠΟ., Γ.Γ.Ν.Γ.) διότι τα ποσά των επιχορηγήσεων από αυτούς άρχισαν να φαίνονται αναλυτικά στις Εκθέσεις Πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου της Επιχείρησης [30] από το 1989 και μετά.

Οι επιχορηγήσεις ιδίως από την Γ.Γ.Ν.Γ. ήταν φορές που δόθηκαν στο φορέα μέσω του δήμου.

---

[30] Εκθέσεις Πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου της Επιχείρησης μας δόθηκαν για τα έτη 1988-1995.

Όπως μας διαβεβαιώνουν τα δεδομένα του Πινάκων 5 και 6, το οικονομικό φαίνεται να αποτελεί ένα από τα κυριότερα προβλήματα για την επιχείρηση.
Η ασυνέπεια των κεντρικών φορέων και ιδίως της Γ.Γ.Ν.Γ. προς το φορέα δημιούργησε την ανάγκη του διπλασιασμού και κάποιες χρονιές και τριπλασιασμού του ποσού με το οποίο συμμετείχε ο Δήμος στην οικονομική υποστήριξης της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΣΟΔΩΝ - ΕΞΟΔΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 1985-1995

	Τακτικά Έσοδα	Έσοδα από Επιχ/σεις - Δωρεές	Τακτικά Έξοδα	Έξοδα για Επιχορ/σεις σε φορείς	Αποσβέσεις	Χρεωστικοί τόκοι	Σύνολο κερδών	Σύνολο ζημιών
1985*	6.998.931	30.479.000	18.948.142	-	2.150.108	-	13.629.681	-
1986	36.137.047	69.291.047	124.113.687	2.750.000	7.523.889	-	-	28.959.482
1987	45.002.919	116.620.877	126.700.540	3.670.000	10.328.815	3.162.730	17.761.711	-
1988	50.491.247	144.297 508	169.132.469	4.718.000	9.572.884	1.593.967	9 771.435	-
1989	75.754.784	255.300.000	290.346.628	6.300.000	4.328.845	6.842.074	86.224.713	-
1990	78.745.994	177.138.216	285.107.007	6.371.835	5.357.975	6.556.601	-	39.908.441
1991	76.686.644	174.773.096	228.911.815	9.630.412	7.465.595	10.847.505	-	71.369.065
1992	65.416.850	210.709.135	318.119.868	7.955.958	16.017.463	7.979.967	-	79.265.226
1993	81.838.198	203.645.952	335.317.822	5.685.000	25.127.636	6.657.319	-	126.637.347
1994	89.825.248	194.504.973	399.444.906	6.629.372	7.152.234	6.474.245	-	137.508.536
1995	108.707.675	331.545.276	531.748.161	7.480.000	6.579.199	6.343.683	-	102.386.736

Πηγή : Ισολογισμοί των ετών 1985-1995, Εκθέσεις Πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου της ΔΕ.ΠΑ.Κ.
* Η διαχειριστική περίοδος για το έτος 1985 ήταν αυτή από την 1 Οκτωβρίου έως τις 31 Δεκεμβρίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ - ΚΕΡΔΗ - ΖΗΜΙΕΣ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΤΗΝ ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1985-1995

ΕΤΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΣΟΔΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΟΔΩΝ	ΚΕΡΔΗ	ΖΗΜΙΕΣ
1985	37.477.931	23.848.250	13.629.681	-
1986	105.428.094	134.387.576	-	28.959.482
1987	157.953.796	140.192.085	17.761.711	-
1988	194.788.755	185.017.320	9.771.435	-
1989	330.824.784	244.600.071	86.224.713	-
1990	263.484.977	303.939.418	-	39.908.441
1991	253.938.893	325.307.958	-	71.369.065
1992	277.875.844	357.141.070	-	79.265.226
1993	287.078.157	413.715.504	-	126.637 347
1994	284.973.087	422.481.623	-	137.508.536
1995	457.764.170	560.150.906	-	102.386.736

Πηγή : Ισολογισμοί της Δ.Ε.Π.Α.Κ. των ετών 1984-1995

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1985 -1995

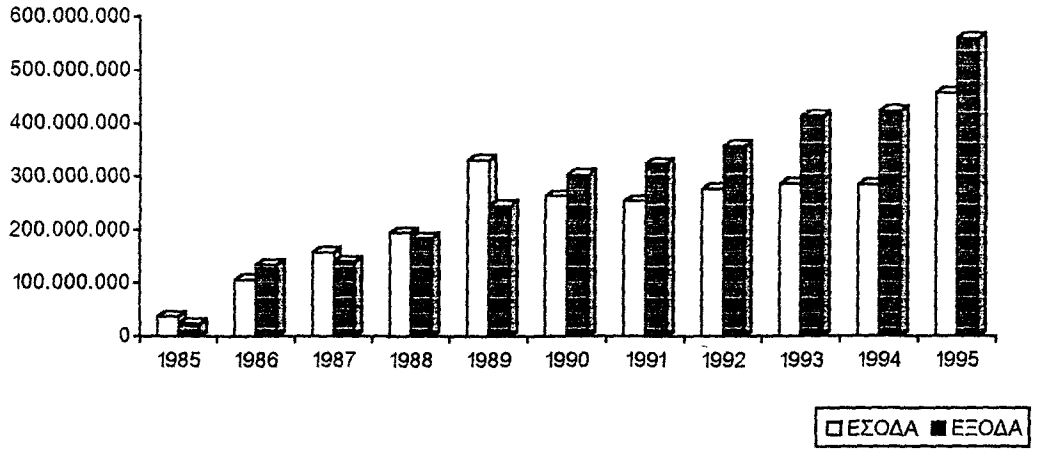

Πηγή : Ισολογισμοί της Δ.Ε.Π.Α.Κ. των ετών 1985-1995

Πιο συγκεκριμένα στον Πίνακα 5, παραθέτουμε τα έσοδα, τις επιχορηγήσεις και δωρεές που έλαβε η Δ.Ε.Π.Α.Κ., όπως επίσης τα έξοδα και τις αποσβέσεις, από την στιγμή της σύστασής της μέχρι και το 1995.

Στον Πίνακα 9, - όπως επίσης πιο αναλυτικά στο Παράρτημα 8 στους Πίνακες 1 έως 11 - , μπορούμε να δούμε την αναλυτική εκμετάλλευση των τμημάτων από το 1985 έως και το 1995 [31].

Όπως φαίνεται ο Τομέας της Μουσικής από το 1987 άρχισε να παρουσιάζεται ως ο πιο δαπανηρός τομέας της επιχείρησης με αυξητική τάση στις δαπάνες του, λόγω του μεγαλύτερου αριθμού σπουδαστών που προσελκύει και κατ' επέκταση και του μεγαλύτερου αριθμού εκπαιδευτικών που απασχολεί (βλ. Διάγραμμα 7).

Από το 1991 την δεύτερη θέση στα έξοδα της επιχείρησης καταλαμβάνει η Γενική Διεύθυνση (βλ. Πίνακα 9), η οποία όπως έχουμε αναφέρει απασχολεί το 1/3 του προσωπικού της επιχείρησης.

Η μισθοδοσία του προσωπικού όλων των τομέων της επιχείρησης απορροφά το μεγαλύτερο μέρος των δαπανών της (βλ. Πίνακα 8).

Δύο άλλα είδη εξόδων τα οποία αποτελούν και αυτά έξοδα προσωπικού είναι τα οδοιπορικά και η φιλοξενία (βλ. Πίνακα 8). Εάν αυτά προστεθούν στα έξοδα μισθοδοσίας τότε τα ποσοστά εξόδων προσωπικού αυξάνονται περισσότερο

[31] Όλα τα στοιχεία για την Δ.Ε.Π.Α.Κ. μας δόθηκαν από το λογιστήριο του φορέα και τις γραμματείες των Τομέων του.

ούτως ώστε βάση των στοιχείων που έχουμε, να αποτελούν για την περίοδο 1992-1995, κατά μέσον όρο το 71% των συνολικών εξόδων της επιχείρησης.

Μέχρι το 1992 τα έξοδα για την οργάνωση Καλλιτεχνικών Εκδηλώσεων κατείχαν την τρίτη θέση στις συνολικές δαπάνες του φορέα, τα επόμενα όμως χρόνια ο αριθμός τους περιορίστηκε αισθητά, ιδιαίτερα την χειμερινή περίοδο (βλ. Διάγραμμα 7).

Την τέταρτη θέση στις δαπάνες κατέχει ο Τομέας του Χορού και ακολουθεί αυτός του Εικαστικού Τομέα.

Τα έσοδα από τα δίδακτρα των τομέων της Δ.Ε.ΠΑ.Κ., χαρακτηρίζονται από μια αυξητική τάση, κυρίως λόγω της σταδιακής αύξησης των διδάκτρων (βλ. Πίνακα 9, Διάγραμμα 7 καθώς και στο Παράρτημα 8, Πίνακες και Διαγράμματα 1 έως 11).

Έσοδα υπάρχουν επίσης από την πώληση εισιτηρίων των καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, που όμως δεν είναι σταθερά (βλ. Πίνακα 9, Διάγραμμα 7)

Γενικά διαπιστώνονται τα έσοδα της Δ.Ε.Π.Α.Κ. να είναι περιορισμένα σε σχέση των εξόδων της, με αποτέλεσμα κάθε χρόνο να προκύπτει ζημιά από την λειτουργία της (βλ. Πίνακα 6, Διάγραμμα 5).

Το 1988 κέρδη προέκυψαν από αυξημένες επιχορηγήσεις που γενικά αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό των εσόδων της (βλ. Πίνακα 7).
Για το 1989 τα κέρδη χρήσεως φαίνονται επίσης αυξημένα διότι της είχε δοθεί επιχορήγηση από την Γ.Γ.Ν.Γ. μέσω του Δήμου Καλαμάτας, για την συνέχιση των εργασιών των αθλητικών χώρων της "Τέντας".

Οι επιχορηγήσεις - δωρεές που λαμβάνει η Δ.Ε.Π.Α.Κ. αντιπροσωπεύουν κατά μέσον όρο το 72,3% των συνολικών εσόδων της, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό εσόδων της προέρχεται από ιδίαν χρήση.

Αντίθετα οι επιχορηγήσεις που διαθέτει σε πολιτιστικούς φορείς της πόλης είναι πολύ περιορισμένες (βλ. Πίνακα 7, Διάγραμμα 6) σε σχέση με το σύνολο των εξόδων της. Χωρίζονται δε σε τακτικές και έκτακτες. Οι τακτικές προβλέπονται στην Προγραμματική Σύμβαση, ενώ οι έκτακτες αποτελούν οικονομική ενίσχυση διαφόρων συλλόγων που δεν περιλαμβάνονται στην Προγραμματική Σύμβαση. Για παράδειγμα το 1991 βάσει της Προγραμματικής Σύμβασης οι τακτικές επιχορηγήσεις σε φορείς ήταν 3.600.000 δρχ. και οι έκτακτες 6.030.421 δρχ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ - ΔΩΡΕΕΣ , ΕΠΙΧ/ΣΕΙΣ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ

ΕΤΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΣΟΔΩΝ	ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ - ΔΩΡΕΕΣ	%	ΕΠΙΧΟΡ/ΣΕΙΣ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΣΕ ΠΟΛΙΤ. ΦΟΡΕΙΣ	%
1985 *	37.477.931	30.479.000	81%	2.750.000	7,3%
1986	105.428.094	69.291.047	66%	2.750.000	2,6%
1987	157.953.796	116.620.877	74%	3.670.000	2,3%
1988	194.788.755	144.297.508	74%	4.718.000	2,4%
1989	330.824.784	255.300.000	77%	6.300.000	1,9%
1990	263.484.977	177.138.216	67%	6.371.835	2,4%
1991	253.938.893	174.773.096	69%	9.630.412	3,8%
1992	277.875.844	210.709.135	76%	7.955.958	2,8%
1993	287.078.157	203.645.952	71%	5.685.000	1,9%
1994	284.973.087	194.504.973	68%	6.629.372	2,3%
1995	457.764.170	331.545.276	72%	7.480.000	1,6%

Πηγή : Ισολογισμοί της Δ.Ε.Π.Α.Κ. των ετών 1985-1995
*Η διαχειριστική περίοδος για το έτος 1985 ήταν αυτή από την 1 Οκτωβρίου έως τις 31 Δεκεμβρίου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6

ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΕΠΙΧ/ΣΕΙΣ- ΔΩΡΕΕΣ, ΕΠΙΧ/ΣΕΙΣ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

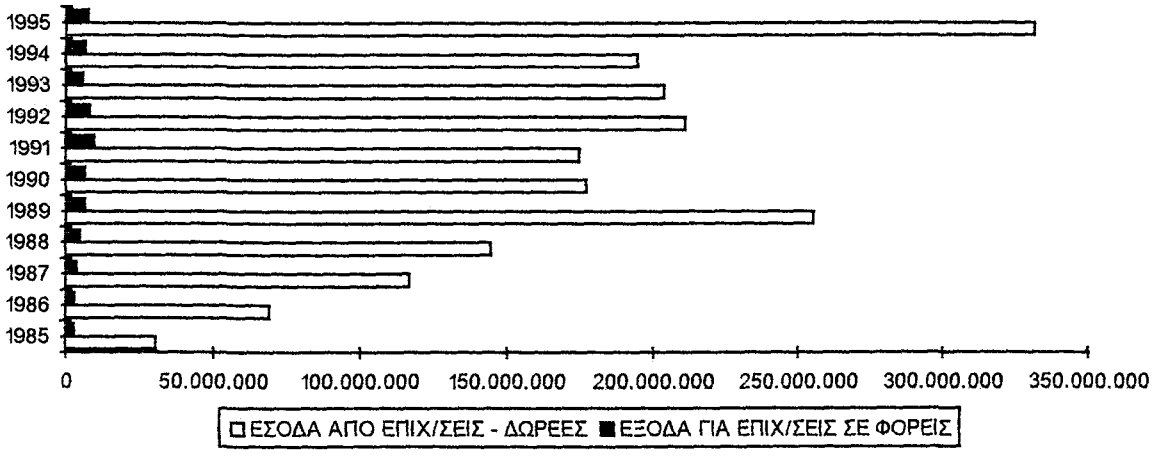

Οι δαπάνες της Δ.Ε.Π.Α.Κ. ανά κάτοικο το 1991 ανέρχονταν στις 7.040 δρχ. ενώ το 1995 στις 12.123 δρχ. (υπολογίζοντας ότι ο πληθυσμός της πόλης παραμένει ο ίδιος με αυτόν της απογραφής του 1991, ήτοι 46.205 κατ.) .

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ, ΕΞΟΔΑ ΜΙΣΘΟΔΟΣΙΑΣ

ΕΤΗ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΟΔΩΝ	ΑΠΑΣΧ /ΝΑ ΑΤΟΜΑ	ΜΙΣΘ/ΣΙΑ ΠΡΟΣ/ΚΟΥ	%	ΕΞΟΔΑ ΦΙΛΟΞ/ΝΙΑΣ - ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ	ΕΞΟΔΑ ΜΙΣΘ/ΣΙΑ - ΦΙΛΟΞ/ΝΙΑΣ - ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ	%
1988	185.017.320	101	76.781.395	41%	18.029421	94.810.816	51%
1989	244.600.071	119	104.689.636	43%	24.738.048	129.427.684	53%
1990	303.939.418	117	170.657.441	56%			
1991	325.307.958	112	180.271.233	55%			
1992	357.141.070	120	214.518.353	60%	30.700.218	245.218.571	69%
1993	413.715.504	114	255.422.588	62%	36.234.477	291.657.065	70%
1994	422.481.623	115	296.159.518	70%	37.244.830	333.404.348	79%
1995	560.150.906	121	336.863.867	60%	38.750.659	375.614.526	67%

Πηγή : Εκθέσεις Πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου της Δ.ΕΠ.Α.Κ. (1988-1995)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7

ΕΞΟΔΩΝ ΤΗΣ Γ. ΔΙΕΥΘ/ΣΗΣ ΤΗΣ Δ.Ε.ΠΑ.Κ. ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ-ΕΣΟΔΩΝ ΤΩΝ ΤΟΜΕΩΝ ΜΟΥΣΙΚΗΣ, ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ, ΧΟΡΟΥ, ΚΑΛ/ΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1985-1995

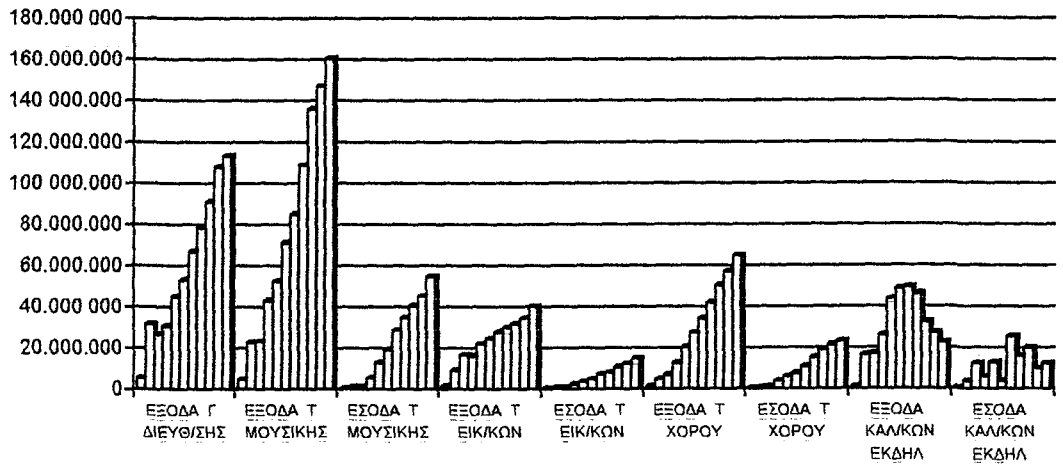

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΣΟΔΩΝ - ΕΞΟΔΩΝ ΤΩΝ ΤΟΜΕΩΝ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ - ΜΟΥΣΙΚΗΣ - ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ - ΧΟΡΟΥ-ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 1985-1995

ΕΤΗ	ΕΞΟΔΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΔΙΕΥΘ/ΣΗΣ	ΕΞΟΔΑ ΤΟΜΕΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ	ΕΣΟΔΑ ΤΟΜΕΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ	ΕΞΟΔΑ ΤΟΜΕΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ	ΕΣΟΔΑ ΤΟΜΕΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ	ΕΞΟΔΑ ΤΟΜΕΑ ΧΟΡΟΥ	ΕΣΟΔΑ ΤΟΜΕΑ ΧΟΡΟΥ	ΕΞΟΔΑ ΚΑΛ/ΚΩΝ ΕΚΔΗΛ.	ΕΣΟΔΑ ΚΑΛ/ΚΩΝ ΕΚΔΗΛ.
1985	5.277.669	4.672.987	203.000	1.254.767	234.275	962.686	206.010	687.107	78.600
1986	31.590.815	22.546.343	1.089.125	8.862.476	647.875	4.589.340	595.250	16.461.707	3.475.098
1987	26.524.725	23.036.684	928.850	16.449.210	551.000	6.659.768	796.000	16.874.501	12.318.249
1988	30.388.487	42.859.025	5.177.000	16.028.148	2.286.500	12.663.190	3.681.500	26.015.290	5.483.246
1989	44.708.131	52.203.497	12.779.000	21.863.089	3.355.000	20.073.935	5.862.500	43.623.007	12.713.208
1990	52.868.849	70.946.183	19.120.000	24.223.542	4.628.500	27.174.271	7.283.000	48.524.209	3.557.000
1991	66.578.960	84.712.849	28.309.250	27.523.184	7.033.500	34.089.483	10.741.000	49.444.845	25.324.276
1992	78.137.852	108.580.993	34.588.250	29.490.324	7.738.750	41.544.278	15.137.400	45.924.154	15.808.600
1993	90.661.844	135.883.079	40.415.375	31.576.286	10.365.250	49.997.687	18.666.250	32.242.369	19.657.676
1994	107.464.087	147.036.113	44.841.500	34.297.383	12.247.500	56.896.772	21.220.875	27.063.162	9.621.000
1995	113.090.894	160.595.336	54.434.675	39.903.989	14.405.500	64.638.907	22.998.500	22.481.213	12.265.000

Πηγή : Εκθέσεις Πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου της Δ.Ε.Π.Α.Κ. των ετών 1985-1995

10. Η συνεργασία της Δ.Ε.Π.Α.Κ. με άλλους πολιτιστικούς φορείς

Η Προγραμματική Σύμβαση του 1985, προέβλεπε ο Δήμος Καλαμάτας και η Δ.Ε.Π.Α.Κ. να αναλάβουν την υποχρέωση να συνεργάζονται με τους εθελοντικούς πολιτιστικούς φορείς της Καλαμάτας και της ευρύτερης περιοχής, και σεβόμενοι την αυτονομία κάθε φορέα, να ενισχύουν με όλους τους δυνατούς τρόπους τις πρωτοβουλίες του και να μεριμνούν για την εξασφάλιση όλων των πρόσφορων μέσων που θα του επιτρέψει να αναπτύξει τις δραστηριότητές του (άρθρο 40).

Στο οικονομικό επίπεδο, σύμφωνα με την πρώτη Προγραμματική Σύμβαση η Δ.Ε.Π.Α.Κ. είχε αναλάβει την υποχρέωση να επιχορηγεί κάθε χρόνο τους ακόλουθους συλλόγους της πόλης αναγνωρίζοντας την πλούσια πολιτιστική προσφορά τους στην πολιτιστική ζωή της πόλης :

1. Την Κινηματογραφική Λέσχη
2. Το Μουσικό Όμιλο "Ορφέα"
3. Το Λύκειο των Ελληνίδων
4. Το Μορφωτικό Σύλλογο (χορευτική ομάδα παραδοσιακών χορών)
5. Το Φιλογυμναστικό Όμιλο (1982)

Το χρηματικό ποσό της επιχορήγησης ήταν της τάξεως των 250.000 έως 500.000 δρχ. ετησίως (άρθρο 41).
Ο Δήμος Καλαμάτας αναλάμβανε επίσης την υποχρέωση να μεριμνήσει για την εξασφάλιση στέγης στους προαναφερόμενους συλλόγους (άρθρο 42).
Η Δ.Ε.Π.Α.Κ. όφειλε μετά την κατάρτιση των ετησίων προγραμμάτων Πολιτιστικών Εκδηλώσεων των Τομέων της, να παίρνει υπόψη της τη γνώμη των προαναφερόμενων πολιτιστικών συλλόγων και τους προγραμματισμούς τους και να συνεργάζεται μαζί τους για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων (άρθρο 43).

Στη Προγραμματική Σύμβαση του 1995, το άρθρο που αφορά τις επιχορηγήσεις των ερασιτεχνικών συλλόγων έχει τροποποιηθεί και προβλέπει η Δ.Ε.ΠΑ.Κ. να αναλάβει την υποχρέωση να επιχορηγεί κάθε χρόνο τους ερασιτεχνικούς πολιτιστικούς φορείς της πόλης με βάση το ετήσιο πρόγραμμα πολιτιστικών εκδηλώσεών τους και τη διατήρηση από την πλευρά τους ενός υψηλού επιπέδου πολιτιστικής παρουσίας τους στην πόλη. (άρθρο 42).

Κατ' αυτό τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα σε περισσότερους συλλόγους να υποστηριχθούν οικονομικά από την ΔΕ.ΠΑ.Κ., αν και όπως φαίνεται στον

Πίνακα 7 και στο Διάγραμμα 6, οι επιχορηγήσεις της προς τους πολιτιστικούς εθελοντικούς φορείς είναι περιορισμένες.

Όσο δε αφορά την συνεργασία των ερασιτεχνικών φορέων με την Δ.Ε.Π.Α.Κ., μέσω της τελευταίας Προγραμματικής Σύμβασης προβλέπεται η δημιουργία του θεσμού του "Συντονιστικού Συμβουλίου Πολιτιστικών Φορέων", που θα αποτελεί συμβουλευτικό - εισηγητικό όργανο στο Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ., μέχρι σήμερα όμως δεν έχει λειτουργήσει αφού οι εθελοντικοί πολιτιστικοί φορείς δεν έχουν συμφωνήσει.

11. Η πολιτιστική συνεργασία της Δ.Ε.Π.Α.Κ. με την Ενωμένη Ευρώπη

Η ένταξη της Δ.Ε.Π.Α.Κ. στο πρόγραμμα "Αναγέννηση" [32] (1993) , ήταν η πρώτη προσπάθεια του φορέα να ξεκινήσει πολιτιστικές ανταλλαγές με πόλεις της Ε.Ε., που σε συνδυασμό με το ουσιαστικό ενδιαφέρον των συμβαλλόμενων πόλεων, μπορούν να τονώσουν την πολιτιστική συνείδηση, και να ενδυναμώσουν την τοπική και ευρωπαϊκή ταυτότητα.

Η Καλαμάτα μέσω της Δ.Ε.Π.Α.Κ. συμμετείχε στο πρόγραμμα μαζί με τους Δήμους Avignon της Γαλλίας και Gibellina της Ιταλίας, με στόχο την οργάνωση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος για την αναπαλαίωση μνημείων (με τη συμμετοχή και της Βουδαπέστης), τις εκπαιδευτικές ανταλλαγές και την δημιουργία Ένωσης Ευρωπαϊκών Δήμων.

Ορισμένοι από τους στόχους αυτής τις συνεργασίας έχουν επιτευχθεί, οι περισσότεροι όμως έχουν παραγκωνιστεί .

Παρ' όλες τις εξαγγελίες του τότε Προέδρου της επιχείρησης[33] για μεταφορά διαφόρων πολιτιστικών εκδηλώσεων στις δύο άλλες πόλεις - μέλη του προγράμματος, καμία δεν πραγματοποιήθηκε.

Ο τελευταίος από τους σκοπούς του προγράμματος τυπικά επιτεύχθηκε με την δημιουργία εταιρίας υπό μορφή δικτύου πόλεων, με το όνομα "Ο Φοίνικας της Μεσογείου" (1994) [34] με έδρα την Avignon, με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη μέσω της προβολής του Μεσογειακού Πολιτισμού, ως μέσο κοινωνικής συνοχής,

---

[32] Πρόγραμμα στα πλαίσια του οποίου οι Δήμοι Καλαμάτας, Αβινιόν και Τσιμπελίνας, δημιούργησαν εταιρία με το όνομα "Ο Φοίνικας της Μεσογείου" που είχε ως στόχο την ίδρυση Κέντρου Ερευνών της Μεσογειακής Κουλτούρας στην Καλαμάτα.

[33] Εφ. "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ", 1-12-1993, *Πολιτιστική Συνεργασία στην Ενωμένη Ευρώπη.*

[34] Καταστατικό *"Σύστασης Εταιρείας για την δημιουργία ενός Δικτύου Πόλεων μεταξύ Avignon - Gibellina - Καλαμάτας"*

και της αξιοποίησης των τοπικών και ευρωπαϊκών κοινωνικών και πολιτιστικών φορέων.

Η προαναφερόμενη συνεργασία σήμερα χαρακτηρίζεται από στασιμότητα που οφείλεται στην έλλειψη ενδιαφέροντος από τα νέα πρόσωπα που ανέλαβαν τη διοίκηση της επιχείρησης με την εκλογή των νέων δημοτικών αρχών στην Καλαμάτα και την Avignon. Έτσι αποδεικνύεται ότι η προσπάθεια για την συμμετοχή στο πρόγραμμα και το ισχυρό ενδιαφέρον, στηριζόταν σε ένα - δύο άτομα από κάθε πόλη.

Διαπιστώνουμε λοιπόν πολλές φορές ότι λίγο χρόνο μετά τις πρώτες διεργασίες για συμμετοχή σε Ευρωπαϊκά Προγράμματα, αρχίζει μια στασιμότητα πρωτοβουλιών από τα διαπλεκόμενα μέλη, γεγονός που αναδεικνύει προβλήματα όπως αυτό της έλλειψης εξειδικευμένου προσωπικού, της έλλειψης πολιτικής βούλησης, το οικονομικό και μόνο ενδιαφέρον των συμμετεχόντων, αφού η συμμετοχή σε τέτοια προγράμματα περνάει μέσα από "Συμβουλευτικές Εταιρίες" (consulting) και όχι με απευθείας επικοινωνία των ενδιαφερόμενων μελών, με αποτέλεσμα η διαδικασία αυτή να κρύβει και οικονομικά συμφέροντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΛΕΩΝ (Ε.Π.Δ.Π.)

1. Αντικείμενο της Σύμβασης και στόχοι του Διεθνούς Κέντρου Χορού

Τον Φεβρουάριο του 1995, στα πλαίσια του "Εθνικού Πολιτιστικού Δικτύου Πόλεων", υπογράφτηκε δεκαετής Προγραμματική Σύμβαση (σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 28 του Π.Δ. 323/89) από το ΥΠ.ΠΟ., τον Δήμο Καλαμάτας και την Δ.Ε.Π.Α.Κ., με σκοπό την πολιτιστική εξειδίκευση της πόλης ως "Διεθνές Κέντρο Χορού".

Η προγραμματική σύμβαση αναφέρει ως κύριους στόχους :

α) Την ανάπτυξη του Χορού ούτως ώστε να καταστήσει την Καλαμάτα Κέντρο στον τομέα αυτό, σε πανελλαδικό και διεθνές επίπεδο.

β) Τη δημιουργία της απαραίτητης κτιριακής και υλικοτεχνικής υποδομής, με την ανέγερση του "Μεγάρου Χορού".

Όπως έχει αναφέρει η Καλλιτεχνική Διευθύντρια του Κέντρου, Β. Μαραγκοπούλου, "βασική προτεραιότητα του θεσμού είναι η καθιέρωση ιστορικά του πρώτου ειδικευμένου Φεστιβάλ Χορού στην Ελλάδα."

Η φιλοσοφία που διέπει τον προγραμματισμό του "Διεθνούς Κέντρου Χορού", είναι οι δραστηριότητες του να αναπτύσσονται και να καλύπτουν το ερευνητικό, το εκπαιδευτικό, το ψυχαγωγικό επίπεδο, να επεκτείνονται σε ένα ευρύ φάσμα ρευμάτων του χορού και με κύριο άξονα το χορό να παρουσιάζονται εκδηλώσεις σε τομείς συγγενικούς με αυτόν όπως μουσική, θέατρο, εικαστικά, κ.ά.

Ειδικότερα οι στόχοι που προβάλλονται στη Προγραμματική Σύμβαση είναι:

- Να προάγει το διάλογο και την ανταλλαγή εμπειριών στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής και διεθνούς καλλιτεχνικής δημιουργίας.
- Να διερευνήσει τη δυνατότητα πραγματοποίησης αντίστοιχων παραγωγών σε εθνικό επίπεδο.
- Να συμμετέχει σε εθνικά και ευρωπαϊκά πολιτιστικά δίκτυα.

- Να συνεργάζεται με άλλες πόλεις του Ε.Π.Δ.Π., καθώς και με άλλες ευρωπαϊκές πόλεις.
- Να αξιοποιήσει τις πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δυνάμεις της περιοχής.
- Να προάγει και να προβάλλει διεθνώς την ελληνική τέχνη και τους Έλληνες καλλιτέχνες.
- Να προάγει την ανάπτυξη του "Πολιτιστικού Τουρισμού", γεγονός που θα συμβάλλει και στη βιωσιμότητα του θεσμού.
- Να επιδιώξει τη σύνδεση του θεσμού με όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης για τη δημιουργία του μελλοντικού δυναμικού που θα στηρίξει και θα αναπτύξει το θεσμό και ταυτόχρονα θα βελτιώσει την πολιτιστική - καλλιτεχνική παιδεία των κατοίκων της πόλης και της ευρύτερης περιοχής.
- Να αξιοποιήσει τα προγράμματα της Ε.Ε. που αφορούν σε συναφείς πολιτιστικές δραστηριότητες.

Η υλοποίηση των στόχων αυτών, σε μια πλήρη ανάπτυξη του θεσμού, θα επιδιωχθεί με την ανάπτυξη δραστηριοτήτων διεθνούς χαρακτήρα, κάτι που αναπόφευκτα προωθεί την επαγγελματοποίηση του συγκεκριμένου τομέα.

Πιο συγκεκριμένα στόχοι του ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ. αποτελούν η διοργάνωση και προβολή δραστηριοτήτων όπως:

- Το Φεστιβάλ πολλαπλών εκδηλώσεων με κύριο άξονα το χορό.
- Οι Πανελλήνιοι διαγωνισμοί χορού.
- Τα Ελληνικά και διεθνή σεμινάρια χορού.
- Οι εκδηλώσεις σε όλη την διάρκεια του έτους.
- Η δημιουργία Μουσείου Χορού - Κέντρου έρευνας, τεκμηρίωσης και πληροφόρησης - Βιβλιοθήκη Χορού.
- Τα Εργαστήρια, "στρογγυλά τραπέζια", εκδόσεις, εκθέσεις και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις που σχετίζονται με την συγκεκριμένη δραστηριότητα.

2. Η οικονομική και διοικητική υποστήριξη του φορέα

Οι πόροι για την λειτουργία του Διεθνούς Κέντρου Χορού προέρχονται από το ΥΠ.ΠΟ., από τον Δήμο Καλαμάτας , από τα έσοδα των εκδηλώσεων, από χορηγίες.

Ειδικότερα, όσον αφορά το ΥΠ.ΠΟ.[1] και τον Δήμο Καλαμάτας, από το 1995 και έως την λήξη της δεκαετούς προγραμματικής σύμβασης, θα είναι υποχρεωμένοι να επιχορηγούν το Κέντρο, με 100 εκατ. δρχ. το χρόνο ο καθένας. Υπάρχει όμως και η πρόβλεψη με ειδικές ανά διετία συμφωνίες των συμβαλλομένων φορέων, να προσδιορίζεται το επιπλέον ύψος της χρηματοδότησης για τα επόμενα χρόνια ισχύος της προγραμματικής σύμβασης, με βασικό κριτήριο την εξέλιξη του προγράμματος και τις διαμορφούμενες οικονομικές συνθήκες.

Σύμφωνα με την προγραμματική σύμβαση η οικονομική και διοικητική διαχείριση του "Διεθνές Κέντρο Χορού" ρυθμίζονται από την ΔΕ.ΠΑ.Κ., η οποία υποχρεώνεται να τηρεί ειδικό κωδικό για τις δαπάνες που το αφορούν.

Ο Δήμος Καλαμάτας επίσης υποχρεώνεται να παρέχει κάθε τεχνική και διοικητική στήριξη για την καλύτερη εφαρμογή των προβλεπομένων ρυθμίσεων από την παρούσα προγραμματική σύμβαση.

Σε περίπτωση που απαιτείται η συνδρομή και άλλων φορέων του δημοσίου τομέα για την υλοποίηση της προγραμματικής σύμβασης, το ΥΠ.ΠΟ. αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρεμβαίνει και να συντονίζει τις ενέργειες που απαιτούνται προς τους φορείς αυτούς.

Για την καλύτερη υλοποίηση της προγραμματικής σύμβασης σε όλους τους τομείς που καθορίζονται από αυτή, είναι δυνατή η απασχόληση τεχνικού, διοικητικού ή άλλου προσωπικού από το ΥΠ.ΠΟ. στον Δήμο Καλαμάτας και στη Δ.Ε.Π.Α.Κ., σύμφωνα με το άρθρο 28 του Π.Δ. 323/89 μετά από αιτιολογημένη αίτηση του Δήμου Καλαμάτας και έγκριση του ΥΠ.ΠΟ.

Για την παρακολούθηση της λειτουργίας της σύμβασης οι συμβαλλόμενοι φορείς συμφώνησαν στη συγκρότηση Κοινής Επιτροπής (η θητεία των μελών της ακολουθεί αυτή των Δημοτικών Συμβουλίων), σκοπός της οποίας θα είναι η παρακολούθηση της τήρησης των όρων της Προγραμματικής Σύμβασης. Ειδικότερα θα έχει δικαίωμα να εισηγείται στα συμβαλλόμενα μέρη ότι κρίνει σκόπιμο για την καλύτερη εκτέλεση του προγράμματος, ενώ θα έχει

---

[1] Το ΥΠ.ΠΟ. στις οικονομικές του υποχρεώσεις φαίνεται και πάλι να μην είναι συνεπές. Αυτό επιβεβαιώνουν δημοσιεύσεις του αθηναϊκού και τοπικού τύπου που επισήμαιναν τον κίνδυνο αναστολής των προγραμματισμένων εκδηλώσεων του επόμενου καλοκαιριού εάν δεν καταβάλλονταν εγκαίρως τα χρήματα στις ενταγμένες στο Ε.Π.Δ.Π. πόλεις. Βλ. "ΒΡΑΔΥΝΗ", 6-12-1997, καλ. εφημ. "ΑΛΗΘΕΙΑ", 13-14/12/1997.

αποφασιστική αρμοδιότητα (τελεσίδικες οι αποφάσεις της) όταν καλείται να επιλύσει διαφωνίες που αναφύονται κατά την εκτέλεση της σύμβασης .

Στην επιτροπή συμμετέχουν :

- Ένας (1) εκπρόσωπος του Δήμου Καλαμάτας, ως Πρόεδρος, ο οποίος θα ορίζεται με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου της πόλης.
- Ένας (1) εκπρόσωπος του ΥΠ.ΠΟ. που ορίζεται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού.
- Ο Πρόεδρος της Δ.Ε.Π.Α.Κ. και επί κωλύματός του ο Αντιπρόεδρός της.

Το ερώτημα είναι τι διαφωνίες μπορεί να προκύψουν όταν ο εκπρόσωπος του Δήμου θα είναι επιλεγμένος από τον δήμαρχο όπως και ο πρόεδρος της ΔΕ.ΠΑ.Κ. και ο καλλιτεχνικός διευθυντής θα έχει οριστεί από την ΔΕ.ΠΑ.Κ. με πρωτοβουλία και υποστήριξη του προέδρου της ;

3. Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού του ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ. Καλαμάτας

Ο τομέας του χορού πριν μερικά χρόνια ήταν ένας τομέας παραμελημένος από το Κράτος.

Η Αθήνα [2] ήταν η πρώτη πόλη στην Ελλάδα που απέκτησε το δικό της Φεστιβάλ το 1955, με διάταγμα του τότε Υπουργού Προεδρίας Γ. Ράλλη. Μεταξύ του 1960 και 1966 ήταν η χρυσή του περίοδος, που είχε φιλοξενήσει τους καλύτερους εκφραστές της παγκόσμιας καλλιτεχνικής δημιουργίας (Μ. Κάλλας, Κ. Παξινού, Χ. Φον Κάραγιαν, Μ. Φοντέιν, Π. Νουρέγιεφ, Μ. Μπεζάρ, κ.λ.π.).

Η περίοδος της δικτατορίας όμως ανέκοψε την πλουραλιστική καλλιτεχνική έξαρση του φεστιβάλ, που δεν κατόρθωσε να ξαναποκτήσει ακόμα και με την μεταπολίτευση, για λόγους οικονομικούς και οργανωτικούς.

---

[2] Στην Ευρώπη δύο Φεστιβάλ που εγκαινιάστηκαν πολύ πριν αυτού της Αθήνας και που συνεχίζουν μέχρι σήμερα να παρουσιάζουν σημαντικές εκδηλώσεις με μεγάλη επιτυχία είναι αυτό του Εδιμβούργου που εγκαινιάστηκε το 1947 - με παραστάσεις μουσικής, χορού, θεάτρου και όπερας -, με κύριο σκοπό την διατήρηση του υψηλού επιπέδου στην ποιότητα των παρουσιαζόμενων έργων και την προσιτή τιμή των εισιτηρίων για την προσέλκυση όσο το δυνατόν περισσοτέρων ανθρώπων και αυτό της Αβινιόν που εγκαινιάστηκε τον ίδιο χρόνο με θεατρικό κυρίως περιεχόμενο και που σήμερα έχει μεταβληθεί σε μια μεγάλη εκδήλωση όπου παρουσιάζονται 100 και πλέον παραστάσεις που παρακολουθούν 130.000 θεατές.

Σήμερα το φεστιβάλ περνάει κρίση . Ειδικότερα όσον αφορά τον Τομέα Χορού οι παραστάσεις δεν είναι πολλές και επαναλαμβάνονται συνεχώς τα ίδια σχήματα.

Σε περιφερειακό επίπεδο πολλές πόλεις στα πλαίσια του Ε.Π.Δ.Π., προσπαθούν με την διοργάνωση Φεστιβάλ να αυξήσουν τον πολιτιστικό τουρισμό τους, να αναζωογονηθούν και κατ' επέκταση να αποκτήσουν ένα πολιτιστικό στίγμα, μία ταυτότητα.
Η προσπάθειά τους αυτή πολλές φορές ενισχύεται με επιχορηγήσεις από το ΥΠ.ΠΟ. και άλλα υπουργεία. Το 1995, το Υπουργείο Πολιτισμού επιχορήγησε σαράντα έξη (46) Φεστιβάλ και κύκλους εκδηλώσεων, που οργανώθηκαν στην περιφέρεια, ανάμεσα στα οποία δεν περιλαμβάνονται τα Κινηματογραφικά Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης, Δράμας και Λάρισας.

Πολλά απ' αυτά εξειδικεύονται προς ένα πολιτιστικό τομέα, όπως για παράδειγμα το Μουσικό Φεστιβάλ Ναυπλίου, Κλασικής Κιθάρας στο Βόλο, Ημέρες Βιολιού στη Σκιάθο, Αναγεννησιακό Φεστιβάλ στη Βέροια, Διεθνές Φεστιβάλ Μαριονέτας στην Ύδρα, Διεθνές Φεστιβάλ Φολκλόρ στη Λευκάδα, Δημοτικού Τραγουδιού στα Λαγκάδια Αρκαδίας, κ.λ.π.

Ωστόσο σε όλη την ελληνική επικράτεια, πολλά από τα φεστιβάλ που οργανώνονται, δεν έχουν διαμορφώσει την δική τους προσωπικότητα αξιοποιώντας το ενδογενές τους δυναμικό, δημιουργώντας δικές τους παραγωγές και θέτοντας συγκεκριμένους στόχους. Τα περισσότερα απ' αυτά συμβάλλουν στην μεταφορά των πολιτιστικών δρώμενων του "κέντρου" προς την "περιφέρεια". Όπως είχε αναφέρει η Μ. Μερκούρη [3] "κατοχυρώνουν την πρωτεύουσα ως ομφαλό της πνευματικής ζωής και κατακυρώνουν την επαρχία ως ετερόφωτη και ετερόνομη πολιτιστική αποικία".

Μια ματιά στα προγράμματα των Φεστιβάλ, αποδεικνύουν τη στειρότητα των ιδεών και την έλλειψη καινοτομιών και πρωτοτυπίας, αφού αρκούνται να περιφέρουν αναμεταξύ τους τις ίδιες εκδηλώσεις, με αποτέλεσμα να μην αποκτούν ιδιαίτερη ταυτότητα και να επιτυγχάνεται μόνο ο εντυπωσιασμός του κοινού και η πολιτιστική κινητικότητα και κατανάλωση.

---

[3] Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α.,1993, *Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση*, σελ. 42

Το ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ. Καλαμάτας όπως είδαμε στους στόχους του περιλαμβάνει την οργάνωση Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού. Ο προαναφερόμενος αυτός στόχος του άρχισε να υλοποιείται από τον πρώτο χρόνο της λειτουργίας του. Τον Ιούλιο του 1995 οργανώθηκε στην πόλη το 1ο Διεθνές Φεστιβάλ Χορού.
Στη παρουσία αυτή προσπάθησε να καλύψει όλο το φάσμα των χορευτικών εκφράσεων, από το παραδοσιακό, το κλασικό μέχρι το μοντέρνο και το μεταμοντέρνο. Βέβαια στο κλασικό μπαλέτο η έλλειψη μεγάλης σκηνής κάνει προς το παρόν προβληματική τη σωστή παρουσίαση κλασικών έργων, που ελπίζουμε σύντομα θα λύσει η δημιουργία του Μεγάρου Χορού.
Και τις δύο χρονιές οργάνωσης του Φεστιβάλ, το ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ. παρουσίασε μια δική του παραγωγή [4] την οποία είχε αναθέσει σε νέα χορευτικά σχήματα που δημιουργούν και δραστηριοποιούνται στην Πρωτεύουσα, αφού το δυναμικό της Σχολής της πόλης δεν είναι ακόμα σε θέση να αναλάβει τέτοιες δραστηριότητες. Οι εκδηλώσεις του Φεστιβάλ πλαισιώθηκαν και από ξένες χορευτικές κυρίως παραστάσεις, που φέρνουν το κοινό σε επαφή με νέες χορευτικές τάσεις και το ευαισθητοποιούν για άλλους πολιτισμούς.

Κατ' αυτό τον τρόπο διαφαίνεται ότι το Φεστιβάλ προσπαθεί να αναπτύξει δύο κατευθύνσεις πολιτισμικής επικοινωνίας. Να προβάλλει νέες ελληνικές παραγωγές στον τομέα του χορού αλλά και αρκετές ξένες, ούτως ώστε να αναδείξει την πολυπολιτισμικότητα και να ενταχθεί στο διεθνές σύστημα πολιτισμικής επικοινωνίας, έτσι ώστε να αποκτήσει σταδιακά διεθνή θέση στο πολιτισμικό γίγνεσθαι στον τομέα του Χορού. Οι προσπάθειες αυτές συμβάλλουν στην ανάπτυξη της διεθνοποιημένης κουλτούρας με θετικές και αρνητικές επιπτώσεις . Από την μια μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι δρουν θετικά γιατί με τη διάδοσή τους αναπτύσσονται κοινοί κώδικες επικοινωνίας μεταξύ ατόμων και λαών, αλλά και αρνητικά γιατί υπάρχει κίνδυνος να εξομοιώσουν και να τυποποιήσουν παραδοσιακές πολιτιστικές συνήθειες.
Η επιτυχημένη επιβίωση του Φεστιβάλ αυτού στην πόλη θα πρέπει να αποτελέσει μια προσπάθεια μακρόχρονη ούτως ώστε να εδραιωθεί στις συνήθειες του κοινού της πόλης αλλά και του ευρύτερου κοινού.

---

[4] Το 1995,"Τα Χορικά" της χορογράφου Ζ. Νικολούδη της οποίας το video-dance βραβεύτηκε στο 8ο Grand Prix Internanional Video-Dance που έγινε στο Στρασβούργο, τον Μάιο του 1996. Το ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ., το 1996 ανέθεσε σε δύο ομάδες, τη "Λάθος Κίνηση" του Κ. Μίχου και τη Sine QUA NON, της αμερικανίδας χορεύτριας Σ. Ράντνερ και Κ. Μπάκα και Δ. Σωτηρίου, παραγγελίες χορογραφικών έργων.

ΔΙΕΘΝΕΣ
Φεστιβάλ Χορού
ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
KALAMATA INTERNATIONAL
DANCE FESTIVAL

Η εμπειρία άλλων χωρών [5] δείχνει ότι ένα Φεστιβάλ για να γίνει θεσμός χρειάζεται τουλάχιστον δέκα χρόνια συντονισμένων προσπαθειών.
Η διοργάνωση Φεστιβάλ όπως διαπιστώνεται δημιουργεί οικονομικούς κινδύνους στους φορείς που τα χρηματοδοτούν, ενώ η επιτυχία τους εξαρτάται κατά πολύ από τα δίκτυα επικοινωνίας και συνεργασίας που έχουν διαμορφώσει με καλλιτέχνες, μέσα μαζικής ενημέρωσης (τοπικά, εθνικά, διεθνή), υπεύθυνους πολιτιστικού τουρισμού, κ.λ.π.

Πρότασή μας είναι η διεύθυνση του ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ. να εκμεταλλευτεί την κρίση που βιώνει το Φεστιβάλ Αθηνών και την έλλειψη παρουσίας σ' αυτό πρωτότυπων παραστάσεων χορού, και να προγραμματίζει έγκαιρα την παρουσία νέων χορευτικών σχημάτων ελληνικών και ξένων, άγνωστων στο ελληνικό κοινό αλλά καταξιωμένων διεθνώς, που θα έχουν ως στόχο με την κατάλληλη προβολή, να ελκύσουν το ενδιαφερόμενο κοινό όχι μόνο πανελλαδικά αλλά και από το εξωτερικό.
Η επιτυχία του θεωρούμε ότι θα είναι εξασφαλισμένη εάν εξειδικευτεί και αποκτήσει προσωπικότητα διακριτή από όλα τα άλλα φεστιβάλ χορού σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Έχει αποδειχθεί ότι πολλά Φεστιβάλ με ιδιαιτερότητα και ταυτότητα, που οργανώνουν ευρωπαϊκές πόλεις, έχουν αποτελέσει πολύτιμο μέσο για την διεθνή προβολή τους. Πολλά απ' αυτά στηρίζουν την επιτυχία τους στο υψηλό επίπεδο της ποιότητας των προβαλλόμενων έργων και τις προσιτές τιμές των εισιτηρίων τους.

Το Κέντρο Χορού θα πρέπει να επιδιώξει την ανάπτυξη συνεργασίας με συνέπεια και συνέχεια, με ευρωπαϊκούς φορείς αντίστοιχων ενδιαφερόντων, πιθανόν μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων, η οποία θα το καταξιώσει στον χώρο του και θα αποτελέσει όφελος προς την πόλη.

Επίσης θεωρούμε αναγκαία την ανάπτυξη επικοινωνίας μεταξύ των πόλεων που συμμετέχουν στο Ε.Π.Δ.Π., με σκοπό την ανταλλαγή τεχνογνωσίας και εμπειριών στα θέματα διαχείρισης και οργάνωσης των δραστηριοτήτων τους και εκ μέρους του ΥΠ.ΠΟ. τη διαρκή αξιολόγηση των ενεργειών τους , ούτως ώστε να τα βοηθήσει η πορεία τους να είναι εξελικτική.

---

[5] *L'action culturelle des petites villes.Guide pratique,* 1995, σελ. 91-92

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η ιστορική έρευνα που αφορούσε την κοινωνικο-πολιτιστική ζωή στη Καλαμάτα, έδειξε ότι η ιδιωτική συλλογική δράση έχει αναλάβει σημαντικές πρωτοβουλίες από τα τέλη του 19ου αιώνα έως σήμερα.
Μέσα από την ιστορική αναδρομή διαφαίνεται ότι ο ρόλος των συλλόγων στην κάλυψη των πνευματικών, ψυχαγωγικών και φιλανθρωπικών αναγκών της κοινότητας, αλλά και της διατήρησης των παραδοσιακών πολιτιστικών προτύπων της, ήταν σημαντικός, αφού ήταν αυτοί που είχαν την πρωτοβουλία και την επιμέλεια της οργάνωσης των κοινωνικο-πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην πόλη μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980 [1].

Στη συνέχεια, η κεντρική εξουσία προσπάθησε να αναπλάσει τον πολιτιστικό ιστό της περιφέρειας παρέχοντας τη θεσμική και οικονομική δυνατότητα στην Τ.Α. να ενεργοποιηθεί σε νέα πεδία δράσης. Ακολουθώντας στρατηγικές περιφερειακής πολιτικής που είχαν ήδη αναπτύξει χώρες της Ευρώπης, έστρεψε το ενδιαφέρον της στην ανάδειξη του τοπικού πεδίου, που θεωρήθηκε ο ιδανικότερος χώρος διαμόρφωσης των προϋποθέσεων για την προσαρμογή της χώρας στις νέες οικονομικές καταστάσεις.

Κατ' αυτό τον τρόπο οι σχέσεις του Κεντρικού με το Τοπικό την δεκαετία του '80, διαμορφώθηκαν σε νέες βάσεις, δημιουργώντας τις συνθήκες για αποκέντρωση και αναβάθμιση των τοπικών θεσμών. Αυτό βέβαια δεν εξουδετέρωσε την εμφάνιση τάσεων αυξημένου συγκεντρωτισμού, αφού λόγω της οικονομικής κρίσης το Κεντρικό Κράτος, όπως είδαμε και στη περίπτωση των πολιτιστικών φορέων του Δήμου Καλαμάτας, περιορίζει σταδιακά τις επιχορηγήσεις του προς αυτούς.

Όπως διαφαίνεται από την εμπειρική έρευνα που πραγματοποιήσαμε στη πόλη της Καλαμάτας, η δημοτική αρχή την τελευταία δεκαπενταετία, έχει αναπτύξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ξεχωριστό για τα ελληνικά δεδομένα, στον πολιτιστικό τομέα.
Ο σχεδιασμός της πολιτιστικής ανάπτυξης της πόλης αποτέλεσε προϊόν της συνεργασίας της κεντρικής με την τοπική εξουσία, της οποίας η υλοποίηση

---

[1] Βλ. Διαπιστώσεις στο Κεφ. 5, σελ. 171-174

εξασφαλίστηκε μέσω θεσμικών ρυθμίσεων και οικονομικής στήριξης από το Κέντρο και βέβαια της βούλησης της τοπικής εξουσίας και κοινωνίας.

Από την πλευρά της Τ.Α., αυτό που θεωρούμε πολύ σημαντικό, είναι ότι εξ αρχής η στρατηγική για την πολιτιστική ανάπτυξη, ως διαδικασία και ως στόχος, αποτέλεσε τμήμα της ευρύτερης πολιτικής της δημοτικής αρχής για την κοινωνικο-οικονομική ανασυγκρότηση της πόλης που περιελάμβανε νέες προτάσεις πολεοδομικού σχεδιασμού (Ρυθμιστικό Σχέδιο Ανάπτυξης) με τη δημιουργία νέων δημοσίων χώρων αλλά και χώρων κατοικίας (Ιστορικό Κέντρο, Πάρκο των Σιδηροδρόμων, Δυτικό Κέντρο, Ανατολικό Κέντρο, Μαρίνα, κ.λ.π.) [2].

Η ερευνητική μας πορεία αποδεικνύει ότι ο Δήμος Καλαμάτας από το 1980 και μετά έχει δημιουργήσει τις βασικές προϋποθέσεις για την πολιτιστική αναβάθμιση της πόλης, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον και τις προσπάθειές του στην ανάπτυξη πολιτιστικών πρακτικών που αφορούν τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς, τη δημιουργία πολιτιστικής υποδομής, την οργάνωση και ενίσχυση πολιτιστικών τομέων, την επιβολή δημοσιονομικών μέτρων.

Πιο συγκεκριμένα, η στρατηγική που ανέπτυξε η δημοτική αρχή όσον αφορά τον πολιτιστικό τομέα επικεντρώθηκε :

- Στη διάσωση και αξιοποίηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης (κτήρια αξιόλογου αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, ιστορικό κέντρο της πόλης), ούτως ώστε να διατηρηθεί στους παλαιότερους και να δημιουργηθεί στους νεώτερους πολιτιστική μνήμη και η πόλη να συνεχίσει να διατηρεί ιδιαίτερα στοιχεία από το πολιτιστικό της παρελθόν.
- Στη δημιουργία πολιτιστικής υποδομής, που όπως έχουμε αναφέρει αποτελεί κύρια προϋπόθεση για την πολιτιστική ανάπτυξη μιας πόλης και της ευρύτερης περιοχής της (κτήρια της Δ.Ε.Π.Α.Κ., του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., Μουσείο, Μέγαρο Χορού, κ.λ.π.)

---

[2] Αυτό είναι συνηθισμένο στη Γερμανία, όπου από τα μέσα της δεκαετίας του '70 ορισμένες πόλεις έχουν καταστρώσει σχέδια πολιτιστικής ανάπτυξης που συνδέουν την πολιτιστική πολιτική με άλλα πεδία άσκησης δημοτικής πολιτικής. Οι ίδιες τάσεις άρχισαν να επικρατούν και σε πόλεις της Μ. Βρετανίας όπως το Μπέρμπιγχαμ. Βλ. Φ. ΜΠΙΑΚΙΝΙ, ..., *ό.π.*, σελ. 202-203
Όσο αφορά τις κατευθύνσεις πολεοδομικής ανασυγκρότησης της Καλαμάτας, Βλ. ΓΡ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ - ΚΕ.ΠΑ.ΜΕ., *Μαχόμενη Πολεοδομία για την ανάπτυξη της πόλης. Η περίπτωση "Καλαμάτα" 1980-1990. Πόλη και σεισμός.*

- Στην ενίσχυση τομέων πολιτισμού μιας κοσμοπολίτικης κουλτούρας (Σχολές της Δ.Ε.Π.Α.Κ., Διεθνές Φεστιβάλ Χορού), με στόχο την εκπαίδευση των πολιτών (μουσική, εικαστική, χορευτική, θεατρική), την ψυχαγωγία τους αλλά και την προβολή της πόλης, ούτως ώστε να προσεγγίσει ευρωπαϊκές και διεθνείς πολιτιστικές τάσεις.
- Στην ανάπτυξη συνεργασίας με τους τοπικούς εθελοντικούς πολιτιστικούς συλλόγους, μέσα από την παροχή στέγης και την περιστασιακή οικονομική υποστήριξη ορισμένων απ' αυτούς .
- Στην ανάπτυξη διεθνών κοινωνικο-πολιτιστικών ανταλλαγών ή ανταλλαγή τεχνογνωσίας, είτε με πρωτοβουλία δική της, αξιοποιώντας το θεσμό των Αδελφοποιήσεων ή άλλων Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων (π.χ. Ecos), είτε στηρίζοντας διεθνείς πολιτιστικές ανταλλαγές τοπικών εθελοντικών πολιτιστικών συλλόγων, όπως αυτές του Ελληνογαλλικού συλλόγου της πόλης, του Παραρτήματος της Εταιρείας Ελληνοσερβικής Φιλίας, του συλλόγου "Αρμονία", κ.λ.π.
- Στην ψήφιση και υλοποίηση του θεσμού του "Πολιτιστικού Τέλους", με στόχο να αυξήσει τα έσοδά της για να μπορεί να ενισχύει οικονομικά τους δημοτικούς και εθελοντικούς πολιτιστικούς φορείς της πόλης.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει η πόλη της Καλαμάτας αλλά και η περιφέρειά της έχουν να προσφέρουν σημαντικό πολιτισμικό παρελθόν.
Η πόλη έχει δημιουργήσει τη στοιχειώδη υποδομή για να λειτουργήσει ως πόλος παραγωγής και διάδοσης πολιτιστικών αγαθών, όμως απαραίτητη για την συνολική ανάπτυξη του νομού είναι η ενδοπεριφερειακή συνεργασία των δήμων και των κοινοτήτων του, για την ανάδειξη των πολιτιστικών πόλων της περιοχής.

Όσον αφορά την πολιτική που ακολούθησε η Τ.Α. στην προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι έχει περιοριστεί στη διατήρηση ορισμένων κτηρίων της πόλης και πολύ λίγο στην αξιοποίηση της αρχαιολογικής κληρονομιάς αυτής αλλά και της περιφέρειάς της.
Η αναφορά που κάναμε για την κατάσταση που επικρατεί στους αρχαιολογικούς χώρους της πόλης και της ευρύτερης περιφέρειάς της, επιβεβαιώνει πρωτίστως την αδυναμία του κεντρικού πολιτιστικού φορέα και κατ' επέκταση της Τ.Α., - αφού δεν έχει την οικονομική αυτοδυναμία -, να παρέμβουν στην αποκατάσταση και ανάδειξη της αρχαιολογικής κληρονομιάς της περιοχής.

Την συνολική όμως πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης και όχι μόνο ορισμένων τομέων πολιτιστικής δράσης, θα πρέπει να την βλέπουμε μέσα από

Έτσι δεν μπορούμε να μιλάμε για αποκέντρωση πολιτιστικών δραστηριοτήτων όταν εξακολουθεί το Κέντρο να λειτουργεί ως το κύριο σημείο αναφοράς των διαδικασιών ελέγχου και συντονισμού, αλλά για αποσυγκέντρωση αυτών από το κεντρικό επίπεδο στο τοπικό.
Αποσυγκέντρωση ακόμη και του καλλιτεχνικού - εκπαιδευτικού δυναμικού που για μία - δυο μέρες την εβδομάδα έρχεται στην πόλη, για να στηρίξει την πολιτιστική εκπαίδευση στις Σχολές της Δ.Ε.Π.Α.Κ. ή των καλλιτεχνών - ηθοποιών που συμμετέχουν στις θεατρικές παραστάσεις του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Καθοριστικός λοιπόν φαίνεται κατά τη γνώμη μας ο *ρόλος των Διοικητικών Συμβουλίων* των δημοτικών πολιτιστικών φορέων στην άσκηση και διαμόρφωση τοπικής πολιτιστικής πολιτικής ώστε να μην δίνεται η δυνατότητα σε οργανωμένα συμφέροντα να επιβάλλουν δικές του αξίες και επιδιώξεις.

Μέχρι σήμερα η δημοτική αρχή αναθέτει την προεδρία των δημοτικών πολιτιστικών φορέων στους αιρετούς της, οι οποίοι όμως δεν έχουν την τεχνογνωσία όσον αφορά την διαχείριση και την οργάνωση των φορέων αυτών.
Η πολιτική αυτή εξυπηρετεί την "εικόνα" και την προβολή των αιρετών και κατ' επέκταση της δημοτικής αρχής η οποία αντιμετωπίζει τους δημοτικούς πολιτιστικούς φορείς ως πηγές πολιτικής δύναμης.

Στην οργάνωση των πολιτιστικών φορέων ουσιαστικός είναι ο ρόλος των *Καλλιτεχνικών Διευθυντών* για το σωστό προγραμματισμό των Σχολών ή του θεάτρου, και την ανάπτυξη συνεργασιών με την τοπική κοινωνία.
Στους δημοτικούς πολιτιστικούς φορείς όμως έχει ξεκινήσει μια τακτική που θεωρούμε ότι καθόλου δεν ευνοεί στη συστηματική εξέλιξή τους.

Άποψή μας είναι ότι το δυναμικό υπάρχει, όμως η σύντομη παρουσία των Διευθυντών των Σχολών στη πόλη δεν ευνοεί την οργάνωση καλλιτεχνικών παραγωγών οι οποίες χρειάζονται χρόνο για να πραγματοποιηθούν.
Η συνεχής παρουσία τους στη πόλη θα εξασφάλιζε την καλύτερη οργάνωση των τομέων, τη συνεργασία με τους καθηγητές των τμημάτων, την καλλιέργεια της συνεργασίας των σχολών μεταξύ τους αλλά και αυτή με τους ερασιτεχνικούς συλλόγους της πόλης όπως επίσης την αναζήτηση συμμετοχής σε Ευρωπαϊκά Δίκτυα και Προγράμματα για την αναβάθμιση της πολιτιστικής εικόνας των φορέων.

Η εμπειρία της Σχολής των Εικαστικών έδειξε ότι το χρονικό διάστημα που η Καλλιτεχνική Διευθύντρια διέμενε στη πόλη, αναπτύχθηκαν σημαντικές δραστηριότητες από τον τομέα, όπως η καρναβαλική εκδήλωση, εκθέσεις με έργα των μαθητών και των καθηγητών του τομέα, συμμετοχή ομάδας μαθητών

την ανάπτυξη και της περιφέρειά της, από την οποία απουσιάζει η προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς αλλά και η σύγχρονη πολιτιστική υποδομή [3].

Η περίοδος 1980-1995, για την πολιτιστική ζωή της πόλης, αποτέλεσε μια δυναμική περίοδο η οποία σηματοδοτήθηκε από την εμφάνιση νέων πολιτιστικών θεσμών με πρωτοβουλία της Τ.Α. αλλά και της εθελοντικής πρωτοβουλίας και δράσης.

Ειδικότερα, στην Καλαμάτα, η σύσταση των Πολιτιστικών Οργανισμών της Δ.Ε.Π.Α.Κ. και του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. ως Ν.Π.Ι.Δ., υποδηλώνει τον νέο ρόλο που ανέλαβε η Τ.Α. να λειτουργήσει επιχειρήσεις παροχής πολιτιστικών υπηρεσιών.

Η μελέτη της πορείας των δημοτικών πολιτιστικών φορέων, της Δ.Ε.Π.Α.Κ. και του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., από την ίδρυσή τους μέχρι σήμερα, μέσα από την παρουσίαση των στόχων τους, της διοικητικής τους οργάνωσης, της οικονομικής τους διαχείρισης και των δραστηριοτήτων τους, μας βοήθησαν στην διατύπωση των ακόλουθων διαπιστώσεων :

Όσον αφορά την *διοικητική οργάνωση* του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. και της Δ.Ε.Π.Α.Κ. διαφαίνονται οι σχέσεις εξουσίας - ισχύος του κέντρου πάνω στην περιφέρεια, με την έννοια ότι ενώ το πρώτο έχει αυτονομία στη λήψη αποφάσεων, η δεύτερη εξαρτάται από το πρώτο με θεσμοθετημένες σχέσεις.
Οι σχέσεις που διαμορφώνονται μέσα από τη σύναψη Προγραμματικών Συμβάσεων με το ΥΠ.ΠΟ., υποδηλώνουν τις νέες μορφές έκφρασης του κρατικού παρεμβατισμού με πρόθεση τον συντονισμό και τον έλεγχο της τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης αλλά και τη διασύνδεση των τοπικών δημοτικών πολιτιστικών φορέων, αποσκοπώντας στη διαμόρφωση των καταλλήλων συνθηκών για τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης εθνικής πολιτιστικής πολιτικής και κατ' επέκταση την εναρμόνισή της με αυτή των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η οργάνωση της πολιτιστικής πολιτικής στην Καλαμάτα, μέσω των δημοτικών πολιτιστικών φορέων, αποδεικνύει ότι η ανάπτυξη συντονισμένης πολιτιστικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο πραγματώνεται με την λειτουργία του Κέντρου ως αρωγού, διατηρώντας όμως ταυτόχρονα την εποπτεία και τον έλεγχο σ' όλες τις πολιτιστικές δραστηριότητες που αναπτύσσει η Τ.Α.

---

[3] Βλ. Κεφ. 6, *Σύντομες διαπιστώσεις*, σελ. 213

σε εκδήλωση στο Παρίσι, κ.λ.π. Όλη αυτή η δραστηριότητα θεωρούμε ότι δημιούργησε νέες βάσεις για την ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ των καθηγητών της Σχολής και των μαθητών της και προσέφερε σημαντικά στη πολιτιστική ζωή της πόλης.

Πέραν, λοιπόν, των ικανοποιητικότατων οικονομικών αποδοχών που εξασφαλίζουν οι φορείς στους Καλλιτεχνικούς Διευθυντές, πρέπει να υπάρχει και ανάλογα αυστηρώς έλεγχος στην τήρηση των υποχρεώσεών τους.

Στη διοικητική υποστήριξη των φορέων σημαντικός είναι και ο ρόλος του *διοικητικού προσωπικού*, που όπως διαπιστώνεται ούτε ειδικές γνώσεις έχει ούτε επιμορφώνεται για να ανταποκριθεί στις διευρυμένες πλέον ανάγκες των πολιτιστικών φορέων.

Όπως έχουμε αναφέρει, η Δ.Ε.Π.Α.Κ. και το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., δεν απασχολούν εξειδικευμένο προσωπικό στην ανάπτυξη των δημοσίων σχέσεων.
Η διεθνής εμπειρία όμως αποδεικνύει ότι η αύξηση του κοινού εξαρτάται από τις στρατηγικές επικοινωνίας και δικτύων σχέσεων που διαμορφώνει ο ενδιαφερόμενος πολιτιστικός φορέας. Όσον αφορά τις πολιτιστικές επιχειρήσεις της πόλης είναι σημαντικό για τη σωστή και υπεύθυνη προβολή και ανάπτυξή τους, να διευρύνουν τις προσπάθειες τους για την ανάπτυξη διαύλων επικοινωνίας με το κοινό της πόλης. Για την υλοποίηση των ενεργειών αυτών απαραίτητη διαφαίνεται η απασχόληση *Στελεχών Δημοσίων Σχέσεων* με ευχέρεια επικοινωνίας ούτως ώστε μέσα από τη συνεργασία με τους τοπικούς, κεντρικούς αλλά και υπερεθνικούς φορείς, να διαμορφώσουν έναν καινοτόμο σχεδιασμό να κατευθύνουν το πολιτιστικό γίγνεσθαι της πόλης και να τη φέρουν όσο γίνεται πιο κοντά στις πολιτιστικές τάσεις της Ευρώπης, διατηρώντας όμως και ενδυναμώνοντας την αυθεντικότητα της πολιτιστικής της ταυτότητας[4].

---

[4] Ειδικότερα τα στελέχη αυτά θα πρέπει να αναλάβουν την επικοινωνία με το κοινό της πόλης και την συνεχή ενημέρωσή του για τις δραστηριότητες των Δημοτικών Πολιτιστικών φορέων αλλά και την ανάπτυξη μηχανισμών αλληλοενημέρωσης, ανταλλαγής εμπειριών και σχέσεων διαπολιτιστικού χαρακτήρα με άλλες Δ.Ε.Π.Α., Πολιτιστικούς Φορείς και Οργανισμούς του εσωτερικού και εξωτερικού, Πολιτιστικούς Συλλόγους, αλλά και Επιχειρηματίες για την εξασφάλιση χορηγιών.
Ιδιαίτερα θα πρέπει να τους απασχολήσει η διεύρυνση της επικοινωνίας με τις συνοικίες της πόλης καθώς επίσης και η ανάπτυξη συνεργασιών με την ευρύτερη περιοχή της. Όπως φαίνεται από την εμπειρική μας έρευνα, μέχρι σήμερα οι δημοτικοί πολιτιστικοί φορείς της πόλεις αγνοούν την ύπαρξη ξένων στη πόλη και τις πολιτισμικές τους ανάγκες. Στόχο τους, θα πρέπει να αποτελέσει και η συμμετοχή εθνικών μειονοτήτων στις πολιτιστικές τους δραστηριότητες που θα συμβάλλει στην πολυπολιτισμική ολοκλήρωση της πόλης και την κοινωνική ένταξη των νέων κατοίκων της.

Η σημερινή οργανωτική δομή των δημοτικών πολιτιστικών φορέων αναδεικνύει την έλλειψη *Πολιτιστικού Μάνατζερ* με τεχνογνωσία στη διοίκηση, τη διαχείριση και την οργάνωση πολιτιστικών ζητημάτων, που να μπορεί να συντονίζει τις δραστηριότητες των πολιτιστικών φορέων, και να θέτει νέους στόχους, ούτως ώστε να σταματήσει ο τομέας του πολιτισμού να λειτουργεί αποσπασματικά και ερασιτεχνικά χωρίς μακροχρόνιο σχεδιασμό, πρόγραμμα και νέους στόχους.

Η στελέχωση των δημοτικών πολιτιστικών φορέων με Πολιτιστικό Μάνατζερ, θα αποτελέσει το πρώτο βήμα για να απαγκιστρωθούν οι φορείς αυτοί από μικροπολιτικές σκοπιμότητες, αφού θα υπάρξει "μεταφορά εξουσίας" από τους αιρετούς προέδρους ή μέλη του Δ.Σ. των πολιτιστικών φορέων, στα εξειδικευμένα στελέχη.

Όπως χαρακτηριστικά έχει αναφερθεί [5], η δράση που αναπτύσσουν οι αιρετοί, επικεντρώνεται στη δυνατότητα να γίνουν άμεσα γνωστά τ' αποτελέσματά της, ώστε να συντηρούν το πολιτικό τους κύρος.

Κατ' αυτό τον τρόπο γίνεται κατανοητό γιατί το ενδιαφέρον τους επικεντρώνεται σε βραχυπρόθεσμες πολιτικές που έχουν άμεση απήχηση στην διαμόρφωση της πολιτιστικής τους "εικόνας" (π.χ. Φεστιβάλ ή περιστασιακές μεταφερόμενες από το Κέντρο πολιτιστικές εκδηλώσεις), και δεν στρέφουν το ενδιαφέρον τους στην εισαγωγή νέων τεχνικών οργάνωσης και διοίκησης των πολιτιστικών φορέων, - που να στοχεύουν στον οικονομικό εξορθολογισμό τους-, και δεν τους ενδιαφέρει η αξιολόγηση [6] της πορείας τους.

---

[5] Κ. ΣΠΑΝΟΥ,1991, *Η βελτίωση της ικανότητας δράσης της Τ.Α. Μέθοδοι και προβλήματα,* στην Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 82, σελ. 85-110

[6] Στη Γαλλία για παράδειγμα, εκτός από το Υπουργείο Πολιτισμού που διαθέτει ειδική Διεύθυνση για την αξιολόγηση των διαφόρων πολιτιστικών δράσεων, έχουν αρχίσει και δημοτικές αρχές να αξιολογούν τις τοπικές πολιτιστικές τους πολιτικές, όπως η Annecy και η Rennes.
Για τον προσδιορισμό των νέων στόχων των πολιτιστικών δράσεων, αναγκαία είναι η αξιολόγηση τους η οποία αποτελεί στις μέρες μας εργαλείο και μέσο διαχείρισης . Η διεξαγωγή της δεν αποτελεί ανάγκη μόνο για τον κεντρικό πολιτιστικό φορέα, αλλά και για την τοπική κοινωνία, διότι:
α) εξασφαλίζει την διαφάνεια και πληροφόρηση της τοπικής κοινωνίας,ενισχύει την τοπική δημοκρατία,
β) συμβάλλει στον διοικητικό, οικονομικό, ποιοτικό, εκσυγχρονισμό των πολιτιστικών φορέων και κατ' επέκταση στη δυναμική πορεία τους.
Η αξιολόγηση γίνεται σε διάφορα επίπεδα όπως : στους αρχικούς στόχους, στην πραγμάτωση των σκοπών, στα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν στην πραγματοποίηση τους,κ.λ.π. Βλ. LA DOCUMENTATION FRANÇAISE, 1994, *L' évaluation au service des politiques culturelles locales. Élements pour la réflexion et l'action.*

Τη στιγμή που την εποπτεία των επιχειρήσεων έχει το Δημοτικό Συμβούλιο η διαχείριση, η οργάνωση και η υλοποίηση της πολιτικής των πολιτιστικών φορέων θα πρέπει να αποτελεί αρμοδιότητα εξειδικευμένων στελεχών.

Ο σύγχρονος ρόλος της Τ.Α είναι πολύ πιο πολύπλοκος και απαιτητικός απ' ότι παλαιότερα, που οι αρμοδιότητές της ήταν περιορισμένες. Οι νέες υποχρεώσεις που έχει αναλάβει, απαιτούν τη στελέχωση του θεσμού με εξειδικευμένα στελέχη και αιρετούς με γνώσεις οργάνωσης και διαχείρισης .

Η διερεύνηση της *οικονομικής κατάστασης* των δημοτικών πολιτιστικών φορέων έδειξε ότι αρχικά οι φορείς αυτοί δέχτηκαν από την πολιτεία μια "προνομιακή οικονομική ενίσχυση" που θα μπορούσαμε να πούμε ότι χρησιμοποιήθηκε εποικοδομητικά για την πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης.
Στη συνέχεια όμως η οικονομική στήριξη από τους κεντρικούς μηχανισμούς φαίνεται σταδιακά να περιορίζεται και το μεγαλύτερο οικονομικό βάρος να εναποτίθεται στη δημοτική αρχή.
Έτσι φαίνεται η πολιτική βούληση να αποτελεί την κύρια προϋπόθεση για την λειτουργία των πολιτιστικών φορέων του Δήμου, - παρότι με την πάροδο του χρόνου σημαντικότερη φαίνεται να είναι η τοπική πολιτική βούληση -, αφού η οικονομική ενίσχυσή τους εξασφαλίζεται και συντηρείται μέσω του συστήματος πελατειακών σχέσεων που αναπτύσσει η Τ.Α. με το κεντρικό επίπεδο.

Όπως φαίνεται από τις Προγραμματικές Συμβάσεις που έχουν συνάψει η Δ.Ε.Π.Α.Κ. και το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. με το ΥΠ.ΠΟ., η κεντρική εξουσία λειτουργεί ως συγχρηματοδότης, συντονιστής και επόπτης των πολιτιστικών φορέων.
Παρ' όλα αυτά η στάση των κρατικών φορέων απέναντί τους, χαρακτηρίζεται από ασυνέπεια στην εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους ως αντισυμβαλλομένων (καθυστέρηση στην εκταμίευση των επιχορηγήσεων) και η μη τιμαριθμική αναπροσαρμογή των χρηματικών όρων της Προγραμματικής Σύμβασης από το ΥΠ.ΠΟ. κυρίως, δυσχεραίνουν κατά περιόδους την εύρυθμη λειτουργία τους με αποτέλεσμα η δημοτική αρχή να αναγκάζεται να διπλασιάζει και κάποιες φορές να τριπλασιάζει το ποσοστό της συμμετοχής της (βλ. Κεφ. 9, Πίνακας 4, σελ.306).

Η οικονομική κατάσταση των πολιτιστικών επιχειρήσεων δυσχεραίνεται και από το γεγονός ότι τα έσοδα τους είναι περιορισμένα σε σχέση με τα έξοδα τους, με αποτέλεσμα κάθε χρόνο να προκύπτει ζημιά από τη λειτουργία τους (βλ. Κεφ. 8, Πίνακας 4, σελ.273, Διάγραμμα 1, σελ. 274 / Κεφ. 9, Πίνακας 6, σελ. 306, Διάγραμμα 5, σελ.308).

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι και οι δύο επιχειρήσεις έχουν περιέλθει σε ένα οικονομικό τέλμα λόγω της έλλειψης τεχνογνωσίας στην διαχείρισή τους, από τα μέλη των Διοικητικών τους Συμβουλίων αλλά και από την έλλειψη εξειδικευμένου διοικητικού προσωπικού.

Η διαχειριστική ευθύνη βέβαια της λειτουργίας των πολιτιστικών φορέων θεωρούμε ότι δε βρίσκεται μόνο στο Δ.Σ. τους αλλά και στο εκάστοτε Δημοτικό Συμβούλιο που επικυρώνει την διαχειριστική πολιτική τους.

Γνώμη μας είναι ότι οι δημοτικοί πολιτιστικοί φορείς για να συμβάλλουν στον εκδημοκρατισμό της πολιτιστικής ζωής της πόλης, δεν χρειάζεται να είναι κερδοφόροι, αλλά θα πρέπει να είναι βιώσιμοι, πράγμα που δεν συμβαίνει στην περίπτωση της Δ.Ε.Π.Α.Κ. και του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Η οικονομική κατάσταση και των δύο δημοτικών πολιτιστικών φορέων και ο τρόπος διαχείρισής τους επιβεβαιώνουν μια κατάσταση λανθάνουσας ιδιωτικοποίησης με δημόσιο χαρακτήρα, η οποία αποδεικνύει τη "χρησιμοποίησή" τους από την εκάστοτε δημοτική αρχή, στην καλλιέργεια πελατειακών σχέσεων και την ενίσχυση της πολιτικής της εικόνας.

Έτσι προκύπτει η ανάγκη διεύρυνσης των στρατηγικών τους με στόχο την εξεύρεση νέων πόρων και τη διαμόρφωση νέου Οικονομικού Προγραμματισμού.

Καθώς είδαμε, η πολιτεία ενισχύει μέχρι ένα ορισμένο σημείο την ανάπτυξη πολιτιστικής υποδομής σε τοπικό επίπεδο, όμως η σωστή διαχείριση της λειτουργίας της αποτελεί κύρια ευθύνη της τοπικής εξουσίας.

Η εισαγωγή ιδιωτικο-οικονομικών κριτηρίων[7] στη λειτουργία των δημοτικών πολιτιστικών επιχειρήσεων ίσως αποδειχθεί στο μέλλον ο μόνος τρόπος αντιμετώπισης των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν.

Η Δ.Ε.Π.Α.Κ. βέβαια έχει κάνει την επιλογή αυτή για την λειτουργία των αναψυκτηρίων της, από τη διαχείριση των οποίων φάνηκε, ότι ο φορέας δεν είχε την δυνατότητα να αυτοδιαχειριστεί μια καθαρά εμπορική δραστηριότητα που ήταν και από τις πιο κερδοφόρες.

---

[7] Η ιδιωτικοποίηση ορισμένων πεδίων πολιτικών είτε με τη μορφή της πώλησης υπηρεσιών και αγαθών στον ιδιωτικό τομέα, είτε με την ανάθεση σε ιδιωτικές εταιρείες τμήματος της παροχής υπηρεσιών (π.χ. έλεγχος των χώρων στάθμευσης, αποκομιδή σκουπιδιών, κ.λ.π.) αποτελούν από την δεκαετία του '80 πρακτικές σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες (Μ. Βρετανία, Γαλλία). Στη Γαλλία για παράδειγμα, σε πολλές πόλεις η ιδιωτικοποίηση των δημοτικών υπηρεσιών αποτελεί σύνηθες φαινόμενο. Το Μονπελιέ, η Νιμ, η Γκρενόμπλ και η Τουλούζη για να εξασφαλίσουν πόρους για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τους τομέα, έχουν εκχωρήσει την εκμετάλλευση παραδοσιακών δημοτικών υπηρεσιών (δημόσια συγκοινωνία, διάθεση απορριμμάτων, καθαριότητα, ύδρευση, κ.λ.π.) στον ιδιωτικό τομέα. Η δε Αβινιόν μεταβίβασε την διαχείριση των πολιτιστικών της εκδηλώσεων σε μια ιδιωτική εταιρία. Βέβαια δεν είναι σαφές ακόμη εάν στο μέλλον η πολιτιστική πολιτική στη Γαλλία θα βασιστεί στον ιδιωτικό τομέα. Βλ. Φ. ΜΠΙΑΚΙΝΙ, Μ. ΠΑΡΚΙΝΣΟΝ, 1994, *Πολιτιστική πολιτική καί αναζωογόνηση των πόλεων.*

Για να μην αναγκαστεί ο Δήμος Καλαμάτας να ακολουθήσει τις πρακτικές της ιδιωτικοποίησης, είναι αναγκαία η ανακατανομή πόρων από την Κεντρική εξουσία προς την Τ.Α., για να μπορέσει να αντεπεξέλθει στις υποχρεώσεις που της έχει δημιουργήσει ο νέος κοινωνικός της ρόλος, όπως επίσης η σωστή διαχείριση των πολιτιστικών φορέων της από εξειδικευμένο προσωπικό.

Παρ' όλο που η οικονομική κατάσταση των δημοτικών πολιτιστικών φορέων είναι δύσκολη, δεν φαίνεται να γίνεται ιδιαίτερη προσπάθεια να ενισχυθεί από *χορηγίες.*

Οι χορηγίες που έχουν δεχτεί η Δ.Ε.Π.Α.Κ. και το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. μέχρι σήμερα είναι περιορισμένες [8] για τους ακόλουθους λόγους :

- Δεν απασχολούνται έμπειρα στελέχη που να γνωρίζουν τους τρόπους και τα μέσα για την εξασφάλιση χορηγιών.
- Δεν είναι αρκετός ο αριθμός του κοινού που παρακολουθεί τις εκδηλώσεις με αποτέλεσμα το όφελος για την επιχείρηση-χορηγό να μην είναι ικανοποιητικό.
- Οι επιχειρήσεις σε τοπικό επίπεδο, δεν ωφελούνται ιδιαίτερα από το ενδεχόμενο χορηγίας διότι ενδιαφέρονται πρώτιστα για την προώθηση των πωλήσεων παρά για την ενίσχυση της εικόνας τους. Η άσχημη οικονομική κατάσταση που βιώνουν οι περισσότερες μικρομεσαίες επιχειρήσεις της πόλης, εκτός λίγων εξαιρέσεων, δεν συμβάλλει στην ενίσχυση του θεσμού. Οι περισσότεροι επαγγελματίες και μικρομεσαίες επιχειρήσεις της πόλης ενισχύουν με μικρά χρηματικά ποσά τις προσπάθειες των ερασιτεχνικών πολιτιστικών συλλόγων στηριζόμενοι κυρίως στις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών τους.

  Εδώ διαφαίνεται πόσο σημαντικό ρόλο παίζει η ευρύτερη οικονομική ανάπτυξη για την στήριξη του χορηγικού θεσμού, ειδικότερα σε περιφερειακό επίπεδο που οι δυνατότητες είναι περιορισμένες.

  Ειδικότερα στην επαρχία διαπιστώνεται μεγάλη δυσκολία εξεύρεσης χορηγιών, πολύ περισσότερο όταν η περιοχή πλήττεται από την αποβιομηχανοποίηση και την ανεργία, όπως στην Καλαμάτα. Ειδικότερα σε περιφερειακό επίπεδο ευνοούνται λιγότερο από τις χορηγίες οι εικαστικές

---

[8] Τα έσοδα της Δ.Ε.Π.Α.Κ. από χορηγίες το 1991 ανήρχοντο στο ποσό των 14.173.096 δρχ. ,το 1992 στο ποσό των 10.700.000 δρχ., το 1993 στα 1.100.000 δρχ. και το 1994 στο ποσό των 22.763.470 δρχ. Βλ. *Έκθεση Πεπραγμένων της Δ.Ε.Π.Α.Κ. των ετών 1991-1994.*

τέχνες και επομένως τα μουσεία και οι πινακοθήκες [9], συγκριτικά με τη μουσική, που θεωρείται πιο προσιτή στο πλατύ κοινό.

Γενικότερα όμως θα πρέπει να αναφέρουμε ότι οι υπάρχουσες νομοθετικές ρυθμίσεις [10] που αφορούν το θεσμό της χορηγίας δεν ευνοούν τη διεύρυνσή του[11].

Οι οικονομικές δυσκολίες που έχουν αντιμετωπίσει οι δημοτικοί πολιτιστικοί φορείς με τον περιορισμό των οικονομικών ενισχύσεων από την κεντρική εξουσία, υποχρέωσαν τη δημοτική αρχή, μη έχοντας και οικονομική αυτονομία, να θέσει σε λειτουργία τον θεσμό του *Πολιτιστικού Τέλους*. Τα έσοδα όμως και απ' αυτή την κατεύθυνση δεν είναι τόσο μεγάλα ώστε να ανεξαρτητοποιείται η λειτουργία των δημοτικών πολιτιστικών φορέων.

---

[9] Όπως μαρτυρούν οι εμπειρίες των Ηνωμένων Πολιτειών και της Μ. Βρετανίας, οι χορηγοί προτιμούν να επιχορηγούν τα μεγάλα μουσεία και τις πινακοθήκες που βρίσκονται στα μεγάλα μητροπολιτικά κέντρα που προβάλλουν περισσότερο την εταιρεία τους . Βλ. Μ. ΣΚΑΛΤΣΑ,1992, *Η χορηγία των τεχνών*, σελ. 60, 68-69

[10] Το 1990 ήταν η πρώτη φορά που στην Ελλάδα δημοσιεύτηκε ο Νόμος 1884/ Φ.Ε.Κ. Νο 81Α/16-6-1990, που αναφέρεται η λέξη χορηγία, ο οποίος εξασφάλιζε φορολογικές απαλλαγές ως κίνητρο για τους χορηγούς. Σύμφωνα μ' αυτόν, τα ποσά που δίδονται ως χορηγία στις τέχνες και τον πολιτισμό, εκπίπτουν από το φόρο φυσικών και νομικών προσώπων αλλά δεν πρέπει να ξεπερνούν το 15% του φορολογητέου εισοδήματος του δωρητή. Η δωρεά δε, σε πολιτιστικό οργανισμό εκπίπτει από το φόρο μόνο όταν ο οργανισμός έχει αναγνωριστεί από την αρμόδια επιτροπή του υπουργείου Πολιτισμού ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός με πολιτιστικούς στόχους.

[11] Παρ' όλο που τα οικονομικά κίνητρα εκ μέρους της πολιτείας δεν είναι τόσο δελεαστικά για τους χορηγούς, ο θεσμός κυρίως σε κεντρικό επίπεδο συνεχώς διευρύνεται. Για παράδειγμα το 1993 οι Έλληνες χορηγοί διέθεσαν 3 δισ. δρχ., για την κάλυψη μέρους ή του συνόλου των εξόδων για πολιτιστικά, αθλητικά ή άλλα γεγονότα με αντάλλαγμα την άμεση ή έμμεση προβολή των χορηγών.
Βέβαια σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ο θεσμός στη χώρα μας δεν έχει τόσο αναπτυχθεί με τη σύγχρονη πλέον μορφή του και όχι με αυτή του ευεργετισμού που είχε εξελιχθεί στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, ο οποίος επεδίωκε ως ανταλλάγματα, την τιμή, τη δόξα και γενικά την κοινωνική αναγνώριση (Για παράδειγμα, οι γοργοί ρυθμοί ανάπτυξης της εκπαίδευσης, θα ήταν αδύνατοι την δεκαετία 1880-1890, χωρίς τις μεγάλες δωρεές των Δομπόλη, Βερναρδάκη, Βαρβάρη, Ριζάρη, Χλωρού, Σίνα, Τοσίτσα, και πολλών άλλων, οι οποίες ξεπερνούσαν κατά πολύ ολόκληρο τον προϋπολογισμό του Υπ. Παιδείας. Βλ. Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ,1992, *Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, σελ. 488)
Τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, έχουν ιδρυθεί οργανώσεις για την προώθηση της χορηγίας των τεχνών, με στόχο την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για τον θεσμό και την παροχή τεχνογνωσίας στις επιχειρήσεις και τους παραγωγούς των πολιτιστικών αγαθών, σε θέματα διαχείρισης και στρατηγικής. Ενεργούν επίσης ως ομάδες πίεσης προς τις κυβερνήσεις για να πετύχουν ευνοϊκότερη μεταχείριση των χορηγικών επενδυτών.
Βλ. Κ.Ε.Π.Ε., *Οικονομία και Αθλητισμός*, σελ. 97, ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 8-6-1994, σελ. 36

Παρ' όλες τις αδυναμίες που εντοπίσαμε στην οργάνωση και οικονομική διαχείριση των Δημοτικών Πολιτιστικών φορέων, η παρουσία τους και οι δραστηριότητες τους σαφώς έχουν επηρεάσει την πολιτιστική ζωή της πόλης, προσδίδοντάς της έναν οργανωμένο και ποιοτικό χαρακτήρα, εισάγοντας νέες μορφές πολιτιστικής παραγωγής.

Ο στόχος τους για παροχή πολιτιστικής παιδείας επιτεύχθηκε ως ένα βαθμό, αφού άγγιξε κυρίως τα μεσαία κοινωνικά στρώματα της πόλης.
Οι σχολές της Δ.Ε.Π.Α.Κ. παρέχουν πολιτιστικές και καλλιτεχνικές γνώσεις και με τη πάροδο του χρόνου αναδεικνύουν ταλέντα. Όμως είναι καιρός να επαναπροσδιορίσουν τους στόχους τους αναβαθμίζοντας το πρόγραμμα Σπουδών τους και στηρίζοντας πρωτοποριακές δραστηριότητες, όπως την ανάπτυξη συνεργασιών με άλλες Δ.Ε.Π.Α., τη συμμετοχή σε Ευρωπαϊκά Προγράμματα, κ.λ.π.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των σχολών της Δ.Ε.Π.Α.Κ. καθώς και οι μετακλήσεις επαγγελματιών-καλλιτεχνών από αυτή και το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., συνέβαλλαν στην κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας, η οποία πιστοποιείται από την αύξηση του αριθμού των πολιτιστικών συλλόγων της πόλης οι οποίοι μάλιστα αναπτύσσουν ανάμεσά τους αλλά και με τους δημοτικούς πολιτιστικούς φορείς έναν εχέμυθο ανταγωνισμό.
Η ώσμωση αυτή θεωρούμε ότι έχει αποτελέσει τη μεγαλύτερη συμβολή των δημοτικών πολιτιστικών φορέων στην πολιτιστική ζωή της κοινότητας, αφού συνέβαλλε στην πολιτιστική συνειδητοποίηση αρκετών πολιτών και ανέδειξε τη πολιτιστική δυναμική της πόλης (βλ. Κατάλογο Πολιτιστικών Συλλόγων, Παράρτημα 4 · .).
Για τους πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης θεωρούμε ότι η λειτουργία της Δ.Ε.Π.Α.Κ. και του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. είχαν θετικό αποτέλεσμα κυρίως όσον αφορά την ποιοτική αναβάθμιση των παραγωγών τους. Ορισμένες φορές όμως ο υπερβάλλοντας ζήλος τους έχει συμβάλλει στο να παραγνωρίζουν τις δυνατότητες και τους στόχους τους. Αυτό κυρίως αφορά τα θεατρικά ερασιτεχνικά σχήματα της πόλης που όλα σχεδόν χρησιμοποιούν επαγγελματίες σκηνοθέτες, ενδυματολόγους, τεχνικούς, με αποτέλεσμα το κόστος των παραστάσεων τους να πλησιάζει αρκετές φορές αυτό του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Ταυτόχρονα, η δυναμική των εθελοντικών πολιτιστικών συλλόγων της πόλης είναι εμφανής και πιστοποιεί ότι η πολιτιστική αλλαγή περνά κυρίως μέσα από τη συλλογική πολιτιστική δράση. Οι πρωτοβουλίες της τοπικής κοινωνίας, μέσω των πολιτιστικών συλλόγων αντικατοπτρίζουν το ενδιαφέρον της για την

ενίσχυση κυρίως της πολιτιστικής παράδοσης και την ανάδειξη πολιτιστικών πρακτικών λαϊκότερων μορφών.
Ο σημαντικός αριθμός των κοινωνικο-πολιτιστικών εθελοντικών συλλόγων της πόλης εκφράζει τον βαθμό της συμμετοχικής δράσης των κατοίκων της στη διαδικασία της πολιτιστικής της ανάπτυξης.
Το κοινό τους συνεχώς αυξάνεται και οι παραγωγές τους παρουσιάζονται σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η αυξητική τάση των πολιτιστικών συλλόγων, σχετίζεται με παράγοντες όπως η οικονομική ανάπτυξη, η βελτίωση των όρων διαβίωσης, η αύξηση του ελεύθερου χρόνου των εργαζομένων, η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος, η πολιτιστική ενημέρωση. Η απειλή της πολιτισμικής ομοιογένειας θα μπορούσαμε επίσης να πούμε, ότι προκάλεσε μια αντίρροπη κίνηση και επιστροφή στις ιδιαίτερες μορφές κουλτούρας του τοπικού πεδίου καθώς επίσης και την ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής δυναμικής μέσα από τη συμμετοχή σε κοινωνικο-πολιτιστικούς συλλόγους με στόχο να αποφευχθεί η πολιτισμική ομογενοποίηση.

Άλλη αιτία αύξησης του αριθμού των πολιτιστικών συλλόγων μπορεί να είναι ότι δεν δόθηκε η δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής των πολιτών στον καθορισμό και στην ικανοποίηση ων πολιτιστικών τους αναγκών με τη λειτουργία των δημοτικών πολιτιστικών φορέων. Για το λόγο αυτό η ανάγκη τους για πολιτιστική δημιουργία και για ενεργή συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή της πόλης ικανοποιείται με την δραστηριοποίησή τους στους διάφορους εθελοντικούς κοινωνικο-πολιτιστικούς συλλόγους.

Το ερευνητικό μας πεδίο αποδεικνύει ότι οι ενεργοί δημότες, όσον αφορά τους πολιτιστικούς τομείς, σταδιακά αυξάνουν και προσπαθούν μέσα από τη δημιουργία των πολιτιστικών συλλόγων να αυτοοργανωθούν και να αναπτύξουν τοπικές πρωτοβουλίες κοινωνικο-πολιτιστικού χαρακτήρα.
Έτσι μπορεί να μην στέφτηκαν από επιτυχία οι θεσμοί λαϊκής συμμετοχής που προώθησε η κεντρική εξουσία στις αρχές της δεκαετίας του '80, όπως τα συνοικιακά συμβούλια, οι λαϊκές συνελεύσεις, η λαϊκή συμμετοχή στο δημοκρατικό προγραμματισμό (αρθ. 60-62,Ν. 1270/82), διότι δεν υπήρχε ουσιαστική πολιτική βούληση και κομματικοποιήθηκαν, όμως αναπτύχθηκαν άλλες μορφές συμμετοχικής δράσης, μη κυβερνητικού χαρακτήρα, που αναδεικνύουν την κοινωνική χειραφέτηση των πολιτών και την αντίσταση της τοπικής κοινωνίας στην εξουσιαστική επιβολή ξένων πολιτιστικών προτύπων.

Τη σημασία του ρόλου τους φαίνεται ότι έχει αναγνωρίσει η τοπική εξουσία της πόλης και προσπαθεί να τους ενισχύσει με τις περιορισμένες οικονομικές της δυνατότητες.

Έτσι διαφαίνεται η πρόθεση της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Αυτοδιοίκησης να επιδιώξουν την ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας με αρκετούς από τους πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης, όχι βέβαια μόνο λόγω πολιτιστικής ευαισθησίας αλλά και για λόγους πολιτικού συμφέροντος και πελατειακής νοοτροπίας.

Το ερευνητικό μας πεδίο μας αποδεικνύει ότι την τελευταία δεκαπενταετία στη διαδικασία πολιτιστικής ανάπτυξης, *δύο είναι οι βασικοί συντελεστές, οι εθελοντικοί πολιτιστικοί σύλλογοι και οι πολιτιστικοί φορείς της Τ.Α. , οι οποίοι αναπτύσσουν σχέσεις μεταξύ τους αλλά και με το κεντρικό και υπερεθνικό επίπεδο.*
Η έρευνά μας, μας έδωσε τη δυνατότητα να σκιαγραφήσουμε το ρόλο των εθελοντικών πολιτιστικών συλλόγων και των πολιτιστικών φορέων της Τ.Α. στη διαμόρφωση της πολιτιστικής ζωής της πόλης και στη διαδικασία πολιτιστικής ανάπτυξης.
Ο καθένας απ' αυτούς έχει συμβάλλει στην πολιτιστική δυναμική της πόλης και ταυτόχρονα στη δημιουργία ενός μοντέλου πολιτιστικής ανάπτυξης του τοπικού πεδίου.

Οι πολιτιστικοί σύλλογοι εθελοντικού χαρακτήρα είναι ίσως οι μόνοι που έχουν την ευελιξία να προβάλλουν την πολιτιστική δυναμική της πόλης στο τοπικό, το εθνικό και το διεθνές επίπεδο και η Τ.Α. καλείται πολλές φορές να λειτουργήσει ως αρωγός τους και να υποστηρίξει τις πολιτιστικές πρωτοβουλίες των πολιτών της.
Οι προαναφερόμενοι φορείς φαίνεται ότι αναπτύσσουν έως ένα βαθμό σχέσεις μεταξύ τους που μέχρι σήμερα δεν μπορούμε να πούμε ότι έχουν δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για συντονισμό και ανάπτυξη κοινών πρωτοβουλιών πολιτιστικής δράσης, παρά μόνο ευκαιριακά. Ο ανταγωνισμός και η έλλειψη συντονισμένης επικοινωνίας μεταξύ τους, περιορίζουν την ανάπτυξη της συλλογικής προσπάθειας.

Δεν θα πρέπει βέβαια να παραγνωρίσουμε τη συμβολή του Κέντρου στην περιφερειακή πολιτιστική ανάπτυξη, στο οποίο διαπιστώνεται μια υπερσυγκέντρωση εξουσίας που επιφέρει την εξάρτηση της περιφέρειας απ' αυτό.
Οι διαδικασίες πολιτιστικής ανάπτυξης στην πόλη φαίνεται να επηρεάζονται από την πολιτιστική πολιτική που προσπαθεί να ασκήσει το Κέντρο έχοντας ως μοντέλο του, τους άξονες της πολιτιστικής πολιτικής που έχουν αναπτύξει άλλες ευρωπαϊκές χώρες και ειδικότερα η Γαλλία.

Αυτό όμως που χαρακτηρίζει τους στόχους και τα μέσα πολιτικής που το κέντρο εφαρμόζει είναι η έλλειψη συντονισμού.
Η διαμόρφωση των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ κεντρικών και τοπικών πολιτιστικών φορέων, πιστοποιεί την κατάσταση αυτή, την οποία επιβεβαιώνει για παράδειγμα, η ασυνεπής καταβολή των επιχορηγήσεών τους στους δημοτικούς πολιτιστικούς φορείς της Καλαμάτας.

Όσον αφορά το ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην τοπική πολιτιστική ανάπτυξη το ερευνητικό μας πεδίο δείχνει ότι στηρίζεται στην άμεση ή έμμεση συμμετοχή σε Πολιτιστικά Δίκτυα (πρόγραμμα Αναγέννηση, Ecos, Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων). Λέμε έμμεση διότι λόγω του συγκεντρωτικού χαρακτήρα του κεντρικού πολιτιστικού φορέα (ΥΠ.ΠΟ.) δεν υπάρχει πάντα ανάπτυξη άμεσης σχέσης μεταξύ του υπερεθνικού και του τοπικού πεδίου.
Επομένως φαίνεται ότι η επίδραση της Ε.Ε. στο τοπικό πεδίο προς το παρόν είναι περιορισμένη. Γίνεται όμως σιγά-σιγά προσπάθεια και το τοπικό πεδίο να ενταχθεί στο ευρωπαϊκό σύστημα πολιτιστικής επικοινωνίας και ανταλλαγών, συμμετέχοντας σε Πολιτιστικά Προγράμματα που συντονίζει η Ε.Ε. και το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Σήμερα στη διαδικασία πολιτιστικής ανάπτυξης τόσο στη πόλη της Καλαμάτας αλλά και σε όλες σχεδόν τις επαρχιακές πόλεις, αλλού πιο δυναμικά και αλλού λιγότερο, εμπλέκονται όχι μόνο οι δημόσιοι-δημοτικοί φορείς, αλλά και οι ιδιωτικοί φορείς μη κερδοσκοπικού και κερδοσκοπικού χαρακτήρα.
Ήδη η πολιτισμική φυσιογνωμία της πόλης έχει αποτελέσει κίνητρο για ιδιωτικές εταιρίες κερδοσκοπικού και μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, να αναπτύξουν μορφές πολιτιστικών δραστηριοτήτων στην πόλη, δημιουργώντας και προβάλλοντας πολιτιστικά αγαθά στην πόλη ζητώντας και τη συνεργασία και την οικονομική υποστήριξη του Δήμου και της Νομαρχίας (όπως για παράδειγμα το "Παγκόσμιο Φεστιβάλ Ελιάς" από εταιρία που ηγείται η Σύλβια Μπουρντόν, το "Διεθνές Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ" από το Κέντρο Ελληνικού Ντοκιμαντέρ, σεμινάρια σεναριογραφίας-σκηνοθεσίας από το Μεσογειακό Ινστιτούτο Κινηματογράφου σε συνεργασία με τη Σχολή Κινηματογράφου του Πανεπιστημίου "COLUMBIA" της Νέας Υόρκης).

Όλοι οι προαναφερόμενοι φορείς αναπτύσσουν σχέσεις επικοινωνίας μεταξύ τους σε πολιτιστικό αλλά και οικονομικό επίπεδο. Έτσι διαφαίνεται ένας πλουραλισμός συμμετεχόντων στη διαδικασία της περιφερειακής πολιτιστικής

ανάπτυξης όπου, καθώς φαίνεται στον Πίνακα 1 [12], όσον αφορά το οικονομικό επίπεδο εμπλέκονται ο Δημόσιος Τομέας , ο Ιδιωτικός κερδοσκοπικός, ο ιδιωτικός μη κερδοσκοπικός και τα Νοικοκυριά και αναπτύσσουν μεταξύ τους σχέσεις αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Οικονομικές σχέσεις που διαμορφώνονται με επίκεντρο τον Πολιτισμό μεταξύ Δημόσιου Τομέα - Ιδιωτικού κερδοσκοπικού Τομέα - Ιδιωτικού μη κερδοσκοπικού Τομέα - Νοικοκυριών

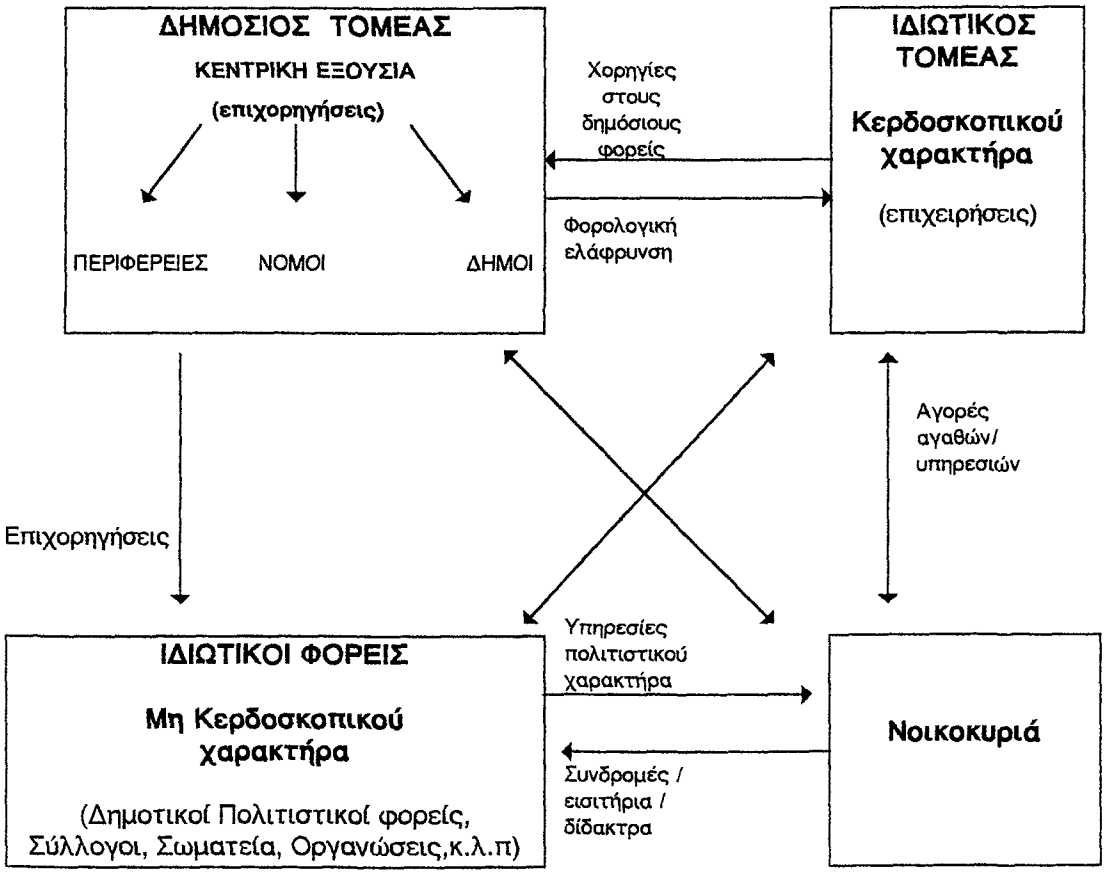

[12] Παρεμφερή με αυτόν πίνακα παραθέτει και ο X. DUPUIS, 1991,*Culture et développement. De la reconnaissance à l'évaluation.*, σελ. 100

Τελειώνοντας θα θέλαμε να επισημάνουμε την ιδιαίτερη σημασία που έχει *η εδραίωση της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης* στο Τοπικό, Εθνικό επίπεδο και σταδιακά και στο Ευρωπαϊκό.

Η εδραίωση αυτή θα επιτευχθεί μέσα από την πολιτιστική της υποδομή και τη συστηματική οργάνωση πολιτιστικών δραστηριοτήτων υψηλής ποιότητας, ώστε να εξασφαλίσει μία πολυδιάστατη κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη με επίκεντρο τον πολιτισμό και να αναδείξει την πολιτιστική ιδιαιτερότητα αυτής και της περιοχή της. Η ανάγκη αυτή γίνεται περισσότερο επιτακτική τη στιγμή που η πολιτιστική ανάπτυξη στοχεύει και στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Επομένως στόχος της τοπικής εξουσίας και κοινωνίας, θα είναι εύστοχο να συνεχίσει να αποτελεί η ανάπτυξη μιας δυναμικής πολιτιστικής ετερότητας που θα καταστήσει την πόλη και την περιοχή της ενεργητικό μέτοχο στο πολιτιστικό γίγνεσθαι της χώρας και της Ευρώπης, μέσα από τη σύγκλιση της τοπικής / εθνικής κουλτούρας με την ευρωπαϊκή/παγκόσμια, όχι μέσα από την ομογενοποίηση αλλά μέσα από την αναγνώριση της διαφορετικότητας και την ανάδειξη της πολιτιστικής της ιδιαιτερότητας .

Σημαντικό επίσης είναι η πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης να μην στηρίζεται μόνο σε προκαθορισμένες και κεντρικά ελεγχόμενες δράσεις αλλά να αποτελεί συνειδητή επιλογή και της τοπικής κοινωνίας, γιατί αυτή είναι το αυθεντικό οργανικό στοιχείο του πολιτισμού της.

Δηλαδή, η πολιτιστική ταυτότητα της πόλης δεν θα πρέπει να προσαρμοστεί στις τάσεις του διεθνοποιημένου πολιτιστικού καταναλωτισμού και των πολιτιστικών ωσμώσεων αναμφίβολου ποιότητας αποβλέποντας σε οικονομικά και μόνο οφέλη. Στόχος της ενδείκνυται να αποτελεί η δημιουργία αυτοφυών πολιτιστικών μηνυμάτων και καινοτόμων πρωτοβουλιών και όχι μόνο η προβολή ξένων, που θα βοηθήσουν στη συρροή εκτός του οικονομικού και άλλων μορφών κεφαλαίου (π.χ. καλλιτεχνικού και επιστημονικού δυναμικού).

Η συγκρότηση μίας ιδιαίτερης πολιτιστικής φυσιογνωμίας, αποτελούμενη από πολιτιστικά μορφώματα αυτοδύναμης αξίας όπως οι εθελοντικοί Πολιτιστικοί Σύλλογοι, η Δ.Ε.Π.Α.Κ.,το ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., το Διεθνές Κέντρο Χορού, θα δώσουν την δυνατότητα στην πόλη να ανταποκριθεί στις νέες επιταγές ανταγωνισμού μεταξύ πόλεων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο και να προβάλλει την ετερότητα την δική της και της περιφέρειάς της στον κοινό Ευρωπαϊκό πολιτισμό.

Η επιτυχία της προσπάθειας αυτής θα συμβάλλει στη διαμόρφωση της πολιτιστικής της ταυτότητας, που θα αποτελεί και την κύρια ιδιαιτερότητα που

θα την χαρακτηρίζει, - όπως αναφέρει ο Η. Lefebvre, το παιχνίδι παίζεται ανάμεσα στην τάση για ομοιογενοποίηση και στην τάση για διαφοροποίηση, που είναι εγγενείς στον καπιταλισμό.

Η εξελικτική πορεία της πολιτιστικής αναζωογόνησης της πόλης, προϋποθέτει ολόπλευρη και σχεδιασμένη αξιοποίηση των πολιτιστικών της πόρων, απαιτεί αυθεντικότητα και επιτόπια παραγωγή πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Η πολιτιστική επιτυχία της πόλης, όπως ήδη έχουμε επισημάνει, θα είναι η ανάπτυξη μιας αμφίδρομης και όχι μονόδρομης επικοινωνίας με άλλες ελληνικές πόλεις και πόλεις της Ε.Ε., της Μεσογείου και των Βαλκανίων, - αξιοποιώντας Ευρωπαϊκά πολιτιστικά προγράμματα -, με την ανάπτυξη μιας πολιτικής ανταλλαγών και συμπαραγωγών (σε θεάματα, εκθέσεις, κ.λ.π.) με διεθνή προσανατολισμό, που να προβάλλει νέες δημιουργίες όχι απαραίτητα εμπορευματοποιημένες ούτε και παραδοσιακές, αλλά ανανεωτικές με τάσεις ποιοτικής αναζήτησης.

Θα είναι μεγάλο το κέρδος η Καλαμάτα να λειτουργήσει ως *"συμμετοχική πόλη"*, πιο ανοιχτή και πιο εκφραστική ώστε να προωθηθεί η πολιτιστική συλλογική συνείδηση.

Η πολιτιστική ανάπτυξη θα πρέπει να βασιστεί στον τοπικό ιστό μέσα από έναν καινούργιο τρόπο συμμετοχής των πολιτιστικών φορέων. Για τον λόγο αυτό θεωρούμε ότι ένας από τους κεντρικούς στόχους θα πρέπει να αποτελεί η αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων των τοπικών πολιτιστικών συλλόγων.

Η εμπειρία ευρωπαϊκών πόλεων όπως ήδη έχουμε αναφέρει, έχει αποδείξει ότι η συντονισμένη συνεργασία των πολιτιστικών φορέων της Τ.Α. με αυτούς του εθελοντικού τομέα, χωρίς να προσπαθεί να επισκιάσει ο ένας την προσπάθεια του άλλου, ενδυναμώνει και ανανεώνει την πολιτιστική ζωή της πόλης.

Είναι πολύ σημαντικό βήμα ότι η δημοτική αρχή έχει ξεκινήσει προσπάθεια συντονισμού της πολιτιστικής πολιτικής με αυτή για τον αθλητισμό και τον τουρισμό, γεγονός που στο μέλλον θα της εξασφαλίσει μία πολυδιάστατη κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη.

Η οικονομική και κοινωνική κρίση που βιώνει η πόλη αλλά και ο Νομός, δεν αφήνουν περιθώρια για πειραματισμούς και ερασιτεχνισμούς στη χάραξη τοπικής πολιτιστικής πολιτικής.

Σε λίγο το Κράτος λόγω οικονομικών δυσχερειών, ίσως υποχρεωθεί να αφήσει την Τ.Α. να πάρει στα χέρια της τις κυριότερες πολιτιστικές ευθύνες και τότε θα πρέπει να είναι έτοιμη να αρθρώσει τον δικό της λόγο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Η εμπειρική έρευνα που πραγματοποιήσαμε στη Καλαμάτα και που αφορούσε τις διαδικασίες της πολιτιστικής της ανάπτυξης, αποδεικνύει πόσο δύσκολο είναι να υλοποιηθεί μια πολιτική τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης και ειδικότερα πόσο χρονοβόρα διαδικασία είναι ο πολιτισμός να καταλάβει την θέση που του αρμόζει στη συνείδηση του κοινού.

Η περίπτωση της Καλαμάτας δείχνει ότι η περιφερειακή πολιτιστική ανάπτυξη ευνοούμενη από θεσμικά και οικονομικά μέτρα συμβάλλει στην ανάδειξη του "Τοπικού" και στη διαμόρφωση των προϋποθέσεων συμπόρευσής του με το "Κεντρικό" και το "Διεθνές" .

Το ερευνητικό μας πεδίο πιστοποιεί ότι το Τοπικό πεδίο είναι ικανό με τη συμβολή επιμέρους κεντρικών και τοπικών βουλήσεων, να αναδείξει μια ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα και ταυτόχρονα να λειτουργήσει ανοιχτά για την υποδοχή νέων τάσεων στους τομείς του πολιτισμού.

Η συμμετοχή του Δήμου Καλαμάτας στην πολιτιστική ανάπτυξη μέσω των πολιτιστικών του φορέων, αποδεικνύει ότι οι νέοι θεσμοί αποτέλεσαν μια πολύ σημαντική πολιτική κινήτρων για την τοπική περιφερειακή ανάπτυξη δίνοντας την δυνατότητα στο τοπικό επίπεδο να διαμορφώσει ως ένα βαθμό τις δικές του πολιτικές.

Το πρόβλημα όμως που συνεχίζει να έχει η Τ.Α. είναι αυτό της έλλειψης ιδίων πόρων για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις αυξημένες οικονομικές ανάγκες που έχουν προκύψει από την λειτουργία των νέων πολιτιστικών της φορέων.

Θεωρούμε ότι θα είναι δύσκολο για την πόλη να ανταποκριθεί στον εσωτερικό και εξωτερικό ανταγωνισμό αν δεν κατορθώσει να στηριχθεί στις εσωτερικές της δυνάμεις, υλικές και ανθρώπινες. Αυτό όμως δεν εξαρτάται μόνον από την ίδια την πόλη, αλλά και από την ικανότητα και την θέληση του κεντρικού κράτους να αποκεντρώσει εξουσίες και οικονομικούς πόρους στους φορείς της Τ.Α. της περιφέρειας.

Όπως προκύπτει από την εμπειρική μας έρευνα, ο ρόλος του κέντρου είναι ισχυρότερος απ' αυτόν της περιφέρειας, είναι όμως ταυτόχρονα σημαντικός όταν λειτουργεί ως συνδετικός κρίκος των πολιτιστικών δυνάμεων της χώρας .

Οι διαδικασίες πολιτιστικής ανάπτυξης της πόλης φαίνεται να επηρεάζονται από την πολιτιστική πολιτική που προσπαθεί να ασκήσει το

Κέντρο έχοντας ως μοντέλο την πολιτιστική πολιτική που έχουν ακολουθήσει άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Δεν έχει όμως ξεπεράσει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο ευρύτερος δημόσιος τομέας στον ελλαδικό χώρο, όπως αυτό της διοίκησης - διαχείρισης, της οργάνωσης και της στελέχωσης.

Η τοπική πολιτιστική πολιτική της Καλαμάτας είδαμε ότι συνδέεται κατά ένα μέρος με το κεντρικό κράτος και ελέγχεται απ' αυτό, γεγονός που ενισχύει τον συγκεντρωτικό χαρακτήρα της κεντρικής εξουσίας. Το κράτος όμως δεν παράγει πολιτισμό. Προτάσεις για πολιτιστική δράση παράγει μία μικρή ομάδα ανθρώπων και η κοινότητα τις ενστερνίζεται, τις αφομοιώνει και τις ενεργοποιεί. Το κράτος αυτό που μπορεί να κάνει, είναι να συμβάλλει οικονομικά στη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, στη δημιουργία πολιτιστικής υποδομής, στη διάδοση της πολιτιστικής παράδοσης και κουλτούρας στα πλαίσια της δημόσιας εκπαίδευσης, στην οικονομική ενίσχυση των δημιουργών.

Ο ρόλος του στο τοπικό επίπεδο θα πρέπει να είναι ρυθμιστικός και επικουρικός και να παρεμβαίνει τόσο και για όσο χρονικό διάστημα κανένας άλλος φορέας δεν είναι δυνατό να αναλάβει τις αντίστοιχες ευθύνες. Η παρέμβασή του όμως θα πρέπει να μειώνεται βαθμιαία όταν καρποφορεί η προσπάθεια και να μεταβιβάζει τις ευθύνες αλλά και την οικονομική δυνατότητα στους φορείς της Τ.Α.

Όσον αφορά το ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην τοπική πολιτιστική ανάπτυξη το ερευνητικό μας πεδίο δείχνει, ιδίως στο οικονομικό επίπεδο, να λειτουργεί ως συμπληρωματικός της εθνικής πολιτιστικής πολιτικής.

Η έρευνα του χώρου των εθελοντικών πολιτιστικών συλλόγων, αναδεικνύει την ανάγκη περαιτέρω ερευνητικής προσέγγισης από οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική σκοπιά, σε τοπικό, εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο, ούτως ώστε να υπάρξει μια ολοκληρωμένη εικόνα της θέσης, του ρόλου, των δυνατοτήτων και των αναγκών τους στην ανάπτυξη πολιτιστικής δραστηριότητας.

Οι έρευνες αυτές θα αποτελέσουν το κύριο εργαλείο που θα καθοδηγήσει την κεντρική εξουσία στην ανάπτυξη οργανωμένης νομοθετικής, θεσμικής και οικονομικής πολιτικής απέναντί τους.

Το ερευνητικό πεδίο είναι επίσης ανοικτό όσο αφορά τις προοπτικές και το μέλλον των Δημοτικών Πολιτιστικών φορέων, με τη σταδιακή μείωση των

κρατικών επιχορηγήσεων και των υφιστάμενων αδυναμιών, οικονομικού, διαχειριστικού και οργανωτικού περιεχομένου που βιώνουν οι Ο.Τ.Α.

Νέο επίσης ερευνητικό πεδίο θα αποτελέσει, αυτό των διακοινοτικών, διαδημοτικών και διαπεριφερειακών πολιτιστικών συνεργασιών στα πλαίσια του προγράμματος "Ιωάννης Καποδίστριας", που αποτελεί μια νέα πρόταση για την ανασυγκρότηση και τον εκσυγχρονισμό της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με την εφαρμογή των Συνενώσεων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Η ΑΣΚΗΣΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

1. Η κατανομή των δημοσίων δαπανών για τον πολιτισμό στη Γαλλία το 1993

Το πολιτιστικό πεδίο στη Γαλλία άλλαξε αισθητά την περίοδο 1960-1986. Η πολιτιστική αποκέντρωση είχε αρχίσει με την Πέμπτη (V) Δημοκρατία, με υπουργό πολιτισμού τον André Malraux (1959-1969) .

Μετά το 1977 [1] άρχισαν να υλοποιούνται διάφορες πολιτιστικές πολιτικές. Η δεκαετία όμως του '80 θεωρείται η χρυσή εποχή της άσκησης περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής. Την περίοδο 1981-1985, έγινε μια σημαντική προσπάθεια να μπουν οι βάσεις για την ανάπτυξη ενός αποκεντρωμένου τρόπου οργάνωσης της τοπικής κοινωνίας, η οποία ανέλαβε όχι μόνο νέες αρμοδιότητες και τη διαχείριση νέων οικονομικών πόρων, αλλά και το σχεδιασμό της οικονομικής κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της περιοχής της. Οι προτεραιότητες που τέθηκαν εκείνη την περίοδο, όσο αφορά την άσκηση πολιτιστικής πολιτικής, ήταν [2] : η διάχυση της κουλτούρας σε όλη τη χώρα μέσω της διαδικασίας της αποκέντρωσης και η ανάπτυξη της καλλιτεχνικής παιδείας, η ενθάρρυνση της καλλιτεχνικής δημιουργίας, η αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, η ένταξη της κουλτούρας στον οικονομικό τομέα, η ενδυνάμωση του πολιτιστικού ρόλου της Γαλλίας στο εξωτερικό.

Ο πολιτισμός είχε κερδίσει μια αναγνώριση τόσο θεσμική όσο και οικονομική, απορροφώντας το 1% των συνολικών κρατικών δαπανών. Το πεδίο της πολιτιστικής πολιτικής διευρύνθηκε και ανασυστάθηκε γύρω από την ανάπτυξη νέων πολιτιστικών πρακτικών με την ενσωμάτωση και αναγνώριση πολιτιστικών δραστηριοτήτων παραμελημένων από το κρατικό ενδιαφέρον μέχρι τότε, με πρωτεύοντα στόχο τον πολιτιστικό εκδημοκρατισμό.

---

[1] M. GAULT, 1993, *Équipements culturels territoriaux*, σελ. 37

[2] A. CA' ZORZI, 1987, *Administration et financement publics de la culture dans la Communauté Européenne*, σελ.32-39

Η πολιτιστική ανάπτυξη στη Γαλλία ήταν ουσιαστικά το αποτέλεσμα δύο προσπαθειών. Η πρώτη προερχόταν από την πλευρά του Κράτους, ενώ η δεύτερη από την πλευρά των πόλεων. Ο νόμος της αποκέντρωσης του 1982 θεωρείται ότι έδωσε μεγαλύτερη αυτονομία και ανεξαρτησία στις περιφέρειες, τις Νομαρχίες [3] και τους δήμους.

Σημαντικό ρόλο στην πολιτιστική ανάπτυξη των περιφερειακών πόλεων, διαδραμάτισε η Κεντρική εξουσία η οποία την περίοδο 1982-1990, υπερδιπλασίασε τις δημόσιες πολιτιστικές δαπάνες (+118,2%).

Η ώθηση που έδωσε το κράτος, στηρίχθηκε στα υπάρχοντα έργα υποδομής των πόλεων, όπως τα μουσεία, τα πολιτιστικά κέντρα, τα ωδεία, τις βιβλιοθήκες, τις Σχολές Καλών Τεχνών, κ.λ.π.

Η κεντρική ιδέα της πολιτιστικής ανάπτυξης ήταν αυτή της πολιτιστικής δημοκρατικοποίησης σε συνδυασμό με την αποκέντρωση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Οι δημόσιες πολιτιστικές δαπάνες [4] για το έτος 1993 ανήλθαν στα 73,3 δις φράγκα. Το ποσό αυτό, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1 και το Διάγραμμα 1, διανεμήθηκε με ισόρροπο τρόπο μεταξύ της Κεντρικής διοίκησης, των Δήμων και Κοινοτήτων, των Νομών, και των Περιφερειών.

Πιο αναλυτικά:

- Η Κεντρική διοίκηση έλαβε το 49,7% (36,4 δις φράγκα) , εκ των οποίων:
  -το 19,8% (14,5 δις φράγκα) απέδωσε στο Υπουργείο Πολιτισμού ,
  -το 27,4% (20,1 δις φράγκα) σε άλλα υπουργεία
  -και το 2,5% (1,8 δις φράγκα) σε ειδικούς λογαριασμούς για την ενίσχυση των οπτικοακουστικών μέσων, του κινηματογράφου και του βιβλίου.

---

[3] Από τον Ιανουάριο μάλιστα του 1998, προβλέπεται οι επιχορηγήσεις για τον πολιτισμό σε τοπικό επίπεδο, να μην δίνονται κατευθείαν από το υπουργείο Πολιτισμού, αλλά από τις τοπικές διευθύνσεις πολιτιστικών υποθέσεων που αποτελούν όργανα των νομαρχών. Οι απόψεις που έχουν εκφραστεί απέναντι σ' αυτή την απόφαση, διίστανται. Κάποιοι φοβούνται ότι η οικονομική αυτή αποκέντρωση θα ικανοποιήσει την εκλογική πελατεία των νομαρχιών και θεωρούν ότι πρέπει να υπάρχει μια κεντρική πολιτική βούληση που θα επιβάλλει πολιτιστική πολιτική αντί για διάσπαρτες εξουσίες. Ερωτηματικά τίθονται επίσης, όσο αφορά την διατήρηση του κύρους και της δύναμης του υπουργείου πολιτισμού, το οποίο θα κρατήσει έναν τριπλό ρόλο :προώθησης, εκτίμησης και διαιτησίας. Βλ. "ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", 5-6-1997, Β. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Τοπικισμός εναντίον πολιτισμού ;*

[4] Όσο αφορά την οικονομική πολιτιστική πολιτική στη Γαλλία Βλ. CAHIERS FRANÇAIS,1993, *Culture et société*, n 260, *Le financement de la culture en France: alchimie ou anarchie ?* σελ. 56-63,

- Οι Δήμοι και οι Κοινότητες δαπάνησαν το 40,9% των δημοσίων δαπανών για τον πολιτισμό (30 δις φράγκα).
- Οι Νομοί δαπάνησαν το 7,4% (5,4 δις φράγκα).
- Ενώ οι Περιφέρειες το 2,0% (1,5 δις φράγκα).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Δημόσιες δαπάνες για τον Πολιτισμό στη Γαλλία το 1993

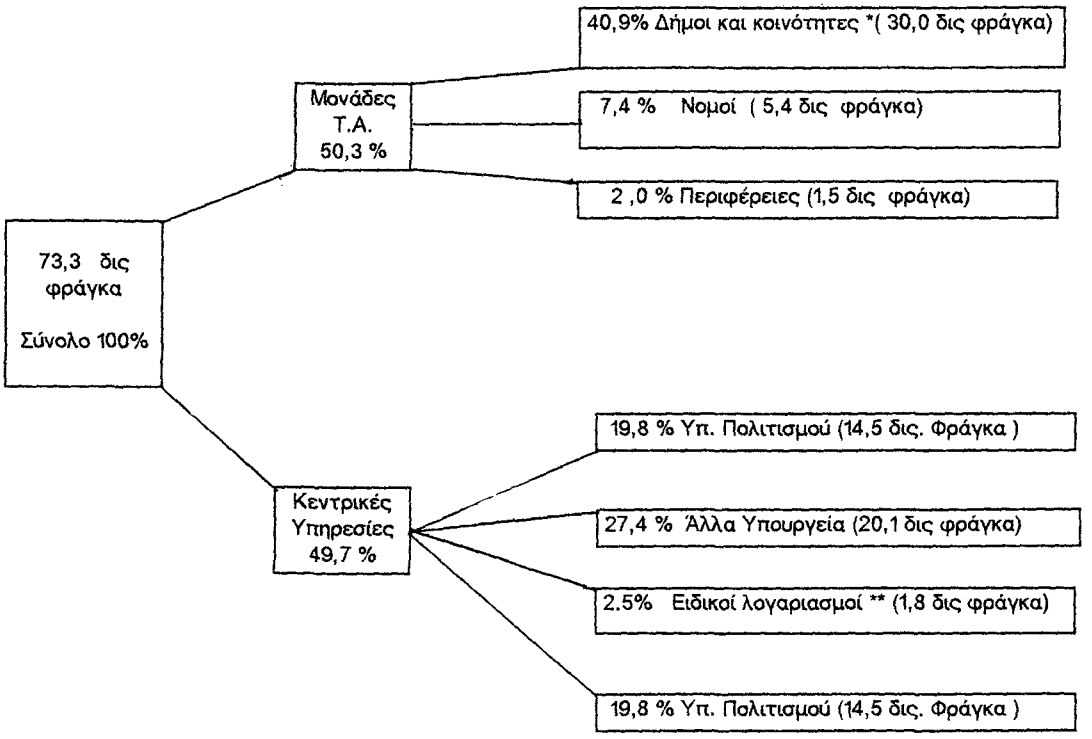

Πηγή : Δελτίο της Διεύθυνσης μελετών και σχεδιασμού του Υπ. Πολιτισμού της Γαλλίας, *Les Dépenses culturelles des collectivités territoriales en 1993*, "Développement Culturel ", Juillet 1996

* Στο αναφερόμενο ποσό έχουν υπολογιστεί και οι δαπάνες των κοινοτήτων με πληθυσμό λιγότερο των 10.000 (ήτοι 4,5 δις Φράγκα) όπως και αυτές της πόλης του Παρισιού (1,9 δις Φράγκα).

** Οι λογαριασμοί αυτοί αφορούν τις δαπάνες για τον τομέα του κινηματογράφου, των οπτικοακουστικών μέσων, του βιβλίου.

1.1. Πολιτιστικές δαπάνες των Δήμων και Κοινοτήτων

Οι 36.750 δήμοι και κοινότητες είναι αυτοί που αποτελούν τους κύριους πόλους πολιτιστικών δαπανών, αφού απορρόφησαν το μεγαλύτερο ποσοστό των δημοσίων δαπανών για τον πολιτισμό, ήτοι το 40,9% [5] (Πίνακας 1).

Ειδικότερα, το ποσοστό των πολιτιστικών δαπανών των δήμων αυξήθηκε από 12,1 δις. φράγκα που ήταν το 1978, στα 30,5 δις. φράγκα το 1993.

Στις πολιτιστικές αρμοδιότητες των δήμων ανήκει η απευθείας διαχείριση των πολιτιστικών υποδομών, όπως βιβλιοθηκών, ωδείων, πνευματικών κέντρων, μουσείων, μνημείων, αιθουσών θεαμάτων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Ποσοστά Πολιτιστικών Δαπανών, Δήμων *, Νομών και Περιφερειών της Γαλλίας για το έτος 1993 (%)

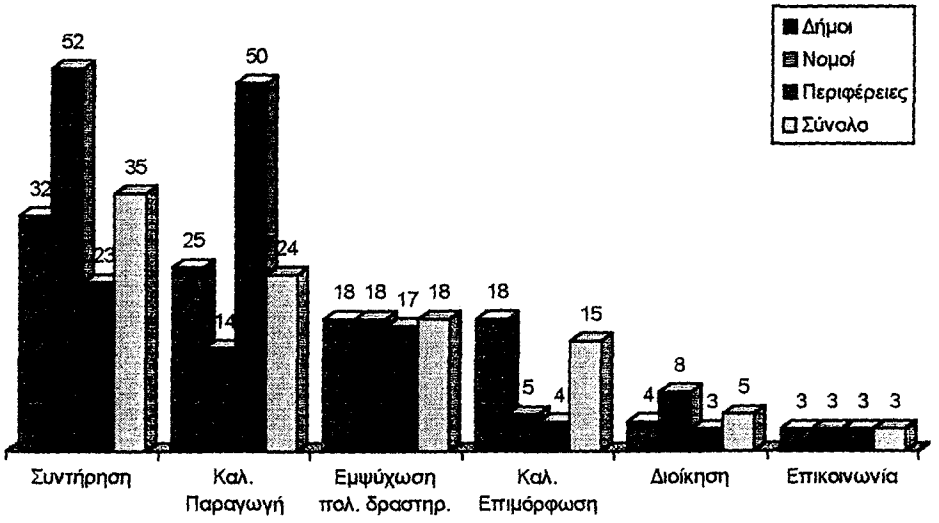

Πηγή : *Les Dépenses culturelles des collectivités territoriales en 1993,* σελ.3
* Δήμοι με περισσότερους από 10.000 κατ. , εκτός από το Παρίσι

[5] Στη Γαλλία από τα μέσα της δεκαετίας του '70, παρατηρείται μια αυξανόμενη αμφισβήτηση των παραδοσιακών πρακτικών και μεθόδων, ενώ παράλληλα αναπτύσσεται η έννοια του "κοινοτικού μάνατζμεντ". Σταδιακά, εισάγονται στην Τ.Α., ο διαρκής έλεγχος δαπανών, ο σχεδιασμός, το αναλυτικό λογιστικό, ο έλεγχος διαχείρισης, ο πολυετής προγραμματισμός και η αξιολόγηση των κοινοτικών δημοσίων πολιτικών. Βλ. Κ. ΣΠΑΝΟΥ,1991, *Η βελτίωση της ικανότητας δράσης της Τ.Α. Μέθοδοι και προβλήματα,* στην Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 82, σελ. 98

Οι στατιστικές του Υπουργείου Πολιτισμού της Γαλλίας [6] αποδεικνύουν ότι η γεωγραφική θέση της πόλης επηρεάζει τη στάση που αυτή διαμορφώνει απέναντι στον πολιτισμό της. Για παράδειγμα, οι πολιτιστικές δαπάνες των δήμων με πληθυσμό περισσότερο από 10.000 κατ., για το 1993 ήταν 24 δις φράγκα (ήτοι 930 φράγκα ανά κατ.) [7] , εκ των οποίων τα 17 δις διοχετεύτηκαν σε λειτουργικά έξοδα και τα 7 δις σε επενδυτικές δραστηριότητες.

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 1 , στη διαχείριση των βιβλιοθηκών και των μουσείων και στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς διοχετεύεται το μεγαλύτερο ποσοστό (32%) των δαπανών των δήμων, ενώ ακολουθεί ο τομέας των καλλιτεχνικών παραγωγών με 25%, της ψυχαγωγίας και της καλλιτεχνικής επιμόρφωσης με 18% ο καθένας, και ο τομέας της διοίκησης με ποσοστό μόνο 4%.

Το 1993, στις πόλεις με πληθυσμό περισσότερο από 10.000 κατ., τέσσερις πολιτιστικοί τομείς απορρόφησαν το 90% των λειτουργικών δαπανών του πολιτιστικού τομέα.

Αναλυτικότερα, το 26,5% δαπανήθηκε για τη συντήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (ιστορικά μνημεία, μουσεία, αρχεία και βιβλιοθήκες), το 22,3% για την καλλιτεχνική επιμόρφωση, το 21,9% για τις καλλιτεχνικές παραγωγές και το 19,1% για την ψυχαγωγία και την προτροπή για ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων (Διάγραμμα 2).

---

[6] Στη Γαλλία στο Υπουργείο Πολιτισμού έχει δημιουργηθεί από το 1963, το "Τμήμα μελετών και σχεδιασμού" (Département des études et de la prospective), το οποίο έχει οργανώσει πολλά συνέδρια και έρευνες, έχει δημιουργήσει τράπεζα δεδομένων με έρευνες και στατιστικά στοιχεία που αφορούν τον τομέα του πολιτισμού στη χώρα και εκδίδει το μηνιαίο περιοδικό "Développement culturel" ("Πολιτιστική Ανάπτυξη") . Κατ' αυτό τον τρόπο, το Κράτος διαθέτει αξιόλογες πληροφορίες για την πολιτιστική ζωή της χώρας Βλ. *La politique culturelle de la France,* 1988, σελ. 40-41

[7] Πολιτιστικές δαπάνες των δήμων με περισσότερους από 10.000 κατ.

	1987	1990
Σύνολο Πολιτιστικών δαπανών (σε σταθερές τιμές φρ. 1990)	17,0 (λειτ. δαπάνες: 13,4)	18,9 (λειτ. δαπάνες: 14,3)
Πολιτ. Δαπάνες ανά κατ. (σε σταθερές τιμές φρ. 1990)	677	732
Ποσοστό από τα συνολικά έξοδα	9,2	9,8

Πηγή: P ALLIES, E NEGRIER, F ROCHE, 1995, *Pratiques des échanges culturels internationaux les collectivités territoriales,* σελ.19

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Κατανομή % των πολιτιστικών λειτουργικών δαπανών των πόλεων με περισσότερους από 10.000 κατ., για το έτος 1993

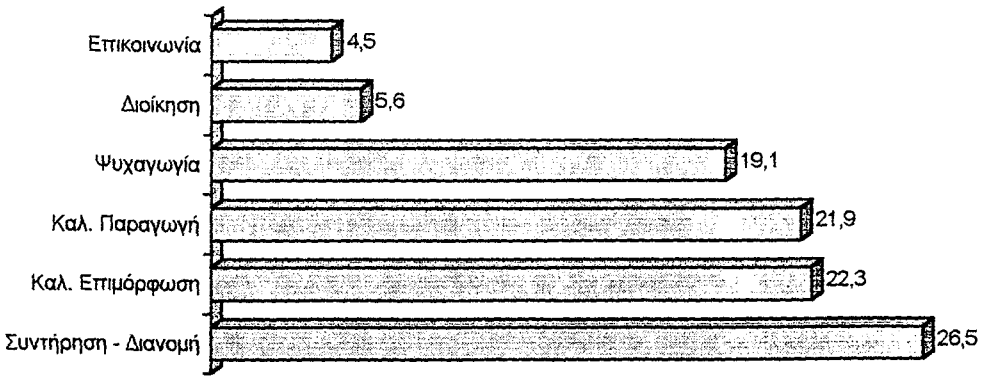

Πηγή , *Les Dépenses culturelles des collectivités territoriales en 1993, ό.π.* σελ.8

Σε επίπεδο δήμου, την ενασχόληση με τον πολιτιστικό τομέα έχει ο Διευθυντής των Πολιτιστικών Θεμάτων (Directeur des affaires culturels, D.A.C.) [8] , ο οποίος λειτουργεί ως μεσάζων επικοινωνίας μεταξύ δημοτικής αρχής και πολιτιστικών φορέων. Είναι υπεύθυνος για την κατάρτιση του προϋπολογισμού του πολιτιστικού τομέα, λαμβάνοντας υπόψη του τις προτάσεις που του έχουν μεταφέρει οι πολιτιστικοί φορείς της πόλης.

Η σημασία του ρόλου του αναγνωρίζεται, αλλά πολλές φορές δημιουργεί και αντιδράσεις. Στην έρευνά τους, οι M. D'ANGELO, E. FRIEDBERG, PH. URFALINO, διαπιστώνουν ότι η θέση των "Διευθυντών Πολιτιστικών θεμάτων" των δήμων είναι δύσκολη, διότι διαμορφώνεται μια ιδιαίτερη σχέση μεταξύ αυτών, των δημάρχων, των αιρετών και των πολιτιστικών φορέων. Το 75% των ερωτηθέντων αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους ως υλοποιητή της πολιτικής που έχει προσδιορίσει η δημοτική αρχή και θεωρούν τους αιρετούς ότι δίνουν το στίγμα στον καθορισμό των αξόνων της πολιτιστικής πολιτικής.

---

[8] M. D'ANGELO, E FRIEDBERG, PH. URFALINO,1989, *Les politiques culturelles des villes et leurs administrateurs,* σελ. 24

Οι πόλεις με περισσότερους από 80.000 κατ. (ο αριθμός των οποίων ανέρχεται στις 47, εκτός από το Παρίσι, και συγκεντρώνουν 7,6 εκατ. κατ.) δαπάνησαν 9,5 δις. φρ. για τον πολιτισμό, ήτοι το 12,9% των συνολικών τους δαπανών, που ανέρχεται κατά μέσο όρο σε 1.250 φρ. ανά κάτοικο.

Η κατανομή των λειτουργικών πολιτιστικών τους δαπανών, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3, έχει ως εξής :

- Το μεγαλύτερο ποσοστό δαπανών (31,4%, που αναλογεί σε 305 φρ. ανά κατ.) απορρόφησε ο τομέας του ζωντανού θεάματος, ήτοι η δημιουργία και η προβολή μουσικών, θεατρικών, χορευτικών δημιουργιών.
- Ακολουθούν οι δαπάνες για τη λειτουργία των Δημοτικών Σχολών Τέχνης και Μουσικής, που αντιστοιχούσαν στο 18,6% των πολιτιστικών δαπανών (181 φρ. ανά κάτοικο).
- Οι βιβλιοθήκες δαπάνησαν το 14,7% των εξόδων, (143 φρ. ανά κάτοικο).
- Τα μουσεία 11,3% των δαπανών, (110 φρ. ανά κάτοικο).
- Η ενίσχυση διαφόρων πολιτιστικών δραστηριοτήτων, όπως των πολιτιστικών κέντρων, των ερασιτεχνικών συλλόγων, των κέντρων για άτομα της τρίτης ηλικίας, απορρόφησε το 9,2% των εξόδων (89 φρ. ανά κατ.) .
- Οι διοικητικές υπηρεσίες απορρόφησαν το 6,0% των πολιτιστικών δαπανών (58 φρ. ανά κατ.).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Κατανομή των πολιτιστικών λειτουργικών δαπανών των πόλεων με περισσότερους από 80.000 κατ., το 1993 (%)

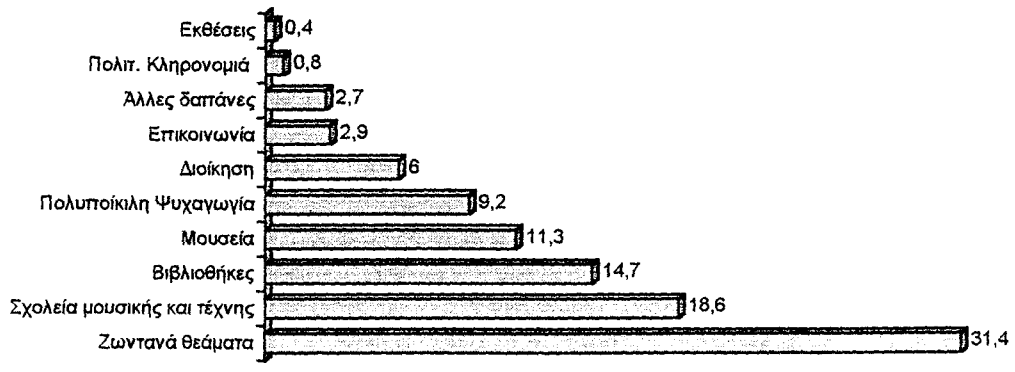

Πηγή : *Les Dépenses culturelles des collectivités territoriales en 1993, ό.π.* , σελ.17

Κατά μέσο όρο οι πολιτιστικές δαπάνες των Δήμων κυμαίνονταν στο 10,2% των συνολικών λειτουργικών δαπανών τους. Όμως από τις στατιστικές διαφαίνεται ότι το ποσοστό αυτό διαφοροποιείται ανάλογα με την γεωγραφική θέση της πόλης :

- Το ποσοστό των πολιτιστικών δαπανών στις "Πόλεις - Κέντρα" (όπως τη Λυών, τη Μασσαλία, το Μπορντώ, τη, Τουλούζη, τη Νίκαια και το Στρασβούργο) έφταναν κατά μέσο όρο στο 12,9% (1.250 φράγκα ανά κατ.), εκ των οποίων το μεγαλύτερο ποσοστό το ξόδεψαν για καλλιτεχνικές παραγωγές (δημιουργία, παραγωγή, διανομή). Εάν λάβουμε υπ' όψη μας τον πληθυσμό της πόλης, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Μπορντώ και της Νίμ που οι πολιτιστικές τους δαπάνες ανά κάτοικο, ανήλθαν στα 2.500 φράγκα, και αυτές της Καέν, της Νανσύ και της Αβινιόν που έφτασαν στα 2.000 φρ. ανά κάτοικο. Το Μπορντό και η Νανσύ είναι από τις πόλεις που έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό πολιτιστικών δαπανών (25%) από τα συνολικά τους έξοδα , ενώ ακολουθεί η Νίμ , η Τούρ, το Στρασβούργο και η Καέν με 18 έως 20%.
- Στις "Περιφερειακές πόλεις" το ποσοστό των πολιτιστικών δαπανών μειώνεται στο 8,5% (715 φράγκα ανά κατ.), που το δαπάνησαν με διαφορετικό τρόπο από τις πρώτες. Οι πόλεις αυτές δίνουν προνομιακή θέση στην αναζωογόνησή τους και την ανάπτυξη της επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών τους, όπως επίσης και στη συντήρηση των ωδείων και των μουσείων τους.
- Στις "Απομονωμένες πόλεις" το ποσοστό εξόδων για τον πολιτισμό, φτάνει το 10,3% (933 φράγκα ανά κατ.). Έχει διαπιστωθεί επίσης ότι όσο μικρότερη είναι η πόλη, τόσο περισσότερα χρήματα κατ' αναλογία, διοχετεύονται για την οργάνωση της ψυχαγωγίας των κατοίκων της. Το ποσοστό των εξόδων αυτών ανέρχεται στο 33% για πόλεις από 10.000 έως 20.000 κατ., ενώ για πόλεις άνω των 150.000 κατ., το ποσοστό μειώνεται στο 9% .

1.2. Πολιτιστικές δαπάνες των Νομών

Οι πολιτιστικές δαπάνες των 100 Νομών πενταπλασιάστηκαν μέσα στα 20 τελευταία χρόνια, περνώντας από τα 953 εκατ. φρ. που ήταν το 1975, στα 5,4 δισ. το 1993 [9]. Από το 1990 και μετά μοιάζει να έχουν σχεδόν σταθεροποιηθεί.

Οι Νομοί, όπως προαναφέραμε, απορρόφησαν το 1993 το 7,4% από το σύνολο των δημοσίων πολιτιστικών δαπανών, ήτοι 5,4 δισ. Φράγκα, δηλαδή 100 φρ. ανά κάτοικο. Από το ποσό αυτό, το 61% αφορούσε τα λειτουργικά έξοδα και το 39% τις επενδύσεις.

- Ειδικότερα, από τα ποσοστά των λειτουργικών εξόδων των Νομών, το 37% διοχετεύθηκε στη λειτουργία των αρχείων και των βιβλιοθηκών τους, το 19% για την αναζωογόνηση και ψυχαγωγία των αγροτικών κοινοτήτων και την ενίσχυση των πολιτιστικών συλλόγων τους, το 20% για την καλλιτεχνική παραγωγή και διάδοση ζωντανών κυρίως θεαμάτων, ενώ μόνο το 13% δαπανήθηκε για την διοίκηση των πολιτιστικών τους υπηρεσιών (Διάγραμμα 4).
- Από το ποσοστό των επενδύσεων στον πολιτιστικό τομέα, το 74% δαπανήθηκε για τη διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ το 18% απορροφήθηκε για την εμψύχωση των πολιτιστικών συλλόγων και γενικότερα την ευαισθητοποίηση του κοινού στην πολιτιστική δημιουργία (Διάγραμμα 4).

Καθώς δείχνουν λοιπόν τα αριθμητικά ποσοστά, κύρια μέριμνα των Νομών αποτελεί η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής τους, όπως των δανειστικών βιβλιοθηκών, των αρχείων, των μουσείων, της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

---

9 Εξέλιξη των πολιτιστικών δαπανών των Νομών σε σταθερές τιμές φράγκου ανά κάτοικο (F 1990)

	1975	1978	1981	1984	1987	1990
Συνολικές δαπάνες	17,6	25,0	30,7	38,4	57	74,9
Λειτουργικές δαπάνες	10,9	14,8	18,2	24,4	35,3	48,7
Επενδυτικές Δαπάνες	6,7	10,2	12,5	14,0	21,7	26,1

Πηγή: P ALLIES, E NEGRIER, F ROCHE, 1995, *Pratiques des échanges culturels internationaux · les collectivités territoriales*, σελ.19

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

Κατανομή κατά δραστηριότητα των πολιτιστικών δαπανών των Νομών το 1993 (%)

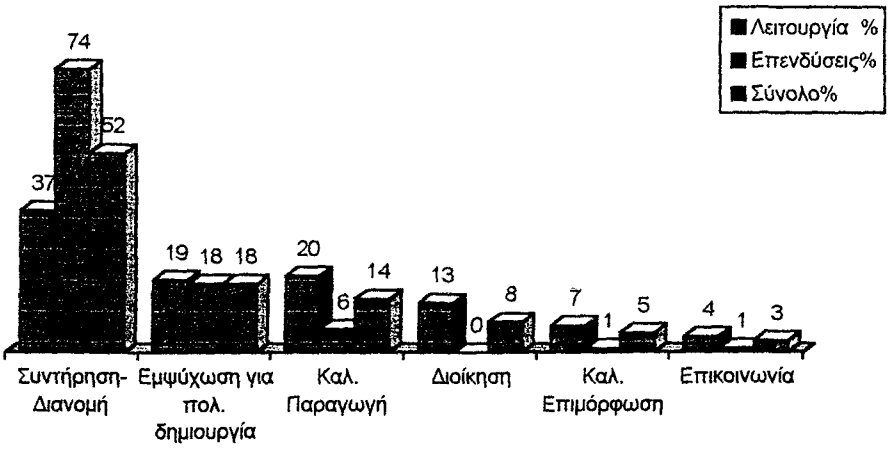

Πηγή : *Les Dépenses culturelles des collectivités territoriales en 1993,* σελ. 26

1.3. Πολιτιστικές δαπάνες των Περιφερειών

Το 1977 δημιουργήθηκαν στις 26 Περιφέρειες της χώρας, οι "Περιφερειακές Διευθύνσεις Πολιτιστικών Θεμάτων" (Directions Régionales des Affaires Culturelles (D.R.A.C.) [10], οι οποίες συντονίζουν την δράση των περιφερειακών υπηρεσιών του υπουργείου και λειτουργούν ως μεσάζοντες μεταξύ των τοπικών πολιτιστικών φορέων στους οποίους παρέχουν βοήθεια σε επίπεδο οικονομικό και τεχνογνωσίας, και τους ενθαρρύνουν να συνεργαστούν μεταξύ τους για συμπαραγωγές θεαμάτων. Οι πιστώσεις των περιφερειών για τον πολιτισμό δεν είναι πολύ υψηλές. Το ποσοστό δαπανών τους μειώθηκε σταδιακά περνώντας από το 4,2% το 1985, στο 3,2% το 1988 και από το 2,6% το 1990 στο 2,4% [11] το 1993 (ήτοι 26 φρ. ανά κατ.). Διαπιστώνεται όμως μια δυσαναλογία στο ποσοστό πολιτιστικών δαπανών από τη μια περιφέρεια στην άλλη.

---

[10] Οι Διευθυντές των "Περιφερειακών Διευθύνσεων Πολιτιστικών Θεμάτων" προσλαμβάνονται με σύμβαση ορισμένου χρόνου (3-5 χρόνια) και θα πρέπει να αποδείξουν ότι το έργο τους είναι ουσιαστικό.

[11] Ήτοι από 20 έως 27 φράγκα (με τρέχουσες τιμές γύρω στις 940 έως 1.270 δρχ.) ανά κάτοικο.

Για τη βαθμίδα της περιφέρειας, ο René Rizzardo[12] παρατηρεί ότι οι αρμοδιότητές της δεν είναι τόσο ξεκάθαρες και η περιορισμένη οικονομική υποστήριξη που έχουν από την κεντρική εξουσία δεν τους βοηθά να εξασφαλίσουν την αυτονομία τους . Αυτό που πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι οι "Περιφερειακές Διευθύνσεις Πολιτιστικών Θεμάτων" δεν κάνουν απ' ευθείας διαχείριση των χρημάτων που αναλογούν στον πολιτιστικό τομέα, αλλά το 93% αυτών τα διοχετεύουν σε πολιτιστικούς συλλόγους (40%), κοινότητες και δημόσιους πολιτιστικούς φορείς (30%) της περιφέρειάς τους, κ.λ.π. Μεταξύ 1981 και 1993, περισσότερες από 1.200 συμβάσεις [13] υπογράφηκαν μεταξύ περιφερειών και νομών, δήμων ή συνδικάτων κοινοτήτων, με στόχο την οικονομική ενίσχυση πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα το 63% των πολιτιστικών τους δαπανών αφορούν λειτουργικά έξοδα, ενώ το 37% αφορούν επενδύσεις σε έργα υποδομής. Οι περιφέρειες δεν έχουν την αρμοδιότητα να διαχειρίζονται καμία πολιτιστική υποδομή, όμως έχουν την αρμοδιότητα διευθέτησης της περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής και την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Το μεγαλύτερο ποσοστό των λειτουργικών δαπανών τους διοχετεύεται κατά το πλείστον στις καλλιτεχνικές παραγωγές (65,8%), την ψυχαγωγία (15,8%), την καλλιτεχνική επιμόρφωση (5,6%), την συντήρηση (4,7%), την διοίκηση (4,0%), την επικοινωνία (3,8%), και τέλος την έρευνα για την οποία δίνεται ένα πολύ μικρό ποσοστό των συνολικών πολιτιστικών δαπανών (0,3%).

Το κράτος για να ευαισθητοποιήσει τους πολιτιστικούς φορείς στο θέμα της οικονομικής διαχείρισης και χρηματοδότησης διευκόλυνε τη δημιουργία γραφείων συμβούλων σε κάποιες περιφέρειες[14] . Το γραφείο αυτό στην Rhône-Alpes (L'Agence Régionale de services aux entreprises culturelles [A.R.S.E.C.]) θεωρείται ένα από τα πιο δυναμικά και έχει γίνει κέντρο πραγματογνωμοσύνης και συνάντησης για τις πολιτιστικές επιχειρήσεις που θέλουν να εκσυγχρονιστούν. Λειτουργεί με την οικονομική υποστήριξη του Κράτους και τις Περιφέρειας (μέσω συμβάσεων) και από αυτοχρηματοδότηση που προέρχεται από συνδρομές 600 πολιτιστικών επιχειρήσεων.

---

[12] *Culture et société*, 1993, Cahiers Français, n. 260, σελ. 64
[13] *L'action culturelle des petites villes. Guide pratique.* 1995, σελ. 65
[14] M. PONGY, G. SAEZ, 1994, *Politiques culturelles et régions en Europe*, σελ. 272

ΔΗΜΑΡΧΟΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΑΠΟ ΤΟ 1834 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ [1]

1.	Μπενάκης Παν.	δικηγ./πολιτευτής	1834	
2.	Ζάρκος Παν.		1835	1840
3.	Κυριακός Ιωαν. Κ.		1841	1845
4.	Ζάρκος Παν.		1845	1853
5.	Κυριακός Ιωαν.		1853	1857
6.	Μπούτσης Αθαν.	ιατρός	1857	1861
7.	Ζάρκος Παν.		1862	1865
8.	Μαυρομιχάλης Πέτρος	στρατ/κός/πολιτικ.	1865	1874
9.	Μπενάκης Εμμαν.		1874	1878
10.	Μαυρομιχάλης Π.		1878	1883
11.	Μπούτσης Δημ.	ιατρός	1883	1887
12.	Μαυρομιχάλης Π.		1887	1899
13.	Καπετανάκης Πέτρος	δικηγόρος	1899	1903
14.	Κουτσομητόπουλος Γ.	ιατρός	1903	1907
15.	Μπενάκης Παναγ.	δικηγόρος	1907	1915
16.	Μαυρομιχάλης Ηλίας	πολιτικός	1915	1916
17.	Δικαιάκος Γεώργιος	δικηγόρος	1916	1917
18.	Σάλμας Παναγ.	δικηγόρος	1919	1925
19.	Κροντήρης Βασίλ.	δικηγόρος	1926	1932
20.	Κουμάντος Χρήστ.	ιατρός	1933	1937
21.	Πάστρας Χρήστος	δικηγόρος	1937	1941
22.	Κροντήρης Βασίλ.	δικηγόρος	1941	1942
23.	Στασινόπουλος Π.		1942	1943
24.	Τσαγκάρης Φώτιος	ιατρός	1943	1943
25.	Καρατζάς Ηλίας	φαρμακοποιός	1943	1944
26.	Λυμπερόπουλος Κ.	βιβλιοπώλης	1944	1945
27.	Στρούμπος Νικ.	δικηγόρος	1945	1945
28.	Παλαμάρας Βασ.	υποθηκοφύλακας	1945	1950
29.	Καβέτσος Ανδρέας		1950	1951
30.	Καίσαρης Παναγ.	ιατρός	1951	1957
31.	Κουμάντος Χρήστος	ιατρός	1957	1964
32.	Κουτουμάνος Κων/νος	πολ. μηχανικός	1964	1972
33.	Μαργέλης Αλέξ	εξαγωγέας	1972	1974
34.	Κούκλης Κων/νος	δικαστικός	1974	1975
35.	Βέκκος Εμμ.	ιατρός	1975	1978
36.	Μπένος Σταύρος	τοπογράφος μηχ.	1978	1990
37.	Μαλαπάνης Χρ.	ηλεκτ. /μηχανολόγος	1990	1991
38.	Κουμάντος Παναγής	υπάλληλος Δ.Ε.Η	1991	1994
39.	Μαλαπάνης Χρ.	ηλεκτ. /μηχανολόγος	1994	

[1] Η καταγραφή έγινε από στοιχεία που περιλαμβάνονται στο αρχείο του Μ. Φερέτου / Γ.Α.Κ. Παράρτημα Καλαμάτας, και στο βιβλίο του Ν. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑ, 1962, *Μεσσηνιακό βιογραφικό λεξικό από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.*

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (1870 - 1996)

Εφημερίδες	Έτος	Περιεχόμενο	Κυκλοφορεία	Εκδότης	Διευθυντής	Συντάκτης
ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΣ	1870-1876 Α'περ.	πολιτική δικαστική	εβδομαδιαία		Σπ. Μπαβαβέας	
Η ΕΞΕΤΑΣΙΣ	1870-1872 Α'περ.	Πολιτική δικαστική ειδήσεων	εβδομαδιαία	Γ.Κωνσταντινίδης		
ΦΛΕΣΣΙΑΣ	1872-1876	πολιτική εμπορική	>> >>			Π.Ι.Παπαδάκης
ΤΟ ΠΛΗΚΤΡΟΝ	1872-1875		>> >>	Μ.Πολυμενάκος		
ΣΑΛΠΙΓΞ	1875-1876 Α'περ.	πολιτική δικαστική	>> >>	Π.Γ.Σκούζας	Ι.Παρασκευόπουλος	Ι.Παρασκευόπουλος, Σ.Δουκάκης Α.Πετρίδης
ΑΜΥΝΑ	1876	Πολιτική εμπορική	>> >>	Ν.Αναγνωστόπουλος		
ΚΑΛΑΜΑΙ	1876-1877	πολιτική ειδήσεων	>> >>			
ΤΑΞΙΣ	1876-1880	πολιτική δικαστική εμπορική	>> >>	Αρ.Γαρίδης		
ΔΗΜΟΣ	1876	πολιτική ειδήσεων	>> >>	Δ.Σβολόπουλος		
ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΣ	1878-1879 Β'περ.	πολιτική δικαστική ειδήσεων	>> >>			
ΜΕΣΣΗΝΙΑ	1878	Πολιτική	2 φορές την εβδ.		Δ.Μπενή Ψάλτης δικηγόρος, ποιητής	
ΝΕΔΩΝ	1880	πολιτική	εβδομαδιαία			
ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΗΣΙΣ	1881	πολιτική δικαστική	>> >>	Η.Αλεξάκης		Η.Αλεξάκης
ΠΗΓΗ	1882 3φυλ.	πολιτική	>> >>			
ΑΜΥΝΑ	1882	πολιτική	>> >>			Α.Π.Φεσσάτος
ΑΝΟΡΘΩΣΗΣ	1882-1886	πολιτική	>> >>	Δ.Π.Ζέρβας		
ΜΕΣ. ΤΥΠΟΣ	1883-1886	πολιτική	>> >>		Ν.Ι.Καραγιάννης	Ν.Ι.Καραγιάννης (δικηγόρος)
ΑΜΥΝΑ	1884 Β'περ.	πολιτική	>> >>			Α.Π.Φεσσάτος
ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ	1884	πολιτική εμπορική επιστημ.	>> >>	Δ.Π.Γεωργακόπουλος		
ΤΟ ΕΝΕΣΤΟΣ	1885	πολιτική	>> >>			Ι.Δ. Κυριακός, Κ.Π. Λυκουρέζος (δικηγόροι)
ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	1885		>> >>		Δ.Μπενή Ψάλτης	
ΔΙΚΑΙΟΝ	1888			Δικηγορ. σύλλογος Καλαμάτας		
ΦΙΛΟΠΟΛΙΣ	1888	πολιτική			Ιων.Παρασκευόπουλος δικηγόρος	
ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟ ΦΡΟΝΗΜΑ	1888	πολιτική	εβδομαδιαία			Π.Φοίφας

ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΣ ΛΑΟΣ	1889	πολιτική	>> >>		Ιων Παρασκευ όπουλος	
ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΕΦΗΜ.	1890		>> >>		Π.Σπανί-δης	Π Σπανίδης (δικηγόρος)
ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΚΛΗΤΗΡ	1891	δικαστική πολιτική	καθημερινή			
ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ	1891	πολιτική	εβδομαδιαία			
ΕΦΗΜ.ΤΩΝ ΚΑΛΑΜΩΝ	1892	πολιτική	2 φορές την εβδομ.		Ιων.Παρασκευ όπου λος	
ΣΑΛΠΙΓΞ	1893 Β'περίο δος	πολιτική δικαστική	εβδομαδιαία			Ι.Παρασκευό-πουλος (συμβολαιο γράφος)
ΛΑΪΚΗ	1893-1895	πολιτική	>> >>		Ι.Παρασκευό-πουλος και 2ος Π.Σάλμας	
Η ΜΕΡΩΠΗ	1893	πολιτική	>> >>			
ΠΡΟΟΔΟΣ	1893		>> >>		Σ.Νικολό-πουλος	
ΙΘΩΜΗ	1894 Β'περ.	πολιτική εμπορίου	>> >>	Δ.Κ. Λυμπε-ρόπουλος (δικηγόρος)		
ΕΥΝΟΜΙΑ	1894 - 1900	πολιτική εμπορική	>> >>		Ι.Πολυμενά-κης	
ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΗ	1895	πολιτική	2 φορές την εβδομάδα		Ι.Παρασκευό-πουλος	
ΦΑΡΑΙ	1895-1900	πολιτική εμπορική κοινωνική δικαστική	εβδομαδιαία	Ν.Πύλιουρας	Δ.Μπενή-Ψάλτης	
ΠΡΟΝΟΙΑ	1896-1899	πολιτική εμπορική κοινωνική	>> >>		Ι.Αποστο-λάκης	
ΕΞΕΤΑΣΙΣ	1897 Α'περ.	πολιτική δικαστική ειδήσεων	>> >>		Α.Κανάς	
ΑΛΗΘΕΙΑ						
ΜΕΣ. ΑΣΤΗΡ	1898	πολιτική δικαστική	>> >>		Ι.Μιχαλακέας	
ΑΜΥΝΑ	1899		2φορές την εβδομάδα			
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	1899	πολιτική	>> >>		Ι. Πρασκευό-πουλος	
ΝΕΦΕΛΗ	1899	πολιτική	εβδομαδιαία		Γ.Κουβά-τσος	Π.Μπακίδης
ΘΑΡΡΟΣ	1899	πολιτική κοινωνική	καθημερινή	Ιων.Χ.. Αποστολά κης	Ιων.Μ. Αποστολάκης	
ΦΩΣ	1900	πολιτική δικαστική ειδήσεων	2 φορές την εβδομάδα	Αθ.Σ.Πύλιου-ρας	Α.Ι.Θεοδω-ρόπουλος	Δ.Π.Μιχαλέ-ας
ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ	1900			Ν. Αλεβίζος		
ΗΛΙΟΣ	1901	με σκοπό την ίδρυση βιβλιοθήκης		όργανο της "Λαϊκής Εταιρείας"		
ΑΣΤΡΑΠΗ	1901	εφημ. του Λαού		Ιων.Χρυσανθέ ας		
ΑΛΗΘΕΙΑ	1901		3 φορές την εβδομάδα		Ν.Γ. Κάββουρας	
ΜΙΚΡΑ ΚΑΛΑΜΩΝ	1901	ποικιλία ύλης			Γ.Οικονομόπο υλος	
ΚΑΘΡΕΠΤΗΣ	1902	σατυρική	κυριακάτικη		Ιων. Χριστόπουλος	Ιων. Χριστόπου-λος
ΚΑΛΑΜΑΙ	1903		ημερήσια	Αθ.Σ. Πύλιουρας	Π.Σ. Μουντανάκος	
ΑΜΥΝΑ	1904	εθνική & των ειδήσεων	3 φορές την εβδομάδα	Αθ. Β. Γκονόπουλος	Αθ. Β. Γκονόπουλος (δικηγόρος)	
ΣΦΗΚΑ	1905	πολιτικο-σατυρική				Γ.Οικονομό-πουλος (μαθητής)
ΛΑΟΣ	1905	φιλολογική ειδήσεων			Β.Τζαβέλας-Στ.Κτεναβέας	

ΣΗΜΑΙΑ	1906		εβδομαδιαία		Ν.Γ Κάβουρας	
ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΑΜΩΝ	1908	πολιτική ειδήσεων	καθημερινή		Γ Βεντίρης	Γ Βεντίρης
ΦΡΟΥΡΟΣ	1908 κυκλ. 2 μήνες	πολιτική ειδήσεων	>> >>		Π.Μουντανάκος	
ΝΕΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ	1910-1913	πολιτική ειδήσεων	>> >>	Αθ. Πύλιουρας	Στρ Κτεναβέας	Στρ. Κτεναβέας
ΣΑΛΠΙΓΞ	1912		δεκαπενθήμερη	Γ.Παρασκευόπουλος		
ΘΡΙΑΜΒΟΣ	1910-1912		καθημερινή	Γ.Οικονομόπουλος ή Γάτος		
ΣΗΜΑΙΑ	1914 μέχρι σήμερα	πολιτική ειδήσεων	καθημερινή	Β Μιχαλακέας-Αθ.Πύλιουρας	Γ.Μαράκας Γ.Αποστολόπουλος, Θ.Μαρκόπουλος, Σ.Λεκέας	
ΑΓΡΟΤΙΚΗ	1920-1931	όργανο της Αγροτικής Τράπεζας	1 φορά το μήνα & εκτάκτως κάθε 15 ημ.		Χρ. Τερζάκης	
ΟΡΓΗ	1920	πολιτικο-σατυρική	εβδομαδιαία	Ν.Αντωνακόπουλος		Ν.Αντωνακόπουλος
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	1920				Επαμ. Λυμπερόπουλος (δικηγόρος)	
ΤΟ ΑΓΚΑΘΙ	1921	κοινωνική, πολιτική σάτιρα	εβδομαδιαία	Δ.Ντάβος (λαϊκός ποιητής)		Δ.Ντάβος
ΚΡΟΤΑΛΟΣ	1922	σατυρική	έκτακτη	Ι. Ταβουλάρης		
ΚΗΡΥΞ ΚΑΛΑΜΩΝ	1922	όργανο του αγροτικού κόμματος	καθημερινή	Κ.Λυμπερόπουλος	Β.Κωστόπουλος	Ε.Δικαίος
ΩΡΑ (πρόκειται για τη ΣΗΜΑΙΑ)	1923	πολιτική	>> >>			
ΗΧΩ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1924	όργανο της συνταγματικής νεολαίας	>> >>	Ευθ. Νικολόπουλος	Π.Ιππόλυτος (δικηγόρος)	Ν.Κ.Ηλιόπουλος
ΜΕΣΣΗΝΙΑ ΚΟΣ ΚΗΡΥΞ	1924 κυκλ.2 χρόνια		>> >>	Κ.Λυμπερόπουλος	Γ.Θεοδωρόπουλος	
ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΣ ΚΗΡΥΞ	1924	όργανο του Ι.Μεταξά	εβδομαδιαία		Ν.Π.Μιχαλακέα (ιατρού)	
Η ΝΕΑ ΑΥΓΗ	1926 κυκλ. μόνο 7 φύλλα	λογοτεχνική& κοινωνική επιθεώρηση	δεκαπενθήμερη	"φιλολογική συντροφιά" Ε.Δημητρακόπουλος' Μ.Κάββουρας κλπ.	Αγ. Φοίβος ή Ε.Δημητρακόπουλος	
ΠΕΡΙΔΡΟΜΟΣ	1926	σατυρική				
ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΑΣΤΗΡ ΜΕΣΣ.	1926	όργανο του Παμμεσσηνιακού Γεωπον. Συνδέσμου			Π.Γιαννακόπουλος	
ΜΑΣΚΑΡΑΣ	μεταξύ 1926 & 1928 (1φύλ.)	αποκριάτικη		ομάδα δημοσιογράφων		
ΝΥΚΤΕΡΙΔΑ	1928 (1φύλ.)	αποκριάτικη σατυρική				
ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ	1928	πολιτική οικονομική	καθημερινή	Π.Γ Γιαννόπουλος		Π.Γ.Γιαννόπουλος
ΚΑΡΝΑΒΑΛΟΣ	1929	αποκριάτικη σατυρική				

ΜΕΣΣΗΝΙΑ	1929-1935		καθημερινή	Κ.Χρυσομάλ-λης (δικηγόρος)		Κ Μεταξάς
ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧ. ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡ. ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	1929	εμπορική βιομηχανική	μηνιαίο		Α.Ι.Χρυσο-χού	Γ.Μαράκας Π.Ιππόλυτος Σ.Παπαδόπου -λος
ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ	1929 μόνο 2 φύλλα	φιλολογική	δεκαπενθή-μερη	Η.Σπηλιώ της-Ρ.Θρύλος		
ΦΑΣΑΡΙΑΣ	1929	σατυρική	κυριακάτικη			Π.Μολώνης
ΣΥΚΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ	1931 έως 1932		μηνιαία		Στ Τσιμπί δης	
ΛΑΪΚΗ ΦΩΝΗ	1932-1936 συνενώ θηκε με Θάρρος	πολιτική	καθημερινή		Π.Ιππόλυ τος	Ι.Αναπλυώτης
ΕΜΠΡΟΣ	1935	όργανο του εργάτη	δεκαπενθή-μερο		Θ.Κορμάς	
ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΗΧΩ	1935 2 φύλλα	μαθητική	δεκαπενθήμερη		επιτροπή μαθητών Πρακτικού Λυκείου	
ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ	1935	όργανο κοινωνικής πρωτοπο-ρείας	εβδομαδιαία		Ν.Κ.Ηλιόπου-λος	
ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟ ΜΕΛΛΟΝ	1935-1936		>> >>		Γ.Τζέμης	
ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ	1935-1936		καθημερινή		Ι.Περρωτής (δικηγόρος)	
ΕΦΗΜΕΡΙΑΚΟ ΒΗΜΑ	1935-1936	όργανο του Ιερατικού Συνδέσμου	δεκαπενθήμερη		επιτροπή	
ΕΥΘΥΜΗ ΖΩΗ	1936	κοινωνική φιλολογική	μηνιαία	Ι.Κροντήρης	Γ.Πόταρης	
ΑΝΑΠΗΡΟΣ	1936 (3 φύλ.)	όργανο του συλλόγου αναπήρων	>> >>			
ΤΑ ΝΕΑ	1936		καθημερινή	Κ.Γιαννακόπο υλος	Ε.Δημητρα-κόπουλος	Σπ.Γιαννα-κόπουλος
ΜΕΣΣΗΝΙΑ	1937 β'περίο-δος	κοινωνικο-πολιτική	>> >>		Κ.Χρυσομάλ-λης	Ν.Κ.Ηλιόπου-λος
ΠΡΟΣΚΟΠΟΣ	1939		εβδομαδιαία	2η ομάδα		
ΜΕΣΣΗΝΙΑ	1941 γ'περίοδ ος		καθημερινή		Κ.Γ. Χρυσομάλλης	
ΤΑ ΝΕΑ-ΣΗΜΑΙΑ-ΘΑΡΡΟΣ	1944 κοινή έκδοση		>> >>		από επιτροπή	
ΛΑΪΚΗ ΝΙΚΗ	1944	όργανο του Κ.Κ.Ε.			από επιτροπή	
ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑ	1944	όργανο Εαμικών οργαν.				
Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ	1944	όργανο της Ν.Ε. της Εθν.Αλληλ.				
ΝΕΑΝΙΚΗ ΦΛΟΓΑ	1944	όργανο της Ε.Π.Ο.Ν.				
ΕΠΑΡΧΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ	1944	επιθεώρ. γραμ. & τέχνης	δίμηνη		Γ Α.Παπα-χρίστου	Γ Σακκάς
ΤΟ ΣΤΕΜΜΑ	1945	όργανο της Βασιλ. Δημ	καθημερινή		από επιτροπή	
ΝΕΟΕΛΛΗ ΝΙΚΗ ΕΣΤΙΑ	1945	λογοτεχν. φιλολογική	μηνιαία		Π.Επίκτητος	
ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1945	εμπορο-βιομηχα νική	δεκαπενθήμερη	Αφοί Π.Φουρναρά-κη	Μ.Α. Σαραντόπου-λος	

ΝΕΟΣ ΔΡΟΜΟΣ	1945	πολιτική	εβδομαδιαία		Γ.Χ Κανελλακό-πουλος (δικηγόρος)	
ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ	1945	όργανο της Παμμεσσηνια-κής Ενώσεως			Ιων. Σάλμας, Παν Δ. Οικονομάκης	
ΜΕΣΣΗΝΙΑ	1946 δ'περίοδ ος	πολιτική	εβδομαδιαία		Κ.Χρυσομμά-λης (δικηγόρος)	
ΗΧΩ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1946	πολιτικο-κοινωνική	δεκαπενθή-μερος		Δ.Βογόπου-λος	
ΔΙΔΑΧΗ	1946	εκκλησιαστική	μηνιαία	Μητροπολί-της Μεσ. Χρυσόστομος		Αρχ. Χρυσόστομος Θέμελης
ΠΡΟΣΚΟΠΙΚΗ ΑΝΑΓΓΕΝΗΣΙΣ	1947				Α.Ανδρέου	
ΜΕΣΣΗΝΙΑ ΚΟΣ ΚΗΡΥΞ	1948		εβδομαδιαία		Β.Τσιμπίδα-ρος, Δ.Αβραμόπου -λος, Ι.Αναπλιώτης	Ι.Αναπλυώτης
ΜΕΣΣΗΝΙΑ ΚΟΣ ΚΗΡΥΞ	1948		εβδομαδιαία		Β.Τσιμπί δαρος-Δ.Αβραμό πουλος-Ι.Αναπλιώ της	Ι.Αναπλυώτης
ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΑΙΜΑ	1950	αγροτική	εβδομαδιαία		Ι.Κάρτσωνας	
ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ	1950	εφηνερίδα κρατουμέ-νων φυλακών Καλαμάτας			από συντακτική επιτροπή	
Η ΚΑΜΠΑΝΑ	1952	ευθυμογραφι-κή	δεκαπενθήμερη		Α.Χρυσομμά-λης	
Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥ	1953	αγροτική		Δ.Συκιώτης		Δ.Σ. Καραγγελής
ΜΑΘΗΤΙΚΑ ΝΕΑ	1956	αθλητισμός ποίηση λογοτεχνία χιούμορ			Γ.Ι.Τ. πολυγραφη-μένη	
ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΝΕΑ Ο ΠΑΜΙΣΟΣ	1956			Τμήμα Γεωργ. εφαρμογών Διευθ. Γεωργίας Μεσσηνίας		
ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ	1961	τέχνη διοίκηση οικονομία έργα Τ.Α.	τριμηνιαία	Νομαρχία Μεσσηνίας		Γ Αναπλιώτης
ΔΕΛΤΙΟ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ	1963	δικηγορική	δίμηνη	Δικηγορικός σύλλογος	ομάδα δικηγόρων	
ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟ ΒΗΜΑ	1963		εβδομαδιαία	Λ.Χρονέας	Γ.Μπακό πουλος	
ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ	1968	όργανο επαφής διοικήσεως του Λαού	μηνιαία	Νομαρχία Μεσσηνίας		Μ.Κουρομιχε-λάκης, Ι.Αναπλιώτης
ΕΘΝΙΚΗ ΦΩΝΗ	1968		καθημερινή		Κ.Αλεξό-πουλος	
Η ΜΑΧΗ	1975	πολιτική ειδήσεων	εβδομαδιαία	Σ.Ξιάρχος	Σ. Ξιάρχος	
ΠΡΩΙΝΗ	1976		καθημερινή		Τ.Χρονέας	
ΑΛΛΑΓΗ	1976	όργανο συμφερό ντων του Μεσ. λαού	εβδομαδιαία		Α.Αλεξό πουλος	Μπ. Γεωργακόπου-λος
ΑΓΡΟΤΟ-ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙ-ΚΗ ΦΛΟΓΑ	1977		δεκαπενθήμερο	Συνεταιριστι-κή ένωση Μεσσηνίας	Φίλανδρος-Μπρούμας	

ΜΑΘΗΤΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ	1978	μαθητική	μηνιαία	Μαθήτριες Β3 & Β4 Λυκ.Θηλέων		
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	1979	πολιτικο-κοινωνική	εβδομαδιαία	Ντ. Πλεμμένος	ΝΤ. Πλεμμένος	
>> >>	1990	>> >>	καθημερινή	>> >>	>> >>	
ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΑ ΣΠΟΡ	1979	αθλητική	εβδομαδιαία	Θ.Κάτσιος	Θ Κάτσιος	
ΡΟΤΑΡΙΑΝΟΣ ΟΜΙΛΟΣ	1981	ενημερωτικό δελτίο				
ΠΡΩΙΝΗ ΗΧΩ	1981	πολιτική οικονομική	καθημερινή	Ι.Πολυχρονό-πουλος	Ι.Πολυχρονό-πουλος	
ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ	1981			τμήμα εφαρμ.& ανάπτυξης Ν.Μεσσην.		
ΤΥΠΟΣ	1982		καθημερινή		Ν.Ξιάρχου	
ΞΕΝΙΟΣ ΖΕΥΣ	1982	συνδικαλι-στική		Ξενοδόχοι Μεσσηνίας		
ΜΑΘΗΤΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙ-ΣΜΟΙ	1982	μαθητική	μηνιαία	τάξεις Β3 & Β4 1ου Λυκείου Καλαμάτας		
ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ	1983	όργανο συσπείρωσης του δημοκρ. αντιλόγου	μηνιαία	από επιτροπή		Δ. Ζέρβας
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ	1984	όργανο Ν.Ε. ΠΑΣΟΚ Μεσσηνίας	εβδομαδιαία	Γ.Αδαμόπου-λος		
ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ ΚΑΠΗ	1985		μηνιαία	ΚΑΠΗ Καλαμάτας		από επιτροπή
ΕΒΔΟΜΑΔ. ΜΕΣΣΗΝ.ΤΥΠΟΣ	1986	πολιτική	εβδομαδιαία	Μ.Παπαζιάν-Μαντά		
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ	1986	πολιτική ειδήσεων	εβδομαδιαία	Αικ. Χρονέα	Δ.Ζέρβας	
ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΑ ΝΕΑ κοινή εκδ.τοπ. εφημ. λόγω σεισμών	1986 (20 φύλ)	πολιτική κοινωνική ειδήσεων	καθημερινή			
ΤΟ ΒΗΜΑ	1988	μαθητική		Ε.Π.Λ Καλαμάτας		
ΠΑΤΡΙΔΑ	1989		εβδομαδιαία	Α.Ανατολί-της		
ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	1989		>> >>	Σ.Αθανασο-πούλου, Μπρεδήμα	Ν.Μαραγκός	
ΜΕΣΣ. ΚΗΡΥΞ	1990		μηνιαία	Θ.Καράμπε-λα	Θ.Καράμπε-λα	
ΒΑΣΣΕΣ	1992	μεσσηνιακά νέα	μηνιαία	Β. Μαστραγγελό πουλος	Α. Μαστραγγε-λοπούλου	
ΕΒΔΟΜΑΔΑ	1996	πολιτική ειδήσεων	εβδομαδιαία	Ν.Πλεμμένος	Η. Μπιτσάνης	

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (1870 - 1995)

Περιοδικά	Έτος	Περιεχόμενο	Κυκλοφορεία	Διευθυντής	Συντάκτης
ΩΡΙΩΝ	1901 (10 τεύχη έως 1902	φιλολογικό κοινωνικό	μηνιαίο	Π Σάλμας	
ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ-ΚΕΙΟΝ υπέρ Νοσοκομείου & Σχ. Απόρων παίδων	1906	υγειονολογικό κοινωνιολογικό φιλολογικό με ιατρικό δελτίο Νοσοκομείου	>> >>	Θ.Αναστασιάδης	Π Σπηλιώτης
ΣΑΡΔΕΛΑ	1911	σατυρικό	εβδομαδιαίο		
ΣΠΙΘΑ	1912	>> >>	>> >>	Π.Ψαλτήρας	
ΤΟ ΠΥΡ	1915 έως 1916	>> >>	>> >>	Δ.Δημητριάδης Π.Μπούρας Θ.Ζήρας	
ΦΑΝΤΑΡΟΣ	1915	>> >>	>> >>	από την παρέα του"Πύρ"	
ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΣ	1916	ευθυμογραφικό	>> >>	Στ.Τσιμπίδης	
ΝΕΑ ΤΕΧΝΗ	1916	φιλολογικό		Κ. Φωτάκη Α.Στρατηγόπουλο	
ΠΝΕΥΜΑ	1917	>> >>	>> >>	Γ. Σταυρόπουλος	
ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΥΓΗ ΜΕΣΣΗΝ.	1919	γεωργικό συνεταιριστικό	μηνιαίο	Δ.Ι.Καραμάνος	Γ.Ι. Γαρδίκης
ΠΑΣΧΑΛΗΣ	1923 (1 χρόνο)	σατυρικό			
ΠΑΜΜΕΣΣΗ ΝΙΑΚΗ	1924	οικονομολογικό συνεταιριστικό			
ΚΕΝΤΡΙ	1925 (2φύλλα)	σατυρικό			
ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΚΕΨΗ	1929	φιλολογικό κοινωνικό		από επιτροπή	
ΣΦΗΚΑ	1930	σατυρικό			
ΒΙΤΣΑ	1930	>> >>			
ΚΑΜΠΑΝΑ	1932	>> >>			
ΞΕΚΙΝΗΜΑ	1933	λογοτεχνικό			
ΠΡΟΣΚΟΠΙΚΑ	1952		δεκαπενθήμερο	Β.Φωτόπουλος	
ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ	1967	θρησκευτικό	μηνιαίο	Χριστιανική Στέγη Καλαμάτας	
ΙΘΩΜΗ	1973 (μέχρι σήμερα)	αρχαιολογία ιστορία λαογραφία		Σύλλογος προς διάδοση των γραμμάτων	
ΑΛΗΘΕΙΑ	1980	θρησκευτικό		Γ. Τζούρας	
ΤΑ ΣΠΟΡ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1982	αθλητικό	μηνιαίο	Α. Σαούτης	
Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΘΡΑΝΙΟΥ	1983	εκπαίδευση		Σύλλογος Δασκάλων-Νηπιαγωγών Καλ.	
ΑΠΟΠΕΙΡΑ	1983	πολιτιστικό κοινωνικό	μηνιαίο	Μουσική Ερασιτεχνική ομάδα Καλαμάτας	Α.Ασημακόπουλος
ΦΑΡΩΝ ΚΑΙ ΚΡΗΤΗΣ	1988	μαθητικό		1ο Λύκειο Καλαμάτας	
ΚΑΛΑΜΑΤΑ	1989	πολιτιστικό	τριμηνιαίο	Μουσικού Συλλόγου "Ακρίτας"	
ΦΛΑΣ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ		πολιτιστικό κοινωνικό	μηνιαίο	Θ.Τσαμούλης	Θ.Τσαμούλης
ΕΚΦΡΑΣΗ	1992	πολιτιστικό	τριμηνιαίο	Ένωση φίλων της μουσικής "Αρμονία"	Γ.Μπακόπουλος Α.Χρυσομάλλης
ΣΤΙΓΜΕΣ	1993-1994	Κοινων./πολιτιστ.		Γ.Φάσσου	
ΜΟΥΣΩΝΑΣ	1996	πολιτιστικό	μηνιαίο	Σύλλογος γονέων και μαθητών Μουσικού σχολείου	

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ [1]

Πνευματικοί	Έτος ιδρύσεως
1. Λαϊκή βιβλιοθήκη Καλαμάτας	1933
2. Σύλλογος προς διάδοση των Γραμμάτων	1936

Καλλιτεχνικοί	Έτος ιδρύσεως
1. Κινηματογραφική λέσχη	1979
2. Φωτογραφική λέσχη Καλαμάτας	1988

Μουσικοί σύλλογοι - Χορωδίες	Έτος ιδρύσεως
1. Μουσικός σύλλογος "Ορφεύς"	1957
2. Μουσικοφιλολογικός και καλλιτεχνικός σύλλογος "Ακρίτας"	1975
3. Ενωση φίλων της Μουσικής Καλαμάτας "Αρμονία"	1991
4. Σύλλογος "Οι Φίλοι της Μουσικής"	1993

Μουσικο-χορευτικά συγκροτήματα - Λαογραφικοί σύλλογοι	Έτος ιδρύσεως
1.Λύκειο των Ελληνίδων Καλαμάτας	1967
2.Μορφωτικός σύλλογος Μεσσηνίας	1976
3.Εργαστήρι Παραδοσιακής Μουσικής Καλαμάτας	1990
4.Κέντρο Λαογραφικών μελετών Καλαμάτας	1994
5. Κέντρο Παραδοσιακών Χορών "Παράδοσις"	1995

Θεατρικοί σύλλογοι	Έτος ιδρύσεως
1. Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό θέατρο (ΜΕΘ)	1978
2. Ερασιτεχνικό θεατρικό εργαστήρι Καλαμάτας (Ε.Θ.Ε.Κ.)	1988
3. Πειραματική σκηνή Καλαμάτας	1990
4. Θεατρική ομάδα του Πολιτιστικού Συλλόγου του Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας	1994
5. Θεατρική Διαδρομή	1995
6."Οι φίλοι του θεάτρου" (τμήμ. του μουσ. συλ. "Η Αρμονία")	1995
7. "Σύλλογος για το παιδί και το θέατρο - Η Κουκλοπαρέα"	1995
8.Θεατρική ομάδα "Κοάλα", (του συλλόγου των εξ Αυστραλίας επαναπατρισθέντων Μεσσηνίων)	1996
9. "Σκηνή"	1996

Φυσιολατρικοί - Οικολογικοί	Έτος ιδρύσεως
1. Σύλλογος πεζοπόρων ορειβατών "Ο ΕΥΚΛΗΣ"	1980
2. Ελληνικός ορειβατικός σύλλογος Καλαμάτας (Ε.Ο.Σ.Κ.)	1991
3. Περιηγητική λέσχη Καλαμάτας	
4. Οικολογική κίνηση Καλαμάτας	1994
5. Σύλλογος Φίλων Σιδηροδρόμων Μεσσηνίας	1996

[1] Η καταγραφή αυτή θεωρείται σχεδόν πλήρης και έχει πραγματοποιηθεί μέσω της παρακολούθησης των ανακοινώσεων των εκδηλώσεων των συλλόγων στον τοπικό τύπο.

Κοινωνικής προσφοράς και υποστήριξης	Έτος ιδρύσεως
1. Σύλλογος γονέων και φίλων κέντρου θεραπείας εξαρτημένων ατόμων (ΚΕ.ΘΕ.Α.) Ν. Μεσσηνίας, "Η ΙΘΑΚΗ"	1994
2. Παράρτημα της Εταιρείας Ελληνοσερβικής Φιλίας	1995
3. Σύλλογος πασχόντων από μεσογειακή αναιμία και φίλων αυτών Ν. Μεσσηνίας	1995
4. Ένωσης Πολυτέκνων Καλαμάτας και περιχώρων "Η Αδελφότης"	
5. "Ένωση καταναλωτών Καλαμάτας" (Ε.Κ.ΚΑ)	1996
6. Επιτροπή για τα Ανθρώπινα δικαιώματα και κατά του Ρατσισμού Καλαμάτας	1993
7. Τοπική Ομάδα Στήριξης των Παιδικών Χωριών SOS	

Εθνοτοπικοί σύλλογοι	Έτος ιδρύσεως
1. Σύλλογος Λαδαίων Καλαμάτας	
2. Σύλλογος Νεδουσαίων Καλαμάτας	
3. Σύλλογος Αρτεμισίων Καλαμάτας	
4. Σύλλογος Αλαγονίων Καλαμάτας	
5. Σύλλογος Ακοβιτών Καλαμάτας "Αγ. Γεώργιος"	
6. Σύλλογος Κορομηλαίων Μεσσηνίας	
7. Σύλλογος Πολιανιτών Μεσσηνίας "Ο Παπαφλέσσας"	
8. Σύλλογος Κυπρίων Μεσσηνίας "Ο Πενταδάκτυλος"	1992
9. Σύλλογος Κρητών Μεσσηνίας "Ο Ψηλορείτης"	1980
10. Σύλλογος Βορειοελλαδιτών Ν. Μεσσηνίας	1983
11. Σύλλογος Ηπειρωτών Ν. Μεσσηνίας	1983
12. Σύλλογος ΑιγαιοπελαγιτώΝ Ν. Μεσσηνίας "Οδυσσέας Ελύτης"	1997
13. Σύλλογος Θεσσαλών Ν. Μεσσηνίας	1994
14. Σύλλογος Βορειο-ηπειρωτών Μεσσηνίας "Οι Άγιοι Σαράντα"	1995
15. Σύλλογος Τσιγγάνων Ν. Μεσσηνίας "Ο Παππαφλέσσας"	
16. Ένωση Ποντίων Μεσσηνίας	1997
17. Σύλλογος των εξ Αυστραλίας Επαναπατρισθέντων Ν. Μεσσηνίας	
18. Σύλλογος Αγγλοφώνων Μεσσηνίας	
19. Ελληνογαλλικός Σύλλογος Μεσσηνίας	1993
20.Σύλλογος Ελληνο-Ισπανόφωνων Μεσσηνίας	1995
21. Ιταλικός Σύλλογος Καλαμάτας	1997

Ψυχαγωγικοί	Έτος ιδρύσεως
1. Όμιλος αγωνιστικού Μπρίτζ Καλαμάτας	1977
2. Λέσχη της κλασσικής μοτοσυκλέτας	1990
3. Λέσχη ΚΑΡΤ Καλαμάτας	
4. Ένωση μοντελιστών Καλαμάτας	1995

Σύλλογοι με διεθνικό χαρακτήρα	Έτος ιδρύσεως
1. Ροταριανός Όμιλος Καλαμάτας	
2. LIONS CLUB Καλαμάτας	1992
3. Σοροπτιμιστικός Όμιλος Καλαμάτας "Αρσινόη"	1991

Αθλητικοί σύλλογοι Καλαμάτας [2]

1. Ναυτικός όμιλος Καλαμάτας "Ο Ποσειδών"
2. Ναυτικός Αθλητικός "Αίολος" 1984
3. Αθλητικός ποδοσφαιρικός Παραλίας "Αναγέννηση"
4. Ποδοσφαιρικός "Απόλλων"
5. Ποδοσφαιρική ανώνυμη εταιρεία (Π.Α.Ε) "Η Καλαμάτα"
6. Αθλητικός Καράτε DO-LING SUNG
7. Σωματοδομικής BODY-BUILDING
8. Παμμεσσηνιακός Αθλητικός σύλλογος OKINAWA TAI KARATE DO
9. Σκοπευτικός σύλλογος Καλαμάτας
10. Γυμναστικός Μεσσηνιακός
11. Γυμναστικός Παμμεσσηνιακός
12. Φιλογυμναστικός Όμιλος Καλαμάτας
13. Σύλλογος ερασιτεχνών αλιέων Μεσσηνίας
14. Σύλλογος Αντισφαίρισης Μεσσηνίας (Σ.Α.Μ.) (1994)
15. Σύλλογος Αθλητικού Χορού Καλαμάτας ΧΕΝΙΑ'S (1995)
16. Σύνδεσμος Παλαιμάχων Ποδοσφαιριστών "Π.Σ. Η Καλαμάτα" (1995)
17. Πολιτιστική Αθλητική Ένωση "Αργής" (1996)

[2] Η καταγραφή αυτή δεν είναι πλήρης.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΠΟΥ ΟΡΓΑΝΩΘΗΚΑΝ ΣΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΤΟΝ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟ 1996 [1]

1	"Το βλέμμα του Οδυσσέα", Θ. Αγγελόπουλου,	Τμήμα Πολιτ.Θεμάτων Ν.Α., Κινηματογραφική Λέσχη Καλαμάτας, Γαλλικό Ινστιντούτο
2	"Το βλέμμα του Οδυσσέα",	Ν.Α., Κινηματογραφική Λέσχη Καλαμάτας, Γαλλικό Ινστιντούτο
3	"Το βλέμμα του Οδυσσέα", Θ. Αγγελόπουλου, συμμετοχή του σκηνοθέτη και απονομή αναμνηστικών βραβείων	Τμήμα Πολιτ. Θεμάτων Ν.Α., Κινηματογραφική Λέσχη Καλαμάτας, Γαλλικό Ινστιντούτο
	Αφιέρωμα στον Ν. Πολίτη (διάλεξη), Λαογραφική έκθεση "Το νοικοκυριό στο χωριό"	Λύκειο Ελληνίδων Καλαμάτας
4	Βραδιά Τζαζ	Δ.Ε.Π.Α.Κ.
5	Λαογραφική έκθεση "Το νοικοκυριό στο χωριό"	Λύκειο Ελληνίδων Καλαμάτας
6	Λαογραφική έκθεση	Λύκειο Ελληνίδων Καλαμάτας
7	Λαογραφική έκθεση	Λύκειο Ελληνίδων Καλαμάτας
	"Ο κατά φαντασία ασθενής" Μολιέρου	Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο (ΜΕΘ)
8	"Ο κατά φαντασία ασθενής"	Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο (ΜΕΘ)
9	"Ο κατά φαντασία ασθενής"	Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο (ΜΕΘ)
	Βραδιά Μολιέρου ,(έκθεση βιβλίου, φωτογραφιών, την παράσταση του ΜΕΘ προλογίζει ο Α. Αλεξάκης)	Γαλλικό Ινστιτούτο Καλαμάτας
10 έως 18	Έκθεση ζωγραφικής "Α. Σαριπόλου-Λίβα", διάλεξη "Μια Αθηναία ζωγράφος του 19ου αιώνα"	Λύκειο Ελληνίδων Καλαμάτας
	"Ο κατά φαντασία ασθενής" Μολιέρου	Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο (ΜΕΘ)
11	-	
12	Καλαματιανό σύνολο "ΘΑΜΥΡΙΣ" (μουσική δωματίου)	Φίλοι της Μουσικής, ΔΕΠΑΚ
13	Κινηματογραφική ταινία	Κινηματογραφική Λέσχη
14	-	
15	-	
16	-	
17	"Ο κατά φαντασία ασθενής" Μολιέρου	Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο (ΜΕΘ)
	1η Έκθεση Πλαστικού Μοντέλου	Μοντελιστική Ένωση Καλαμάτας
18	"Ο κατά φαντασία ασθενής" Μολιέρου	Μεσσηνιακό Ερασιτεχνικό Θέατρο (ΜΕΘ)
	1η Έκθεση Πλαστικού Μοντέλου	Μοντελιστική Ένωση Καλαμάτας
19	Κινηματογραφική ταινία	Κινηματογραφική Λέσχη
20	Κινηματογραφική ταινία	Κινηματογραφική Λέσχη
21	Διάλεξη του ιστορικού Βασίλη Παναγιωτόπουλου	Ελληνογαλλικός Σύλλογος Καλαμάτας
22	-	
23	Ομιλία της Σοφία Ζαραμπούκα	Διεύθυνση Πολιτισμού της Ν.Α.
24	-	
25	-	
26	-	
27	Κινηματογραφική ταινία	Κινηματογραφική Λέσχη
28	Κινηματογραφική ταινία	Κινηματογραφική Λέσχη
29	Κινηματογραφική ταινία	Κινηματογραφική Λέσχη

[1] Ηκαταγραφή έγινε από δημοσιεύσεις των τοπικών εφημερίδων "Θάρρος" και "Ελευθερία".

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

(Ανώνυμο)

(για τα μέλη των Δ.Σ. πολιτιστικών συλλόγων)

1. Επωνυμία συλλόγου:.....

2.Πότε δημιουργήθηκε ο σύλλογός σας ;
.....

3.Ποίοι οι κύριοι στόχοι του βάση του καταστατικού του :
.....
4. Από πόσα μέλη αποτελείται το Διοικητικό του Συμβούλιο;
.....

5. Πόσα είναι συνολικά τα μέλη του Συλλόγου σας;
.....

6. Εάν λειτουργούν τμήματα πολιτιστικών δραστηριοτήτων, ποίος ο αριθμός των ατόμων που συμμετέχουν ;
.....

7.Ο σύλλογος σας αναπτύσσει τις δραστηριότητές του σε :

1. τοπικό επίπεδο	
2. εθνικό επίπεδο	
3. διεθνές επίπεδο	

8.Το κτίριο στο οποίο στεγάζεστε είναι :

1. ιδιωτικό	
2. με ενοίκιο	
3. του δήμου	

9.Ποία θεωρείτε τα κύρια προβλήματα που αντιμετωπίζει ο σύλλογος σας; (Μπορείτε να δώσετε μέχρι 3 απαντήσεις - *ιεραρχικά* -σύμφωνα με τη σημασία κάθε αιτίας, βάζοντας μέσα στα τετραγωνάκια , τους αριθμούς 1, 2, 3...)

1. οικονομικό	
2. στέγασης	
3. συμμετοχής των μελών του	
4. συνοχής των μελών του	
5. ανταγωνισμού με άλλους συλλόγους	
6. άλλο.....	

10. Ο σύλλογος έχει συνεργαστεί με πολιτιστικούς φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Δ.Ε.Π.Α.Κ. ή Δ.Η.Π.Ε.Θ.Ε.Κ) ;

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
1. Δ.Ε.Π.Α.Κ		
2 Δ.Η.Π.Ε.Θ.Ε.Κ.		

11. Τι είδους συνεργασία έχετε αναπτύξει (οικονομική, καλλιτεχνική...) ;

.....

12. Ποία η εμπειρία σας απ' αυτή την συνεργασία ;

.....

13. Ποίες οι κύριες πηγές εσόδων του συλλόγους σας ;

1. συνδρομές μελών	
2. έσοδα από την λειτουργία των τμημάτων του	
3. χορηγίες	
4. επιχορήγηση του δήμου	

14. Εάν επιχορηγήστε από τον δήμο, αυτή η οικονομική ενίσχυση έχει περιστασιακή ή μόνιμη μορφή ;

.....

15. Από ποίους παράγοντες εξαρτάται η οικονομική σας ενίσχυση από τον δήμο;

.....

16. Η δημοτική αρχή ανταποκρίνεται στα αιτήματα του συλλόγου σας

ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐

Γιατί ; .....

17. Θα επιθυμούσατε την συστηματική χρηματοδότηση του συλλόγου σας από την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση ή την Τοπική Αυτοδιοίκηση ;

ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐

Δικαιολογήστε την διαφωνία σας.

.....

18. Συνεργάζεστε με άλλους πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης ;

ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐

19. Ποία η εμπειρία σας απ' αυτή(-ες) την (τις) συνεργασία (-ες);

.....

20. Ποίους θεωρείτε τους κυριώτερους φορείς που συμμετέχουν στην πολιτιστική αναβάθμιση της πόλης ; (Μπορείτε να δώσετε τις απαντήσεις σας *ιεραρχικά*, βάζοντας μέσα στα τετραγωνάκια τους αριθμούς 1, 2, 3,...)

1. πολιτιστικοί σύλλογοι	
2. Δ.Ε.Π.Α.Κ.	
3. ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.	
4. άλλο.....	

21. Πιστεύετε ότι οι Δημοτικές Πολιτιστικές Επιχειρήσεις της πόλης έπαιξαν τον ρόλο του ανανεωτή για τους συλλόγους ;

ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐

Δικαιολογήστε την απάντησή σας

.....

22. Θεωρείτε αναγκαία την συμμετοχή εκπροσώπων πολιτιστικών συλλόγων στο Διοικητικό Συμβούλιο των Δημοτικών Πολιτιστικών Επιχειρήσεων ;

ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐

Δικαιολογείστε την απάντησή σας

.....

23. Ποία θεωρείτε την ποίο επιτυχημένη προσφορά των Δ.Ε.Π.Α.Κ. και ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. στην πόλη ; (Μπορείτε να δώσετε μέχρι 3 απαντήσεις - *ιεραρχικά* -σύμφωνα με τη σημασία της κάθε μίας, βάζοντας, μέσα στα τετραγωνάκια , τους αριθμούς 1, 2, 3)

1.	εξοικείωση του κοινού με την καλλιτεχνική δημιουργία	
2.	επιμόρφωση	
3.	διεύρυνση της επικοινωνίας των πολιτών	
4.	πολιτιστική ευαισθησία	
5.	επαφή της πόλης με νέα πολιτιστικά ρεύματα και τάσεις	
6.	ψυχαγωγία	
7.	συνεργασία πολιτιστικών φορέων	
8.	τι άλλο ;.....	

24. Πιστεύετε ότι όλοι οι πολίτες πρέπει να συνεισφέρουν οικονομικά στη λειτουργία των πολιτιστικών επιχειρήσεων της πόλης με την καταβολή Πολιτιστικού τέλους ;

ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐

Δικαιολογήστε την απάντησή σας

.....

25. Θεωρείται αναγκαία τη δημιουργία συντονιστικής επιτροπής αποτελούμενη από εκπροσώπους των πολιτιστικών συλλόγων για την συλλογική διεκδίκηση κάποιων ετοιμάτων σας ; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΕΡΓΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Περίοδοι	Έργο - Συγγραφέας	Σκηνοθεσία
1982	"Πλούτος", Αριστοφάνη	Κ. Μπάκα
1983	"Αλλάξαμε τον πλάτανο τον κάναμε ιτιά", Λ. Λαζόπουλου - Γ. Ξανθούλη	Π.Κοντογιαννίδη
1984	"Φονιάς", Μ. Ευθυμιάδη	Κ. Τσώνου
	"Ατταλος ο Τρίτος", Κ. Βάρναλη	Ν. Χαραλάμπους
	"Ο Γάμος της Αντιγόνης", Κων/νας Βέργου	Ν. Ταλιώτη
1984-85	"Ο μπαμπάς ο πόλεμος", Ι. Καμπανέλλη	Ν. Χαραλάμπους
	"Η μαύρη κωμωδία", Π.Σάφερ	Δ. Έξαρχου
	"Η άνοδος του Αρτούρο Ούι", Μπέρτολτ Μπρέχτ	Ούβε Χάους
	"Άμλετ", Ο. Σαίξπηρ	Ν. Χαραλάμπους
	"Το διπλανό κρεββάτι",Μ. Κορρέ	Α. Κατσαρή
	"Λυσιστράτη", Αριστοφάνη	Ν. Χαραλάμπους
1985-86	"Ο θείος Βάνιας", Α. Τσέχωφ	Ν. Χαραλάμπους
	"Φον Δημητράκης", Δ. Ψαθά	Κ. Μπάκα
	"Ο Φιάκας", Δ. Μισιτζή	Ν. Αρμάου
1986-87	"Ο Πειρασμός", Γρ. Ξενόπουλου	Ν. Χαραλάμπους
1987-88	"Ο Γενικός Γραμματεύς", Η. Καπετανάκη	Ν. Αρμάου
	"Το Φιόρο του Λεβάντε", Γρ. Ξενόπουλου	Κ. Νταλιάνη
	"Τα Καπέλα", (Θεατρικό Εργαστήρι)	
	"Γυμνές μάσκες", Λ. Πιραντέλο	Ε. Βασιλικιώτη
	"Υπηρέτης δύο αφεντάδων", Κ. Γκολντόνι	Ν. Αρμάου
	"Δον Ζουάν", Μολιέρου	Α. Βουτσινά
1988-89	"Η βέρα" - "Το τάβλι", Δ. Κεχαΐδη	Γ. Κακλέα
	"Πρόβα", Στρίμπεργκ	Ζ. Ψάλτη
	"Καρακόρουμ", (Θεατρικό Εργαστήρι), Α.Στάικου	Α. Στάικου
	"Καρέκλες",(Θεατρικό Εργαστήρι), Ε. Ιονέσκου	Κ. Παπαλέξη
	"Κατζούρμπος", Γ. Χορτάτζη	Ν. Αρμάου
1989-90	"Όνειρο θερινής νύκτας", Ο. Σαίξπηρ	Γ. Μαργαρίτη
	"Δάφνες -Πικροδάφνες", Χαβιαρά	Δ. Έξαρχου
	"Φαύστα", Μπόστ	Θ. Εσπίριτου
	"Βάτραχοι", Αριστοφάνη	Γ. Κακλέα
1990-91	"Μεγάλη μαγεία", Εντουάρντο ντε Φιλίππο	Γ. Κακλέα
	"Η αγριόπαπια", Ε. Ίψεν	Π. Σεβαστίκογλου
	"Τρωίλος και Χρυσηίδα", Ο. Σαίξπηρ	Γ. Κακλέα
	"Η σπασμένη στάμνα", Ε. Φον Κλάιστ	Γ. Κακλέα
1992-93	"Ο ήχος του όπλου", Λ. Αναγνωστάκη	Β. Θεοδωρόπουλου
	"Όρνιθες", Αριστοφάνη	Γ. Κακλέα
	"Μάνα...Μητέρα... Μαμά...", Γ. Διαλεγμένου	Κ. Μπάκα
1993-94	"Ειρήνη", Αριστοφάνη	Κ. Μπάκα
	"Οι μικροαστοί", Μ. Γκόρκι	Κ. Μπάκα
	"Οι ευτυχισμένες μέρες" , Σ. Μπέκετ	Κ. Μπάκα
1994-95	"Ο Μίδας έχει αυτιά γαϊδάρου", Μ. Κορρέ	Π. Παπαϊωάννου
	"Αντιγόνη", Σοφοκλή	Κ. Μπάκα
	"Ματωμένος γάμος", Φ. Λόρκα	Κ. Μπάκα
	"Κουαρτέτο",(έξη μονόπρακτα)(Θεατρικό Εργαστήρι)	Κ. Μπάκα
	"Η μικρή μας πόλη", Θ. Ουάιλντερ	Γ. Διαμαντόπουλου
	"Τρωάδες" , Ευριπίδη	Κ. Μπάκα
1995-96	"Εγκλήματα καρδιάς", Μπέθ Χένλυ	Ν. Αρμάος
	"Ο Επαγγελματίας", Ντούσαν Κοβάτσεβιτς	Στ. Κοτσίκου
	"Δαίδαλος", Α. Στάικου	Στ. Τσακίρη
	"Επιτρέποντες", Μενάνδρου	Γ. Γαβριηλίδης

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΕΡΓΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.

Περίοδοι	Έργο - Συγγραφέας	Σκηνοθεσία
1984-85	"Οι μολυβένιοι", Σ. Φίλντιση	Ν. Χαραλάμπους
1985-86	"Οδύσσεβάχ", Ξ. Καλογεροπούλου	Στ. Τσακίρης
1987-88	"Σχολείο για κλόουν", Φρ. Βέχτερ	Φ. Μπουντούρογλου
1988-89	"Χαμένη κούκλα", Α. Σάστρε (όπερα για παιδιά)	Θ. Εσπίριτου
1989-90	"Χρυσή ροδιά", Ε. Μάρα	Σ. Χατζάκη
1990-91	"Ο χιονάνθρωπος και το κορίτσι", Ε.Τριβιζά	Θ. Μοσχόπουλου
1991-92	"Ο Μορμόλης", Ρ. Χάχφελντ	Χρ. Αποσπόρη
1992-93	"Το αυγό της κόττας", Γ. Ιωάννου	Σ. Χατζάκη
1993-94	"Φρουτοπία", Ευγ. Τριβιζά	Νανάς Νικολάου
1994-95	"Ο μάγος του Οζ", Φρανκ Μπάουμ	Νανάς Νικολάου
1995-96	"Οι περιπέτειες του Βαρώνου Μινχάουζεν", Ν. Νικολάου	Νανάς Νικολάου

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ. - ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ, ΘΕΑΤΩΝ

	Έργο	1	2	3	4	5	6	7
1.	"Πλούτος"					55	20.000	363
2.	"Αλλάξαμε τον πλάτανο τον κάναμε ιτιά"					50	18.000	360
3.	"Φονιάς"	14	1413	4	700	18	2.113	117
4.	"Ατταλος ο Τρίτος"	20	3.581	17	9.200	37	12.781	345
5.	"Ο Γάμος της Αντιγόνης"	6	491	1	128	7	619	88
6.	"Ο μπαμπάς ο πόλεμος"	12	2.228	9	4.350	21	6.578	313
7.	"Η μαύρη κωμωδία"	28	2.000	7	1.050	35	3.050	87
8.	"Η άνοδος του Αρτρούρο Ούι"	21	1.379	2	2.450	23	3.829	166
9.	"Άμλετ"	12	1.105	1	700	13	1.805	138
10.	"Το διπλανό κρεββάτι"	26	1.717	17	2.473	43	4.190	97
11.	"Λυσιστράτη"	11	2.550	25	16.364	36	18.914	525
12.	"Ο θείος Βάνιας"	16	1.920	4	800	20	2.720	136
13.	"Φον Δημητράκης"	31	4.650	34	16.500	65	21.150	325
14.	"Ο Φιάκας"	20	1.600	2	350	22	1.950	88
15.	"Ο Πειρασμός"	26	5.575	19	5.330	45	10.905	242
16.	"Ο Γενικός Γραμματεύς"	4	1.150	27	9.020	31	10.171	328
17.	"Το Φιόρο του Λεβάντε"	27	2.941	2	900	29	3.841	132
18.	"Τα Καπέλα"	9	901	10	3.150	19	4.051	213
19.	"Γυμνές μάσκες"	15	1.912	-	-	15	1.912	127
20.	"Υπηρέτης δύο αφεντάδων"	14	2.416	12	9.380	26	11.796	453
21.	"Δον Ζουάν"	4	1.174	12	9.520	16	10.694	668
22.	"Η βέρα και Το τάβλι"	30	-	26	-	56	12.566	224
23.	"Πρόβα"	6	-	-	-	6	700	116
24.	"Καρακόρουμ",	2	-	-	-	2	350	175
25.	"Καρέκλες"	3	-	-	-	3	500	166
26.	"Κατζούρμπος",	5	1.850	20	8.800	25	10.650	426
27.	"Όνειρο θερινής νύκτας"	22	3.346	-	-	22	3.346	152
28.	"Δάφνες -Πικροδάφνες"	24	3.645	6	3.480	30	7.125	237
29.	"Φαύστα"	12	1.500	-	-	12	1.500	125
30.	"Βάτραχοι"					30		

31.	"Μεγάλη μαγεία"	28	-	-	-	28	1.386	49
32.	"Η αγριόπαπια"	20	-	-	-	20	2.400	120
33.	"Τρωίλος και Χρυσηίδα"	5	1.001	30	1.721	35	18.211	520
34.	"Η σπασμένη στάμνα"	26	4.000	-	-	26	4.000	153
35.	"Ο ήχος του όπλου"	22	3.600	-	-	22	3.600	163
36.	"Όρνιθες"	7	3.000	20	14.000	27	17.000	6
37.	"Μάνα...Μητέρα... Μαμά..."	33	2.490	-	-	33	2.490	75
38.	"Ειρήνη"	8	2.400	24	9.600	32	12.000	375
39.	"Οι μικροαστοί"	23	2.350	2	2.000	25	4.350	174
40.	"Οι ευτυχισμένες μέρες"	7	600	-	-	7	600	86
41.	"Ο Μίδας έχει αυτιά γαϊδάρου",	19	2.700	-	-	19	2.700	142
42.	"Αντιγόνη"	6	4.400	27	18.000	33	22.400	678
43.	"Ματωμένος γάμος"	22	2.500	-	-	22	2.500	113
44.	"Η μικρή μας πόλη"	21	2.000	-	-	21	2.000	95
45.	"Τρωάδες"	8	2.000	25	10.500	33	12.500	378
46.	"Εγκλήματα καρδιάς"	19	1.500	-	-	19	1.500	79
47.	"Ο Επαγγελματίας"	23	2.200	7	1.800	30	4.000	133
48.	"Δαίδαλος"	8	600	-	-	8	600	75
49.	"Επιτρέποντες"	6	1.300	20	9.750	26	11.050	425

Πηγή: Γραμματεία ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., επεξεργασία της ίδιας.

1 : Παραστάσεις στην Καλαμάτα
2 :Θεατές
3 :Παραστάσεις εκτός Καλαμάτας
4 :Θεατές
5 : Σύνολο Παραστάσεων
6 : Σύνολο θεατών
7 : Μέσος όρος θεατών ανά παράσταση

	Παιδικά έργα	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**
1.	"Οι μολυβένιοι"	10	866	-	-	10	866	86
2.	"Οδύσσεβάχ"	48	8.540	-	-	48	8.540	177
3.	"Σχολείο για κλόουν"	25	5.631	17	5.160	42	10.791	256
4.	"Χαμένη κούκλα"	27	8.500	15	-	42	13.270	315
5.	"Χρυσή ροδιά"	28	4.960	8	2.450	36	7.410	205
6.	"Ο χιονάνθρωπος και το κορίτσι"					50	15.000	300
7.	"Ο Μορμόλης"	-	-	-	-	68	17.000	250
8.	"Το αυγό της κόττας"	-	-	-	-	44	6.550	148
9.	"Φρουτοπία"	42	6.510	38	8.490	80	15.000	187
10.	"Ο μάγος του Οζ"	55	8.200	10	3.000	65	11.200	172
11.	"Οι περιπέτειες του Βαρώνου Μυνχάουζεν",	31	7.200	14	5.500	45	12.700	282

Πηγή: Γραμματεία ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ., επεξεργασία της ίδιας.

1 : Παραστάσεις στην Καλαμάτα
2 :Θεατές
3 :Παραστάσεις εκτός Καλαμάτας
4 :Θεατές
5 : Σύνολο Παραστάσεων
6 : Σύνολο θεατών
7 : Μέσος όρος θεατών ανά παράσταση

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1985

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση	-		5.277.669	28%
Καλ/κές Εκδ/σεις	78.600	1%	687.107	4%
Μουσική	203.000	3%	4.672.987	25%
Χορός	206.010	3%	962.686	5%
Εικαστικά	234.275	3%	1.254.767	7%
Αναψυκτήριο	6.277.064	90%	6.092.926	32%
ΣΥΝΟΛΟ	**6.998.931**	**100**	**18.948.142**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το έτος 1985

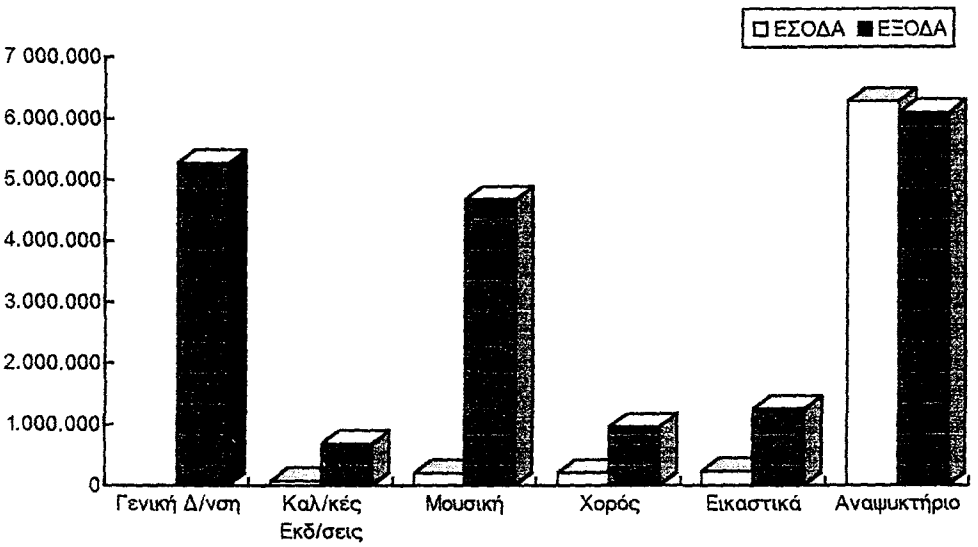

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ : ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1985
ΠΗΓΗ : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ..

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1986

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση	-		31.590.815	25,9
Καλ/κές ΕκΔ/σεις	3.475.098	9,6	16.461.707	13,5
Μουσική	1.089.125	3,0	22.546.343	18,4
Χορός	595.250	1,6	4.589.340	3,7
Εικαστικά	647.875	1,8	8.862.476	7,3
Αναψυκτήριο	30.015.699	83,1	35.043.217	28,8
Κινημ/φος	-		1.213.140	1,0
Ελεύθερο Πανεπ/ο	314.000	0,8	1.713.792	1,4
ΣΥΝΟΛΟ	**36.136.830**	**100**	**122.020.830**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το έτος 1986

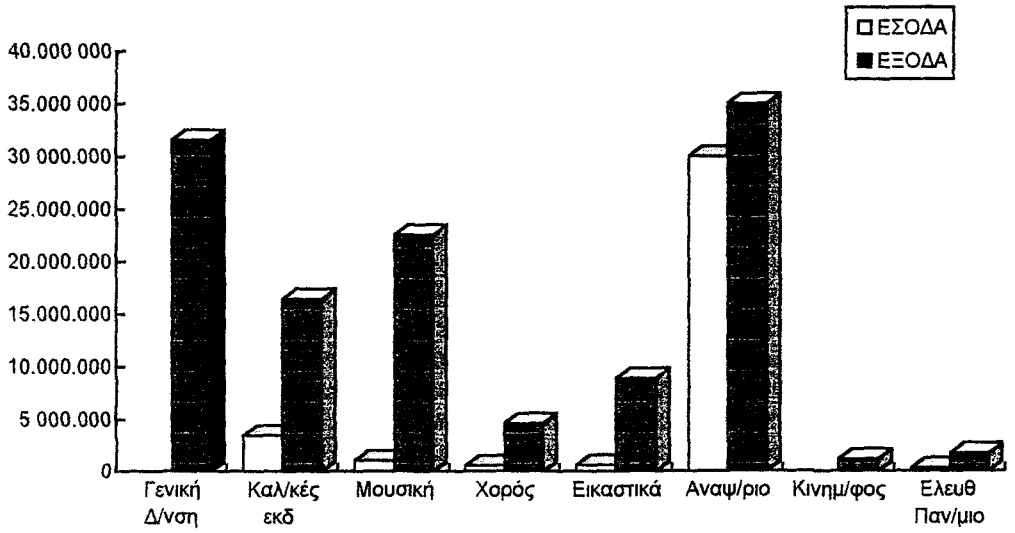

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ : ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1986
ΠΗΓΗ : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1987

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση	-		26.524.725	20,9
Καλ/χνικές Εκδηλώσεις	12.318.249	27,4	16.874.501	13,3
Μουσική	928.850	2,0	23.036.684	18,2
Χορός	796.000	1,8	6.659.768	5,2
Εικαστικά	551.000	1,2	16449.210	13,0
Αναψ/ριο	30.408.820	67,6	37.155.652	29,3
ΣΥΝΟΛΟ	**45.002.919**	**100**	**126.700.640**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το έτος 1987

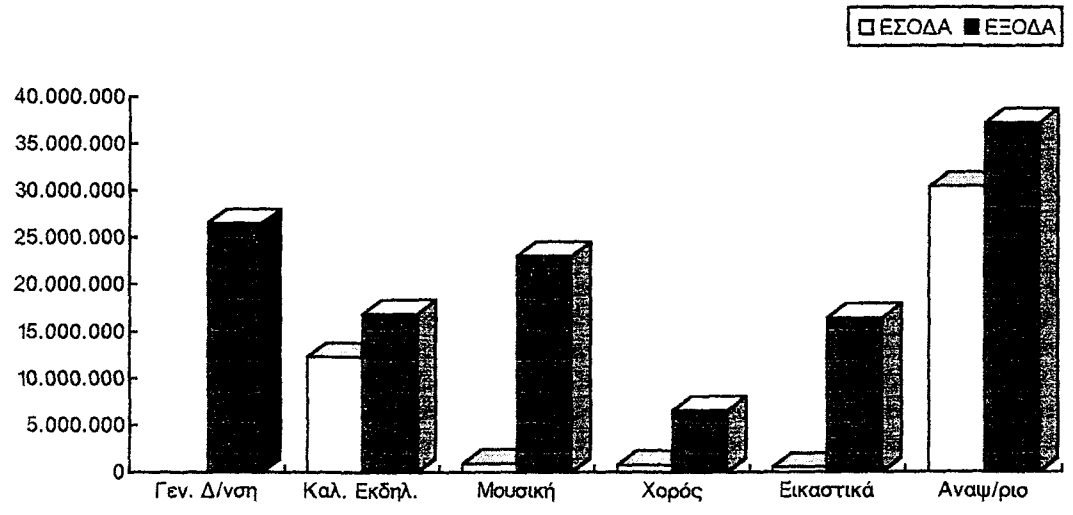

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ : ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1987
ΠΗΓΗ · Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1988

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση	-	0	30.388.487	17,9
Καλ/κές Εκδ/σεις	5.483.246	10,8	26.015.290	15,4
Μουσική	5.177.000	10,3	42.859.025	25,3
Χορός	3.681.500	7,3	12.663.190	7,5
Εικαστικά	2.286.500	4,5	16.028.148	9,5
Αναψυκτήριο	33.863.001	67,1	41.178.329	24,3
ΣΥΝΟΛΟ	**50.491.247**	**100**	**169.132.469**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το έτος 1988

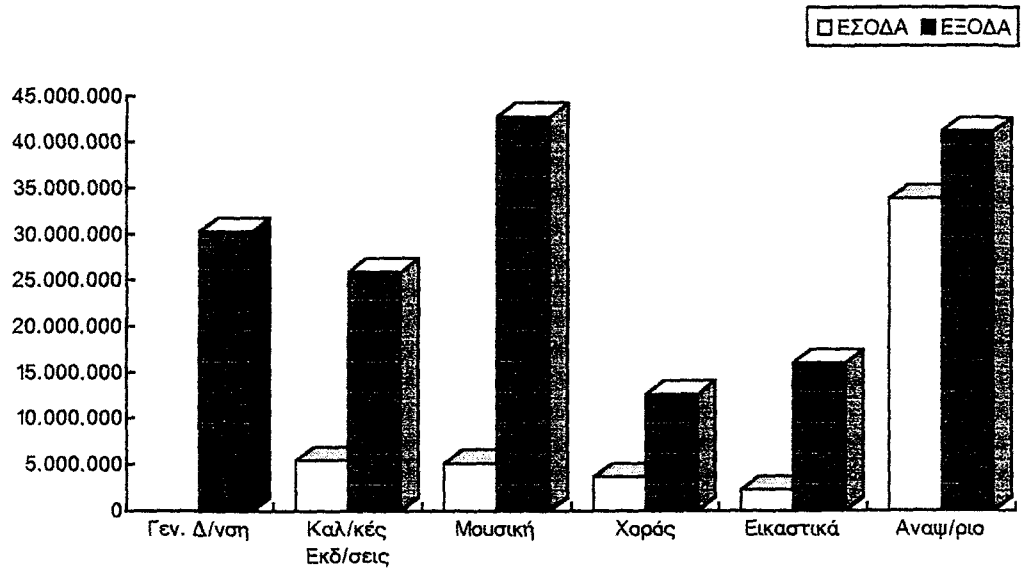

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ : ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1988
ΠΗΓΗ : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1989

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση	-		44.708.131	19,5
Καλ/κές Εκδ/σεις	12.713.208	16,8	43.623.007	19,0
Μουσική	12.779.000	16,9	52.203.497	22,8
Χορός	5.862.500	7,7	20.073.935	8,7
Εικαστικά	3.355.000	4,5	21.863.089	9,5
Αναψυκτήριο	40.815.076	54,0	46.446.166	20,4
ΣΥΝΟΛΟ	**75.524.784**	**100**	**228.917.825**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το έτος 1989

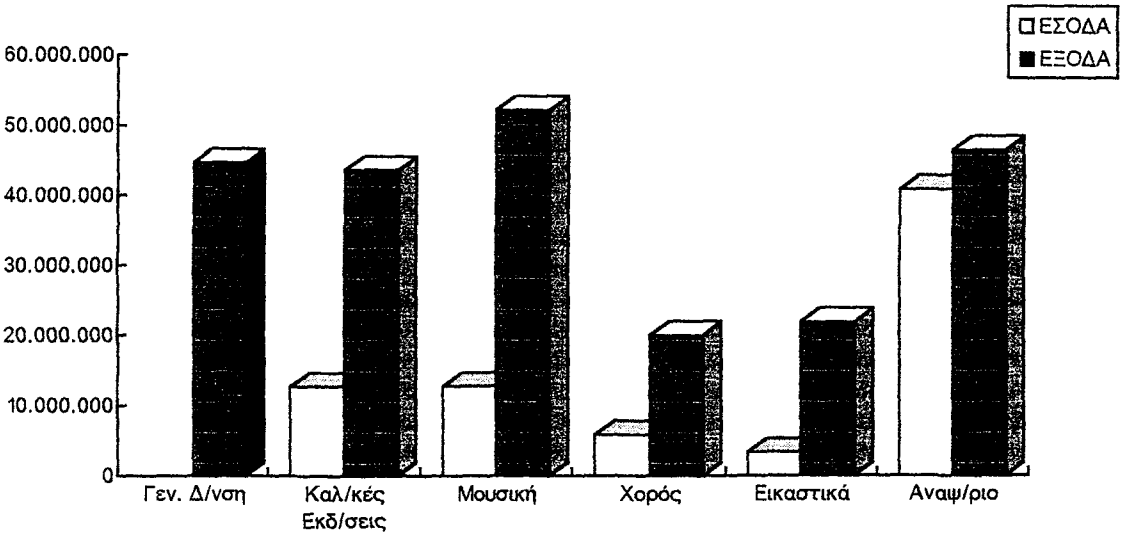

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ : ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1989
ΠΗΓΗ : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1990

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση	-	0	52.868.849	18,5
Καλ/κές Εκδ/σεις	3.557.000	4,5	48.524.209	17,0
Μουσική	19.120.000	24,2	70.946.183	24,8
Χορός	7.283.000	9,2	27.174.271	9,5
Εικαστικά	4.628.500	5,9	24.223.542	8,5
Αναψυκτήριο	42.508.905	54,0	54.486.606	19,2
Τέντα	1.524.084	1,9	4.423.096	1,7
Παιδικό Κέντρο	133.500	0,2	2.501.769	0,8
ΣΥΝΟΛΟ	**78.754.994**	**100**	**285.148.525**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το έτος 1990

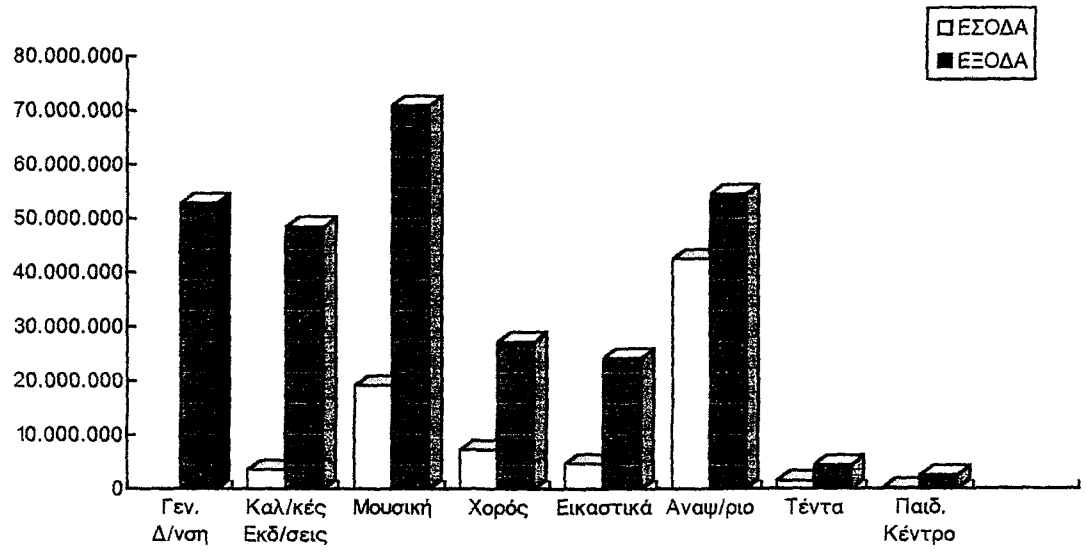

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ . ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1990
ΠΗΓΗ : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1991

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση	-		66.578.960	22,6
Καλ/κές Εκδ/σεις	25.324.276	28,8	49.444.845	16,8
Μουσική	28.309.250	32,2	84.712.849	28,8
Χορός	10.741.000	12,1	34.089.483	11,5
Εικαστικά	7.033.500	8,0	27.523.184	9,3
Αναψυκτήριο [1]	15.358.683	17,4	20.958.101	7,2
Τέντα	1.077.750	1,2	8.590.066	2,9
Παιδικό Κέντρο [2]	306.750	0,3	2.472.654	0,9
ΣΥΝΟΛΟ	**88.151.209**	**100**	**294.370.142**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το έτος 1991

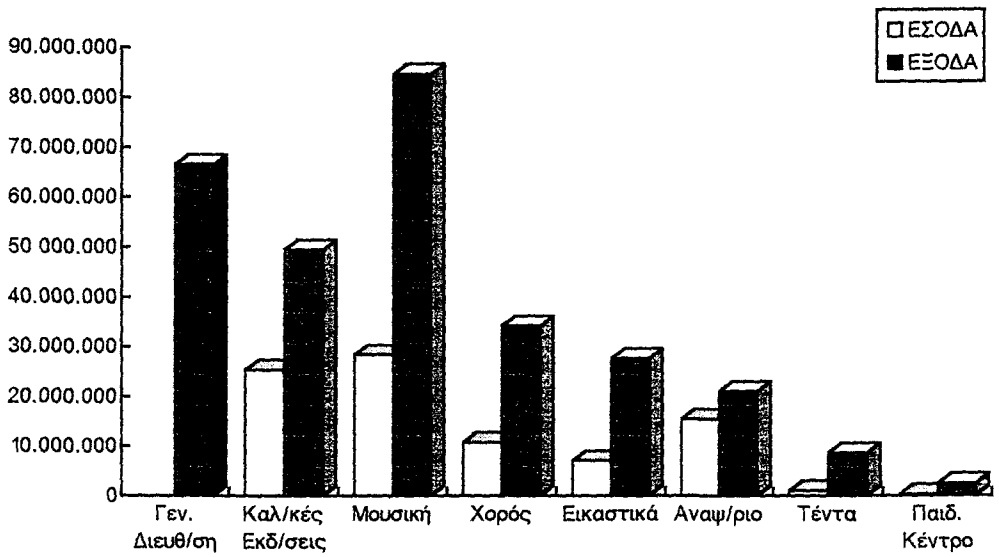

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ : ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1991
ΠΗΓΗ : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

---

1 Η Δ.Ε.Π.Α.Κ., τα Αναψυκτήρια το 1991 τα μίσθωσε σε ιδιώτες.

2 Το "Παιδικό Κέντρο" στο χώρο των βαγονιών του Πάρκου των Σιδηροδρόμων, ήταν μια πρωτότυπη ιδέα που όμως δεν είχε επιτυχία (τον κύριο λόγο της αποτυχίας του δεν τον έχουμε ερευνήσει) . Αποσκοπούσε στην δημιουργική απασχόληση των παιδιών τις πρωϊνές και απογευματινές ώρες δίνοντας τη δυνατότητα στις μητέρες να αξιοποιήσουν τον χρόνο τους για τον εαυτόν τους. Λειτούργησε μόνο για δύο χρονιές (1990-1991).

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

ΕΣΟΔΑ- ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ.
ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1992

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση	277.778	0,2	78.137.852	24,4
Καλ/κές Εκδ/σεις	15.808.600	16,5	45.924.154	14,3
Μουσική	34.588.250	36,0	108.580.993	33,8
Χορός	15.137.400	15,7	41.544.278	12,9
Εικαστικά	7.738.750	8,1	29.490.324	9,3
Αναψυκτήριο	12.648.000	13,1	293.820	0,09
Τέντα	1.079.750	1,2	10.913.160	3,2
Δυτ. Κέντρο	1.910.000	2,0	487.024	0,15
Διάφορα Τμήματα	6.928.814	7,2	5.884.905	1,9
ΣΥΝΟΛΟ	**96.119.342**	**100**	**321.156.510**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το έτος 1992

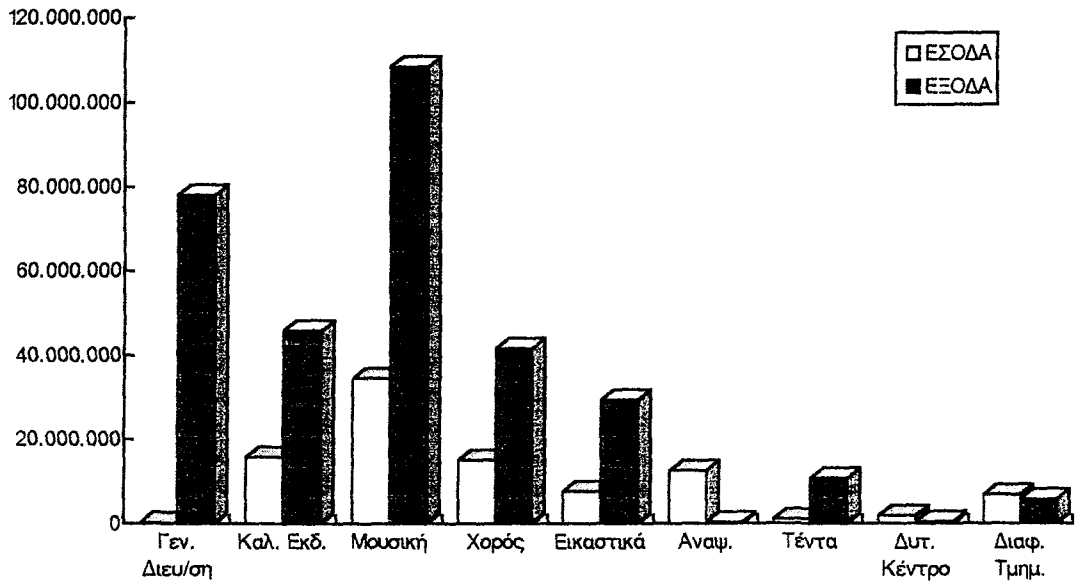

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ : ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1992
ΠΗΓΗ : Έκθεση πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ. ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1993

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση			90.661.844	25,3
Καλ/κές Εκδ/σεις	19.657.676	16,4	32.242.369	9,O
Μουσική	40.415.375	33,6	135.883.079	37,9
Χορός	18.666.250	15,5	49.997.687	14,1
Εικαστικά	10.365.250	8,6	31.576.286	8,8
Αναψυκτήριο	7.024.000	5,8	65.300	0,02
Τέντα	835.373	0,7	11.215.741	3,1
Δυτικό Κέντρο	2.637.750	2,2	258.897	0,07
ΔιάφοραΤμήματα	19.910.172	16,6	610.334	0,17
ΣΥΝΟΛΟ	**119.511.846**	**100**	**358.001.537**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της ΔΕΠΑΚ για το έτος 1993

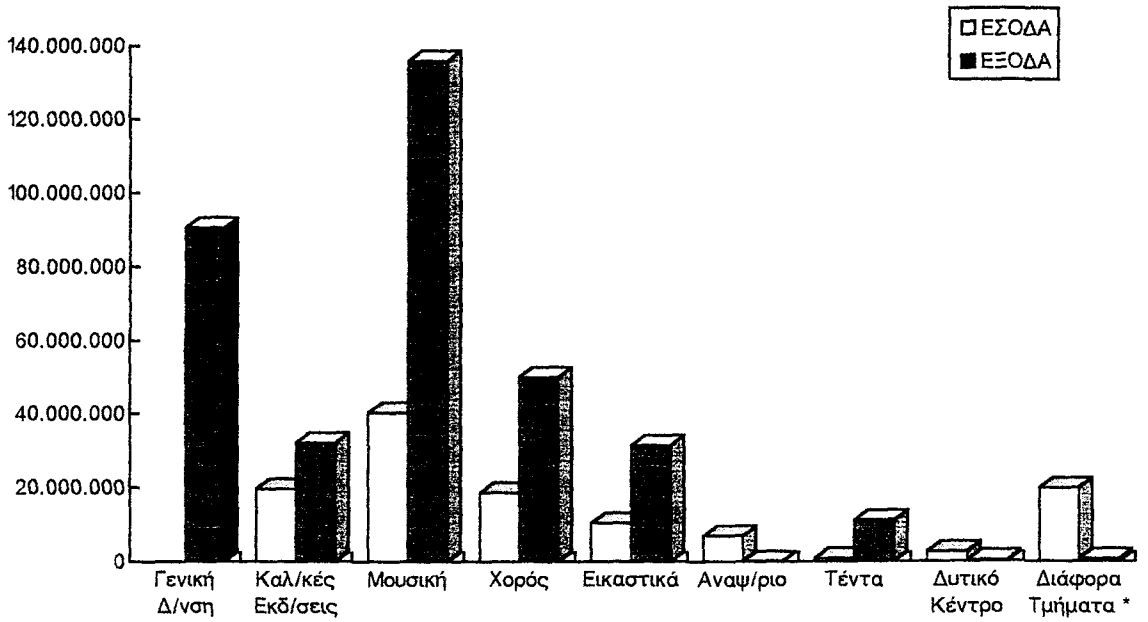

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ · ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1994
ΠΗΓΗ : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

ΕΣΟΔΑ- ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1994

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση	-		107.464.087	26,9
Καλ/κές Εκδ/σεις	9.621.000	10,26	27.063.162	6,7
Μουσική	44.841.500	48	147.036.113	36,8
Χορός	21.220.875	22,6	56.896.772	14,2
Εικαστικά	12.247.500	13	34.297.383	8,5
Αναψυκτήριο	3.606.000	3,8	1.035.834	0,2
Τέντα	666.373	0,7	12.113.316	3
Δυτικό Κέντρο	1.228.000	1,3	292.861	0,04
Διάφορα Τμήματα	267.977	0,28	13.245.378	3,3
ΣΥΝΟΛΟ	**93.699.225**	**100**	**399.444.906**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το έτος 1994

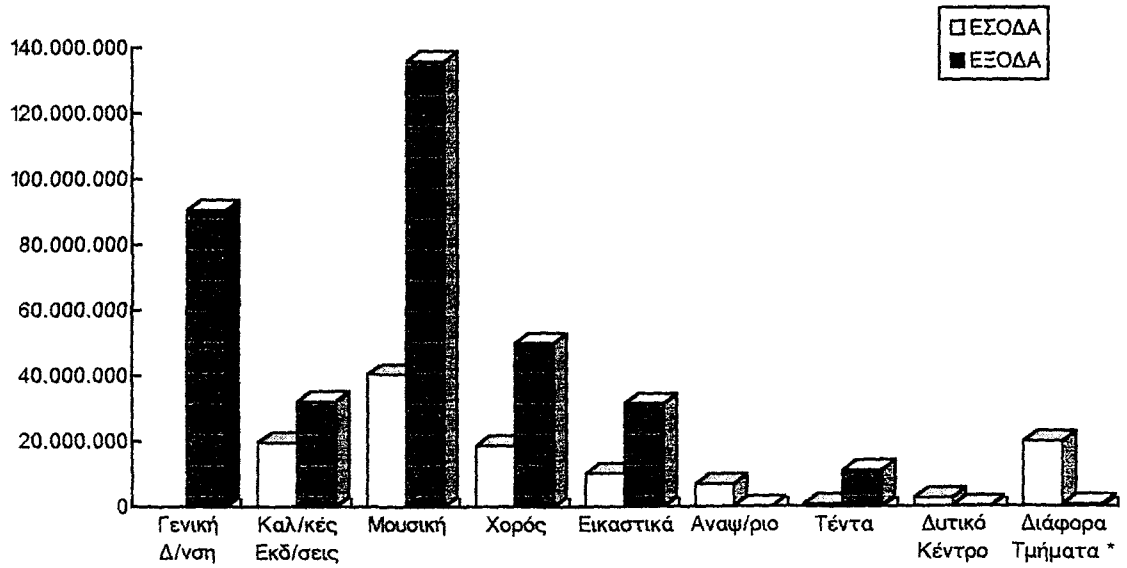

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ : ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1994
ΠΗΓΗ : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΔΕ.Π.Α.Κ. ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1995

ΤΜΗΜΑΤΑ	ΕΣΟΔΑ	%	ΕΞΟΔΑ	%
Γενική Δ/νση	-	-	113.090.894	21,3
Καλ/κές Εκδ/σεις	12.265.000	10,8	22.481.213	4,2
Μουσική	54.434.675	47,5	160.595.336	30,2
Χορός	22.998.500	20,11	64.638.907	12,2
Εικαστικά	14.405.500	12,6	39.903.989	7,5
Εκδηλώσεις ΔΙ.ΚΕ.ΧΟ.	5.343.000*	4,7	117.728.673	22,13
Αναψυκτήρια	4.925.000	4,4	135.270	o,02
Τέντα	-	-	12.801.405	2,4
Δυτικό Κέντρο	-	-	372.474	0,07
ΣΥΝΟΛΟ	**114.371.675**	**100**	**531.748.161**	**100**

Πηγή : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για το έτος 1995

* Το ποσό αυτό είναι το σύνολο των εσόδων από τις πωλήσεις εισιτήριων των Καλλιτεχνικών εκδηλώσεων του Κέντρου (4.604.000) και των πωλήσεων προγραμμάτων (739.000).

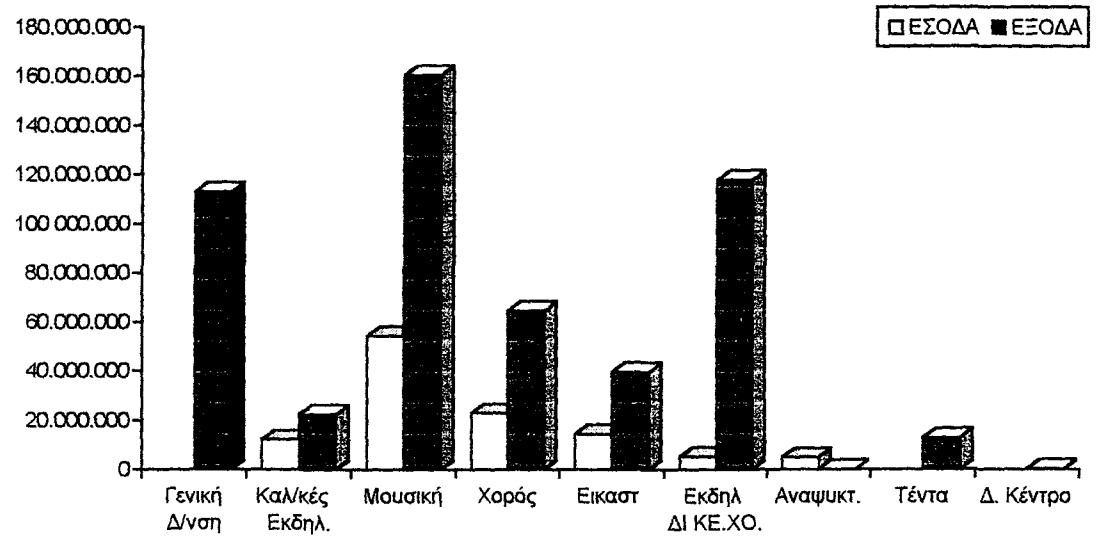

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ : ΕΣΟΔΑ - ΕΞΟΔΑ για την χρονική περίοδο 1995
ΠΗΓΗ : Έκθεση Πεπραγμένων του Δ.Σ. της Δ.Ε.Π.Α.Κ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΓΡΑΦΙΩΤΗΣ Δ., 1987, *Πολιτικές ασυνέχειες*, εκδ.Ύψιλον

ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ ΧΡ., 1986, *Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα*, εκδ. Ιστορικό αρχείο της Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος

ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ Δ., 1990 , *Για μιά πολιτική της κουλτούρας*, εκδ Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης

ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ Α., 1981, *Η σημασία του πολιτιστικού παράγοντα στη διαδικασία της ανάπτυξης* (πρακτικά συνεδρίου για την ανάπτυξη στην Ελλάδα),τομ.ΙΙΙ, εκδ.ΤΕΕ

ALFREY J., PUTNAM T., 1992, *Η Βιομηχανική Κληρονομιά*, εκδ. Ε.Τ.Β.Α

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ Χ., 1995, *Πολιτιστική πολιτική της Κύπρου*, Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Αθήνα

ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ Γ. (επιμ.), 1987, *Ο πολιτιστικός ιμπεριαλισμός* (συλλογή άρθρων), εκδ. Ηρόδοτος

ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ Ε.,1993, *Νέοι θεσμοί ανάπτυξης και προβλήματα κοινωνικής πολιτικής*, στο "Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής σήμερα", (πρακτικά συνεδρίου 27-29 Νοεμβρίου 1991), Ίδρυμα Σ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, Αθήνα

_ ,1994, *Περιφερειακή πολιτική στη δεκαετία του 1980 και προοπτικές*, στο "Αστική και περιφεριακή ανάπτυξη. Θεωρία - ανάλυση και πολιτική", (επιμ.: Π. Γετίμης, Γ. Καυκαλάς, Ν. Μαραβέγιας), εκδ. Θεμέλιο

_ ,1995, *Οι περιφέρειες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η εξέλιξη της περιφερειακής πολιτικής από τη συνθήκη της Ρώμης έως το Maastricht*, εκδ. Θεμέλιο

ΑΝΤΟΡΝΟ, ΛΟΒΕΝΤΑΛ, ΜΑΡΚΟΥΖΕ, ΧΟΡΚΧΑΙΜΕΡ, 1984, *Τέχνη και μαζική κουλτούρα*, εκδ. Υψιλον

ΑΝΤΟΡΝΟ, ΧΟΡΚΧΑΙΜΕΡ (επιμ.), 1987, *Κοινωνιολογία - Εισαγωγικά δοκίμια*, εκδ. Κριτική

ΑΣΔΡΑΧΑΣ Σ., 1993, Σχόλια, εκδ. Αλεξάνδρεια

ΑΣΤΡΙΝΑΚΗΣ Α., 1991, *Νεανικές υποκουλτούρες της νεολαίας της εργατικής τάξης. Η βρετανική θεώρηση και η ελληνική εμπειρία*, εκδ. Παπαζήση

AYMONINO C., 1979, *Κυριαρχία και υποτέλεια, η εξέλιξη της μοντέρνας πόλης*, εκδ. Νέα Σύνορα, Α. Λιβάνης

ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ - Le Monde Diplômatique, 1996, *Μέσα ενημέρωσης, μηχανισμοί χειραγώγησης*, τ. 8

ΒΑΛΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ Β.,1989, *Ο ρόλος των Δημοτικών Επιχειρήσεων στην ανάπτυξη,* στο βιβλίο "Θέματα Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης", επιμ. Ν. ΤΑΤΣΟΣ σελ.137-141

BADIE B., 1995, *Κουλτούρα και πολιτική,* εκδ. Πατάκη

ΒΑΞΕΝΟΒΑΝΟΓΛΟΥ Α., 1994, *Οι Έλληνες Κεφαλαιούχοι , 1900-1940. Κοινωνική και οικονομική προσέγγιση,* εκδ. Θεμέλιο

ΒΑΡΙΚΑ Ε., 1987, *Η εξέγερση των Κυριών. Η γένεση μιάς φεμινιστικής συνείδησης στην Ελλάδα 1833-1907,* εκδ. Ίδρυμα Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος

BAUMAN Z., 1994, *Ο Πολιτισμός ως πράξη.* εκδ. Πατάκη

ΒΕΝΤΟΥΡΑ Λ., 1994, *Μετανάστευση και Έθνος,* εκδ. Ε.Μ.Ν.Ε.-ΜΝΗΜΩΝ

ΒΟΒΟΛΙΝΗ Κ., 1951, *Το χρονικό του Παρνασσού, 1865-1950,* Αθήνα

BOTTOMORE T.,1983, *Κοινωνιολογία. Κεντρικά προβλήματα και βασική βιβλιογραφία,* εκδ. Gutenberg

BOURDIEU P., PASSERON J.-CL., 1993, *Οι κληρονόμοι. Οι φοιτητές και η κουλτούρα,* εκδ. Καρδαμίτσα

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, *Πενταετές πρόγραμμα 1983-1987. Προκαταρκτικά.*

BURGEL G., 1976, *Αθήνα, η ανάπτυξη μιάς Μεσογειακής Πρωτεύουσας,* εκδ. Εξάντας

ΓΑΣΠΑΡΙΝΑΤΟΣ Κ., 1992, *Δημοτικοί Κινηματογράφοι. Σινέ Παράδεισος του Δήμου Κορυδαλλού,* περ. "Τοπική Αυτοδιοίκηση", τευχ. 2 (80)

ΓΚΡΑΜΣΙ Α., 1973, *Η οργάνωση της κουλτούρας,* εκδ. Στοχαστής

ΓΕΤΙΜΗΣ Π., 1988, *Η συγκρότηση του τοπικού κράτους στην Ελλάδα,* στο "Προβλήματα ανάπτυξης του Κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα . Χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις" (επιμ.) ΜΑΛΟΥΤΑΣ Θ., ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Δ., εκδ. Εξάντας, σ. 149-182

_ ,1993, *Κοινωνικές πολιτικές και τοπικό Κράτος,* στο Π. Γετίμης - Δ. Γράβαρης (επιμ.), *Κοινωνικό κράτος και Κοινωνική πολιτική. Η σύγχρονη προβληματική,* εκδ. Θεμέλιο, σελ. 91-121

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ., 1995, *Η Ευρώπη της Αυτοδιοίκησης. Πολιτιστικά δίκτυα πόλεων στην Μεσόγειο και ο προωθητικός ρόλος της Τ.Α.,* περ. "Τοπική Αυτοδιοίκηση", τευχ. 6(95), σελ. 49-55

ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ ΧΡ., 1997, *Πολιτισμός, το κεντρικό πρόβλημα της πολιτικής,* εκδ. Ίνδικτος

ΓΚΙΖΕΛΗΣ ΓΡ., 1977, *Πρακτική και οργάνωση κοινωνικο-πολιτιστικών δραστηριοτήτων,* Έκθεση και συλλογή στοιχείων για τον Ελληνικό χώρο. Τομ. Α, εκδ. ΕΚΚΕ

_ ,1980, *Το πολιτισμικό σύστημα. Ο σημειωτικός και επικοινωνιακός χαρακτήρας του,* εκδ. Γρηγορόπουλος

ΓΚΙΖΕΛΗΣ, ΜΥΡΙΖΑΚΗΣ, ΠΑΣΣΑ-ΓΑΡΔΙΚΗ,ΤΕΠΕΡΟΓΛΟΥ, 1980, *Πολιτιστικές δραστηριότητες στο πλαίσιο της οικογένειας*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών 39-40, σελ.198-220, εκδ. ΕΚΚΕ

ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π. Δ., 1991, *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα.* τόμος Β', εκδ. Σάκκουλα

ΔΑΡΑΚΗ Π., 1996, *Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση,* εκδ. Πατάκη

ΔΕΛΒΕΡΟΥΔΗ Ε.-Α., 1988, *Η Θεατρική παραγωγή των αρχών του 20ου αιώνα,* στο "Βενιζελισμός και Αστικός εκσυγχρονισμός", εκδ. Π.Ε. Κρήτης

ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ Ν., 1989, *Κουλτούρα, νεωτερικότητα, πολιτική κουλτούρα,* εκδ. Παπαζήση

ΔΕΡΤΙΛΗΣ Γ.,1977, *Κοινωνικός μετασχηματισμός και στρατιωτική επέμβαση 1880-1909*

ΔΕΦΝΕΡ Α., 1995, *Πολιτιστικές δραστηριότητες και ελεύθερος χρόνος : Κοινωνικές και γεωγραφικές διαστάσεις,* στο "Κοινωνική δομή και πολεοδομική οργάνωση στην Αθήνα", (επιμ.) ΜΑΛΟΥΤΑΣ Θ., ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Δ., εκδ. Παρατηρητής

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΒΕΡΟΙΑΣ, 1992,*Συνάντηση ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. και φορέων για τα προβλήματα των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.,* Βέροια 3,4 Οκτωβρίου 1992

ΔΩΡΗΣ Μ., 1981, *Πολιτισμός και κοινωνική εξέλιξη,* εκδ. Γνώση

Ε.Ε.Τ.Α.Α., 1984,*Τοπική Ανάπτυξη : Ουτοπία ή πρόκληση*; (Διεθνές Φόρουμ) , Αθήνα,

_ ,1994, *Πολιτισμός και Τοπική Δημοκρατία.* Η αφανής πλευρά μιάς προφανούς σχέσης., (συλλογή άρθρων), Αθήνα

_ ,1995, *Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας Π.Δ. 410/95 (ΦΕΚ Α' 231),* Αθήνα

Ε.Ε.Τ.Α.Α. - Κ.Ε.Δ.Κ.Ε., 1993, *Η Πολιτιστική δραστηριότητα των Ο.Τ.Α. Η παρούσα κατάσταση και προοπτικές,* Αθήνα

ΕΛΙΟΤ Τ.Σ., 1990,*Η ενότητα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού,* εκδ. Ίκαρος

ΕΛΛΑΔΑ , ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, 1983, *Ο Πολιτισμός,* τομ.10, εκδ. Μαλλιάρης-Παιδεία

Ε.Σ.Υ.Ε., 1993, *Πολιτιστικές Στατιστικές των ετών 1989 και 1990,* Αθήνα

_ ,1995, *Πολιτιστικές Στατιστικές των ετών 1991 και 1992,* Αθήνα

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ XXIII, 1997, *Προώθηση του ρόλου των σωματείων και των ιδρυμάτων στην Ευρώπη.*

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, 1993, *Τοπική κοινοτική δράση και κοινωνική πολιτική. Προτάσεις για συζήτηση.,* εκδ. Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, *ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ. Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η θέση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου* ,1992, εκδ. Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

ΖΙΩΓΟΥ- ΚΑΡΑΣΤΕΡΓΙΟΥ Σ., 1986, *Η Μέση εκπαίδευση των κοριτσιών στην Ελλάδα (1830-1893),* εκδ. Γ.Γ.Ν.Γ.

ΖΟΡΜΠΑ Μ., 1995, *Κρατική πολιτική για το Βιβλίο,* εκδ. Οδυσσέας

ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ Π.,1989, *Δημοτικές Επιχειρήσεις και Περιφερειακή Ανάπτυξη,* στο βιβλίο "Θέματα Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης", επιμ. Ν. ΤΑΤΣΟΣ σελ.143-157

ΙΑΤΡΙΔΗΣ Δ., 1990, *Σχεδιασμός κοινωνικής πολιτικής*, εκδ. Gutenberg

ΙΔΕΟΛΟΓΙΕΣ, Η μεγάλη σύγχυση (συλλογικό έργο Γάλλων πανεπιστημιακών), 1990, εκδ. Ροές

ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, 1993,*Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής σήμερα,* (πρακτικά συνεδρίου 27-29 Νοεμβρίου 1991), Αθήνα

_ ,1996, *Όρια και σχέσεις Δημόσιου και Ιδιωτικού,* (πρακτικά συνεδρίου 23-26 Νοεμβρίου 1994), Αθήνα

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (Αθήνα), TEAM 4 (Αθήνα), ISMERI EUROPA (Rome), 1993, *Μελλοντική εξέλιξη των Περιφερειών της Κεντρικής Μεσογείου, (MEZZOGIORNO - ΕΛΛΑΔΑ),* (περίληψη), εκδ. XVI Γενική Διεύθυνση Επιτροπής Ευρωπαικών Κοινοτήτων.

ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π.Κ., 1993, *Ευρωπαϊκη πολιτική ένωση. Η συνθήκη του Maastricht και η Ελλάδα,* εκδ. Θεμέλιο

_ ,1994, *Η πόλη και η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Αναζητώντας μια νέα Αριστοτελική προσέγγιση στη διαδικασία της πολιτικής ολοκλήρωσης,* εκδ.Θεμέλιο

JAVEAU CL., 1996, *Η Έρευνα με Ερωτηματολόγιο,* εκδ. Τυπωθήτω, Γ. Δαρδάνος

ΚΑΛΛΙΓΑ Ε., 1990, *Η πρόνοια γιά το παιδί στην Ελλάδα του 19ου αιώνα,* εκδ. Δωδώνη

ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ Ν., 1986, *Η ταυτότητα της νεοελληνικής πόλης . Εκσυγκρονισμός και μεταλλάξεις της αστικότητας (1800-1923),* "Τόπος και Περιφέρεια", τ. 12, σελ.103-130

ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑΣ Σ., ΠΑΚΟΣ Θ.,1986, *Κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες,* στο "Η Ελλάδα σε εξέλιξη", εκδ. Εξάντας

ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ Β., 1984, Η *καταναλωτική συμπεριφορά στην ελληνική κοινωνία 1960-1975*, εκδ. ΕΚΚΕ

_ ,1984, *Μορφές της κοινωνικής δράσης,* εκδ. Θεμέλιο

ΚΑΡΠΟΔΙΝΗ-ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ Ε., 1992, *Ελληνική Πολιτιστική Ταυτότητα και Περιφερειακή Ανάπτυξη,* Επιστημονική Επετηρίδα, Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης, σελ. 223-239

_ ,1993, *Κάστρα της Πελοποννήσου,* εκδ. Αδάμ

ΚΑΥΚΑΛΑΣ Γ., 1992, *Περιφερειακή ανάπτυξη και χωρική ολοκλήρωση,* εκδ. Παρατηρητής, Θεσ/κη

Κ.Ε.Π.Ε., 1992, *Εκθέσεις για το πρόγραμμα 1988-1992. Πολιτιστική ανάπτυξη*

Κ.Ε.Π.Ε., 1996, *Οικονομία και Αθλητισμός*

ΚΙΟΥΚΙΑΣ Δ., 1994, *Οργάνωση συμφερόντων στην Ελλάδα. Ενσωμάτωση και πρόσβαση στο κράτος σε συγκριτική προοπτική,* εκδ. Εξάντας

ΚΛΕΙΩΣΗ Χ., 1987 , *Τοπική Αυτοδιοίκηση, θεωρία και πράξη*

COOLEY, PARK, LASSWELL, KATZ, 1989, *Το μήνυμα του μέσου. Η έκρηξη της μαζικής επικοινωνίας,* εκδ. Αλεξάνδρεια

ΚΟΝΔΥΛΗΣ Π., 1991, *Η παρακμή του Αστικού πολιτισμού,* εκδ. Θεμέλιο

ΚΟΝΣΟΛΑ ΝΤ., 1988, *Θέματα πολιτιστικής πολιτικής* (σημειώσεις), Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

_ ,1990, *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση* , εκδ. Παπαζήση

_ ,1995, *Η Διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς,* εκδ. Παπαζήση

ΚΟΝΣΟΛΑΣ Ν., 1983, *Περιφερειακή οικονομική πολιτική γενική θεώρηση,* εκδ. Παπαζήση

ΚΟΡΑΣΙΔΟΥ Μ., 1995, *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους. Φτώχεια και φιλανθρωπία στην Ελληνική πρωτεύουσα του 19ου αιώνα,* εκδ. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς

ΚΟΡΩΝΑΙΟΥ Α., 1992, *Νέοι και μέσα μαζικής επικοινωνίας* (κοινωνιολογική προσέγγιση των πολιτιστικών του ελεύθερου χρόνου των νέων 11-13 ετών), εκδ. Οδυσσέας

_ ,1996, *Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου,* εκδ. Νήσος

KRAUS, ADORNO, MACDONALD, ARENDT,..., 1991, *Η κουλτούρα των μέσων. Μαζική κοινωνία και πολιτιστική βιομηχανία,* εκδ. Αλεξάνδρεια

ΚΟΥΤΟΥΠΗ Θ., 1996, *Χορηγία.Πρακτικός οδηγός για Χορηγούς και επιχορηγούμενους,* εκδ. Γαλαίος

ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Τ.,1996, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Τ.Α.* τόμος 1 : *Ο Θεσμός της Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα,* εκδ. Παπαζήση

ΛΕΟΝΤΙΔΟΥ Λ., 1989, Πόλεις της σιωπής, εκδ. ΕΤΒΑ

ΛΕΒΙΔΗ Ν.,1933, *Μελέτη πως ακριβώς ιδρύθη η Σχολή των απόρων παίδων υπό του φιλολογικού συλλόγου Παρνασσού,* Αθήνα

LEFEBVRE H., 1977, Δικαίωμα στην πόλη, Χώρος και πολιτική, εκδ. Παπαζήση

ΛΗΞΟΥΡΙΩΤΗ Γ., 1986, *Κοινωνικές και νομικές αντιλήψεις γιά το παιδί τον πρώτο αιώνα του Νεοελληνικού Κράτους*, εκδ. Δωδώνη

ΛΥΡΙΝΤΖΗΣ Χ., 1991, *Το τέλος των "τζακιών". Κοινωνία και πολιτική στην Αχαΐα του 19ου αιώνα*, εκδ. Θεμέλιο

ΜΑΓΕΡ Κ., 1957, 1960, *Ιστορία του Ελληνικού τύπου*, τομ. Α' 1790-1900, τομ. Γ' 1901-1959, Αθήνα

ΜΑΚΡΙΔΗΣ Χ., 1890, *Οδηγός της Ελλάδος μετά ημερολογίου*, έτος Δ'

ΜΑΛΟΥΤΑΣ Θ., ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Δ. (επιμ.), 1988, *Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις*, εκδ. Εξάντας

ΜΑΛΟΥΧΟΥ, ΠΑΝΤΑΖΗ, ΡΑΝΝΟΥ, 1980, *Δυνατότητες πολιτιστικής κίνησης στο Δήμο,στη συνοικία και στη γειτονιά*, Ενημερωτικό Δελτίο Τ.Ε.Ε., τ.1105

ΜΑΪΣΤΡΟΣ Π., 1986, *Οι Νέοι Θεσμοί, για την Αποκέντρωση, την Τοπική Αυτοδιοίκηση και το Δημοκρατικό Προγραμματισμό*, Σεμινάριο της Ε.Ε.Τ.Α.Α.

_ ,1986, *Οι επιχειρήσεις των Ο.Τ.Α.*, Σεμινάριο της Ε.Ε.Τ.Α.Α.

ΜΕΓΑ Β.Π., 1986, *Καταγραφή των πολιτιστικών πόλων του Ελλαδικού χώρου*, Τεχνικά Χρονικά, τ. 6, τεύχος 3

ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΥ Β.Α., 1985, *Παράδοση και Πολιτιστική Ταυτότητα*, Τεχνικά Χρονικά, τ. 5, τεύχος. 4, σελ. 142-161

ΜΟΡΕΝ Ε., ΚΕΡΝ Α., 1993, *Γή - Πατρίδα*, εκδ. Οδυσσέας

ΜΟΣΚΩΦ Κ.,1987, *Εισαγωγικά στην ιστορία του κινήματος της εργατικής τάξης. Η διαμόρφωση της εθνικής και κοινωνικής συνείδησης στην Ελλάδα*, εκδ. Καστανιώτης

ΜΠΑΔΟΓΙΑΝΝΑΚΙΣ Γ., 1994, *Ελεύθερος χρόνος : Η μεγάλη πρόκληση !*, εκδ. Singular, Αθήνα

ΜΠΑΛΤΑ Ν., ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Δ., 1993, *Σημειώσεις για την ιστορία του Τύπου. Η ελληνική και η ευρωπαϊκή διάσταση*, εκδ. Οδυσσέας

ΜΠΑΜΠΑΣ ΣΤ., 1986, *Θεσμικό πλαίσιο και νομικές μορφές των επιχειρήσεων των Ο.Τ.Α.*, Σεμινάριο της Ε.Ε.Τ.Α.Α.

ΜΠΑΣΚΟΖΟΣ Ι., 1993, *Συμβολή στη μελέτη των πολιτιστικών τάσεων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1974-1989*, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Παν. Αθηνών

ΜΠΕΣΙΛΑ - ΒΗΚΑ ΕΥΡ., 1995, *Το Συνταγματικό πλαίσιο του θεσμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*, εκδ. Σάκκουλα

ΜΠΙΑΚΙΝΙ Φ., ΠΑΡΚΙΝΣΟΝ Μ., 1994, *Πολιτιστική πολιτική καί αναζωογόνηση των πόλεων*, εκδ. Ε.Ε.Τ.Α.Α.

ΜΠΟΜΠΟΥ-ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ Ε., 1993, *Το Λύκειο των Ελληνίδων (1911-1991)*, εκδ Λυκείου των Ελληνίδων

ΝΕΣΤΟΡΟΣ-ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ Α., 1983, *Η λαϊκή παράδοση: σύμβολο και πραγματικότητα,* στο "Ελληνισμός - Ελληνικότητα", (επιμ. Δ. Γ. ΤΣΑΟΥΣΗΣ), σελ.249-256, εκδ. Εστία

ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ Σ.,1993, *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου,* εκδ. Παπαζήση

DESCHAMPS G., 1992, *Η Ελλάδα σήμερα. Οδοιπορικό 1890. Οκόσμος του Χ.Τρικούπη,* εκδ. Τροχαλία

DUVERGER M., 1978, *Μέθοδοι κοινωνικών επιστημών,* τομ. I,II, εκδ. Ε.Κ.Κ.Ε.

ΞΥΔΙΑΣ Β., 1992, *Η κοινότητα ως έννοια κριτική στην πολιτική σκέψη των νεώτερων χρόνων (σπουδή στον F. Tonnies),* στο "Νέα Κοινωνιολογία", ειδικό τεύχος για τον Κοινοτισμό, τ.16., σελ. 66-75

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Β., *Αγροτική έξοδος και σχηματισμός της εργατικής δύναμις της ελληνικής πόλης,* εκδ. ΕΜΝΕ II, σελ. 521-531

_ ,1996, *Γενικό και μερικό : οι διαφορετικές ιστορικές τύχες.* "Πρακτικά Δ' Συνεδρίου Επτανησιακού Πολιτισμού", Λευκάδα , 8-12 Σεπτεμβρίου 1993, Αθήνα, σελ. 457-460

ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ Ν., 1992, *Ο Κωνσταντίνος Δ. Καραβίδας και ο σχεδιασμός της Κοινοτικής Δημοκρατίας,* στο "Νέα Κοινωνιολογία", ειδικό τεύχος για τον Κοινοτισμό, τ.16., σελ. 12-26

- ,1993, *Ο Ελληνικός κοινοτισμός και η Νεοελληνική κοινοτική παράδοση,* εκδ. Παρουσία

_ ,1994,*Ο κοινοτισμός σήμερα : Καταβολές και προοπτικές,* στο "Νέα Κοινωνιολογία", τ. 19, σελ. 13-31

ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ Π., 1985, *Οι Δημοτικές Επιχειρήσεις,* περ. ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ, τ.1-2, σελ. 28-42

ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ Π. - ΚΑΤΣΟΥΛΗ Δ., 1995,*Οι χάρτες και η Ευρώπη της Αυτοδιοίκησης,* εκδ. Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α

ΠΑΠΑΔΟΛΑΜΠΑΚΗ Μ., 1981, *Επικοινωνία και κοινότητα στην πόλη,* εκδ.Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ- ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ Π. (επιμ.), 1990, *Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα και στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας",* εκδ. Παρατηρητής, Θεσ/κη

ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡ.,1997, *Κοινωνικό Κεφάλαιο και Θεσμικά Δίκτυα Συλλογικής Εκμάθησης : το ουσιαστικό περιεχόμενο της αρχής της επικουρικότητας στα πλαίσια της ευρωπαϊκής περιφερειακής περιφερειακής πολιτικής,* περ.ΤΟΠΟΣ, τ.12, σελ.3-29

ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ Π.,1984, *Τοπικές υποθέσεις και Τ.Α.*, Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τ. 5, σελ. 73-78

ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ Σ., 1987, *Εκπαίδευση και ανάπτυξη στην Ελλάδα 1948-1985. Το ασύμπτωτο μιας σχέσης*, εκδ. Θεμέλιο.

ΠΙΕΡΡΟΣ Φ.-ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ -ΔΩΡΗ Λ. -ΤΣΑΓΚΑΡΗ Ε., 1993, *Προγράμματα και πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*, εκδ. Παπαζήση

ΠΛΩΡΙΤΗΣ Μ., 1988, *Τέχνη, γλώσσα και εξουσία*, εκδ. Κατσανιώτη

ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ Δ., 1997, *Αφιέρωμα Ελληνικές Ορχήστρες*, περ. ΔΙΦΩΝΟ, τ. 25, σελ. 56-65

ΣΑΒΒΑΣ Ε. - Ε. ΚΟΝΔΥΛΗΣ, 1993, *Ιδιωτικοποίηση και παραγωγικότητα*, εκδ. Παπαζήση

ΣΑΪΝΤ Ε., 1996, *Κουλτούρα και Ιμπεριαλισμός- Μια συστηματική και γοητευτική ανίχνευση των ριζών του ιμπεριαλισμού στον πολιτισμό της Δύσης*, εκδ. Νεφέλη

ΣΑΪΤΑΣ Γ. ,1995, *Τουρισμός και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Μάνης*, περ. Τεχνικά Χρονικά 5/1995, σελ. 96-103

ΣΑΠΟΥΝΑΚΗ-ΔΡΑΚΑΚΗ Λ., 1986, *Η εκπαίδευση στον Πειραιά.*, περ. Τα Ιστορικά, τ.6, σελ.387-415

_ ,1993, *Χωρική ανάλυση υπηρεσιών* (σημειώσεις)Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα

ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., 1984, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής ιστορίας*, εκδ. Θεμέλιο

_ ,1987, *Ανάλεκτα νεοελληνικής ιστορίας και ιστοριογραφίας*, εκδ. γ', Θεμέλιο

ΣΚΑΛΤΣΑ Μ., 1992, *Η χορηγία των τεχνών*, εκδ. Ο.Μ.Ε.Π.Ο.

ΣΚΙΑ-ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Χ., 1987, *Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της έννοιας "συνοικία"*, στην Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 66, σελ. 52-72

ΣΠΑΝΟΥ Κ., 1991, *Η βελτίωση της ικανότητας δράσης της Τ.Α. Μέθοδοι και προβλήματα*, στην Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ. 82, σελ. 85-110

ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ Π., 1990, *Κοινοτική εργασία - Θεωρία και πράξη*, εκδ. Ιων

ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ Ο., 1986, *Η ανάπτυξη του θεσμού της Τ.Α. στην Ελλάδα και η σημασία της κοινοτικής ανάπτυξης . Μια προσέγγιση*, στο περ. Κοινοτική Εργασία, τ. 3, σελ.143-154

_ ,1987, *Η ανάπτυξη της κοινωνικής συμμετοχής στη διοίκηση. Προϋποθέσεις-στόχοι-προβληματισμοί* (σημειώσεις), Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

_ ,1992, *Κράτος Πρόνοιας . Ιστορική εξέλιξη- σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις*, εκδ. Gutemberg

_ ,1993, *Αναδιάρθρωση των προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών. Η επικαιρότητα της ανεπίσημης φροντίδας και οι σύγχρονες διαπλοκές*, στο Π. Γετίμης - Δ. Γράβαρης (επιμ.), "Κοινωνικό κράτος και Κοινωνική πολιτική. Η σύγχρονη προβληματική", εκδ. Θεμέλιο, σελ. 271-311

_ ,1993, *Η Τοπική Κοινότητα στην άσκηση Κοινωνικής Πολιτικής*, περ. Τοπική Αυτοδιοίκηση, τ. 2-3, σελ. 44-51

_ ,1996, *Ζητήματα σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής*, εκδ. Gutemberg

_ ,(Συντονίστρια), 1997, *Ελληνικές Εθελοντικές Οργανώσεις. Μια προσέγγιση μέσα από το ερευνητικό πρόγραμμα VOLMED-HELLAS*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΗΘΟΠΟΙΩΝ, (Σ.Ε.Η.), 1981, Πρακτικά συνεδρίου , *"Θέατρο και Τοπική Αυτοδιοίκηση"*, στο περ.Τοπική Αυτοδιοίκηση, τ. 3, σελ. 37-43

ΣΥΝΑΡΕΛΛΗ Μ., 1989, *Δρόμοι και λιμάνια στην Ελλάδα 1830-1880*, εκδ. ΕΤΒΑ

ΤΑΤΣΗΣ Ν., 1991, *Κοινωνιολογία.* Τόμος β' *Κοινωνική οργάνωση και πολιτιστικές διεργασίες*, εκδ. Οδυσσέας

ΤΑΤΣΟΣ Ν., 1987, *Φορολογική Αποκέντρωση*, εκδ. Ε.Ε.Τ.Α.Α

_ ,1989, (επιμ.),*Θέματα Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης*, εκδ. Ε.Ε.Τ.Α.Α

Τ.Ε.Δ.Κ.Ν.Α., 1993, *Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση.*, Συμπεράσματα συνεδρίου, Αθήνα

ΤΕΡΛΕΞΗΣ Π., 1994, *Ο μύθος του ελεύθερου χρόνου (Διερευνητικά προλεγόμενα)*, στο "Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών", τ. Δ', τεύχος 15, σελ. 5-36

ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, ΗΜΕΡΙΔΑ, 1983, *Δημοτικές επιχειρήσεις*, τ. 6-8, εκδ. Τ.Ε.Ε.

_ ,1985, *Ο νέος κώδικας για την Αυτοδιοίκηση*, τ. 1-3, εκδ. Τ.Ε.Ε.

_ ,1985, *Χωρικός προγραμματισμός και σχεδιασμός ο ρόλος της διοίκησης και της Τ.Α.* τ. 4-6, εκδ. Τ.Ε.Ε.

_ ,1986, *Μέγεθος - αρμοδιότητες Α', Β' και Γ' βαθμού αυτοδιοίκησης*, τ. 4- 6, εκδ. Τ.Ε.Ε.

ΤΟΚΒΙΛ Α. , 1968, *Ανατομία της Δημοκρατίας {της Αμερικής 1833-1838}*, εκδ. Καραβία, Αθήνα

ΤΟΦΛΕΡ Α., 1992, *Κατανάλωση και κουλτούρα*, εκδ. Κάκτος

ΤΣΑΟΥΣΗΣ Δ., 1987, *Η κοινωνία του ανθρώπου*, εκδ. Gutenberg

ΤΣΑΡΤΑΣ Π., 1996, *Τουρίστες, ταξίδια, τόποι : Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό*, εκδ. Εξάντας

ΤΣΑΤΣΟΥ Κ., 1990,*Θεωρία της τέχνης*, εκδ. "Οι εκδόσεις των φίλων"

ΤΣΕΝΕΣ Η., 1986, *Τοπική Αυτοδιοίκηση.* Θεωρία και πράξη, εκδ. Φοίβος

ΤΣΙΒΑΚΟΥ (επιμ.), 1995, *Δράση και σύστημα: Σύγχρονες προσεγγίσεις στη θεωρία των Οργανώσεων,* εκδ. Θεμέλιο

ΤΣΟΥΓΙΟΠΟΥΛΟΣ Γ., 1981, 1984, *Το ελληνικό αστικό κέντρο,* τομ. Α, Β, εκδ. ΕΚΚΕ

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., 1983, *Παράδοση και Εκσυγκρονισμός : Μερικά γενικότερα ερωτήματα,* στο βιβλίο "Ελληνισμός - Ελληνικότητα", (επιμ. Δ. Γ. ΤΣΑΟΥΣΗΣ), εκδ. Εστία, σελ.37- 48

_ ,1992, *Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922),* εκδ. Θεμέλιο

ΥΠ.ΠΟ., 1992, *Πρακτικά Συνάντησης ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. και Φορέων για τα προβλήματα των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.,* Βέροια

_ ,1995, *Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα - Το παρόν και το μέλλον του θεσμού,* Πρακτικά διήμερης συνάντησης, Αθήνα 30, 31 Ιανουαρίου

VASQUEZ- BARQUERO A., 1991, *Τοπική Ανάπτυξη. Μιά στρατηγική γιά τη δημιουργία απασχόλησης.* εκδ. Παπαζήση

WILLIAMS R. , 1994, *Κουλτούρα και Ιστορία,* εκδ. Γνώση

ΦΕΣΣΑ-ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ε., 1978, *Η πολιτιστική ανάπτυξη : Μιά νέα πολιτική ευθύνη στον Ελληνικό χώρο,* εκδ. Ολκός

ΦΙΟΡΑΒΑΝΤΕΣ Β., 1995, *Πολιτιστική πολιτική : στοιχεία ενός σύγχρονου και κριτικού σχεδίου.* Περιοδικό "Νέα Κοινωνιολογία", τ. 20, σελ. 96-104

ΦΙΛΙΑ Β., 1993,*Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις,* εκδ. Σύγχρονη εποχή

ΦΙΛΙΑ Β., 1977, *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών,* εκδ. Gutenberg

ΦΛΟΓΑΪΤΗ ΣΠ., 1987, *Το Ελληνικό Διοικητικό σύστημα,* εκδ. Σάκκουλα

ΦΡΟΥΝΤ Σ., 1974, *Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας* , εκδ. Επίκουρος,

ΦΩΤΕΑ Π., 1992, *Θέματα Πολιτισμού και Τοπικής Αυτοδιοίκησης,* εκδ. Ε.Ε.Τ.Α.Α.

_ , 1996, *Οι εκτροπές της κουλτούρας,* εκδ. Αστρολαβός / Ευθύνη

ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗΣ Κ.,1988, *Νεοελληνικό κράτος, περιφερειακή πολιτική και κοινωνικός έλεγχος,* στο Θ. ΜΑΛΟΥΤΑΣ, Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, (επιμ.)"Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις" εκδ. Εξάντας

_ ,1992, (επιμ.) *Περιφερειακή ανάπτυξη και πολιτική. Κείμενα από την διεθνή εμπειρία,* εκδ. Εξάντας

_ ,1996, *Τα Νότια Άκρα της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση,* περ. ΤΟΠΟΣ, τ.11, σελ. 3-22

HOWARD K., SHARP J., 1994, *Η επιστημονική μελέτη. Οδηγός σχεδιασμού και διαχείρισης πανεπιστημιακών εργασιών,* εκδ. Gutenberg

ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ Κ. - ΓΕΤΙΜΗΣ Π., 1989, *Ρυθμίσεις τοπικών προβλημάτων,* εκδ.Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών

2. ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ ΙΩΝ., *Μεσσηνιακή Επετηρίς 1902,* συνεργασία Μεσσηνίων λογίων, εν Καλάμαις 1902

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Φ., ΣΚΙΑ - ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ Χ., ΠΙΣΙΜΙΣΗΣ Θ., 1996, *Μελέτη - Πρόταση για την ίδρυση Σχολής Πολιτιστικών Σπουδών στο Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας,* Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας

ΒΟΓΟΠΟΥΛΟΣ Δ., 1950, *Μεσσηνιακόν Ημερολόγιον,* έτος Α', Αθήναι,

_ ,1951, *Μεσσηνιακό Ημερολόγιο,*έτος Α',β' εκδ. ηυξημένη, Αθήναι

_ ,1956, *Ξεδίπλωμα Αναμνήσεων, Ντουάνα* , "Μεσσηνιακά Γράμματα", Εκδ. Λαϊκή Βιβλιοθήκη

CONSTANTINIDIS A., 1985, *Recherches sur le port de Calamata* , D.E.A. de l' école des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris

ΔΗΜΗΤΡΟΚΑΛΛΗ Γ.,1990, *Άγνωστοι Βυζαντινοί ναοί,* εκδ. Ιεράς Μητροπόλεως Μεσσηνίας

ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡ. - ΚΕ.ΠΑ.ΜΕ., *Μαχόμενη Πολεοδομία για την ανάπτυξη της πόλης. Η περίπτωση "Καλαμάτα" 1980-1990. Πόλη και σεισμός.* εκδ. Τ.Ε.Ε.

Ecos Ouverture, Med Program, Medi - Val, 1997, *Η ανάπλαση και η αστική οικονομική ανάπτυξη.*

ΘΕΜΕΛΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ , Μητροπολίτης Μεσσηνίας, 1976, *Πανταζοπούλειος Λαϊκή Σχολή, Δημοτικόν Πνευματικόν Κέντρον Καλαμάτας,* Καλαμάτα.

_ ,1984, *Λόγος κατά την θεμελίωσιν της Πανταζοπουλείου Λαϊκής Σχολής , Πνευματικού Κέντρου Καλαμάτας,* Καλαμάτα.

ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν., 1962, *Μεσσηνιακό βιογραφικό λεξικό από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα,* Καλαμάτα

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, "ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ", *Η ανυπότακτη Μάνη,* 21-11-1993

_ , *Πύλος - Ναυαρίνο,* 2-10-1994

_ , *Ανασκαφές στην Πελοπόννησο,* 28-1-1996

ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ Π., 1997, *Το Εργατικό-Συνδικαλιστικό κίνημα Καλαμάτας (1900- 1960). Συμβολή στην ιστορία της πόλης,* Καλαμάτα

ΚΤΕΝΑΒΕΑΣ ΣΤΡ., 1908, *Μεσσηνιακή Επετηρίς 1908,* εν Αθήναις

"ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ", 1967, εκδ. Μεσσηνιακά γράμματα, τ. Α', Καλαμάτα

ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ, 1962, *Πινακοθήκη σύγχρονης Ελληνικής τέχνης, Ζωγραφική-Γλυπτική-Χαρακτική*, Καλαμάτα

ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ, 1978, *Χρονικό 1933-1973*, Καλαμάτα

"ΛΑΪΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΑΛΑΜΩΝ", 1901, Καταστατικόν, εν Καλάμαις

"ΛΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΑΜΩΝ", 1902 , Καταστατικόν, εν Καλάμαις

ΜΕΣΣΗΝΙΑ, 1994, δίγλωσσος τουριστικός οδηγός , εκδ. Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Μεσσηνίας, Θεσσαλονίκη

"ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΝ ΕΤΟΣ", 1938, εκδ. "Σύλλογος προς Διάδοσιν των Γραμμάτων", Καλαμάτα

"ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ", 1885, *Κατάστασις εργασιών της εν Καλάμαις εταιρίας του Λαού*, από 24 Απρ.-31 Δεκ. 1884, εν Καλάμαις

ΜΙΧΑΛΑΚΕΑΣ Α., 1995, *Σάλπιγξ Ελληνική*, εκδ. Εφημερίδα "Ελευθερία"

ΜΠΕΝΑΚΗΣ ΕΜ., 1909, *Πρός τούς συμπολίτας μου*, διαμαρτυρία του δημάρχου Καλαμών, Καλάμαι

ΜΠΙΤΣΑΝΗΣ Η., 1996, *100 χρόνια Ολυμπιακοί Αγώνες και η Ιστορία του "Μεσσηνιακού"*, Καλαμάτα, εκδ. Εφημερίδα "Ελευθερία"

ΜΠΟΥΝΑΣ ΑΝΤ., 1992, *Μεσσηνιακές εφημερίδες και περιοδικά (1821-1992)*, "Ιθώμη", τ. 33-34

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ, 1997, *Αναπτυξιακή Μελέτη, Α' Φάση, Υφιστάμενη Κατάσταση*

ΟΙΚΟΝΟΜΑΚΗΣ Π., 1956, *Η Λαϊκή Βιβλιοθήκη Καλαμάτας*, Καλαμάτα

_ ,1967, *Το πρώτο νοσοκομείο, το πρώτο γυμνάσιο και η από Τουρκοκρατίας Ελληνική Σχολή της Καλαμάτας*, εκδ. Μεσ. Γράμματα, Καλαμάτα

_ ,1967, *Η Λ. Β. Καλαμάτας κατά τα έτη 1956-1967*, εκδ.Μεσ. Γραμ., Καλαμάτα

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Σ., 1962, *Η Πινακοθήκη της Καλαμάτας*, στο περιοδικό "Νέες μορφές", τ. 1

ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ Κ., 1885, *Ταξίδια ανά την Ελλάδα*,

ΠΟΛΥΜΕΝΑΚΗΣ Ι., 1897,Ημερολόγιον *"Ευνομίας,"* του έτους *1897*, εν Καλάματα

_ ,1899, *Ημερολόγιο"Ευνομίας" 1900*, Καλάμαι

ΣΑΛΜΑΣ Π., 1938, *Πνευματική και ψυχαγωγική ζωή της Καλαμάτας* , εκδ. Σύλλογος προς Διάδοσιν των Γραμμάτων, Καλαμάτα

ΤΣΙΜΠΙΔΑΡΟΥ Π.,1956, *Η παληά Καλαμάτα*, στα "Μεσσηνιακά γράμματα", τομ. Α'

ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ Δ., 1994,(Μετάφραση- Σχόλια), *Παυσανίου "Μεσσηνιακά"*, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη

ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ Δ.,1995, *ΜΕΣΣΗΝΙΑ, Η επίτομη προϊστορία και ιστορία του Μεσσηνιακού χώρου*, Καλαμάτα

ΥΠ.ΠΟ.,1996, Πρόγραμμα : *Πολιτιστικός Τουρισμός στη Μεσσηνία*

ΦΑΚΕΛΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ, 1997, εκδ. Ελληνική Εταιρία Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης

ΦΕΡΕΤΟΣ Μ.,,1951, *Ο "Μεσσηνιακός Σύνδεσμος" και η Σχολή του Λαού στα 1884*, στο "Μεσσηνιακό Ημερολόγιο", Δ. Βογόπουλου, Αθήναι

_ ,1956, *Η παιδεία στήν Καλάματα στήν Τουρκοκρατία και μέχρι του 1840*, "Μεσσηνιακά γράμματα", τομ. Α'

_ ,1968, *Μεσσηνιακά*, τομ. Α', Αθήνα

_ ,1972, *Μεσσηνιακά*, τομ. Β', (1969-1970), Αθήνα

"ΦΙΛΑΡΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΛΑΜΩΝ", *Καταστατικόν*, εν Καλάμαις 1925

ΦΛΑΣ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ, 1996, *Χρήσιμος οδηγός της Μεσσηνίας*, Καλαμάτα

ΧΡΥΣΟΣΠΑΘΗ ΟΡ., 1936, *Ιστορία της παλαιάς Καλαμάτας*, Καλαμάτα

3. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(L') Action culturelle des petites villes.Guide pratique, 1995, éd. Association des petites villes de France, Observatoire des Politiques Culturelles, Paris

ALLIES P., NEGRIER E., ROCHE F., 1995, *Pratiques des échanges culturels internationaux : les collectivités territoriales. Bilans recherches perspectives.* Association Française d'Action Artistique, Ministère des Affaires Étrangères, Paris , éd. La Documentation Française

D' ANGELO M., FRIEDBERG E., URFALINO PH. 1989, *Les politiques culturelles des villes et leurs administrateurs,* Paris, éd. La Documentation Francaise

ARENDT H., 1972, *La crise de la culture. Huit exercises de pensée politique,* Paris éd. Gallimard ,col. Folio essais

(Les) Associations à l` épreuve de la décentralisation. Bilan 1991-1992, Conseil National de la vie associative, Paris, éd. La Documentation Francaise, 1993

BAREL Y. , 1973, *La reproduction sociale* (systèmes vivants invariance et changement), Paris , éd. Anthropos

BASSAND M., 1974, *Urbanisation et pouvoir politique*,Genève, éd. Univ. Georg

_ , 1982, *Villes,regions et sociétés*, Lausanne, éd. Presses Polytechnique Romandes

BASSAND M, FRAQNIERE J-P., 1976, *Les ambiguités de la démocratie locale.La structure du pouvoir de deux villes Jurasiennes,* Suisse, éd.Georgi

BASSAND M., ROSSEL P., HAINARD F., 1990, *Cultures et reseaux en péripherie. Expériences et évaluations d'animations socio-culturelles.* Lausanne, éd. Réalités Sociales

BASSAND M., HAINARD F. , 1986, *Innovation et chanchement social.* Lausanne. éd. Presses Polytechniques Romandes

BAUDRILLART J., 1970, *La société de consommation,* Paris, éd. idées/Gallimard

BEAUNEZ R., 1985, *Politiques culturelles et municipalités.* Guide pour l'action.Recueil d'experiences., Paris, éd.Ouvrières

BECQUART-LECLERCQ J., 1976, *Paradoxes du pouvoir local,* Paris, éd. Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques

BENJAMIN I., 1989, *Politiques culturelles et associations culturelles,* in Recherche Sociale, n. 110, σελ. 53-61

BESNARD P., 1980, *L'animation socioculturelle.,* Paris, éd. PUF, col. Que Sais-Je?

BIAREZ S, BOUCHET C, 1973, *Institution communale et pouvoir politique,* Paris, éd. Mouton

BOURDIEU P., 1980, *Le capital social, notes provisoires.* Actes de la recherche en Sciences Sociales, n. 31, σελ. 2-3, éd. De Minuit

CAHIERS DE L' IAUIF, 1991, *Culture, droit de cité,* n. 99, éd. La Documentation Française

CAHIERS FRANÇAIS, 1992, *L' État de la décentralisation,*n. 256, éd. La Documentation Française

_ ,1993, *Culture et société,* n. 260, éd. La Documentation Française

CARON R., 1989, *L' État et la culture.*, Paris éd. Economica

CASTELLS M., 1969, *Vers une théorie sociologique de la planification urbaine,*Socio de Travail, n. 4, σελ. 413-443, Paris

CA' ZORZI A., 1987, *Administration et financement publics de la culture dans la Communauté Européenne,* éd. Commission des Communautés Européennes

C.C.E , 1991, *Les Communes et l' Europe* . Guide pratique des jumelages.

_ , 1994, *L'action de la Communauté Européenne en faveur de la culture,* Bruxelles

_ ,1996, *Politique de cohésion et culture,* Bruxelles ,COM (96) 512 final

_ , 1997, *Les sources de statistiques culturelles en Europe* (sous la direction du Département des études et de la prospective, Ministère de la Culture, France), Bruxelles - Luxembourg

_ ,1997, *Fonds structurels communautaires : Pactes territoriaux pour l'emloi. Exemples de bonnes pratiques.*

CHOMBART DE LAUWE P-H, 1963, *Les hommes et des villes,* Paris, éd. Petite Bibliothèque Payot

_ ,1976, *Transformations de l'environnement, des aspirations et des valeurs,* Paris, éd.CNRS

_ ,1982, *Périphérie des villes et crise de civilisation,* στο Cahiers Internationaux de Socio, vol. LXXII, σελ. 5-16

_ ,1982, *La fin des villes (Mythes ou realité),* Paris, éd.Calmann-Levy

_ ,1983, *La Culture et le Pouvoir. Tranformations sociales et expressions novatrices,* Paris, éd. L'Harmattan

_ ,1985, *Dynamique culturelle des communautés périurbaines,* in "Les annales de la recherche urbaine ", n. 26, Paris, éd. Dumod

COMITÉ ÉCONOMIQUE ET SOCIAL DES COMMUNAUTÉS EUROPÉENNES, 1995, *Les initiatives locales de développement et la politique régionale,* Bruxelles

CONSEIL DE L' EUROPE, 1988, *La politique culturelle de la France*, Paris, éd. La Documentation Française

CONSEIL DE L' EUROPE, 1994, *Participation à la vie culturelle en Europe. Tendances, stratégies et défies. Table ronde de Moscou- 1991,* Paris, éd. La Documentation Française

DEBBASCH CH. BOUDON J., 1985, *Les associations.*, Paris, éd. PUF, col. Que sais-je?

DELCAMP A.(sous la direction), 1994, *Les collectivites décentralisées de l' Union Européenne.* Paris, éd. La Documentation Française

DELCOURT J., PAPINI R. (Sous la direction), 1987, *Pour une Politique Européenne de la culture.*, Paris, éd. Economica

(Les) Dépenses Culturelles des collectivités territoriales en 1993, "Développement Culturel", Ministère de la Culture, Hors série - Juillet 1996, Paris

"Développement Culturel " , Bulletin du Département des études et de la prospective, n. 109-114, Ministère de la Culture , Paris 1996

DJIAN J.M., 1996, *La politique culturelle,* Le Monde- Editions

(La) DOCUMENTATION FRANÇAISE, 1988, *La Politique culturelle de la France (programme d'évaluation),* Paris

(La) DOCUMENTATION FRANÇAISE, 1994, *L' évaluation au service des politiques culturelles locales. Élements pour la réflexion et l'action,* Paris

(La) DOCUMENTATION FRANÇAISE, 1995, *Les Affaires culturelles au temps de Jacques Duhamel, 1971-1973, Actes des journées 7 et 8 Décembre 1993, Comité d' histoire du ministère de la Culture,* Paris

DOLLOT L., 1974, *Culture individuelle et culture de masse.*, Paris, éd. PUF, col. Que sais-je?

DRUCKER P., 1990, *Managing the non-profit organisation,* Butterrworth-Heinemann Ltd, G. Britain

DULONG R., 1978, *Les regions.l'état et la société locale*, Paris, éd.PUF

DUMAZEDIER J., 1978, *Sociologie du loisir*, στο "La Sociologie", éd. Libr Larousse

DUPUIS X., 1991,*Culture et développement. De la reconnaissance à l'évaluation.*, Paris, éd. UNESCO

ENRIQUEZ E., 1972, *Problèmatique du changement* , στο "Connexions", n. 4, tome 2, σελ. 5-45, Paris, éd. ERI

EVERS A., SVETLIK I. (Eds), 1993, *Balancing pluralism · New Welfare Mixes in Care for the Elderly,* European centre Vienna : Avebury

FABRIZIO CL., 1980, *Le développement culturel en Europe. Expériences régionales.*Paris, UNESCO, σελ. 355-454

FARCHY J., SAGOT-DUVAUROUX D., 1994, *Economie des politiques culturelles,* éd. PUF

FOURQUET F., MURARD L., 1976, *Les équipements du pouvoir*, Paris, éd. Stock

GAULT M. (edité par), 1992, *Action culturelle et coopération intercommunale.* Paris, éd. La Documentation Française

_ ,1994, *Équipements culturels territoriaux. Projets et modes de gestion,*. Paris, éd. La Documentation Française

GOFFMAN E., 1973, *La mise en scène de la vie quotidienne* 1. La presentation de soi 2. Les relations en public , Paris, éd. Minuit

GRAWITZ M., 1981, *Méthodes des sciences sociales*, Paris, éd.Dalloz

GRIGLIONE R., BENJAMIN M., 1978, *Les enquêtes sociologiques .Théorie et pratique,* Paris, éd. Armand Colin

KAWASHIMA N., 1997, *Theorising decentralisation in cultural policy conceps, values and strategies,* in "Cultural Policy", Vol. 3, No 2, σελ. 341-359

KING D., KOLLER M., 1975, *Foundations of Sociology,* Rinehart Press, San Francisco

LATARJET B., 1992, *L' amenagement culturel du territoire*, éd. La Documentation Française, Paris

LEFEBVRE H., 1968, *La vie quotidienne dans le monde moderne*, éd.Gallimard, Paris

LOMAN A., MORTELMANS K., POST H.,WATSON ST., 1992, *Culture and Community Law. Before and after Maastricht,* Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, The Netherlands

MARK CH., 1970, *La politique culturelle aux États-Unies,* éd. UNESCO

MEHL D., 1982, *Culture et action associatives,* in Socio de Travail, n. 1, σελ. 24-42

MENGIN J., LEPAGE J., 1987, *Le rôle culturel du département*, éd. La Documentation Française, Paris

MINISTÈRE DE LA CULTURE ET DE LA COMMUNICATION , 1989, *Nouvelle enquête sur les pratiques culturelles des Francais en 1989*, éd. La Documentation Française, Paris

MITTERAND F. (Préface), *GRANDS TRAVAUX*, 1989, Connaissance des Arts , Numéro hors série, éd. Société Française de Promotion Artistique,

MYERSCOUGH JOHN, 1988, The economie importance of the arts in Britain, Londres, Policy Studies Institute

_ ,1994 , *European Cities of Culture and Cultural Months*, Published by The Network of Cities of Europe

O.C.D.E., 1981 , *Les problèmes et les politiques de developpement regional en Grèce*, Paris

PAILLAT P., (sous la direction), 1993, *Les pratiques culturelles des personnes âgées*, éd. La Documentation Française, Paris

PALARD J., 1993, *Décentralisation et démocratie locale*, Problèmes politiques et sociaux, n.708, éd. La Documentation Française, Paris

PARK R.E., 1979, *La ville: Propositions de recherche sur le comportement humain en milieu urbain* in "*L' école de Chicago*", Paris, éd. Champ Urbain

PERRET J. , 1995, *L'action culturelle des petites villes*, Guide pratique, , éd. APVF (Association des petites villes de France), Observatoire des Politiques Culturelles, Paris

PIOLLE X., 1979, *Les citadins et leur ville*, éd.Privat, Toulouse

PONGY M., SAEZ G., 1994, *Politiques culturelles et régions en Europe*, éd. Harmattan, Paris

PUAUX P., 1982, *Les établissements culturels*, éd. La Documentation Française, Paris

RIOUX J-P, SIRINELLI J-P, (sous la direction), 1990, *Les politiques culturelles municipales*, Cahiers de l'Institut d'histoire, n. 16

RIPON R., 1996, *Le poids économique des activités artistiques amateur*, éd. Département des études et de la prospective, Ministère de la Culture, Paris

RIZZARDO R., 1989, *La décentralisation culturelle*. Rapport au ministe de la culture et de la communication, éd. La Documentation Française, Paris

ROCHER GUY, 1968, tome 2. *L 'Action sociale*, tome 3. *Le changement social*, éd.Points HMH, Paris

SCHAFER P., 1994, *The challence of cultural development*, Published by *World Culture Project*

SFEZ L.,(colloque dirigé par) 1977, *L'objet local*, éd.10/18 , Paris

SCHMID C., 1965, *Quelques recherches recentes sur le problème du pouvoir dans les communautés locales*, in Socio de Travail n. 2, σελ.190-196, Paris

UNESCO, 1982, *Les Industries culturelles. Un enjeu pour l'avenir de la culture,* (recueille des articles), Paris

UNESCO, 1982, *World Conference on Cultural Policies,* (Mexico City), Paris

UNESCO, 1983, *Culture et planification. Atelier international sur les méthodes de planification dans le secteur de la culture.,* Marseille- Paris 7-20 Décembre

WEBER M., 1982, *La ville*, éd. Aubier Montaigne, Paris

ΠΗΓΕΣ

- **Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.), Παράρτημα Ν. Μεσσηνίας**
  Αρχείο Μίμη Φερέτου

- **Δήμος Καλαμάτας**
  Καθολικά βιβλία των ετών 1986-1995
  _ ,1996, *"Ανέγερση Μεγάρου Χορού"*. Οικονομοτεχνική Μελέτη Σκοπιμότητας-Βιωσιμότητας.
  ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ, 1995, *Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου για την "Σύναψη Προγραμματικής Σύμβασης μεταξύ ΥΠ.ΠΟ. - Δήμου Καλαμάτας και Δ.Ε.Π.Α.Κ., στα πλαίσια του Εθνικού Πολιτιστικού Δικτύου Πόλεων, για την ανάπτυξη στην πόλη του θεσμού "ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΕΝΤΡΟ ΧΟΡΟΥ", Συνεδρίαση στις 14/2/1995*
  _ , 1995, *Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου για την "Σύναψη νέας Προγραμματικής Σύμβασης μεταξύ Δήμου Καλαμάτας, ΥΠ.ΠΟ. και ΔΕ.ΠΑ.Κ.", Συνεδρίαση 4/12/1995*
  _ , 1997, *Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου για την "Σύναψη νέας Προγραμματικής Σύμβασης μεταξύ Δήμου Καλαμάτας, ΥΠ.ΠΟ. και ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.", Συνεδριάσεις στις 27/11/1996 και 5/3/1997*

- **Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Καλαμάτας (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.)**
  _ ,1985, *Κανονισμός Διαχείρισης του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου Καλαμάτας,*
  _ ,1985, *Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.*
  _ ,1985, *Κανονισμός Προσωπικού του ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ.Κ.*
  _ ,1985, 1997, *Προγραμματικές Συμβάσεις*
  _ ,*Ισολογισμοί για τα έτη* 1985-1995

- **Δημοτική Επιχείρηση Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας (Δ.Ε.Π.Α.Κ.)**
  _ ,*Προγραμματικές Συμβάσεις των ετών 1985, 1988, 1995*
  _ ,1985, *Κανονισμός προσωπικού της Δ.Ε.Π.Α.Κ.*
  _ ,*Εσωτερικός Κανονισμός Υπηρεσιών της Δ.Ε.Π.Α.Κ.*
  _ ,1988, *Πρακτικά της Κοινής Επιτροπής Παρακολούθησης της Προγραμματικής Σύμβασης Υπουργείο Πολιτισμού - Γενικής Γραμ. Νέας Γενιάς - Δήμου Καλαμάτας - Δ.Ε.Π.Α.Κ.*

_ ,1989, *Εσωτερικός Κανονισμός λειτουργίας Εργαστηρίου Εικαστικών Τεχνών*
_ , *Ισολογισμοί των ετών 1985-1994*
_ , *Έκθεση πεπραγμένων του Διοικητικού Συμβουλίου της Δ.Ε.Π.Α.Κ. για τα έτη 1988-1994*
_ ,1994, Σύσταση Εταιρείας για την δημιουργία Δικτύου Πόλεων μεταξύ Avignon, Gibelina , Καλαμάτας.

- **Διεθνές Κέντρο Χορού**

ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΕΝΤΡΟ ΧΟΡΟΥ, ΥΠ.ΠΟ., ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ, 1995, *Δεκαετής Ειδική Προγραμματική Σύμβαση (1995-2005)*

- **Γραφείο βουτευτή Στ. Μπένου**

Προεκλογικά φυλλάδια δημοτικών και βουλευτικών εκλογών

- **Εφημερίδες - Περιοδικά**

Αθηναικές εφημερίδες: ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ.

Μεσσηνιακές εφημερίδες : ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ, ΔΗΜΟΣ, ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΕΥΝΟΜΙΑ, ΘΑΡΡΟΣ, ΛΑΪΚΗ, ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ, ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ, ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ, ΣΗΜΑΙΑ, ΦΑΡΑΙ, ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΣ .

Περιοδικά : ΙΘΩΜΗ, Περιοδική έκδοση του "Συλλόγου προς Διάδοσιν των Γραμμάτων" Καλαμάτας.